

KARL MARX FRIEDRICH ENGELS
OPERE, VOLUMUL 4

Proletari din toate țările, uniți-vă!

I N S T I T U T U L D E M A R X I S M • L E N I N I S M
D E P E L Î N G Ă C. C. A L P. S. U. G.

**KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS**

OPERE

EDITURĂ POLITICĂ
1958

INSTITUTUL DE MĂR X I S M . L E N I N I S M
DE PE L Î N G Ă C. C. AL P. S. U. G.

**KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS**

VOLUMUL 4

EDITURA POLITICĂ
București—1958

Prezenta traducere a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii politice după originalul în limba germană apărut în editura „Dietz”, Berlin, 1958, completat cu unele note din ediția rusă apărută în Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1955

Prefață

Volumul al patrulea al Operelor lui K. Marx și F. Engels cuprinde lucrările scrise în perioada mai 1846—martie 1848.

În această perioadă se termină de fapt procesul de formare a marxismului, care din acel moment apare ca o concepție științifică încheată, în continuă dezvoltare a clasei muncitoare, ca o puternică armă ideologică în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, pentru comunism. Lucrările „Mizeria filozofiei” și „Manifestul Partidului Comunist”, scrise în această perioadă, sînt deja, așa cum a arătat V. I. Lenin, opere ale marxismului matur.

În lucrările cuprinse în volum sînt elaborate, în linii generale, tezele fundamentale ale materialismului dialectic și ale materialismului istoric, care constituie baza filozofică a comunismului științific. Analizînd relațiile economice din societatea capitalistă și supunînd unei cercetări critice lucrările economiștilor burghezi, Marx și Engels au făcut în această perioadă un nou pas în elaborarea unei alte părți constitutive a marxismului : economia politică marxistă. Pe baza generalizării teoretice a experienței mișcării muncitorești, Marx și Engels au formulat din ce în ce mai precis ceea ce constituie principalul în marxism : teza cu privire la rolul de importanță istorică mondială al proletariatului ca gropar al capitalismului și ca făuritor al societății comuniste, cu privire la dictatura proletariatului ca mijloc hotărîtor prin care clasa muncitoare își îndeplinește misiunea istorică. Ei au formulat o serie de teze teoretice dintre cele mai importante cu privire la partidul proletariatului, cu privire la tactica luptei revoluționare a clasei muncitoare.

Comunismul științific s-a format într-o strînsă unitate cu activitatea revoluționară practică a lui Marx și Engels, care

s-a desfășurat în condiții în care revoluția burghezo-democratică se cocea în multe țări din Europa. Prin intermediul Comitetului comunist de corespondență de la Bruxelles pe care îl conduceau, Marx și Engels au întărit legăturile cu reprezentanții mișcării muncitorești și socialiste din diferite țări, au dus lupta împotriva sectarismului și influenței ideilor neo-coapte, utopiste. Rezultatul activității lui Marx și Engels a fost întemeierea în 1847 a Ligii comuniștilor, prima organizație comunistă internațională din istoria mișcării muncitorești. Liga comuniștilor a fost germele partidului revoluționar al proletariatului pentru a cărui creare au luptat întemeietorii marxismului.

Volumul începe cu „Circulara împotriva lui Kriege”, consacrată criticii „adevăratului socialism” — unul dintre curențele mic-burgheze împotriva cărora marxismul a trebuit să ducă o luptă intransigentă ca să-și croiască drum spre masele proletare. În această lucrare Marx și Engels se ridică împotriva încercărilor „adevăratului socialist” Kriege de a reduce învățătura comunistă la fraze sentimentale despre iubire, de a transforma comunismul într-o nouă religie. Ridicând necruțător utopismul și frazeologia ideologilor mic-burghezi de tipul lui Kriege, și îndeosebi încercările lui Kriege de a da mișcării pentru reforma agrară din S.U.A. aparența unei lupte pentru socialism, Marx și Engels au definit totodată în mod lucid de pe pozițiile materialismului, după cum arată V. I. Lenin, conținutul progresist real al unor asemenea mișcări democratice mic-burgheze. „Critica dialectică și revoluționară a lui Marx a înlăturat învelișul doctrinei mic-burgheze și a separat nucleul sănătos al «atacurilor împotriva proprietății funciare» și al «mișcării împotriva rentei»...” (V. I. Lenin. Opere, vol. 13, pag. 255) *.

Lucrarea lui Marx și Engels îndreptată împotriva lui Kriege a fost în mare măsură îndreptată și împotriva comunismului utopic primitiv-egalitarist al lui Weitling, ale cărui concepții deveniseră o frână în dezvoltarea conștiinței de clasă a muncitorilor germani.

În manuscrisul „Problema constituției Germaniei”, care s-a păstrat incomplet, Engels arată că, luptând împotriva revendicărilor progresiste ale burgheziei, „adevărații socialiști” dădeau apă la moară cercurilor reacționare feudale-absolutiste. În această lucrare, Engels trasează, pe baza analizării situației

* Vezi și V. I. Lenin, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 274—275.
— Nota Trad.

sociale și politice din Germania, tactica revoluționară a proletariatului în revoluția burgheză.

În studiile „Socialismul german în versuri și proză”, Engels, criticînd concepțiile estetice ale „adevăraților socialiști”, pune bazele criticii literare marxiste. Engels condamnă cu asprime orice manifestare în literatură a mărginirii mic-burgheze, a sentimentalismului lacrimogen, a platitudinii, filistinismului și servilismului laș față de potența zilei. Scriitorii și poeții progresiști, subliniază Engels, trebuie să fie crainici ai ideilor înaintate, ai luptei revoluționare, trebuie să cînte „proletariatul mîndru, amenințător și revoluționar”. Engels critică necruțător încercarea „adevăratului socialist” Grün de a folosi criteriile mic-burgheze în aprecierea creației marelui poet german Goethe. Caracterizînd creația lui Goethe, Engels dă un model de cercetare a fenomenelor complexe ale literaturii, dezvăluie legătura dintre concepția despre lume a scriitorului și mediul social înconjurător, relevă aspectele contradictorii din opera lui Goethe, arată în ce constă adevărata ei valoare artistică și socială.

Lucrarea lui K. Marx „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon”, apărută în vara lui 1847, este una dintre cele mai importante opere teoretice ale marxismului. În această lucrare economică-filozofică, Marx a expus pentru prima oară amănunțit în presă, într-o formă polemică, bazele teoriei sale materialiste cu privire la legile dezvoltării sociale, precum și rezultatele cercetărilor sale în domeniul economiei politice. În această lucrare el expune o serie de idei fundamentale cu privire la tactica luptei de clasă a proletariatului.

„Mizeria filozofiei” este îndreptată împotriva proudhonismului, care întruchipa caracterul contradictoriu și utopismul concepției despre lume a micii burghezii, tendința acesteia de a scăpa de urmările nefaste pentru ea ale dezvoltării capitalismului și de a menține totodată bazele economice ale orînduirii capitaliste : proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și munca salariată. Marx a demonstrat netemeinicia oricăror planuri de lichidare a „laturilor negative” ale capitalismului în cadrul relațiilor capitaliste înseși, dînd prin aceasta o lovitură ideologiei reformiste în ansamblul ei, ai cărei purtători încercau, cu ajutorul unui program de mici reforme, să abată clasa muncitoare de la lupta pentru revoluția socialistă.

Criticînd metoda idealistă și metafizică a lui Proudhon, Marx a apărut și a dezvoltat în „Mizeria filozofiei” noua concepție științifică despre lume a proletariatului.

În această lucrare, Marx fundamentează, într-o formă mult mai amplă și mai dezvoltată în comparație cu celelalte lucrări anterioare, metoda sa dialectică. În opoziție cu dialectica idealistă a lui Hegel, care înfățișa lumea reală ca întruchipare a „ideii absolute”, Marx consideră ideile, abstracțiunile, categoriile logice ca fiind reflectarea proceselor dialectice, care se petrec în lumea reală independent de voința și de conștiința oamenilor.

În „Mizeria filozofiei”, Marx face un însemnat pas înainte în explicarea legilor obiective ale dezvoltării producției materiale. Dezvăluind conținutul noțiunii de „forțe productive” *, Marx arată că această noțiune cuprinde nu numai uneltele de producție, ci și pe muncitorii înșiși, că „cea mai puternică forță productivă este însăși clasa revoluționară” (vezi volumul de față, pag. 178). Marx arată rolul hotărîtor al forțelor de producție în dezvoltarea societății, dezvăluie legătura dialectică și interacțiunea dintre forțele de producție și relațiile de producție. El demonstrează că contradicția antagonistă care se naște între ele pe o anumită treaptă a dezvoltării societății împărțite în clase face inevitabilă ascuțirea luptei de clasă și înlocuirea pe cale revoluționară a vechiului mod de producție cu un mod de producție nou, mai înaintat. Numai în societatea socialistă, eliberată de antagonismul de clasă, „*evoluțiile sociale vor înceta să mai fie revoluții politice*” (vezi volumul de față, pag. 179).

În „Mizeria filozofiei”, Marx a pus bazele economiei politice marxiste, pe care le-a elaborat ulterior amănunțit în opera sa „Contribuții la critica economiei politice” și în geniala sa lucrare „Capitalul”. Marx combate concepțiile economiștilor burghezi, potrivit cărora legile economice ale capitalismului sînt veșnice și imuabile. Aplicînd metoda dialecticii materialiste la analizarea realității economice, Marx dezvăluie caracterul antagonist și trecător din punct de vedere istoric al relațiilor economice capitaliste.

Analizînd de pe poziții noi, cu adevărat științifice condițiile în care a apărut societatea capitalistă, Marx explică rolul marii industrii mecanizate în dezvoltarea capitalismului,

* În această lucrare, termenul forțe productive este folosit, în genere, în sensul de forțe de producție. — *Nota Trad.*

analizează o serie de aspecte ale producției capitaliste : concurența, diviziunea capitalistă a muncii. Marx arată că concentrarea uneltelor de producție și diviziunea muncii sînt legate organic între ele, că fiecare mare descoperire în domeniul tehnicii accentuează diviziunea muncii și specializarea producției. Marx subliniază că anarhia în producție, crizele, pauperizarea maselor sînt tovarășii de drum inevitabili ai capitalismului ; el dezvăluie esența exploatare a sistemului muncii salariate, formulează, deocamdată încă într-o formă foarte generală, legea generală a acumulării capitaliste, menționînd că, în condițiile capitalismului, „în cadrul aceluiași relații în care se produce avuția se produce și mizeria” (vezi volumul de față, pag. 140).

În „Mizeria filozofiei” sînt schițate unele teze de la care pleacă învățătura marxistă cu privire la valoare, bani, salariu, profit, renta funciară. Marx a exprimat idei profunde cu privire la naționalizarea pămîntului, pe care o considera, în condițiile societății burgheze, cea mai consecventă măsură burgheză.

În „Mizeria filozofiei”, precum și în lucrările „Protecționistii, liber-schimbistii și clasa muncitoare” și „Discurs asupra liber-schimbismului”, Marx a enunțat tezele care au servit ca punct de plecare pentru elaborarea teoriei plusvalorii. Această teorie a fost creată de Marx în formă definitivă la sfîrșitul deceniului al 6-lea. În operele scrise pînă la această dată — „Mizeria filozofiei” și celelalte — Marx mai folosește noțiuni ca „valoarea muncii”, „prețul muncii”, care, așa cum a menționat mai tîrziu Engels în introducerea la broșura lui Marx „Muncă salariată și capital”, „din punctul de vedere al lucrărilor de mai tîrziu apar confuze și chiar greșite”. Mai tîrziu Marx a stabilit că muncitorul vinde capitalistului nu munca sa, ci forța sa de muncă, și de aceea el a înlocuit noțiunile „valoarea muncii” și „prețul muncii” prin noțiunile „valoarea forței de muncă” și „prețul forței de muncă”.

În „Mizeria filozofiei”, concretizînd concluzia cu privire la marea importanță istorică a mișcării revoluționare a clasei muncitoare, Marx arată rolul luptei economice, al grevelor, al coalițiilor muncitorești (al sindicatelor) în procesul unirii și al educării revoluționare a maselor proletare. Marx enunță ideea profundă că proletariatul trebuie să dobîndească o conștiință de clasă, socialistă, să înțeleagă rolul său revoluționar față de întreaga orînduire politică și economică a societății burgheze, sau, așa cum se exprimă Marx, să se transforme

dintr-o masă „ajunsă să fie o clasă față de capital, dar nu încă pentru sine însăși”, într-o „clasă pentru sine” (vezi volumul de față, pag. 177). Marx formulează teza importantă cu privire la unitatea luptei economice și a celei politice și subliniază că, în opera de eliberare a clasei muncitoare, o deosebită importanță prezintă lupta politică, răsturnarea dominației politice a burgheziei.

Din volum face parte și un însemnat grup de articole și scrisori ale lui Engels publicate în ziarul cartist „Northern Star” și în ziarul democrat francez „Réforme”. Dintre lucrările publicistice, o deosebită importanță au articolele publicate de Marx și de Engels în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”, ziar care, sub influența lor, a devenit organul de luptă al propagandei comuniste și democratice. Urmărind cu atenție mișcarea democratică și proletară internațională, Marx și Engels au reacționat în presă la toate evenimentele mai importante contemporane lor, au fundamentat poziția proletariatului în principalele probleme ale revoluției burghezo-democratice care se apropia, au luptat împotriva ideologiei ostile proletariatului.

În articolul „Comunismul ziarului «Rheinischer Beobachter»”, Marx demască cochetăria demagogică cu masele populare a reprezentanților reacțiunii feudale din Prusia, care milita sub steagul socialismului creștin. În articolele lui Marx „Lamartine și comunismul”, „Observații pe marginea articolului d-lui Adolphe Bartels” și în articolele lui Engels „Congresul de la Bruxelles în legătură cu problema libertății comerțului”, „Manifestul d-lui Lamartine” sînt supuși unei critici biciuitoare apologetii capitalismului, ideologiei burgheziei liberale, sînt combătute născocirile liberalilor și radicalilor burgezi cu privire la comunism.

Scrisoarea Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles către G. A. Köttgen și „Adresa democraților comuniști germani din Bruxelles către d-l Feergus O'Connor”, scrise de Marx și Engels, corespondențele lui F. Engels referitoare la mișcarea cartistă din Anglia, publicate în „Réforme”, și celelalte articole și documente din acea perioadă conțin ideea colaborării internaționale și a unirii forțelor proletare și democratice. Militînd pentru alianța dintre revoluționarii proletari și democrații mic-burgezi, Marx și Engels critică totodată concepțiile înapoiate și iluziile acestora din urmă. În articolul „Cuvîntare rostită de Louis Blanc la banchetul de la Dijon”, Engels scrie: „Fără critică nu poate exista înțelegere și prin urmare nici unire” (vezi volumul de față, pag. 427). În acest

articol, Engels se ridică cu hotărîre împotriva concepțiilor cosmopolite propagate de socialistul mic-burghez Louis Blanc și de ceilalți militanți mic-burghezi din Franța.

În lucrarea lui Engels „Comuniștii și Karl Heinzen” și în lucrarea lui Marx „Critica moralizatoare și morala critică” se dezbăluie mărginirea și democratismul inconsecvent al radicalilor mic-burghezi germani, îndeosebi faptul că ei nu înțelegeau necesitatea centralizării și unificării Germaniei. În polemica împotriva lui Heinzen, Marx și Engels apără și fundamentează principiile comunismului științific.

În cuvîntările lui Marx și Engels cu privire la Polonia rostite la 29 noiembrie 1847 și în cele rostite de ei la 22 februarie 1848 în problema poloneză, în articolele lui Engels „Începutul sfîrșitului Austriei”, „Feargus O'Connor și poporul irlandez” și în alte opere, întemeietorii marxismului enunță o serie de idei importante cu privire la problema națională, proclamă principiile internaționalismului proletar. Ei militează pentru sprijinirea cu hotărîre a mișcării de eliberare națională din Polonia, Italia, Irlanda și din celelalte țări de către clasa muncitoare, formulează cunoscuta teză că „o națiune nu poate deveni liberă atîta timp cît asuprește alte națiuni” (vezi volumul de față, pag. 415).

Articolele lui F. Engels „Constituția Prusiei”, „Mișcarea pentru reformă în Franța”, „Războiul civil din Elveția”, „Mișcările din 1848” și altele sînt consacrate analizei situației sociale și politice dintr-o serie de țări din Europa în ajunul revoluției. În articolul „Revoluția de la Paris”, Engels, vorbind despre revoluția din februarie 1848 din Franța, lansează lozincă luptei pentru instaurarea republicii în Germania.

Manuscrisul lui Engels „Principiile comunismului”, publicat în volum, reflectă munca depusă de Marx și Engels pentru crearea programului partidului comunist care se forma. În această schiță a proiectului de program al Ligii comuniștilor, Engels a fundamentat din punct de vedere teoretic unele principii programatice și tactice dintre cele mai importante ale partidului proletar. În lucrarea lui Engels au fost trasate măsurile prin a căror înfăptuire proletariatul care va fi cucerit puterea va pregăti trecerea de la capitalism la socialism.

În „Principiile comunismului” este cuprinsă cunoscuta formulă a lui Engels cu privire la imposibilitatea victoriei socialismului într-o singură țară. Justă pentru epoca capitalismului premonopolist, această formulă a devenit perimată în epoca

capitalismului monopolist, cînd acțiunea legii dezvoltării economice și politice inegale și în salturi a țărilor capitaliste face ca revoluția proletară să nu se maturizeze în mod simultan în diferite țări. În noile condiții istorice, această teză învechită a lui Engels a fost înlocuită de V. I. Lenin cu o teză nouă cu privire la posibilitatea victoriei socialismului la început în cîteva țări sau chiar numai într-o singură țară și la imposibilitatea victoriei simultane a socialismului în toate sau în majoritatea țărilor.

În volum este publicată nemuritoarea operă a lui Marx și Engels „Manifestul Partidului Comunist”, care reprezintă apogeul întregii lor creații politice și științifice în perioada premergătoare revoluției din 1848—1849.

„Manifestul Partidului Comunist” este primul document-program al comunismului științific. El cuprinde o expunere unitară și armonioasă a bazelor măreței învățături a lui Marx și Engels. „În această operă este expusă cu o limpezime și o precizie genială o nouă concepție despre lume — materialismul consecvent, care îmbrățișează și domeniul vieții sociale, dialectica, cea mai cuprinzătoare și cea mai adîncă teorie a dezvoltării, și teoria luptei de clasă și a rolului istoric revoluționar de importanță mondială al proletariatului, făuritor al unei societăți noi, societatea comunistă” (V. I. Lenin. Opere, vol. 21, pag. 32) *.

Prin „Manifestul Partidului Comunist”, Marx și Engels au înarmat proletariatul cu demonstrarea științifică a inevitabilității falimentului capitalismului și a triumfului revoluției proletare, au stabilit sarcinile și scopurile mișcării proletare revoluționare. Ca un fir roșu trece prin întregul „Manifest” ideea dictaturii proletariatului, pe care V. I. Lenin a numit-o „una dintre cele mai remarcabile și mai importante idei ale marxismului cu privire la problema statului...” (Opere, vol. 25, pag. 374) **. Fără a folosi încă chiar expresia „dictatura proletariatului”, Marx și Engels formulează precis esența acestei teze fundamentale a marxismului. Ei arată că condiția indispensabilă pentru victoria clasei muncitoare este cucerirea puterii politice, că „primul pas în revoluția muncitorească este ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă” (vezi volumul de față, pag. 487).

* Vezi și V. I. Lenin, Opere, vol. 21, E.S.P.L.P. 1955, pag. 34. — *Nota Trad.*

** Vezi și V. I. Lenin, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 396. — *Nota Trad.*

În „Manifestul Partidului Comunist” se dă o definiție cu adevărat materialistă, științifică a esenței statului. „În sensul propriu al cuvântului, puterea politică — arată autorii „Manifestului” — este puterea organizată a unei clase pentru asuprirea alteia” (vezi volumul de față, pag. 488). Arătînd că statul burghez este un instrument de reprimare a majorității exploatare de către minoritatea exploatare, Marx și Engels au subliniat că clasa muncitoare, după ce va fi cucerit puterea de stat, trebuie s-o folosească în interesul uriașei majorități pentru lichidarea împotrivirii unui pumn de exploatare, pentru construirea societății comuniste, fără clase.

În „Manifestul Partidului Comunist”, Marx și Engels au pus în fața clasei muncitoare marea țel al construirii comunismului. Ei au prevăzut că revoluția comunistă va lichida orice exploatare și contradicții de clasă, orice asuprire socială, politică și națională, că ea va duce la crearea unei societăți în care „dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturor” (vezi volumul de față, pag. 488). Întemeietorii comunismului științific au prezis în mod profetic că victoria clasei muncitoare va duce nu numai la lichidarea exploatareii omului de către om, ci va izbăvi omenirea de antagonismul și de relațiile dușmănoase dintre națiuni, de războaiele sîngeroase dintre popoare, generate de capitalism.

În „Manifestul Partidului Comunist”, Marx și Engels au formulat tezele fundamentale cu privire la partid ca detașament de avangardă al proletariatului, fără de care clasa muncitoare nu poate cuceri puterea, nu poate înlăptui transformarea societății. Trasînd tactica partidului proletar, Marx și Engels au arătat necesitatea de a subordona lupta pentru țelurile imediate ale proletariatului intereselor luptei pentru scopurile sale finale, necesitatea de a îmbina sarcinile specifice ale proletariatului din fiecare țară cu sarcinile generale ale mișcării muncitorești internaționale. Ei au fundamentat principiile călăuzitoare pentru stabilirea atitudinii partidului proletariatului față de diferite clase și partide, au subliniat îndatorirea comuniștilor de a sprijini orice mișcare revoluționară și progresistă, supunînd totodată unei critici slăbiciunile și lipsurile acesteia.

Prin marea chemare „Proletari din toate țările, uniți-vă !” autorii „Manifestului” au exprimat clar principiul fundamental al internaționalismului proletar : ideea solidarității proletare internaționale.

Apariția „Manifestului Partidului Comunist” a marcat o nouă etapă în dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale. „Prin «Manifestul» lor, Marx și Engels au făcut epocă” (*Stalin*).

★

★ ★

Anexele la volum cuprind Statutul Ligii comuniștilor, la a cărei alcătuire au luat parte Marx și Engels, precum și o serie de documente care oglindesc activitatea lor revoluționară practică.

*Institutul de marxism-leninism
de pe lângă C.C. al P.C.U.S.*

· KARL MARX
și
FRIEDRICH ENGELS

Mai 1846 — martie 1848

Karl Marx și Friedrich Engels

Circulară împotriva lui Kriege ¹

La o întrunire a comuniștilor la care au luat parte *Engels, Gigot, Heilberg, Marx, Seiler, Weitling, von Westphalen și Wolf*, au fost luate în unanimitate — cu excepția lui Weitling, „singurul care a votat contra” — următoarele hotărâri, motivate în anexă, cu privire la gazeta germană din New York

„*Der Volks-Tribun*” ², al cărui redactor-șef era *Hermann Kriege*.

Hotărâri:

1) Tendința pe care redactorul Hermann Kriege o imprimă în ziarul „*Volks-Tribun*” nu este comunistă.

2) Modul pueril-pompos în care Kriege promovează această tendință este cât se poate de compromițător pentru partidul comunist atât în Europa cât și în America, întrucât se consideră că el este reprezentantul literar al comunismului german la New York.

3) Averașiile sentimental-fantastice pe care Kriege le predică la New York sub numele de „comunism” ar avea o înrîurire extrem de demoralizatoare asupra muncitorilor în cazul când aceștia le-ar adopta.

4) Prezentele hotărîri împreună cu motivarea lor vor fi comunicate comuniștilor din Germania, Franța și Anglia.

5) Un exemplar va fi trimis redacției ziarului „Volks-Tribun” cu invitația de a publica aceste hotărîri împreună cu motivarea lor în numerele viitoare ale acestui ziar.

Bruxelles, 11 mai 1846

*Engels, Phil. Gigot,
Louis Heilberg, K. Marx,
Seiler, von Westphalen,
Wolf*

SECȚIUNEA I

Transformarea comunismului în divagații despre iubire

Ziarul „*Volks-Tribun*” nr. 13 conține un articol intitulat „Către femei”.

1) „Femeile, preotese ale *iubirii*”.

2) „*Iubirea* este aceea care ne-a trimis”.

3) „Apostoli ai *iubirii*”.

a) Intermezzo beletristic: „Priviri înflăcărate ale umanității”; „sunete ale adevărului”.

b) Inconștienta și ipocrita captatio benevolentiae* a femeii: „Chiar în veșminte de regină voi nu încetați să fiți *femei*... și nici nu ați învățat să speculați lacrimile nefericiților. Voi sînteți prea blajine pentru a lăsa să moară de foame în folosul vostru sărmanul copil al unei *mame*”.

4) „Viitorul copilului *iubit*”.

5) „Surori *iubite*”.

6) „Ascultați-ne, căci altminteri trădați *iubirea*”.

7) „*Iubirea*”.

8) „*Iubitul*”.

9) „În numele *iubirii*”.

10) „Cea mai sfîntă operă a *iubirii* pe care o implorăm (cerșim) de la voi”.

c) Banalitate beletristică-biblică: „Femeia este menită să nască pe fiul omului”, echivalentă cu constatarea că bărbații nu nasc copii.

11) „Dintr-o *inimă plină de iubire* trebuie să se dezvolte *spiritul sfînt* al comunității”.

d) Ave Maria episodice: „*Binecuvîntate, de trei ori binecuvîntate* fiți voi, femeile, care sînteți desemnate să dați *prima consîințire* împărăției fericirii de mult *făgăduite*”.

* — încercare de a-și atrage bunăvoință. — *Nota Trad.*

12) „Surori iubite”.

13) „În loc de iubire — ură” (opозиția dintre societatea burgheză și cea comunistă).

14) „Iubitelor!”

15) „A înălța iubirea pe tron”.

16) „Oameni activi ai unei comunități iubitoare”.

17) „Adevărate preotese ale iubirii”.

e) Paranteză estetică : „Dacă sufletul vostru care vibrează nu a uitat încă minunatul zbor” (o ispravă a cărei realizare urmează abia să fie dovedită).

18) „Lumea iubirii”.

19) „Împărăția urii și împărăția iubirii”.

f) Se face încercarea de a amăgi femeile : „De aceea cuvântul vostru are și în politică atita greutate. Ajunge să uzați de influența voastră și tot vechiul imperiu al urii se va năruși pentru a face loc noului imperiu al iubirii”.

g) Fanfară filozofică destinată să înăbușe judecata : „Scopul final al activității voastre este mulțumirea de sine în veci nelulburată a întregii omeniri”.

20) „Iubirea voastră”. Cu această ocazie se cere femeilor ca iubirea lor „să fie destul de mare”, ca „să cuprindă cu aceeași dăruire pe toți oamenii”. O cerință pe cât de indecentă, pe atât de exaltată.

h) Fugă : „Mii și mii de orfani lăsați în voia soartei mor din cauza condițiilor îngrozitoare cărora sînt expuși”. Ce este aici „îngrozitor” ? Faptul că „orfanii” omoară „împrejurările”, sau că „împrejurările” îi omoară pe „orfani” ?

i) Dezvăluirea politicii neocomuniste : „Noi nu vrem să ne atingem de proprietatea privată a vreunui om, cămătarul poate să păstreze ceea ce îi aparține ; vrem numai să preîntîmpinăm ca de acum înainte bunul poporului să fie jefuit și să împiedicăm capitalul să deposedeze și pe viitor munca de proprietatea care i se cuvine de drept”. Această țintă va fi atinsă în felul următor : „Orice sărac va fi imediat transformat într-un membru folositor al societății omenești de îndată ce i se va asigura posibilitatea unei munci productive”. (Potrivit celor de mai sus, nimeni nu are un merit mai mare în fața „societății omenești” decît capitaliștii, inclusiv cei din New York, împotriva cărora Kriege tună și fulgeră atît de cumplit). „Această posibilitate îi va fi asigurată o dată pentru totdeauna din moment ce societatea îi va da o bucată de pămînt de pe urma căreia se va putea întreține împreună cu familia lui... Dacă această imensă suprafață de pămînt” (cele 1.400.000.000

de acri care constituie domeniile statului în America de Nord) „va fi *sustrasă comerțului și atribuită în anumite cantități limitate* muncii, se va pune capăt dintr-o dată sărăciei în America, căci fiecare va căpăta posibilitatea să-și întemeieze cu ajutorul miinilor lui o gospodărie inviolabilă”. Ne-am fi putut aștepta ca Kriege să înțeleagă că nu stă în puterea legiuitorului să stăvilească prin decrete evoluarea rînduieiilor patriarhale, dorite de Kriege, la rînduiei industriale sau să arunce înapoi, în starea de barbarie patriarhală, statele industriale și comerciale de pe coasta de răsărit a Statelor Unite. Or, Kriege a pregătit, pentru vremurile cînd va să vină fericirea zugrăvită mai sus, următoarea predică, demnă de un preot de țară: „Atunci vom putea să-i învățăm pe oameni să trăiască *laolaltă în pace*, să-și ușureze unul altuia viața și să și-o facă mai puțin anevoioasă și

21) să clădim pe pămînt primele lăcașuri ale *iubirii cerești*” (fiecare cu o suprafață de 160 de acri).

Kriege își încheie apelul său către femeile căsătorite cu următoarele cuvinte: „Adresați-vă mai întii

22) bărbaților voștri *iubiți*, *ruțați-i* să întoarcă spatele vechii politici... arătați-le copiii voștri, conjurați-i *în numele lor*” (al celor fără minte) „să-și bage mințile în cap”. Iar „*fecioarelor*” le spune: „*Piatra de încercare a valorii umane*

23) *a adoratorilor voștri* să fie *eliberarea pămîntului*, și nu vă încredeți în

24) *iubirea lor* pînă cînd aceștia nu vor jura credință omenirii”. (Oare ce-o fi însemnînd aceasta?). Dacă fecioarele se vor comporta astfel, el le garantează că copiii lor

25) „vor fi tot atît de *iubitori* ca și ele” (adică „păsările cerului”), și își încheie litania luînd-o de la început cu

26) „adevăratele preotese ale *iubirii*”, „marele imperiu al comunității” și „consfînțirea”.

„Volks-Tribun” nr. 13 — „*Răspuns lui Sollta*” :

27) „El” (marele spirit al comunității) „scînteiază ca focul *iubirii* în ochii fratelui”.

28) „Ce este o femeie fără bărbatul pe care să-l poată *iubi*, căruia să-i poată dărui *sufletul* ei care *vibrează*?”

29) „Să unești pe toți oamenii prin *iubire*“.

30) „*Iubirea* de mamă“.

31) „*Iubirea* de oameni“.

32) „Primele sunete ale *iubirii*“.

33) „Razele *iubirii*“.

j) Scopul comunismului este : „Să supui întreaga viață a omenirii bățăilor sale" (ale inimii sale simțitoare).

34) „Glasul *iubirii* amuțește la zornăitul banilor“.

35) „Cu *dragoste* și abnegație se poate realiza orice“.

Așadar, în acest număr de ziar, iubirea apare, aproximativ, sub treizeci și cinci de înfățișări. Potrivit cu această trăncăneală despre iubire, Kriege prezintă comunismul, atît în „Răspuns lui Sollta" cît și aiurea, drept antipodul plin de iubire al egoismului și reduce o mișcare revoluționară de importanță istorică mondială la cîteva cuvinte : iubire — ură, comunism — egoism. Tot trăncăneală este și lașitatea cu care l-a lingușit mai înainte pe cămătar, promițîndu-i să-i lase ceea ce are, precum și asigurarea ulterioară că nu intenționează „să distrugă *duiosul sentiment familial, dragostea de patrie și de popor*“, „ci numai să împlinească aceste sentimente“. Această prezentare lașă și ipocrită a comunismului nu ca o „distrugere“, ci ca „împlinire" a relațiilor defectuoase existente, ca realizare a iluziilor pe care și le fac burghezii în această privință, se repetă în toate numerele ziarului „Volks-Tribun“. În concordanță cu această ipocrizie și lașitate este și atitudinea pe care o adoptă Kriege în discuțiile cu oamenii politici. El consideră (în nr. 10) că se păcătuiește împotriva comunismului cînd se scrie împotriva unor politicieni procatolici lipsiți de simțul realității, cum sînt Lamennais și Börne, ceea ce are ca urmare că bărbați ca Proudhon, Cabet, Dézamy, într-un cuvînt toți comuniștii francezi, nu sînt decît niște oameni „care se intitulează comuniști“. De altfel Kriege s-ar fi putut dumiri încă în Germania, la Bruxelles și la Londra că comuniștii germani l-au depășit în aceeași măsură pe Börne în care l-au depășit comuniștii francezi pe Lamennais.

Ce efect demoralizant trebuie să exercite asupra celor două sexe aceste divagații despre iubire și în ce măsură trebuie să provoace ele isteria și cloroza „fecioarelor“, asupra acestui lucru ar trebui să cugete Kriege însuși.

SECȚIUNEA A II-a

Economia * ziarului „Volks-Tribun”
și atitudinea lui față de „Ținăra Americă” †

Recunoaștem întru totul că mișcarea național-reformiștilor americani este din punct de vedere istoric justificată. Știm că această mișcare tinde să ajungă la un rezultat care, e drept, ar da, în momentul de față, un impuls dezvoltării industrialismului societății burgheze moderne, dar care, ca rod al unei mișcări proletare — ca atac împotriva proprietății funciare în general și în actualele condiții din America în special — va trebui să ducă în cele din urmă, datorită propriilor lui consecințe, la comunism. Kriege, care împreună cu comuniștii germani din New York s-a alăturat mișcării împotriva rentei, îmbracă acest simplu fapt în tradiționala lui frazeologie comunistă exaltată, fără să analizeze însă conținutul pozitiv al mișcării. Prin aceasta el dovedește că nu-i este de loc clară legătura dintre „Ținăra Americă” și condițiile din America. În afară de pasajele citate ocazional, vom mai da încă un exemplu de felul cum prezintă el, în lumina unei exaltări umanitariste, o parcelare cu caracter agrar a proprietății funciare pe scara întregii Americi.

În nr. 10, în articolul „Ce vrem”, se spune :

„Ei — adică național-reformiștii americani — susțin că pământul este patrimoniul *comun* al tuturor oamenilor... și vor ca puterea legislativă a poporului să ia măsuri ca cele 1.400.000.000 acri de pământ, care nu au ajuns încă în mâinile speculanților-tilhari, să rămână un *bun comun inalienabil al întregii omeniri*.”

Pentru ca „acest patrimoniu *comun*”, acest „*bun comun inalienabil*” cu caracterul lui obștesc să rămână al întregii omeniri, el adoptă planul național-reformiștilor : „să se pună la dispoziția fiecărui țăran, indiferent din ce țară ar fi el, 160 de acri de pământ american pentru a trăi de pe urma lui”, sau, cum este exprimat acest lucru în nr. 14, în articolul „Răspuns lui Conze” :

„Din acest bun încă intact al poporului, nimeni nu trebuie să primească în stăpînire mai mult de 160 de acri, dar cu condiția ca pământul să fie lucrat personal de cel care îl primește”.

Așadar, pentru ca acest pământ să rămână un „*bun comun inalienabil*”, și anume „al întregii omeniri”, trebuie să se por-

* — adică economia politică. — *Nota Trad.*

nească la imediata lui *împărțire*. Kriege își închipuie că va putea *interzice* printr-o lege oarecare consecințele inevitabile ale acestei împărțiri : concentrarea, progresul industrial etc. 160 de acri de pământ sînt pentru el o măsură imuabilă, ca și cum valoarea acestor suprafețe de pământ nu diferă după calitatea lui. Chiar dacă „țărani” nu vor face schimb de pământ între ei și cu alte persoane, vor trebui totuși să schimbe produsele pământului lor ; or, dacă lucrurile vor ajunge pînă aici, curînd se va dovedi că unii „țărani”, chiar fără capital, datorită muncii lor și fertilității naturale mai mari a celor 160 de acri ai lor, vor aduce pe alți țărani din nou în situația de *argași* ai lor. În cazul acesta nu este oare tot una dacă „pămîntul” sau *produsele* pământului „ajung în mîinile speculanților-tîlhari” ?

Să examinăm în mod serios acest dar pe care Kriege îl face omenirii.

1.400.000.000 de acri de pământ urmează „să rămînă ca bun comun inalienabil al întregii omeniri”, revenind fiecărui „țăran” cîte 160 de acri. Putem, prin urmare, calcula cît e de mare „întreaga omenire” a lui Kriege : exact 8.750.000 de „țărani”, sau, calculînd cîte 5 suflete de familie, 43.750.000 de oameni. Putem de asemenea calcula cît timp va dura „eternitatea” în decursul căreia „proletariatul considerat ca omenire poate să intre în stăpînirea întregului pămînt” cel puțin în Statele Unite. Dacă populația Statelor Unite va crește în aceeași măsură ca pînă acum (adică se va dubla în 25 de ani), atunci această „eternitate” va dura ceva mai puțin de 40 de ani. În acest răstimp, cele 1.400.000.000 de acri vor fi ocupate, iar generațiile viitoare nu vor mai avea ce să ia în „stăpînire”. Întrucît însă împărțirea gratuită a pământului va face ca imigrația să crească foarte mult, s-ar putea întîmpla ca „eternitatea” lui Kriege să se „termine” mai curînd. Mai ales cînd te gîndești că o suprafață de pământ pentru 44.000.000 de oameni nu ar putea servi nici măcar pentru canalizarea actualului pauperism din Europa, unde din 10 oameni unul este pauper : numai insulele britanice numără 7.000.000. Tot o astfel de naivitate economică se află și în nr. 13, în articolul „Către femei”, în care Kriege afirmă că, dacă orașul New York ar ceda cei 52.000 de acri de pământ de care dispune în Long Island, New Yorkul ar scăpa „dintr-o dată” și pentru totdeauna de pauperism, de mizerie și de crimă.

Dacă Kriege ar fi considerat mișcarea pentru eliberarea pământului ca o primă formă, necesară în anumite condiții, a

mișcării proletariatului, ca o mișcare care, datorită condițiilor de existență ale clasei de la care pornește, trebuie să se transforme în mod inevitabil într-o mișcare comunistă, dacă el ar fi arătat de ce în America tendințele comuniste trebuiau să se manifeste la început sub această formă agrară, care la prima vedere este în contradicție cu orice comunism, atunci nu am avea nimic de obiectat. Kriege proclamă însă această formă a mișcării unor oameni reali — formă de importanță secundară — drept cauza *întregii* omeneri, prezentind-o, deși este convins de contrariu, drept scopul final suprem al oricărei mișcări în general. El transformă astfel țelurile bine determinate ale mișcării într-o pură absurditate bombastică.

El continuă inperturbabil în același articol (nr. 10) imnul său triumfal :

„În felul acesta s-ar împlini, în sfârșit, visurile de veacuri ale europenilor, li s-ar pregăti de partea aceasta a oceanului un locșor, pe care nu le rămîne decît să-l ia în primire și să-l facă să rodească prin munca mîinilor lor, pentru a putea striga cu mîndrie tuturor tiranilor din lume :

Aceasta e coliba mea
La care n-ai clădit,
Și vatra mea
Al cărei foc îl pizmuiești !”

Kriege ar fi putut adăuga : aceasta este grămada *mea* de gunoi produsă de mine, de femeia mea și de copiii mei, de argatul meu, de slujnica mea și de vitele mele. Cine sînt însă europenii care și-ar vedea realizate aici „visurile” ? În orice caz nu muncitorii comuniști, ci prăvăliași faliți și meșteri-patroni faliți sau țărani fără pămînt ajunși la sapă de lemn care aspiră la fericirea de a deveni din nou, în America, mic-burghezi și țărani. Și ce năzuință se va realiza cu ajutorul celor 1.400.000.000 de acri ? Aceea de a transforma pe *toți oamenii în proprietari privați*, năzuință la fel de realizabilă și de comunistă ca și aceea de a transforma pe toți oamenii în împărați, regi și papi. Ca ultimă dovadă a felului în care Kriege înțelege mișcările revoluționar-comuniste și relațiile economice mai poate figura aici și următoarea frază :

„*Fiecare om ar trebui să învețe cite ceva din fiecare meserie, astfel încît, la nevoie, să se poată descurca un timp singur, atunci cînd vreo întîmplare nefavorabilă l-ar despărți de societatea omenească*”.

Este, ce-i drept, cu mult mai ușor „să reverși” torente de „iubire” și să perorezi despre „abnegație” decît să te ocupi cu dezvoltarea relațiilor reale și cu problemele practice.

SECȚIUNEA A III-a

Fanfaronade metafizice
„Volks-Tribun” nr. 13—„Răspuns lui Sollta”

1) Kriege afirmă în acest articol că el „nu este obișnuit să facă echilibristică logică în deșertul sterp al abstracției”. Din fiecare număr al „Volks-Tribun”-ului reiese însă că el face „echilibristică”, ce-i drept nu „logică”, dar totuși o echilibristică cu fraze filozofice și sentimentale.

2) Afirmația cum că „fiecare ins trăiește individual” (ceea ce este de la bun început o prostie), Kriege o exprimă prin următoarea „echilibristică” nelogică: „Atîta timp cît specia omenescă mai este în genere reprezentată prin indivizi”.

3) Depinde de „bunul plac” al „spiritului creator al omenirii”, care nu există nicăieri, „să pună capăt actualei stări de lucruri”.

4) Omul comunist are următorul ideal: „El poartă pecetea speciei umane” (cine nu o poartă de pe acum ca ceva de la sine înțeles?), „își determină propriile lui scopuri după scopurile speciei” (ca și cînd specia ar fi o persoană care ar putea să aibă scopuri!) „și se străduiește să devină în întregime el însuși numai pentru a se putea dărui speciei cu tot ceea ce este și ceea ce poate deveni” (deplină jertfire de sine și autoumilitare față de o himeră fantastică).

5) Poziția fiecărui ins față de specie mai este caracterizată și prin următoarea absurditate plină de emfază: „Noi toți și activitatea noastră individuală constituim numai simptomele marii mișcări care se desfășoară în străfundurile omenirii”. „În străfundurile omenirii” — unde este aceasta? În conformitate cu această frază, oamenii reali nu sînt, așadar, decît „simptome”, indicii ale unei „mișcări” care se desfășoară „în străfundurile” unei lumi iluzorii.

6) Acest preot de țară transformă lupta pentru societatea comunistă în „căutarea marelui spirit al comunității”, pe care îl face să „scînteieze în culori minunate în *potirul comunii*” și să strălucească ca „*sfîntul duh* în ochii fratelui”.

După ce mișcarea revoluționară comunistă este transformată în felul acesta într-o „căutare” a sfîntului duh și a sfinței cuminecături, Kriege poate, firește, să afirme că acest spirit „nu trebuie decît să fie cunoscut pentru a uni pe toți oamenii prin iubire”.

7) Această concluzie metafizică este precedată de următoarea confuzie între *comunism* și *comuniune*: „Spiritul care

biruie lumea, spiritul care poruncește furtunii și vijeliei (!!!), spiritul care tămăduiește pe orbi și pe leproși, spiritul care dă tuturor oamenilor să bea dintr-un *singur* vin" (noi preferăm mai multe sorturi) „și să mănince dintr-o *singură* piine" (comuniștii francezi și englezi sînt mai pretențioși), „spiritul care este *veșnic și omniprezent* — acesta este spiritul comunității". Dacă acest „spirit" este „veșnic și omniprezent", nu este de înțeles de ce, după raționamentul lui Kriege, proprietatea privată a putut să existe atîta timp. Dar, desigur, acest sfînt nu fusese „cunoscut", și de aceea este „veșnic și omniprezent" numai în propria închipuire a lui Kriege.

Aici Kriege propovăduiește, așadar, *sub numele de comunism* vechea fantezie religioasă după canoanele filozofiei germane, care este în *directă contrazicere cu comunismul. Credința*, și anume credința în „spiritul sfînt al comunității" este ultimul lucru de care are nevoie comunismul pentru înfăptuirea sa.

SECȚIUNEA A IV-a

Cochetăria cu religia

Se înțelege că trîncănelile lui Kriege despre iubire și atacurile sale împotriva egoismului nu sînt nimic altceva decît revelațiile exaltate ale unui spirit cu desăvîrșire pătruns de religie. Vom vedea cum Kriege, care în Europa se dădea întotdeauna drept ateu, caută să plaseze aici toate infamiile creștinismului sub emblema comunismului și sfîrșește în cele din urmă în mod consecvent cu *autoprofanarea omului*.

În nr. 10, în articolele „Ce vrem noi" și „Hermann Kriege către Harro Harring", se arată că scopul luptei comuniste constă în următoarele :

1) „Să facă din *religia iubirii* un adevăr și din mult dorita comunitate a fericiților locuitori ai cerului o realitate". Kriege trece însă cu vederea faptul că aceste exaltări creștine nu sînt decît expresia fantastică a lumii existente și că de aceea „realitatea" lor *există deja* în relațiile defectuoase ale lumii existente.

2) „În numele acestei *religii a iubirii*, noi cerem ca cel flămînd să fie ospătat, celui însetat să i se dea de băut și cel gol să fie îmbrăcat", revendicare care de 1.800 de ani e repetată pînă la dezgust și fără nici un succes.

3) „Noi învățăm pe oameni să *iubească*", pentru

4) „a avea parte de iubire”.

5) „În împărăția lor a iubirii nu pot sălășlui diavoli”.

6) „Cea mai sfântă cerință a sa” (a omului) „este de a se dizolva cu întreaga sa individualitate în societatea ființelor iubitoare, față de care el nu poate păstra nimic altceva decât

7) *nemărginita* lui iubire”. S-ar putea crede că cu această nemărginire teoria iubirii și-a atins punctul culminant, care este atât de înalt încât nici nu ți-l mai poți imagina ; rezultă totuși că există ceva și mai înalt.

8) „Această efuziune fierbinte a iubirii, această dăruire către toți, acest *imbold divin* către comunitate nu este altceva decât cea mai *intimă religie* a comunistului, căreia îi lipsește doar o lume exterioară corespunzătoare pentru a se exprima în toată plenitudinea vieții omenești”. Actuala „lume exterioară” pare însă a fi absolut îndestulătoare pentru ca Kriege să-și poată „exprima” cât mai pe larg „religia” lui „cea mai intimă”, „imboldul” său „divin”, „dăruirea” lui „către toți” și efuziunea lui „fierbinte” în toată „plenitudinea vieții omenești”.

9) „Nu sîntem oare îndreptățiți să ne conformăm dorințelor îndelung înăbușite ale inimii religioase și să pornim la luptă în numele săracilor, nefericiților, dezmoșteniților, pentru a realiza, în sfîrșit, minunata împărăție a dragostei frățești ?” Kriege pornește, așadar, la luptă pentru a se conforma nu dorințelor inimii reale, profane, ci ale celei religioase, nu ale inimii îndrjite din cauza nevoilor reale, ci ale celei pline de o fericită fantezie. El face imediat dovada „inimii sale religioase” prin faptul că pornește la luptă ca preot în numele altora, și anume în numele „săracilor”, lăsînd să se înțeleagă că nu pentru sine are nevoie de comunism, și că pornește la luptă numai dintr-un nobil spirit de sacrificiu, dintr-un devotament plin de abnegație față de cei „săraci, nefericiți și dezmoșteniți”, care au nevoie de ajutorul lui. Acest sentiment înălțător desfată inima acestui om de treabă în ceasurile posomorîte de singurătate și compensează toate necazurile acestei lumi rele.

10) Kriege își încheie tirada lui emfatică : „Cine nu sprijină un asemenea partid poate fi considerat, pe bună dreptate, un dușman al omenirii”. Această frază intolerantă pare să contrazică „dăruirea către toți”, „religia iubirii” față de toți. Ea decurge însă ca o concluzie foarte consecventă din această nouă religie, care, ca oricare alta, urăște de moarte și prigonește pe toți dușmanii ei. Dușmanul partidului este

transformat în mod consecvent într-un eretic prin aceea că, dintr-un dușman al *partidului* care există în mod real și împotriva căruia *lupii*, el este transformat într-un păcătos vinovat față de *omenirea* existentă numai în închipuire și care trebuie *pedepsit*.

11) În scrisoarea către Harro Harring se spune : „Vrem să-i răsculăm pe toți săracii din lume împotriva lui mamona, sub al cărui jug ei sînt osîndiți să se chinuiască de moarte ; și, atunci cînd cumplitul tiran se va fi prăbușit de pe vechiul său tron, *vom uni omenirea prin iubire*, atunci o *vom învăța* să muncească în comun și să se bucure în comun de roadele muncii lor, pentru ca să se îplinească, în sfîrșit, de mult făgăduita împărăție a bucuriei”. Pentru a se putea pătrunde de minie împotriva dominației actuale a banului, Kriege trebuie s-o transforme mai întii în idolul-mamona. Acest idol este doborît — în ce fel nu ni se spune —, mișcarea revoluționară a proletariatului din toate țările este redusă la proporțiile unei răscoale izolate, și atunci cînd se desăvîrșește această răsturnare, vin profeții — acei „noi” — care „învățăm” proletariatul ce are de făcut mai departe. Acești profeți îi „învățăm” pe discipolii lor, care sînt prezentați aici uimitor de neștiutori în ceea ce privește propriile lor interese, cum „să muncească și să se bucure în comun de roadele muncii lor”, și anume nu atît pentru „a munci și a se bucura în comun de roadele muncii lor”, cît mai ales ca să se îplinească scriptura și să nu fi prorocit degeaba cîtiva fantași acum 1.800 de ani. Această manieră de a recurge la prorociri se repetă și în alt loc, de pildă în nr. 8, în articolele : „Ce este proletariatul ?” și „Andreas Dietsch”, după cum urmează :

a) „Proletari, ora eliberării voastre a sosit”.

b) „O mie de inimi palpitau pline de entuziasm în întîmpinarea mărețelor vremuri făgăduite”, și anume : în întîmpinarea „marii împărății a iubirii... pentru mult dorita împărăție a iubirii”.

c) Nr. 12, „Răspuns lui Koch, adversarul popilor” :

„Iată că evanghelia nesfîrșitei mîntuiri a lumii se transmite fremătînd din gură în gură” și chiar „din mîină în mîină”. Această minune a „evangheliei care se transmite fremătînd”, această absurditate a „nesfîrșitei mîntuiri a lumii” corespunde pe deplin celeilalte minuni, și anume că prorocirile vechilor evangheliști, la care se renunțase de mult, sînt împlinite, contrar așteptărilor, de către Kriege.

12) Pornind de la acest punct de vedere religios, răspunsul

la toate întrebările reale nu poate să conștie decât în câteva imagini religioase-exaltate care întunecă orice înțelegere a lucrurilor, în câteva etichete pompoase ca „omenire”, „umanitate”, „specie” etc. și în transformarea oricărei fapte reale într-o frază fantastică. Acest lucru se vedește în mod deosebit în articolul : „Ce este proletariatul?” (nr. 8). La această întrebare cuprinsă în titlu se răspunde : „Proletariatul este omenirea” — o minciună spusă cu bună-știință, din care rezultă că comuniștii tind la desființarea omenirii. Acest răspuns, „omenirea”, amintește răspunsul dat de Sieyès la întrebarea : ce este tiers-état-ul?⁴ Cea mai bună dovadă că Kriege îmbracă faptele istorice într-un văl întunecos. El repetă de îndată această dovadă prin modul fățarnic în care zugrăvește mișcarea americană împotriva rentei : „Și ce ar fi dacă, în cele din urmă, acest proletariat, în calitatea lui de omenire” (mască caracteristică sub care el trebuie să apară ; mai adineauri proletariatul era totuna cu omenirea, acum omenirea nu este decât o calitate a proletariatului), „ar ridica pretenții asupra posesiunii veșnice a întregului pământ ca asupra unui bun al său incontestabil?” Vedem cum însăși o mișcare extrem de simplă, practică se transformă în fraze goale ca „omenire”, „bun incontestabil”, „veșnic” etc., din care cauză totul se reduce la „pretenții”. — În afara epitetelor obișnuite „dezmoșteniți” etc., la care se adaugă și expresia religioasă „blestemat”, tot ceea ce Kriege ne împărtășește despre proletariat se limitează la următoarele imagini mitologice-biblice :

„Prometeu înlănțuit”,
 „Mielul lui Dumnezeu, care poartă păcatele lumii”,
 „Jidovul rătăcitor”.

În cele din urmă, el pune o întrebare ciudată : „trebuie oare omenirea să rătăcească în vecii vecilor pe pământ ca un vagabond fără căpătii?”. Or, tocmai faptul că o parte a acestei „omeniri” este exclusiv sedentară îl supăra cel mai mult !

13) Chintesența religiei lui Kriege este exprimată în următorul pasaj : „Avem altceva de făcut decât să ne îngrijim de *eul nostru mizerabil*; noi aparținem omenirii”. Acest servilism infam și dezgustător față de „omenirea” separată de „eu” și diferită de acesta, o omenire transformată, așadar, într-o ficțiune metafizică, iar la Kriege chiar într-una religioasă, această umilință de sclav într-adevăr „mizerabilă” în cel mai înalt grad, este o concluzie finală a religiei lui Kriege, ca și a oricărei alte religii. O asemenea învățătură

care propovăduiește voluptatea servilismului și a disprețului de sine însuși este întru totul potrivită pentru niște... *călugări* viteji, dar nicidecum pentru oameni energici, și mai ales într-o perioadă de luptă. Nu mai rămîne decît ca acești călugări viteji să-și castreze „eul” lor „mizerabil”, pentru a dovedi astfel în suficientă măsură încrederea lor în capacitatea „omenirii” de a se reproduce pe sine însăși! — Dacă Kriege nu este în stare să născocoască ceva mai bun decît aceste sentimentaliste exprimate în mod jalnic, el ar proceda într-adevăr mult mai cuminte dacă l-ar traduce în fiecare număr al „Volks-Tribun”-ului pe „papa Lamennais” al său.

Care sînt urmările practice ale religiei nesfîrșitei îndurări și ale dăruirii fără margini propovăduite de Kriege, o vedește felul în care se cerșește muncă aproape în fiecare număr al „Volks-Tribun”-ului. Astfel citim în nr. 8 :

„Muncă ! Muncă ! Muncă !”

„Nu se află oare nimeni printre toți domnii cei înțelepți care să nu considere o trudă zadarnică faptul de a procura hrană unor familii cinstite și de a salva niște oameni tineri și lipsiți de apărare de la mizerie și desperare ? Iată-l, de pildă, pe Johann Stern din Mecklenburg, care încă nu a găsit de lucru ; el nu cere totuși nimic altceva decît să se spetească muncind spre folosul unui capitalist și să cîștige atîta pîine cît îi trebuie ca să-și întrețină capacitatea de muncă. Înseamnă oare aceasta să ceri prea mult într-o societate civilizată ? Și apoi Karl Gescheidtler din Baden, un tînăr foarte înzestrat, avînd și studii superioare, arată atît de loial, atît de bun, sînt gata să garantez că este onestitatea întruchipată... Nu numai ei, un bătrîn și chiar mai mulți tineri, imploră de asemenea să li se dea de lucru ca să-și poată cîștiga pîinea zilnică. Cine le poate veni în ajutor să nu mai zăbovească, căci conștiința îi va răpi somnul atunci cînd va avea mai multă nevoie de el. Firește, puteți spune : există mii de oameni care cer în zadar de lucru și nu putem să-i ajutăm pe toți. Ați putea prea bine, dar sînteți sclavii egoismului și nu vă îndurați să faceți așa ceva. Dar, dacă nu vreți să-i ajutați pe toți, arătați cel puțin că ați mai păstrat un dram de simțire omenească și ajutați pe cît mai mulți cu putință”.

Firește, dacă ar vrea, ei ar putea să ajute pe mai mulți indivizi decît le este cu putință. Aceasta este latura practică, adevărata manifestare a autoînjosirii și a disprețului de sine pe care le propovăduiește noua religie.

SECȚIUNEA A V-a

Felul în care se manifestă Kriege personal

Felul în care se manifestă Kriege personal în ziarul său reiese inevitabil din pasajele de mai sus ; de aceea subliniem doar cîteva puncte.

Kriege se manifestă ca *profet*, și deci, inevitabil, ca emi-

sar al unei ligi secrete de felul celei a esseilor⁵, al „ligii dreptății”. De aceea, dacă nu vorbește în numele „celor oprimați”, el vorbește în numele „dreptății”, care nu este însă dreptatea obișnuită, ci dreptatea „ligii dreptății”. Nu numai că se mistifică pe *sine însuși*, dar el mistifică și *istoria*. El mistifică dezvoltarea istorică reală a comunismului în diferitele țări ale Europei, despre care nu știe nimic, atribuind originea și succesele comunismului unor intrigi fantastice, născocite, mincinoase ale acestei ligi esseiene. Vezi în această privință toate numerele, în special „Răspuns lui Harro Harring”, în care apar cele mai nesăbuite fantezii despre puterea acestei ligi.

Ca veritabil *apostol al iubirii*, Kriege se adresează mai întâi femeilor, pe care nu le crede atât de păcătoase încît să poată rezista unei inimi care palpită de dragoste; apoi „filial și împăciuiților” se adresează agitatorilor existenți ca „fiu”, ca „frate”, ca „frate preaiubit”, și, în cele din urmă, celor bogați ca *om*. Abia ajuns la New York, el trimite misive tuturor negustorilor germani bogați, îi amenință cu iubirea, se ferește însă să spună deschis ce vrea de la ei, semnează cînd „un om”, cînd „un prieten al oamenilor”, cînd „un nerod”, și — „o să credeți, prieteni?” — nici un om nu se lasă înșelat de fanfaronadele lui răsunătoare. Dar nimeni nu găsește acest fapt de mirare în afară de Kriege însuși. — Frazele referitoare la iubire citate mai sus sînt condimentate uneori cu exclamații ca (nr. 12, „Răspuns lui Koch”): „Ura! Trăiască comunitatea, trăiască egalitatea, trăiască iubirea!”. Știe să soluționeze problemele practice și să lămurească îndoielile (nr. 14, „Răspuns lui Conze”) doar din răutate premeditată și îndărătnicie. Ca veritabil profet și propovăduitor al iubirii, el tratează cu toată irascibilitatea isterică a unui suflet ales care se vede înșelat pe cei care fac ironii pe seama lui, pe necredincioșii și pe oamenii din lumea veche care nu se lasă transformați în mod miraculos de căldura dulce a iubirii lui în „fericiți locuitori ai cerului”. Într-o asemenea dispoziție sentimentală-deprimată, el exclamă în nr. 11, în articolul intitulat „Primăvară”: „De aceea, voi care acum ne zeflemisiți, veți deveni în curînd *evlavioși*, căci luați aminte: vine primăvara!”.

Scris de K. Marx și F. Engels
la 11 mai 1846

Publicat sub forma unei broșuri
litografiate în mai 1846

Semnat: *Engels, K. Marx*
și alții

Se tipărește după textul
broșurii litografiate

Tradus din limba germană

The Northern Star, AND NATIONAL TRADES' JOURNAL.

VOL. X. NO. 416

LONDON, SATURDAY, MAY 30, 1846.

PRICE FIVEPENCE A
Week, including Postage and Insurance per Quarter

Friedrich Engels

Violarea Constituției prusiene

În Prusia există o lege din 17 ianuarie 1820 care interzice regelui să contracteze orice fel de datorii publice fără sancțiunea statelor generale, adică a unei adunări care, după cum se știe prea bine, nu există încă în Prusia. Această lege este singura garanție pe care o au prusienii că vor căpăta cîndva constituția, promisă încă din 1815. Deoarece în genere, în afara Prusiei, existența unei asemenea legi nu este cunoscută, guvernul a reușit să împrumute în 1823 3.000.000 de lire sterline din Anglia — prima violare a constituției. După revoluția franceză din 1830, guvernul Prusiei, fiind obligat să facă ample pregătiri în vederea unui război care pe atunci părea iminent, și neavînd bani, a impus „Societății pentru comerțul transoceanic”⁶, o întreprindere de stat, să împrumute 12.000.000 de taleri (1.700.000 de lire sterline), care, fiște, au fost garantați de guvern și cheltuiți de guvern — a doua violare. Fără să mai vorbim de violările de mai mică importanță, ca împrumuturi de cîteva sute de mii de lire sterline obținute prin intermediul aceleiași întreprinderi, regele Prusiei a comis în momentul de față o a treia violare mai gravă. Întrucît creditul acestei întreprinderi este, după cît se pare, epuizat, Banca Prusiei, fiind de asemenea o întreprindere de stat, a fost împuternicită de rege să emită bancnote pînă la concurența sumei de 10.000.000 de taleri (1.350.000 de lire sterline). Dacă scădem 3¹/₃ milioane, care reprezintă depozitele băncii, și 2²/₃ milioane pentru cheltuielile sporite ale acestei întreprinderi, această sumă, care în realitate înseamnă „un împrumut indirect”, se ridică la 6.000.000 de taleri, sau aproape 1.000.000 de lire sterline. Răspunderea pentru acest împrumut revine guvernului, deoarece pînă acum Banca Pru-

siei nu are ca asociat nici un capitalist particular. Să sperăm că prusienii, în special burghezia, pe care constituția îi interesează în cel mai înalt grad, vor protesta energic împotriva acestei violări.

Scriș de F. Engels în mai 1846
Publicat în ziarul „The Northern
Star” nr. 446 din 30 mai 1846,
cu următoarea mențiune
din partea redacției:
*„De la corespondentul
nostru german”*

Se tipărește după textul ziarului.
Tradus din limba engleză

Karl Marx și Friedrich Engels

O scrisoare
a comitetului comunist de corespondență
din Bruxelles către G. A. Köttgen ⁷

Bruxelles, 15 iunie 1846

Către G. A. Köttgen, spre difuzare

Răspunzînd la adresa pe care ne-ați trimis-o acum cîteva zile, ne grăbim să vă comunicăm următoarele :

Sîntem întru totul de acord cu părerea dv. că comuniștii germani trebuie să iasă din izolarea lor de pînă acum și să fie în permanență în legătură unii cu alții ; de asemenea că se simte nevoia unor asociații în cadrul cărora să se facă lectură și să aibă loc discuții, căci comuniștii trebuie să se lămurească mai întîi între ei, ceea ce nu se poate realiza în suficientă măsură fără întruniri regulate în vederea discutării problemelor legate de mișcarea comunistă. Totodată sîntem absolut de acord cu dv. că trebuie să fie răspîndite publicații și broșuri cu conținut comunist care să fie ieftine și pe înțelesul tuturor. Atît de prima cît și de a doua chestiune trebuie să ne ocupăm cît mai curînd și în mod energic. Dv. recunoașteți necesitatea stabilirii unor cotizații bănești regulate ; trebuie însă să respingem propunerea dv. ca aceste cotizații să fie folosite pentru a-i ajuta pe scriitori și a le crea o viață lipsită de griji. Cotizațiile trebuie să servească, după părerea noastră, numai pentru tipărirea de manifeste și broșuri comuniste ieftine, precum și pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de corespondența internă și cu străinătatea. Va fi necesar să se stabilească un minim al cotizațiilor lunare, ca în orice moment să se poată ști cu precizie ce sumă poate să fie folosită pentru scopuri comune. Este de asemenea necesar să ne comunicați numele membrilor asociației dv. comuniste, deoarece trebuie să știm cu ce oameni avem de-a face, așa cum și dv. sînteți informat în ceea ce ne privește pe noi. În sfîrșit, așteptăm să ne indicați cuantumul alocațiilor lunare

destinate scopurilor comune, deoarece trebuie să ne apucăm cît mai curînd cu putință de tipărirea cîtorva broșuri populare. Este un lucru evident, care nu mai are nevoie să fie demonstrat că aceste broșuri nu pot să apară în Germania.

În privința Bundestagului, a regelui Prusiei și a dietelor provinciale vă faceți iluzii foarte mari. Un memoriu ar putea fi eficient numai dacă în Germania ar exista un partid comunist puternic și organizat; dar nu este cazul. O petiție este bună numai atunci cînd constituie în același timp și o amenințare, cînd în spatele ei se află o masă compactă și organizată. Singurul lucru pe care îl puteți face, dacă situația din regiunea dv. este favorabilă, ar fi să întocmiți o petiție semnată de un *număr mare* de muncitori, ceea ce ar produce o impresie puternică.

Convocarea unui congres comunist ni se pare pentru moment inoportună. Abia după ce se vor fi format asociații comuniste în întreaga Germanie și se vor fi strîns mijloacele necesare în vederea acțiunii, reprezentanții diferitelor asociații izolate se vor putea întruni într-un congres care să aibă șanse de succes. Acest lucru nu va putea fi însă realizat decît în anul viitor.

Pînă atunci singurul mijloc în vederea colaborării este comunicarea prin scris și o corespondență regulată.

În ceea ce ne privește, am început de pe acum să corespondăm din timp în timp cu comuniștii englezi și francezi, precum și cu comuniștii germani din străinătate. Ori de cîte ori vom primi informații asupra mișcării comuniste din Anglia și din Franța, vi le vom comunica; de asemenea vă vom informa, în corespondența noastră regulată, despre tot ceea ce va ajunge la cunoștința noastră în legătură cu această problemă.

Vă rugăm să ne indicați o adresă *sigură* (și să nu mai imprimați pe sigiliu tot numele, de pildă: „G. A. Kottgen”, astfel încît să se poată identifica imediat atît expeditorul cît și adresantul).

Nouă adresați-ne scrisorile la următoarea adresă, *absolut sigură*:

Monsieur Ph. Gigot, 8 rue de Bodembroeck, Bruxelles.

K. Marx, F. Engels, Ph. Gigot, F. Wolff

Werth vă transmite salutări ; se află momentan la Amiens. Dacă veți pune în aplicare intenția dv. de a înainta o petiție, singurul rezultat pe care îl veți obține va fi acela că partidul comunist își va da în mod public în vileag slăbiciunea și, în același timp, va indica guvernului oamenii pe care trebuie să-i supravegheze în mod deosebit. Dacă nu izbutiți să strângeți cel puțin 500 de semnături pe o petiție a muncitorilor, înaintați mai degrabă o petiție prin care să cereți impozite progresive pe venit, așa cum intenționează burghezii din Trier ; iar dacă nici atunci burghezii de acolo nu vi se vor alătura, eh bien *, atunci participați voi deocamdată la demonstrațiile lor publice, procedați ca iezuiții, renunțați la corectitudinea, lealitatea și cumsecădenia specific germane și semnați petițiile burghezilor prin care cer libertatea presei, o constituție etc. și militați pentru ele. Odată satisfăcute aceste revendicări, începe o eră nouă pentru propaganda comunistă. Mijloacele noastre se vor înmulți, antagonismul dintre proletariat și burghezie se va accentua. În partid trebuie sprijinit tot ce contribuie la progresul lui, fără să-ți faci scrupule morale anoste. De altfel pentru corespondență trebuie să alegeți un comitet permanent, care să redacteze și să discute scrisorile adresate nouă și care să se întrunească în mod regulat. Altminteri se va produce o întreagă harababură. Pentru redactarea scrisorilor e bine să-l alegeți pe acela pe care îl socotiți că este cel mai destoinic. Considerentele personale lăsați-le la o parte ; ele strică totul. Trebuie să ne comunicați, firește, numele membrilor comitetului.

Salutări.

Semnatarii de mai sus

Scris de K. Marx și F. Engels
la 15 iunie 1846

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

* — ei bine. — *Nota Trad.*

Friedrich Engels

Problema băncii prusiene

Ați auzit, probabil, că planul regelui Prusiei de a emite bani de hîrtie s-a dovedit irealizabil. Doi dintre giranții datoriilor publice au refuzat să semneze noile bancnote, a căror emisiune înseamnă, după părerea lor, o nouă datorie publică, care, în consecință, trebuie să fie garantată de statele generale. Frederic Wilhelm al IV-lea, vrînd să arate că poate emite atîția bani cît pofteste, a născocit acum un plan mult mai bun. În loc să emită 10.000.000 el va emite 30.000.000: 20.000.000 în bani de hîrtie și 10.000.000 în monedă bună, solidă, de aur și de argint. El presupune că un capital de 10.000.000 va putea fi procurat prin emiterea de acțiuni, „la care, se pare, nu se vor plăti dividende, ci numai o dobîndă de $3\frac{1}{2}\%$ și care nu vor putea fi transmise decît la moartea proprietarului, pentru a nu deveni un obiect de speculație” !!! Se pot numi asemenea hîrtii *acțiuni*? De ce nu? Majestatea sa regele Prusiei decretează că ele *sînt* acțiuni și se leagă cu speranța absurdă că va găsi destui capitaliști îndeajuns de proști ca să plaseze 10.000.000 de taleri în astfel de acțiuni bancare netransmisibile, imobilizate, purtătoare de o dobîndă de $3\frac{1}{2}\%$! Și încă într-o epocă în care, speculînd cu acțiuni ale căilor ferate, ei pot realiza o dobîndă cu mult mai mare. Cînd regele va fi găsit atîția nătărăi cît îi trebuie ca să-i împrumute cele 10.000.000 în *monedă sunătoare*, el va emite 20.000.000 în bancnote și va spori datoria națională cu o sumă totală de 30.000.000. Într-adevăr, iată mijlocul de a obține cîți bani poftesti ! Să rîvnești la 30.000.000 cînd nu poți obține 10.000.000 !

Scris de F. Engels la sfîrșitul
lunii iunie 1846

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba engleză

Publicat în ziarul „The Northern Star”
nr. 451 din 4 iulie 1846, cu următoarea
mențiune din partea redacției :

„De la corespondentul nostru”

Karl Marx și Friedrich Engels

Adresa democraților comuniști germani
din Bruxelles către d-l Feargus O'Connor

Stimate domn !

Cu ocazia strălucitului succes pe care l-ați repurtat în alegerile din Nottingham, vă felicităm pe dv. și, prin dv., pe cartiștii englezi pentru această importantă victorie. Vedem în faptul că un ministru liber-schimbist * a fost înfrînt prin vot deschis⁸ de către o enormă majoritate cartistă, și încă într-o vreme cînd principiile liber-schimbismului triumfă în legislație⁹, un semn că clasa muncitoare din Anglia este perfect conștientă de poziția pe care trebuie s-o adopte după victoria principiilor liber-schimbismului. De aici tragem concluzia că ea știe foarte bine că acum, cînd burghezia și-a impus o măsură care îi stătea cel mai mult la inimă, cînd singurul lucru pe care îl mai are de făcut este să înlocuiască actualul cabinet slab și împăciuitorist printr-un guvern energic, cu adevărat burghez, pentru a fi clasa conducătoare recunoscută în țara dv., că acum marea bătălie dintre capital și muncă, dintre *burghez* și *proletar*, trebuie să ajungă la un deznodămînt. Terenul este curățat prin retragerea din luptă a aristocrației funciare ; burghezia și clasa muncitoare sînt singurele clase între care se poate da lupta. Fiecare dintre părțile combatante are lozinca ei de luptă dictată de interesele ei și de poziția pe care o ocupă una față de alta : lozinca burgheziei — „extinderea prin orice mijloace a comerțului și un guvern format din regii bumbacului din Lancashire pentru a duce la îndeplinire această politică” ; lozinca clasei muncitoare — „o revizuire democratică a constituției pe baza Cartei poporului¹⁰”, prin care clasa muncitoare să devină clasa conducătoare în Anglia. Ne bucură faptul că muncito-

* — John C. Hobhouse. — *Nota Red.*

rii englezi sînt pe deplin conștienți de această schimbare a raportului de forțe ; de noua fază în care a intrat agitația cartistă o dată cu înfrîngerea definitivă a celui de-al treilea partid, aristocrația ; de poziția de frunte care îi va reveni și trebuie să-i revină de aici încolo cartismului, în ciuda „conspirației tăcerii” urzite de presa burgheză ; și, în sfîrșit, de noua sarcină care le revine în aceste împrejurări noi. Că sînt pe deplin conștienți de aceste sarcini, o dovedește ințenția lor de *a merge la vot* la viitoarele alegeri generale.

Trebuie să vă felicităm mai ales pentru strălucita dv. cuvîntare în cadrul alegerilor de la Nottingham, în care ați arătat atît de limpede contrastul dintre democrația clasei muncitoare și liberalismul burgheziei.

Vă felicităm de asemenea pentru votul de încredere unanim pe care întreaga organizație cartistă vi l-a dat în mod spontan cu ocazia declarației defăimătoare a lui Thomas Cooper, această așa-zisă persoană *respectabilă*. Partidului cartist nu poate decît să-i prindă bine excluderea unor asemenea burghezi deghizați, care, în timp ce se fălesc cu numele de cartist pentru a se face populari, se străduiesc să cîștige favoarea burgheziei prin lingușiri personale la adresa reprezentanților ei literari (ca, de pildă, contesa de Blessington, Charles Dickens, D. Jerrold și alți „prieteni” ai lui Cooper) și prin propovăduirea unor doctrine josnice și rușinoase, ca aceea a „non-rezistenței”, bune numai pentru femeii bătrîne.

În sfîrșit, stimate domn, trebuie să vă mulțumim atît dv. cît și colaboratorilor dv. pentru distincția și înțelepciunea cu care conduceți ziarul „Northern Star”¹¹. Nu șovăim nici o clipă să declarăm că „Star” este singurul ziar englez (cu excepția, poate, a lui „People’s Journal”, pe care îl cunoaștem numai din „Star”) care este la curent cu situația reală a partidelor din Anglia ; care este realmente și prin excelență democratic ; care este liber de orice prejudecată națională sau religioasă ; care simpatizează cu democrației și muncitorii (în zilele noastre aceștia aproape că se confundă) din lumea întregă ; care în toate aceste probleme exprimă opinia clasei muncitoare engleze și care este de aceea singurul ziar englez care merită într-adevăr să fie citit de către democrații de pe continent. Prin prezenta declarăm că vom face tot ce stă în puterea noastră pentru a intensifica difuzarea ziarului „Northern Star” pe continent și că ne vom strădui să inserăm extrase traduse din acest ziar în cît mai multe ziare continentale.

Vă exprimăm aceste sentimente, stimate domn, în calitate de reprezentanți, recunoscuți de numeroși comuniști germani din Germania, pentru toate legăturile lor cu democrații străini.

În numele democraților comuniști germani din Bruxelles.

Comitetul : *Engels*
Ph. Gigot
Marx

Bruxelles, 17 iulie 1846

Scris de K. Marx și F. Engels

Se tipărește după textul ziarului

Publicat în ziarul „The Northern
Star” nr. 454 din 25 iulie 1846

Tradus din limba engleză

Friedrich Engels

Guvernul și opoziția din Franța ¹²

Așadar, camerele s-au întrunit. Camera pairilor, după ce a luat hotărîrea în cazul lui Joseph Henry, regicidul modern, nu are, ca de obicei, nimic de făcut. Camera deputaților se ocupă în mod activ de validarea alegerii membrilor ei și profită de această ocazie pentru a arăta spiritul de care este animată. Niciodată de la revoluția din 1830 încoace nu s-a dat dovadă de o asemenea nerușinare sfruntată și nu s-a manifestat un asemenea dispreț față de opinia publică. Cel puțin trei cincimi dintre deputați sînt sinceri devotați guvernului; cu alte cuvinte, sînt fie mari capitaliști, agenți de bursă și speculanți cu acțiunile căilor ferate la bursa din Paris, bancheri, mari industriași etc., fie servitorii lor preaplecați. Actuala putere legislativă, mai mult decît oricare alta precedentă, este întruchiparea cuvintelor spuse de Laffitte îndată după revoluția din iulie: „De acum încolo noi, bancherii, vom governa Franța”. Este cea mai izbitoare dovadă că guvernul Franței se află în mîinile marii aristocrații financiare, la haute bourgeoisie *. Soarta Franței se hotărăște nu în birourile de la Tuileries sau în palatul pairilor și nici măcar în palatul deputaților, ci la bursa din Paris. Adevărații miniștri nu sînt d-nii Guizot și Duchâtel, ci d-nii Rotschild, Fould și ceilalți mari bancheri parizieni, ale căror averi fabuloase fac din ei cei mai de seamă reprezentanți ai restului clasei lor. Ei conduc guvernul, iar guvernul are grijă ca în alegeri să nu iasă decît oameni devotați actualului regim și aceluia care profită de pe urma lui. De data aceasta au avut un succes remarcabil: sprijinul acordat de guvern și corupția care se înrădăcinase sub diferite forme, asociate cu influența exercitată de principalii capitaliști asupra

* — marea burghezie. — *Nota Trad.*

unui număr limitat de alegători (mai puțin de 200.000) care aparțin cu toții, într-o măsură mai mare sau mai mică, propriei lor clase, groaza de care au fost cuprinși cei avuți cu ocazia încercării de asasinare a regelui, survenită într-un moment cît se poate de oportun, și, în cele din urmă, certitudinea că Ludovic-Filip nu va supraviețui actualelor camere (ale căror puteri expiră în 1851) — toate acestea la un loc au fost suficiente pentru a înăbuși orice opoziție serioasă în majoritatea adunărilor electorale. Și acum, după ce această prețioasă cameră s-a întrunit, ei au grijă să-și apere interesele. Alegătorii independenți au trimis mii de petiții și proteste împotriva alegerii deputaților protejați de guvern, în care afirmau și demonstrau sau se ofereau să demonstreze că aproape în fiecare caz în parte alegerile au avut loc în cadrul celor mai flagrante ilegalități comise de către însărcinații guvernului, dovedind că s-a recurs la mituire, corupere, intimidare, protecții de tot felul. Dar majoritatea camerei nu acordă niciodată nici cea mai mică atenție acestor fapte. Orice deputat din opoziție care își ridică glasul pentru a protesta împotriva unor asemenea orori este redus la tăcere prin fluierături, rumoare sau strigăte de „la vot, la vot!”. Orice ilegalitate este sancționată printr-un vot. Magnații finanței se bucură de puterea lor și, presimțind că nu va fi de lungă durată, se grăbesc să profite cît mai mult de momentul de față.

Vă puteți lesne închipui că în afara acestui cerc restrîns de capitaliști există o opoziție generală împotriva actualului guvern și împotriva acelor ale căror interese le servește el. Centrul acestei opoziții este Parisul, unde magnații finanței au atît de puțină influență asupra alegătorilor încît, din 14 deputați ai departamentului Senei, numai doi sînt acoliții guvernului, iar 12 sînt de partea opoziției. Majoritatea alegătorilor burghezi din Paris fac parte din partidul lui Thiers și O. Barrot. Acești alegători caută să pună capăt domniei exclusive a lui Rotschild & Co., să creeze Franței o poziție onorabilă și independentă în relațiile ei externe și să obțină eventual o mică reformă electorală. Majoritatea patronilor de ateliere, a negustorilor etc., care nu au drept de vot, au o atitudine mult mai radicală: ei cer o reformă electorală care să le acorde dreptul de vot; de asemenea mulți dintre ei sînt adepți ai ziarelor „National” sau „Réforme”¹³ și s-au alăturat partidului democrat, care cuprinde marea majoritate a clasei muncitoare. Acest partid se împarte în mai multe fracțiuni diferite, dintre care cea mai numeroasă, cel puțin

la Paris, este aceea a comuniștilor. Toate aceste fracțiuni diferite luptă — desigur, fiecare în felul ei — împotriva regimului existent. Și nu demult a fost inițiată o nouă metodă de luptă, care merită să fie menționată. Un muncitor a scris un pamflet împotriva conducătorului acestui regim, nu împotriva lui Ludovic-Filip, ci împotriva lui „Rotschild I, regele cămătarilor”¹⁴. Succesul acestui pamflet (el a ajuns pînă acum aproximativ la a douăzecea ediție) dovedește cît de just a fost îndreptat atacul. Regele Rotschild a fost obligat să ia de două ori atitudine în presă pentru a se apăra împotriva acestor atacuri ale unui om pe care nimeni nu-l cunoaște și a cărui întreagă avere constă în rîndul de haine pe care îl poartă. Publicul a urmărit polemica cu cel mai mare interes. Au fost publicate vreo treizeci de pamflete pro și contra. Ura împotriva lui Rotschild și împotriva celorlalți magnați ai finanței este cumplită, iar un ziar german scrie că Rotschild va trebui să ia aceasta drept un avertisment și că ar face mai bine să-și instaleze cartierul său general în altă parte decît pe vulcanul veșnic în fierbere al Parisului.

Scris de F. Engels aproximativ
la 1 septembrie 1846

Publicat în ziarul „The Northern Star”
nr. 460 din 5 septembrie 1846,
cu mențiunea din partea redacției :
„De la corespondentul
nostru”

Se tipărește după textul
ziarului

Tradus din limba engleză

Friedrich Engels

Constituția Prusiei

În sfârșit, această mult așteptată operă de artă și-a făcut apariția! ¹⁵ În sfârșit, dacă dăm crezare lui „Times”, „Globe” ¹⁶ și câtorva ziare franceze și germane, Prusia a trecut în rîndul țărilor constituționale. Totuși „Northern Star” a dovedit îndea ajuns că această așa-zisă constituție nu este decît o cursă întinsă poporului prusian pentru a-l priva de drepturile pe care fostul rege * i le-a promis pe vremea cînd avea nevoie de sprijinul poporului. Este un fapt neîndoielnic că Frederic-Wilhelm încearcă prin această așa-zisă constituție să obțină bani fără a fi obligat să facă concesiile opiniei publice. Ziarele democratice din toate țările — în Franța în special „National” și „Réforme”, ba chiar și ziarul guvernamental „Journal des Débats” ¹⁷ — sînt unanim de această părere. Pînă și presa germană încătușată biiguie cuvinte care nu permit altă concluzie decît că în Prusia partidul progresului este pe deplin conștient de intențiile viclene ale „generosului și sincerului” ei rege. Întrebarea care se pune este: va reuși regele să-și pună în aplicare planurile sale? Vor fi oare reprezentanții din dieta reunită destul de proști sau destul de lași pentru a garanta un nou împrumut fără a asigura poporului libertăți largi, dînd astfel regelui posibilitatea să mențină actualul sistem de guvernămînt pentru o perioadă nedefinită de timp?

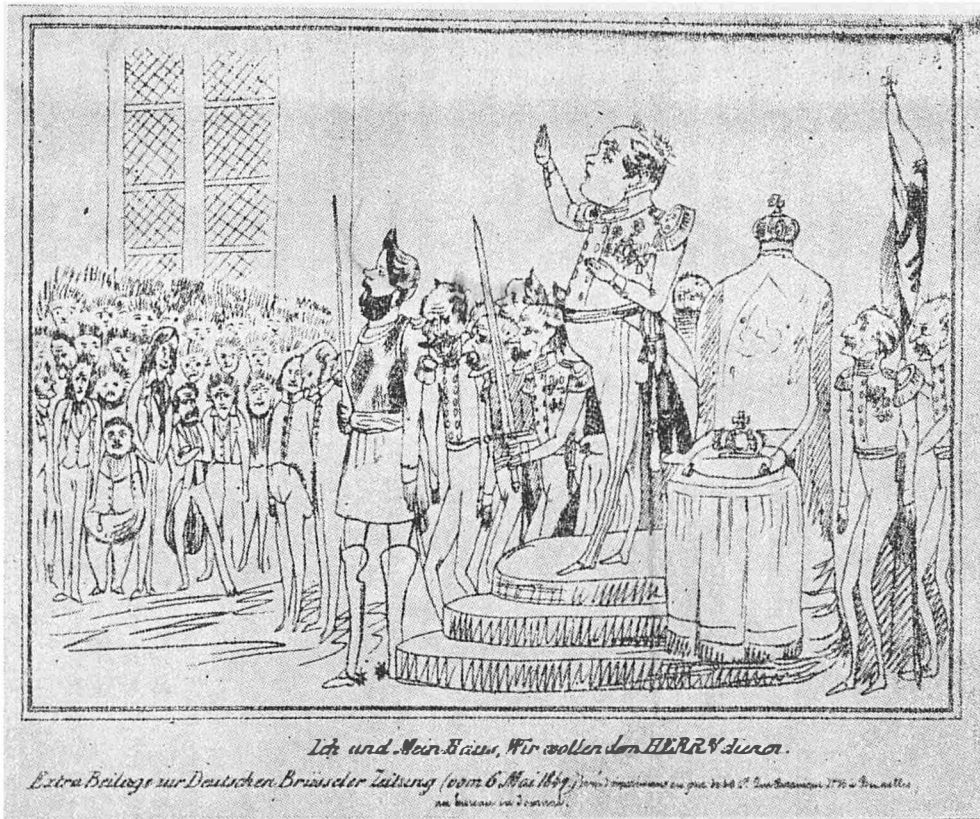
Noi răspundem: nu, nu vor face aceasta, nu pot s-o facă.

Modul de guvernare existent pînă acum în Prusia a fost determinat de raportul de forțe dintre nobilimea și burghezia din Prusia. Nobilimea a pierdut prea mult din puterea, bogăția și influența ei de altădată pentru a-l mai putea domina pe rege ca în trecut. Burghezia nu a ajuns încă să fie destul

* — Frederic-Wilhelm al III-lea. — *Nota Red.*

de puternică pentru a se debarasa de nobilime, care constituia o povară grea pentru ea, încătușind dezvoltarea ei comercială și industrială. De aceea regele, care reprezenta puterea centrală a statului și era sprijinit de numeroasa clasă a funcționarilor de stat, civili și militari, avînd pe lângă aceasta și armata la dispoziția sa, a putut să țină în frîu burghezia cu ajutorul nobilimii și nobilimea cu ajutorul burgheziei prin faptul că satisfăcea cînd interesele uneia, cînd interesele alteia și căuta să stabilească pe cît posibil un echilibru între influența exercitată de aceste clase. Aproape toate țările civilizate din Europa au trecut prin acest stadiu al monarhiei absolute, iar în cele mai avansate dintre aceste țări el a făcut acum loc guvernării burgheziei.

Prusia, cea mai avansată dintre țările germane, a fost pînă acum lipsită de o burghezie care să fie destul de bogată, puternică, unită și energică pentru a se elibera de dominația absolutismului și a lichida rămășițele nobilimii feudale. Cele două părți combatante, nobilimea și burghezia, sînt însă puse în asemenea condiții, încît, datorită progresului natural al industriei și al civilizației, crește inevitabil bunăstarea și influența burgheziei, în timp ce nobilimea inevitabil decade, se ruinează și-și pierde tot mai mult ascendentul ei. În timp ce situația nobilimii și a latifundiarilor din Prusia se înrăutățește an de an — mai înții din cauza războaielor pustiitoare împotriva Franței de la începutul acestui secol, apoi din cauza legilor engleze cu privire la cereale, care i-au exclus de pe piața acestei țări, în sfîrșit din cauza concurenței pe care le-o făcea Australia într-una dintre principalele lor ramuri de producție, lîna, ca și datorită multor altor împrejurări — burghezia din Prusia a reușit să-și sporească enorm bogăția și influența și să-și dezvolte forțele de producție. Războaiele împotriva Franței, excluderea mărfurilor industriale engleze de pe piețele continentale au dat naștere unei industrii de fabrică în Prusia; iar cînd pacea a fost restabilită, noi industriși erau destul de puternici pentru a sili guvernul să le acorde taxele vamale protecționiste (1818). Curînd după aceea a fost înființată Uniunea vamală care apăra aproape exclusiv interesele burgheziei¹⁸. Dar, înainte de toate, apriga luptă de concurență care a izbucnit în ultimii 30 de ani de pace între diferitele națiuni comerciale și industriale a pus burghezia Prusiei, indolentă de felul ei, în fața alternativei: sau să fie complet ruinată de concurența străină sau să se pună în mod serios pe lucru după exemplul vecinilor ei.

Caricatură făcută de Engels cu prilejul deschiderii dietei reunite de la Berlin

Burghezia s-a dezvoltat aproape imperceptibil pînă în 1840, cînd i s-a părut că urcarea pe tron a unui nou rege marchează un moment propice ca să arate că din 1815 lucrurile s-au schimbat întrucîtva în Prusia. Nu este nevoie să amintesc ce progrese a făcut de atunci mișcarea burgheziei, cum a cuprins toate regiunile țării, pînă cînd, în cele din urmă, întreaga burghezie, o mare parte a țărănimii și destul de mulți nobili i s-au alăturat. Un regim reprezentativ, libertatea presei, proceduri publice, inamovibilitatea judecătorilor, curți cu juri, acestea erau revendicările burgheziei. Țărănimea și micii proprietari de pămînt își dădeau foarte bine seama — cel puțin în acele regiuni ale țării în care nivelul cultural era mai ridicat — că asemenea măsuri corespund și interesului lor, fiind singurele prin care puteau spera să se elibereze de rămășițele feudalismului și să capete acea influență asupra organelor legislative pe care doreau s-o aibă. Partea mai săracă a nobilimii credea că un regim constituțional ar putea să-i asigure, în organele legislative, poziția pe care o cereau interesele ei și că, în orice caz, acest regim nu ar putea fi mai ruinător pentru ea decît acela sub care trăia. Mai ales nobilimea din Prusia propriu-zisă și din Poznan, care, avînd mult de suferit din cauza lipsei de piețe pentru produsele ei, s-a alăturat din aceste considerente mișcării liberale.

Burghezia însăși a ajuns din ce în ce mai mult într-o situație critică. Întreprinderile ei industriale și miniere, ca și navigația ei, luaseră o extindere considerabilă ; ea devenise principala furnizor al întregii pieți a Uniunii vamale ; ea crescuse numeric și se îmbogățise mult. Dar progresul colosal realizat în ultimii 10—15 ani de întreprinderile industriale și miniere engleze expunea burghezia prusiană unei concurențe primejdioase. Piața engleză, ori de cîte ori era supraaglomerată, arunca mari cantități de mărfuri engleze în regiunile de sub controlul Uniunii vamale, unde erau vindute la prețuri care ruinau în mai mare măsură pe germani decît pe englezi, căci aceștia din urmă realizau în perioadele de prosperitate profituri mari pe piața americană și pe alte piețe, pe cînd prusienii nu puteau să-și vîndă niciodată produsele lor în altă parte decît înăuntrul propriilor lor granițe vamale. Vasele lor nu aveau aproape niciodată acces în porturile altor state, în timp ce vapoarele tuturor țărilor intrau în porturile Prusiei în aceleași condiții ca și cele prusiene. Așa se face că, deși în Prusia există relativ puțin capital, investirea în mod rentabil a acestuia devenise dificilă. Comerțul se afla permanent parcă

în chingi ; fabricile, mașinile, mărfurile se depreciau încet, dar fără contenire ; această stagnare generală a fost întreruptă numai pentru o perioadă scurtă de speculațiile cu căile ferate care au început în Prusia în ultimii 8 ani. Ridicînd valoarea numerarului, aceste speculații au accelerat scăderea prețului mărfurilor deși în genere ele nu s-au dovedit a fi prea rentabile din cauza populației relativ puțin numeroase și a industriei slab dezvoltate în cea mai mare parte a țării. Totuși, ele ofereau o șansă mai mare de profit decît alte investiții industriale, așa că cei care dispuneau de ceva capital îl investeau în aceste speculații. Foarte curînd, aceste speculații au căpătat, ca de obicei, un caracter febril sfîrșind printr-o criză, care afectează de aproape 12 luni piețele bănești ale Prusiei. Astfel, la începutul acestui an burghezia s-a aflat într-o situație foarte dificilă : piețele bănești sufereau din cauza unei extraordinare lipse de numerar ; regiunile industriale cereau mai mult ca oricînd taxe vamale protecționiste pe care guvernul refuzase să le acorde ; porturile cereau legi cu privire la navigație, ca singurul mijloc în stare să le ușureze situația ; și mai ales creșterea prețurilor pe piața cerealelor a dus țara în pragul foametei. Toate aceste cauze care provocau nemulțumire și se făceau în același timp resimțite se răsfrîngeau într-o măsură mult mai mare asupra situației poporului : țesătorii din Silezia trăiau într-o mizerie cumplită ; fabricile de bumbac se închideau ; în întinsa regiune industrială a Rinului aproape toți muncitorii au rămas fără lucru, recolta de cartofi a fost în cea mai mare parte distrusă, iar pîinea se vindea la prețurile din anii de foamete. Era evident că sosise momentul ca burghezia să ia conducerea țării din mîinile unui rege imbecil, ale unei nobilimi neputincioase și ale unei birocrații înfumurate și să și-o asume ea.

În fiecare epocă revoluționară se repetă faptul curios că în momentul în care clasa care conduce o mișcare se află în situația cea mai favorabilă pentru a o duce la bun sfîrșit, vechea conducere care și-a trăit traiul este silită să ceară tocmai sprijinul acestei clase conducătoare. Astfel în 1789, în Franța, cînd foametea, stagnarea afacerilor și dezbinarea din sînul nobilimii au împins, putem spune, burghezia la revoluție, tocmai în acest moment guvernul, ale cărui resurse bănești erau epuizate, a fost nevoit să înceapă revoluția prin convocarea Statelor generale. Același lucru se întîmplă și în Prusia în 1847. Chiar în momentul în care indolenta burghezie prusiană este aproape silită de împrejurări să schimbe sistemul

de guvernămînt, însuși regele, din lipsă de bani, este silit să ia inițiativa acestei schimbări și să convoace, la rîndul său, Statele generale prusiene. Fără îndoială că acestea i-ar opune mult mai puțină rezistență ca acum dacă pe piața bănească s-ar înregistra o abundență de bani, dacă fabricile ar lucra din plin (situație care ar putea interveni dacă ar exista un comerț înfloritor și o desfacere asigurată a mărfurilor și, prin urmare, prețuri ridicate la mărfurile industriale în Anglia) și dacă prețurile la grîne ar fi acceptabile. Dar așa se întîmplă de regulă: în epocile în care revoluția e iminentă, clasele progresiste ale societății au întotdeauna toate șansele de partea lor.

În cursul anilor 1845 și 1846 am arătat în repetate rînduri cititorilor ziarului „Star” că regele Prusiei se află într-o situație financiară dificilă; în același timp le-am atras atenția asupra diferitelor planuri iscusite cu ajutorul cărora ministrii săi încearcă să-l scoată din încurcătură și am prevăzut că toată povestea trebuie să sfîrșească prin convocarea Statelor generale. Așadar evenimentul nu s-a produs pe neașteptate și nici nu s-a datorat, așa cum se susține astăzi, bunăvoinței prea generoasei sale majestăți; nimic altceva decît nevoia imperioasă, sărăcia și mizeria au putut să-l determine să facă un asemenea pas, și orice copil din Prusia știe acest lucru. Singura întrebare care se pune este: Oare burghezia prusiană va garanta un nou împrumut și, implicit, va permite regelui să-și continue politica de pînă acum și să ignoreze și în viitorii șapte ani revendicările și nevoile ei?

La această întrebare am răspuns mai sus. Ea nu poate face așa ceva. Am dovedit-o bazîndu-ne pe situația claselor respective și o vom dovedi acum pe baza compoziției Statelor generale înseși:

Reprezentanții înaltei și micii nobilimi 311
 Reprezentanții orașelor și ai țărănimii 306

Deoarece regele și-a exprimat intenția de a spori numărul reprezentanților înaltei nobilimi (sînt în total 80) prin acordarea de noi titluri de pairi, putem majora această cifră cu încă 30 de persoane; astfel numărul reprezentanților nobilimii sau ai partidului guvernamental va ajunge la 341. Scădeți de aici elementele liberale ale micii nobilimi, și anume toată nobilimea din Prusia propriu-zisă, două treimi din nobilimea Poznanului și cîțiva reprezentanți ai nobilimii din Renania, Silezia, Brandenburg și Westfalia, să zicem în total 70 de de-

putați, care votează cu reprezentanții orașelor și ai țărănimii, și situația partidelor va fi următoarea :

Nobilimea, adică partidul guvernamental	271
Orașele și țărăimea, adică opoziția liberală	376

În felul acesta, chiar dacă admitem că 30 sau 40 de reprezentanți ai orașelor sau ai țărănimii din districtele mai îndepărtate vor vota pentru guvern, liberalilor le va rămâne totuși o majoritate de 25—50 de voturi ; și, cu o oarecare energie, liberalilor le va fi ușor să întîmpine fiecare cerere de bani cu revendicarea unor instituții liberale. Pe lângă aceasta, este neîndoielnic că, în condițiile actuale, poporul va sprijini burghezia și, prin presiunea sa exercitată din afară, care este într-adevăr foarte de dorit, va întări curajul și va spori energia opoziției dinăuntru adunării.

Așadar, constituția Prusiei, insignifiantă în sine, constituie totuși începutul unei noi epoci atît pentru Prusia cît și pentru întreaga Germanie. Ea marchează prăbușirea absolutismului și a nobilimii și venirea la putere a burgheziei ; ea marchează începutul unei mișcări care va duce foarte curînd la instituirea unui sistem reprezentativ pentru burghezie, la introducerea libertății presei, a judecătorilor independenți și a curților cu juri, și este greu de spus cum se va termina această mișcare. Constituția înseamnă repetarea lui 1789 în Prusia. Și dacă mișcarea revoluționară care începe acum va interesa în mod direct numai burghezia, ea nu este totuși lipsită de importanță pentru interesele poporului. Din momentul în care puterea burgheziei este constituită, din acel moment începe mișcarea democratică separată de sine stătătoare. În lupta împotriva despotismului și aristocrației, poporul, partidul democrat, nu poate juca decît un rol secundar ; primul loc aparține burgheziei. Din momentul însă în care burghezia își instaurează propria ei guvernare și devine întruchiparea unui nou despotism și a unei noi aristocrații îndreptate împotriva poporului, din acel moment democrația își apără punctul ei de vedere, ca unicul partid al progresului ; din acel moment lupta se simplifică, se reduce la lupta dintre două partide, transformîndu-se, datorită acestei împrejurări, într-o „luptă pe viață și pe moarte”. Istoria partidelor democratice din Franța și din Anglia dovedește pe deplin acest lucru.

Mai există o altă împrejurare care merită să fie luată în seamă. Cucerirea puterii politice de către burghezia Prusiei va schimba situația politică a tuturor țărilor europene. Confederația Germaniei de nord se va destrăma. Austria și Rusia,

țările care au prădat cel mai mult Polonia, vor fi complet izolate de restul Europei, deoarece Prusia va trage după sine statele mai mici ale Germaniei, care au toate guverne constituționale. Astfel consecințele acestei constituții insignifiante — trecerea a trei pătrimi ale Germaniei din lagărul Europei răsăritene inerte în cel al Europei apusene progresiste — vor schimba complet raportul de forțe în Europa. În februarie 1846 a izbucnit ultima insurecție poloneză¹⁹. În februarie 1847 Frederic-Wilhelm își convoacă Statele generale. *Se apropie ceasul cînd Polonia va fi răzbunată!*

Scris de F. Engels la sfîrșitul
lunii februarie 1847

Publicat în ziarul „The Northern Star”
nr. 489 din 6 martie 1847,
cu următoarea mențiune
din partea redacției :

*„De la corespondentul
nostru german”*

Semnat : E.

Se tipărește după textul
ziarului

Tradus din limba engleză

Karl Marx

Declarație împotriva lui Karl Grün ²⁰

„Trier'sche Zeitung” ²¹ publică un articol datat „Berlin, 20 martie”, în legătură cu broșura mea care se găsește încă sub tipar : „Contradictions dans le système des contradictions économiques de M. Proudhon, ou Les Misères de la Philosophie” *. Corespondentul din Berlin pretinde că eu aș fi autorul unei corespondențe, apărută în „Rhein- und Mosel-Zeitung” și în alte publicații, cu privire la această broșură, la opera lui Proudhon ²² și la activitatea traducătorului său, d-l Grün. El mi se adresează în repetate rânduri intitulându-mă „redactor al fostei «Gazete Renane»” ²³, în stilul corespondenților din Bruxelles și al altor corespondenți. Prietenul nostru își debitează insinuarea „sprijinit pe cunoașterea actualei situații a presei din Germania”. Nu numai insinuarea lui, ci întreaga lui existență literară se poate, din partea mea, „sprijini pe cunoașterea actualei situații a presei din Germania”. Sînt gata să admit că a dovedit în practică a sa „cunoaștere a actualei situații a presei din Germania”. Dar de data aceasta ea nu l-a „sprijinit”.

Pretinsul corespondent din Berlin nu trebuia decît să citească în „Critica critică” ²⁴ aprecierile mele asupra lui Proudhon, pentru a-și da seama că această corespondență cu care nu e de acord, deși se prea poate să fie trimisă din Bruxelles, nu poate însă în nici un caz să fie scrisă de mine, chiar și numai pentru simplul motiv că Proudhon și d-l Grün „sînt considerați ca avînd aceeași valoare”.

Critica pe care i-am făcut-o lui Proudhon este scrisă în limba franceză. Va putea să dea o ripostă însuși Proudhon. Dintr-o scrisoare pe care mi-a scris-o înainte de apariția cărții

* „Contradicții în sistemul contradicțiilor economice de d-l Proudhon, sau Mizeriile filozofiei”. — Nota Trad.

sale nu reieșea de loc că ar fi dispus ca, în cazul unei critici din partea mea, să lase revanșa pe seama d-lui Grün și consoții.

„În ceea ce privește pe *traducătorul* lucrării lui Proudhon de economie politică”, este destul ca prietenul din Berlin să ateste că „noi, cei din Berlin, am învățat multe lucruri” din cartea d-lui Grün „Mișcarea socială din Franța și din Belgia”, pentru ca valoarea acestei scrieri să nu poată să fie pusă la îndoială. Să ne dăm bine seama ce înseamnă faptul că „noi, cei din Berlin”, „*învățăm*” în general ceva, ba chiar „multe lucruri”, îmbogățindu-ne cunoștințele atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ ! Noi, cei din Berlin !

Identificându-mă cu corespondentul din Bruxelles sau cu alți corespondenți, corespondentul berlinez sau pretins berlinez exclamă :

Grün „trebuie, probabil, să-și ispășească păcatul de a fi făcut cunoscute societății germane succesele socialismului din străinătate *înaintea* redactorului fostei „Gazete Renane”, d-l dr. Marx”.

Este neîndoios că prietenul nostru dă dovadă de o ingeniozitate foarte amuzantă în formularea presupunerilor sale ! Vreau să-l încredințez sub rosa * că, după părerea mea, „Mișcarea socială din Franța și din Belgia” a d-lui Grün și mișcarea socială din Franța și din Belgia, cu excepția câtorva nume și date, nu au absolut nimic comun una cu alta. Dar în același timp trebuie să-i mărturisesc că atât de puțin am ținut să fac cunoscute „societății germane” rezultatele studiilor mele cu privire la lucrarea d-lui Grün „Mișcarea socială din Franța și din Belgia”, încât am lăsat să se odihnească în pace, în manuscris, o recenzie mai detaliată asupra cărții lui Grün, terminată încă de acum un an, și de-abia acum, provocat de prietenul din Berlin, o voi trimite spre publicare revistei „*Das Westphälische Dampfboot*”²⁵. Recenzia constituie un adaos la lucrarea, scrisă de F. Engels împreună cu mine, „*Ideologia germană*” (critica filozofiei germane moderne în persoana reprezentanților ei Feuerbach, B. Bauer și Stirner și a socialismului german în persoana diferiților lui profeti)²⁶. Împrejurările care au împiedicat și împiedică încă tipărirea acestui manuscris vor fi, poate, aduse la cunoștința publicului în alt loc, ca o completare la o expunere asupra „actualei situații a presei din Germania”. Faptul că recenzia cărții d-lui Grün, care nu contravine cîtuși de puțin dispozițiilor cenzurii, nu a

* — în mod confidențial. — Nota Trad.

fost tipărită separat se explică prin aceea că am socotit că această carte nu merită o critică specială și că menționarea d-lui Grün era inevitabilă numai în cadrul unei expuneri cuprinzătoare asupra literaturii anoste și de prost gust a socialismului german. Acum însă, după ieșirea prietenului de la Berlin, tipărirea separată a acestei recenzii capătă o semnificație mai mult sau mai puțin umoristică, prin faptul că arată în ce mod a luat cunoștință „societatea germană” de „succesele socialismului din străinătate” și mai ales cât sîntem de dornici și ce capacitate avem „noi, cei din Berlin”, de „a învăța multe lucruri”. Se va vedea totodată dacă trebuia sau nu să recurg la atacuri mărunte în articole mici de ziar chiar și în cazul că aș fi vrut să opresc în mersul ei „Mișcarea socială din Franța și din Belgia” a d-lui Grün. În sfîrșit, însuși prietenul din Berlin va fi nevoit să recunoască în mod public că, dacă aș avea într-adevăr intenția, așa cum susține el, „să fac cunoscute societății germane succesele socialismului din străinătate”, dacă m-aș teme într-adevăr că un predecesor ar putea fi un concurent pentru mine, ar trebui să implor zilnic destinul: „Nu-mi da nici un predecesor, sau mai bine zis: dă-mi-l pe d-l Grün ca predecesor!”.

Încă un cuvînt despre „pretenția mea de a fi atins cea mai înaltă treaptă a înțelepciunii omenеști”.

Cine altcineva ar fi putut să-mi inoculeze această boală dacă nu d-l Grün, care (vezi, de exemplu, prefața la cartea lui „Pietrele de construcție”²⁷) a găsit rezolvarea ultimei enigme în expunerile mele din „Deutsch-Französische Jahrbucher”²⁸, așa cum o găsește acum în economia politică a lui Proudhon; d-l Grün, care, așa cum salută acum în persoana lui Proudhon adevăratul punct de vedere, declara despre mine (vezi „Neue Anekdotă” a lui Grün²⁹), că eu aș fi „desființat punctul de vedere constituțional și radical”. Mai întîi d-l Grün mă otrăvește pentru ca ulterior să poată spune despre mine că otrava lui și-a făcut efectul! Prietenul din Berlin poate fi însă pe pace: mă bucur de o sănătate perfectă!

Karl Marx

Bruxelles, 3 aprilie 1847

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 28 din 8 aprilie 1847 și în
„Trier'sche Zeitung” nr. 99
din 9 aprilie 1847

Se tipărește după textul ziarului
„Trier'sche Zeitung”,
confruntat cu textul din
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Problema constituției Germaniei ³⁰

I

Literatura socialistă germană este de la o lună la alta mai slabă. Ea se limitează din ce în ce mai mult la perorațiile prolixice ale „adevăraților socialiști”, a căror întregă înțelepciune se reduce la un amalgam de filozofie germană și sentimentalism german mic-burghez, la care se adaugă și câteva lozinci comuniste deformate. Ea arborează un caracter pașnic care îi permite să-și spună, chiar sub regimul cenzurii, cele mai intime păreri. Însăși poliția germană nu-i poate reproșa aproape nimic — dovadă elocventă că nu face parte din elementele progresiste, revoluționare ale literaturii germane, ci din cele anchilozate, reacționare.

Printre acești „adevărași socialiști” se numără nu numai cei care se numesc socialiști par excellence *, ci și cea mai mare parte a scriitorilor din Germania care au acceptat denumirea de „comuniști”. Aceștia din urmă se prezintă și mai prost decât ceilalți.

În aceste împrejurări se înțelege de la sine că acești soi-disant ** scriitori comuniști nu reprezintă nicidecum *partidul* comuniștilor germani. Ei nici nu au fost recunoscuți de partid ca reprezentanții săi literari și nici nu reprezintă interesele sale. Dimpotrivă, ei apără cu totul alte interese, cu totul alte principii, care sînt opuse în toate privințele principiilor partidului comunist.

„Adevărații socialiști”, din rîndurile căroră fac parte, după cum am arătat, și cei mai mulți scriitori germani soi-disant comuniști, au învățat de la comuniștii francezi că trecerea de la monarhia absolută la statul modern reprezentativ nu înlătură cîtuși de puțin mizeria mării mase a poporului, ci aduce

* — prin excelență, în adevărata accepție a cuvîntului. — *Nota Trad.*

** — așa-ziși. — *Nota Trad.*

numai o nouă clasă, burghezia, la putere. Ei au mai învățat de la comuniștii francezi că tocmai această burghezie oprimă cel mai mult masa poporului cu ajutorul capitalurilor ei și constituie de aceea adversarul par excellence al comuniștilor, respectiv al socialiștilor, care reprezintă masa poporului. Ei nu și-au dat osteneala să compare gradul de dezvoltare socială și politică al Germaniei cu cel al Franței sau să studieze condițiile existente de fapt în Germania, condiții de care depinde orice dezvoltare ulterioară. În mod pripit, fără să stea mult pe gânduri, ei au transpus în Germania cunoștințele lor superficiale. Dacă ar fi fost militanți de partid care caută să obțină un rezultat practic, concret și care reprezintă interese bine determinate, comune unei clase întregi, ei ar fi ținut cel puțin seamă de felul în care se comportă adversarii burgheziei în Franța, începînd cu redactorii ziarului „Réforme” și pînă la comuniștii cei mai extremiști, dar mai ales ar fi trebuit să țină seama de atitudinea reprezentantului recunoscut al mării mase a proletarilor francezi, bătrînul Cabet, în polemica sa împotriva burgheziei. Ar fi trebuit să-i izbească faptul că acești reprezentanți ai partidului nu numai că se ocupă în permanență de chestiunile politice la ordinea zilei, dar că totodată nu tratează cu dispreț suveran unele măsuri politice care adesea nu prezintă un interes *direct* pentru proletariat, ca, de exemplu, propunerile privitoare la reforma electorală. Dar „adevărații” noștri „socialiști” nu sînt militanți de partid, ci teoreticieni germani. Pentru ei nu este vorba de rezultate și de interese practice, ci de adevărul etern. Interesele pe care caută să le apere sînt cele „ale omului” în general, rezultatele spre care tind se mărginesc la „cuceriri” în domeniul filozofiei. De aceea a fost de ajuns să pună de acord noile lor vederi cu propria lor conștiință filozofică, pentru a trîmbița apoi în fața întregii Germanii că progresul politic, ca și orice politică, este o pacoste, că tocmai libertatea constituțională ar aduce la putere clasa care constituie cel mai mare pericol pentru popor, burghezia, și că, în general, burghezia nu este niciodată îndeajuns de atacată.

În Franța, de 17 ani, dominația burgheziei este mai absolută decît în oricare altă țară din lume. De aceea acțiunile proletarilor francezi, ale conducătorilor partidului lor și ale reprezentanților lor literari îndreptate împotriva burgheziei erau acțiuni îndreptate împotriva clasei dominante, împotriva sistemului politic existent, erau acțiuni *net revoluționare*. Cît de edificată este în această privință burghezia dominantă, o

dovedesc nenumăratele procese intentate presei și asociațiilor, interzicerile adunărilor și banchetelor, nenumăratele șicane pe care poliția le face reformiștilor⁵¹ și comuniștilor. În Germania, situația se prezintă altfel. În Germania, burghezia nu numai că nu este la putere, dar ea este chiar cel mai periculos dușman al guvernelor existente. Acestora le-a convenit foarte bine diversiunea creată de „adevărații socialiști”. Lupta împotriva burgheziei, din cauza căreia comuniștii francezi ajung deseori la închisoare sau în exil, nu a adus „adevăraților” noștri „socialiști” decât încuviințarea cenzurii de a-și tipări lucrările. Ardoarea revoluționară a polemicii proletarilor francezi se tempera în pieptul rece al teoreticienilor germani, ajungând la gradul de moderație permis de cenzură, și în această stare mutilată a constituit pentru guvernele din Germania un aliat foarte bine venit în lupta împotriva burgheziei în ofensivă. „Adevăratul socialism” a reușit să folosească ca un zid de apărare pentru mocirla statu-quoului german cele mai revoluționare teze care au fost enunțate vreodată. „Adevăratul socialism” este cu desăvîrșire reacționar.

Burghezia a observat această tendință reacționară a „adevăraților socialiști”. Fără să stea însă prea mult pe gânduri, ea a luat această orientare drept reprezentantă literară și a comunismului german și a reproșat *comuniștilor*, atît în mod public cît și în particular, că prin polemica lor îndreptată împotriva unui sistem reprezentativ, împotriva curților cu juri, a libertății presei, precum și prin atacurile lor la adresa burgheziei, acționează doar în interesul guvernelor, al burocrăției și al nobilimii.

E timpul însă ca comuniștii germani să refuze, în sfîrșit, să mai poarte răspunderea pentru faptele și intențiile reacționare ale „adevăraților socialiști”. E timpul ca comuniștii germani, care reprezintă proletariatul german cu cerințele lui foarte precise, foarte concrete, să se delimiteze în modul cel mai hotărît de cea clică literară — căci nu-i altceva decît o clică literară — care nu știe ea singură pe cine reprezintă, din care cauză ajunge fără să vrea în brațele guvernelor germane, o clică care crede „că-l realizează pe om” și nu realizează nimic altceva decît divinizarea mizeriei germane mic-burgheze. În realitate, noi, comuniștii, nu avem nimic comun cu fanteziile teoretice și cu șovăielile acestei societăți ultrarafinate. Atacurile noastre îndreptate împotriva burgheziei se deosebesc tot atît de mult de cele ale „adevăraților socialiști” pe cît se deosebesc de cele ale nobilimii reacționare, de exemplu ale le-

gitimiștilor francezi sau ale „Tinerei Anglii”³². Atacurile noastre nu pot fi exploatare de statu-quooul german, deoarece ele se îndreaptă mai degrabă împotriva lui decît împotriva burgheziei. Dacă burghezia este, ca să zicem așa, dușmanul nostru *firesh*, este dușmanul a căruj prăbușire va aduce partidul nostru la putere, statu-quooul german este într-o măsură și mai mare dușmanul nostru, deoarece stă între noi și burghezie, deoarece ne împiedică să atacăm burghezia. De aceea noi nu rămînem cîtuși de puțin în afara marii mase a opoziției împotriva statu-quooului german, în cadrul căreia constituim însă fracțiunea cea mai avansată, care, prin intenția ei față de burghezie, intenție din care nu face nici un secret, ocupă în același timp o poziție bine precizată.

O dată cu convocarea dietei reunite prusiene, lupta împotriva statu-quooului german ajunge la o răscruce. De atitudinea acestei diete depinde dacă acest statu-quo se va menține sau va dispărea. Partidele din Germania, încă foarte puțin precis conturate, care ba se îmbină la întimplare, ba sînt dezbinat din cauza sofisticărilor ideologice, sînt astfel nevoite să se lămurească asupra intereselor pe care le reprezintă, asupra tacticii pe care trebuie s-o folosească și să se delimiteze și să-și definească scopurile practice. Nici partidul comunist, cel mai tînăr dintre aceste partide, nu poate să se sustragă acestei necesități. El trebuie, la rîndul său, să se lămurească asupra poziției sale, asupra planului său de bătaie, asupra mijloacelor pe care urmează să le folosească, și primul pas în această direcție îl constituie dezavuarea socialiștilor reacționari care încearcă prin toate mijloacele să pătrundă în rîndurile lui. El poate face acest pas cu atît mai ușor cu cît este destul de puternic pentru a putea refuza sprijinul oricărui aliat care l-ar compromite.

II

Statu-quooul și burghezia

În Germania statu-quooul este următorul.

În timp ce în Franța și în Anglia burghezia a devenit destul de puternică pentru a răsturna nobilimea și a se ridica la rolul de clasă conducătoare în stat, pînă acum burghezia germană nu a ajuns încă la putere. Ea are, ce-i drept, o anumită influență asupra guvernelor, dar, în toate cazurile în care interesele se ciocnesc, această influență trebuie să ce-

deze în fața influenței nobilimii funciare. În timp ce în Franța și în Anglia orașele domină satul, în Germania satul domină orașele, agricultura domină comerțul și industria. Așa stau lucrurile nu numai în monarhiile absolute din Germania, ci și în cele constituționale, nu numai în Austria și în Prusia, ci și în Saxonia, în Württemberg și în Baden.

Această situație se datorește faptului că, în comparație cu țările apusene, Germania se află pe o treaptă de civilizație mult mai înapoiată. Principala sursă de existență a masei poporului o constituie în acele țări comerțul și industria, iar la noi agricultura. Anglia nu exportă de loc produse agricole, ci este în permanență nevoită să le importe; Franța importă cel puțin tot atâtea produse agricole cîte exportă, baza avuției ambelor țări fiind înainte de toate exportul de produse industriale. Germania, dimpotrivă, exportă puține produse industriale, în schimb însă mari cantități de cereale, lînă, vite etc. În perioada în care s-a statornicit actuala structură politică a Germaniei, adică în 1815, preponderența agriculturii, mult mai pronunțată ca acum, a sporit pe atunci și datorită faptului că tocmai regiunile aproape exclusiv agricole ale Germaniei au participat cu cel mai mare zel la lupta pentru răsturnarea imperiului francez.

În Germania, ca în majoritatea țărilor europene, reprezentantul politic al agriculturii este *nobilimea*, clasa marilor latifundiați. Orînduirea politică corespunzătoare dominației exclusive a nobilimii este sistemul feudal. Sistemul feudal s-a descompus pretutindeni în aceeași măsură în care agricultura a încetat să mai fie ramura de producție hotărîtoare a unei țări, în măsura în care, alături de clasa care se ocupă cu agricultura, s-a format o clasă care se ocupă cu industria, în care alături de sate au luat naștere orașe.

Această clasă care s-a format alături de nobilime și de țărani mai mult sau mai puțin dependenți de nobilime nu este burghezia, care domină azi în țările civilizate și care tinde spre dominație în Germania, ci clasa *mic-burghezilor*.

Actuala orînduire a Germaniei nu este nimic altceva decît un compromis între nobilime și mica burghezie, și rezultatul acestui compromis este predarea administrației în mîinile unei a treia clase: birocrația. Compoziția acestei clase este în funcție de poziția reciprocă a celor două înalte părți contractante: nobilimea, care reprezintă ramura de producție mai însemnată, își rezervă posturile mai înalte, mica burghezie se mulțumește cu posturile mărunte și trimite, numai în mod excepțional, can-

didatți în posturile administrative înalte. Acolo unde birocrația este supusă unui control direct, așa cum se întâmpla în statele constituționale ale Germaniei, nobilimea și mica burghezie își împart acest control în același mod, și este lesne de înțeles că și aici nobilimea își rezervă partea leului. Mica-burghezie nu poate niciodată să răstoarne nobilimea și nici măcar să se situeze pe aceeași treaptă cu aceasta ; ea nu reușește decât s-o slăbească. Pentru a răsturna nobilimea este nevoie de o altă clasă, cu interese mai cuprinzătoare, cu bogății mai mari și cu mai mult curaj, și anume clasa *burgheză*.

În toate țările, burghezia provine din rîndurile micii burghezii ; ea a apărut o dată cu dezvoltarea comerțului mondial și a mării industrii, o dată cu libera concurență și cu centralizarea proprietății care întovărășește această dezvoltare. Micul-burghez reprezintă comerțul intern și comerțul de cabotaj, meșteșugul, manufactura bazată pe munca manuală — ramuri ale economiei care au un cîmp de acțiune limitat și care necesită capitaluri neînsemnate, a căror rotație se înfăptuiește încet și care generează o concurență slabă și pur locală. Burghezul reprezintă comerțul mondial, schimbul direct de produse între toate continentele, comerțul cu bani, marea industrie de fabrică bazată pe munca mecanizată — ramuri ale economiei care necesită un cîmp de acțiune cît mai mare, capitaluri cît mai însemnate, cu o rotație rapidă și care generează o concurență universală și impetuoasă. Micul-burghez reprezintă interese *locale*, burghezul — interese *universale*. Micul-burghez consideră situația lui suficient de asigurată dacă, influențînd în mod indirect legislația statului, ia parte în mod direct la administrarea provinciilor și dictează în administrația sa municipală locală. Burghezul nu-și poate asigura interesele fără să exercite un control direct și continuu asupra administrației centrale, asupra politicii externe și a legislației statului său. Creația clasică a micului-burghez au fost orașele imperiale germane ; creația clasică a burghezului este statul francez reprezentativ. Micul-burghez este conservator de îndată ce clasa stăpînitoare îi face concesiile oricît de neînsemnate ; burghezul este revoluționar pînă cînd ajunge să stăpînească el însuși.

Care este însă poziția burgheziei germane față de cele două clase copărtașe la dominația politică ?

În timp ce în Anglia, începînd din secolul al XVII-lea, iar în Franța începînd din secolul al XVIII-lea, s-a format o burghezie bogată și puternică, în Germania se poate vorbi de

burghezie abia de la începutul secolului al XIX-lea încoace. Pînă atunci au existat, este drept, cîțiva armatori bogați în orașele hanseatice, cîțiva bancheri bogați în interiorul țării, dar nu a existat o clasă de mari capitaliști, și cu atît mai puțin de mari capitaliști *industriali*. Creatorul burgheziei germane a fost Napoleon. Sistemul său continental³³ și libertatea industriei, devenită necesară în Prusia ca urmare a presiunii exercitate de Napoleon, au dat germanilor o industrie și au extins exploatarea minelor lor. Aceste noi ramuri de producție și cele care au fost extinse au căpătat numai după cîțiva ani o asemenea importanță, iar burghezia creată de ele o asemenea influență, încît încă în 1818 guvernul prusian s-a văzut nevoit să le acorde taxe vamale protecționiste. Legile vamale prusiene din 1818 au constituit prima recunoaștere oficială a burgheziei de către guvern. Se recunoștea astfel, desigur cu inimă grea și cu mare neplăcere, că burghezia a devenit o clasă indispensabilă țării. Concesia următoare făcută burgheziei a fost crearea Uniunii vamale. Deși inițial încadrarea celor mai multe state germane în sistemul vamal prusian a fost determinată de simple considerente fiscale și politice, nimeni nu a profitat atît de mult de pe urma acestuia ca burghezia germană, în special cea prusiană. Chiar dacă parțial Uniunea vamală a adus nobilimii și micii burghezii unele avantaje, în general însă ea le-a dăunat mai curînd amîndurora din cauza avîntului pe care l-a luat burghezia, întetirii concurenței și înlocuirii mijloacelor de producție din trecut. De atunci burghezia s-a dezvoltat, mai ales în Prusia, destul de rapid. Și chiar dacă în ultimii 30 de ani ea nu a atins nici pe departe avîntul burgheziei engleze și franceze, ea a introdus totuși majoritatea ramurilor industriei moderne, a alungat din cîteva districte patriarhalismul țărănesc sau mic-burghes, a concentrat într-o oarecare măsură capitalurile, a creat pe ici-colo un proletariat și a construit pe distanțe destul de mari căi ferate. Burghezia germană a ajuns cel puțin într-o situație în care trebuie să meargă înainte și să devină clasa dominantă sau să renunțe la cuceririle ei de pînă acum. Ea a ajuns în situația de a fi singura clasă capabilă în momentul de față să progreseze și să guverneze în Germania. Ea este de pe acum efectiv clasa conducătoare în Germania și întreaga ei existență depinde de faptul dacă va deține această situație și de drept.

Într-adevăr, ascensiunea burgheziei și creșterea influenței ei coincid cu neputința crescîndă a claselor care au dominat

pînă acum în mod oficial. Din epoca napoleoniană, nobilimea a sărăcit și s-a îndatorat din ce în ce mai mult. Răscumpărarea servitutiilor feudale a sporit cheltuielile de producție ale grînelor ei și a expus-o concurenței unei noi clase de mici țărani independenți, prejudiciu care cu timpul nu a mai putut fi compensat de faptul că la răscumpărare țărani au fost înșelați. Desfacerea grînelor sale este stînjinită de concurența rusă și americană, iar a linii de concurență australiană și, în anumiți ani, de cea a Rusiei de sud. Și cu cît creșteau cheltuielile de producție și concurența, cu atît mai mult se vădea incapacitatea nobilimii de a-și cultiva în mod avantajos moșiile, de a aplica ultimele progrese în domeniul agriculturii. Ca și nobilimii franceze și engleze din secolul trecut, progresul civilizației îi servea numai ca să-și toace averea petrecînd și huzurînd în marile orașe. Între nobilime și burghezie a intervenit acea concurență în domeniul instruirii intelectuale și sociale, acea rivalitate în ceea ce privește bogăția și luxul care precede peste tot dominația politică a burgheziei și care, ca orice altă concurență, sfîrșește cu victoria părții mai avute. Nobilimea rurală s-a transformat în nobilime de curte, pentru a se ruina cu atît mai repede și mai sigur. Cele 3 procente care reprezentau veniturile nobilimii nu au putut ține piept celor 15 procente care constituiau profitul burgheziei; cele trei procente au trebuit să recurgă la ipotecă, case de credit ale nobililor etc. pentru a putea face față cheltuielilor impuse de rangul lor, ruinîndu-se cu atît mai rapid. Puținii iuncheri de la țară care au fost destul de înțelepți ca să evite ruina au format împreună cu proprietarii funciari burghezi, ridicați de curînd, noua clasă a *proprietarilor funciari* care își exploatează pămîntul în mod capitalist. Această clasă se ocupă cu agricultura fără iluziile proprii feudalismului și fără nepăsarea nobililor, considerînd-o drept o afacere, o industrie și folosind toate mijloacele burgheze: capital, competență și muncă. Ea se împacă atît de bine cu dominația burgheziei, încît în Franța coexistă pașnic alături de aceasta și în raport cu averea pe care o are, ia parte la dominația ei. Ea este fracțiunea burgheziei care exploatează agricultura.

Nobilimea a devenit, așadar, atît de neputincioasă, încît a trecut ea însăși, în parte, în tabăra burgheziei.

Micii-burghezi erau slabi și față de nobilime; ei pot cu atît mai puțin ține piept burgheziei. Alături de țărani, mica burghezie este clasa cea mai jalnică din cîte și-au lăsat vreodată amprenta în istorie. Cu interesele ei locale meschine,

ea nu a reușit nici în epoca ei cea mai glorioasă — spre sfârșitul evului mediu — decît să creeze organizații locale, să ducă lupte locale, să obțină succese locale și să aibă o existență *tolerată* alături de nobilime; nicăieri însă ea nu a ajuns la o dominație politică generală. O dată cu apariția burgheziei, ea pierde pînă și *aparența* unei inițiative istorice. Strivită între nobilime și burghezie, deopotrivă de apăsată de preponderența politică a celei dintîi și de concurența capitalurilor considerabile ale celei din urmă, ea se împarte în două părți. Prima, aceea a micilor-burghezi mai avuți din marile orașe, se alătură, cu mai multă sau mai puțină șovăială, burgheziei revoluționare; cealaltă, care se recrutează din mica burghezie mai săracă, în special din orașele de provincie, se cramponează de starea de lucruri existentă și sprijină nobilimea cu toată puterea inerției ei. Cu cît se dezvoltă burghezia, cu atît se înrăutățește situația micii burghezii. Încetul cu încetul și cea de-a doua parte își dă seama că, în condițiile existente, ruina ei este inevitabilă, pe cînd sub dominația burgheziei, alături de *probabilitatea* aceleiași ruini, ea întrevede cel puțin *posibilitatea* de a trece în rîndurile burgheziei. Cu cît devine mai inevitabilă ruina ei, cu atît mai mult trece ea sub stindardul burgheziei. De îndată ce burghezia ajunge la putere, mica burghezie se scindează din nou. Ea furnizează fiecărei fracțiuni a burgheziei recruți și, în afară de aceasta, formează între burghezie și proletariat, care are acum interesele și revendicările lui aparte, o serie de secte socialiste și politice mai mult sau mai puțin radicale, care pot fi studiate mai îndeaproape în camera deputaților și în presa curentă engleză și franceză. Cu cît burghezia atacă mai hotărît cetele nedisciplinate și prost înarmate ale micii burghezii, făcînd uz de artileria grea a capitalurilor ei, de coloanele strînse ale societăților ei pe acțiuni, cu atît mai mult își pierde ele cumpătul, cu atît mai dezordonată devine fuga lor, pînă cînd, în cele din urmă, nu le mai rămîne altă cale de salvare decît să treacă în spatele detașamentelor compacte ale proletariatului, sub stindardul lui, sau să se predea necondiționat burgheziei. Acest spectacol desfătător poate fi observat în Anglia cu ocazia fiecărei crize comerciale, iar în Franța în momentul de față. Noi cei din Germania nu am ajuns decît la acea fază în care mica burghezie, într-un moment de desperare și de strîmtorare financiară, ia hotărîrea eroică să se despartă de nobilime și să-și încredințeze soarta în mîinile burgheziei.

Așadar, mica burghezie este tot atît de pușin în stare să devină clasa conducătoare în Germania ca și nobilimea. Dimpotrivă, ea trece, la rîndul ei, din zi în zi mai mult sub comanda burgheziei.

Rămîn țaranii și clasele neavute.

Țaranii — prin care înțelegem aici numai pe micii gospodari, arendași sau proprietari, cu excepția zilierilor agricoli și a argașilor — formează o clasă tot atît de neputincioasă ca și mica burghezie, de care de altfel se deosebesc în bine printr-o atitudine mai curajoasă. În schimb sînt absolut incapabili de orice inițiativă istorică. Chiar și eliberarea lor din lanțurile iobăgiei se realizează numai sub egida burgheziei. Acolo unde absența nobilimii și a burgheziei permite dominația lor, cum este cazul în cantoanele muntoase ale Elveției și în Norvegia, domnește totodată barbaria antefeudală, mărginirea locală, bigotismul obtuz, fanatic, cumsecădenia și credința oarbă. Acolo unde, cum este cazul în Germania, alături de ei nobilimea continuă să existe, ei sînt striviți, întocmai ca și mica burghezie, între nobilime și burghezie. Pentru a apăra interesele agriculturii de puterea crescîndă a comerțului și a industriei, ei trebuie să se alătore nobilimii. Pentru a se apăra împotriva concurenței copleșitoare a nobilimii și mai ales a latifundiarilor burghezi, ei trebuie să se alătore burgheziei. De care parte vor trece în mod definitiv depinde de caracterul proprietății lor. Țaranii avuți din Germania de răsărit, care exercită ei înșiși o anumită suveranitate feudală asupra argașilor lor, sînt prea legați, prin toate interesele lor, de nobilime ca să se poată despărți în mod serios de ea. Micii proprietari funciari din apus, care au rezultat din fărîmițarea moșiilor nobililor, și micii țărani din răsărit, supuși jurisdicției patrimoniale și care în parte mai sînt obligați să presteze munca de clacă, sînt oprimați în mod prea direct de nobilime sau vin într-o măsură prea mare în conflict cu aceasta pentru a nu trece de partea burgheziei. Că astfel stau realmente lucrurile, o dovedesc dietele provinciale prusiene.

Așadar, din fericire, nici nu ne putem gîndi la o dominație a țaranilor. Țaranii înșiși se gîndesc atît de pușin la aceasta, încît s-au pus de pe acum în cea mai mare parte la dispoziția burgheziei.

Dar clasele neavute, vulgo * muncitoare? Vom vorbi în curînd mai pe larg despre ele; deocamdată ne mulțumim să atragem atenția asupra fărîmițării lor. Însăși această fărîmi-

* — cum se spune de obicei. — *Nota Trad.*

țare în argați, zileri, calfe, muncitori de fabrică și lumpen-proletariat, faptul că sînt risipiți pe un teritoriu întins, cu o populație rară, cu centre puține și slabe îi împiedică să-și dea seama de comunitatea intereselor lor, să ajungă la o înțelegere, să se constituie ca clasă. Această fărîmîtare și risipire îi obligă să se limiteze la interesele lor imediate, cotidiene, la năzuința unui salariu bun pentru o muncă bine îndeplinită. Cu alte cuvinte, ea face ca muncitorii să fie atît de mărginiți încît să considere că interesele lor coincid cu interesul patronului lor, astfel încît fiecare fracțiune a muncitorilor să constituie o armată auxiliară pentru clasa care le dă de lucru. Argatul sau zilerul sprijină interesele nobilului sau țaranului pe pămîntul căruia lucrează. Calfa depinde, din punct de vedere intelectual și politic, de meșterul său. Muncitorul din fabrică acceptă ca fabricantul să-l folosească în agitația pentru taxe vamale protecționiste. Pentru cîtiva taleri, golanul rezolvă, cu ajutorul pumnilor lui, ciorovăielile dintre burghezie, nobilime și poliție. Iar acolo unde două clase de patroni vor să impună interese contrare, există aceeași luptă și între grupele de muncitori care lucrează pentru ele.

Iată cît de nepregătită este masa muncitorilor din Germania să preia conducerea treburilor publice.

Să recapitulăm. Nobilimea a decăzut prea mult, mica burghezie și țaranii sînt, prin poziția pe care o ocupă, prea slabi, muncitorii nu sînt încă destul de maturi pentru a putea să preia rolul de clasă conducătoare în Germania. Nu rămîne decît burghezia.

Mizeria statu-quoului din Germania provine mai ales de acolo că nici o clasă nu a fost pînă acum destul de puternică pentru a face din ramura ei de producție ramura de producție națională par excellence și prin aceasta să-și aroge rolul de reprezentantă a intereselor întregii națiuni. Toate stările sociale și clasele care au apărut în istorie începînd din secolul al X-lea — nobilime, iobagi, clăcași, țărani liberi, mici burghezi, calfe, muncitori manufacturieri, burghezi și proletari — există unii alături de ceilalți. Stările sociale sau clasele care, datorită proprietății lor, reprezintă o ramură de producție, și anume nobilimea, țaranii liberi, mica burghezie și burghezii, și-au împărțit dominația politică proporțional cu numărul, bogăția și participarea lor la producția totală a țării. Ca rezultat al acestei împărțiri, după cum am mai spus, nobilimea a primit partea leului, iar mica burghezie o parte mult mai

mică, burghezia nu contează *oficial* decît ca mică-burghezie, iar țărani *ca atare* nici nu sînt luați în seamă, deoarece, din cauza influenței mici pe care o au, se repartizează printre celelalte clase. Acest regim reprezentat de către birocrație este expresia politică a neputinței și a ticăloșiei generale, a lîncezelii apatice și a promiscuității societății germane. Lui îi corespunde, pe plan intern, fărîmițarea Germaniei în 38 de state locale și provinciale, pe lîngă fărîmițarea Austriei și a Prusiei în provincii de sine stătătoare, iar pe plan extern neputința rușinoasă față de exploatare și loviturile de picior primite. Cauza acestei mizerii generale rezidă în lipsa generală de capitaluri. Fiecare clasă în parte a purtat de la început, în nefericita Germanie, pecetea mediocrității mic-burgheze și a fost, în comparație cu aceeași clasă din alte țări, săracă și înjosită. Cît de mic-burgheză se prezintă atît înalta cît și mica nobilimea germană, începînd din secolul al XII-lea, alături de nobilimea franceză și engleză avută, lipsită de griji, dornică de viață și hotărîtă în toate manifestările ei ! Cît de mici și neînsemnați, cît de mărginiți și de provinciali apar bürgerii germani din orașele imperiale și din orașele hanseatice pe lîngă rebelii tîrgoveți parizieni din secolul al XIV-lea și al XV-lea, pe lîngă puritanii londonezi din secolul al XVII-lea ! Cît de mic-burghezi apar și azi încă marii noștri industriași, bancheri și armatori pe lîngă regii bursei din Paris, Lyon, Londra, Liverpool și Manchester ! În Germania, pînă și clasele muncitoare sînt mic-burgheze. Astfel, în situația ei înjositoare din punct de vedere social și politic, mica burghezie are cel puțin consolarea că reprezintă clasa tipică din Germania și că a imprimat tuturor celorlalte clase caracterul ei specific : umilînța și grija măruntă a coșniței.

Cum se poate ieși din această situație jalnică ? Există o singură cale. O clasă trebuie să devină destul de puternică pentru ca ascensiunea ei să fie strîns legată de cea a întregii națiuni, pentru ca de progresul și de dezvoltarea intereselor ei să depindă progresul intereselor tuturor celorlalte clase. Interesul *acestei* clase trebuie să reprezinte la un moment dat interesul național, și această clasă însăși să devină la un moment dat reprezentanta națiunii. Începînd din această clipă, între această clasă și majoritatea națiunii, pe de o parte, și statu-quoul politic, pe de altă parte, se ivește o contradicție. Statu-quoul politic corespunde unei stări de lucruri care a încetat să mai existe, anume conflictului de interese dintre diferite clase. Noile interese sînt stingherite, și chiar o parte

dintre clasele în favoarea cărora a fost instituit statu-quo-ul nu mai consideră că acesta reprezintă interesele lor. Consecința necesară este desființarea acestui statu-quo fie pe cale pașnică, fie pe cale violentă. Locul lui îl ia dominația clasei care reprezintă pentru moment majoritatea națiunii și sub dominația ei începe o nouă fază de dezvoltare.

După cum la baza statu-quo-ului, adică a slăbiciunii generale, stă lipsa de capitaluri, numai posesiunea de capitaluri, concentrarea lor în mâinile unei clase pot da acestei clase puterea de a înlătura statu-quo-ul.

Există oare o asemenea clasă care să poată răsturna statu-quo-ul în Germania? Există, deși în comparație cu clasa corespunzătoare din Anglia și din Franța mai are un caracter mic-burghez, dar ea există totuși, și această clasă este burghezia.

Burghezia este clasa care în toate țările suprimă compromisul stabilit în cadrul monarhiei birocratice între nobilime și mica burghezie și prin aceasta cucerește mai întâi pentru ea puterea.

Burghezia este singura clasă din Germania care a asociat intereselor ei și a unit sub stindardul ei cel puțin o mare parte a proprietarilor funciari care își exploatează pământul în mod capitalist, a micilor burghezi, a țăranilor, a muncitorilor și chiar o parte a nobilimii.

Partidul burgheziei este singurul partid din Germania care știe în mod precis ce trebuie să pună în locul statu-quo-ului; singurul care nu se limitează la principii abstracte și la deducții istorice, ci vrea să impună măsuri foarte precise, concrete, care pot fi imediat puse în practică; singurul care, cel puțin pe plan local și provincial, este organizat într-o oarecare măsură și are un fel de plan strategic; pe scurt, partidul care luptă împotriva statu-quo-ului în primele rînduri și are un interes direct ca să fie desființat.

Partidul burgheziei este deci singurul care are în momentul de față șanse de succes.

În consecință se pune întrebarea: este burghezia astăzi în situația de a fi nevoită să cucerească puterea prin răsturnarea statu-quo-ului și este ea destul de forte ca, prin propria ei putere și datorită slăbiciunii adversarilor ei, să poată răsturna statu-quo-ul?

Să vedem.

Partea hotărîtoare a burgheziei germane sînt fabricanții. De înflorirea industriei depinde înflorirea întregului comerț

intern, a comerțului maritim al orașelor Hamburg, Bremen și, în parte, Stettin, a afacerilor bancare, de ea depinde venitul căilor ferate și, în consecință, cea mai mare parte a afacerilor de bursă. Numai exportatorii de grâne și de lână din orașele de pe litoralul Mării Baltice și neînsemnatul grup al importatorilor de produse industriale străine nu depind de industrie. Nevoile fabricanților reprezintă, așadar, nevoile întregii burghezii și ale claselor care depind în prezent de burghezie.

Fabricanții, la rîndul lor, se împart în două categorii : una supune materia primă unei prelucrări inițiale și o aduce pe piață ca semifabricat, cea de-a doua preia materia primă astfel prelucrată și o aduce apoi pe piață ca produs finit. Din prima categorie fac parte proprietarii de torcătorii, din cea de-a doua proprietarii de țesătorii. Din prima categorie fac parte, în Germania, și proprietarii fabricilor de prelucrare a fierului... *

Pentru a face posibilă folosirea unor mijloace auxiliare nou inventate, pentru a construi căi bune de comunicații, pentru a obține mașini și materii prime ieftine, pentru a forma muncitori îndemînatici, pentru toate acestea este nevoie de un întreg sistem industrial, de o strînsă legătură între toate ramurile industriale, de porturi maritime care să deservească regiunile industriale din interiorul țării și care să facă un comerț intens. Această teză a fost demult demonstrată de economiști. Un asemenea sistem industrial implică însă astăzi, cînd aproape numai englezii nu au a se teme de concurență, un sistem vamal protecționist care să includă toate ramurile amenințate de concurența străină, sistem ale cărui modificări trebuie să corespundă întotdeauna situației industriei. Un asemenea sistem *nu-l poate* da guvernul prusian existent, *nu-l pot* da nici toate guvernele din Uniunea vamală la un loc. Un asemenea sistem nu poate fi instaurat și aplicat în practică decît atunci cînd burghezia însăși guvernează. Și chiar și pentru acest motiv burghezia germană nu se mai poate lipsi mult timp de puterea politică.

Un asemenea sistem vamal protecționist este însă în Germania cu atît mai necesar, cu cît acolo manufactura este pe ducă. Fără taxe vamale protecționiste sistematice, manufactura va sucumba în fața concurenței mașinilor engleze, iar burghezii, micii-burghezi și muncitorii care trăiesc de pe urma ei se vor duce de rîpă, motiv suficient pentru ca burghezii

* Lipsesc patru pagini de manuscris. — *Nota Red*

germani să prefere a ruina rămășițele manufacturii cu ajutorul mașinilor *germane*.

Taxele vamale protecționiste sînt, așadar, necesare burgheziei germane și nu pot fi introduse decît de ea însăși. Chiar și numai pentru acest motiv ea trebuie să pună mîna pe puterea de stat.

Nu numai taxele vamale prea mici, dar și *birocrația* îi împiedică pe fabricanți să-și valorifice pe deplin capitalurile. Dacă în cazul legislației vamale ei se izbesc de indiferență, în relațiile lor cu birocrația ei se izbesc de cea mai fătîșă dușmănie din partea guvernului.

Birocrația a fost creată pentru a-i governa pe micii-burghezi și pe țărani. Aceste clase împrăștiate în orășele și sate, avînd interese care nu depășesc cel mai îngust cerc local, au inevitabil un orizont limitat corespunzător condițiilor lor de viață limitate. Ele nu pot să guverneze un stat mare, ele nu pot avea nici o privire de ansamblu și nici îndeajuns de multe cunoștințe pentru a aplana conflictele dintre diversele interese care se ciocnesc între ele. Și tocmai pe treapta de civilizație care coincide cu epoca de înflorire a miciei burghezii, conflictele dintre diferitele interese sînt mai complicate decît oricînd (să ne gîndim numai la breslele și la conflictele dintre ele). Mica burghezie și țărani nu pot, așadar, să se dispenseze de o birocrație numeroasă și puternică. Ei trebuie să se lase tutelați pentru a evita haosul total și pentru a nu se ruina prin sute și mii de procese.

Birocrația, care este o necesitate pentru mica burghezie, devine însă foarte curînd o cătușă insuportabilă pentru burghezie. Chiar în timpul manufacturii, supravegherea exercitată de funcționari și imixtiunea acestora devin foarte supărătoare; industria de fabrică aproape că nu este posibilă în condițiile unei asemenea supravegheri. Fabricanții germani au căutat pînă acum să scape pe cît posibil de birocrație prin mituire, fapt care nu li se poate lua în nume de rău. Dar acest mijloc îi eliberează numai de o parte mai neînsemnată a poverii; fără să mai vorbim de imposibilitatea de a mitui pe *toți* funcționarii cu care un fabricant vine în contact, mituirea nu-l scutește pe acesta de cheltuieli suplimentare, de plata onorariilor juriștilor, ale arhitecților, ale mecanicilor și de alte cheltuieli necesitate de supraveghere, și nici de munci neprevăzute și de timpuri morți. Și cu cît industria se dezvoltă, cu atît răsar mai mulți „funcționari leali”, adică

cei care, fie din pură mărginare, fie din ură birocratică împotriva burgheziei, fac cele mai mari șicane fabricanților.

Burghezia este deci nevoită să înfrîngă puterea acestei birocrății arogante și șicanatoare. Din momentul în care administrația de stat și legislația ajung sub controlul burgheziei, neatîrnarea birocrăției dispăre, din acest moment demonii care chinuie burghezia se transformă în slugile ei presupuse. Regulamentele și rescriptele de pînă atunci, care serveau numai la ușurarea muncii funcționarilor pe socoteala burgheziei industriale, fac loc unor noi regulamente, care ușurează munca industriașilor pe socoteala funcționarilor.

Burghezia este cu atît mai mult silită să facă acest lucru cît mai curînd posibil, cu cît, după cum am văzut, toate fracțiunile ei sînt direct interesate în dezvoltarea cît mai rapidă a industriei de fabrică, iar industria de fabrică nu se poate dezvolta sub regimul șicanelor birocratice.

A subordona interesele burgheziei industriale sistemul vamal și birocrăția — iată cele două măsuri pe care burghezia este în modul cel mai direct interesată să le aplice. Dar cu aceasta nevoile ei nu sînt nicidecum epuizate. Ea trebuie să supună întregul sistem legislativ, administrativ și judiciar din aproape toate țările germane unei revizuii radicale, căci acest sistem servește la menținerea și la sprijinirea unei orîndiri sociale pe care burghezia se străduiește neîncetat s-o răstoarne. Condițiile în care nobilii și micii-burghezi pot exista unii alături de alții sînt cu totul diferite de condițiile de viață ale burgheziei, și numai cele dintîi sînt recunoscute oficial în statele germane. Să luăm ca exemplu statu-quo-ul din Prusia. Dacă micii-burghezi s-au putut supune atît birocrăției administrative cît și celei juridice, dacă și-au putut încredința averea și persoana bunului plac și indolenței unei clase „independente” de judecători, adică unei clase birocratice de sine stătătoare, care în schimb îi apără împotriva abuzurilor nobilimii feudale și uneori și împotriva celor ale birocrăției administrative, burghezii nu pot face acest lucru. Burghezii au nevoie pentru procesele privitoare la proprietate cel puțin de protecția publicității, iar pentru procesele penale au nevoie, pe lîngă aceasta, de curțile cu juri, de controlul permanent al justiției exercitat de către reprezentanți ai burgheziei. — Micul-burghez poate accepta ca nobilii și funcționarii să nu cadă sub jurisdicția instanțelor judiciare obișnuite, pentru că această umilire oficială a sa corespunde în totul umilei sale poziții sociale. Burghezul, care trebuie

sau să piară, sau să ridice clasa lui la rangul de prima clasă în societate și în stat, nu poate accepta așa ceva. — Micul-burghez poate să lase în seama nobilimii legislația privitoare la proprietatea funciară fără ca aceasta să atingă cîtuși de puțin traiul său tihnit ; el trebuie să facă acest lucru deoarece este destul de ocupat cu apărarea propriilor sale interese de la oraș împotriva influenței și încălcărilor nobilimii. Burghezul în nici un caz nu poate lăsa reglementarea relațiilor de proprietate la țară la discreția nobilimii, căci deplina dezvoltare a propriilor lui interese cere și în domeniul agriculturii o exploatare pe cît posibil mai industrială, formarea unei clase de agricultori-industriași, libera vînzare și circulație a proprietății funciare. Nevoia proprietarilor funciari de a-și procura bani prin ipotecă oferă burghezilor posibilitatea de a se folosi de acest lucru și silește nobilimea să admită, cel puțin în ceea ce privește legile ipotecare, influența burgheziei asupra legislației cu privire la proprietatea funciară. — Dacă micul-burghez, cu micile lui afaceri, cu circulația lentă a capitalului său, cu numărul limitat al clienților lui concentrați pe un spațiu restrîns, nu a suferit în mod deosebit de pe urma jalnicei legislații cu privire la comerț din vechea Prusie, ba era chiar recunoscător pentru neînsemnata garanție pe care i-o oferea, burghezul nu o mai poate suporta. Micul-burghez, ale cărui tranzacții extrem de simple sînt arareori operații comerciale de la negustor la negustor, ci mai întotdeauna simple vînzări de la detailist sau producător direct către consumator, dă arareori faliment și se poate supune cu ușurință vechilor legi prusiene cu privire la faliment. În conformitate cu această lege, creanțele cambiale se achită din averea debitorului înaintea tuturor datoriilor care figurează în registrele lui, însă în mod obișnuit întreaga lui avere este înghițită de justiție. Aceste legi sînt întocmite în primul rînd în interesul funcționarilor judiciari care administrează averea debitorului și apoi în interesul tuturor neburghezilor împotriva burghezilor. Prin aceasta este protejată mai ales nobilimea, care pentru grînele ei expediate primește sau trasează cambii asupra cumpărătorului sau asupra misitului, și în general sînt protejați toți aceia care au ceva de vîndut numai o dată pe an și care își încasează cîștigul printr-o cambie, terminînd astfel toată tranzacția comercială. Dintre cei care fac comerț sînt protejați angroșiștii și bancherii, fabricanții fiind mai degrabă neglijați. În condițiile unor asemenea legi absurde, burghezul, care face afaceri *numai* de la negustor la

negustor, care are clienți risipiți în diferite localități, care primește cambii din întreaga lume și trebuie să recurgă la un sistem extrem de complicat de tranzacții, fiind amenințat în orice clipă de faliment, nu poate fi decît ruinat. Micul-burghez se interesează de politica generală a țării lui numai în măsura în care dorește pacea ; cercul restrîns al intereselor lui îl face incapabil să cuprindă relațiile dintre state. Burghezul, care face afaceri cu țările străine cele mai îndepărtate sau pe care trebuie să le concureze, nu poate progresa fără a exercita cea mai directă influență asupra politicii externe a statului său. Din aceleași motive din care s-a supus birocrației, micul-burghez a acceptat ca birocrația și nobilimea să perceapă de la el impozite ; burghezul este direct interesat ca sarcinile publice să fie astfel repartizate, încît ele să atingă cît mai puțin posibil cîștigul său.

Pe scurt, dacă micul-burghez s-a putut mulțumi să opună nobilimii și birocrației indolența lui și să-și asigure o oarecare influență asupra puterii publice prin a sa vis inertiae *, burghezul nu poate s-o facă. El trebuie să ridice clasa sa la rangul de clasă dominantă, iar interesul său la rangul de interes decisiv în legislație, administrație, justiție, în stabilirea impozitelor și în politica externă. *Pentru a nu pieri*, burghezia trebuie să se dezvolte nestingherit, să-și sporească zilnic capitalurile, să reducă zilnic cheltuielile de producție ale mărfurilor ei, să-și extindă zilnic legăturile ei comerciale, piețele ei, să-și îmbunătățească zilnic căile de comunicație. Concurența de pe piața mondială o împinge la aceasta. Și tocmai pentru a se putea dezvolta liber și nestingherit, ea are nevoie de dominația politică, de subordonarea tuturor celorlalte interese intereselor ei.

Faptul însă că burghezia germană are nevoie tocmai acum de dominația politică pentru a nu pieri l-am demonstrat mai sus, cînd am vorbit despre problema taxelor vamale protecționiste și despre poziția burgheziei față de birocrație. Cea mai puternică dovadă în această direcție o constituie însă *situația actuală a pieței germane bănești, ca și a celei de mărfuri*.

Înflorirea industriei engleze în 1845 și speculațiile cu căile ferate care au rezultat de aici au avut de data aceasta asupra Franței și Germaniei o repercusiune mai puternică decît în oricare altă perioadă de înflorire din trecut. Fabricanții germani au încheiat tranzacții avantajoase și o dată cu aceasta

* — puterea inerției. — *Nota Trad.*

a început în general un avînt al afacerilor în Germania. Districtele agricole au găsit în Anglia o piață bună pentru grînele lor. Prosperitatea generală a înviorat piața bănească, a înlesnit creditul și a atras pe piață o mulțime de capitaluri mici, din care foarte multe sînt în Germania aproape neutilizate*.

Scris de F. Engels
în martie-aprilie 1847

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

* Celelalte pagini din manuscris nu s-au păstrat. — *Nota Red.*

Friedrich Engels

Protecționism sau sistemul liber-schimbismului

Din clipa în care regele Prusiei a fost silit, din cauza lipsei de bani și de credit, să emită decretele din 3 februarie³⁴, nici un om cu judecată nu se mai putea îndoi că monarhia absolută din Germania, regimul „creștin-german” de pînă acum, cunoscut și sub numele de „guvernare părintească”, a luat sfîrșit o dată pentru totdeauna, cu toată împotrivirea și cu toate zornăitoarele mesaje ale tronului. Astfel sosise ziua pe care burghezia din Germania o poate considera ca începutul dominației sale. Decretele înseși nu sînt nimic altceva decît o recunoaștere a puterii burgheziei, recunoaștere învăluită încă în ceața deasă a Potsdamului. O mare parte din această ceață a și fost risipită de cîteva slabe adieri venite din partea Dietei reunite și foarte curînd această fantomă creștină-germană va dispărea cu desăvîrșire de pe suprafața globului.

Dominația burgheziei o dată instaurată, prima revendicare a trebuit să fie aceea ca întreaga politică comercială a Germaniei, respectiv a Uniunii vamale, să fie smulsă din mîinile incapabile ale principilor germani, ale miniștrilor lor și ale birocraților aroganți, dar cît se poate de mărginiți și de ignoranți în probleme comerciale și industriale, pentru a fi trecută în competența acelora care au atît priceperea necesară cît și interese imediate în această problemă. Cu alte cuvinte, problema taxelor vamale protecționiste și diferențiale sau a libertății comerțului trebuia să fie rezolvată exclusiv de burghezie.

Dieta reunită din Berlin a arătat guvernului că burghezia știe ce-i trebuie; la recentele dezbateri în legătură cu regimul vamal li s-a arătat reprezentanților sistemului guvernamental de la Spandau³⁵, în cuvinte îndeajuns de clare și de aspre, că sînt incapabili să înțeleagă, să apere și să susțină interesele

materiale. Chestiunea Cracoviei ³⁶ ar fi fost ea singură suficientă pentru a-l înfieră pe Wilhelm al Sfintei alianțe * și pe miniștrii lui ca pe cei mai mari ignoranți sau cei mai condamabili trădători ai intereselor bunăstării țării. Dar, spre spaima maiestății-sale și a excelențelor lor, s-au discutat și o mulțime de alte probleme și s-au putut auzi cu acest prilej aprecieri prea puțin măgulitoare în ceea ce privește capacitatea și perspicacitatea regilor și a miniștrilor, atît ale celor vii cît și ale celor decedați.

În sînul burgheziei însăși există, e drept, două păreri diferite cu privire la industrie și comerț. Nu există însă nici o îndoială că adepții taxelor vamale protecționiste sau diferențiale sînt mult mai tari, mai numeroși și mai influenți. Și este cert că burghezia nu-și poate menține pozițiile, nu se poate consolida și căpăta o putere nelimitată dacă nu-și va ocroti și stimula prin mijloace artificiale industria și comerțul ei. Fără măsuri care s-o pună la adăpost de industria străină, ea ar fi zdrobită în decurs de un deceniu și călcată în picioare. Este foarte posibil ca nici chiar protecționismul să nu-i ajute prea mult și timp îndelungat. A așteptat prea mult, a stat prea liniștită în scutecele în care au ținut-o timp de atîția ani scumpii ei principii. A fost întrecută, depășită din toate părțile, i s-au luat cele mai bune poziții, și ea accepta calmă să fie „pălmuită”, neavînd nici măcar atîta energie încît să se debaraseze de belferii și de temnicerii paterni, în parte idioți, în parte foarte șireți.

Acum lucrurile au luat o altă întorsătură. De acum încolo principii germani nu mai pot fi decît slujitorii burgheziei, a cincea roată la carul ei. În măsura în care nu e prea tîrziu și burghezia mai are încă posibilitatea să vină la putere, protecția industriei germane și a comerțului german constituie unica bază pe care ea se poate sprijini. Și ceea ce burghezia vrea și trebuie să vrea să obțină de la principii germani, ea va ști să le-o și impună.

Alături de burghezie există însă un număr considerabil de oameni, care se numesc proletari — clasa muncitoare și neavută.

Se pune întrebarea : ce cîștigă această clasă prin introducerea sistemului protecționist ? Va primi ea un salariu mai mare, va mînca ea mai bine sau se va îmbrăca mai bine, va avea oare locuințe mai sănătoase, mai mult timp pentru

* — Frederic-Wilhelm al IV-lea. — *Nota Red.*

odihnă și instruire, va dispune ea de oarecare mijloace pentru educarea mai rațională, mai îngrijită a copiilor ei ?

Domnii burghezi care preconizează sistemul protecționist nu uită niciodată să invoce ca prim argument binele clasei muncitoare. Dacă ar fi să judecăm după cuvintele lor, o dată cu protecția industriei ar începe o viață cu adevărat paradisiacă pentru muncitori, Germania ar deveni prin această măsură un Canaan în care „va curge lapte și miere” pentru proletari. Pe de altă parte, dacă îi auzi vorbind pe adepții liber-schimbismului, rezultă că numai după introducerea sistemului lor cei neavuți vor putea trăi „ca în sinul lui Avraam”, adică vor duce o viață plină de veselie și de voieșie.

În ambele tabere există încă destule capete mărginite care sînt gata să creadă în veracitatea propriilor lor cuvinte. Cei deștepți însă știu foarte bine că totul nu este decît o înșelăciune și că scopul urmărit este tocmai inducerea în eroare și cîștigarea maselor.

Burghezilor deștepți nu e nevoie să le demonstrezi că muncitorul, fie că va domni sistemul protecționist sau liber-schimbismul, fie un sistem combinat bazat pe cele două principii, nu va primi un salariu mai mare decît cel strict necesar pentru o existență mizeră. Și într-un caz, și în celălalt muncitorul nu va căpăta decît atît cît este necesar pentru a-l menține în funcțiune ca mașină de muncă.

Așadar, la prima vedere s-ar părea că pentru proletar, pentru cel neavut este absolut indiferent dacă adepții protecționismului sau cei ai liber-schimbismului vor avea cuvîntul hotărîtor.

Dar deoarece, după cum am spus mai sus, burghezia din Germania trebuie apărută împotriva străinătății pentru a lichida rămășițele feudalismului în persoana aristocrației feudale și pentru a mătura parazitismul modern din „grația lui Dumnezeu” ca să-și dezvolte nestăvilite esența ei proprie cea mai intimă, clasa muncitoare nu poate sta nepăsătoare față de ceea ce ajută burghezia să ajungă la o dominație neîngrădită.

Abia atunci cînd va exista o *singură* clasă — burghezia — care să exploateze și să oprime, cînd nevoia și mizeria nu vor mai putea fi puse pe seama cînd a uneia, cînd a alteia dintre stările sociale sau numai pe seama monarhiei absolute împreună cu birocrății ei, abia atunci va începe ultima luptă

decisivă, lupta dintre avuți și neavuți, dintre burghezie și proletariat.

Atunci câmpul de bătaie este curățat de toate piedicile inutile, de orice accesorii care ar putea induce în eroare, iar poziția celor două armate dușmane este clară și concludentă.

O dată cu instaurarea dominației burgheziei, muncitorii, împinși de împrejurări, ajung și ei să facă un pas înainte de o extraordinară importanță, care constă în aceea că ei nu se mai ridică și se răzvrătesc împotriva orînduirii existente ca indivizi izolați sau cel mult în număr de cîteva sute sau mii, ci toți împreună, ca o clasă *unitară* cu interesele și principiile ei distincte, pornesc la luptă după un plan comun și cu puteri unite împotriva ultimului și celui mai înverșunat dușman al ei, burghezia.

Sfîrșitul acestei lupte nu poate fi îndoielnic. Burghezia se va prăbuși și trebuie să se prăbușească în fața proletariatului, după cum aristocrația și monarhia absolută au primit lovitura de moarte de la burghezie.

O dată cu burghezia se va prăbuși și proprietatea privată, iar victoria clasei muncitoare va pune capăt pentru totdeauna oricărei dominații de clasă și de castă.

Scris de F. Engels la
începutul lunii iunie 1847

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 46 din 10 iunie 1847

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba germană

KARL MARX

Mizeria filozofiei

Răspuns la „Filozofia mizeriei”
a d-lui Proudhon³⁷

Scris de K. Marx

în prima jumătate a anului 1847

*Apărut pentru prima oară
sub formă de broșură la Paris
și Bruxelles în 1847*

Semnat: Karl Marx

— Marx-Engels — Opere, vol. 4

*Se tipărește după textul
ediției din 1847,
ținându-se seamă de îndreptările
făcute în edițiile germane
din 1885 și 1892 și
în ediția franceză din 1896*

Tradus din limba franceză

MISÈRE

DE

LA PHILOSOPHIE.

RÉPONSE A

LA PHILOSOPHIE DE LA MISÈRE

DE M. PROUDHON.

Par Karl Marx.

PARIS.
A. FRANK,
69, rue Richelieu

BRUXELLES.
C. G. VOGLER
2, petite rue de la Madeleine.

1847

Coperta primei ediții a lucrării „Mizeria filozofiei“

Cuvînt înainte

D-l Proudhon are ghinionul de a fi ciudat de neînțeles în Europa. În Franța, el trece drept un prost economist, pentru că este considerat acolo ca un bun filozof german. În Germania, dimpotrivă, trece drept un prost filozof, pentru că aici este considerat unul dintre economiștii francezi de frunte. În calitatea noastră de germani și totodată de economiști, am vrut să protestăm împotriva acestei duble erori.

Cititorul va înțelege că, asumîndu-ne această sarcină îngrată, am fost adesea nevoiți să lăsăm deoparte critica la adresa d-lui Proudhon, pentru a face critica filozofiei germane și totodată a face mici incursiuni în economia politică.

Bruxelles, 15 iunie 1847

Karl Marx

Lucrarea d-lui Proudhon nu este un simplu tratat de economie politică, o carte obișnuită. Nu, ea este o biblie: „mistere”, „taine smulse din sînul domnului”, „revelații”, nimic nu-i lipsește. Cum însă în zilele noastre se discută cu mai multă meticulozitate despre profeți decît despre autorii profani, cititorul va trebui să se resemneze și să parcurgă cu noi erudiția aridă și nebuloasă a „Genezei”, pentru a se înălța apoi cu d-l Proudhon în regiunile eterice și fecunde ale *suprasocialismului* (vezi Proudhon, „Philosophie de la misère”, prologue, p. III, ligne 20).

CAPITOLUL I

O descoperire științifică

1. Opoziția dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb

„Înșușirea pe care o au toate produsele, naturale sau industriale, de a servi la subsistența omului are denumirea specială de *valoare de întrebuințare*, iar înșușirea pe care o au de a fi schimbate unele cu altele se numește *valoare de schimb*... Cum devine valoarea de întrebuințare valoare de schimb?... Nașterea ideii de valoare” (de schimb) „nu a fost lămurită în suficientă măsură de către economiști ; de aceea trebuie să ne oprim asupra acestui punct. Apoi, prin faptul că printre lucrurile de care am nevoie, un foarte mare număr nu se găsește în natură decît în cantități reduse sau nu se găsește de loc, sînt nevoit să contribui la producția celor care îmi lipsesc și, cum nu le pot face pe toate, voi propune altor oameni, colaboratorilor mei din diferite ramuri de activitate, să-mi cedeze o parte din produsele lor în *schimbul* produsului meu” (Proudhon, vol. I, cap. 2).

D-l Proudhon își propune să ne explice, înainte de toate, dubla natură a valorii, „*diferențierea valorii în sine*”, mecanismul prin care valoarea de întrebuințare se transformă în valoare de schimb. Să ne oprim o dată cu d-l Proudhon asupra acestui act de transsubstanțiere. Iată cum se înfăptuiește acesta după părerea autorului nostru.

Un foarte mare număr de produse nu se găsesc în natură ; ele sînt fabricate de industrie. Din moment ce nevoile depășesc cantitatea produselor furnizate de natură, omul este nevoit să recurgă la producția industrială. Ce înțelege d-l Proudhon prin industrie ? Care este originea ei ? Un om are nevoie de un foarte mare număr de lucruri și „nu le poate face singur pe toate”. Multiplele nevoi care trebuie satisfăcute presupun multiplele lucruri care trebuie produse — nu există produse fără producție ; producerea atîtor lucruri presupune participarea mai multor persoane la producerea lor. Or, din momentul în care presupunem că mai multe persoane contribuie la producerea lor, am presupus o producție bazată pe diviziunea muncii. Astfel, nevoia, așa cum o pre-

supune d-l Proudhon, presupune, la rîndul ei, o întregă diviziune a muncii. Admițînd diviziunea muncii, se admite și existența schimbului, deci și a valorii de schimb. Se putea tot atît de bine presupune din capul locului existența valorii de schimb.

D-l Proudhon a preferat totuși să facă un ocol. Să urmărim toate divagațiile sale, care ne vor readuce mereu la punctul său de plecare.

Pentru a pune capăt situației în care fiecare produce izolat și pentru a ajunge la schimb, „mă adresez”, spune d-l Proudhon, „colaboratorilor mei din diferite ramuri de activitate”. Deci eu am colaboratori, care au toți diferite îndeletniciri, fără ca prin aceasta eu și toți ceilalți, tot după presupunerea d-lui Proudhon, să fi pus capăt situației unor Robinsoni, izolați și ruți de societate. Atît colaboratorii mei și diferitele ramuri de activitate, diviziunea muncii și schimbul pe care aceasta îl implică, toate pică din cer.

Să rezumăm : am nevoi, bazate pe diviziunea muncii și pe schimb. Presupunînd aceste nevoi, rezultă că d-l Proudhon a presupus schimbul și valoarea de schimb, a cărei „naștere” își propune tocmai „s-o lămurească mai bine decît ceilalți economiști”.

D-l Proudhon ar fi putut tot atît de bine să intervertească ordinea lucrurilor, fără ca prin aceasta să sufere justetea concluziilor sale. Pentru a explica valoarea de schimb trebuie să existe schimbul. Pentru a explica schimbul trebuie să existe diviziunea muncii. Pentru a explica diviziunea muncii trebuie să existe nevoi care să necesite diviziunea muncii. Pentru a explica aceste nevoi, ele trebuie „presupuse”, ceea ce nu înseamnă a le nega, contrar primei axiome din prologul d-lui Proudhon : „A presupune pe dumnezeu înseamnă a-l nega” (prolog, pag. I).

Cum procedează d-l Proudhon, care presupune diviziunea muncii drept cunoscută, ca să explice valoarea de schimb, care pentru el mai constituie încă necunoscutul ?

„Un om” se duce „să propună altor oameni, colaboratorilor săi din diferite ramuri de activitate”, să înființeze schimbul și să facă o distincție între valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb. Acceptînd distincția propusă, colaboratorii nu i-au lăsat d-lui Proudhon altă „grijă” decît aceea de a lua act de faptul acesta, de a însemna, „de a nota” în tratatul său de economie politică „nașterea ideii de valoare”. Dar nouă el tot ne mai datorează explicația „nașterii” acestei

propuneri ; el trebuie să ne explice, în fine, cum acestui om izolat, acestui Robinson, i-a venit deodată ideea să facă „colaboratorilor săi” o asemenea propunere și ce i-a determinat pe colaboratorii săi s-o accepte fără a protesta cîtuși de puțin.

D-l Proudhon nu intră în aceste amănunte genealogice. El dă pur și simplu actului de schimb un fel de pecete istorică, prezentîndu-l sub forma unei propuneri pe care un terț ar fi făcut-o tinzînd să introducă schimbul.

Iată o mostră a „*metodei istorice și descriptive*” a d-lui Proudhon, care manifestă un profund dispreț față de „*metoda istorică și descriptivă*” a unor Adam Smith și Ricardo.

Schimbul își are istoria lui. El a trecut prin diferite faze.

A fost un timp, ca în evul mediu, cînd nu se schimba decît prisosul, excedentul producției asupra consumului.

A mai fost un timp cînd nu numai prisosul, ci toate produsele, toată viața industrială, a trecut în sfera comerțului, cînd întreaga producție a început să depindă de schimb. Cum se explică această a doua fază a schimbului, ridicarea valorii de schimb la puterea a doua ?

D-l Proudhon ar avea gata pregătit răspunsul : să zicem că un om „*a propus* altor oameni, colaboratorii săi din diferite ramuri de activitate”, să ridice valoarea de schimb la puterea a doua.

A venit, în sfîrșit, timpul cînd tot ceea ce oamenii consideraseră inalienabil a devenit obiect de schimb, obiect de negoț, putînd fi înstrăinat. Acesta este timpul cînd chiar și lucrurile care pînă atunci erau împărtășite, dar niciodată schimbate ; date, dar niciodată vîndute ; dobîndite, dar niciodată cumpărate — virtutea, dragostea, convingerile, cunoștințele, conștiința etc. —, cînd totul, în fine, a devenit obiect de comerț. E epoca corupției generale, a venalității universale sau, pentru a vorbi în termenii economiei politice, epoca în care orice lucru spiritual sau fizic, devenind o valoare de schimb, este dus la țîrg pentru a fi evaluat la valoarea lui cea mai justă.

Cum să explici această nouă și ultimă fază a schimbului, ridicarea valorii de schimb la puterea a treia ?

D-l Proudhon ar avea gata pregătit răspunsul : să zicem că o persoană „*a propus* altor persoane, colaboratorii săi din diferite ramuri de activitate”, să facă din virtute, dragoste etc. o valoare de schimb, să ridice valoarea de schimb la a treia și ultima sa putere.

După cum se vede, „metoda istorică și descriptivă” a d-lui Proudhon este bună la toate, răspunde la toate, explică totul. Dacă este vorba mai ales de a explica din punct de vedere istoric „nașterea unei idei economice”, el presupune un om care propune altor oameni, colaboratorii săi din diferite ramuri de activitate să înfăptuiască acest act de creație; atîta tot.

De acum înainte considerăm „nașterea” valorii de schimb ca un act împlinit; nu ne rămîne decît să lămurim raportul dintre valoarea de schimb și valoarea de întrebuițare. Să-l ascultăm pe d-l Proudhon.

„Economistii au scos foarte bine în evidență caracterul dublu al valorii; dar ceea ce nu au arătat cu aceeași limpezime este *natura ei contradictorie*; aici începe critica noastră... Nu este de ajuns să fie semnalat acest contrast uimitor dintre valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb, contrast în care economistii sînt obișnuiți să nu vadă decît ceva foarte simplu: trebuie arătat că această pretinsă simplitate ascunde un mister profund pe care sîntem datorii să-l pătrundem... În termeni tehnici putem spune că valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb stau într-un raport invers proporțional”.

Dacă am sesizat bine ideea d-lui Proudhon, iată cele patru puncte pe care își propune să le stabilească:

- 1) Valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb formează „un contrast uimitor”; ele sînt în opoziție.
- 2) Valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb stau într-un raport invers proporțional; ele sînt în contradicție.
- 3) Economistii nu au văzut și nu au înțeles nici opoziția, nici contradicția.
- 4) Critica d-lui Proudhon începe cu sfîrșitul.

Și noi vom începe tot cu sfîrșitul și, pentru a spulbera învinuiri aduse economistilor de d-l Proudhon, vom lăsa să vorbească doi economiști cu destulă vază.

Sismondi: „Comerțul a redus toate lucrurile la opoziția dintre valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb” etc.. („Etudes”, vol. II, pag. 162, edit. Bruxelles ³⁶).

Lauderdale: „În general, averea națională” (valoarea de întrebuițare) „scade în măsura în care averile individuale cresc prin mărirea valorii de schimb; și, pe măsură ce acestea se reduc prin scăderea acestei valori, prima crește de regulă” („Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique”, trad. de Lagentie de Lavaisse. Paris, 1808 ³⁹).

Sismondi a construit principala sa teorie pe opoziția dintre valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb; în conformitate cu această teorie, scăderea venitului este proporțională cu creșterea producției.

Lauderdale și-a construit sistemul pe raportul invers dintre cele două feluri de valori, iar teoria sa era atît de populară pe vremea lui *Ricardo*, încît acesta putea să vorbească despre ea ca despre un lucru cunoscut de toată lumea.

„Numai confundînd ideea de valoare de schimb cu cea de avuție” (valoarea de întrebuițare) „s-a putut pretinde că prin micșorarea cantității de lucruri necesare, utile sau agreabile pentru viață s-ar putea mări avuția” (*Ricardo*, „*Principes d'économie politique*”, trad. de Constanțio, adnotările de J. B. Say. Paris, 1835, vol. II, cap. „Despre valoare și avuție”⁴⁰).

Am văzut odinioară că economiștii „au semnalat” înainte de d-l Proudhon profundul mister al opoziției și al contradicției. Să vedem acum cum explică, la rîndul său, d-l Proudhon acest mister, după economiști.

Valoarea de schimb a unui produs scade pe măsură ce crește oferta, cererea rămînînd aceeași ; cu alte cuvinte : cu cît un produs este mai abundent în raport cu cererea, cu atît mai scăzută este valoarea lui de schimb, adică prețul lui, și viceversa : cu cît oferta este mai slabă în raport cu cererea, cu atît valoarea de schimb sau prețul produsului oferit este mai mare ; cu alte cuvinte, cu cît produsele oferite sînt mai rare în raport cu cererea, cu atît sînt ele mai scumpe. Valoarea de schimb a unui produs depinde de abundența sau de raritatea sa, dar întotdeauna în raport cu cererea. Să presupunem un produs mai mult decît rar, dacă vrei unic în felul lui : acest produs unic va fi mai mult decît abundent, va fi de prisos dacă nu este cerut. Să presupunem, în schimb, un produs care există în milioane de exemplare : el va fi totuși rar dacă nu va îndestula cererea, adică dacă este prea mult cerut.

Acestea sînt adevăruri aproape banale, putem spune, dar care trebuiau totuși reproduse aici pentru a explica misterele d-lui Proudhon.

„Astfel că, urmărind principiul pînă la ultimele lui consecințe, se poate ajunge la concluzia cea mai logică din lume, anume că lucrurile a căror întrebuițare este necesară și care sînt în cantitate infinită trebuie să fie gratuite, iar cele a căror utilitate este nulă și a căror raritate este extremă, trebuie să aibă un preț incalculabil. Dar — culmea încurcăturii — în practică nu întîlnim nicidecum aceste extreme : pe de o parte, nici un produs omenesc nu ar putea atinge infinitul în ceea ce privește cantitatea ; pe de altă parte, lucrurile cele mai rare trebuie să fie într-o oarecare măsură utile, căci altfel nu ar putea avea vreo valoare. Valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb rămîn deci în mod necesar înlănțuite una de alta, deși ele tind prin natura lor să se excludă mereu” (vol. I, pag. 39).

Ce anume îl pune oare pe d-l Proudhon în culmea încurcării? E faptul că a uitat pur și simplu de cerere și că un lucru nu poate fi rar sau abundent decât în măsura în care este cerut. Cererea odată omisă, el identifică valoarea de schimb cu *raritatea*, iar valoarea de întrebuințare cu *abundența*. Într-adevăr, spunînd că lucrurile „a căror *utilitate* este *nulă* și a căror *raritate* este *extremă* au un *preț incalculabil*”, el spune pur și simplu că valoarea de schimb nu este decât raritatea. „Raritate extremă și utilitate nulă” înseamnă pur și simplu raritate. „Preț incalculabil” înseamnă maximum de valoare de schimb, înseamnă valoarea de schimb absolut pură. Între acești doi termeni el pune semnul egalității. Deci valoarea de schimb și raritatea sînt termeni echivalenți. Ajungînd la aceste pretinse „consecințe extreme”, d-l Proudhon împinge într-adevăr la extrem nu însă lucrurile, ci termenii care le exprimă, și astfel dă dovadă mai mult de retorică decât de logică. El regăsește primele sale ipoteze în toată goliciunea lor atunci cînd crede că a găsit noi consecințe. Mulțumită aceluiași procedeu, el reușește să identifice valoarea de întrebuințare cu abundența pură.

După ce a pus semnul egalității între valoarea de schimb și raritate, între valoarea de întrebuințare și abundență, d-l Proudhon este foarte mirat că nu găsește nici valoarea de întrebuințare în raritate și în valoarea de schimb, nici valoarea de schimb în abundență și în valoarea de întrebuințare; și, văzînd că în practică nu întîlnim nicidecum aceste extreme, nu-i mai rămîne altceva de făcut decât să creadă în mistere. Pentru el există un preț incalculabil pentru că nu există cumpărători, iar pe aceștia nu-i va găsi niciodată atîta timp cît va face abstracție de cerere.

Pe de altă parte, abundența d-lui Proudhon pare să fie ceva spontan. El uită cu totul că există oameni care o produc și că este în interesul lor să nu piardă niciodată din vedere cererea. Altfel cum ar fi putut să spună d-l Proudhon că lucrurile care sînt foarte utile trebuie să aibă un preț foarte redus sau chiar să nu coste nimic? Ar fi trebuit, dimpotrivă, să ajungă la concluzia că, dacă vrei să urci prețul, valoarea de schimb, trebuie să restrîngi abundența, să reduci producția lucrurilor foarte utile.

Vechii viticultori din Franța care cereau o lege care să interzică plantarea de vii noi, olandezii care ardeau mirodeniile din Asia și smulgeau arborii de cuișoare în Moluca voiau pur și simplu să reducă abundența pentru a ridica va-

loarea de schimb. În cursul întregului ev mediu, oamenii acționau după același principiu, limitînd prin legi numărul de lucrători pe care putea să-i angajeze un singur patron, limitînd numărul uneltelor pe care puteau să le folosească (vezi Anderson, „Istoria comerțului”⁴¹).

După ce a prezentat abundența ca valoare de întrebuițare, iar raritatea ca valoare de schimb — ce poate fi mai ușor decît să demonstrezi că abundența și raritatea sînt invers proporționale — d-l Proudhon identifică valoarea de întrebuițare cu *oferta*, iar valoarea de schimb cu *cererea*. Pentru a face antiteza și mai frapantă, el face o substituie de termeni, punînd „*valoarea determinată de opinie*” în locul *valorii de schimb*. Iată deci că lupta este transpusă pe un alt teren și că avem, pe de o parte, *utilitatea* (valoarea de întrebuițare, oferta) și, pe de altă parte, *opinia* (valoarea de schimb, cererea).

Cum să împaci aceste două forțe opuse una alteia? Ce trebuie făcut ca să fie puse de acord? S-ar putea găsi măcar un punct care să le fie comun amîndurora?

Desigur că există unul, exclamă d-l Proudhon: este *liberul arbitru*. Prețul care va rezulta din această luptă dintre ofertă și cerere, dintre utilitate și opinie nu va fi expresia justiției eterne.

D-l Proudhon continuă să dezvolte această antiteză:

„În calitatea mea de *cumpărător liber*, eu hotărâsc asupra nevoii mele, asupra convenienței obiectului, asupra prețului pe care vreau să-l dau. Pe de altă parte, în calitatea ta de *producător liber*, tu ești stăpînul *mijloacelor de efectuare* a lucrurilor și, în consecință, este la latitudinea ta să-ți micșorezi cheltuielile” (vol. I, pag. 41).

Și deoarece cererea sau valoarea de schimb este identică cu opinia, d-l Proudhon ajunge să spună:

„S-a dovedit că *liberul arbitru* al omului este acela care provoacă opoziția dintre valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb. Cum poate fi rezolvată această opoziție atîta timp cît va exista liberul arbitru? Și cum să-l sacrifici pe acesta fără a sacrifica omul însuși?” (vol. I, pag. 41).

Deci nu se poate ajunge la nici un rezultat. Este o luptă între două forțe, ca să zicem așa, incomensurabile, între utilitate și opinie, între liberul cumpărător și liberul producător.

Să privim lucrurile ceva mai îndeaproape.

Oferta nu reprezintă în mod exclusiv utilitatea, cererea nu reprezintă în mod exclusiv opinia. Cel care cere nu oferă oare și el un produs oarecare sau semnul reprezentativ al

tuturor produselor, banii ? Și, oferind, nu reprezintă el oare, după părerea d-lui Proudhon, utilitatea sau valoarea de întrebuințare ?

Pe de altă parte, cel care oferă nu cere oare și el un produs oarecare sau semnul reprezentativ al tuturor produselor, banii ? Și nu devine el astfel reprezentantul opiniei, al valorii determinate de opinie, sau al valorii de schimb ?

Cererea este în același timp o ofertă, oferta este în același timp o cerere. Astfel, antiteza d-lui Proudhon, care identifică pur și simplu oferta și cererea, prima cu utilitatea, cealaltă cu opinia, nu se sprijină decît pe o abstracție goală.

Ceea ce numește d-l Proudhon valoare de întrebuințare e numit de alți economiști, cu tot atîta temei, valoare determinată de opinie. Îl vom cita în această privință numai pe Storch („Cours d'économie politique", Paris, 1823, pag. 48—49⁴²).

După părerea lui se numesc *nevoi* lucrurile de care avem nevoie ; se numesc *valori* lucrurile cărora le atribuim valoare. Majoritatea lucrurilor au valoare numai pentru că satisfac nevoile create de opinie. Opinia în ceea ce privește nevoile noastre poate să se schimbe, deci și utilitatea lucrurilor, care nu exprimă altceva decît raportul dintre aceste lucruri și nevoile noastre, poate să se schimbe. Chiar și nevoile naturale se schimbă mereu. Într-adevăr, cît de variate sînt lucrurile care servesc drept hrană principală la diferite popoare !

Lupta nu se dă între utilitate și opinie : ea se dă între valoarea de schimb cerută de vînzător și valoarea de schimb oferită de cumpărător. Valoarea de schimb a produsului este de fiecare dată rezultatul acestor aprecieri contradictorii.

În ultimă analiză, oferta și cererea pun față în față producția și consumul, dar o producție și un consum bazate pe schimbul dintre indivizi izolați.

Produsul oferit nu este util în sine. Consumatorul este cel care constată utilitatea. Și chiar atunci cînd i se recunoaște calitatea de a fi util, el nu reprezintă numai utilitatea. În cursul producției, el a fost schimbat contra tuturor cheltuielilor de producție, ca materii prime, salariile muncitorilor etc., care sînt toate valori de schimb. Așadar produsul reprezintă în ochii producătorului o sumă de valori de schimb. Ceea ce oferă el nu este numai un obiect util, dar pe deasupra și mai ales o valoare de schimb.

În ceea ce privește cererea, ea este efectivă numai dacă are la dispoziție mijloace de schimb. Aceste mijloace sînt și ele produse, valori de schimb.

În ofertă și cerere găsim deci, pe de o parte, un produs care a costat valori de schimb și nevoia de a vinde ; pe de altă parte, mijloace care au costat valori de schimb și dorința de a cumpăra.

D-l Proudhon opune pe *cumpărătorul liber producătorului liber*. El atribuie atît unuia cît și celuilalt calități pur metafizice. Aceasta îl face să spună : „S-a dovedit că *liberul arbitru* al omului este acela care provoacă opoziția dintre valoarea de întrebuițare și valoarea de schimb”.

Din moment ce producătorul a produs într-o societate bazată pe diviziunea muncii și pe schimb, ca în ipoteza d-lui Proudhon, el este silit să vîndă. D-l Proudhon îl face pe producător stăpîn al mijloacelor de producție ; dar el va recunoaște împreună cu noi că nu de *liberul arbitru* depind mijloacele sale de producție. Mai mult, aceste mijloace de producție sînt în mare parte produse care îi vin din afară, iar în producția modernă el nici măcar nu-i liber să producă cantitatea pe care o vrea. Stadiul actual de dezvoltare a forțelor productive * îl obligă să producă pe cutare sau cutare scară.

Consumatorul nu este mai liber decît producătorul. Opinia lui depinde de mijloacele și de nevoile lui. Atît unele cît și altele sînt determinate de situația lui socială, care, la rîndul ei, depinde de întreaga organizare socială. Da, muncitorul care cumpără cartofi și femeia întreținută care cumpără danțele se conduc fiecare după opinia lor. Dar diversitatea opiniilor lor se explică prin poziția diferită pe care o ocupă în lume, care este un produs al organizării sociale.

Întregul sistem de nevoi se sprijină oare pe opinie sau pe întreaga organizare a producției ? De cele mai multe ori nevoile se nasc direct din producție sau dintr-o stare de lucruri bazată pe producție. Comerțul mondial este, aproape în întregime, în funcție de nevoile producției, și nu de nevoile consumului individual. Astfel, pentru a alege un alt exemplu, vom pune o altă întrebare : nevoia de a avea notari nu presupune oare un drept civil dat, care nu este decît expresia unei anumite dezvoltări a proprietății, adică a producției ?

D-l Proudhon nu se mulțumește să elimine din raportul dintre cerere și ofertă elementele de care am vorbit. El împinge abstracția pînă la ultimele limite, contopindu-i pe toți producătorii într-un *singur* producător, pe toți consumatorii

* În această lucrare termenul forțe productive (forces productives) este folosit în genere în sensul de forțe de producție. — *Nota Trad.*

într-un *singur* consumator, lăsînd aceste două personaje himerice să se lupte între ele. În lumea reală însă lucrurile se petrec altfel. Concurența dintre cei care oferă și concurența dintre cei care cer formează un element necesar al luptei dintre cumpărători și vînzători, luptă din care rezultă valoarea de schimb.

După ce a eliminat cheltuielile de producție și concurența, d-l Proudhon poate nestingherit să reducă la absurd formula ofertei și a cererii.

„Oferta și cererea — spune el — nu sînt altceva decît două *forme ceremoniale* care urmează să pună față în față valoarea de întrebuintare și valoarea de schimb și să provoace concilierea lor. Sînt cei doi poli electrici care, puși în contact, trebuie să producă fenomenul de afinitate numit *schimb*” (vol. I, pag. 49—50).

La fel de bine s-ar putea spune că schimbul nu este decît „o formă ceremonială” care îl pune pe consumator față în față cu obiectul de consum. La fel de bine s-ar putea spune că toate relațiile economice sînt „forme ceremoniale” care servesc drept intermediari pentru consumul nemijlocit. Oferta și cererea constituie în aceeași măsură ca și schimbul individual relații ale unei producții date.

În ce constă deci toată dialectica d-lui Proudhon? În aceea că substituie valorii de întrebuintare și valorii de schimb, ofertei și cererii, noțiuni abstracte și contradictorii, ca raritatea și abundența, utilitatea și opinia, un producător și un consumator, ambii *cavaleri ai liberului arbitru*.

Și unde voia să ajungă?

Voia să-și rezerve posibilitatea de a introduce mai tîrziu unul dintre elementele eliminate, *cheltuielile de producție*, ca *sinteză* între valoarea de întrebuintare și valoarea de schimb. Astfel, în ochii lui, cheltuielile de producție constituie *valoarea sintetică*, sau *constituită*.

§ II. Valoarea *constituită*, sau valoarea sintetică

„Valoarea” (de schimb) „este cheia de boltă a edificiului economic”. Valoarea „*constituită*” este cheia de boltă a sistemului de contradicții economice.

Dar ce este această „*valoare constituită*” care reprezintă singura descoperire a d-lui Proudhon în economia politică?

Odată admisă utilitatea cutărui sau cutărui produs, munca este izvorul valorii lui. Măsura muncii este timpul. Valoarea relativă a produselor este determinată de timpul de muncă

necesar pentru a le produce. Prețul este expresia bănească a valorii relative a unui produs. În sfârșit, valoarea *constituită* a unui produs este pur și simplu valoarea constituită de timpul de muncă încorporat în el.

După cum Adam Smith a descoperit *diviziunea muncii*, tot astfel el, d-l Proudhon, pretinde că a descoperit „*valoarea constituită*”. Aceasta nu este „ceva nemaiauzit”, căci trebuie să recunoaștem că nu există nimic nemaiauzit în nici una dintre descoperirile științei economice. D-l Proudhon, care își dă seama de toată importanța invenției sale, caută totuși să-i micșoreze meritele, „pentru a-l liniști pe cititor în ceea ce privește pretențiile sale de originalitate și pentru a împăca spiritele care, din cauza timidității, nu prea sînt accesibile ideilor noi”. Totuși, pe măsură ce înfățișează ceea ce a făcut fiecare dintre predecesorii lui pentru definirea valorii, el e nevoit să mărturisească deschis că lui îi revine partea cea mai mare, partea leului.

„Idea sintetică a valorii fusese vag întrezărită de Adam Smith... Dar această idee a valorii era la Adam Smith cu totul intuitivă; or, societatea nu-și schimbă obiceiurile pe baza unor intuiții: pe ea nu o poate convinge decît autoritatea faptelor. Antinomia trebuia să fie exprimată mai concret și mai limpede: J.-B. Say a fost principalul ei interpret”.

Iată întreaga istorie a descoperirii valorii sintetice: la Adam Smith intuiția vagă, la J.-B. Say antinomia, la d-l Proudhon adevărul constituant și „constituit”. Și să nu ne înșelăm: toți ceilalți economiști, de la Say la Proudhon, nu au făcut decît să se miște pe făgașul antinomiei.

„Este de necrezut cum atîția oameni cu judecată se zbat de patruzeci de ani cu o idee atît de simplă. Dar nu, *compararea valorilor se efectuează fără să existe între ele nici un punct de comparație și fără nici o unitate de măsură* — iată ce au hotărit să susțină, în fața unei lumi întregi și împotriva ei, *economiștii secolului al XIX-lea*, în loc să îmbrățișeze teoria revoluționară a egalității. Ce va spune posteritatea?” (vol. I, pag. 68).

Posteritatea, atît de brusc interpelată, va fi înainte de toate încurcată în ceea ce privește cronologia. Ea va trebui neapărat să se întrebe: Ricardo și școala sa nu sînt oare și ei economiști ai secolului al XIX-lea? Sistemul lui Ricardo, care stabilește în principiu „că valoarea relativă a mărfurilor depinde exclusiv de cantitatea de muncă necesară pentru producerea lor”, datează din 1817. Ricardo este șeful unei școli întregi care există în Anglia de la Restaurație⁴³. Doctrina

lui Ricardo sintetizează riguros, fără înconjur, punctul de vedere al întregii burghezii engleze, care, la rîndul ei, este întruchiparea burgheziei moderne. „Ce va spune posteritatea?” Ea nu va spune că d-l Proudhon nu l-a cunoscut pe Ricardo, căci d-l Proudhon vorbește despre acesta, și vorbește la nesfîrșit, revine mereu asupra lui, pentru a spune în cele din urmă că doctrina lui nu reprezintă altceva decît „vorbe fără rost”. Dacă vreodată posteritatea se va amesteca în această chestiune, ea va spune poate că d-l Proudhon, de teamă să nu jignească anglofobia cititorilor săi, a preferat să devină editorul responsabil al ideilor lui Ricardo. Oricum ar fi, ea va găsi foarte naiv faptul că d-l Proudhon prezintă ca „teorie revoluționară a viitorului” ceea ce Ricardo expusese în mod științific ca teorie a societății actuale, a societății burgheze, și că el ia astfel drept soluție a antinomiei dintre utilitate și valoarea de schimb ceea ce Ricardo și școala sa prezentaseră cu mult înaintea sa drept formulă științifică a unei singure laturi a antinomiei, aceea a *valorii de schimb*. Dar să lăsăm odată pentru totdeauna la o parte posteritatea și să-l confruntăm pe d-l Proudhon cu predecesorul său Ricardo. Iată cîteva pasaje din lucrarea acestui autor, care rezumă teoria sa asupra valorii :

„Nu utilitatea este măsura *valorii de schimb*, cu toate că îi este absolut necesară” (vol. I, pag. 3, din „Principes de l'économie politique” etc., tradus din limba engleză de F. S. Constancio, Paris, 1835).

„De îndată ce s-a recunoscut că lucrurile sînt utile prin ele însele, valoarea lor de schimb are două izvoare : raritatea lor și cantitatea de muncă necesară pentru a le obține. Există lucruri a căror valoare este în funcție numai de raritatea lor. Deoarece nici o muncă nu poate să le mărească cantitatea, valoarea lor poate să scadă numai printr-o mai mare abundență a lor. Printre aceste obiecte sînt statuile sau tablourile prețioase etc. Valoarea lor depinde exclusiv de avuția, de gusturile și de capriciul celor care doresc să posede astfel de obiecte” (pag. 4 și 5, vol. I, op. cit.). „Ele nu formează totuși decît o cantitate foarte mică din masa mărfurilor care sînt schimbate zilnic. Majoritatea covîrșitoare a obiectelor pe care vrem să le posedăm fiind rodul muncii, cantitatea lor poate fi sporită nelimitat nu numai într-o țară, ci chiar în mai multe țări, ori de cîte ori am fi dispuși să folosim în acest scop munca necesară producerii lor” (pag. 5, vol. I, op. cit.). „Așadar, atunci cînd vorbim de mărfuri, de valoarea lor de schimb și de principiile care reglează prețul lor relativ, noi nu avem în vedere decît mărfurile a căror cantitate poate să fie mărită prin munca omului, a căror producție este stimulată de concurență și nu este stînjinită de nici o piedică” (vol. I, pag. 5).

Ricardo îl citează pe Adam Smith, care, după părerea lui, „a definit cu *multă precizie* izvorul primordial al oricărei valori de schimb” (vezi Smith, vol. I, cap 5⁴⁴), și adaugă :

„Că aceasta este în realitate baza valorii de schimb a tuturor lucrurilor” (anume timpul de muncă), „cu excepția aceluia pe care munca oamenilor nu le poate înmulți după vrere, este o teză de cea mai mare importanță în economia politică, căci nu există izvor care să fi alimentat atâtea erori și din care să se fi născut atâtea păreri diferite în această știință ca sensul vag și puțin precis legat de cuvântul «valoare»” (vol. I, pag. 8). „Dacă ceea ce determină valoarea de schimb a unui obiect este cantitatea de muncă încorporată în el, atunci rezultă că orice creștere a cantității de muncă trebuie în mod necesar să sporească valoarea obiectului pe care ea l-a produs, și tot astfel orice diminuare a cantității de muncă trebuie să-i micșoreze prețul” (vol. I, pag. 8).

Ricardo îi face apoi lui A. Smith imputarea :

1) „că dă valorii o altă măsură decât munca, și anume ba valoarea griului, ba cantitatea de muncă care poate fi cumpărată în schimbul unui obiect” etc. (vol. I, pag. 9 și 10).

2) „că a admis fără rezerve principiul, restringînd totuși aplicarea acestuia la stadiul primitiv și rudimentar al societății, premergător acumulării capitalurilor și proprietății funciare” (vol. I, pag. 21).

Ricardo încearcă să demonstreze că proprietatea funciară, adică renta, nu poate schimba valoarea relativă a produselor agricole și că acumularea capitalurilor nu exercită decât o acțiune trecătoare și oscilatorie asupra valorilor relative determinate de cantitatea comparativă de muncă folosită pentru producerea lor. În sprijinul acestei teze, el aduce faimoasa sa teorie a rentei funciare, descompune capitalul în părți componente și ajunge, în ultimă analiză, să nu mai vadă în el decât munca acumulată. El dezvoltă apoi o întreagă teorie a salariului și a profitului și demonstrează că urcarea și scăderea salariului și a profitului sînt invers proporționale între ele, fără a influența valoarea relativă a produsului. El nu neglijează influența pe care acumularea capitalurilor și natura lor diferită (capitaluri fixe și capitaluri circulante), precum și nivelul salariilor, o pot exercita asupra valorii proporționale a produselor. Acestea sînt chiar principalele probleme care îl preocupă pe Ricardo.

„Orice economie de muncă — spune el — determină întotdeauna o scădere a valorii relative* a unei mărfi, fie că această economie pri-

* Ricardo determină, după cum se știe, valoarea unei mărfi prin „cantitatea de muncă necesară pentru producerea ei”. Însă în toate modurile de producție bazate pe producția de mărfuri, deci și în cel capitalist, forma de schimb dominantă determină ca această valoare să nu fie exprimată direct în cantități de muncă, ci în cantități de alte mărfuri. Valoarea unei mărfi, exprimată printr-o cantitate de altă marfă (bani sau altceva), se numește la Ricardo valoarea ei relativă. — F. E. (Nota lui Engels la ediția germană din 1885).

vește munca necesară pentru producerea obiectului însuși fie munca necesară pentru formarea capitalului întreprins în această producție" (vol. I, pag. 28). „Prin urmare, atâta timp cât o zi de lucru va continua să dea unuia aceeași cantitate de pește și celuilalt tot atât vinat, mărimea naturală a prețurilor de schimb respective va rămâne mereu aceeași, oricare ar fi de altfel variația salariilor și a profitului, și în ciuda efectelor acumulării capitalului" (vol. I, pag. 32). „Am considerat munca drept bază a valorii lucrurilor și cantitatea de muncă necesară pentru producerea lor drept regula care determină cantitățile respective de mărfuri ce urmează să fie date în schimbul altora; dar nu avem pretenția să negăm că în prețul curent al mărfurilor există unele devieri accidentale și trecătoare de la acest preț inițial și natural" (vol. I, pag. 105, op. cit.). „Cheltuielile de producție sînt acelea care reglează în ultimă analiză prețul obiectelor, și nu — cum s-a susținut adesea — raportul dintre ofertă și cerere" (vol. II, pag. 253).

Lordul Lauderdale cercetase variațiile valorii de schimb plecînd de la legea cererii și ofertei, sau a rarității și a abundenței în raport cu cererea. După părerea sa, valoarea unui lucru poate să crească atunci cînd scade cantitatea lui sau cînd crește cererea de asemenea obiecte; ea poate să scadă în funcție de creșterea cantității lui sau în funcție de scăderea cererii. Astfel, valoarea unui lucru poate varia în urma acțiunii a opt cauze diferite, anume a patru cauze care izvorăsc din lucrul însuși și a patru cauze care sînt în legătură cu banii sau cu oricare altă marfă care servește drept măsură a valorii lui. Iată cum combate Ricardo aceste idei:

„Produsele al căror *monopol* îl dețin un particular sau o societate își schimbă valoarea după legea stabilită de lordul Lauderdale: valoarea lor scade în proporția în care sînt oferite în cantitate mai mare și crește o dată cu dorința pe care o manifestă cumpărătorii de a le obține; nu există un raport necesar între prețul lor și valoarea lor naturală. Dar, în ceea ce privește lucrurile care constituie obiectul concurenței dintre vinzători și a căror cantitate poate să sporească în cadrul unor limite moderate, prețul lor depinde de fapt nu de raportul dintre cerere și ofertă, ci de creșterea sau de reducerea cheltuielilor de producție" (vol. II, pag. 259).

Vom lăsa în seama cititorului grija de a compara limbajul atât de precis, de limpede și de simplu al lui Ricardo cu eforturile retorice pe care le face d-l Proudhon ca să ajungă la definirea valorii relative prin timpul de muncă.

Ricardo ne arată mișcarea reală a producției burgheze care constituie valoarea. D-l Proudhon, făcînd abstracție de această mișcare reală, „se zbate" să inventeze noi procedee de orînduire a lumii după o formulă pretins nouă, care nu este decît expresia teoretică a mișcării reale existente și atât de bine expuse de Ricardo. Ricardo ia ca punct de plecare socie-

tatea actuală, pentru a ne demonstra cum constituie ea valoarea; d-l Proudhon ia ca punct de plecare valoarea constituită, pentru a constitui apoi o lume socială nouă cu ajutorul acestei valori. După d-l Proudhon valoarea constituită trebuie să facă ocolul și să redevină constituentă pentru o lume constituită pe de-a-ntregul potrivit acestui mod de evaluare. Determinarea valorii prin timpul de muncă este, pentru Ricardo, legea valorii de schimb; pentru d-l Proudhon, ea este sinteza dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb. Teoria valorilor formulată de Ricardo este interpretarea științifică a vieții economice actuale, teoria valorii formulată de d-l Proudhon este interpretarea utopică a teoriei lui Ricardo. Ricardo constată că formula sa este justă prin faptul că o deduce din toate raporturile economice și că explică în acest fel toate fenomenele, chiar și pe acelea care par a o contrazice la prima vedere, ca de pildă renta, acumularea capitalurilor și raportul dintre salarii și profituri; tocmai aceasta face ca doctrina sa să fie un sistem științific. D-l Proudhon, care a dat peste această formulă a lui Ricardo cu ajutorul unor ipoteze cu totul arbitrare, a fost obligat apoi să caute fapte economice izolate, pe care le aranjează și le falsifică, pentru a le putea înfățișa ca exemple, ca mostre existente, ca începuturi de realizare a ideii sale salvatoare. (Vezi § 3 „Aplicarea valorii constituite”).

Să trecem acum la concluziile pe care le trage d-l Proudhon din valoarea constituită (prin timpul de muncă).

— O anumită cantitate de muncă este echivalentă cu produsul creat de această cantitate de muncă.

— Orice zi de muncă valorează oțit o altă zi de muncă, adică, la cantitate egală, munca unuia valorează oțit munca celuilalt: nu există deosebire calitativă. La cantități egale de muncă, produsul unuia este schimbat cu produsul celuilalt. Toți oamenii sînt lucrători salariați, și anume sînt salariați plătiți în mod egal pentru un timp de muncă egal. Completa egalitate stă la baza schimburilor.

Aceste concluzii sînt ele oare consecințele naturale incontestabile ale valorii „constituite”, adică determinate prin timpul de muncă?

Dacă valoarea relativă a unei mărfi este determinată de cantitatea de muncă necesară pentru a o produce, este firesc ca și valoarea relativă a muncii, adică salariul, să fie de asemenea determinată prin cantitatea de muncă necesară pentru a produce salariul. Salariul, adică valoarea relativă sau prețul muncii, este determinat deci de timpul de muncă necesar

producerii a tot ceea ce este necesar pentru întreținerea muncitorului.

„*Reduceți cheltuielile de fabricație ale pălăriilor, și prețul lor va coborî, în cele din urmă, la noul lor preț natural, cu toate că cererea ar putea să devină de două, de trei, de patru ori mai mare. Reduceți cheltuielile de întreținere ale oamenilor prin reducerea prețului natural al hranei și al îmbrăcăminteii necesare traiului, și veți vedea că salariile vor scădea în cele din urmă, cu toate că cererea de brațe de muncă poate să fi crescut considerabil*” (Ricardo, vol. II, pag. 253).

Desigur, limbajul lui Ricardo este cît se poate de cinic. A pune pe același plan cheltuielile de fabricație a pălăriilor și cheltuielile de întreținere ale omului înseamnă a transforma pe om în pălărie. Dar să nu facem atîta caz de cinism. Cinismul este în lucruri, și nu în cuvintele care exprimă lucruri. Scriitorii francezi, ca d-nii Droz, Blanqui, Rossi și alții, își permit nevinovata satisfacție de a dovedi superioritatea lor față de economiștii englezi căutînd să păstreze eticheta unui limbaj „umanitar”; și dacă reproșează lui Ricardo și școlii sale limbajul cinic, aceasta se întîmplă pentru că se simt jigniți văzînd expuse relațiile economice în toată nuditatea lor, văzînd trădate misterele burgheziei.

Să rezumăm: munca, fiind ea însăși o marfă, se măsoară ca atare prin timpul de muncă necesar pentru a produce munca-marfă. Și ce trebuie anume pentru a produce munca-marfă? Tocmai timpul de muncă necesar pentru a produce obiectele indispensabile întreținerii continue a muncii, adică necesare pentru a permite muncitorului să trăiască și să se perpetueze. Prețul natural al muncii nu este altceva decît minimumul de salariu*. Dacă prețul curent al salariului se ridică

* Teza după care prețul „natural”, adică normal, al forței de muncă coincide cu minimumul de salariu, adică cu valoarea echivalentă a mijloacelor de trai absolut necesare întreținerii și perpetuării vieții muncitorului, această teză a fost pentru prima dată formulată de mine în „Umrise zu einer Kritik der Nationalökonomie” („Schită a unei critici a economiei politice”) („Deutsch-Französische Jahrbücher”, Paris, 1844) și în „Lage der arbeitenden Klasse in England” („Situția clasei muncitoare din Anglia”) ⁴⁵. După cum se vede aici, Marx acceptase pe atunci această teză. De la noi a preluat-o Lassalle. Deși în realitate salariul are în permanență tendința de a scădea la minimum, teza de mai sus este totuși falsă. Faptul că forța de muncă este plătită de obicei și în medie sub valoarea ei nu poate să-i schimbe valoarea. În „Capitalul”, Marx a rectificat teza de mai sus (§ „Cumpărarea și vânzarea forței de muncă”) și a înfățișat de asemenea (cap. XXIII: „Legea generală a acumulării capitaliste”) circumstanțele care permit producției capitaliste să reducă prețul forței de muncă tot mai mult sub valoarea ei. — F. E. (Nota lui Engels la ediția germană din 1885).

peste prețul natural, aceasta se datorește tocmai faptului că legea valorii, ridicată de d-l Proudhon la rangul de principiu, este contrabalansată de consecințele variațiilor care intervin în raportul dintre cerere și ofertă. Totuși minimul de salariu continuă să rămână centrul către care gravitează prețurile curente ale salariului.

Astfel valoarea relativă, măsurată prin timpul de muncă, este în mod inevitabil formula sclavajului modern al muncitorului, în loc să fie, cum vrea d-l Proudhon, „teoria revoluționară” a emancipării proletariatului.

Să vedem acum în ce măsură aplicarea timpului de muncă ca măsură a valorii este incompatibilă cu antagonismul de clasă existent și cu inegala repartiție a produsului muncii între muncitorul nemijlocit și posesorul muncii acumulate.

Să presupunem un produs oarecare, de exemplu pînza. Acest produs ca atare cuprinde o cantitate de muncă determinată. Această cantitate de muncă va fi întotdeauna aceeași, oricare ar fi situația reciprocă a celor care au colaborat la crearea acestui produs.

Să luăm un alt produs : un postav care a necesitat aceeași cantitate de muncă ca și pînza.

Schimbînd aceste două produse între ele, noi schimbăm cantități egale de muncă. Schimbînd între ele aceste cantități egale de timp de muncă, nu schimbăm situația reciprocă a producătorilor, după cum nu schimbăm nimic nici în relațiile dintre muncitori și fabricanți. A spune că acest schimb de produse, a căror valoare este măsurată prin timpul de muncă, are ca urmare retribuirea egală a tuturor producătorilor înseamnă a presupune că a existat o participare egală la produs anterior schimbului. Cînd se va face schimbul dintre postav și pînză, producătorii postavului vor primi din pînză tot atîta cît au primit înainte din postav.

Greșeala d-lui Proudhon provine din faptul că el ia drept consecință ceea ce nu poate fi decît cel mult o presupunere nefondată.

Să mergem mai departe.

Oare timpul de muncă luat ca măsură a valorii presupune măcar că zilele de muncă sînt *echivalente*, adică că ziua de muncă a unuia valorează tot atîta cît ziua de muncă a altuia ? Nu.

Să presupunem o clipă că ziua de muncă a unui bijutier echivalează cu trei zile de muncă ale unui țesător ; orice schimbare a valorii bijuteriilor în raport cu țesăturile, dacă

nu este rezultatul trecător al oscilațiilor cererii și ofertei, se datorește unei micșorări sau unei creșteri a timpului de muncă folosit de o parte sau de cealaltă pentru producție. Dacă trei zile de muncă ale mai multor muncitori se raportează între ele ca 1, 2, 3, atunci orice schimbare în valoarea relativă a produselor lor va însemna o schimbare a acestei proporții de 1, 2, 3. Astfel valoarea poate fi măsurată prin timpul de muncă, cu toată inegalitatea valorii diferitelor zile de muncă; dar, pentru a aplica o asemenea măsură, avem nevoie de o scară comparativă a diferitelor zile de lucru; concurența este aceea care stabilește această scară.

Valorează oare ora d-tale de lucru cît a mea? Aceasta este o chestiune pe care o rezolvă concurența.

După părerea unui economist american, concurența stabilește cîte zile de muncă simplă sînt cuprinse într-o zi de muncă complexă. Această reducere a zilelor de muncă complexă la zile de muncă simplă nu presupune oare că munca simplă este aceea care se ia ca măsură a valorii? Iar faptul că cantitatea de muncă servește ea singură drept măsură a valorii, indiferent de calitate, presupune, la rîndul său, că munca simplă a devenit pivotul industriei. El presupune că muncile s-au egalizat prin subordonarea omului față de mașină sau prin extrema diviziune a muncii; că, în fața muncii, omul ca atare dispăre; că limba pendulei a devenit măsura exactă a activității relative a doi muncitori, după cum ea este și măsura vitezei a două locomotive. Nu trebuie, așadar, să se spună că ora de muncă a unui om face cît ora de muncă a altui om, ci mai curînd că un om în decurs de o oră valorează cît un alt om în decurs de o oră. Timpul este totul, omul nu mai este nimic; el este cel mult întruchiparea timpului. Nu mai este vorba de calitate. Numai cantitatea decide totul: oră de oră, zi de zi; dar această egalizare a muncii nu este nicidecum opera echității eterne a d-lui Proudhon; ea este pur și simplu efectul industriei moderne.

În fabrica mecanizată, munca unui muncitor aproape că nu se mai distinge prin nimic de munca altui muncitor: muncitorii nu se mai pot diferenția între ei decît prin cantitatea de timp cheltuită cu munca. Totuși, această diferență cantitativă devine, dintr-un anumit punct de vedere, calitativă, în măsura în care timpul consacrat muncii depinde, în parte, de cauze pur materiale, cum sînt constituția fizică, vîrsta, sexul; în parte, de cauze morale pur negative, ca răbdarea, impasibilitatea, asiduitatea. În sfîrșit, dacă există o diferență de cali-

tate în munca muncitorilor, aceasta este cel mult o calitate de cea mai proastă calitate, care este departe de a fi o specialitate distinctivă. Iată care este, în ultimă analiză, starea de lucruri în industria modernă. Pe această egalitate deja realizată a muncii mecanizate se apucă d-l Proudhon să tragă cu rindeaua sa de „egalizare”, pe care își propune s-o realizeze pretutindeni în „timpul ce va să vină”.

Toate consecințele „egalitare” pe care d-l Proudhon le deduce din doctrina lui Ricardo se bazează pe o eroare fundamentală. Anume, el confundă valoarea mărfurilor măsurată prin cantitatea de muncă încorporată în ele cu valoarea mărfurilor măsurată prin „valoarea muncii”. Dacă aceste două moduri de a măsura valoarea mărfurilor s-ar îmbina, s-ar putea tot atît de bine spune : valoarea relativă a unei mărfi oarecare este măsurată prin cantitatea de muncă pe care o cuprinde ; sau : ea este măsurată prin cantitatea de muncă pe care o poate cumpăra ; sau în fine : ea este măsurată prin cantitatea de muncă prin care poate fi dobîndită. Dar lucrurile nu stau nici pe departe așa. Nici valoarea muncii și nici valoarea oricărei alte mărfi nu poate servi drept măsură a valorii. Cîteva exemple vor fi de ajuns pentru a explica și mai bine cele susținute.

Dacă banișă de grîu ar costa două zile de muncă în loc de una singură, valoarea ei inițială s-ar dubla ; cu toate acestea, nu ar pune în mișcare dublul cantității de muncă, deoarece nu ar cuprinde mai multă materie nutritivă ca mai înainte. Așadar, valoarea grîului măsurată prin cantitatea de muncă necesară pentru producerea lui s-ar fi dublat ; însă, măsurată fie prin cantitatea de muncă pe care grîul o poate cumpăra, fie prin cantitatea de muncă în schimbul căreia el poate să fie cumpărat, valoarea lui nici pe departe nu s-ar fi dublat. Pe de altă parte, dacă aceeași muncă ar produce de două ori atîta îmbrăcăminte ca înainte, valoarea relativă a acesteia ar scădea la jumătate ; totuși capacitatea acestei duble cantități de îmbrăcăminte de a dispune de o anumită cantitate de muncă nu ar fi redusă la jumătate sau aceeași muncă nu ar putea să dispună de o cantitate dublă de îmbrăcăminte, căci jumătate din îmbrăcăminte ar continua să aducă muncitorului aceleași servicii ca mai înainte.

A determina deci valoarea relativă a mărfurilor prin valoarea muncii este în contradicție cu faptele economice. Aceasta înseamnă a te mișca într-un cerc vicios, înseamnă a determina valoarea relativă printr-o valoare relativă care, la rîndul ei, urmează a fi și ea determinată.

Fără îndoială, d-l Proudhon confundă cele două moduri de a măsura: măsurarea prin timpul de muncă necesar pentru producerea unei mărfi și măsurarea prin valoarea muncii. „Munca fiecărui om — spune el — poate cumpăra valoarea pe care ea o cuprinde”. Astfel, după părerea lui, o anumită cantitate de muncă încorporată într-un produs este echivalentă cu retribuția muncitorului, adică cu valoarea muncii. De aceea el confundă cheltuielile de producție cu salariul.

„Ce este salariul? Este prețul de cost al griului etc., este prețul integral al oricărui lucru. Să mergem și mai departe: salariul este proporționalitatea elementelor care compun bogăția”.

Ce este salariul? Salariul este valoarea muncii.

Adam Smith ia ca măsură a valorii când timpul de muncă necesar pentru producerea unei mărfi, când valoarea muncii. Ricardo a dezvăluit această eroare, arătând limpede deosebirea dintre aceste două moduri de a măsura. D-l Proudhon face o eroare și mai mare decât Adam Smith, identificând cele două lucruri pe care Adam Smith doar le juxtapusese.

D-l Proudhon caută o măsură a valorii relative a mărfurilor, pentru a găsi proporția justă în care muncitorii trebuie să participe la produse, sau, cu alte cuvinte, pentru a determina valoarea relativă a muncii. Pentru a determina măsura valorii relative a mărfurilor, el nu-și poate închipui nimic mai bun decât să dea ca echivalent al unei anumite cantități de muncă suma produselor pe care ea le-a creat, ceea ce înseamnă a presupune că toată societatea constă numai din muncitori nemijlociți, care primesc ca salariu propriul lor produs. În al doilea rând, el susține de fapt că zilele de muncă ale diferiților muncitori ar fi echivalente. Pe scurt, el caută măsura valorii relative a mărfurilor pentru a găsi retribuția egală a muncitorilor și ia ca premisă dată egalitatea salariilor, pentru a se avînta apoi în căutarea valorii relative a mărfurilor. Ce dialectică minunată!

„Say și economiștii care l-au urmat au arătat că, întrucît însăși munca e un obiect a cărui valoare urmează să fie stabilită, adică e o marfă, ci din cauza valorilor pe care se presupune că le cuprinde în stare potențială. Valoarea muncii este o expresie figurată, o anticipare a cauzei față de efect. Este o ficțiune de calibrul *productivității capitalului*. Munca produce, capitalul valorează... Într-o formă eliptică se spune valoarea muncii... Ca și libertatea, munca... este prin natura sa un lucru vag și

nedeterminat, dar care se definește calitativ prin obiectul ei, adică devine o realitate prin produs*.

„Dar de ce să insistăm? De îndată ce economistul” (citiți: d-l Proudhon) „schimbă numele lucrurilor, vera rerum vocabula”, el recunoaște implicit neputința sa și se eschivează de la discutarea problemei” (Proudhon, vol. I, pag. 188).

Am văzut că d-l Proudhon face din valoarea muncii „cauza reală” a valorii produselor, încît pentru el *salariul*, numele oficial al „valorii muncii”, formează prețul integral al tuturor lucrurilor. Iată de ce obiecția lui Say îl tulbură. În munca-marfă, această realitate teribilă, el nu vede decît o elipsă gramaticală. Prin urmare, toată societatea actuală, bazată pe munca-marfă, se întemeiază de acum încolo pe o licență poetică, pe o expresie figurată. Dacă societatea vrea „să elimine toate inconvenientele” care o supără, ei bine! nu are decît să elimine termenii care sună urît, să-și schimbe limbajul, și pentru aceasta nu are decît să se adreseze Academiei, cerîndu-i o nouă ediție a dicționarului său. După tot ce am văzut, ne este ușor să înțelegem pentru ce, într-o lucrare de economie politică, d-l Proudhon a trebuit să se avînte în lungi disertații asupra etimologiei și asupra altor părți ale gramaticii. Astfel, el tot mai discută în mod savant despre derivația învechită a lui *servus*** de la *servare****. Aceste disertații filologice au un sens profund, un sens esoteric; ele formează partea esențială a argumentării d-lui Proudhon.

Munca****, în măsura în care este vîndută și cumpărată, este o marfă ca oricare alta și are, prin urmare, o valoare de schimb. Dar valoarea muncii, sau munca ca marfă, produce tot atît de puțin pe cît valoarea grîului sau grîul ca marfă servește drept hrană.

Munca „valorează” mai mult sau mai puțin, după cum produsele alimentare sînt mai mult sau mai puțin scumpe, după cum cererea și oferta de brațe de muncă există în cutare sau cutare măsură etc. etc.

Munca nu este „un lucru vag”; niciodată nu se vinde și nu se cumpără muncă în general, ci totdeauna o muncă determinată. Nu numai munca este aceea care se definește calitativ

* — adevăratul nume al lucrurilor. — *Nota Trad.*

** — sclav. — *Nota Trad.*

*** — a păstra. — *Nota Trad.*

**** — În exemplarul dăruit N. Utinei de către Marx în 1876, după cuvîntul „muncă” este adăugat „forța de muncă”. Acest adaos a fost făcut în ediția franceză din 1896. — *Nota Red.*

cu ajutorul obiectului, ci și obiectul este determinat prin calitatea specifică a muncii.

Munca, în măsura în care este vîndută și cumpărată, este ea însăși marfă. De ce este cumpărată ? „Din cauza valorilor pe care se presupune că le cuprinde în stare potențială”. Dar cînd se spune că un anumit obiect este o marfă, nu mai este vorba de scopul pentru care el este cumpărat, adică de folosirea pe care vrem să i-o dăm. El este marfă ca obiect de comerț. Toate raționamentele d-lui Proudhon se mărginesc la aceasta : munca nu este cumpărată ca obiect nemijlocit de consum. Nu, ea este cumpărată ca instrument de producție, așa cum s-ar cumpăra o mașină. Ca marfă, munca valorează, și nu produce. D-l Proudhon ar fi putut tot atît de bine să spună că nu există de loc mărfuri, căci orice marfă este cumpărată numai în vederea unui scop util oarecare, și niciodată ca marfă în sine.

Măsurînd valoarea mărfurilor prin muncă, d-l Proudhon întrezărește vag că nu poți să nu aplici muncii același etalon, în măsura în care ea are valoare, în măsura în care este muncă-marfă. El simte că aceasta înseamnă să faci din minimul de salariu prețul natural și normal al muncii nemijlocite, că aceasta înseamnă să accepți orînduirea actuală a societății. De aceea, pentru a se eschiva de la această concluzie fatală, el face o cotitură bruscă și pretinde că munca nu este o marfă și că ea nu poate avea valoare. D-l Proudhon uită că el însuși a luat ca măsură valoarea muncii, uită că tot sistemul său se bazează pe munca-marfă, pe munca cu care se face comerț, care este vîndută și cumpărată, care este dată în schimbul produselor etc. ; în sfîrșit, pe munca care este un izvor nemijlocit de venituri pentru muncitor. El uită totul.

Pentru a-și salva sistemul, el este gata să-i sacrifice baza.

Et propter vitam vivendi perdere causas !*

Ajungem acum la o nouă definiție „a valorii constituite” :

„Valoarea este raportul de proporționalitate al produselor care constituie avuția”.

Să observăm mai întîi că simpla expresie „valoare relativă sau de schimb” implică ideea unui raport oarecare în care produsele se schimbă între ele. Dacă acestui raport i se dă numele de „raport de proporționalitate”, valoarea relativă nu s-a schimbat cu nimic, diferă numai expresia. Nici diminuarea,

* — Și să pierzi, pentru a viețui, rațiunea vieții. — Nota Trad.

nici creșterea valorii unui produs nu afectează însușirea pe care o are acesta de a se afla într-un „raport de proporționalitate” oarecare cu celelalte produse care formează avuția.

Ce rost are atunci acest nou termen, care nu aduce o idee nouă ?

„Raportul de proporționalitate” te face să te gîndești la multe alte raporturi economice, ca proporționalitatea producției, justa proporție dintre cerere și ofertă etc. ; d-l Proudhon s-a gîndit la toate acestea atunci cînd a formulat această parafrază didactică a valorii de schimb.

În primul rînd, valoarea relativă a produselor fiind determinată de cantitatea comparativă de muncă cheltuită pentru producerea fiecărui produs, raportul de proporționalitate, aplicat la acest caz special, înseamnă cantitatea respectivă de produse care pot fi fabricate într-un anumit timp și care, prin urmare, pot fi schimbate între ele.

Să vedem cum folosește d-l Proudhon acest raport de proporționalitate.

Toată lumea știe că, atunci cînd oferta și cererea se echilibrează, valoarea relativă a unui produs oarecare este determinată cu exactitate de cantitatea de muncă pe care o cuprinde, adică această valoare relativă exprimă raportul de proporționalitate tocmai în sensul pe care i l-am dat. D-l Proudhon intervertește ordinea lucrurilor. Începeți, spune el, prin a măsura valoarea relativă a unui produs prin cantitatea de muncă încorporată în el, și atunci oferta și cererea se vor echilibra neapărat. Producția va corespunde consumului, produsul va putea fi întotdeauna schimbat. Prețul lui curent va exprima întocmai justa lui valoare. În loc de a spune ca toată lumea : cînd timpul este frumos, multă lume se plimbă, d-l Proudhon scoate lumea la plimbare pentru a-i putea asigura un timp frumos.

Ceea ce d-l Proudhon prezintă ca o consecință a valorii de schimb determinate *a priori* prin timpul de muncă nu se poate justifica decît printr-o lege formulată în mod aproximativ după cum urmează :

Produsele se vor schimba de acum înainte proporțional cu timpul de muncă cheltuit pentru producerea lor. Oricare ar fi raportul dintre cerere și ofertă, schimbul de mărfuri va avea întotdeauna loc ca și cînd ele ar fi fost produse proporțional cu cererea. Dacă d-l Proudhon se încumetă să formuleze și să aplice o astfel de lege, atunci noi vom renunța să-i cerem dovezi. Dacă, dimpotrivă, el ține să justifice teoria sa

nu ca legiuitor, ci ca economist, el va trebui să demonstreze că *timpul* necesar pentru crearea unei mărfi indică exact gradul său de *utilitate* și raportul său de proporționalitate față de cerere, deci față de întreaga avere. În cazul acesta, dacă un produs se vinde la un preț egal cu cheltuielile sale de producție, oferta și cererea se vor echilibra întotdeauna; căci cheltuielile de producție trebuie să exprime adevăratul raport dintre cerere și ofertă.

Într-adevăr, d-l Proudhon încearcă să demonstreze că timpul de muncă necesar pentru crearea unui produs exprimă raportul său just față de nevoi, așa că lucrurile a căror producție necesită cel mai puțin timp sînt cele mai nemijlocit utile și așa mai departe în ordine crescîndă. Chiar și producția unui obiect de lux dovedește, conform acestei doctrine, că societatea are timp de prisos care îi permite să satisfacă nevoia de lux.

D-l Proudhon găsește o dovadă pentru teza sa în observația că lucrurile cele mai utile necesită timpul de producție cel mai scurt, că societatea începe întotdeauna cu ramurile de producție cele mai ușoare și că treptat ea „pornește la producția obiectelor care necesită un timp de muncă mai îndelungat și care corespund unor nevoi mai înalte”.

D-l Proudhon împrumută de la d-l Dunoyer exemplul industriei extractive — cules, păstorit, vînat, pescuit etc. — care reprezintă industria cea mai simplă, cea mai puțin costisitoare și cu care omul a început „prima zi a celei de-a doua creații a sa”. De prima zi a creației sale dintii se pomenește în Geneză, din care reiese că Dumnezeu este primul industriaș din lume.

Lucrurile se petrec cu totul altfel decît își închipuie d-l Proudhon. Din momentul în care ia naștere civilizația, producția începe să se bazeze pe antagonismul dintre diferitele tagme, stări, clase, în sfîrșit pe antagonismul dintre munca acumulată și munca nemijlocită. Fără antagonism nu există progres. Aceasta este legea căreia i s-a supus civilizația pînă în zilele noastre. Pînă în momentul de față forțele productive s-au dezvoltat datorită existenței acestui regim de antagonisme dintre clase. A afirma însă că oamenii au putut să înceapă să creeze produse de calitate superioară, industrii mai complicate deoarece toate nevoile tuturor lucrătorilor erau satisfăcute înseamnă a face abstracție de antagonismul dintre clase și a răsturna întreaga dezvoltare istorică. Este ca și cum cineva ar vrea să spună că, deoarece în timpul împăraților romani țiparii

din bazinele artificiale erau hrăniți, exista hrană din abundență pentru întreaga populație romană; pe cînd, dimpotrivă, în timp ce poporul roman nu avea cu ce să-și cumpere pîine, aristocrații romani aveau destui sclavi pentru a-i arunca ca hrană țiparilor.

Prețul alimentelor a crescut aproape neîncetat, în timp ce prețul obiectelor manufacturate și de lux a scăzut aproape neîncetat. Să luăm însăși producția agricolă: prețul articolelor celor mai indispensabile, ca, de pildă, grîul, carnea etc., crește, pe cînd prețul bumbacului, al zahărului, al cafelei etc. scade neîncetat, într-o proporție de necrezut. Și chiar alimentele de lux, ca sparanghelul, anghinarea etc., sînt astăzi relativ mai ieftine decît alimentele de primă necesitate. În epoca noastră inutilul este mai ușor de produs decît necesarul. În sfîrșit, în diferite epoci istorice, raporturile dintre prețuri nu numai că diferă, ci ele sînt de-a dreptul opuse. În cursul evului mediu, produsele agricole erau relativ mai ieftine decît produsele manufacturiere; în epoca modernă raportul este inversat. Rezultă oare de aici că utilitatea produselor agricole a scăzut din evul mediu pînă astăzi?

Folosirea produselor este determinată de condițiile sociale în care se găsesc consumatorii, iar aceste condiții decurg, la rîndul lor, din antagonismul de clasă.

Bumbacul, cartofii și rachiul sînt obiecte de folosință generală. Cartofii au dat naștere scrofulozei; bumbacul a înlăturat în mare parte inul și lîna, cu toate că lîna și inul sînt în multe cazuri de mai mare utilitate, fie chiar și numai din punct de vedere igienic; rachiul, în sfîrșit, a înlocuit berea și vinul, deși toată lumea recunoaște că rachiul, întrebuițat ca substanță alimentară, este o otravă. Timp de un secol guvernele au luptat zadarnic împotriva opiului european; economia a învins, ea a dictat legile ei consumului.

Atunci de ce bumbacul, cartofii și rachiul constituie pivotul societății burgheze? Pentru că producția lor necesită cheltuirea cea mai mică de muncă și deci sînt cele mai ieftine. Cum se face că prețurile cele mai mici au ca efect un maximum de consum? Oare din cauza utilității absolute a acestor obiecte, a utilității lor intrinsece, a utilității lor în sensul însușirii pe care o au de a satisface cît mai mult nevoile muncitorului ca om, și nu ale omului ca muncitor? Nu, ci pentru că într-o societate bazată pe *mizerie* produsele cele mai *mizerabile* sînt acelea care au fatala prerogativă de a fi întrebuițate de masele cele mai largi.

A afirma că lucrurile cele mai puțin costisitoare, fiind cel mai mult întrebuințate, trebuie să fie cele mai utile înseamnă a afirma că întrebuințarea atât de răspîdită a rachiului din cauza cheltuielilor lui de producție reduse este dovada cea mai concludentă a utilității lui, înseamnă a spune proletariatului că pentru el cartofii sînt mai salutați decît carnea, înseamnă a accepta starea de lucruri existentă, înseamnă, în sfîrșit, a face, împreună cu d-l Proudhon, apologia unei societăți fără a o înțelege.

În societatea viitoare, în care dispare antagonismul dintre clase, în care nu vor mai exista clase, consumul nu va mai fi determinat de *minimumul* timpului de producție, ci timpul de producție consacrat diferitelor obiecte va fi determinat de gradul lor de utilitate socială.

Să revenim la teza d-lui Proudhon. Din moment ce timpul de muncă necesar pentru producerea unui obiect nu este nicicum expresia gradului său de utilitate, valoarea de schimb a acestui obiect, determinată dinainte de timpul de muncă încorporat în el, nu va putea niciodată să reglementeze raportul just dintre ofertă și cerere, adică raportul de proporționalitate în sensul pe care i-l dă în prezent d-l Proudhon.

Nu vînzarea unui produs oarecare la un preț egal cu cheltuielile lui de producție constituie „raportul de proporționalitate” dintre ofertă și cerere, sau cuantumul proporțional al acestui produs în ansamblul producției. *Variațiile cererii și ale ofertei* sînt acelea care indică producătorului cantitatea în care trebuie să fie produsă cutare marfă pentru a primi în schimb cel puțin cheltuielile de producție. Și deoarece aceste variații sînt continue, există de asemenea o mișcare continuă de retragere și de investire a capitalurilor în diferitele ramuri ale industriei.

„Numai în urma unor astfel de variații capitalurile se îndreaptă tocmai într-o *proporție* nu mai mare decît cea convenită spre producția diferitelor mărfuri pentru care există cerere. Prin urcarea sau prin scăderea prețurilor, profiturile se ridică peste sau scad sub nivelul lor general, și de aceea se produce un aflus sau reflux de capitaluri în ramura de producție care a suferit una dintre aceste variații”. — „Dacă ne aruncăm ochii asupra piețelor din marile orașe, vom vedea cu cîtă regularitate sînt acestea aprovizionate cu tot felul de produse naționale și străine, în cantitatea cerută, oricît de diferită ar fi cererea, care depinde de capricii, de gusturi sau de variațiile numerice ale populației; și cît de rar se întîmplă ca piețele să fie supraaglomerate de mărfuri din cauza unei aprovizionări prea abundente sau să se producă o scumpete excesivă din cauza unei slabe oferte în comparație cu cererea; trebuie să recunoaștem că principiul care distribuie capitalul în fiecare ramură a

industrii exact în proporții potrivite acționează mai puternic decît se crede în general" (Ricardo, vol. I, pag. 105 și 108).

Dacă d-l Proudhon admite că valoarea produselor este determinată de timpul de muncă, el trebuie să admită de asemenea mișcarea oscilatorie care face din timpul de muncă măsura valorii. Nu există „raport de proporționalitate” gata constituit ; nu există decît o mișcare constituantă.

Am văzut în ce sens se poate vorbi de „proporționalitate” ca de o consecință a valorii determinate prin timpul de muncă. Vom vedea acum modul în care această măsurătoare prin timp, numită de d-l Proudhon „lege a proporționalității”, se transformă în lege a *disproporționalității*.

Orice invenție nouă care permite să se producă într-o oră ceea ce era produs pînă atunci în două ore depreciază toate produsele de același fel care se găsesc pe piață. Concurența silește pe producător să vîndă produsul a două ore tot atît de ieftin ca și produsul unei ore. Concurența traduce în viață legea conform căreia valoarea relativă a unui produs este determinată de timpul de muncă necesar pentru a-l produce. Timpul de muncă servind drept măsură a valorii de schimb devine astfel legea unei *deprecieri* continue a muncii. Ceva mai mult. Vor fi depreciate nu numai mărfurile aduse pe piață, dar și uneltele de producție și ateliere întregi. Acest fapt l-a semnalat încă Ricardo cînd a spus :

„Mărind neconținut productivitatea, micșorăm neconținut valoarea unora dintre lucrurile produse mai înainte” (vol. II, pag. 59).

Sismondi merge mai departe. El vede în această „valoare constituită” prin timpul de muncă izvorul tuturor contradicțiilor din industria și din comerțul modern.

„În ultimă instanță — spune el — valoarea de schimb este întotdeauna determinată de cantitatea de muncă necesară pentru a obține lucrul respectiv ; nu de cantitatea de muncă cheltuită efectiv în momentul de față, ci de aceea care va fi necesară de acum înainte cu mijloace de producție eventual perfecționate ; și, cu toate că este greu de apreciat această cantitate, concurența o stabilește întotdeauna cu exactitate. Pe această bază este calculat prețul cerut de vînzător și cel oferit de cumpărător. Primul va susține, poate, că obiectul l-a costat zece zile de muncă ; dar dacă celălalt își dă seama că de acum înainte obiectul poate să fie executat în opt zile de muncă și dacă concurența dovedește acest lucru celor doi contractanți, valoarea se va reduce și prețul pieței se va stabili la numai opt zile. Ambii contractanți sînt, desigur, convingși de utilitatea obiectului, de faptul că el este dorit, că el nu ar putea fi vîndut dacă n-ar fi dorit ; dar fixarea prețului nu are nici o legătură cu utilitatea obiectului” („Etudes” etc., vol. II, pag. 267, ediția Bruxellesi).

Este important să subliniem că ceea ce determină valoarea unui lucru nu este timpul în care a fost produs, ci *minimumul* de timp în care el poate fi produs, și acest minim îl stabilește concurența. Presupuneți o clipă că nu mai există concurență și, prin urmare, nici mijlocul de a stabili minimumul de muncă necesar pentru producerea unui articol; ce s-ar întâmpla în cazul acesta? Va fi suficient să cheltuim pentru producerea unui obiect șase ore de muncă, pentru a avea dreptul, după teoria d-lui Proudhon, să pretindem în schimbul lui de șase ori mai mult decât pretinde acela care a cheltuit numai o oră ca să producă același obiect.

În locul unui „raport de proporționalitate” avem un raport de disproporționalitate, dacă, în general, ținem să rămânem în sfera unor raporturi, bune sau proaste.

Deprecierea continuă a muncii reprezintă numai o singură latură, o singură consecință a evaluării mărfurilor prin timpul de muncă. Creșterea excesivă a prețurilor, supraproducția și multe alte fenomene de anarhie industrială își găsesc explicația în acest mod de evaluare.

Oare timpul de muncă servind ca măsură a valorii poate să dea naștere cel puțin acelei varietăți proporționale a produselor care îl încântă atât de mult pe d-l Proudhon?

Dimpotrivă, aceasta duce la o dominanță în sfera produselor a monopolului cu toată monotonia lui, la fel cum monopolul — așa cum știe toată lumea — domină sfera uneltelor de producție. Numai unele ramuri ale industriei, ca industria bumbacului, pot face progrese foarte rapide. Consecința naturală a acestor progrese este că prețul produselor industriei de bumbac, de exemplu, scade foarte repede; dar, pe măsură ce prețul bumbacului scade, prețul inului trebuie să urce proporțional. Ce se va întâmpla? Înul va fi înlocuit de bumbac. În felul acesta a fost izgonit inul din aproape toată America de Nord. Și în loc de varietate proporțională a produselor avem domnia bumbacului.

Ce rămîne din acest „raport de proporționalitate”? Numai dezideratul unui om cinstit care ar vrea ca mărfurile să fie produse într-o astfel de proporție, încît să poată fi vîndute la un preț cinstit. Dintotdeauna burghezii de treabă și economiștii filantropi s-au complăcut să formuleze acest nevinovat deziderat.

Să-i dăm cuvîntul bătrînului *Bois-Guillebert* :

„Prețul mărfurilor — spune el — trebuie să fie totdeauna *proporțional*, căci numai acest acord le dă posibilitatea să coexiste, *pentru ca să*

poată fi schimbate în orice clipă unele contra altora" (iată permanența posibilitate de schimb a d-lui Proudhon) „și pentru ca să se producă unele pe altele... Bogația nefiind deci altceva decât schimb continuu între om și om, între întreprindere și întreprindere etc., este cu totul eronat să cauți cauza mizeriei în altă parte decât în încetarea acestui schimb provocată de perturbarea proporției dintre prețuri" („Dissertation sur la nature des richesses”, edit. Daire⁴⁶).

Să vedem ce spune și un economist modern :

„O mare lege care trebuie aplicată producției este *legea proporționalității* (the law of proportion), singura care poate să mențină continuitatea valorii... Echivalentul trebuie să fie garantat... Toate națiunile au încercat în diferite epoci, prin numeroase regulamente și restricții comerciale, să realizeze până la un anumit punct această lege a proporționalității; dar egoismul, inerent naturii omului, l-a împins să răstoarne întregul acest sistem de reglementare. O producție proporționată (proportionate production) înseamnă realizarea întregului adevăr al științei economiei sociale” (W. Atkinson, „Principles of Political Economy”, Londra, 1840, pag. 170—195⁴⁷).

Fuit Troja! * Această justă proporție între cerere și ofertă, care reîncepe să fie obiectul atîtor dorințe, a încetat de mult să mai existe. Ea a ajuns o vechitură. Existența ei nu a fost posibilă decât în epocile în care mijloacele de producție erau limitate, în care schimbul avea loc în limite foarte reduse. O dată cu apariția mării industrii, această justă proporție a trebuit să înceteze, și producția a fost în mod fatal silită să treacă printr-o succesiune permanentă de prosperitate, depresiune, criză, stagnare, din nou prosperitate și așa mai departe.

Cei care, ca Sismondi, vor să se întoarcă la justa proporționalitate a producției și să păstreze totodată bazele actuale ale societății sînt reacționari, deoarece, pentru a fi consecvenți, ei ar trebui să dorească și restabilirea tuturor celorlalte condiții ale industriei de altădată.

Dar ce menținea oare producția în proporții juste sau aproximativ juste? Cererea era aceea care dicta ofertei, care o preceda. Producția urma pas de pas consumul. Marea industrie, forțată să producă pe scară tot mai largă de înseși uneltele de care dispune, nu mai poate să aștepte cererea. Producția precede consumul, oferta forțează cererea.

În societatea actuală, în industria bazată pe schimbul individual, anarhia producției, izvorul atîtor mizerii, este în același timp izvorul oricărui progres.

Deci, una din două :

* — S-a terminat cu Troia ! — Nota Trad.

sau vreți proporțiile juste ale veacurilor trecute, dar cu mijloacele de producție ale epocii noastre, și atunci sînteți reacționari și utopiști în același timp ;

sau vreți progresul fără anarhie : atunci, pentru a păstra forțele productive, renunțați la schimbul individual.

Schimbul individual nu se potrivește decît cu mica industrie a secolelor trecute și cu corolarul ei, „justa proporționalitate”, sau cu marea industrie și cu tot cortegiul ei de mizerie și de anarhie.

Rezultă deci că determinarea valorii prin timpul de muncă, adică formula pe care ne-o dă d-l Proudhon ca formulă a renașterii viitoare, nu este decît expresia științifică a relațiilor economice din societatea actuală, așa cum a demonstrat-o limpede și răspicat Ricardo cu mult înaintea d-lui Proudhon.

Dar aparține d-lui Proudhon măcar aplicarea „egalitară” a acestei formule ? Oare este el acela care s-a gîndit cel dintîi să reformeze societatea, transformînd pe toți oamenii în muncitori nemijlociți care să schimbe între ei cantități egale de muncă ? Este el îndreptățit să reproșeze comuniștilor — acești oameni lipsiți de orice cunoștințe de economie politică, acești „proști încăpățînați”, acești „visători cu capul în nori” — că nu au găsit înaintea lui această „soluție a problemei proletariatului” ?

Oricine este cît de puțin familiarizat cu dezvoltarea economiei politice în Anglia nu poate să nu știe că aproape toți socialiștii din această țară au propus în diferite epoci aplicarea egalitară a teoriei lui Ricardo. Am putea indica d-lui Proudhon „Economia politică” a lui Hodgskin, 1827⁴⁸ ; William Thompson, „An Inquiry into the Principles of the distribution of wealth, most conducive to human happiness”, 1824 ; T. R. Edmonds, „Practical, Moral and Political Economy”, 1828⁴⁹, etc. etc., și încă patru pagini cu asemenea lucrări. Ne vom mărgini să dăm cuvîntul unui *comunist* englez, d-l Bray. Vom cita pasajele cele mai importante din remarcabila sa lucrare „Labour's wrongs and Labour's remedy”, Leeds, 1839⁵⁰, și ne vom opri mai mult asupra lor, întîi pentru că d-l Bray nu-i prea cunoscut în Franța, apoi pentru că avem impresia că în lucrările lui am găsit cheia lucrărilor trecute, prezente și viitoare ale d-lui Proudhon.

„Singurul mijloc de a ajunge la adevăr este acela de a lămuri principiile de bază. Să ne îndreptăm întîi spre izvorul de unde au luat naștere înseși guvernele, Mergînd astfel la originea lucrurilor, vom afla că

orice formă de guvernare, că orice nedreptate socială și politică decurge din sistemul social actualmente în vigoare — din *instituija proprietății în forma ei actuală* (the institution of property as it at present exists) —, astfel că pentru a pune capăt pentru totdeauna nedreptăților și mizeriilor de azi trebuie *desființată orînduirea socială actuală*... Atacînd pe economiști pe propriul lor teren și cu propriile lor arme, vom evita pâlavageala absurdă despre *visători și teoreticieni* pe care ei sînt întotdeauna dispuși s-o debeatze. Economiștii nu vor putea să respingă concluziile la care vom ajunge prin această metodă, decît dacă vor nega sau infirma adevărurile și principiile recunoscute pe care ei își bazează propriile lor argumente" (Bray, pag. 17 și 41). „*Numai munca creează valoare* (It is labour alone which bestows value)... Fiecare om are un drept indiscutabil la tot ceea ce munca sa cînstită poate să-i procure. Înșușindu-și astfel rodul muncii sale, el nu comite nici o nedreptate față de ceilalți oameni, căci nu calcă dreptul celorlalți de a proceda la fel... Noțiunile de superioritate și de inferioritate, de stăpîn și de salariat au luat naștere pentru că s-au neglijat principiile de bază și că a apărut, în consecință, *inegalitatea în proprietate* (and to the consequent rise of inequality of possessions). Atîta timp cît va persista această inegalitate, nu va fi posibil să dezrădăcinezi asemenea noțiuni sau să răstorni instituțiile care se bazează pe ele. Pînă în prezent a existat întotdeauna speranța deșartă că se poate îndrepta actuala stare de lucruri nefirească desființînd *inegalitatea existentă* și lăsînd neatînsă *cauza inegalității*; vom demonstra însă îndată că guvernul nu este o cauză, ci un efect, că el nu creează, ci este creat, că, într-un cuvînt, el este *rezultatul inegalității de proprietate* (the offspring of inequality of possessions) și că inegalitatea de proprietate este indisolubil legată de actualul sistem social" (Bray, pag. 33, 36 și 37).

„Sistemul egalității are de partea lui nu numai cele mai mari avantaje, dar este și extrem de echitabil... Fiecare om este o verigă, și anume o verigă indispensabilă în lanțul efectelor care își are punctul de plecare într-o idee, pentru a sfîrși, poate, prin producția unei bucăți de stofă. Astfel, din faptul că preferințele noastre nu sînt aceleași pentru diferitele profesii nu trebuie să se tragă concluzia că munca unuia trebuie să fie mai bine retribuită decît munca celui alt. Inventatorul va primi întotdeauna, în afară de dreapta răsplată în bani, tributul admirației noastre, pe care numai geniul îl poate stîrni în noi...

Prin însăși natura muncii și a schimbului, dreptatea absolută reclamă ca toți cei care fac schimb să aibă avantaje nu numai *reciproce*, ci și *egale* (all exchangers should be not only *mutually* but they should likewise be *equally* benefited). Nu există decît două lucruri cu care oamenii să poată face schimb între ei, anume munca și produsul muncii. Dacă schimbul s-ar efectua după un sistem echitabil, valoarea tuturor produselor ar fi determinată de *totalitatea cheltuielilor lor de producție*, și *valori egale s-ar schimba întotdeauna contra valori egale* (If a just system of exchanges were acted upon, the value of all articles would be determined by the entire cost of production, and equal values should always exchange for equal values). Dacă, de pildă, un pâlărier, căruia îi trebuie o zi pentru a face o pâlărie, și un pantofar, care are nevoie de aceeași durată de timp pentru a face o pereche de pantofi (presupunînd că materia primă pe care o întrebuițează fiecare are aceeași valoare), schimbă între ei aceste articole, beneficiul pe care îl vor obține de pe urma acestui schimb va fi reciproc și în același timp egal. Avantajul care rezultă pentru fiecare parte nu poate constitui un dezavantaj pentru cea-

laltă parte, deoarece fiecare a prestat aceeași cantitate de muncă, iar materialele de care s-au servit erau egale ca valoare. Dar dacă, fără să renunțăm la premisa noastră de mai sus, pălărierul ar fi obținut două perechi de pantofi în schimbul unei pălării. schimbul. firește, ar fi nedrept. Pălărierul ar frustra pantofarul de o zi de lucru ; și dacă ar proceda astfel ori de câte ori ar face schimb de produse, el ar primi pentru munca sa de o jumătate de an produsul unui an întreg al unei alte persoane. Până acum am practicat întotdeauna acest sistem de schimb cu totul nedrept ; muncitorii au dat capitalistului munca unui an întreg în schimbul valorii unei jumătăți de an (the workmen have given the capitalist the labour of a whole year, in exchange for the value of only half a year) ; de aici provine inegalitatea bogăției și a puterii, și nu dintr-o presupusă inegalitate a forțelor fizice și intelectuale ale indivizilor. Inegalitatea dintre un schimb și altul, deosebirea dintre prețul de cumpărare și cel de vânzare nu pot exista decât cu o condiție : capitaliștii să rămână pe veci capitaliști, iar muncitorii să rămână muncitori, unii o clasă de tirani, ceilalți o clasă de sclavi... Această tranzacție dovedește deci limpede că proprietarii și capitaliștii nu fac altceva decât să dea muncitorului pentru munca sa de o săptămână numai o parte din bogăția pe care au obținut-o de la el cu o săptămână înainte, adică pentru ceva să nu-i dea *nimic* (nothing for something)... Tranzacția dintre muncitor și capitalist este o adevărată comedie ; de fapt ea nu este, în nenumărate ocazii, decât un *furt* nerușinat, deși *legal* (The whole transaction between the producer and the capitalist is a mere farce ; it is, in fact, in thousands of instances, no other than a barefaced though *legal robbery*)" (Bray, pag. 45, 48, 49 și 50).

„Beneficiul patronului nu va înceta niciodată să fie o pagubă pentru muncitor atâta timp cât schimbul dintre părți nu va fi egal ; și schimbul nu poate fi egal atâta timp cât societatea este împărțită în capitaliști și producători, atâta timp cât aceștia din urmă trăiesc din munca lor, în timp ce primii se îmbuibă din profitul realizat de pe urma acestei muncii...

Este limpede — continuă d-l Bray — că nu are nici un rost să stabilești cutare sau cutare formă de guvernământ... că nu are nici un rost să îți predici în numele moralei și al dragostei frățești... Reciprocitatea este incompatibilă cu inegalitatea schimbului. Inegalitatea schimbului, din care decurge inegalitatea de proprietate, este dușmanul ascuns care ne roade (No reciprocity can exist where there are unequal exchanges. Inequality of exchanges, as being the cause of inequality of possessions, is the secret enemy that devours us)" (Bray, pag. 51 și 52).

„Cercetarea țelului și a scopului societății îmi permite să trag concluzia nu numai că toți oamenii trebuie să lucreze și astfel să poată face schimb unii cu alții, dar și că valori egale trebuie să fie schimbate contra valori egale. Mai mult, deoarece beneficiul unuia nu trebuie să fie o pagubă pentru celălalt, valoarea trebuie determinată de cheltuielile de producție. Totuși, am văzut că, în actualul regim social, profitul capitalistului și al bogătaşului păgubește întotdeauna pe muncitor, că se ajunge inevitabil la acest rezultat și că sub orice formă de guvernământ, atâta timp cât va exista inegalitatea schimbului, omul sărac va fi lăsat la cheremul bogătaşului, căci egalitatea schimbului poate fi asigurată numai de un regim social care recunoaște obligativitatea generală a muncii... Egalitatea schimbului ar face să treacă treptat bogăția din mâinile actualilor capitaliști în mâinile clasei muncitoare" (Bray, pag. 53—55).

„Atâta timp cât va rămâne în vigoare acest sistem de inegalitate a schimbului, producătorii vor fi tot atât de săraci, tot atât de inculți, tot

atît de istoviți ca și acum, chiar dacă *s-ar desființa toate taxele, toate impozitele către stat...* Numai o completă schimbare de sistem, introducerea egalității în ceea ce privește munca și schimbul, ar putea să îndrepte această stare de lucruri și să asigure oamenilor adevărata egalitate de drepturi... Producătorii nu au decît să facă un efort — de altfel ei sînt aceia care trebuie să depună toate eforturile pentru propria lor salvare — și lanțurile lor vor fi sfărîmate pentru totdeauna... Ca scop, egalitatea politică este o eroare; ea este o eroare chiar și ca mijloc (As an end, the political equality is there a failure, as a means, also, it is there a failure).

În condițiile egalității schimbului, profitul unuia nu poate păgubi pe celălalt; căci în aceste condiții orice schimb nu este decît un simplu *transfer* de muncă și de bogăție; el nu impune nici un sacrificiu. Astfel, într-un sistem social bazat pe egalitatea schimbului, producătorul tot va mai putea să se îmbogățească cu ajutorul economiilor sale, dar bogăția sa nu va fi decît produsul acumulat al propriei sale munci. El va putea face schimb cu bogăția sa sau s-o dea altora; dar îi va fi imposibil să rămînă bogat vreme mai îndelungată după ce va fi încetat să mai lucreze. Din cauza egalității schimbului, bogăția va pierde capacitatea actuală de a se reinnoi și a se reproduce, ca să zicem așa, prin ea însăși; ea nu va mai putea să umple golul produs de consum, căci, dacă nu va fi produsă prin muncă, bogăția o dată consumată va fi iremediabil pierdută. Ceea ce numim acum *profit* și *pierdere* nu va mai putea exista în regimul schimbului egal. Atunci producătorul și distribuitorul vor fi retribuiți la fel și valoarea fiecărui articol produs și pus la dispoziția consumatorului va fi determinată de suma totală a muncii cheltuite pentru acest articol...

Principiul egalității schimbului trebuie deci, prin însăși natura lui, să facă ca *munca să devină generală*" (Bray, pag. 67, 88, 89, 94 și 109—110).

După ce a combătut obiecțiile economiștilor împotriva *comunismului*, d-l Bray continuă astfel:

„Dacă, pe de o parte, este nevoie de schimbarea caracterului omului pentru realizarea unui sistem social perfect bazat pe comunitatea proprietății; dacă, pe de altă parte, regimul actual nu oferă nici condițiile și nici posibilitatea de a realiza această schimbare a caracterului și de a pregăti pe oameni pentru o rînduială mai bună pe care o dorim cu toții, este evident că lucrurile trebuie să rămînă neapărat așa cum sînt, afară numai dacă se va descoperi și se va introduce o etapă socială de tranziție — un proces care să țină atît de sistemul actual cît și de cel viitor" (sistemul bazat pe comunitatea proprietății) —, „un fel de haltă intermediară la care societatea să poată ajunge cu toate excesele și nebuniile ei, pentru a o părăsi apoi îmbogățită cu acele atribute care sînt condițiile vitale ale sistemului comunității" (Bray, pag. 134).

„Întregul proces nu ar necesita decît cooperarea în forma ei cea mai simplă... Cheltuielile de producție ar determina în orice caz valoarea produsului și valori egale s-ar schimba întotdeauna contra valori egale. Presupunînd două persoane, dintre care una a lucrat o săptămînă întreagă, iar cealaltă o jumătate de săptămînă, prima ar obține dublul remunerației celeilalte; dar acest surplus de plată nu va fi în dauna celeilalte: paguba suferită de ultima nu va fi suportată de prima. Fiecare persoană ar schimba salariul, pe care l-ar fi primit individual, contra unor obiecte egale ca valoare cu salariul ei, dar în nici un caz profitul realizat de o

persoană sau de o industrie nu ar pagubi vreo altă persoană sau vreo altă ramură industrială. Munca fiecărui individ ar fi *singura măsură* a profiturilor și a pierderilor sale...

...Cu ajutorul unor oficii (boards of trade) centrale și locale s-ar stabili cantitatea diferitelor produse necesare consumului, precum și valoarea relativă a fiecărui obiect în comparație cu celelalte (numărul de muncitori de care este nevoie în diferitele ramuri de activitate), într-un cuvânt tot ce ține de producția și de repartitia socială. Aceste operații, care ar privi întreaga națiune, s-ar face la fel de repede și de lesne ca în regimul actual pentru o firmă particulară... Indivizii s-ar grupa în familii, familiile în comune, ca în regimul actual... Nu s-ar desființa cu totul nici măcar repartizarea populației între oraș și sat, oricât de dăunătoare ar fi această repartizare. În această asociație, fiecare individ ar continua să beneficieze de libertatea pe care o posedă acum de a acumula atît cît i se pare lui de cuviință și de a întrebuiința aceste acumulări așa cum va voi... Societatea noastră ar fi, ca să spunem așa, o mare societate pe acțiuni, compusă dintr-un număr infinit de societăți mai mici pe acțiuni, care ar lucra, ar produce și ar face schimb cu produsele lor pe baza unei egalități depline... Noul nostru sistem de societăți pe acțiuni, care nu ar fi decît o concesie făcută societății actuale în vederea trecerii la comunism, admite coexistența *proprietății individuale* asupra produselor cu *proprietatea în comun* asupra forțelor de producție; el ar face ca soarta fiecărui individ să depindă de propria sa activitate și i-ar acorda o parte egală din toate avantajele oferite de natură și de progresul tehnicii. În consecință, acest sistem poate fi aplicat societății în starea ei actuală și o poate pregăti pentru transformări ulterioare" (Bray, pag. 158, 160, 162, 168, 194 și 199).

Nu vom răspunde decît în cîteva cuvinte d-lui Bray, care, fără voia și în ciuda noastră, a luat locul d-lui Proudhon, cu singura deosebire că d-l Bray, departe de a voi să exprime ultimul cuvînt al omenirii, propune numai măsurile pe care le crede bune pentru o epocă de tranziție de la societatea actuală la orînduirea bazată pe comunitate.

O oră de muncă a lui Petru se schimbă contra unei ore de muncă a lui Pavel. Iată axioma fundamentală a d-lui Bray.

Să presupunem că Petru are douăsprezece ore de muncă, iar Pavel nu are decît șase; atunci Petru nu va putea face cu Pavel decît un schimb de șase contra șase. Petru va avea, așadar, șase ore de muncă în plus. Ce va face el cu aceste șase ore de muncă?

Sau nu va face nimic, adică va fi muncit șase ore degeaba; sau va șoma alte șase ore pentru a restabili echilibrul; sau — o ultimă posibilitate — el îi va da lui Pavel și aceste șase ore cu care nu are ce face.

Ce avantaj va avea deci, în cele din urmă, Petru în comparație cu Pavel? Ore de muncă? Nu. El nu va fi cîștigat decît ore de repaus; el va fi obligat să facă pe trîntorul timp de șase ore. Și pentru ca acest nou drept la trîndăvie să fie

nu numai recunoscut, dar și apreciat în noua societate, aceasta trebuie să considere lenea ca cea mai mare fericire, iar munca să-i apară ca o povară grea, de care să caute să se descotorosească cu orice preț. Și, pentru a reveni la exemplul nostru, dacă cel puțin aceste ore de repaus pe care Petru le-a câștigat de la Pavel ar fi un câștig real ! Dar nu. Lucrînd de la început numai șase ore, Pavel ajunge printr-o muncă regulată și ordonată la rezultatul pe care Petru îl obține numai printr-o muncă excesivă. Fiecare va voi să fie Pavel ; va începe concurența pentru cucerirea situației lui Pavel, concurența pentru trîndăvie.

Ei bine ! Ce ne-a dat schimbul de cantități egale de muncă ? Supraproducție, depreciere, muncă excesivă urmată de inactivitate, în sfîrșit relațiile economice pe care le vedem în societatea actuală, minus concurența muncii.

Dar nu, ne înșelăm. Mai există un remediu care va putea să salveze societatea cea nouă, societatea lui Petru și a lui Pavel. Petru va consuma singur produsul celor șase ore de muncă care îi rămîn. Dar, din moment ce Petru nu mai trebuie să facă schimb pentru că a produs, el nu mai trebuie nici să producă pentru a face schimb, și astfel ipoteza unei societăți bazate pe schimb și pe diviziunea muncii ar cădea. Egalitatea schimbului ar fi salvată prin faptul că însuși schimbul ar înceta să mai existe : Pavel și Petru ar ajunge la starea lui Robinson.

Deci, dacă se presupune că toți membrii societății sînt muncitori nemijlociți, schimbul unor cantități egale de ore de muncă nu este posibil decît cu condiția ca în prealabil să se stabilească numărul de ore care vor trebui să fie folosite pentru producția materială. Dar o astfel de convenție exclude schimbul individual.

Vom ajunge la aceeași concluzie dacă luăm ca punct de plecare nu repartitia produselor create, ci actul producției. În marea industrie, Petru nu poate să fixeze el însuși timpul său de muncă, căci munca lui Petru nu reprezintă nimic fără concursul tuturor celorlalți Petru și Pavel din care se compune întreprinderea. Așa se explică foarte bine rezistența îndîrjită pe care fabricanții englezi au opus-o *legii pentru ziua de muncă de zece ore*. Ei știau prea bine că o reducere de două ore de muncă acordată femeilor și copiilor⁵¹ trebuia să ducă și la o reducere a timpului de muncă pentru bărbați. Însăși natura marii industrii cere ca timpul de muncă să fie egal pentru toți. Ceea ce este astăzi rezultatul acțiunii

capitalului și a concurenței dintre muncitori va fi mâine, dacă se elimină raportul dintre muncă și capital, efectul unei convenții bazate pe raportul dintre suma forțelor productive și suma nevoilor existente.

Dar o astfel de convenție înseamnă condamnarea schimbului individual, și iată-ne încă o dată ajunși la primul nostru rezultat.

În principiu, nu există schimb de produse, ci schimb de munci care iau parte la producție. Modul de schimb al produselor depinde de modul de schimb al forțelor productive. În general, forma de schimb a produselor corespunde formei de producție. Dacă se schimbă aceasta din urmă, se va schimba, în consecință, și prima. Astfel vedem că în istoria societății modul de schimb al produselor se orientează după modul lor de producție. Schimbul individual corespunde de asemenea unui mod de producție determinat, care corespunde, la rândul său, antagonismului dintre clase. Astfel schimbul individual nu poate exista fără antagonismul dintre clase.

Dar conștiința burghezului cumsecade refuză să recunoască aceste fapte evidente. Când ești burghez, nu poți să vezi în aceste relații antagoniste decît relații bazate pe armonie și pe dreptate eternă care nu permit nimănui să tragă foloase în dauna altuia. Pentru burghez, schimbul individual poate să existe chiar și fără antagonismul dintre clase: pentru el, acestea sînt două lucruri cu totul deosebite. Schimbul individual așa cum și-l închipuie burghezul nu seamănă nici pe departe cu schimbul individual așa cum este practicat.

D-l Bray face din iluzia burghezului cumsecade *idealul* pe care ar vrea să-l realizeze. Purificînd schimbul individual, descotorosindu-l de toate elementele antagoniste pe care i le găsește, el crede că a descoperit un raport „egalitar” pe care ar vrea să-l introducă în societate.

D-l Bray nu vede că acest raport egalitar, acest *ideal colectiv* pe care ar vrea să-l aplice lumii, nu este decît o oglindire a lumii existente, și că, prin urmare, este absolut imposibil să reconstruiești societatea pe o bază care nu este decît propria ei umbră înfrumusețată. Pe măsură ce umbra redevine trup, îți dai seama că acest trup, departe de a fi acea transfigurare visată, nu este decît trupul actual al societății*.

* Ca orice teorie, aceea a d-lui Bray a avut adepții ei, care s-au lăsat amăgiți de aparențe. S-au întemeiat la Londra, Sheffield, Leeds și în multe alte orașe din Anglia bazare de schimb echitabil de muncă (equitable-labour-exchange-bazars). Aceste bazare, după ce au înghițit

§ III. Aplicarea legii proporționalității valorii

A. Bani

„Aurul și argintul sînt primele mărfuri a căror valoare a devenit o valoare constituită”.

Deci aurul și argintul sînt primele aplicații ale „valorii constituite”... de către d-l Proudhon. Și deoarece d-l Proudhon constituie valoarea produselor determinînd-o prin cantitatea comparativă de muncă încorporată în ele, singurul lucru pe care trebuia să-l facă era acela de a dovedi că *variațiile* survenite în valoarea aurului și a argintului se explică totdeauna prin variațiile timpului de muncă necesar pentru a le produce. D-l Proudhon nici nu se gîndește la așa ceva. El vorbește despre aur și argint nu ca marfă, ci ca bani.

Toată logica sa, dacă poate fi vorba de așa ceva, constă în aceea că însușirea pe care o are aurul și argintul de a servi drept *bani* el o extinde, printr-o scamatorie, asupra tuturor mărfurilor a căror valoare este evaluată prin timpul de muncă. Hotărît, această scamatorie dovedește mai multă naivitate decît sîretenie.

Un produs util, fiind evaluat prin timpul de muncă necesar pentru producerea lui, poate fi întotdeauna primit în schimb. Dovada, exclamă d-l Proudhon, o constituie aurul și argintul, care se găsesc în condițiile „de schimb” voite de mine. Deci, aurul și argintul reprezintă valoarea ajunsă în starea de constituire, adică sînt incarnarea ideii d-lui Proudhon. Un exemplu mai bun nici nu ar fi putut alege. Aurul și argintul, în afară de calitatea pe care o au de a fi marfă evaluată ca orice altă marfă prin timpul de muncă, au și calitatea de a fi bani, mijloc universal de schimb. De aceea, considerînd aurul și argintul ca o aplicare a „valorii constituite” prin timpul de muncă, nimic nu e mai ușor decît să dovedești că orice marfă a cărei valoare va fi constituită prin timpul de muncă va fi întotdeauna primită în schimb, va deveni bani.

capitaluri considerabile, au ajuns toate la falimente rușinoase. Iar gustul pentru asemenea afaceri a pierit pentru totdeauna: aviz d-lui Proudhon ! (Nota lui Marx).

Se știe că Proudhon nu a ținut seamă de acest avertisment. În 1849 a încercat și dînsul să înființeze o bancă de schimb la Paris. Banca a ajuns însă la faliment încă înainte de a fi început să funcționeze în mod regulat. Acțiunea judiciară intentată împotriva lui Proudhon a servit la mușamalizarea crahului băncii. — F. E. (Nota lui Engels la ediția germană din 1885).

D-l Proudhon se află în fața unei probleme foarte simple : de ce aurul și argintul au privilegiul de a fi tipul „valorii constituite” ?

„Funcțiunea specială pe care uzanța a dat-o metalelor prețioase de a servi drept mijloc de schimb este pur convențională, și orice altă marfă ar putea, poate măi puțin comod, dar cu tot atîta succes, să îndeplinească acest rol ; economiștii recunosc acest fapt și citează numeroase exemple în acest sens. Care este deci cauza acestei preferințe generale acordate metalelor de a servi drept bani și cum se explică această funcție specială a banilor nemaiîntîlnită în economia politică ?... Nu s-ar putea oare *restabili seria de fenomene* din care par să fi fost desprinși *bani*, prin urmare să fie reduși la adevăratul lor principiu ?”

Prin faptul că pune chestiunea în acești termeni, rezultă că d-l Proudhon presupune dinainte *bani*. Prima întrebare pe care ar fi trebuit să și-o pună este aceea de a ști de ce în cadrul schimbului, așa cum este constituit în momentul de față, a fost nevoie să se individualizeze, ca să zicem așa, valoarea de schimb, creîndu-se un mijloc special de schimb. Bani nu sînt un lucru, ci un raport social. De ce raportul exprimat în bani este un raport de producție ca orice alt raport economic, ca, de pildă, diviziunea muncii etc. ? Dacă d-l Proudhon și-ar fi dat bine seama de acest raport, el nu ar fi văzut în bani o excepție, un membru desprins dintr-o serie necunoscută sau care trebuie să fie găsită.

El ar fi văzut, dimpotrivă, că acest raport este o verigă, fiind ca atare strîns legat de toată înlănțuirea celorlalte rapoorturi economice, și că acest raport corespunde, exact ca și schimbul individual, unui mod de producție determinat. Însă ce face el ? Începe prin a desprinde *bani* din ansamblul modului de producție actual, pentru a-i transforma apoi în primul membru al unei serii imaginare, al unei serii care trebuie să fie găsită.

O dată ce s-a recunoscut necesitatea unui mijloc special de schimb, adică necesitatea banilor, nu mai rămîne decît să se explice de ce această funcțiune specială a venit aurului și argintului, și nu unei alte mărfi. Aceasta este o chestiune secundară care nu se mai explică prin înlănțuirea raporturilor de producție, ci prin calitățile specifice inerente aurului și argintului ca materie. Dacă, după toate acestea, economiștii „au pășit cu această ocazie în afara domeniului științei lor, dacă s-au apucat de fizică, mecanică, istorie etc.”, după cum le-o reproșează d-l Proudhon, ei nu au făcut decît ceea ce trebuiau să facă. Această chestiune nu mai ține de domeniul economiei politice.

„Ceea ce nici unul dintre economiști nu a văzut și nu a înțeles — spune d-l Proudhon — este *cauza economică* căreia trebuie să i se atribuie favoarea de care se bucură metalele prețioase”.

Cauza economică, pe care nimeni nu a văzut-o și nu a înțeles-o din motive bine întemeiate, a văzut-o, a înțeles-o d-l Proudhon, transmițînd-o posterității.

„Or, ceea ce nimeni nu a observat e că, dintre toate mărfurile, aurul și argintul sînt primele a căror valoare s-a constituit. În perioada patriarhală se mai făcea comerț cu aur și cu argint, care erau schimbate sub formă de lingouri, dar exista deja o tendință vizibilă de dominare, dîndu-li-se o vădită preferință. *Puțin cîte puțin* suveranii le-au acaparat și și-au imprimat pe ele stema lor; din această consfințire suverană au luat naștere banii, adică marfa prin excelență, marfă care, în ciuda tuturor zguduirilor pieței, păstrează o valoare proporțională determinată și este acceptată la toate plățile... Trăsătura distinctivă a aurului și argintului provine de acolo, repet, că, datorită proprietăților lor metalice, greutateii de a le produce și mai ales intervenției autorității publice, aurul și argintul și-au cucerit de timpuriu, ca marfă, stabilitate și autenticitate”.

A afirma că dintre toate mărfurile aurul și argintul sînt primele mărfuri a căror valoare s-a constituit înseamnă, după cele ce preced, a afirma că aurul și argintul sînt primele care au ajuns la stadiul de bani. Iată marea descoperire a d-lui Proudhon, iată adevărul pe care nimeni nu l-a descoperit înaintea lui.

Dacă prin aceste cuvinte d-l Proudhon a vrut să spună că aurul și argintul sînt mărfuri al căror timp de producție a fost cunoscut mai curînd decît al tuturor celorlalte mărfuri, aceasta ar fi încă una dintre acele presupuneri cu care este totdeauna gata să-i gratifice pe cititorii săi. Dacă am vrea să ne mărginim la această erudiție patriarhală, i-am spune d-lui Proudhon că în primul rînd s-a cunoscut timpul de muncă necesar pentru producerea obiectelor de primă necesitate, ca fierul etc. Îl vom scuti de arcul clasic al lui Adam Smith.

Dar, după toate acestea, cum mai poate d-l Proudhon să vorbească de constituirea unei valori din moment ce valoarea nu se constituie niciodată singură? Ea este constituită nu prin timpul necesar pentru producerea ei, ci în raport cu cantitatea tuturor celorlalte produse care pot fi create în același interval de timp. Astfel constituirea valorii aurului și a argintului presupune că valoarea altor produse era gata constituită.

Deci nu marfa sub forma de aur și de argint este aceea care a ajuns o „valoare constituită”, ci „valoarea constituită”

a d-lui Proudhon este aceea care, sub forma de aur și de argint, a ajuns să fie bani.

Să cercetăm acum mai îndeaproape aceste cauze economice care, după d-l Proudhon, au făcut ca aurul și argintul să aibă avantajul, față de toate celelalte produse, de a fi ridicate la rangul de bani și să treacă prin starea de constituire a valorii lor.

Aceste cauze economice sînt : „tendința vizibilă de dominare”, „preferința vădită” încă în „perioada patriarhală” și alte parafrazări ale faptului însuși, care măresc dificultatea, pentru că ele complică faptul prin multiplicarea incidentelor pe care le prezintă d-l Proudhon pentru a-l explica. D-l Proudhon încă nu a epuizat toate rațiunile pretins economice. Iată una dintre ele, de o forță suverană, irezistibilă :

„Banii iau ființă prin consfințirea suverană : suveranii acaparează aurul și argintul și-și imprimă pe ele stema lor”.

Astfel, pentru d-l Proudhon, bunul plac al suveranilor este rațiunea supremă în economia politică !

Intr-adevăr, trebuie să fii lipsit de orice cunoștință istorică pentru a nu ști că suveranii au fost dintotdeauna subordonați condițiilor economice, dar niciodată ei nu le-au putut impune o lege. Legislația, atît cea civilă cît și cea politică, nu face decît să exprime, să consemneze cerințele relațiilor economice.

Oare suveranul a acaparat aurul și argintul pentru a le transforma în mijloace universale de schimb, imprimînd pe ele stema sa ? Nu l-au acaparat oare mai degrabă aceste mijloace universale de schimb pe suveran, forțîndu-l să-și imprime pe ele stema sa și să le dea o consfințire politică ?

Amprenta care a fost dată și care se dă banului nu este amprenta valorii lui, ci a greutateii lui. Stabilitatea și autenticitatea despre care vorbește d-l Proudhon se referă numai la titlul monedei, și acest titlu indică cît metal pur conține fiecare bucată de argint transformată în monedă.

„Singura valoare intrinsecă a unei mărci de argint — spune Voltaire cu cunoscutul său bun-simț — este o marcă de argint de o jumătate de livră, în greutate de 8 uncii *. Greutatea și titlul formează această valoare intrinsecă” (Voltaire, „Système de Law”⁶²).

Dar încă nu am primit răspunsul la întrebarea : cît valorează o uncie de aur și de argint ? Dacă un cașmir din ma-

* Unitate de măsură de 8 uncii cu care se cîntărea în evul mediu aurul și argintul. — *Nota Trad.*

gazinul „Grand Colbert” ar purta marca de fabrică: „lână pură”, această marcă de fabrică încă nu ne-ar indica valoarea caşmirului. Ar mai rămîne de văzut cît valorează lina.

„Filip I, regele Franței — spune d-l Proudhon —, a adăugat la livra tournois * a lui Carol cel Mare o treime de aliaj, crezînd că, dacă numai el deține monopolul fabricării banilor lor, poate să facă ceea ce face orice comerciant care deține monopolul unui produs. Ce era oare în realitate această falsificare a monedei, atît de mult reproșată lui Filip și urmașilor săi? Un raționament foarte just din punct de vedere al uzanței comerciale, dar foarte greșit din punct de vedere al științei economice, a nume, întrucît oferta și cererea reglează valoarea, se poate ridica evaluarea, deci și valoarea lucrurilor, fie creînd artificial o raritate, fie acaparînd fabricarea lor; aceasta este valabil atît pentru aur și argint cît și pentru grîu, vin, untdelemn și tutun. Totuși, de îndată ce fraudă lui Filip a fost descoperită, banii au scăzut la justa lor valoare, așa că el a pierdut tot ceea ce crezuse că va cîștiga pe socoteala supușilor lui. Același lucru s-a întîmplat cu toate încercările asemănătoare”.

În primul rînd, s-a dovedit de nenumărate ori că, dacă i se năzare suveranului să falsifice moneda, el este acela care pierde. Ceea ce a cîștigat deodată la prima emisiune, el pierde ori de cîte ori îi revin sub formă de impozite etc. monedele falsificate. Dar Filip și urmașii săi au știut, mai mult sau mai puțin, să prevină această pierdere, căci, odată pusă în circulație moneda falsificată, ei se grăbeau să dispună to-pirea și rebaterea tuturor monedelor după vechiul model.

Și, de altfel, dacă Filip I ar fi raționat într-adevăr ca d-l Proudhon, el n-ar fi raționat bine „din punct de vedere comercial”. Nici Filip I, nici d-l Proudhon nu dau dovadă de geniu mercantil atunci cînd își închipuie că se poate schimba valoarea aurului la fel ca valoarea oricărei mărfi numai pentru simplul motiv că valoarea lor este determinată de raportul dintre cerere și ofertă.

Dacă regele Filip ar fi ordonat ca o baniță de grîu să se numească în viitor două banițe de grîu, ar fi fost un escroc. El ar fi înșelat pe toți rentierii, pe toți cei care ar avea de primit o sută de banițe de grîu; din cauza lui, toți acești oameni, în loc să primească o sută de banițe de grîu, ar fi primit numai cincizeci. Presupunînd că regele ar datora o sută de banițe de grîu, el nu ar fi trebuit să plătească decît cincizeci. Dar în comerț această sută de banițe nu ar fi valorat niciodată mai mult decît cincizeci. Schimbînd numele, nu schimbi obiectul. O cantitate de grîu, fie oferită, fie cerută,

* Se numeau „tournois” pînă în secolul al XIII-lea monedele bătute la Tours, iar după aceea monedele bătute după modelul celei de la Tours. — *Nota Trad.*

nici nu ar scădea, nici nu ar spori numai prin schimbarea numelui. Astfel, raportul dintre cerere și ofertă rămânând același în ciuda acestor schimbări de nume, prețul griului nu va suferi nici o schimbare reală. Cînd se vorbește despre cerere și ofertă, prin aceasta se înțelege cererea și oferta lucrurilor, și nicidecum a numelui lor. Filip I nu era fabricant de aur și de argint, cum spune d-l Proudhon; el fabrica nume de monede. Dacă ați da niște cașmiruri franceze drept cașmiruri asiatice, s-ar putea să înșelați pe unul sau pe doi cumpărători; dar, înșelătoria odată descoperită, așa-zisele cașmiruri asiatice vor scădea la prețul cașmirurilor franceze. Dînd aurului și argintului o etichetă falsă, regele Filip I putea să înșele lumea numai atîta timp cît frauda sa nu era descoperită. Ca oricare alt negustor, el își înșela clienții printr-o falsă calificare a mărfii; aceasta nu putea să dureze mult timp. Mai devreme sau mai tîrziu el trebuia să suporte rigourile legilor comerciale. Aceasta voia oare să dovedească d-l Proudhon? Nu. După părerea lui, banii își primesc valoarea de la suveran, nu din comerț. Și ce a dovedit el în realitate? Nimic altceva decît că este mai suveran comerțul decît suveranul. Dacă suveranul poruncește ca o marcă să fie pe viitor două mărci, comerțul va dovedi întotdeauna că aceste două mărci nu valorează mai mult decît o marcă dinainte.

Cu toate acestea, chestiunea valorii determinate prin cantitatea de muncă nu a făcut nici un pas înainte. Tot încă nu s-a decis dacă valoarea acestor două mărci redevenite marca dinainte este determinată de cheltuielile de producție sau de legea cererii și ofertei.

D-l Proudhon continuă :

„Ar trebui chiar să luăm în considerare că, dacă ar fi stat în puterea regelui să dubleze masa banilor în loc să-i falsifice, valoarea de schimb a aurului și a argintului ar fi scăzut de îndată la jumătate, tot din cauza proporționalității și a echilibrului”.

Dacă această părere, pe care d-l Proudhon o împărtășește cu ceilalți economiști, este justă, ea pledează în favoarea teoriei lor cu privire la cerere și ofertă, iar nu în favoarea proporționalității d-lui Proudhon. Căci indiferent de cantitatea de muncă încorporată în masa dublă de aur și de argint, valoarea ei ar fi scăzut la jumătate dacă cererea ar fi rămas aceeași și oferta s-ar fi dublat. Sau poate, din întâmplare, de data aceasta „legea proporționalității” coincide cu legea atît de disprețuită a cererii și ofertei? Justa proporționalitate a d-lui Proudhon este într-adevăr atît de elastică, se

pretează la atitea variații, combinații și permutări, încît s-ar putea foarte bine să coincidă cîteodată cu raportul dintre cerere și ofertă.

A afirma că „orice marfă se poate schimba, cel puțin de drept”, dacă nu de fapt, invocînd rolul pe care îl joacă aurul și argintul, înseamnă a nu cunoaște acest rol. Aurul și argintul pot fi schimbate de drept numai pentru că pot fi schimbate de fapt, și ele sînt schimbate de fapt pentru că organizarea actuală a producției are nevoie de un mijloc universal de schimb. Dreptul nu este decît recunoașterea oficială a realității.

Am văzut că exemplul banilor ca aplicare practică a valorii care a ajuns să se constituie a fost ales de d-l Proudhon numai pentru a strecura toată teoria sa cu privire la schimb, adică pentru a dovedi că orice marfă evaluată prin cheltuielile ei de producție trebuie să ajungă la starea de bani. Toate acestea ar fi foarte bune dacă nu ar exista inconvenientul că dintre toate mărfurile tocmai aurul și argintul ca monedă sînt singurele care nu se determină prin cheltuielile lor de producție; și aceasta este atît de adevărat, încît în circulație ele pot fi înlocuite prin hîrtie. Atîta timp cît va exista o anumită proporție între nevoile circulației și cantitatea de bani emisă, indiferent dacă banii sînt de hîrtie, de aur, de platină sau de aramă, nu va putea fi vorba de menținerea unei proporții între valoarea intrinsecă (determinată de cheltuielile de producție) și valoarea nominală a banilor. Fără îndoială, în comerțul internațional banii sînt determinați de timpul de muncă, ca orice altă marfă. Dar, în comerțul internațional, aurul și argintul sînt mijloace de schimb ca produs, și nu ca monedă, adică pierd caracterul de „stabilitate și autenticitate”, de „consfințire suverană”, care formează, după d-l Proudhon, caracterul lor specific. Ricardo a înțeles atît de bine acest adevăr, încît, după ce și-a bazat întregul sistem pe valoarea determinată prin timpul de muncă și după ce a spus: „*Aurul și argintul*, la fel ca toate celelalte mărfuri, nu au valoare decît proporțional cu cantitatea de muncă necesară pentru a le produce și a le aduce pe piață”, el adaugă totuși că valoarea *banilor* nu este determinată de timpul de muncă încorporat în materialul lor, ci numai de legea cererii și ofertei.

„Deși banii de hîrtie nu au o valoare intrinsecă, totuși, dacă li se limitează cantitatea, valoarea lor de schimb poate să egaleze, ca sumă, valoarea unor monede metalice sau a unor lingouri evaluate în bani. În virtutea aceluiași principiu, adică datorită limitării cantității de bani, mo-

nedele uzate pot circula reprezentind aceeași valoare pe care ele ar avea-o dacă titlul și greutatea lor ar fi cele fixate prin lege, și nu valoarea intrinsecă a metalului pur pe care l-ar conține. Iată de ce, în istoria banilor englezi, vom constata că numerarul nostru nu a fost niciodată depreciat în proporția în care s-a uzat. Motivul este că nu a fost niciodată sporit în proporție cu deprecierea lui" (Ricardo, op. cit.).

Iată ce observă J.-B. Say referitor la acest pasaj din Ricardo :

„Acest *exemplu* este suficient, mi se pare, pentru a-l convinge pe autor că baza tuturor valorilor nu este cantitatea de muncă necesară pentru a produce o marfă, ci nevoia pe care o avem de ea și raritatea ei”⁵³.

Astfel banii, care pentru Ricardo nu mai reprezintă o valoare determinată prin timpul de muncă și pe care J.-B. Say îi ia din această cauză drept exemplu pentru a-l convinge pe Ricardo că nici celelalte valori nu pot fi determinate prin timpul de muncă, acești bani, zic, pe care J.-B. Say îi ia ca exemplu de valoare determinată exclusiv prin ofertă și cerere devin pentru d-l Proudhon prin excelență un exemplu de aplicare a valorii constituite... prin timpul de muncă.

În sfârșit, dacă banii nu sînt o „valoare constituită” prin timpul de muncă, cu atît mai puțin pot ei să aibă ceva comun cu justa „proporționalitate” a d-lui Proudhon. Aurul și argintul pot să fie întotdeauna schimbate pentru că au funcțiunea specială de a servi drept mijloc universal de schimb, și nicidecum pentru că există în cantitate proporțională cu ansamblul avuțiilor ; sau, mai bine zis, ele sînt întotdeauna proporționale pentru că, dintre toate mărfurile, numai ele servesc ca bani, ca mijloc universal de schimb, indiferent de cantitatea lor în raport cu ansamblul avuției.

„Nu pot fi niciodată atîția bani în circulație încît să prisosească ; căci, dacă veți scădea valoarea banilor, se va mări proporțional cantitatea, iar dacă veți spori valoarea lor le veți reduce cantitatea” (Ricardo).

„Ce încurcătură este și economia politică !” — exclamă d-l Proudhon.

„Aur blestemat ! — exclamă înveselit un comunist (prin gura d-lui Proudhon). — S-ar putea spune tot atît de bine : grîu blestemat, viță blestemată, oi blestemate ! deoarece, ca și aurul și argintul, *orice valoare comercială* trebuie să ajungă la o determinare exactă și riguroasă”.

Ideea de a atribui oilor și viței de vie calitatea de bani nu este nouă. În Franța, ea datează din secolul lui Ludovic al XIV-lea. Pe atunci a început să se stabilească atotputer-

ncia banilor și lumea se plîngea de deprecierea tuturor celorlalte mărfuri, așteptînd cu nerăbdare momentul cînd „orice valoare comercială” va ajunge la exacta și la riguroasa ei determinare, la starea de bani. Iată ce găsim încă la Boisguillebert, unul dintre cei mai vechi economiști ai Franței :

„Prin această participare nelimitată de concurenți care vor fi înseși mărfurile revenite la justa lor valoare, banii vor fi readuși atunci în limitele lor naturale” („Economistes financiers du dix-huitième siècle” *, pag. 422, edit. Daire).

Se vede că primele iluzii ale burgheziei sînt și ultimele ei iluzii.

B. Excedentul de muncă

„În anumite lucrări de economie politică se găsește următoarea ipoteză absurdă : *dacă prețul tuturor lucrurilor s-ar dubla...* Ca și cum prețul oricărui lucru nu ar fi proporția dintre lucruri, ca și cum s-ar putea dubla o proporție, un raport, o lege !” (Proudhon, vol. I, pag. 81).

Economiștii au făcut această greșeală pentru că nu au știut să aplice „legea proporționalității” și a „valorii constituite”.

Din nefericire, chiar în lucrarea d-lui Proudhon, vol. I, pag. 110, se poate găsi această ipoteză absurdă că, „dacă salariul ar crește în mod general, prețul tuturor lucrurilor ar crește și el”. Mai mult, dacă în anumite lucrări de economie politică se întilnește fraza în chestiune, tot acolo se află și explicarea ei.

„Dacă se spune că prețul tuturor mărfurilor crește sau scade, se exclude întotdeauna o marfă sau alta ; în general, marfa exclusă sînt banii sau munca * („Enciclopaedia Metropolitana, or Universal Dictionary of Knowledge”, vol. IV, în articolul „Political Economy” de Senior, Londra, 1836⁵⁴ Vezi, de asemenea, pentru această expresie, J.-St. Mill, „Essays on some unsettled questions of political economy”, Londra, 1844, și Tooke, „An history of prices” etc., Londra, 1838⁵⁵).

Să trecem acum la a *doua aplicare* a „valorii constituite” și la alte proporționalități, care au singurul defect de a nu fi prea proporționate ; să vedem dacă d-l Proudhon izbutește aici mai bine decît în cazul *transformării oilor în bani*.

„O axiomă admisă în general de către economiști este aceea că orice muncă trebuie să dea un excedent. Această teză este pentru mine un adevăr universal și absolut : este corolarul legii proporționalității, care

* „Economiștii financiari ai secolului al XVIII-lea”. — *Nota Trad.*

poate fi privită drept rezultatul întregii științe economice. Dar să mă ierte economiștii : principiul enunțat în teoria lor că *orice muncă trebuie să dea un excedent* este lipsit de sens și nu poate să fie *demonstrat*" (Proudhon).

Pentru a dovedi că orice muncă trebuie să dea un excedent, d-l Proudhon personifică societatea ; el face din ea o *societate personală*, o societate care nu este nicidecum societatea persoanelor, deoarece are legile ei proprii, care nu au nimic comun cu persoanele din care se compune societatea, și „*intelligenza ei proprie*”, care nu este o inteligență în sensul comun, ci o inteligență ieșită din comun. D-l Proudhon reproșează economiștilor că ei nu au înțeles personalitatea acestei ființe colective. Ne rezervăm plăcerea de a-i opune următorul pasaj din lucrarea unui economist american care reproșează celorlalți economiști exact contrarul :

„*Entitatea morală (the moral entity) — ființa gramaticală (the grammatical being) numită societate — a fost investită cu atribute care nu au o existență reală decât în imaginația acelor care dintr-un cuvânt fac un lucru... Iată ce a dat naștere în economia politică la atâtea greutăți și la atâtea greșeli regretabile*” (Th. Cooper. „*Lectures on the Elements of Political economy*”, Columbia, 1826 ⁵⁶).

„*În ceea ce îi privește pe indivizi, acest principiu al excedentului de muncă — continuă d-l Proudhon — nu este just decât în măsura în care emană de la societatea ale cărei legi exercită acțiunea lor binefăcătoare asupra acestor indivizi*”.

Oare prin aceasta d-l Proudhon vrea să spună pur și simplu că producția individului social depășește pe aceea a individului izolat ? Oare despre acest excedent al producției indivizilor asociați față de aceea a indivizilor neasociați vrea să vorbească d-l Proudhon ? Dacă este așa, vom putea să-i cităm o sută de economiști care au exprimat acest adevăr simplu fără misticismul în care d-l Proudhon se învâluie. Iată ce spune, de pildă, d-l Sadler :

„*Munca asociată dă rezultate pe care munca individuală nu le-ar putea da niciodată. Deci, pe măsură ce omenirea va crește ca număr, produsele muncii ei unite vor întrece cu mult suma unui simplu adaos corespunzător acestei creșteri... În muncile mecanizate, ca și în lucrările științifice, un om poate să facă actualmente într-o zi mai mult decât un individ izolat în decursul unei vieți întregi. Axioma matematicienilor că întregul este egal cu părțile, aplicată la subiectul nostru, nu mai este adevărată. În ce privește munca, acest mare stilp al existenței umane (the great pillar of human existence), se poate spune că produsul eforturilor unite întrece cu mult tot ceea ce eforturile individuale și separate ar putea vreodată să producă*” (T. Sadler. „*The law of population*”, Londra, 1830 ⁵⁷).

Să revenim la d-l Proudhon. Excedentul de muncă, spune el, se explică prin societatea-persoană. Viața acestei persoane urmează legi opuse legilor care determină activitatea omului ca individ, lucru pe care el vrea să-l dovedească prin „fapte“.

„Descoperirea unui procedeu economic nu poate niciodată să aducă inventatorului un profit egal cu acela pe care îl aduce societății... S-a observat că întreprinderile de cale ferată sînt într-o măsură cu mult mai mică un izvor de bogăție pentru antreprenori decît pentru stat... Prețul mediu pentru transportul de mărfuri este de 18 centime de tonă-kilometru, marfă ridicată și predată la depozit. S-a calculat că la acest preț o întreprindere obișnuită de cale ferată nu ar obține nici 10% beneficiu net, adică aproximativ un beneficiu egal cu cel al unei întreprinderi de cărăușie. Dar să admitem că viteza transporturilor pe calea ferată se află în raport de 4 la 1 față de cărăușie ; în cazul acesta, dat fiind că în societate timpul este însăși valoarea, la un preț egal calea ferată va prezenta față de cărăușie un avantaj de 400%. Totuși, acest avantaj enorm, foarte real pentru societate, nu se realizează nici pe departe în aceeași proporție pentru cărăuș, care, în timp ce aduce societății un avantaj de 400%, nu scoate pentru el nici 10%. Să presupunem într-adevăr, pentru a concretiza lucrurile și mai mult, că tariful pe calea ferată a fost urcat la 25 de centime, cel al cărăușiei rămînînd de 18; în cazul acesta calea ferată va pierde de îndată toate transporturile de mărfuri. Expeditori, destinatari, toată lumea ar reveni la camioane sau chiar la căruțe dacă va fi nevoie. Locomotiva ar fi părăsită : un avantaj social de 400% ar fi sacrificat unei pierderi particulare de 35%. Motivul este ușor de înțeles : avantajul care rezultă din rapiditatea transportului pe calea ferată este absolut social și fiecare individ nu participă la el decît într-o proporție minimă (să nu uităm că în momentul de față nu este vorba decît de transportul de mărfuri), în timp ce pierderea lovește direct în consumator. Un beneficiu social de 400 reprezintă pentru individ, dacă societatea este numai de 1.000.000 de oameni, 4/10.000, în timp ce o pierdere de 33% pentru consumator ar presupune un deficit social de 33.000 000“ (Proudhon)

Nu ne oprim asupra faptului că d-l Proudhon exprimă o viteză împătrită prin 400% din viteza inițială ; dar a pune în raport procentele de viteză cu procentele de profit și a stabili o proporție între două raporturi care, deși pot fi măsurate fiecare în parte prin procente, nu se pot totuși măsura între ele înseamnă a stabili o proporție între procente și a lăsa deoparte obiectele la care se referă procentele.

Procentele rămîn întotdeauna procente. 10% și 400% sînt comensurabile ; ele se află în același raport ca 10 față de 400. Deci, conchide d-l Proudhon, un profit de 10% valorează de 40 de ori mai puțin decît o viteză împătrită. Ca să salveze aparențele, el spune că pentru societate timpul înseamnă bani (time is money). Această eroare provine din faptul că, în mod confuz, el își amintește că există un raport între va-

loare și timpul de muncă și se grăbește deci să asimileze timpul de muncă cu timpul de transport, adică să identifice cu societatea întreagă pe cei câțiva mecanici, șefi de tren și însoțitori al căror timp de muncă coincide într-adevăr cu timpul de transport. Iată viteza devenită deodată capital, și în acest caz el are deplină dreptate să spună: „Un beneficiu de 400% va fi sacrificat unei pierderi de 35%”. După ce a stabilit această ciudată teză ca matematician, el ne-o explică ca economist.

„Un beneficiu social de 400 reprezintă pentru individ, dacă societatea este numai de 1.000.000 de oameni, 4/10.000”. De acord; dar nu este vorba de 400, ci de 400%, iar un beneficiu de 400% reprezintă și pentru individ 400%, nici mai mult nici mai puțin. Indiferent care ar fi capitalul, dividendele se vor stabili tot după raportul de 400%. Ce face d-l Proudhon? El ia procentele drept capital și, parcă temându-se că confuzia lui nu este încă destul de vădită, de „concretă”, continuă:

„O pierdere de 33% pentru consumator ar presupune un deficit social de 33.000.000”. 33% pierdere pentru un consumator înseamnă 33% pierdere pentru un milion de consumatori. Cum poate deci d-l Proudhon să spună cu certitudine că deficitul social, în cazul unei pierderi de 33%, se va ridica la 33.000.000, când nu cunoaște nici capitalul social și nici măcar capitalul vreunuia dintre cei interesați? Nu-i era, așadar, de ajuns d-lui Proudhon că a confundat *capitalul cu procentele*; el se întrece pe sine însuși, identificând *capitalul investit* într-o întreprindere cu *numărul* celor interesați.

„Într-adevăr, să presupunem, pentru a concretiza lucrurile și mai mult”, un capital determinat. Un profit social de 400% împărțit la un milion de participanți, fiecare investind un franc, dă un beneficiu de 4 franci de persoană, și nu 0,0004, cum pretinde d-l Proudhon. La fel o pierdere de 33% de fiecare participant reprezintă un deficit social de 330.000 de franci, și nu de 33.000.000 ($100 : 33 = 1.000.000 : 330.000$).

D-l Proudhon, preocupat de teoria sa a societății-persoană, uită să facă împărțirea cu 100; el obține astfel 330.000 de franci pierdere; dar 4 franci profit de persoană însumează pentru societate 4.000.000 de franci profit. Rămâne pentru societate un profit net de 3.670.000 de franci. Acest calcul exact răstoarnă demonstrația d-lui Proudhon: beneficiile și pierderile societății nu sînt invers proporționale cu beneficiile și cu pierderile indivizilor.

După ce am corectat aceste simple erori de calcul, să cercetăm care ar fi consecințele dacă, făcînd abstracție de greșelile de calcul, am admite pentru căile ferate acest raport între viteză și capital, așa cum îl dă d-l Proudhon. Să presupunem că un transport de patru ori mai rapid costă de patru ori mai mult; acest transport nu ar da mai puțin profit decît cărăușia, care este de patru ori mai înceată și costă un sfert din cheltuieli. Dacă cărăușia ia 18 centime, calea ferată ar putea lua 72 de centime. Aceasta ar fi cu „exactitate matematică” consecința presupunerilor d-lui Proudhon, făcînd bineînțeles din nou abstracție de erorile sale de calcul. Dar iată că pe neașteptate el ne spune că, dacă în loc de 72 de centime calea ferată nu ar lua decît 25, ea ar pierde de îndată toate transporturile de mărfuri. Evident, trebuie să ne întoarcem la camioane și chiar la căruțe. Vrem numai să-i dăm un sfat d-lui Proudhon: să nu uite în al său „*Program al asociației progresive*” să facă împărțirea cu 100. Dar vai! Nu trebuie să ne facem iluzii că sfatul nostru va fi ascultat, căci d-l Proudhon este atît de încîntat de calculul său „progresiv” care corespunde „asociației progresive”, încît exclamă cu multă emfază:

„Am arătat în capitolul al II-lea, prin rezolvarea antinomiei valorii, că avantajul oricărei descoperiri utile este, orice s-ar spune, incomparabil mai mic pentru inventator decît pentru societate; am demonstrat acest lucru cu o exactitate matematică!”

Să revenim la ficțiunea societății-persoană, ficțiune care nu avea alt scop decît să dovedească un simplu adevăr, și anume o invenție nouă care permite să se producă cu aceeași cantitate de muncă o cantitate mai mare de marfă face să scadă valoarea de schimb a produsului. Deci societatea realizează un profit nu pentru că ar obține mai multe valori de schimb, ci pentru că obține mai multe mărfuri în schimbul aceleiași valori. Cît despre inventator, concurența face să scadă treptat profitul lui la nivelul general al profiturilor. A dovedit oare d-l Proudhon această teză, așa cum a avut intenția s-o facă? Nu. Aceasta nu-l împiedică totuși să re-proșeze economiștilor că nu au demonstrat-o. Pentru a-i dovedi contrarul, nu vom cita decît pe Ricardo și pe Lauderdale: Ricardo, întemeietorul școlii care determină valoarea prin timpul de muncă; Lauderdale, unul dintre apărătorii cei mai îndrîjiți ai determinării valorii prin cerere și ofertă. Amîndoi au demonstrat aceeași teză.

„Înlesnind mereu producția, micșorăm mereu valoarea unora dintre mărfurile produse mai înainte, cu toate că prin același mijloc noi nu numai că mărim avuția națională, dar mărim în același timp și posibilitatea de a produce pe viitor... De îndată ce, cu ajutorul mașinilor sau prin cunoștințele noastre de fizică, silim forțele naturii să facă lucrul pe care înainte îl făcea omul, scade în consecință valoarea de schimb a acestui lucru. Dacă pentru a pune în mișcare o moară de grâu ar fi nevoie de zece oameni și s-ar descoperi că cu ajutorul vântului sau al apei munca acestor zece oameni poate fi economisită, valoarea făinii produse prin acțiunea morii ar scădea din acel moment proporțional cu cantitatea de muncă economisită și societatea s-ar îmbogăți cu întreaga valoare a lucrurilor pe care munca acestor zece oameni le-ar putea produce, fără ca prin aceasta fondurile destinate întreținerii muncitorilor să sufere nici cea mai mică scădere” (Ricardo).

La rîndul lui, Lauderdale spune :

„Profitul capitalurilor provine întotdeauna din faptul că ele înlocuiesc o parte din munca pe care omul ar trebui s-o îndeplinească cu miinile sale sau din faptul că ele efectuează o parte din munca care depășește puterea personală a omului și pe care nu ar putea s-o execute el însuși. Micul beneficiu pe care îl au de obicei proprietarii de mașini, comparat cu prețul muncii pe care acestea o înlocuiesc, va da, poate, naștere unor îndoieli în ceea ce privește justețea acestei păreri. O pompă mecanică, de exemplu, scoate într-o zi dintr-o mină de cărbuni mai multă apă decît ar putea să scoată cu brațele trei sute de oameni chiar cu ajutorul hîrdaielor ; și nu începe îndoielă că pompa înlocuiește munca lor cu mult mai puțină cheltuială. Același lucru se poate spune despre toate mașinile. Ele îndeplinesc la un preț mai scăzut munca efectuată înainte de oamenii pe care ele i-au înlocuit... Să zicem că se dă un brevet inventatorului unei mașini care face munca a patru oameni ; deoarece privilegiul exclusiv împiedică orice concurență, în afară de aceea care rezultă din munca muncitorilor înlocuiți cu mașină, este limpede că, tot timpul cît va dura privilegiul, salariul acestora va fi măsura prețului pe care inventatorul trebuie să-l fixeze pentru produsele sale ; adică, pentru a asigura desfacerea produselor sale, el va trebui să ceară ceva mai puțin decît salariul muncii pe care o înlocuiește mașina sa. Dar de îndată ce încetează privilegiul și apar alte mașini de același fel, ele rivalizează cu a sa. Atunci el își va fixa prețul după principiul general, în raport cu abundența mașinilor. Profitul capitalurilor folosite..., cu toate că rezultă dintr-o muncă înlocuită, se stabilește în cele din urmă nu după valoarea acestei munci, ci, ca în toate celelalte cazuri, în funcție de concurența dintre proprietarii de capitaluri ; gradul acestei concurențe este întotdeauna determinat de proporția dintre capitalurile oferite pentru acest scop și cererea pentru aceste capitaluri”.

Deci, în ultimă analiză, rezultă că, atîta timp cît profitul va fi mai mare într-o ramură industrială decît în altele, vor exista întotdeauna capitaluri care se vor îndrepta spre această ramură, pînă cînd rata profitului va fi scăzut la nivelul comun.

Am văzut adineauri că exemplul cu căile ferate nu era de loc potrivit pentru a lămuri cît de puțin ficțiunea societății-

persoană. Totuși d-l Proudhon își reia fără să se sfiască cuvântarea :

„O dată ce aceste chestiuni au fost clarificate, nimic mai ușor decât să explicăm de ce munca fiecărui producător trebuie să-i dea un excedent“.

Ceea ce urmează acum aparține antichității clasice. O povestire poetică pentru recrearea cititorului după oboseala pe care trebuie să i-o fi pricinuit rigurozitatea demonstrațiilor matematice care au precedat. D-l Proudhon dă societății-persoană numele de *Prometeu*, ale cărui mărețe fapte le glorifică după cum urmează :

„La început, ieșind din sînul naturii, Prometeu se trezește la viață cuprins de o toropeală plină de farmec“ etc. etc. „Prometeu se apucă de lucru, și din prima zi, prima zi a celei de-a doua creații, produsul lui Prometeu, adică bogăția sa, bunăstarea sa, este egală cu zece. A doua zi Prometeu își divide munca, iar produsul său devine egal cu o sută. A treia zi și în fiecare din zilele următoare Prometeu inventează mașini, descoperă noi proprietăți ale corpurilor, noi forțe în natură... Cu fiecare pas pe care îl face activitatea sa, indicele producției sale crește și îi anunță un surplus de fericire. Și, în sfîrșit, deoarece pentru el a consuma înseamnă a produce, este limpede că fiecare zi de consum, neluîndu-i decât produsul zilei din ajun, îi lasă un excedent de produse pentru ziua următoare“.

Acest Prometeu al d-lui Proudhon este un personaj ciudat, la fel de slab în logică ca și în economie politică. Atîta timp cît Prometeu ne învață că numai diviziunea muncii, aplicarea mașinilor, folosirea forțelor naturii și a capacității tehnice sporesc forța productivă a oamenilor și dau un excedent în comparație cu produsul muncii izolate, acest nou Prometeu nu are decât un singur cusur : acela de a veni prea tîrziu. Dar de îndată ce Prometeu se apucă să vorbească despre producție și consum, el devine într-adevăr grotesc. Pentru el, a consuma înseamnă a produce ; el consumă a doua zi ceea ce a produs în ajun ; astfel el are întotdeauna un avans de o zi ; acest avans de o zi este „excedentul său de muncă“. Dar, consumînd a doua zi ceea ce a produs în ajun, el trebuie totuși în prima zi care nu avea ajun să fi lucrat pentru două zile, ca să aibă după aceea un avans de o zi. Cum a cîștigat Prometeu acest excedent în prima zi, cînd nu exista nici diviziunea muncii, nici mașini și nici nu se cunoșteau alte forțe fizice în afară de aceea a focului ? Astfel, cu toată întoarcerea „la prima zi a celei de-a doua creații“, chestiunea nu a înaintat nici cu un pas. Această manieră de a explica lucrurile — în parte ebraică,

în parte greacă, totodată mistică și alegorică — îi dă d-lui Proudhon tot dreptul de a spune :

„Am demonstrat teoretic și faptic principiul că orice muncă trebuie să dea un excedent“.

Faptele constituie faimosul calcul progresiv ; teoria este mitul lui Prometeu.

„Dar — continuă d-l Proudhon — acest principiu, care este tot atât de sigur ca și o axiomă matematică, este încă departe de a fi înlăptuit pentru toată lumea. Cu toate că progresul industriei colective face ca fiecare zi de muncă individuală să dea o producție tot mai mare, ceea ce ar trebui să aibă drept consecință inevitabilă îmbogățirea permanentă a muncitorului, deși salariul său ar rămâne același, vedem totuși că în societate o parte se îmbogățește mereu, iar alta trăiește în mizerie“.

În 1770 populația Regatului Unit al Marii Britanii era de 15.000.000, iar populația productivă de 3.000.000. Capacitatea tehnică a producției era corespunzătoare unei populații cu aproximativ 12.000.000 mai mari ; forțele productive însumau deci 15.000.000. Prin urmare, raportul dintre forțele productive și populație era de 1 la 1, iar cel dintre productivitatea capacității tehnice și productivitatea muncii manuale era de 4 la 1.

În 1840 populația nu depășea 30.000.000 ; populația productivă era de 6.000.000, în timp ce capacitatea tehnică ajunsese la 650.000.000, adică se afla într-un raport de 21 la 1 față de populație și de 108 la 1 față de productivitatea muncii manuale.

În societatea engleză, productivitatea zilei de muncă a sporit deci în 70 de ani cu 2.700%, adică în 1840 se producea într-o zi de 27 de ori mai mult ca în 1770. După părerea d-lui Proudhon s-ar naște următoarea întrebare : cum se face că muncitorul englez din 1840 nu era de 27 de ori mai bogat decât cel din 1770 ? O astfel de întrebare presupune, desigur, că englezii ar fi putut produce aceste bogății fără să fi existat condițiile istorice în cadrul cărora ele au fost produse, ca acumularea privată a capitalurilor, diviziunea modernă a muncii, fabricile, concurența anarhică, munca salariată, în sfârșit tot ce se bazează pe antagonismul dintre clase. Or, tocmai acestea erau condițiile necesare pentru dezvoltarea forțelor productive și creșterea excedentului de muncă. Așadar, pentru a obține această dezvoltare a forțelor productive și a acestui excedent de muncă, a trebuit să existe clase care să se îmbogățească și clase care să trăiască în mizerie.

Prin urmare, ce este în ultimă instanță acest Prometeu reînviat de d-l Proudhon ? El este societatea, relațiile sociale

bazate pe antagonismul dintre clase. Aceste relații nu sînt relații de la individ la individ, ci de la muncitor la capitalist, de la fermier la proprietar funciar etc. Înlăturați aceste relații și veți desființa întreaga societate, iar din Prometeul vostru nu va mai rămîne decît o fantomă fără brațe și fără picioare, adică fără fabrici, fără diviziune a muncii, în sfîrșit lipsită de toate cele cu care ați înzestrat-o la început pentru a o face să obțină acest excedent de muncă.

Dacă teoretic ar fi deci de ajuns să se interpreteze, așa cum face d-l Proudhon, formula excedentului de muncă în sensul egalizării fără a se ține seamă de condițiile actuale ale producției, în practică ar fi de ajuns să se împartă în mod egal între muncitori toate bogățiile cîștigate pînă în prezent fără a schimba cu nimic condițiile actuale de producție. Această împărțire nu ar asigura, desigur, un prea mare confort fiecărui participant în parte.

Dar d-l Proudhon nu este atît de pesimist pe cît s-ar putea crede. Deoarece proporționalitatea reprezintă pentru el totul, el trebuie să vadă neapărat în Prometeul existent, adică în societatea actuală, un început de realizare a ideii sale preferate.

„Dar pretutindeni progresul bogăției, adică *proporționalitatea valorilor*, este legea dominantă; și cînd economiștii opun plîngerilor partidului social creșterea progresivă a avuției publice și îndulcirea condițiilor chiar și ale celei mai nenorocite clase, ei proclamă, fără să bănuiască, un adevăr care condamnă teoriile lor”.

Ce este, așadar, bogăția colectivă, avuția publică? Ea este bogăția burgheziei, nu a fiecărui burghez în parte. Ei bine! Economiștii nu au făcut altceva decît să demonstreze cum s-a dezvoltat și cum trebuie să crească bogăția burgheziei în cadrul relațiilor de producție existente. Cît despre clasele muncitoare, problema dacă situația lor s-a îmbunătățit prin creșterea avuției pretins publice este încă foarte controversată. Dacă economiștii ne citează, în sprijinul optimismului lor, exemplul muncitorilor englezi din industria bumbacului, ei au în vedere numai situația acestora în rarele momente de prosperitate a comerțului. Aceste momente de prosperitate se află în „justa proporționalitate” de 3 la 10 față de perioadele de criză și de stagnare. Dar poate că, vorbind de îmbunătățire, economiștii au avut în vedere milioanele de muncitori care au trebuit să piară în Indiile orientale pentru a procura o dată la 10 ani 3 ani de prosperitate unui milion și jumătate de muncitori din Anglia care lucrează în aceeași industrie.

Altfel stau lucrurile în ceea ce privește chestiunea participării temporare la creșterea avuției publice. Faptul participării temporare se explică prin teoria economiștilor. Este o confirmare, și nicidecum o „condamnare”, cum susține d-l Proudhon. Dacă este ceva de condamnat, aceasta ar fi, desigur, sistemul d-lui Proudhon, care, după cum am văzut, l-ar reduce pe muncitor la minimul de salariu, cu toată creșterea avuției. Numai prin această reducere la minim a salariului muncitorului ar putea d-l Proudhon să aplice principiul justei proporționalități a valorilor și principiul „valorii constituite” prin timpul de muncă. Deoarece, datorită concurenței, salariul oscilează peste sau sub prețul alimentelor necesare pentru întreținerea muncitorului, acesta poate să beneficieze într-o măsură oarecare de creșterea avuției publice, dar poate să și moară de mizerie. Aceasta este teoria economiștilor care nu-și fac iluzii.

După lungile sale divagații cu privire la calea ferată, la Prometeu și la noua societate care trebuie refăcută pe baza „valorii constituite”, d-l Proudhon se reculege; îl cuprinde emoția și exclamă pe un ton părintesc :

„*Li implor* pe economiști să se întrebe un moment, în tăcerea inimilor, departe de prejudecățile care îi tulbură și fără să țină seama de posturile pe care le ocupă sau pe care le așteaptă, fără să țină seama de interesele pe care le slujesc, de sufragiile la care rîvnesc, de distincțiile care le măgulesc vanitatea : să spună dacă pînă în această zi principiul că orice muncă trebuie să dea un excedent le-a apărut în înlăuntrirea de premise și de consecințe înfățișate de nci”.

CAPITOLUL AL II-LEA

Metafizica economiei politice

§ 1. Metoda

Iată-ne în plină Germanie ! Va trebui să ne ocupăm de metafizică vorbind despre economie politică. Dar și aici nu facem decât să urmărim „contradicțiile” d-lui Proudhon. Adineauri ne-a silit să vorbim englezește, să devenim noi înșine oarecum englezi. Acum se schimbă decorul. D-l Proudhon ne transportă în scumpa noastră patrie și ne silește să reluăm, fără voie, calitatea noastră de germani.

Dacă englezul transformă omul în pălărie, germanul transformă pălăriile în idei. Englezul este Ricardo, bancher bogat și economist distins ; germanul este Hegel, simplu profesor de filozofie la Universitatea din Berlin.

Ludovic al XV-lea, ultimul rege absolutist care reprezenta decadența monarhiei franceze, avea la curte ca medic pe primul economist al Franței. Acest medic, acest economist, reprezenta triumful iminent și sigur al burgheziei franceze. Doctorul Quesnay a făcut din economia politică o știință ; el a rezumat-o în faimosul său „*Tableau economique*”. În afară de cele o mie și una de comentarii apărute în legătură cu acest tablou, mai avem un comentariu al doctorului însuși. Este o „Analiză a tabloului economic”, urmată de „șapte observații importante”⁵⁸.

D-l Proudhon este un alt doctor Quesnay. El este Quesnay-ul metafizicii economiei politice.

Or, după Hegel, metafizica, întreaga filozofie, se reduce la metodă. Va trebui deci să căutăm să clarificăm metoda d-lui Proudhon, care este cel puțin tot atât de tenebroasă ca și „*Tableoul economic*”. De aceea vom face șapte observații mai mult sau mai puțin importante. Dacă doctorul Proudhon nu este

mulțumit de observațiile noastre, nu are decît să-l facă pe abatele Baudeau și să ne dea el însuși „explicația metodei economice-metafizice”⁵⁹.

Prima observație

„Noi nu facem o istorie cronologică, ci o istorie a succesiunii ideilor. Fazele sau categoriile economice sînt cînd concomitente, cînd intervertite în manifestarea lor. Teoriile economice au totuși succesiunea lor logică și o anumită ordine în intelect; aceasta este ordinea cu a cărei descoperire ne mindrim” (Proudhon, vol. I, pag. 145 și 146).

Hotărît, d-l Proudhon a vrut să-i sperie pe francezi, aruncîndu-le în față fraze cvasihegeliene. Este vorba deci de doi oameni: întîi de d-l Proudhon, apoi de Hegel. Prin ce se deosebește d-l Proudhon de ceilalți economiști? Și ce rol joacă Hegel în economia politică a d-lui Proudhon?

Economiștii consideră relațiile de producție burgheze, diviziunea muncii, creditul, banii etc., ca pe niște categorii fixe, imuabile, eterne. D-l Proudhon, care găsește aceste categorii gata formate, vrea să ne explice actul de formare, geneza acestor categorii, principii, legi, idei, gînduri.

Economiștii ne explică cum se produce în cadrul acestor relații, dar nu ne explică cum se produc aceste relații, adică mișcarea istorică care le dă naștere. Pentru d-l Proudhon aceste relații sînt niște principii, categorii și idei abstracte, și lui nu-i rămîne decît să facă ordine în aceste idei, care se găsesc orînduite după alfabet la sfîrșitul oricărui tratat de economie politică. Materialul economiștilor este viața activă și palpitantă a oamenilor; materialul d-lui Proudhon sînt dogmele economiștilor. Dar din moment ce nu se ține seama de dezvoltarea istorică a relațiilor de producție, ale căror categorii nu sînt decît expresia lor teoretică, din moment ce nu vrem să vedem în aceste categorii decît idei, gînduri spontane, independente de relațiile reale, sîntem nevoiți să atribuim originea acestor idei mișcării rațiunii pure. Cum dă naștere rațiunea pură, eternă, impersonală acestor idei? Cum le produce ea?

Dacă am avea îndrăzneala d-lui Proudhon în materie de hegelianism, am spune: rațiunea se deosebește în sine însăși de sine însăși. Ce înseamnă aceasta? Rațiunea impersonală, neavînd în afară de ea nici teren pe care să se pună, nici obiect căruia să i se opună, nici subiect cu care să se compună, se vede silită să facă o tumbă punîndu-se, opunîndu-se și compunîndu-se — poziție, opoziție, compoziție. Pe grecește așa

ceva se cheamă : teză, antiteză și sinteză. Celor care nu cunosc terminologia hegeliană, le vom da formula consacrată : afirmație, negație, negarea negației. Iată ce înseamnă a spune lucrurilor pe nume. Desigur că nu e cabalistică, cu voia d-lui Proudhon, dar ăsta este limbajul acestei rațiuni atît de pure, rupte de individ. În locul individului comun, cu felul său obișnuit de a vorbi și de a gîndi, avem aici de-a face cu acest fel obișnuit, cu totul pur, minus individul.

Trebuie oare să ne mai mirăm că orice lucru se prezintă în ultimă abstracție — căci este vorba de o abstracție, și nu de o analiză — ca o categorie logică ? Trebuie oare să ne mai mirăm că, renunțînd treptat la tot ceea ce constituie individualismul unei case, că făcînd abstracție de materialele din care este construită, de forma care o caracterizează, nu veți mai avea decît un corp ; că, făcînd abstracție de limitele acestui corp, nu veți mai avea decît un spațiu ; că, făcînd în sfîrșit abstracție de dimensiunile acestui spațiu, veți ajunge să nu mai aveți decît cantitatea cu totul pură, o categorie logică ? Astfel, eliminînd prin abstracție dintr-un subiect toate preținsele accidente, însuflețite sau neînsuflețite, oameni sau lucruri, avem dreptate cînd spunem că, făcînd ultima abstracție, vom ajunge să avem ca substanță categoriile logice. Astfel, metafizicienii care, făcînd aceste abstracții, își închipuie că fac analiză și, pe măsură ce se îndepărtează tot mai mult de lucruri, își închipuie că se apropie într-atît de ele încît le pătrund, acești metafizicieni au la rîndul lor dreptate cînd spun că lucrurile din lumea aceasta sînt broderii pe canavaua categoriilor logice. Iată prin ce se deosebește filozoful de creștin. Creștinul nu are decît o singură incarnare a *logos*-ului, în ciuda logicii ; filozoful nu mai termină cu incarnările. Cine poate să se mai mire atunci că tot ce există, că tot ce trăiește pe pămînt și sub apă poate prin abstractizare să fie redus la o categorie logică ? că în felul acesta întreaga lume reală poate să se înece în lumea abstracțiilor, în lumea categoriilor logice ?

Tot ce există, tot ce trăiește pe pămînt și sub apă nu există, nu trăiește decît printr-o mișcare oarecare. Astfel mișcarea istoriei dă naștere relațiilor sociale, mișcarea industrială ne dă produsele industriale etc.

După cum prin metoda abstracțiilor noi transformăm orice lucru în categorie logică, tot astfel nu avem decît să facem abstracție de orice caracter distinctiv al diferitelor mișcări pentru a ajunge la mișcarea abstractă, la mișcarea pur for-

mală, la formula pur logică a mișcării. Dacă în categoriile logice se găsește substanța oricărui lucru, ne putem închipui că în formula logică a mișcării se găsește *metoda absolută*, care nu numai că explică orice lucru, dar implică și mișcarea fiecărui lucru.

Aceasta este metoda absolută de care Hegel vorbește astfel :

„Metoda este forța absolută, unică, supremă, infinită, căreia nu-i poate rezista nici un obiect ; ea este tendința rațiunii de a se regăsi, de a se recunoaște pe ea însăși în orice lucru” („Logica”, vol. III⁶⁰).

Dacă orice lucru se reduce la o categorie logică, iar orice mișcare, orice act de producție la metodă, rezultă de la sine că orice ansamblu de produse și de producție, de obiecte și de mișcare se reduce la o metafizică aplicată. Ceea ce Hegel a făcut pentru religie, drept etc., d-l Proudhon încearcă să facă pentru economia politică.

Ce este deci această metodă absolută ? Abstracția mișcării. Ce este abstracția mișcării ? Mișcarea în stare abstractă. Ce este mișcarea în stare abstractă ? Formula pur logică a mișcării sau mișcarea rațiunii pure. În ce constă mișcarea rațiunii pure ? În a se pune, a se opune, a se compune ; a se formula ca teză, antiteză, sinteză ; sau : a se afirma, a se nega, a-și nega negația.

Cum ajunge rațiunea să se afirme, să devină o categorie determinantă ? Aceasta este treabă rațiunii însăși și a apologetilor ei.

Dar, de îndată ce a reușit să se formuleze ca teză, această teză, acest gând opus sie însuși se dedublează în două gânduri contradictorii : pozitivul și negativul, „da” și „nu”. Lupta dintre aceste două elemente antagoniste, cuprinse în antiteză, constituie mișcarea dialectică. „Da” devenind „nu”, „nu” devenind „da”, „da” devenind în același timp „da” și „nu”, „nu” devenind în același timp „nu” și „da”, contrariile se contrabalansează, se neutralizează, se paralizază. Contopirea acestor două gânduri contradictorii constituie un gând nou, care este sinteza lor. Acest gând nou se bifurcă și el în două gânduri contradictorii, care se contopesc la rîndul lor într-o nouă sinteză. Din acest proces de procreație se naște un grup de gânduri. Acest grup de gânduri urmează aceeași mișcare dialectică ca și o categorie simplă și are drept antiteză un grup contradictoriu. Din aceste două grupe de gânduri se naște un nou grup de gânduri care este sinteza lor.

După cum din mișcarea dialectică a categoriilor simple ia naștere grupul, tot așa din mișcarea dialectică a grupelor ia

naștere seria, iar din mișcarea dialectică a seriilor ia naștere întregul sistem.

Aplicați această metodă la categoriile economiei politice și veți găsi logica și metafizica economiei politice, sau, cu alte cuvinte, veți găsi categoriile economice cunoscute de toată lumea, traduse într-o limbă puțin cunoscută care le dă aerul de a fi proaspăt ieșite dintr-o minte de o rațiune pură ; atît de mult par aceste categorii să se oreeze unele pe altele, să se înlănțuie și să se împletească unele cu altele prin simplul mecanism al mișcării dialectice. Cititorul să nu se sperie de această metafizică, cu întregul ei eșafodaj de categorii, de grupe, de serii și de sisteme. D-l Proudhon, cu toată silința pe care și-a dat-o de a se cățăra pe culmile *sistemului contradicțiilor*, nu a putut niciodată să se ridice mai sus de primele două trepte, ale tezei și ale antitezei simple, dar și de pe aceste două trepte, pe care a reușit să se cațere numai de două ori, o dată a căzut cu capul în jos.

Dar nu am expus pînă acum decît dialectica lui Hegel. Vom vedea mai tîrziu cum reușește d-l Proudhon s-o reducă la proporțiile cele mai meschine. Astfel, pentru Hegel, tot ce s-a petrecut și se petrece încă în lume este tocmai ceea ce se petrece în propria sa gîndire. Astfel, filozofia istoriei nu este decît istoria filozofiei, a filozofiei sale. Nu mai există „istoria cronologică“, nu există decît „succesiunea ideilor în intelect“. El crede că poate să construiască lumea prin mișcarea gîndirii, în timp ce nu face decît să reconstruiască sistematic ideile din capetele tuturor oamenilor și să le clasifice după metoda sa absolută.

A doua observație

Categoriile economice nu constituie decît expresiile teoretice, abstracțiunile relațiilor sociale de producție. D-l Proudhon, ca adevărat filozof ce este, înțelegînd lucrurile pe dos, nu vede în relațiile reale decît întruchiparea principiilor, a categoriilor care, ne spune tot d-l Proudhon-filozoful, dormitau în sînul „rațiunii impersonale a omenirii“.

D-l Proudhon-economistul a înțeles prea bine că oamenii produc stofă, pînză, mătase, în cadrul unor relații de producție determinate. Dar el nu a înțeles că și aceste relații sociale determinate sînt produse de oameni, ca și pînza, inul etc. Relațiile sociale sînt strîns legate de forțele productive. Dobîndind noi forțe productive, oamenii își schimbă modul lor de pro-

ducție și, o dată cu el, felul lor de a-și câștiga existența, își schimbă toate relațiile lor sociale. Moara acționată cu mîna creează societatea cu stăpîni feudali ; moara cu aburi societatea cu capitaliști industriali.

Aceiași oameni care stabilesc relațiile sociale corespunzătoare dezvoltării producției lor materiale produc și principiile, ideile, categoriile corespunzătoare relațiilor lor sociale.

Aceste idei, aceste categorii sînt, prin urmare, tot atît de puțin eterne ca și relațiile pe care le exprimă. Ele sînt *produse istorice trecătoare*.

Există o mișcare continuă de creștere a forțelor productive, de desființare a relațiilor sociale, de formare a ideilor ; neschimbătoare este numai abstracția mișcării — „moartea nemuritoare”⁶¹.

A treia observație

Relațiile de producție ale oricărei societăți formează un întreg. D-l Proudhon consideră relațiile economice ca tot atîtea faze sociale care se nasc unele din altele, rezultînd unele din altele ca antiteza din teză și realizînd în succesiunea lor logică rațiunea impersonală a omenirii.

Singurul inconvenient al acestei metode este că, pornind la examinarea unei singure faze, d-l Proudhon nu poate s-o explice decît cu ajutorul tuturor celorlalte relații ale societății, relații pe care, totuși, încă nu le-a făcut să se nască prin mișcarea sa dialectică. Cînd apoi d-l Proudhon trece la nașterea celorlalte faze cu ajutorul rațiunii pure, el procedează de parcă acestea ar fi niște copii nou născuți, uitînd că ele au aceeași vîrstă ca și prima.

Astfel, pentru a ajunge la constituirea valorii, care pentru el este baza oricărei evoluții economice, el nu se putea lipsi de diviziunea muncii, de concurență etc. Totuși, în *seria*, în *intelectul* d-lui Proudhon, în *succesiunea logică*, aceste relații încă nu existau.

Construind cu ajutorul categoriilor economiei politice edificiul unui sistem ideologic, el dislocă verigile sistemului social și transformă diferitele verigi ale societății în tot atîtea societăți separate care se ivesc unele după altele. Cum ar putea, într-adevăr, simpla formulă logică a mișcării, a succesiunii, a timpului să explice organismul societății în care toate relațiile coexistă simultan și se sprijină unele pe altele ?

A patra observație

Să vedem acum ce modificări aduce d-l Proudhon dialecticii lui Hegel atunci cînd o aplică la economia politică.

Pentru d-l Proudhon, orice categorie economică are două laturi : una bună, alta rea. El privește categoriile cum îi privește micul burghez pe marii oameni ai istoriei : *Napoleon* este un om mare ; el a făcut mult bine, dar a făcut și mult rău.

Latura bună și latura rea, avantajul și dezavantajul, luate împreună, formează pentru d-l Proudhon *contradicția* proprie fiecărei categorii economice.

Problema care trebuie rezolvată este : menținerea laturii bune, eliminîndu-se cea rea.

Sclavajul este o categorie economică ca oricare alta. Deci are și el două laturi. Să facem abstracție de latura urită și să vorbim de cea frumoasă : bineînțeles că nu este vorba decît de sclavajul direct, de sclavajul negrilor din Surinam, din Brazilia, din regiunile meridionale ale Americii de Nord.

Sclavajul direct este pivotul industriei burgheze, ca și mașinile, creditul etc. Fără sclavaj nu ar exista bumbac ; fără bumbac nu ar exista industria modernă. Numai sclavajul a dat valoare coloniilor, care au creat comerțul mondial, iar comerțul mondial este condiția de existență a marii industrii. Astfel sclavajul este o categorie economică extrem de importantă.

Fără sclavaj, America de Nord, țara cea mai avansată, s-ar fi transformat într-o țară patriarhală. Ștergeți America de Nord de pe harta lumii și veți ajunge la anarhie, la decadența completă a comerțului și a civilizației moderne. Desființați sclavajul și veți fi șters America de pe harta lumii*.

Astfel, sclavajul, fiind o categorie economică, a existat întotdeauna în instituțiile sociale ale diferitelor popoare. Popoarele moderne l-au mascat numai în propria lor țară, dar l-au introdus fără mască în lumea nouă.

* Aceasta era valabil pentru anul 1847. Pe atunci comerțul Statelor Unite pe piața mondială se mărginea mai ales la importul de produse industriale și de imigranți și la exportul de bumbac și de tutun, deci de produse ale muncii sclavilor din Sud. Statele nordice produceau mai ales grâu și carne pentru statele sclavagiste. Desființarea sclavajului a devenit posibilă numai după ce Nordul a început să producă grâu și carne pentru export, devenind, pe lângă aceasta, o țară industrială, și după ce India, Egipt, Brazilia etc. au devenit puternice concurențe pentru monopolul american al bumbacului. Și chiar atunci aceasta a avut ca urmare ruinarea Sudului, care nu a reușit să înlocuiască sclavajul fățiș al negrilor prin sclavajul camuflat al kulilor indieni și chinezi. — F. E. (*Nota lui F. Engels la ediția germană din 1885*).

Cum va încerca d-l Proudhon să salveze sclavajul ? Punînd problema menținerii laturii bune a acestei categorii economice și a eliminării celei rele.

Hegel nu are probleme de pus. El nu are decît dialectica. D-l Proudhon nu a păstrat din dialectica lui Hegel decît limbajul. Mișcarea sa dialectică este deosebirea dogmatică dintre bun și rău.

Să-l privim un moment pe însuși d-l Proudhon ca pe o categorie. Să cercetăm latura sa bună și latura sa rea, calitățile și defectele sale.

Dacă față de Hegel el are meritul de a pune probleme pe care intenționează să le rezolve spre binele omenirii, el are totodată inconvenientul de a fi steril atunci cînd este vorba să zămislească cu ajutorul dialecticii o nouă categorie. Ceea ce constituie esența mișcării dialectice este coexistența celor două laturi contradictorii, lupta și contopirea lor într-o categorie nouă. E de ajuns să se pună problema eliminării laturii rele, pentru ca să se pună dintr-o dată capăt mișcării dialectice. Nu mai avem în fața noastră o categorie care se pune și se opune sie însăși prin natura ei contradictorie, ci pe d-l Proudhon, care se zbugiumă, se zbate și se agită între cele două laturi ale categoriei.

Aflîndu-se astfel într-un impas din care e greu de ieșit prin mijloace legale, d-l Proudhon face o adevărată tumbă cu ajutorul căreia sare dintr-o dată într-o categorie nouă. Și atunci se dezvăluie în fața ochilor săi mirați *seria din intelect*.

El ia prima categorie întilnită și îi acordă arbitrar calitatea de a remedia inconvenientele categoriei de epurat. Astfel impozitele remediază, dacă este să dăm crezare d-lui Proudhon, inconvenientele monopolului, balanța comercială inconvenientele impozitelor, iar proprietatea funciară inconvenientele creditului.

Luînd astfel pe rînd categoriile economice una cîte una și făcînd dintr-una *antidotul* celeilalte, d-l Proudhon izbutește să facă din acest amestec de contradicții și de antidoturi împotriva contradicțiilor două volume de contradicții, pe care le intitulează pe drept cuvînt „Le système des contradictions économiques”.

A cincea observație

„În rațiunea absolută, toate aceste idei... sînt la fel de simple și de generale... De fapt noi nu ajungem la știință decît printr-un fel de *esafodaj* al ideilor noastre. Dar adevărul în sine este în afara acestor figuri

dialectice și deasupra combinațiilor spiritului nostru* (Proudhon, vol. II, pag. 97).

Iată, dintr-o dată, printr-un fel de cotitură bruscă al cărei secret îl cunoaștem acum, cum devine metafizica economiei politice o iluzie ! Niciodată d-l Proudhon nu a spus un lucru mai adevărat. Desigur, din moment ce întregul proces al mișcării dialectice se reduce la simplul procedeu de a opune ce e bun răului, de a pune probleme menite să elimine ce e rău și de a face dintr-o categorie antidotul alteia, categoriile nu mai au spontaneitate ; ideea „nu mai funcționează” ; ea nu mai are viață în ea. Ea nu se mai pune și nu se mai descompune în categorii. Succesiunea categoriilor a devenit un fel de *șafodaj*. Dialectica nu mai este mișcarea rațiunii absolute. Nu mai rămîne nimic din dialectică ; în locul ei există cel mult o morală cu totul pură.

Cînd d-l Proudhon vorbea de *seria din intelect*, de *succesiunea logică a categoriilor*, el declara hotărît că nu intenționează să facă *istoria cronologică*, adică, după d-l Proudhon, succesiunea istorică în care *s-au manifestat* categoriile. Totul se petrece pentru el în *eterul pur al rațiunii*. Totul trebuia să decurgă din acest eter cu ajutorul dialecticii. Acum, cînd este vorba să pună în aplicare această dialectică, îi lipsește rațiunea. Dialectica d-lui Proudhon reneagă dialectica lui Hegel, și iată că d-l Proudhon este nevoit să recunoască că ordinea în care el prezintă categoriile economice nu mai este ordinea în care ele se nasc unele din altele. Evoluțiile economice nu mai sînt evoluțiile rațiunii însăși.

Dar ce ne dă d-l Proudhon ? Istoria reală, adică, după cum înțelege d-l Proudhon, succesiunea în care *s-au manifestat* cronologic categoriile ? — Nu. Istoria, așa cum se desfășoară ea în însăși idee ? — Cu atît mai puțin. Deci nici istoria profană a categoriilor, nici istoria lor sfîntă ! Dar, în sfîrșit, ce fel de istorie ? — Istoria propriilor lui contradicții. Să le vedem cum evoluează și cum îl tirăsc pe d-l Proudhon după ele.

Înainte de a începe acest examen, care va prilejui a șasea observație importantă, mai trebuie să facem o observație de o importanță mai mică.

Să admitem împreună cu d-l Proudhon că istoria reală, istoria cronologică, este succesiunea istorică în care *s-au manifestat* ideile, categoriile, principiile.

Fiecare principiu a avut secolul lui de manifestare. Principiul de autoritate, de pildă, a avut secolul al XI-lea, după cum principiul individualismului l-a avut pe cel de-al

XVIII-lea. În consecință, secolul aparținea principiului, și nu principiul secolului. Cu alte cuvinte, principiul făcea istoria, nu istoria principiul. Când, apoi, pentru a salva atât principiile cât și istoria, ne întrebăm de ce cutare principiu s-a manifestat în secolul al XI-lea sau în secolul al XVIII-lea, și nu într-un altul, va trebui inevitabil să cercetăm amănunțit ce fel de oameni erau în secolul al XI-lea, ce fel erau cei din secolul al XVIII-lea, care erau nevoile lor, forțele lor productive, modul lor de producție, materiile prime de producție, care erau, în sfârșit, relațiile de la om la om rezultate din toate aceste condiții de existență. A adînci toate aceste chestiuni nu înseamnă oare a face istoria reală, profană a oamenilor din fiecare secol, a-i prezenta pe acești oameni în același timp ca pe autorii și actorii propriei lor drame? Dar, din moment ce îi prezentați pe oameni ca pe actorii și autorii propriei lor istorii, ajungeți printr-un ocol la adevăratul punct de plecare, deoarece abandonați principiile eterne de la care ați pornit la început.

D-l Proudhon nu a înaintat destul nici măcar pe drumul ocolit pe care îl alege ideologul pentru a ajunge la calea cea largă a istoriei.

A șasea observație

Să pășim alături de d-l Proudhon pe drumul ocolit.

Să admitem că relațiile economice, privite ca *legi imuabile, principii eterne, categorii ideale*, au fost anterioare oamenilor activi și întreprinzători; să admitem că aceste legi, aceste principii, aceste categorii au dormitat de la începutul începuturilor „în rațiunea impersonală a omenirii”. Am văzut că, datorită tuturor acestor eternități imuabile și imobile, nu mai există istorie; există cel mult istoria în idee, adică istoria care se reflectă în mișcarea dialectică a rațiunii pure. Spunînd că în mișcarea dialectică ideile nu se mai „diferențiază”, d-l Proudhon a distrus și *umbra mișcării și mișcarea umbrelor*, cu ajutorul cărora s-ar fi putut, la rigoare, crea un simulacru de istorie. În schimb, el reproșează istoriei propria sa neputință, se leagă de orice, chiar și de limba franceză.

„Deci nu este exact să se spună — afirmă d-l Proudhon-filozoful — că ceva *apare*, că ceva *se produce*: în civilizație, ca și în univers, totul există, totul acționează dintotdeauna. *Așa se întîmplă cu toată economia socială*” (vol. II, pag. 102).

Atît de mare este forța productivă a contradicțiilor care *funcționează* în sistemul d-lui Proudhon și care îl pun în func-

țiune și pe el, încît acesta, voind să explice istoria, este forțat s-o nege, voind să explice perindarea succesivă a relațiilor sociale neagă faptul că *ceva* poate să apară, voind să explice producția cu toate fazele ei contestă că *ceva se poate produce*.

Astfel, pentru d-l Proudhon nu mai există nici istorie, nici succesiunea ideilor, și totuși cartea sa continuă să existe; și tocmai această carte este, după propria sa expresie, „*istoria care corespunde succesiunii ideilor*”. Cum să găsim o formulă, căci d-l Proudhon este omul formulelor, cu ajutorul căreia să poată sări dintr-o dată peste toate aceste contradicții?

Pentru aceasta el a inventat o rațiune nouă, care nu este nici rațiunea absolută, pură și imaculată, nici rațiunea comună a oamenilor activi și întreprinzători din diferitele secole, ci o rațiune cu totul aparte, rațiunea societății-persoană, a subiectului *omenire*, care, sub pana d-lui Proudhon, apare citeodată și ca „*geniu social*”, „*rațiune generală*” și, în cele din urmă, ca „*rațiune umană*”. Această rațiune înzorzonată cu atîtea nume se face totuși recunoscută la fiecare pas ca rațiune individuală a d-lui Proudhon cu latura ei bună și latura ei rea, cu antidoturile și problemele ei.

„Rațiunea umană nu creează adevărul”, ascuns în profunzimile rațiunii absolute, eterne. Ea nu poate decît să-l dezvăluie. Dar adevărurile pe care ea le-a dezvăluit pînă acum sînt incomplete, insuficiente și deci contradictorii. Așadar, categoriile economice, fiind ele înseși adevăruri descoperite, revelate de rațiunea umană, de geniu social, sînt și ele incomplete și conțin germele contradicției. Pînă la d-l Proudhon geniu social nu a văzut decît *elementele antagoniste*, și nu *formula sintetică*, amîndouă ascunse simultan în *rațiunea absolută*. Relațiile economice, nefiind altceva decît realizarea pe pămînt a acestor adevăruri insuficiente, a acestor categorii incomplete, a acestor noțiuni contradictorii, sînt deci contradictorii prin ele însele și prezintă cele două laturi, una bună și alta rea.

A găsi adevărul complet, noțiunea în toată plenitudinea ei, formula sintetică care să spulbere antinomia — iată problema pe care trebuie s-o rezolve geniu social. Iată de ce, în închipuirea d-lui Proudhon, același geniu social a fost nevoit să treacă dintr-o categorie într-alta, fără să fi reușit pînă în prezent, cu toată bateria categoriilor sale, să smulgă lui Dumnezeu, rațiunii absolute, o formulă sintetică.

„Mai întâi societatea” (geniul social) „pornește de la un prim fapt, emite o ipoteză... adevărată antinomie, ale cărei rezultate antagoniste se desfășoară în economia socială în același mod în care în spirit ele ar putea fi deduse ca niște consecințe ale ei ; astfel că mișcarea industrială, urmînd în totul deducția ideilor, se împarte în două curente : unul cu efecte utile, celălalt cu rezultate funeste... Pentru a constitui armonios acest principiu cu două fețe și pentru a rezolva această antinomie, societatea scoate la iveală o a doua antinomie, care curînd va fi urmată de o a treia ; acesta va fi *mersul geniului social*, pînă cînd, epuizînd toate contradicțiile sale — presupun, căci acest lucru nu a fost dovedit, că contradicțiile proprii umanității au un sfîrșit —, revine dintr-un salt la toate pozițiile sale anterioare și rezolvă printr-o *singură formulă* toate problemele sale” (vol. I, pag. 133).

După cum înainte *antiteza* s-a transformat în *antidot*, tot așa *teza* devine acum *ipoteză*. Din partea d-lui Proudhon, această schimbare de termeni nu ne mai miră. Rațiunea umană, care numai pură nu este, deoarece nu are decît vederi incomplete, se lovește la fiecare pas de noi probleme de rezolvat. Fiecare teză nouă pe care o odescoperă în rațiunea absolută și care este negarea primei teze devine pentru ea o sinteză pe care o acceptă destul de naiv ca soluție a problemei în chestiune. Și astfel această rațiune se zbate în contradicții mereu noi, pînă cînd, ajungînd la capătul contradicțiilor, observă că toate aceste teze și sinteze nu sînt decît niște ipoteze contradictorii. În perplexitatea sa, „rațiunea umană, geniul social, revine dintr-un salt la toate pozițiile sale anterioare și rezolvă printr-o singură formulă toate problemele sale”. Această formulă unică, în treacăt fie spus, constituie adevărata descoperire a d-lui Proudhon. Este *valoarea constituită*.

Nu se fac ipoteze decît în vederea unui scop oarecare. Scopul pe care și-l propune în primul rînd geniul social, căruia îi dă glas d-l Proudhon, este acela de a elimina din fiecare categorie economică tot ce este rău, rămînînd numai ceea ce este bun. Pentru el, binele suprem, adevăratul scop practic, este *egalitatea*. Și de ce geniul social preferă mai curînd egalitatea decît inegalitatea, fraternitatea, catolicismul sau oricare alt principiu ? Pentru că „omenirea nu a realizat în mod succesiv atîtea ipoteze particulare decît în vederea unei ipoteze superioare”, care este tocmai egalitatea. Cu alte cuvinte, pentru că egalitatea este idealul d-lui Proudhon. El își închiuie că diviziunea muncii, creditul, fabrica, într-un cuvînt toate relațiile economice, nu au fost inventate decît în favoarea egalității, și totuși ele au sfîrșit întotdeauna prin a se întoarce împotriva ei. Pentru că istoria și ficțiunea d-lui

Proudhon se contrazic la fiecare pas, el ajunge la concluzia că între ele există o contradicție. Dacă există o contradicție, ea există numai între ideea sa fixă și mișcarea reală.

De acum înainte latura bună a unei relații economice este aceea care afirmă egalitatea ; latura rea este aceea care o neagă și afirmă inegalitatea. Orice categorie nouă este o ipoteză a geniului social, care urmărește să elimine inegalitatea creată de ipoteza precedentă. În rezumat, egalitatea este *intenția primitivă, tendința mistică, scopul providențial* pe care geniul social îl are neîncetat înaintea ochilor, învîrtindu-se în cercul contradicțiilor economice. Prin urmare, *providența* este locomotiva care trage bagajul economic al d-lui Proudhon mai bine decît rațiunea sa pură și volatilizată. El a consacrat providenței un întreg capitol, care urmează după capitolul cu privire la impozite.

Providență, scop providențial — iată marele cuvînt întrebuințat astăzi pentru a explica mersul istoriei. De fapt, cuvîntul acesta nu explică nimic. Este cel mult o formă declamatorie, o parafrază ca oricare alta a faptelor.

Este o realitate faptul că în Scoția a crescut valoarea proprietăților funciare datorită dezvoltării industriei engleze. Această industrie a deschis linii noi debușee. Pentru a produce lînă pe scară mare trebuiau transformate ogoarele în pășuni. Pentru a înfăptui această transformare trebuiau concentrate proprietățile. Pentru a concentra proprietățile trebuiau desființate micile ferme arendate, trebuiau alungați mii de fermieri din regiunea lor de baștină, iar în locul lor trebuiau puși cîțiva păstori care să supravegheze milioane de oi. Astfel, prin transformări succesive, proprietatea funciară a avut în Scoția drept rezultat alungarea oamenilor de către oi. Dacă veți spune acum că scopul providențial al instituției proprietății funciare în Scoția a fost alungarea oamenilor de către oi, veți face istorie providențială.

Desigur, năzuința spre egalitate este proprie secolului nostru. A afirma însă că toate secolele anterioare, cu nevoi și mijloace de producție etc. cu totul diferite, căutau în mod providențial să realizeze egalitatea înseamnă în primul rînd a substitui oamenii și mijloacele secolului nostru oamenilor și mijloacelor secolelor anterioare și a nu înțelege mișcarea istorică prin care generațiile succesive transformau rezultatele obținute de generațiile precedente. Economiiștii știu foarte bine că același lucru care pentru unul este materie prelucrată

nu este pentru altul decît materie primă pentru o nouă producție.

Presupuneți, așa cum face d-l Proudhon, că geniul social ar fi produs sau, mai bine zis, ar fi improvizat pe seniorii feudali cu scopul providențial de a-i transforma pe *dijmași în lucrători responsabili și egali între ei*; veți face astfel o substituie de scopuri și de persoane foarte demnă de această providență, care a introdus în Scoția proprietatea funciară pentru a-și procura plăcerea diabolică de a înlocui pe oameni cu oi.

Dar, pentru că d-l Proudhon manifestă un interes atît de duios pentru providență, îi atragem luarea-aminte asupra „Istoriei economiei politice” a d-lui Villeneuve-Bargemont⁶², care de asemenea aleargă după un scop providențial. Acest scop nu mai este egalitatea, ci catolicismul.

A șaptea și ultima observație

Economiștii folosesc un procedeu foarte straniu. Pentru ei nu există decît două feluri de instituții : artificiale și naturale. Instituțiile feudale sînt artificiale, cele burgheze sînt naturale. Ei seamănă în această privință cu teologii, care împart și ei religiile în două categorii. Orice religie care nu este a lor este o născocire a oamenilor, pe cînd propria lor religie este o revelație divină. Susținînd că relațiile actuale — relațiile de producție burgheze — sînt naturale, economiștii lasă să se înțeleagă că ele sînt relații prin care se creează averea și se dezvoltă forțele productive conform legilor naturii. Însăși aceste relații sînt deci legi naturale, independente de influența timpului. Sînt legi eterne care trebuie să guverneze întotdeauna societatea. Prin urmare, pînă acum a existat istorie, dar acum ea nu mai există. A existat istorie pentru că au existat instituții feudale și pentru că în aceste instituții feudale găsim relații de producție cu totul diferite de cele ale societății burgheze pe care economiștii le prezintă ca naturale și deci ca eterne.

Și feudalismul își avea proletariatul lui — iobagii, care purtau în sine toți germenii burgheziei. Producția feudală avea de asemenea două elemente antagoniste, considerate și ele ca fiind *latura frumoasă* și *latura rea* a feudalismului, fără să țină seama că latura rea ajunge întotdeauna să învingă latura frumoasă. Latura rea, generînd lupta, produce mișcarea care

face istoria. Dacă, în timpul dominației feudalismului, economiștii, entuziasmați de virtuțile cavalești, de dulcea armonie dintre drepturi și datorii, de viața patriarhală a orașelor, de starea de prosperitate a industriei casnice de la țară, de dezvoltarea industriei organizată pe corporații, jurande* și bresle, în sfârșit de tot ceea ce constituie partea frumoasă a feudalismului, și-ar fi pus problema să elimine tot ceea ce întunecă acest tablou — iobăgia, privilegiile, anarhia —, ce s-ar fi întâmplat? S-ar fi distrus toate elementele care generau lupta și s-ar fi înăbușit în germen dezvoltarea burgheziei. S-ar fi pus problema absurdă de a elimina istoria.

Cînd burghezia a învins, nu a mai fost vorba nici de latura bună, nici de cea rea a feudalismului. Ea a pus stăpînire pe forțele productive pe care le-a dezvoltat în timpul feudalismului. Toate vechile forme economice, relațiile civile care le corespundeau, regimuri politice, care erau expresia oficială a vechii societăți civile, au fost sfărîmate.

Astfel, pentru a avea o părere justă despre producția feudală, ea trebuie să fie privită ca un mod de producție bazat pe antagonism. Trebuie arătat că avuția a fost produsă în cadrul acestui antagonism, că o dată cu antagonismul dintre clase s-au dezvoltat și forțele productive, că una din clase, latura rea, negativă a societății, a crescut mereu pînă ce s-au copt condițiile materiale ale emancipării ei. Nu înseamnă oare aceasta că modul de producție, că relațiile în cadrul cărora se dezvoltă forțele productive nu sînt nicidecum legi eterne, dar că ele corespund unui anumit nivel de dezvoltare a oamenilor și a forțelor lor productive, și că o schimbare a forțelor productive ale oamenilor aduce în mod necesar o schimbare a relațiilor de producție? Deoarece înainte de toate importă ca lumea să nu fie lipsită de roadele civilizației dobîndite de forțele productive, trebuie sfărîmate formele tradiționale în cadrul cărora ele au fost produse. Din acest moment clasa revoluționară devine conservatoare.

Burghezia pornește cu un proletariat care este, la rîndul său, o rămășiță a proletariatului** din timpurile feudale. În cursul dezvoltării sale istorice, burghezia dezvoltă în mod inevitabil caracterul ei antagonist, care la început e mai mult

* Colegii de jurați, exercitînd autoritatea supremă în corporație. — *Nota Trad.*

** În exemplarul dăruit N. Utinei este adăugat : „clasa muncitoare”. — *Nota Red.*

sau mai puțin camuflat, existînd numai în stare latentă. Pe măsură ce burghezia se dezvoltă, se dezvoltă în sinul ei un proletariat nou, proletariatul modern ; între clasa proletară și clasa burgheză se desfășoară o luptă care, înainte de a fi simțită de ambele părți, înainte de a fi observată, apreciată, înțeleasă, recunoscută și declarată fățiș, se manifestă la început numai prin conflicte parțiale și de scurtă durată, prin acte izolate de distrugere. Pe de altă parte, dacă toți membrii burgheziei moderne au un interes comun în măsura în care formează o clasă opusă altei clase, ei au interese opuse, antagoniste, în relațiile pe care le au unii față de alții. Aceste interese opuse decurg din condițiile economice ale vieții lor burgheze. Zi de zi se vedește tot mai mult că relațiile de producție în care se mișcă burghezia nu au un caracter unitar, un caracter simplu, ci un caracter ambiguu ; că în cadrul acelorași relații în care se produce avuția se produce și mizeria ; că în cadrul acelorași relații în care se dezvoltă forțele productive se dezvoltă și o forță represivă ; că aceste relații nu produc *avuția burgheză*, adică avuția clasei burgheze, decît ruinînd mereu alți membri ai acestei clase și formînd un proletariat tot mai numeros.

Cu cît iese la iveală acest caracter antagonist, cu atît mai mult economiștii, acești reprezentanți științifici ai producției burgheze, ajung în conflict cu propria lor teorie și în rîndurile lor se formează diverse școli.

Astfel există economiști *fataliști*, care în teoriile lor sînt tot atît de nepăsători față de ceea ce numesc ei laturile negative ale producției burgheze pe cît sînt de nepăsători, în practică, burghezii înșiși față de suferințele proletariatului, cu ajutorul căruia ei fac avere. Această școală fatalistă se împarte în clasici și romantici. Clasicii, ca Adam Smith și Ricardo, reprezintă o burghezie care, luptînd încă împotriva rămășițelor societății feudale, se preocupă numai de curățirea relațiilor economice de rămășițele feudale, de sporirea forțelor productive, pentru a da un nou avînt industriei și comerțului. După concepția lor, suferințele proletariatului care participă la această luptă și care este absorbit de această muncă febrilă nu sînt decît suferințe trecătoare, accidentale, pe care el însuși le consideră ca atare. Economiștii, ca Adam Smith și Ricardo, care sînt istoricii acestei epoci, nu au altă misiune decît să demonstreze cum se dobîndește avuția în cadrul relațiilor de producție burgheze, să formuleze aceste relații sub

formă de categorii, de legi și să demonstreze că, pentru producerea avuțiilor, aceste legi, aceste categorii sînt mult superioare legilor și categoriilor societății feudale. Mizeria nu este pentru ei decît durerile facerii care însoțesc orice naștere, atît în natură cît și în industrie.

Romanticii aparțin epocii noastre, în care burghezia este în opoziție directă cu proletariatul, în care mizeria este tot atît de abundentă ca și bogăția. Economisții adoptă o atitudine de fataliști blazați care, de la înălțimea poziției lor, aruncă o privire de dispreț suveran asupra oamenilor-mașini prin a căror muncă se creează avuțiile. Ei copiază toate raționamentele predecesorilor, iar indiferența care la aceștia era o naivitate devine la ei o cochetărie.

Urmează apoi *școala umanitaristă*, care se preocupă de partea negativă a relațiilor actuale de producție. Ca să aibă conștiința împăcată ea caută să atenueze pe cît posibil contrastele existente; ea deplînge în mod sincer mizeria proletariatului, concurența deșănțată dintre burghezi; ea îi sfătuiește pe muncitori să fie cumpătați, să muncească bine și să nu facă mulți copii; iar burghezilor le recomandă să fie chibzuiți în zelul lor de a produce. Toată teoria acestei școli se bazează pe nesfîrșite discriminări între teorie și practică, între principii și rezultate, între idei și aplicare, între conținut și formă, între esență și realitate, între drept și fapt, între latura bună și latura rea.

Școala filantropică este școala umanitaristă perfecționată. Ea neagă inevitabilitatea antagonismului; ea vrea să transforme pe toți omenii în burghezi; ea vrea să traducă în viață teoria, întrucît teoria se deosebește de practică și nu conține antagonisme. Este de la sine înțeles că în teorie este ușor să faci abstracție de contradicțiile pe care le întâlnești în realitate la fiecare pas. Această teorie ar deveni astfel realitatea idealizată. Așadar, filantropii vor să mențină categoriile care exprimă relațiile burgheze, dar fără antagonismul care constituie esența acestor categorii și de care ele sînt inseparabile. Ei își închipuie că luptă serios împotriva practicii burgheze, în timp ce ei sînt mai burghezi decît ceilalți.

După cum *economisții* sînt reprezentanții științifici ai clasei burgheze, *socialiștii* și *comuniștii* sînt teoreticienii clasei proletare. Atîta timp cît proletariatul nu este încă destul de dezvoltat pentru a se constitui ca clasă și, în consecință, lupta dintre proletariat și burghezie nu are încă un caracter politic,

iar forțele productive nu sînt încă destul de dezvoltate în sînul burgheziei însăși pentru a lăsa să se întrevadă condițiile materiale necesare eliberării proletariatului și formării unei societăți noi, acești teoreticieni nu sînt decît niște utopiști, care improvizează sisteme pentru a face față nevoilor claselor oprite și aleargă după o știință regeneratoare. Dar, pe măsură ce istoria merge înainte și, o dată cu ea, lupta proletariatului se conturează mai precis, ei nu mai au nevoie să inventeze o știință; ajunge să înțeleagă ceea ce se petrece în fața ochilor lor și să devină exponenți conștienți ai acestei situații. Atîta timp cît ei aleargă după știință și nu fac decît să creeze sisteme, atîta timp cît sînt la începutul luptei, ei nu văd în mizerie decît mizerie, fără să vadă latura ei revoluționară, distructivă, care va răsturna vechea societate. Dar, din moment ce această latură este văzută, știința produsă de mișcarea istorică, participînd la această mișcare în deplină cunoștință de cauză, încetează să mai fie o știință doctrinară și devine o știință revoluționară.

Să revenim la d-l Proudhon.

Fiecare relație economică are o latură bună și una rea: este singurul punct în care d-l Proudhon nu se dezmente. Latura bună este, după părerea lui, scoasă în evidență de economiști; latura rea este demascată de socialiști. El împrumută de la economiști convingerea în necesitatea relațiilor economice veșnice și de la socialiști iluzia de a nu vedea în mizerie decît mizerie. El este de acord și cu unii, și cu alții, referindu-se la autoritatea științei. Pentru el știința se reduce la dimensiunile infime ale unei formule științifice; el este în goană veșnică după formule. Ca atare, d-l Proudhon își închipuie că a făcut critica economiei politice și a comunismului; dar el este mai prejos de ambele. Mai prejos decît economiștii, pentru că, fiind filozof și avînd la îndemînă o formulă magică, a crezut că nu mai este nevoie să între în amănunte pur economice; mai prejos de socialiști, pentru că nu are nici destul curaj și nici destulă perspicacitate ca să se ridice, speculativ cel puțin, deasupra orizontului burghez.

Vrea să fie o sinteză și nu este decît o eroare compusă.

Vrea să planeze, ca om de știință, deasupra burghezilor și a proletarilor; dar nu este decît un mic-burghez, care oscilează neîncetat între capital și muncă, între economia politică și comunism.

§ II. Diviziunea muncii și mașinile

După părerea d-lui Proudhon, diviziunea muncii deschide seria evoluțiilor economice.

<i>Latura bună a diviziunii muncii.</i>	{	„În esența ei, diviziunea muncii este modul în care se realizează <i>egalitatea</i> condițiilor și a facultăților mintale“ (vol. I, pag. 93).
<i>Latura rea a diviziunii muncii.</i>	{	„Diviziunea muncii a devenit pentru noi un izvor de mizerie“ (vol. I, pag. 94).
		Variantă
<i>Problemă de rezolvat.</i>	{	„Munca, <i>divizîndu-se conform legii</i> care îi este proprie și care este prima condiție a fecundității ei, sfârșește prin a-și nega scopurile și a se desființa pe ea însăși“ (vol. I, pag. 94).
		Să se găsească „o nouă îmbinare care să înlătore laturile rele ale diviziunii, menținînd totodată rezultatele ei folo-sitoare“ (vol. I, pag. 97).

Diviziunea muncii este, după părerea d-lui Proudhon, o lege veșnică, o categorie simplă și abstractă. De aceea abstracția, ideea, cuvîntul trebuie să-i ajungă ca să explice diviziunea muncii în diferitele epoci ale istoriei. Castele, corporațiile, regimul manufacturier, marea industrie se explică prin singurul cuvînt *a divide*. Studiați întii bine sensul cuvîntului „a divide“ și nu va mai fi nevoie să cercetați numeroasele influențe care dau diviziunii muncii în fiecare epocă un caracter determinat.

Fără îndoială, ar însemna să simplificăm prea mult lucrurile dacă le-am reduce la categoriile d-lui Proudhon. Istoria nu procedează atît de categoric. În Germania a fost nevoie de trei secole încheiate ca să se înfăptuiască prima mare diviziune a muncii, aceea a separării orașului de sat. Pe măsură ce se modifica o singură relație, relația dintre oraș și sat, se transforma întreaga societate. Chiar dacă ne vom opri numai la această latură a diviziunii muncii, vom avea într-un caz republicile antice, în alt caz feudalitatea creștină ; într-un caz vechea Anglie cu baronii ei, în alt caz Anglia modernă cu

regii bumbacului (cotton-lords). În secolul al XIV-lea și al XV-lea, cînd încă nu existau colonii, cînd America nu exista încă pentru Europa, cînd relațiile cu Asia nu se întrețineau decît prin intermediul Constantinopolului și cînd Mediterana era centrul activității comerciale, diviziunea muncii avea cu totul altă formă, cu totul alt aspect decît în secolul al XVII-lea, cînd spaniolii, portughezii, olandezii, englezii și francezii aveau colonii pe tot globul. Întinderea pieței, fizionomia ei dau diviziunii muncii în diferitele epoci un aspect, un caracter care ar fi greu de dedus numai din cuvîntul „*a divide*”, din idee, din categorie.

„Toți economiștii — spune d-l Proudhon — de la A. Smith încoace au semnalat *avantajele și dezavantajele* legii diviziunii muncii, insistînd însă mult mai mult asupra primelor decît asupra celor din urmă, deoarece aceasta corespundea mai bine optimismului lor, și fără ca vreunul dintre ei să se fi întrebat vreodată ce putea să constituie dezavantajele unei legi... Cum se poate ca același principiu, urmărit în toate consecințele lui, să ducă la efecte diametral opuse? Nici un economist, nici înainte, nici după A. Smith, nu și-a dat vreodată seama că aici e o problemă care trebuie să fie elucidată. Say ajunge să recunoască că în diviziunea muncii aceeași cauză care generează binele naște și răul”.

A. Smith merge mai departe decît își închipuie d-l Proudhon. El a văzut foarte bine că „în realitate deosebirea dintre aptitudinile firești ale indivizilor este mult mai mică decît credem. Aceste predispoziții atît de diferite, care par să deosebească pe oamenii de diferite profesii cînd ajung la o vîrstă matură, nu sînt atît *cauza* cît *efectul* diviziunii muncii”⁶³. În principiu, un hamal se deosebește mai puțin de un filozof decît un dulău de un ogar. Diviziunea muncii este aceea care a săpat o prăpastie între ei. Toate acestea nu-l împiedică pe d-l Proudhon să spună în altă parte că Adam Smith habar n-a avut de consecințele supărătoare ale diviziunii muncii. Pentru același motiv el susține că J.-B. Say a fost *primul* care a recunoscut „că în diviziunea muncii aceeași cauză care generează binele naște și răul”.

Dar să-l ascultăm pe Lemontey ; *suum cuique* *

„D-l J.-B. Say mi-a făcut onoarea să adopte în excelentul său tratat de economie politică principiul *pe care l-am expus* în fragmentul despre influența morală a diviziunii muncii. Desigur că titlul puțin cam frivol al cărții mele⁶⁴ l-a reținut să mă citeze. Nu pot să atribui decît acestei cauze tăcerea unui scriitor cu prea mult fond propriu pentru a nega un împrumut atît de neînsemnat” (Lemontey, Opere complete, vol. I, pag. 245, Paris, 1840).

* — fiecăruia ce i se cuvine. — *Nota Trad.*

Trebuie să recunoaștem : Lemontey a expus în mod spiritual consecințele supărătoare ale diviziunii muncii, așa cum are loc în zilele noastre, și d-l Proudhon nu a găsit nimic de adăugat. Dar pentru că, din vina d-lui Proudhon, am abordat această chestiune de prioritate, vom mai spune în treacăt că mult timp înaintea d-lui Lemontey și cu șaptesprezece ani înaintea lui Adam Smith, elev al lui A. Ferguson, acesta din urmă a expus chestiunea în mod clar într-un capitol care tratează în special despre diviziunea muncii.

„S-ar putea chiar naște îndoiala că capacitatea generală a unei națiuni crește proporțional cu progresul tehnicii. Numeroase ramuri ale tehnicii... reușesc perfect chiar cînd sînt complet lipsite de ajutorul rațiunii și al sentimentului, iar ignoranța este mama industriei, ca și a superstiției. Reflecția și imaginația sînt supuse erorii ; dar obișnuința de a mișca piciorul sau mîna nu depinde nici de una, nici de cealaltă. Astfel s-ar putea spune că, în ceea ce privește manufactura, perfecțiunea constă în posibilitatea de a se lipsi de facultățile mintale, astfel încît atelierul, condus fără eforturi intelectuale, să poată fi privit ca o mașină ale cărei piese le formează oamenii... Generalul poate să fie foarte priceput în arta războiului, în timp ce tot meritul soldatului se mărginește la executarea citorva mișcări cu piciorul sau cu mîna. Se poate ca unul să fi cîștigat ceea ce celălalt a pierdut... Într-o epocă în care totul este separat, însăși arta gîndirii poate să devină o îndeletnicire aparte” (A. Ferguson. „Essai sur l'histoire de la société civile”, Paris, 1783⁶).

Terminînd scurta analiză literară, trebuie să arătăm că negăm categoric că „toți economiștii au acordat mai multă atenție avantajelor decît dezavantajelor diviziunii muncii”. Este suficient să amintim de Sismondi.

Astfel, în ceea ce privește *avantajele* diviziunii muncii, d-l Proudhon nu avea altceva de făcut decît să parafrazeze mai mult sau mai puțin pompos frazele obișnuite pe care toată lumea le cunoaște.

Să vedem acum cum deduce el din diviziunea muncii, privită ca o lege generală, ca o categorie, ca o idee, *dezavantajele* pe care ea le comportă. Cum se face că această categorie, această lege implică o repartitie inegală a muncii în detrimentul sistemului egalitar al d-lui Proudhon ?

„În această clipă solemnă de diviziune a muncii, o furtună e gata să se abată asupra omenirii. Progresul nu se înfăptuiește pentru toți în mod egal și uniform.... el începe prin a se extinde asupra unui mic număr de privilegiați... Această preferință a progresului pentru anumite persoane, care a făcut să se creadă atita timp în inegalitatea naturală și providențială a condițiilor, a dat naștere la caste și a creat o structură ierarhică în toate societățile” (Proudhon, vol. I, pag. 94).

Diviziunea muncii a dat naștere castelor. Or, castele reprezintă dezavantajul diviziunii muncii ; deci diviziunea muncii este aceea care a creat dezavantaje. Quod erat demonstrandum *. Dacă, mergînd mai departe, te întrebi ce a determinat diviziunea muncii să creeze castele, ierarhiile și privilegiile, d-l Proudhon îți va răspunde : progresul. Și ce determină progresul ? Barierele. Barierele constituie pentru d-l Proudhon preferința progresului pentru anumite persoane.

După filozofie vine istoria. Însă nici istoria descriptivă, nici istoria dialectică, ci istoria comparată. D-l Proudhon face o paralelă între tipograful de azi și tipograful din evul mediu ; între muncitorul de la uzinele Creusot și fierarul de la țară ; între literatul din zilele noastre și literatul din evul mediu ; el face să incline balanța de partea celor care, mai mult sau mai puțin, sînt reprezentanții diviziunii muncii care a apărut în evul mediu sau a fost moștenită de la evul mediu. El opune diviziunii muncii dintr-o epocă istorică diviziunea muncii din altă epocă istorică. Oare aceasta trebuia să demonstreze d-l Proudhon ? Nu. El trebuia să ne demonstreze dezavantajele diviziunii muncii în general, ale diviziunii muncii privite ca o categorie. De altfel la ce bun să mai insistăm asupra acestei părți a lucrării d-lui Proudhon de vreme ce vom vedea ceva mai departe că el însuși retractează în mod categoric toate aceste pretinse argumente ?

„Pe lângă *depravarea sufletului* — continuă d-l Proudhon — prelungirea zilei de muncă, care crește invers proporțional cu cantitatea de inteligență cheltuită, este primul efect al muncii fărîmițate... Cum însă durata zilei de muncă nu poate depăși 16—18 ore, din momentul deci în care micșorarea cantității de inteligență cheltuită nu va putea fi compensată pe socoteala timpului, ea va fi compensată pe socoteala prețului și salariile vor scădea... Un lucru este cert și trebuie notat aici : *conștiința universală* nu consideră egale munca unui maistru și a unui salahor. *Prin urmare* e necesară reducerea prețului zilei de muncă ; astfel că muncitorul, după ce a fost înjosit printr-o funcție degradantă, trebuie să sufere și din punct de vedere material de pe urma micșorării salariilor”.

Trecem peste valoarea logică a acestor silogisme, pe care Kant le-ar numi paralogisme care nimeresc alături.

Iată fondul lor :

Diviziunea muncii reduce pe muncitor la o funcție degradantă ; acestei funcții degradante îi corespunde un suflet depravat ; unei depravări a sufletului îi corespunde o reducere tot mai mare a salariului. Și, pentru a dovedi că acestei

* — ceea ce trebuia demonstrat. — *Nota Trad.*

reduceri a salariilor îi corespunde un suflet depravat, d-l Proudhon spune, ca să aibă conștiința împăcată, că așa vrea conștiința universală. Sufletul d-lui Proudhon face și el parte din conștiința universală ?

Mașinile sînt pentru d-l Proudhon „antiteza logică a diviziunii muncii”, și, în sprijinul dialecticii sale, el începe prin a transforma mașinile în *fabrică*.

După ce a presupus existența fabricii moderne pentru a arăta că mizeria decurge din diviziunea muncii, d-l Proudhon presupune mizeria generată de diviziunea muncii pentru a ajunge la fabrică și pentru a o putea prezenta ca negare dialectică a acestei mizerii. După ce l-a înjosit pe muncitor din punct de vedere moral dîndu-i o *funcție degradantă*, iar din punct de vedere material prin micimea salariului, după ce l-a făcut pe muncitor *dependent de maistru*, reducîndu-i munca pînă la *munca unui salahor*, el revine la fabrică și la mașini, arătînd că ele *degradează* pe muncitor „*subordonîndu-l unui maistru*” și-i desăvîrșește degradarea făcîndu-l „să decadă de la rangul de meșteșugar la acela de *salahor*”. Frumoasă dialectică ! Cel puțin de s-ar opri aici ; dar nu, el are nevoie de o nouă istorie a diviziunii muncii nu pentru a scoate din ea contradicțiile, ci pentru a reconstrui fabrica după cum vrea el. În acest scop, el trebuie să uite tot ceea ce a spus despre diviziunea muncii.

Munca se organizează, se împarte în mod diferit, conform uneltelor de care dispune. Moara de mîină presupune o altă diviziune a muncii decît moara cu aburi. Să începi cu diviziunea muncii în general, pentru a ajunge după aceea la o unealtă specială de producție, la mașini, înseamnă să-ți bați joc de istorie.

Mașinile sînt tot atît de puțin o categorie economică cum este boul care trage la plug. Mașinile nu sînt decît o forță productivă. Fabrica modernă, care se bazează pe folosirea mașinilor, este un raport social de producție, o categorie economică.

Să vedem acum cum se petrec lucrurile în imaginația cli-pitoare a d-lui Proudhon.

„În societate, apariția neîncetată a mașinilor este antiteza, formula inversă a diviziunii muncii ; este *protestul* geniului industrial *împotriva muncii fărîmițate și asatine*. Ce este de fapt o mașină ? *Un mod de a uni diferite părțile de muncă* pe care diviziunea muncii le-a separat. Orice mașină poate fi privită ca o îmbinare a mai multor operații... Deci prin mașină se va *reconstitui muncitorul*. Deoarece în economia politică mașinile sînt antipodul diviziunii muncii, ele reprezintă sinteza care în spi-

ritul omenesc se opune analizei... Diviziunea muncii nu făcea decât să separe diferitele părți ale muncii, lăsând pe fiecare să se ocupe de specialitatea care îi plăcea cel mai mult; fabrica îi grupează pe muncitori corespunzător raportului fiecărei părți față de întreg... ea introduce principiul de autoritate în muncă... Dar nu numai atât: *mașina* sau *fabrica*, după ce l-a degradat pe muncitor subordonându-l unui maistru, desăvârșește degradarea lui făcându-l să decadă de la rangul de meșteșugar la acela de salahor... Perioada prin care trecem acum, aceea a mașinilor, se distinge printr-o trăsătură caracteristică, și anume prin *munca salariată*. Munca salariată este *posteroară* diviziunii muncii și schimbului“.

O simplă observație pentru d-l Proudhon. O separare a diferitelor părți ale muncii care lasă fiecăruia posibilitatea să se dedice specialității preferate, o separare care, după părerea d-lui Proudhon, datează de la începutul lumii, nu există decât în industria modernă, sub regimul concurenței.

D-l Proudhon face apoi o prea „interesantă” „genealogie”, pentru a demonstra cum s-a născut fabrica din diviziunea muncii și munca salariată din fabrică.

1) El presupune un om care „a observat că, dacă ar separa producția în diferitele ei părți și fiecare dintre aceste părți ar fi executată de un alt muncitor”, forțele de producție ar crește.

2) Acest om, „sezisînd firul acestei idei, consideră că, formînd un grup permanent de lucrători selecționați pentru obiectul special pe care și-l *propune*, va obține o producție mai mare etc.”

3) Acest om face o *propunere* altor oameni, pentru a-i face să înțeleagă ideea sa și să seziseze firul ei.

4) La începutul industriei, acest om tratează de la *egal la egal cu tovarășii săi*, care mai tîrziu devin *muncitorii* săi.

5) „Se înțelege, desigur, că această egalitate inițială a trebuit să dispară repede, din cauza poziției avantajoase a stăpînului și a dependenței salariatului”.

Iată încă un eșantion al *metodei istorice și descriptive* a d-lui Proudhon.

Să cercetăm acum, din punct de vedere istoric și economic, dacă realmente fabrica sau mașina au introdus *principiul de autoritate* în societate după diviziunea muncii; dacă, pe de o parte, a avut loc, cu acest prilej, o reabilitare a muncitorului, deși, pe de altă parte, el a fost supus autorității; dacă mașina, prin reconstituirea muncii divizate, este *sinteza* ei, opusă *analizei* acesteia.

Ca și fabrica, societatea, ca un întreg, are și ea o diviziune a muncii. Dacă am lua ca model diviziunea muncii din-

tr-o fabrică modernă pentru a o aplica apoi unei societăți întregi, ne vom convinge că societatea cea mai bine organizată pentru producția avuțiilor ar fi incontestabil aceea cu un singur patron-șef, care ar repartiza munca între diferiții membri ai comunității după o regulă dinainte stabilită. Realitatea este însă alta. În timp ce în cadrul fabricii moderne diviziunea muncii este minuțios rînduită de autoritatea patronului, societatea modernă nu are altă regulă, altă autoritate pentru a repartiza munca decît libera concurență.

Sub regimul patriarhal, sub regimul castelor, sub regimul feudal și corporativ, diviziunea muncii în întreaga societate avea loc după reguli fixe. Aceste reguli au fost oare stabilite de un legislator? Nu. Ivite la început din condițiile producției materiale, ele au fost ridicate la rangul de legi mult mai târziu. În felul acesta, diferitele forme ale diviziunii muncii le-au corespuns diferite forme de organizare socială. În ceea ce privește diviziunea muncii în ateliere, ea era foarte puțin dezvoltată în toate aceste forme ale societății arătate mai sus.

Se poate chiar stabili ca regulă generală că, cu cît diviziunea muncii în cadrul societății emană mai puțin de la o autoritate, cu atît mai mult se dezvoltă diviziunea muncii în cadrul atelierului și cu atît mai mult aceasta este supusă autorității unui singur individ. Prin urmare, în ceea ce privește diviziunea muncii, există un *raport invers* între autoritatea din cadrul atelierului și autoritatea din cadrul societății.

Să vedem acum ce este fabrica, unde ocupațiile sînt foarte divizate, unde munca fiecărui muncitor se reduce la o operație foarte simplă și unde autoritatea, capitalul, grupează și conduce lucrările. Cum a luat naștere această fabrică? Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să cercetăm cum s-a dezvoltat industria manufacturieră propriu-zisă. Înțeleg să vorbesc despre industria care încă nu este industria modernă cu mașinile ei, dar care nu mai este nici industria meșteșugarilor din evul mediu și nici industria casnică. Nu vom intra în detalii prea ample; nu vom da decît cîteva puncte sumare, pentru a arăta că nu se poate face istorie cu formule.

Una dintre condițiile necesare pentru formarea industriei manufacturiere a fost acumularea capitalurilor, înlesnită de descoperirea Americii și de importul metalelor ei prețioase.

S-a dovedit în suficientă măsură că creșterea mijloacelor de schimb a avut ca urmare, pe de o parte, deprecierea sala-

riilor și a rentelor funciare și, pe de altă parte, creșterea profiturilor industriale. Cu alte cuvinte : pe măsură ce decădea clasa proprietarilor funciari și clasa celor ce muncesc, seniorii feudali și poporul, se ridica clasa capitaliștilor, burghezia.

Au mai existat și alte împrejurări care au contribuit simultan la dezvoltarea industriei manufacturiere : creșterea cantității mărfurilor puse în circulație de îndată ce s-au stabilit relațiile comerciale cu Indiile orientale pe la capul Bunei Speranțe, regimul colonial și dezvoltarea comerțului maritim.

Un alt punct de care nu s-a ținut încă îndeajuns seamă în istoria industriei manufacturiere este concedierea numeroaselor suite ale seniorilor feudali, ai căror membri subalterni se transformaseră în vagabonzi înainte de a intra în atelier. Apariția atelierului manufacturier este precedată în secolele al XV-lea și al XVI-lea de un vagabondaj aproape general. Atelierul și-a mai găsit un puternic sprijin în numeroși țărani care aflau secole de-a rîndul spre orașe, fiind neîncetat izgoști de la țară din cauza transformării ogoarelor în pășuni și a progresului în agricultură, ceea ce făcea să fie nevoie de mai puține brațe de muncă pentru cultivarea pământurilor.

Extinderea pieței, acumularea capitalurilor, modificările intervenite în poziția socială a claselor, marele număr de oameni lipsiți la un moment dat de sursa lor de venit — iată atâtea condiții istorice pentru formarea manufacturii. Nu înțelegerea prin bună învoială între egali i-a adunat pe oameni în ateliere, cum susține d-l Proudhon. Manufactura nu a apărut nici măcar în sînul vechilor corporații. Negustorul, nu vechiul meșter breslaș, a fost acela care a devenit patronul atelierului modern. Aproape pretutindeni s-a dat o luptă îndârjită între manufactură și meșteșuguri.

Acumularea și concentrarea de unelte și de muncitori a precedat dezvoltarea diviziunii muncii în interiorul atelierului. O trăsătură caracteristică a manufacturii consta mai curînd în reunirea mai multor muncitori și a mai multor meserii într-un singur loc, într-o sală, sub comanda unui capital, decît în descompunerea muncii în părțile ei componente și în adaptarea unui muncitor special la o muncă foarte simplă.

Utilitatea unui atelier consta nu atît în diviziunea muncii propriu-zise, cît în faptul că se lucra pe scară mai mare, că se economiseau o mulțime de cheltuieli neproductive etc. La sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea, manufactura olandeză de-abia cunoștea diviziunea muncii.

Dezvoltarea diviziunii muncii presupune reunirea muncitorilor într-un singur atelier. Nici în secolul al XVI-lea și nici în secolul al XVII-lea nu întilnim măcar un singur exemplu în care diferitele ramuri ale aceleiași meserii să se fi dezvoltat fiecare în parte, în așa măsură încît să fi fost suficientă concentrarea lor într-un loc pentru a obține atelierul gata format. Dar, de îndată ce au fost reuniți atît oamenii cît și uneltele de producție, diviziunea muncii, așa cum exista sub formă de breaslă, era reprodusă și se reflecta în mod necesar în interiorul atelierului.

Pentru d-l Proudhon, care, chiar dacă vede lucrurile, le vede de-a-ndoaselea, diviziunea muncii, așa cum o înțelege Adam Smith, precedă atelierul, în timp ce în realitate atelierul este una dintre condițiile de existență a diviziunii muncii.

Mașinile, în adevărata accepție a cuvîntului, datează de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Nu e nimic mai absurd decît să vezi în mașini *antiteza* diviziunii muncii, *sinteza* care restabilește unitatea muncii fărîmițate.

Mașina este o reunire a uneltelor de muncă, și nicidecum o combinare de munci pentru muncitorul însuși.

„Cînd prin diviziunea muncii fiecare operație distinctă a fost redusă la întrebuițarea unei simple unelte, reunirea tuturor acestor unelte puse în acțiune de un singur motor constituie o mașină” (Babbage, „Traité sur l'économie des machines” etc., Paris, 1833 ⁶⁶).

Unelte simple, acumulare de unelte, unelte compuse acționate de un singur motor manual — omul —, unelte acționate de forțele naturii, mașina, sistemul de mașini cu motor automat — iată evoluția mașinilor.

Concentrarea uneltelor de producție și diviziunea muncii sînt tot atît de strîns legate una de alta ca și concentrarea puterii de stat și diviziunea intereselor private în domeniul politic. În Anglia, prin concentrarea pămînturilor, a acestor unelte de muncă agricolă, există atît diviziunea muncii agricole cît și exploatarea pămînturilor cu mașini. În Franța, unde uneltele de muncă agricolă sînt fărîmițate, unde există sistemul de parcele, nu există în general nici diviziunea muncii agricole, nici folosirea mașinilor în agricultură.

Pentru d-l Proudhon, concentrarea uneltelor de muncă înseamnă negarea diviziunii muncii. În realitate, lucrurile se prezintă invers. Pe măsură ce sporește concentrarea uneltelor, se dezvoltă și diviziunea muncii, și viceversa. Iată de ce orice mare invenție în domeniul mecanicii este urmată de o divi-

ziune și mai mare a muncii și fiecare sporire a diviziunii muncii aduce, la rîndul ei, noi invenții mecanice.

E de prisos să reamintim că marile progrese în ceea ce privește diviziunea muncii au început în Anglia după inventarea mașinilor. Astfel, țesătorii și torcătorii erau în cea mai mare parte țărani, situație care mai dăinuie și astăzi în țările înapoiate. Inventarea mașinilor a desăvîrșit separarea muncii manufacturiere de munca agricolă. Țesătorul și torcătorul, reuniți odinioară într-o singură familie, au fost despărțiți de mașină. Datorită mașinii, torcătorul poate locui în Anglia, în timp ce țesătorul poate să stea în Indiile orientale. Înainte de inventarea mașinilor, industria unei țări prelucra mai ales materiile prime produse de propriul ei sol. Astfel Anglia prelucra lîna, Germania inul, Franța mătăsurile și inul, iar Indiile orientale și Levantul bumbacul etc. Datorită folosirii mașinilor și a aburului, diviziunea muncii a putut să ia astfel de proporții, încît marea industrie, desprinsă de solul național, depinde exclusiv de piața mondială, de schimburile internaționale, de diviziunea internațională a muncii. În sfîrșit, mașina exercită o asemenea influență asupra diviziunii muncii, încît, atunci cînd în procesul de producție al unui obiect oarecare a devenit posibil ca diferite părți ale acestuia să fie fabricate cu mașina, procesul de producție se scindează de îndată în două ramuri, independente una de alta.

Mai e oare nevoie să vorbim de *scopul providențial* și filantropic pe care d-l Proudhon îl descoperă în inventarea și în folosirea inițială a mașinilor ?

Cînd în Anglia comerțul s-a dezvoltat în așa măsură încît munca manuală nu mai putea să-i facă față, s-a simțit nevoia unor mașini. Oamenii s-au gîndit atunci să aplice știința mecanică, deja gata formată în secolul al XVIII-lea.

Apariția fabricii este marcată prin acte care numai filantropice nu erau. Copiii munceau sub amenințarea biciului ; ei deveniseră un obiect de trafic, încheindu-se adevărate contracte cu orfelinatele. Au fost abrogate toate legile cu privire la ucenicie, deoarece, ca să folosim cuvintele d-lui Proudhon, nu mai era nevoie de muncitori *sintetici*. În sfîrșit, începînd din 1825, aproape toate noile invenții au fost rezultatul ciocnirilor dintre muncitori și patroni, care căutau pe toate căile să deprecieze specialitatea muncitorului. După fiecare nouă grevă cît de cît însemnată apărea o nouă mașină. Atît de puțin considera muncitorul folosirea mașinilor ca o reabilitare, sau ca

o restaurare a sa, cum pretinde d-l Proudhon, încît în secolul al XVIII-lea el s-a opus timp îndelungat dominației incipiente a mașinii automate.

„Wyatt — spune doctorul Ure — descoperise degetele torcătoare (seria de valțuri cu zimți) cu mult înainte de Arkwright. Dificultatea principală nu consta propriu-zis în inventarea unui mecanism automat... Dificultatea o constituia mai ales disciplina necesară pentru a-i face pe oameni să renunțe la obiceiurile lor anarhice în muncă și să se identifice cu regularitatea invariabilă a mișcării unei mari mașini automate. A inventa însă și a traduce în viață codul disciplinei de fabrică adaptat la nevoile și la ritmul sistemului automat, această muncă demnă de un Hercule a fost opera nobilă a lui Arkwright”.

În fond, prin introducerea mașinilor, diviziunea muncii în cadrul societății a crescut, sarcina muncitorului în cadrul atelierului s-a simplificat, concentrarea capitalului a crescut, iar omul a fost și mai mult fărîmițat.

Cînd d-l Proudhon vrea să fie economist și să renunțe o clipă la „evoluția seriei de idei în minte”, atunci împrumută erudiție de la Adam Smith, care a scris în perioada în care fabrica abia lua naștere. Într-adevăr, ce mare este deosebirea dintre diviziunea muncii care exista pe vremea lui Adam Smith și cea care există în fabrica modernă! Pentru a o înțelege mai bine, este de ajuns să cităm cîteva pasaje din „Filozofia manufacturilor” a doctorului Ure.

„Cînd A. Smith și-a scris nemuritoarea sa lucrare despre elementele economiei politice, sistemul industriei mecanizate abia dacă era cunoscut. Cu drept cuvînt a considerat el că diviziunea muncii este marele principiu al perfecționării manufacturii. Luînd ca exemplu o fabrică de ace cu gămălie, el a demonstrat că un lucrător care se perfecționează prin practică într-o singură direcție devine mai îndemînic și mai puțin costisitor. În conformitate cu acest principiu, el a observat că în fiecare ramură a manufacturii anumite operații, de pildă tăierea firelor de alamă în lungimi egale, se execută mai lesne; că altele, de pildă fasonarea și aplicarea gămăliilor, sînt relativ mai grele; el ajunge deci la concluzia că fiecareia dintre aceste operații i se poate adapta un lucrător, al cărui salariu să corespundă îndemînării sale. Tocmai această adaptare constituie fondul diviziunii muncii. Dar ceea ce a putut servi ca exemplu util pe vremea doctorului Smith, astăzi nu ar putea decît să inducă în eroare publicul cu privire la principiul real al industriei de fabrică. Într-adevăr, repartizarea sau mai curînd adaptarea diferitelor operații la capacitatea fiecărui individ nu intră cîtuși de puțin în planul de activitate al fabricii; dimpotrivă, pretutindenii unde un procedeu oarecare reclamă multă dexteritate și precizie, mîna unui muncitor iscusit, dar care poate adesea să greșească, este înlocuită de un mecanism special, a cărui muncă automatizată este atît de bine pusă la punct, încît și un copil o poate supraveghea.

Principiul sistemului de fabrică constă deci în a înlocui munca manuală cu munca mecanizată și în a înlocui diviziunea muncii dintre meseriași prin descompunerea unui proces de muncă în părțile lui componente. În sistemul muncii manuale, mina de lucru era de obicei elementul cel mai costisitor dintr-un produs oarecare; în sistemul muncii mecanizate, dibăcia meseriașului este înlocuită tot mai mult de simpla supraveghere a mașinii.

Slăbiciunea naturii umane este atât de mare, încît muncitorul, cu cît e mai iscusit, cu atît e mai voluntar, mai intratabil și mai înapt pentru un sistem mecanizat, pe care pornirile sale capricioase îl pot în mare măsură prejudicia în ansamblul său. Obiectivul principal al fabricantului de astăzi este deci de a reduce, combinînd știința cu capitalurile sale, funcția muncitorilor lui la exercitarea vigilenței și a dexterității, însușiri care se perfecționează în tinerețe *dacă sînt fixate asupra unui singur obiect*.

După sistemul gradației muncii, este nevoie de ucenicie de cîțiva ani înainte ca ochiul și mina muncitorului să capete destulă dexteritate pentru a efectua unele operații mecanizate deosebit de grele; în conformitate însă cu sistemul care descompune un proces de muncă, reducîndu-l la părțile lui componente care sînt efectuate de mașini automate, aceste operații parțiale elementare pot fi încredințate unui muncitor cu o capacitate obișnuită, după ce a fost supus unei scurte probe; la nevoie el poate chiar să fie trecut de la o mașină la alta, după bunul plac al directorului întreprinderii. Astfel de mutări sînt vădit opuse vechii rutine, care, divizînd munca, încredința unui muncitor sarcina de a fasona gămălia, altuia sarcina de a ascuți virful, muncă plictisitoare și enervantă prin uniformitatea ei... După principiul *egalizării* însă, sau după sistemul mecanizat, facultățile muncitorului sînt supuse numai unui exercițiu plăcut etc., „Întrucît munca sa se reduce la supravegherea unui mecanism bine pus la punct, el poate să o învețe în scurt timp; iar atunci cînd trece de la o mașină la alta, el variază munca, își îmbogățește ideile reflectînd asupra îmbinării generale a rezultatelor muncii sale și a tovarășilor săi. Astfel, această încătușare a facultăților, această îngustare a ideilor, această trinare a dezvoltării fizice a muncitorului, care nu fără motiv au fost atribuite diviziunii muncii, nu pot, în împrejurări obișnuite, să se mai repete sub regimul unei *repartiții egale a muncilor*.

Scopul constant și tendința oricărei perfecționări a tehnicii este, într-adevăr, de a renunța cu totul la munca omului sau de a-i scădea prețul, înlocuind munca bărbaților prin munca femeilor și a copiilor sau munca meseriașilor calificați prin munca unor muncitori necalificați... Această tendință de a folosi numai copii cu privire ageră și cu degete abile în locul muncitorilor rutinați dovedește că dogma scolastică despre diviziunea muncii după diferitele grade de iscusință a fost, în sfîrșit, abandonată de fabricanții noștri luminați” (André Ure. „Philosophie des manufactures, ou Économie industrielle”, vol. I, cap. I⁶⁷).

Ceea ce caracterizează diviziunea muncii în sînul societății moderne este faptul că ea dă naștere la specializare, la diferite profesii și totodată și la idiotizarea profesională.

„Sîntem cuprinși de admirație — spune Lemontey — văzînd cum la antici un om putea să fie, concomitent, un eminent filozof, poet, orator, istoric, preot, om de stat și conducător de oști. Pe noi ne uluiește aspectul

unui domeniu atât de vast. Fiecare își face un gard și se închide în ograda sa. Nu știu dacă prin această fărîmîtare cîmpul de activitate se mărește, dar știu prea bine că omul se închircește”.

Ceea ce caracterizează diviziunea muncii în fabrică este faptul că munca a pierdut orice caracter de specialitate. Dar, din moment ce orice fel de dezvoltare specială încetează, nevoia de universalitate, tendința spre o dezvoltare multilaterală a individului începe să se facă simțită. Fabrica înlătură specializarea și idiotizarea profesională.

D-l Proudhon, care nu a priceput nici măcar această singură latură revoluționară a fabricii, face un pas înapoi și propune muncitorului să nu se limiteze să facă numai a douăsprezecea parte dintr-un ac cu gămălie, ci, pe rînd, toate cele douăsprezece părți. Muncitorul ar ajunge astfel la știința și la conștiința unui ac de gămălie. Iată ce înseamnă munca sintetică a d-lui Proudhon. Nimeni nu va contesta faptul că o mișcare înainte și alta înapoi este de asemenea o mișcare sintetică.

Pe scurt, d-l Proudhon n-a depășit idealul micului-burghez. Și pentru a realiza acest ideal el nu poate găsi nimic mai bun decît să ne readucă la starea de calfă sau, cel mult, de meșter breslaș din evul mediu. Este de ajuns, spune el undeva în cartea sa, să fi făcut o singură dată în viață o capodoperă, să te fi simțit o singură dată om. Nu este oare aceasta, atât din punct de vedere al formei cît și al conținutului, capodopera cerută de breslele evului mediu ?

§ III. Concurența și monopolul

Latura bună a concurenței. { „Concurența este tot atât de inerentă muncii ca și diviziunea... Ea este necesară pentru întronarea egalității”.

Latura rea a concurenței. { „Principiul ei este propria ei negare. Consecința ei cea mai sigură este că duce la pieire pe cei pe care îi antrenează”.

Reflecții generale. { „Dezavantajele, ca și avantajele concurenței..., decurg în mod logic, atât unele cît și altele, din principiu”.

Problemă de rezolvat.

„Să se caute principiul de *adaptare* care trebuie să decurgă dintr-o lege superioară libertății însăși“.

Variantă :

„Deci nu poate fi vorba aici de a distruge concurența, ceea ce ar fi tot atât de imposibil ca și a voi să distrugi libertatea ; trebuie să i se găsească echilibrul așa spune chiar *poliția*“.

D-l Proudhon începe prin a apăra necesitatea veșnică a concurenței împotriva celor care vor s-o înlocuiască prin *emulație* *.

Nu există „emulație fără scop“. „Obiectul oricărei pasiuni este în mod necesar analog pasiunii însăși : femeia este obiectul pasiunii pentru amant, puterea pentru ambițios, aurul pentru zgîrcit, cununa pentru poet ; obiectul emulației industriale este în mod necesar *profitul*. Emulația nu este altceva decît însăși concurența“.

Concurența este emulația în vederea profitului. Oare emulația industrială este în mod necesar emulația în vederea profitului, deci concurența ? D-l Proudhon o dovedește afirmînd-o. Am văzut : a afirma înseamnă pentru el a dovedi, după cum a presupune înseamnă a nega.

Dacă *obiectul* imediat al pasiunii amantului este femeia, obiectul imediat al emulației industriale este produsul, și nu profitul.

Concurența nu este emulația industrială, ci emulația comercială. În zilele noastre emulația industrială nu există decît în vederea comerțului. Există chiar faze în viața economică a popoarelor moderne în care toată lumea este cuprinsă de un fel de febră de a realiza profituri fără a produce. Această febră a speculației, care revine periodic, dezvăluie adevăratul caracter al concurenței, care încearcă să scape de necesitatea emulației industriale.

Dacă i-ați fi spus unui meșteșugar din secolul al XIV-lea că privilegiile vor fi abrogate împreună cu întreaga organizație feudală a industriei pentru a fi înlocuite cu emulația industrială, numită concurență, el v-ar fi răspuns că privilegiile diferitelor corporații, bresle, jurande reprezintă concu-

* Împotriva fourieriștilor. — F. E. (Nota lui Engels la ediția germană din 1885).

rența organizată. D-l Proudhon spune același lucru atunci cînd afirmă că „emulația nu este altceva decît însăși concurența”.

„Dați ordin ca, începînd de la 1 ianuarie 1847, munca și salariul să fie garantate pentru toți ; va urma îndată o largă destindere după tensiunea încordată a industriei”.

În locul unei presupuneri, al unei afirmații și al unei negații avea acum un decret, pe care d-l Proudhon îl emite pentru a dovedi tocmai necesitatea concurenței, veșnicia ei ca categorie etc.

Dacă cineva își închipuie că nu este nevoie decît de decrete pentru a scăpa de concurență, nu vom scăpa niciodată de ea. Și dacă se ajunge pînă acolo încît se propune abolirea concurenței, menținîndu-se totodată salariul, se propune înfăptuirea unui nonsens prin decret regal. Dar popoarele nu acționează prin decrete regale. Înainte de a face astfel de decrete, popoarele trebuie să-și fi schimbat din temelii cel puțin condițiile lor de existență industrială și politică, prin urmare tot modul lor de viață.

D-l Proudhon va răspunde cu aplombul său imperturbabil că aceasta este ipoteza „unei transformări a naturii noastre fără antecedente în istorie” și că el ar avea dreptul „să nu ne lase să participăm la discuție” în virtutea nu știm cărui decret.

D-l Proudhon ignorează faptul că întreaga istorie nu este decît o continuă transformare a naturii umane.

„Să rămînem la fapte. Revoluția franceză a fost făcută atît pentru libertatea industrială cît și pentru libertatea politică ; și, cu toate că în 1789 Franța nu-și dădea seama de toate consecințele principiului a cărui realizare o cerea, putem să spunem sus și tare că ea nu s-a înșelat nici în dorințele ei și nici în speranțele ei. Oricine ar încerca să nege acest lucru ar pierde în ochii mei dreptul la critică : nu voi discuta niciodată cu un adversar care ar susține în principiu eroarea spontană a 25.000.000 de oameni... Dacă concurența nu ar fi un *principiu* de economie socială, un decret al destinului, o necesitate a sufletului omenesc, pentru ce, în loc să desființeze corporațiile, breslele și jurandele, oamenii nu s-ar gîndi mai curînd să le refacă ?”

Astfel, pentru că francezii din secolul al XVIII-lea au desființat corporațiile, breslele și jurandele în loc să le modifice, francezii din secolul al XIX-lea trebuie să modifice concurența în loc s-o desființeze. Deoarece concurența a fost instaurată în Franța în secolul al XVIII-lea ca o consecință a necesităților istorice, această concurență nu trebuie să fie

desființată în secolul al XIX-lea din cauza altor necesități istorice. D-l Proudhon, neînțelegînd că apariția concurenței era legată de dezvoltarea reală a oamenilor din secolul al XVIII-lea, face din concurență o necesitate a *sufletului omenesc* in partibus infidelium*. Ce ar fi făcut el din marele Colbert pentru secolul al XVII-lea?

După revoluție a venit starea de lucruri actuală. D-l Proudhon caută și aici fapte pentru a demonstra veșnicia concurenței, dovedind că toate ramurile de producție în care această categorie nu este încă destul de dezvoltată, cum e cazul agriculturii, se află într-o stare de inferioritate, de înapoiere.

A afirma că există ramuri de producție care încă nu sînt la înălțimea concurenței, iar altele nu au atins încă nivelul producției burgheze, este o palavrageală care nu dovedește cîtuși de puțin veșnicia concurenței.

Iată la ce se rezumă întreaga logică a d-lui Proudhon: concurența este o relație socială în cadrul căreia dezvoltăm în prezent forțele noastre productive. El nu dă acestui adevăr o dezvoltare logică, ci formulări adesea foarte ample, spunînd că concurența este emulația industrială, modul actual de a fi liber, responsabilitatea în muncă, constituirea valorii, o condiție pentru întronarea egalității, un principiu de economie socială, un decret al destinului, o necesitate a sufletului omenesc, o inspirație a justiției eterne, libertatea în diviziune, diviziunea în libertate, o categorie economică.

„Concurența și asociația se sprijină una pe cealaltă. Departe de a se exclude, ele nu sînt nici măcar *divergente*. Cine spune concurență presupune și un *scop comun*. Concurența nu înseamnă deci *egoism*, iar eroarea cea mai deplorabilă a socialismului este aceea de a o fi privit ca răsturnare a societății”.

Cine spune concurență spune scop comun, și aceasta dovedește, pe de o parte, că concurența înseamnă asociație, iar pe de altă parte că concurența nu înseamnă *egoism*. Și cine spune *egoism* nu spune scop comun? Orice *egoism* se exercită în societate și prin societate. El presupune deci societatea, adică scopuri comune, nevoi comune, mijloace de producție comune etc. etc. De aceea este oare întîmplător faptul că concurența și asociația de care vorbesc socialiștii nu sînt nici măcar *divergente*?

* — în afara realității reale (literalmente: „în țara necredincioșilor” — adaos la titlul episcopilor catolici numiți în funcții pur nominale de episcopi ai țărilor necreștine). — *Nota Red.*

Socialiștii știu foarte bine că societatea actuală se bazează pe concurență. Deci cum ar putea ei să reproșeze concurenței că ea răstoarnă societatea actuală pe care ei înșiși vor s-o răstoarne? Și cum ar putea să reproșeze concurenței că ea ar răsturna societatea viitoare, în care ei văd, dimpotrivă, răsturnarea concurenței?

D-l Proudhon spune mai departe că *opusul monopolului* este concurența, că, prin urmare, aceasta nu poate fi *opusul asociației*.

Feudalismul a fost de la început opus monarhiei patriarhale; el nu era însă opus concurenței, care nici nu exista încă. Urmează de aici că concurența nu este opusul feudalismului?

Intr-adevăr, *societate*, *asociație* sînt denumiri care se pot da tuturor societăților, societății feudale ca și societății burgheze, care este o asociație bazată pe concurență. Cum pot deci să existe socialiști care cred că pot combate concurența numai prin cuvîntul *asociație*? Și cum poate însuși d-l Proudhon să-și închipuie că poate să aperse concurența împotriva socialismului desemnînd concurența numai prin numele de *asociație*?

Tot ce am spus pînă acum reprezintă latura frumoasă a concurenței, așa cum o înțelege d-l Proudhon. Să trecem acum la latura urîtă, adică la latura negativă a concurenței, la inconvenientele ei, la ceea ce are distructiv, subversiv, într-un cuvînt la ceea ce are dăunător.

Tabloul pe care ni-l înfățișează d-l Proudhon are ceva lugubru.

Concurența dă naștere mizeriei, alimentează războiul civil, „schimbă condițiile naturale ale zonelor”, confundă naționalitățile, zdruncină familiile, corupe conștiința publică, „răstoarnă noțiunile de echitate, justiție”, morală și, ceea ce este mai rău, distruge comerțul cinstit și liber, și nici măcar nu dă în schimb *valoarea sintetică*, prețul fix și cinstit. Concurența dezamăgește toată lumea, chiar și pe economiști. Ea merge pînă acolo încît se distruge pe sine însăși.

După ce d-l Proudhon înșiră toate laturile negative ale concurenței, oare nu se dovedește ea a fi cel mai dizolvant, cel mai distructiv element pentru relațiile societății burgheze, pentru principiile și iluziile ei?

Să nu uităm că concurența devine din ce în ce mai distructivă pentru *relațiile* burgheze pe măsură ce provoacă crearea febrilă de noi forțe productive, adică a condițiilor

materiale pentru o societate nouă. Cel puțin din acest punct de vedere latura negativă a concurenței ar avea și o parte pozitivă.

„Privită din punct de vedere al originii, concurența ca stare sau ca fază economică este rezultatul necesar... al teoriei reducerii cheltuielilor generale de producție”.

Pentru d-l Proudhon circulația singelui este, probabil, o consecință a teoriei lui Harvey.

„*Monopolul* este sfârșitul fatal al concurenței, care îl produce prin propria și neîncetata ei negare. Această creare a monopolului este însăși justificarea lui... Monopolul este opusul firesc al concurenței... și, de vreme ce concurența este necesară, ea implică ideea de monopol, pentru că monopolul este un fel de sediu al fiecărei individualități concurente”.

Ne bucurăm împreună cu d-l Proudhon că măcar o dată poate și el să aplice cu succes formula sa despre teză și antiteză. Toată lumea știe că monopolul modern ia naștere chiar din concurență.

În ceea ce privește conținutul, d-l Proudhon recurge la imagini poetice. Concurența făcea „din fiecare subdiviziune a muncii un fel de domeniu suveran în care fiecare individ își afirmă întreaga sa forță și independență”. Monopolul este „sediul fiecărei individualități concurente”. „Domeniul suveran” face cel puțin cât „sediul”.

D-l Proudhon nu vorbește decît de monopolul modern creat de concurență. Dar, precum știm cu toții, concurența a fost creată de monopolul feudal. Astfel, la început, concurența a fost contrariul monopolului, iar nu monopolul contrariul concurenței. Deci monopolul modern nu este o simplă antiteză, ci, dimpotrivă, adevărata sinteză.

Teză : Monopolul feudal anterior concurenței.

Antiteză : Concurența.

Sinteză : Monopolul modern, care este negația monopolului feudal în măsura în care el presupune regimul concurenței și care este totodată negația concurenței în măsura în care este monopol.

Astfel, monopolul modern, monopolul burghez, este monopolul sintetic, negarea negației, unitatea contrariilor. El este monopolul în stare pură, normală, rațională. D-l Proudhon este în contradicție cu propria sa filozofie atunci cînd face din monopolul burghez monopolul în stare brută, *simplistă*, contradictorie, spasmodică. D-l Rossi, pe care d-l Proudhon îl citează de cîteva ori în legătură cu monopolul, pare să fi

înțeles mai bine caracterul sintetic al monopolului burghez. În lucrarea sa „Cours d'économie politique”⁶⁸, el face o distincție între monopolurile artificiale și monopolurile naturale. Monopolurile feudale, spune el, sînt artificiale, adică arbitrar; monopolurile burgheze sînt naturale, adică raționale.

Monopolul este bun, raționează d-l Proudhon, pentru că este o categorie economică, o emanație „a rațiunii impersonale a omenirii”. Concurența este și ea ceva bun, fiind de asemenea o categorie economică. Dar ceea ce nu este bun este realitatea monopolului și realitatea concurenței. Și mai rău este faptul că monopolul și concurența se devorează reciproc. Ce-i de făcut? Trebuie căutată sinteza acestor două noțiuni veșnice și smulsă din sînul domnului, unde zace din timpuri imemorabile.

În viața practică întîlnim nu numai concurența, monopolul și antagonismul lor, dar și sinteza lor, care nu este o formulă, ci o mișcare. Monopolul produce concurența, concurența produce monopolul. Monopolurile se concurează, concurenții devin monopolști. Dacă monopolștii limitează concurența dintre ei prin asociații parțiale, crește concurența printre muncitori, și cu cît masa proletarilor crește față de monopolștii unei națiuni, cu atît devine mai sălbatică concurența dintre monopolștii diferitelor națiuni. Sinteza este de așa natură, încît monopolul nu poate să se mențină decît angajîndu-se neîncetat în lupta de concurență.

Pentru a deduce dialectic *impozitele* care urmează *monopolul*, d-l Proudhon ne vorbește de *geniul social* care, după ce a urmat *fără a pregeta calea sa în zig-zag*,

„...după ce a pășit cu hotărîre, *fără regrete și fără opriri, ajungînd la rîspîntia monopolului*, aruncă o privire *melancolică* înapoi și, după o cugetare adîncă, pune impozite pe toate obiectele de producție și creează o întreagă organizație administrativă, pentru ca *toate posturile să fie predate proletariatului și retribuite de oamenii monopolului*”.

Ce să spunem despre acest geniu care pe nemîncate se plimbă în zig-zag? Și ce să spunem despre această plimbare care nu are alt scop decît să distrugă pe burghezi prin impozite, cînd, dimpotrivă, impozitele servesc tocmai pentru a da burghezilor mijloacele de a se menține oa clasă dominantă?

Pentru a ilustra numai în treacăt felul în care d-l Proudhon tratează detaliile economice, este suficient să arătăm că, după părerea lui, *impozitul pe consumație* ar fi fost stabilit

în vederea egalității și pentru a veni în ajutorul proletariatului.

Impozitul pe consumație a ajuns la deplina lui dezvoltare abia după instaurarea dominației burgheziei. În miinile capitalului industrial, adică ale bogăției sobre și calculate, care se menține, se reproduce și crește prin exploatarea directă a muncii, impozitul pe consumație era un mijloc pentru a exploata bogăția frivolă, veselă, risipitoare a marilor seniori, care nu făceau altceva decât să consume. James Steuart a expus foarte bine scopul inițial al impozitului pe consumație în „*Recherche des principes de l'économie politique*”*, pe care a publicat-o cu zece ani înaintea apariției cărții lui A. Smith.

„În monarhia absolută — spune el — se pare că creșterea bogățiilor îi face pe principi să fie oarecum invidioși. De aceea ei iau impozite de la cei care se îmbogățesc — impozite pe producție. În regimurile constituționale ele sînt prestate mai ales de cei care sărăcesc — impozite pe consumație. Astfel, regii pun un impozit pe industrie... De exemplu, capitația și impozitul pe avere sînt proporționale cu presupusa bogăție a contribuabililor. Fiecare este impus proporțional cu profitul pe care se presupune că îl are. În regimurile constituționale, impozitele se aplică de obicei pe consumație. Fiecare este impus proporțional cu cît cheltuiește”⁶⁹.

În ceea ce privește *succesiunea logică* a apariției impozitelor, a balanței comerciale, a creditului, atragem atenția doar asupra faptului că burghezia engleză, care sub Wilhelm de Orania și-a instaurat regimul politic, a creat imediat un nou sistem de impozite, creditul public și sistemul de taxe protecționiste, în clipa în care a fost în stare să-și dezvolte nestînjinită condițiile de existență.

Aceste observații sînt suficiente ca cititorul să-și facă o idee justă despre divagațiile d-lui Proudhon asupra poliției sau impozitelor, asupra balanței comerciale, creditului, comunismului și populației. Putem fi siguri că nici o critică, fie ea cît de indulgentă, nu va aborda cu seriozitate capitolele consacrate acestor probleme.

. § IV. *Proprietatea funciară sau renta funciară*

În fiecare epocă istorică, proprietatea s-a dezvoltat în mod diferit și în cadrul unor relații sociale cu totul diferite. De aceea a defini proprietatea burgheză nu înseamnă altceva decât a face expozeul tuturor relațiilor sociale ale producției burgheze.

* „Studiu asupra principiilor de economie politică”. — *Nota Trad.*

A privi proprietatea drept o relație independentă, o categorie aparte, o idee abstractă și veșnică nu poate fi decît o iluzie a metafizicii sau a jurisprudenței.

D-l Proudhon, deși vorbește în aparență despre proprietate în general, nu tratează decît despre *proprietatea funciară*, despre *renta funciară*.

„Originea rentei, ca și a proprietății, este, ca să spunem așa, extra-economică : ea rezidă în considerații de psihologie și de morală, care nu prea au legătură cu producerea avuțiilor” (vol. II, pag. 265).

Astfel, d-l Proudhon recunoaște că este incapabil să înțeleagă cauzele economice ale apariției rentei și a proprietății. El recunoaște că această incapacitate îl silește să recurgă la considerații de ordin psihologic și moral, care, neavînd decît o legătură foarte vagă cu producerea avuțiilor, sînt totuși foarte strîns legate de îngustimea vederilor lui istorice. D-l Proudhon afirmă că originea proprietății are ceva *mistic* și *misterios*. Or, a vedea un mister în originea proprietății, adică a transforma într-un mister însăși relația dintre producție și repartiția uneltelor de producție, nu înseamnă aceasta, ca să folosim limbajul d-lui Proudhon, a renunța la orice pretenții de știință economică ?

D-l Proudhon

„se mărginește să reamintească că în a șaptea epocă a evoluției economice — cea a *creditului* — „se ivise necesitatea de *a-l lega pe om mai strîns de natură*, deoarece — ficțiunea desființînd realitatea — activitatea omenească era amenințată să se piardă în vid ; prețul acestui nou contract a fost *renta*” (vol. II, pag. 265).

Omul cu patruzeci de taleri l-a presimțit pe Proudhonul care avea să vină : „Cu voia dv., domnule creator : fiecare este stăpîn în lumea sa ; dar nu veți putea niciodată să mă faceți să cred că lumea în care ne aflăm este de sticlă”⁷⁰. În lumea dv., în care creditul era un mijloc de *a te pierde în vid*, este foarte posibil ca proprietatea să fi devenit necesară pentru *a-l lega pe om de natură*. În lumea producției reale, în care proprietatea funciară este întotdeauna anterioară creditului, horror vacui* al d-lui Proudhon nu putea să existe.

O dată admisă existența rentei, oricare i-ar fi originea, ea este obiectul unei discuții violente între arendaș și proprietarul funciar. Care este rezultatul final al acestei discuții,

* — oroarea de vid. — Nota Trad.

cu alte cuvinte care este mărimea medie a rentei? Iată ce spune d-l Proudhon :

„Teoria lui Ricardo răspunde la această întrebare. La începuturile societății, cînd omul, nou venit pe pămînt, nu avea în fața lui decît imensitatea pădurilor, cînd pămînturile erau vaste și industria abia se înfiripa, renta trebuie să fi fost egală cu zero. Pămîntul, încă nelucrat, era un obiect de întrebuintare; nu era o valoare de schimb: era comun, nu social. Puțin cîte puțin, datorită creșterii numărului de familii și progresului agriculturii, pămîntul a început să aibă preț. Munca a dat solului valoarea lui: de aici a luat naștere renta. Cu cît un ogor dădea mai multe roade cu aceeași cantitate de muncă, cu atît era mai prețuit; de aceea proprietarii au năzuit totdeauna să-și însușească întregul rod al solului, minus cîștigul arendașului, adică minus cheltuielile de producție. Astfel proprietatea se ține pe urmele muncii pentru a-i răpi din produs tot ceea ce depășește cheltuielile reale avute. În timp ce proprietarul îndeplinește o datorie mistică și reprezintă față de plugar comunitatea, arendașul nu este, în previziunile providenței, decît un lucrător responsabil, care trebuie să dea socoteală societății de tot ceea ce culege peste cîștigul său legitim... Prin natura și prin menirea ei, renta este deci un instrument de justiție distributivă, unul din miile de mijloace pe care le pune în mișcare geniul economic pentru a ajunge la egalitate. Este un imens cadastru alcătuit, în slujba unui scop superior, din puncte de vedere opuse, de către proprietari și arendași, nefiind posibilă o înțelegere între ei, iar rezultatul final al acestui cadastru trebuie să fie egalizarea proprietății asupra pămîntului între cei care îl exploatează și industriași... Fără această magie a proprietății nu s-ar fi putut smulge plugarului excedentul produsului, pe care nu poate să nu-l considere ca fiind al său și al cărui unic creator se crede. Renta, sau mai bine zis proprietatea funciară, a sfărîmat egoismul agricol și a creat o solidaritate pe care nici o putere, nici o împărțire a pămîntului nu ar fi putut s-o realizeze... Acum, după ce efectul moral al proprietății a fost obținut, rămîne să se facă repartiția rentei”.

Toată această vorbărie se reduce mai întîi la următorul lucru : Ricardo spune că excedentul prețului produselor agricole peste cheltuielile lor de producție, incluzînd în aceste cheltuieli profitul și dobînda obișnuită la capital, determină măsura rentei. D-l Proudhon merge mai departe : el face să intervină proprietarul, ca un *deus ex machina* *, care smulge plugarului tot excedentul producției sale peste cheltuielile de producție. El recurge la intervenția proprietarului pentru a explica proprietatea, la intervenția rentierului pentru a explica renta. El răspunde la problemă punînd aceeași problemă după ce i-a adăugat o silabă.

* — literalmente : „zeu din mașină” (adică actorii în teatru antic care înfățișau zei și care apăreau pe scenă cu ajutorul unor mecanisme) ; în sens figurat — persoană care apare pe neașteptate și salvează situația.
— Nota Red.

Trebuie remarcat, de asemenea, că, determinînd renta prin fertilitatea diferită a pămîntului, d-l Proudhon îi dă o nouă origine, întrucît pămîntul, înainte de a fi evaluat în funcție de gradul de fertilitate, „nu era”, după cum spune el, „o valoare de schimb, ci era comun”. Ce a devenit deci ficțiunea despre rentă care s-a născut *din necesitatea* de a-l readeuce pe pămînt pe omul care *era gata să se piardă în infinitul vidului?*

Să debarasăm acum doctrina lui Ricardo de frazele providențiale, alegorice și mistice în care a avut grijă s-o învăluiască d-l Proudhon.

Renta, în sensul lui Ricardo, este proprietatea funciară sub forma burgheză, adică proprietatea feudală adaptată condițiilor producției burgheze.

Am văzut că, după doctrina lui Ricardo, prețul tuturor obiectelor este determinat, în cele din urmă, de cheltuielile de producție în care este inclus profitul industrial; cu alte cuvinte, este determinat de timpul de muncă cheltuit. În producția industrială, prețul produsului pentru care s-a cheltuit cantitatea cea mai mică de muncă determină prețul tuturor celorlalte mărfuri de același fel, avînd în vedere că uneltele de producție cele mai puțin costisitoare și cele mai productive pot fi multiplicare la infinit și că libera concurență creează, inevitabil, prețul de piață, adică un preț comun pentru toate produsele de același fel.

În producția agricolă, dimpotrivă, prețul produsului pentru care s-a cheltuit cantitatea cea mai mare de muncă determină prețul tuturor produselor de același fel. În primul rînd aici nu se pot înmulți după plac, ca în producția industrială, uneltele de producție cu același grad de productivitate, adică terenurile cu o fertilitate egală. Apoi, pe măsură ce populația crește, încep să fie cultivate terenuri de o calitate inferioară sau se fac pe același teren noi investiții de capital, proporțional mai puțin rentabile decît primele. Și într-un caz, și în altul se folosește o cantitate de muncă mai mare pentru a obține o cantitate de produse proporțional mai mică. Întrucît nevoile populației reclamă acest surplus de muncă, produsul unui teren a cărui cultivare este mai costisitoare își găsește în mod necesar un debușeu, ca și produsul unui teren a cărui cultivare costă mai puțin. Deoarece concurența nivelează prețul pieței, produsul terenului mai bun se va vinde tot atît de scump ca și cel al terenului inferior. Excedentul prețului produselor celui mai bun teren peste cheltuielile lor de pro-

ducție constituie renta. Dacă s-ar dispune întotdeauna de terenuri cu același grad de fertilitate ; dacă s-ar putea recurge întotdeauna, la fel ca în industrie, la mașini mai puțin costisitoare și mai productive sau dacă o a doua investiție de capital ar produce tot atît cît și prima, atunci prețul produselor agricole ar fi determinat de prețul de cost al produselor obținute cu cele mai bune unelte de producție, așa cum am văzut că se întâmplă cu prețul produselor industriale. Dar din acel moment ar fi dispărut și renta.

Pentru ca teoria lui Ricardo să aibă valabilitate generală, trebuie * să existe posibilitatea de a se investi nestinjenit capitalurile în diferite ramuri ale industriei ; trebuie ca o concurență foarte puternică între capitaliști să fi adus profiturile la același nivel ; ca arendașul să nu mai fie decît un capitalist industrial care să ceară pentru capitalul său investit în terenuri inferioare** un profit egal cu acela pe care l-ar putea obține dacă capitalul său ar fi plasat într-o ramură a industriei ; ca să fi introdus și în agricultură sistemul mării industrii ; în sfîrșit, ca însuși proprietarul funciar să nu mai pretindă decît un venit în bani.

Este posibil ca pe alocuri, de pildă în Irlanda, renta să nu existe încă, cu toate că darea cu arendă a pămînturilor a luat o foarte mare dezvoltare. Deoarece renta este un excedent nu numai peste salariu, dar și peste profitul industrial, ea nu poate exista în țările în care venitul proprietarului funciar nu este decît o prelevare asupra salariului.

Astfel, renta nu numai că nu face din exploatatorul pămîntului, din arendaș, un *simpliciter* lucrător și nu „smulge plugarului excedentul produsului, pe care el nu poate să nu-l considere ca fiind al său”, dar ea opune proprietarului funciar, în locul sclavului, al șerbului, al dijmașului, al muncitorului agricol salariat, pe capitalistul industrial. De cînd proprietatea funciară s-a constituit ca izvor de rentă, proprietarul funciar nu mai primește decît excedentul peste cheltuielile de producție, determinate nu numai de salariu, dar și de profitul industrial. Deci proprietarul funciar este acela căruia

* În exemplarul care a fost dăruit N. Utinei de către Marx, începutul acestei fraze a fost schimbat în felul următor : „Pentru ca teoria lui Ricardo, dacă acceptăm premisele ei, să aibă valabilitatea generală, mai e necesar”. — *Nota Red.*

** În exemplarul dăruit N. Utinei de către Marx, cuvintele „în terenuri inferioare” au fost înlocuite cu cuvintele : „în terenuri”. — *Nota Red.*

renta îi smulge o parte din venitul său *. S-a scurs multă vreme pînă ce arendașul feudal a fost înlocuit de capitalistul industrial. În Germania, de pildă, această transformare s-a petrecut abia începînd din ultima treime a secolului al XVIII-lea. Numai în Anglia aceste relații dintre capitalistul industrial și proprietarul funciar au ajuns la o dezvoltare deplină.

Atîta timp cît nu exista decît *plugarul* d-lui Proudhon, renta nu exista. De îndată ce există rentă, plugarul nu mai este arendaș, ci muncitor, este plugarul arendașului. Decăderea muncitorului, redus la rolul de simplu muncitor, ziler, salariat, care muncește pentru capitalistul industrial; apariția capitalistului industrial, care exploatează pămîntul pe aceleași principii după care exploatează fabrica; transformarea proprietarului funciar dintr-un mic suveran într-un cămătar ordinar — iată diferitele relații pe care le exprimă renta.

Renta, în sensul lui Ricardo, este agricultura patriarhală transformată în întreprindere comercială, capitalul industrial investit în pămînt, burghezia orașelor transplantată la țară. Renta, în loc *să-l lege pe om de natură*, nu a făcut decît să lege exploatarea pămîntului de concurență. De îndată ce s-a constituit ca izvor de rentă, proprietatea funciară este ea însăși *rezultatul concurenței*, căci din această clipă ea depinde de valoarea de schimb a produselor agricole. Ca rentă, proprietatea funciară devine mobilă și deci un obiect de comerț. Renta nu este posibilă decît în momentul în care dezvoltarea industriei de la orașe și organizarea socială care ia naștere de pe urma acestei dezvoltări obligă pe proprietarul funciar să nu urmărească altceva decît profitul comercial, venitul în bani realizat de pe urma produselor sale agricole, să nu vadă, în sfîrșit, în proprietatea sa funciară altceva decît o mașină de fabricat bani. Renta l-a îndepărtat atît de mult pe proprietarul funciar de pămînt de natură, încît nici nu are măcar nevoie să cunoască moșiile sale, așa cum se întîmplă în Anglia. Cît despre arendaș, despre capitalistul industrial și despre muncitorul agricol, ei nu sînt mai legați de pămîntul pe care îl lucrează decît fabricantul și muncitorul de fabrică de bumbacul sau de lina pe care o prelucrează; ei nu țin decît la prețul exploatării lor, la venitul bănesc. De

* În ediția germană din 1885, ultimele două fraze lipsesc; în schimb, după cuvintele: „capitalistul industrial”, urmează următoarea frază: „care exploatează pămîntul cu ajutorul muncitorilor agricoli și care plătește proprietarului funciar ca arendă numai excedentul peste cheltuielile de producție în care este cuprins profitul lor la capital”. — *Nota Red.*

aici văicărelile partidelor reacționare, care doresc din tot sufletul reîntorcerea la feudalism, la plăcuta viață patriarhală, la obiceiurile simple și la marile virtuți ale strămoșilor noștri. Faptul că solul a trebuit să se supună legilor care reglează toate celelalte industrii este și va fi întotdeauna obiectul unor regrete interesate. Astfel se poate spune că renta a devenit forța motrice care a lansat idila în mișcarea istoriei.

După ce presupune producția burgheză ca fiind o condiție necesară pentru existența rentei, Ricardo aplică totuși renta la proprietatea funciară din toate epocile și din toate țările. Este greșeala comună tuturor economiștilor care prezintă relațiile producției burgheze ca pe niște categorii veșnice.

De la scopul providențial atribuit rentei, care este, pentru d-l Proudhon, transformarea *plugarului în muncitor responsabil*, el trece la repartizarea egalitară a rentei.

După cum am văzut, renta își are originea în *prețul egal* al produselor unor terenuri *inegale ca fertilitate*, astfel că un hectolitr de grâu care a costat 10 franci este vândut cu 20 de franci, dacă cheltuielile de producție se ridică, în cazul unui teren de calitate inferioară, la 20 de franci.

Atita timp cât nevoia îi silește pe consumatori să cumpere produsele agricole aduse pe piață, prețul de piață al acestora este determinat de cheltuielile de producție a produsului celui mai scump. Această egalizare a prețului, rezultând din concurență și nu din fertilitatea diferită a terenurilor, este aceea care aduce proprietarului terenului mai bun o rentă de 10 franci de fiecare hectolitr pe care îl vinde arendașul său.

Să presupunem un moment că prețul grâului este determinat de timpul de muncă necesar pentru a-l produce; în cazul acesta hectolitrul de grâu obținut de pe terenul mai bun se va vinde cu 10 franci, în timp ce hectolitrul de grâu obținut de pe un teren de calitate inferioară va costa 20 de franci. În această ipoteză, prețul mediu de piață va fi de 15 franci, în timp ce după legea concurenței el este de 20 de franci. Dacă prețul mediu ar fi de 15 franci, atunci nu ar avea loc nici o repartiție, nici egalitară, nici de alt fel, căci nu ar exista rentă. Renta există tocmai prin aceea că hectolitrul de grâu care îl costă pe producător 10 franci este vândut cu 20 de franci. D-l Proudhon presupune egalitatea prețurilor de piață la cheltuielile de producție inegale, pentru a ajunge la repartiția egalitară a produsului inegalității.

Înțelegem acum de ce economiști ca Mill, Cherbuliez, Hilditch și alții au cerut ca renta să fie atribuită statului, pentru a servi la achitarea impozitelor. Iată expresia necamuflată a urii capitalistului industrial față de proprietarul funciar, care i se pare inutil, o excrescență în ansamblul producției burgeze.

Dar a cere mai întâi 20 de franci pe hectolitru de grâu pentru a face apoi o repartitie generală a celor 10 franci luați în plus de la consumator este într-adevăr suficient pentru ca *geniul social* să-și urmeze *melancolic drumul lui în zig-zag* și să-și spargă capul de primul colț.

Renta devine, sub pană d-lui Proudhon,

„un imens *cadastru* alcătuit, în slujba unui scop superior, din puncte de vedere opuse, de către proprietari și arendași... iar rezultatul final al acestui *cadastru* trebuie să fie egalizarea proprietății asupra pământului între cei care îl exploatează și industriaș”.

Numai în cadrul relațiilor societății existente poate avea o valoare practică un *cadastru* oarecare format de rentă.

Or, noi am demonstrat că, numai în țările cele mai avansate din punct de vedere industrial și comercial, arenda plătită de arendaș proprietarului este o expresie, mai mult sau mai puțin exactă, a rentei. În plus, această arendă cuprinde adesea și dobânda plătită proprietarului pentru capitalul investit în pământ. Poziția terenurilor, vecinătatea orașelor și încă multe alte împrejurări influențează mărimea arende și modifică renta. Aceste motive peremptorii ar ajunge pentru a dovedi inexactitatea unui *cadastru* bazat pe rentă.

Pe de altă parte, renta nu poate constitui un indice constant al gradului de fertilitate al unui teren, deoarece aplicarea modernă a chimiei schimbă în fiecare clipă natura terenului, iar cunoștințele geologice încep tocmai în zilele noastre să răstoarne vechea apreciere a fertilității relative; abia acum douăzeci de ani s-a început desțelenirea unor întinse terenuri în comitatele răsăritene ale Angliei, terenuri care erau lăsate în paragină pentru că nu se apreciasse destul de bine legătura dintre humus și compoziția stratului inferior.

Astfel istoria, departe de a da prin rentă un *cadastru* format odată pentru totdeauna, nu face decât să schimbe, să răstoarne cu totul *cadastrele* existente.

În sfârșit, fertilitatea nu este o calitate atât de naturală cum s-ar crede: ea este strâns legată de relațiile sociale existente. Un teren poate să fie foarte fertil pentru a fi cultivat cu grâu

și totuși prețul de pe piață poate determina pe cultivator să-l transforme în pășune artificială și să-l facă astfel nefertil.

D-l Proudhon a improvizat cadastrul său, care nu face nici cît cadastrul obișnuit, numai pentru a concretiza *scopul providențial egalitar* al rentei.

„Renta — continuă d-l Proudhon — este dobînda plătită pentru un capital nepieritor, anume pămîntul. Și deoarece acest capital, luat ca materie, nu este susceptibil de nici o sporire, ci numai de o îmbunătățire nelimitată în ceea ce privește folosirea lui, rezultă de aici că în timp ce dobînda sau beneficiul realizat de pe urma împrumutului (mutuum) tinde să scadă neîncetat din cauza abundenței de capitaluri, renta tinde să crească mereu din cauza perfecționării industriei, care are ca urmare o îmbunătățire a mijloacelor de exploatare a pămîntului... Aceasta este, în esență, renta” (vol. II, pag. 265).

De astă dată d-l Proudhon vede în rentă toate simptomele dobînzii, cu singura deosebire că e o dobîndă la un capital de un fel deosebit. Acest capital este pămîntul, capital veșnic, „care, luat ca materie, nu este susceptibil de nici o sporire, ci numai de o îmbunătățire nelimitată în ceea ce privește folosirea lui”. Pe măsură ce civilizația progresează, dobînda tinde mereu să scadă, în timp ce renta tinde neîncetat să crească. Dobînda scade din cauza abundenței de capitaluri; renta crește o dată cu perfecționările realizate în industrie, care au drept consecință metodele din ce în ce mai bune de exploatare a pămîntului.

Aceasta este, în esență, părerea d-lui Proudhon.

Să vedem mai întii dacă este just ca renta să fie privită ca dobîndă la un capital.

Chiar și pentru proprietarul funciar renta reprezintă dobînda la capitalul plătit pentru pămînt sau pe care l-ar obține dacă ar vinde pămîntul. Dar, cumpărînd sau vînzînd pămîntul, el cumpără sau vinde numai renta. Prețul pe care-l plătește pentru a obține renta este reglat după nivelul general al dobînzii și nu are nimic a face cu însăși natura rentei. Dobînda la capitalurile plasate în terenuri este în general inferioară dobînzii la capitalurile plasate în industrie sau în comerț. Astfel, acela care nu face o distincție între dobînda pe care pămîntul o aduce proprietarului și renta însăși o să fie de părere că dobînda la capitalul investit în pămînt scade și mai mult decît dobînda la celelalte capitaluri. Or, nu este vorba de prețul de cumpărare sau de vînzare a rentei, nici de valoarea de schimb a rentei, nici de renta capitalizată, ci este vorba de însăși renta.

Arenda poate să mai implice, în afară de renta propriu-zisă, și dobînda la capitalul investit în pămînt. În acest caz proprietarul funciar primește această parte a arendei nu ca proprietar, ci în calitate de capitalist; totuși nu aceasta este renta propriu-zisă, despre care urmează să vorbim.

Pămîntul, atîta timp cît nu este folosit ca mijloc de producție, nu este capital. Pămînturile-capital pot fi sporite la fel ca orice alte unelte de producție. Nu li se adaugă nimic la materie, cum spune d-l Proudhon, dar se înmulțesc pămînturile care servesc drept unelte de producție. Ajunge să faci o nouă investiție de capital în pămînturi deja transformate în mijloace de producție, ca să fie sporit pămîntul-capital fără să se adauge pămîntului materie, adică fără să fie mărită suprafața de pămînt. Prin pămîntul-materie d-l Proudhon înțelege pămîntul limitat ca spațiu. Cît despre veșnicia pe care d-l Proudhon o atribuie pămîntului, sîntem de acord că pămîntul are această virtute ca materie. Pămîntul-capital nu este mai veșnic decît oricare alt capital.

Aurul și argintul, care aduc dobînzi, sînt tot atît de durabile și de veșnice ca și pămîntul. Dacă prețul aurului și al argintului scade în timp ce prețul pămîntului crește, aceasta, desigur, nu provine din natura pămîntului mai mult sau mai puțin veșnică.

Pămîntul-capital este un capital fix, dar capitalul fix se uzează ca și capitalul circulant. Îmbunătățirile aduse pămîntului trebuie să fie întreținute și repetate; ele nu durează decît un anumit timp și, în privința aceasta, se aseamănă cu toate celelalte îmbunătățiri care servesc la transformarea materiei în mijloace de producție. Dacă pămîntul-capital ar fi veșnic, anumite regiuni s-ar înfățișa cu totul altfel decît arată astăzi, și am vedea Cîmpia Romei, Sicilia, Palestina în toată strălucirea fostei lor prosperități.

Sînt cazuri în care pămîntul-capital ar putea să dispară chiar dacă îmbunătățirile aduse pămîntului rămîn.

Aceasta se întîmplă mai întîii ori de cîte ori renta propriu-zisă este desființată de concurența altor pămînturi mai fertile; apoi îmbunătățirile care au avut valoare într-o anumită perioadă nu mai au nici o valoare din momentul în care, prin dezvoltarea agronomiei, ele au devenit generale.

Reprezentantul pămîntului-capital nu este proprietarul funciar, ci arendașul. Venitul pe care îl dă pămîntul în calitate de capital este dobînda și profitul industrial, nu renta. Sînt

pământuri care aduc această dobândă și acest profit, și care nu dau nici o rentă.

În rezumat, pământul, în măsura în care aduce dobândă, este pământul-capital și, ca pământ-capital, nu dă rentă și nu constituie proprietate funciară. Renta rezultă din relațiile sociale în care are loc exploatarea pământului. Ea nu poate rezulta din natura mai mult sau mai puțin dură, mai mult sau mai puțin trainică a pământului. Renta își are obârșia în societate, și nu în pământ.

După d-l Proudhon, „îmbunătățirea agriculturii” — consecință a „perfecționării industriei” — este cauza neîncetatei urcări a rentei. Dimpotrivă, această îmbunătățire face ca renta să scadă periodic.

În ce constă, în general, orice îmbunătățire, fie în agricultură, fie în industrie? În a produce mai mult cu aceeași cantitate de muncă, în a produce tot atât, sau chiar mai mult, cu o cantitate mai mică de muncă. Datorită acestor îmbunătățiri, arendașul nu trebuie să cheltuiască o cantitate mai mare de muncă pentru a obține relativ mai puține produse. El nu e nevoit să recurgă la terenuri de calitate inferioară, iar capitalurile investite succesiv în același teren rămân la fel de rentabile. Deci aceste îmbunătățiri nu numai că nu fac să crească renta, după cum susține d-l Proudhon, ci, dimpotrivă, ele constituie piedici temporare care se opun creșterii ei.

Proprietarii funciari englezi din secolul al XVII-lea înțelegeau atât de bine acest adevăr, încît s-au opus progresului agriculturii de teamă să nu le scadă veniturile. (Vezi Petty, economist englez din epoca lui Carol al II-lea⁷¹).

§ V. Grevele și coalitiile muncitorilor

„Orice mărire a salariilor nu poate avea altă consecință decît urcarea prețului grîului, al vinului etc., adică creșterea mizeriei. Căci ce este salariul? Este prețul de cost al grîului etc.; este prețul integral al oricărui lucru. Să mergem și mai departe: salariul este proporționalitatea elementelor care constituie avuția și care sînt consumate în fiecare zi de masele de muncitori în scopul reproducției. Or, a dubla salariile... înseamnă a atribui fiecăruia dintre producători o parte mai mare decît produsul său, ceea ce constituie o contradicție; dacă urcarea nu are loc decît într-un mic număr de industrii, aceasta înseamnă a provoca o perturbare generală a schimbului, într-un cuvînt *creșterea mizeriei*... Eu susțin că este imposibil ca grevele urmate de o urcare a salariilor să nu ducă la o *scumpire generală*; lucrul acesta este tot atât de sigur după cum doi și cu doi fac patru” (Proudhon, vol. I, pag. 110 și 111).

Negăm toate aceste afirmații, cu excepția afirmației că doi și cu doi fac patru.

În primul rînd, nu există *scumpire generală*. Dacă prețul tuturor lucrurilor se dublează o dată cu salariul, atunci nu se produce nici o schimbare a prețurilor, ci numai a expresiilor.

Apoi o urcare generală a salariilor nu poate niciodată să provoace o scumpire mai mult sau mai puțin generală a mărfurilor. Într-adevăr, dacă toate industriile ar folosi același număr de muncitori în raport cu capitalul fix sau cu uneltele de producție pe care le folosesc, o urcare generală a salariilor ar produce o scădere generală a profiturilor, iar prețul curent al mărfurilor nu ar suferi nici o schimbare.

Cum însă raportul dintre munca manuală și capitalul fix nu este același în diferitele industrii, toate industriile care folosesc un capital fix relativ mai mare și mai puțini muncitori vor fi silite, mai curînd sau mai tîrziu, să scadă prețul mărfurilor lor. În cazul contrar, cînd prețul mărfurilor nu scade, profitul lor se va ridica peste nivelul general al profiturilor. Mașinile nu sînt salariați. Prin urmare, urcarea generală a salariilor se răsfrînge mai puțin asupra industriilor care în comparație cu altele folosesc mai multe mașini și mai puțini muncitori. Deoarece concurența tinde însă întotdeauna să niveleze rata profitului, profitul care se ridică peste nivelul general al profiturilor nu poate fi decît temporar. Astfel, cu excepția cîtorva oscilații, o urcare generală a salariilor ar aduce, în locul unei urcări generale a prețurilor, cum spune d-l Proudhon, o scădere parțială, adică o scădere a prețului curent al mărfurilor, care se fabrică mai ales cu ajutorul mașinilor.

Urcarea și scăderea profitului și a salariilor nu exprimă decît proporția în care capitaliștii și muncitorii participă la produsul unei zile de muncă, fără a influența în majoritatea cazurilor prețul produsului. Dar că „grevele urmate de o urcare a salariilor duc la o scumpire generală, chiar la creșterea mizeriei”, acestea sînt idei care nu pot să încolțească decît în mintea unui poet neînțeles.

În Anglia, grevele au prilejuit întotdeauna inventarea și aplicarea unor noi mașini. Mașinile erau, se poate spune, arma întrebuintată de capitaliști pentru a înăbuși revolta muncitorilor calificați. Self-acting mule*, cea mai mare invenție a industriei moderne, a scos din luptă pe torcătorii răsculați. Chiar dacă coalițiile și grevele nu ar avea alt rezultat decît acela de a stîrni împotriva lor invențiile în dome-

* — selfactor (mașină automată de filat). — Nota Trad.

niul mecanicii, și în acest caz ele ar avea o influență extraordinară asupra dezvoltării industriei.

„Citesc — continuă d-l Proudhon — într-un articol publicat de d-l Léon Faucher... în septembrie 1845, că de cîtva timp muncitorii englezi au pierdut obiceiul *coaliziilor*, ceea ce este, desigur, un progres pentru care nu putem decît să-i felicităm; această îmbunătățire a moralului muncitorilor se datorește, desigur, mai ales cunoștințelor lor economice. Nu de fabricanți depind salariile, spunea la mitingul de la Bolton un muncitor torcător. În epocile de depresiune, patronii nu sînt, ca să zicem așa, decît biciul cu care se înarmează necesitatea și, vrînd-nevrînd, trebuie să lovească. Principiul regulator este raportul dintre cerere și ofertă, și patronii nu-l pot stăpîni... Foarte bine — exclamă d-l Proudhon — iată niște muncitori bine educați, niște muncitori model” etc. etc. „Această pacoste lipsea Angliei; ea nu va trece canalul” (Proudhon, vol. I, pag. 261 și 262).

La Bolton, radicalismul este mai dezvoltat decît în celelalte orașe din Anglia. Muncitorii din Bolton sînt cunoscuți ca fiind cît se poate de revoluționari. În timpul marilor agitații din Anglia pentru abolirea legilor cerealelor, fabricanții englezi nu credeau că vor putea să înfrunte pe proprietarii funciari fără să împingă înainte pe muncitori. Cum însă interesele muncitorilor erau tot atît de opuse intereselor fabricanților pe cît erau de potrivnice interesele acestora intereselor proprietarilor funciari, firește că fabricanții erau înfrinți în mitingurile muncitorilor. Ce au făcut atunci fabricanții? Pentru a salva aparențele, ei au organizat întruniri la care asistau în cea mai mare parte maiștri, puținii muncitori care le erau devotați și *prieteni ai comerțului* propriu-zis. Cînd, după aceea, adevărații muncitori au încercat, ca la Bolton și la Manchester, să participe și ei la aceste mitinguri pentru a protesta împotriva acestor simulacre de demonstrații, li s-a interzis accesul pe motivul că ar fi un ticket-meeting, adică întruniri la care nu sînt admise decît persoane care posedă un bilet de intrare. Or, afișele anunțau întruniri publice. Ori de cîte ori se țineau astfel de întruniri, gazetele fabricanților publicau dări de seamă bombastice și amănunțite asupra discursurilor ținute. Este de la sine înțeles că aceste discursuri erau rostite de maiștri. Ziarele din Londra le reproduceau în întregime. D-l Proudhon are ghinionul de a confunda maiștrii cu muncitori obișnuiți și le poruncește să nu treacă peste canal.

Dacă în 1844 și în 1845 erau mai puține greve decît înainte, aceasta s-a întîmplat pentru că 1844 și 1845 au fost primii doi ani de prosperitate a industriei engleze din 1837 încoace. Toți nici un trade-union nu a fost desființat.

Să-i ascultăm acum pe maiștrii de la Bolton. După spusele lor, nu fabricanții dictează salariile, pentru că nu de ei depinde prețul produsului, iar prețul produsului nu depinde de ei pentru că nu ei stăpînesc piața mondială. Pe baza acestui raționament, ei lăsau să se înțeleagă că muncitorii nu trebuie să se coalizeze pentru a impune patronilor o majorare a salariilor. D-l Proudhon, dimpotrivă, le interzice coalitiile de teamă ca nu cumva să fie urmate de o majorare a salariilor, care ar duce la o creștere generală a mizeriei. Nu este nevoie să spunem că într-un singur punct există un acord perfect între maiștri și d-l Proudhon: anume că majorarea salariilor este echivalentă cu urcarea prețului produselor.

Să fie oare teama de o creștere a mizeriei adevărata cauză a supărării d-lui Proudhon? Nu. El este supărat pe maiștrii de la Bolton pur și simplu pentru că aceștia determină valoarea prin *cerere și ofertă* și nu se sinchisesc de *valoarea constituită*, de valoarea ajunsă în stare de constituire, de constituirea valorii, inclusiv *capacitatea permanentă de a putea fi schimbat* și toate celelalte *proporționalități ale raporturilor și raporturi de proporționalitate*, flancate de providență.

„Greva muncitorilor este *ilegală*, și nu numai codul penal spune aceasta, ci și sistemul economic, și necesitatea unei ordini stabilite. Se poate admite ca fiecare muncitor în parte să aibă libertatea de a dispune de persoana sa și de brațele sale, dar ca muncitorii să încerce să îngenunche monopolul cu ajutorul coalitiilor — iată un lucru pe care societatea nu-l poate îngădui” (vol. I, pag. 334 și 335).

D-l Proudhon are pretenția să prezinte un articol al codului penal francez drept un rezultat necesar și general al relațiilor producției burgheze.

În Anglia coalitiile sînt autorizate printr-o lege a parlamentului, și tocmai sistemul economic este acela care a silit parlamentul să promoveze această lege. În 1825, sub ministrul Huskisson, cînd parlamentul a trebuit să modifice legislația pentru a o pune din ce în ce mai mult de acord cu o stare de lucruri rezultată din libera concurență, el s-a văzut silit să abolească toate legile care interziceau coalitiile muncitorilor. Cu cît industria modernă și concurența se dezvoltă, cu atît există mai multe elemente care provoacă și stimulează coalitiile, și de îndată ce coalitiile devin un fapt economic, consolidîndu-se zi de zi, nu mai poate să treacă mult timp pînă să devină și un fapt legal.

Astfel, articolul din codul penal francez dovedește cel mult că industria modernă și concurența nu prea erau dezvoltate în timpul Adunării constituante și sub imperiu ⁷².

Economiștii și socialiștii * sînt de acord asupra unui singur punct: condamnarea *coalițiilor*. Numai motivarea actului de condamnare diferă.

Economiștii spun muncitorilor: nu vă coalizați. Coalizîndu-vă, stînjeți mersul regulat al industriei, împiedicați pe fabricanți să efectueze comenzile, perturbați comerțul și grăbiți introducerea mașinilor, care, făcînd o parte din munca voastră inutilă, vă silesc să acceptați un salariu și mai scăzut. De altfel, degeaba vă străduiți: salariul vostru va fi întotdeauna determinat de raportul dintre brațele cerute și brațele oferite, iar revolta voastră împotriva legilor eterne ale economiei politice înseamnă un efort pe cît de ridicol, pe atît de primejdios.

Socialiștii spun muncitorilor: nu vă coalizați, pentru că, la urma urmei, ce veți cîștiga prin aceasta? O majorare a salariilor? Economiștii vă vor dovedi cu prisosință că, după ce în caz de izbîndă veți fi obținut pentru scurtă vreme cei cîtiva gologani în plus, va urma o reducere permanentă a salariilor. Calculatori îndemînatoci vă vor dovedi că va dura ani de zile pînă să vă scoateți, cu ajutorul majorării salariului, toate cheltuielile pe care ați trebuit să le faceți în vederea organizării și întreținerii *coalițiilor*. Și apoi noi, în calitatea noastră de socialiști, vă spunem că, lăsînd la o parte această chestiune bănească, tot muncitori veți rămîne și de acum încolo, iar patronii vor continua să fie patroni, ca și înainte. Deci renunțați la *coaliții*, renunțați la politică, căci a face *coaliții* nu înseamnă oare a face politică?

Economiștii vor ca muncitorii să rămînă în societate așa cum există ea și cum a fost consemnată și pecetluită în manualele lor.

Socialiștii vor ca muncitorii să nu se atingă de vechea societate, pentru a putea intra mai ușor în noua societate, pe care ei le-au pregătit-o cu atîta prevedere.

Dar, în ciuda unora și a celorlalți, în ciuda manualelor și a utopiilor, *coalițiile* nu au încetat nici o clipă să progreseze și să capete amploare o dată cu dezvoltarea și creșterea industriei moderne. Acest lucru este astăzi atît de evident, încît gradul de dezvoltare pe care l-a atins *coaliția* muncitorească într-o țară arată limpede locul pe care această țară îl ocupă

* Adică cei de atunci: fourieriștii în Franța, oweniștii în Anglia. — F. E. (Nota lui Engels la ediția germană din 1865).

în ierarhia pieței mondiale. Anglia, țara în care industria a atins treapta cea mai înaltă de dezvoltare, are coalițiile cele mai cuprinzătoare și cele mai bine organizate.

În Anglia, muncitorii nu s-au mărginit numai la coaliții parțiale avînd drept unic scop o grevă trecătoare și care să fi încetat o dată cu ea. S-au format coaliții permanente, trade-unionuri, care servesc muncitorilor ca bastion în lupta lor împotriva patronilor. În momentul de față, toate aceste trade-unionuri locale sînt unite în „National Association of United Trades”⁷³, care numără pînă în prezent 80.000 de membri și al cărei comitet central se află la Londra. Organizarea acestor greve, coaliții, trade-unionuri a mers mîna în mîna cu luptele politice ale muncitorilor, care constituie acum un mare partid politic sub numele de *cartiști*.

Primele încercări ale muncitorilor de a se asocia îmbracă totdeauna forma coalițiilor.

Marea industrie concentrează într-un singur loc o mulțime de oameni care nu se cunosc între ei. Concurența le scindează interesele; dar menținerea salariului, acest interes comun față de patronul lor, îi unește în aceeași idee de împotrivire: *coalizare*. Astfel coaliția are întotdeauna un scop dublu: acela de a pune capăt concurenței dintre muncitori, ca prin eforturi comune ei să poată face concurență capitalistului. Dacă primul scop al rezistenței a fost numai acela de a menține salariile, mai tîrziu, pe măsură ce capitaliștii se unesc, la rîndul lor, în vederea represiunii muncitorilor, coalițiile, la început izolate, se grupează și, în fața capitalului întotdeauna unit, menținerea asociației devine pentru ei mult mai însemnată decît menținerea salariului. Cît de adevărat este acest lucru rezultă din faptul că economiștii englezi sînt foarte mirați cînd văd că muncitorii sacrifică o bună parte din salariul lor în folosul asociațiilor create, după părerea acestor economiști, numai în vederea apărării salariului. În această luptă — adevărat război civil — se îmbină și se dezvoltă toate elementele necesare bătăliei care va să vină. O dată ajunsă la acest punct, asociația capătă un caracter politic.

Condițiile economice au transformat mai întîi masa populației în muncitori. Dominația capitalului i-a făurit acestei mase o situație comună, interese comune. Astfel această masă a și ajuns să fie o clasă față de capital, dar nu încă pentru sine însăși. În lupta din care am semnalat numai cîteva faze, această masă se unește, se constituie ca clasă pentru sine în-

săși. Interesele pe care le apără devin interese de clasă. Iar lupta dintre clase este o luptă politică.

Cît privește istoria burgheziei, ea prezintă două faze distincte : o fază în care s-a constituit ca clasă în condițiile dominației feudalismului și a monarhiei absolute, și o fază în care, fiind constituită ca clasă, ea a răsturnat feudalismul și monarhia pentru a transforma vechea societate într-o societate burgheză. Prima dintre aceste faze a fost mai lungă și a cerut cele mai mari eforturi. Și burghezia a început lupta ei prin formarea unor coaliții parțiale împotriva seniorilor feudali.

S-au făcut multe cercetări pentru reconstituirea diferitelor faze istorice parcurse de burghezie de la comuna orășenească medievală, autonomă, pînă la constituirea ei ca clasă.

Dar cînd este vorba de explicarea grevelor, a coalițiilor și a celorlalte forme sub care proletarii se organizează sub ochii noștri ca clasă, unii sînt cuprinși de o adevărată teamă, alții afixează un dispreț *transcendental*.

Existența unei clase asuprite este condiția vitală a oricărei societăți bazate pe antagonismul dintre clase. Eliberarea clasei asuprite presupune deci în mod necesar crearea unei societăți noi. Pentru ca o clasă asuprită să se poată elibera, trebuie atinsă o treaptă pe care forțele productive deja cucerite și relațiile sociale existente să nu mai poată coexista. Dintre toate uneltele de producție, cea mai puternică forță productivă este însăși clasa revoluționară. Organizarea elementelor revoluționare ca clasă presupune existența tuturor forțelor productive care în genere puteau să ia naștere în sînul vechii societăți.

Inseamnă oare aceasta că după prăbușirea vechii societăți va exista dominația unei noi clase, exprimată într-o nouă putere politică ? Nu.

Condiția eliberării clasei muncitoare este desființarea tuturor claselor, după cum condiția eliberării stării a treia, a burgheziei, a însemnat desființarea tuturor stărilor* de orice fel.

Clasa muncitoare va înlocui, în cursul dezvoltării ei, vechea societate burgheză cu o asociație care exclude clasele

* Se vorbește aici despre stări în sensul istoric, ca despre stări ale statului feudal, stări cu privilegii definite și limitate. Revoluția burgheză a desființat stările dimpreună cu privilegiile lor. Societatea burgheză nu cunoaște decît clase. Este deci absolut în contradicție cu istoria cînd proletariatul este denumit „starea a patra”. — F. E. (Nota lui Engels la ediția germană din 1885).

și antagonismul dintre ele, iar putere politică propriu-zisă nu va mai exista, pentru că puterea politică este tocmai expresia oficială a antagonismului dintre clase din societatea burgheză.

Deocamdată antagonismul dintre proletariat și burghezie este o luptă de clasă, luptă a cărei ultimă expresie înseamnă o revoluție totală. De altfel este oare de mirare că o societate bazată pe *opozitia* dintre clase ajunge la *contradicția* brutală al cărei ultim deznodământ este o luptă corp la corp ?

Să nu se spună că mișcarea socială exclude mișcarea politică. Nu există mișcare politică care să nu fie în același timp și socială.

Abia prin instaurarea unei ordini în care să nu mai existe nici clase și nici antagonismul dintre clase, *evoluțiile sociale* vor înceta să mai fie *revoluții politice*. Până atunci, în ajunul oricărei reorganizări generale a societății, ultimul cuvânt al științei sociale va fi totdeauna :

„Luptă sau moarte ; lupta singeroasă sau neantul. Iată cum se pune în mod implacabil problema“ (*George Sand*)⁷⁴.

Friedrich Engels

Declinul și apropiata cădere a lui Guizot. —
Poziția burgheziei franceze

Teatrul englez ar face mai bine să scoată din repertoriul său „Școala calomniei”⁷⁵, pentru că cea mai formidabilă școală de acest fel a fost inaugurată la Paris în Camera deputaților. Numărul mare de afaceri scandaloase colecționate aici și luate în discuție în decursul ultimelor patru sau cinci săptămîni este într-adevăr fără precedent în anele dezbaterilor parlamentare. Vă amintiți de inscripția pe care d-l Duncombe a propus-o odinioară pentru glorioasa dv. Cameră a comunelor ; „*Înăuntrul acestor ziduri au avut loc cele mai degradante și mai rușinoase dezbateri*”. Ei bine, aici clica dv. de legiuitori burghezi și-a găsit confrăți demni de ea ; aici au loc dezbateri care pot face să roșească pînă și banda de ticăloși din Anglia. Onoarea bătrînei Anglii este salvată ; d-l Roebuck a fost întrecut de d-l de Girardin ; sir James Graham a fost bătut de d-l Duchâtel.

Nu voi încerca să prezint aici întreaga listă a afacerilor scandaloase care au ieșit la lumină în decursul ultimelor săptămîni, nu voi spune nici un cuvînt despre zecile de cazuri de mituire aduse în fața instanțelor judecătorești ; nici nu voi pomeni de d-l Gudîn, aghiotantul regelui, care, nu fără o oarecare abilitate, a făcut o încercare de a introduce în palatul Tuilerii obiceiurile escrocilor aristocrați ; nu vă voi face o dare de seamă plicticoasă despre murdara afacere a generalului Cubières, pair al Franței, fost ministru de război, care, sub pretextul că trebuie mituit guvernul pentru ca să aprobe înființarea unei societăți miniere, a înșelat societatea în chestiune, subtilizîndu-i patruzeci de acțiuni, pe care le-a băgat apoi foarte liniștit în buzunar, fapt pentru care este judecat acum de Camera pairilor. Nu, vă voi prezenta numai cîteva cazuri semnificative, cîteva mostre luate din

două sau trei ședințe ale deputaților, care vă vor da puțința să vă formați o părere și despre rest.

D-l Emile de Girardin, deputat și editor al cotidianului „La Presse”, sprijinind atât într-o calitate cât și în cealaltă noul partid al „conservatorilor progresiști” și fiind de o bună bucată de timp unul dintre cei mai violenți adversari ai guvernului pe care îl sprijinise pînă nu de mult, este un om activ și foarte înzestrat, dar lipsit de orice principii. De la începutul carierei sale politice el a făcut uz fără ezitare de orice mijloace pentru a-și crea o situație de vază în societate. El l-a silit pe Armand Carrel, faimosul editor al ziarului „Le National”, să se bată cu el în duel și l-a împușcat, desctorosindu-se în felul acesta de un rival periculos. Sprijinul unui asemenea om, proprietar al unui ziar influent și membru al Camerei deputaților, era, desigur, foarte prețios pentru guvern, dar d-l de Girardin și-a vîndut sprijinul său la un preț foarte ridicat (pentru că de vîndut l-a vîndut întotdeauna). Au existat o seamă de tranzacții încheiate între d-l de Girardin și guvern, dar nu întotdeauna spre completa satisfacție a ambelor părți. Între timp, d-l de Girardin s-a pregătit pentru cazul că lucrurile ar putea lua o altă întorsătură. Prevăzînd eventualitatea unei rupturi cu guvernul Guizot, el a adunat date cu privire la diferite tranzacții scandaloase, mituiri și mașinații de tot felul, pe care el, mai mult ca oricine, era în măsură să le afle fiindu-i aduse la cunoștință de prietenii și agenții lui situați în posturi importante. Din întorsătura pe care au luat-o discuțiile dintre partide în această sesiune, el a dedus apropiata cădere a lui Guizot și Duchâtel. El a fost unul dintre cei care au jucat un rol de frunte în formarea noului partid al „conservatorilor progresiști” și în repetate rînduri a amenințat guvernul cu toată greutatea miniei sale dacă nu-și schimbă orientarea politică. D-l Guizot a refuzat, pe un ton foarte arogant, orice compromis cu noul partid. Acesta s-a despărțit de majoritate și a trecut în opoziție, creînd tot felul de dificultăți guvernului. Dezbaterile din cameră în legătură cu probleme financiare și cu alte probleme au dat în vileag atîtea afaceri scandaloase, încît d-nii Guizot și Duchâtel au fost obligați să debarce cîțiva colegi de-ai lor pentru a se salva pe ei înșiși. Locurile vacante au fost însă ocupate de niște oameni atât de insignifianți, încît nici un partid nu a fost satisfăcut, iar guvernul a ieșit mai curînd slăbit decît întărit. Apoi a venit afacerea Cubières, care a trezit unele îndoieli chiar în rîndurile majorității în

cea ce privește posibilitatea de a-l menține pe d-l Guizot în funcția sa. În sfârșit, acum, cînd a văzut guvernul complet dezorganizat și slăbit, d-l de Girardin s-a gîndit că a sosit momentul să deschidă cutia Pandorei⁷⁶ pregătită de el și care era plină de afaceri scandaloase și să dărîme definitiv un guvern șubrezit, făcînd revelații menite să zdruncine pînă și credința „*pîntecelui*”⁷⁷ camerei.

El a început prin a acuza guvernul că a vîndut titlul de pair pentru 80.000 de franci și că nu și-a ținut promisiunea după ce a băgat banii în buzunar! Camera pairilor s-a simțit lezată de această afirmație, făcută în „*La Presse*”, și a cerut Camerei deputaților permisiunea de a-l aduce pe d-l de Girardin în fața instanței ei de judecată. Această cerere a dat naștere unei discuții în Camera deputaților, în cursul căreia d-l de Girardin și-a menținut întru totul aserțiunea, declarînd că posedă dovezi, dar că refuză să indice nume, deoarece el nu vrea să joace rolul de *denunțător*. El a spus însă că în trei rînduri a atras atenția, în particular, d-lui Guizot asupra acestei chestiuni, că acesta nici nu a negat vreodată faptul în sine și că o dată a vorbit și cu d-l Duchâtel, care i-a răspuns: „Chestiunea s-a întîmplat în lipsa mea și am dezaprobat-o ulterior; e opera d-lui Guizot”. Toate acestea au fost negate de d-l Duchâtel. „În cazul acesta — a spus d-l de Girardin — vă voi dovedi că guvernul obișnuiește să propună asemenea tranzacții” și a citit o scrisoare a generalului Alexandre de Girardin (probabil tatăl d-lui Emile de Girardin; acesta din urmă este un copil nelegitim) către rege. Această scrisoare exprima recunoștința generalului de Girardin pentru titlul de pair care i-a fost oferit, dar arăta în același timp că d-l Guizot a legat ulterior acordarea acestui titlu de condiția ca el (generalul de Girardin) să folosească influența sa asupra d-lui Emile de Girardin pentru a-l împiedica să facă opoziție guvernului. Generalul de Girardin nu a acceptat o asemenea tranzacție și, în consecință, a refuzat titlul de pair. „Bine! — a răspuns d-l Duchâtel —, dacă asta este totul, voi menționa că d-l Emile de Girardin însuși s-a oferit să pună capăt opoziției sale dacă îi acordăm titlul de pair, dar noi am declinat această ofertă”. *Hinc illae lacrimae!* * Duchâtel nu a răspuns însă nici un cuvînt privitor la acuzația cuprinsă în scrisoare. Camera a votat apoi ca d-l Emile de Girardin să fie tradus în fața instanței de judecată a pairilor. Fiind judecat, el și-a susținut acuzația,

* — Iată cum se explică aceste lacrimi! — *Nota Trad.*

dar a declarat că, vânzarea titlului de pair nefiind perfectată, acuzațiile sale nu pot leza decât guvernul, și nu Camera pairilor. În consecință, pairii l-au achitat. După aceea Girardin a dat în vileag o altă afacere scandaloasă. Anul trecut a fost fondat un mare ziar, intitulat „L'Époque”, care urma să sprijine guvernul, să scoată de pe piață toate ziarele opoziției și să înlocuiască costisitorul sprijin dat ziarului „La Presse” al d-lui de Girardin. Experiența a eșuat cu brio, în parte din cauza intrigilor d-lui de Girardin, care este amestecat în orice afacere de acest soi. Dar, când a fost acuzat de mituirea presei, d-l Duchâtel a răspuns că guvernul nu a subvenționat niciodată vreun ziar. Împotriva acestei afirmații, d-l de Girardin a arătat faptul bine cunoscut că d-l Duchâtel, după multă stăruință din partea editorilor ziarului „L'Époque”, le-a spus: „Eu nu am aur sau argint, dar vă voi da ceea ce am”, și le-a acordat dreptul exclusiv de a deschide o a treia operă la Paris, privilegiu pe care „domnii” de la „L'Époque” l-au vândut pentru 100.000 fr., din care 60.000 fr. au fost cheltuiți pentru ziar, iar restul de 40.000 fr. a dispărut fără urmă. D-l Duchâtel a negat din nou în mod categoric, deși este un fapt notoriu.

D-l de Girardin a mai citat și alte tranzacții asemănătoare, dar aceste exemple sînt absolut suficiente.

Ieri, în Camera deputaților, d-l de Girardin a luat din nou cuvîntul și a citit cîteva scrisori din care a reieșit că d-l Duchâtel a dispus ca să se tipărească pe cheltuiala statului dezbaterile referitoare la afacerea cu titlul de pair, menționată mai sus, și că a trimis materialul tuturor consiliilor municipale din țară; dar că în raportul ministerial nici cuvîntarea d-lui de Girardin, nici a d-lui Duchâtel nu au fost redată în mod exact; că, dimpotrivă, ambele au fost aranjate în așa fel, încît d-l de Girardin să apară în postura unui calomniator ridicol, iar d-l Duchâtel ca omul cel mai integru și mai virtuos din lume. În ceea ce privește problema înșăși, el a repetat toate aserțiunile sale și a invitat guvernul să numească o comisie parlamentară care să cerceteze dacă acuzațiile sale sînt întemeiate sau să fie trimis în fața juraților pentru calomnie. În ambele cazuri, a spus el, se consideră obligat să indice numele celor în cauză și să dea toate detaliile, pentru ca în felul acesta să-și poată susține acuzațiile fără să fie considerat un delator ordinar. Declarațiile sale au dezlănțuit o furtună generală în cameră. D-l Duchâtel a negat totul; d-l de Girardin a confirmat spusele sale; d-l

Duchâtel a negat din nou ; d-l de Girardin a reafirmat, și așa mai departe, totul însoțit de strigătele aprobative și dezaprobativale ale „corului” camerei. Alți membri ai opoziției au cerut de asemenea guvernului să lămurească afacerea fie printr-o anchetă parlamentară, fie în fața tribunalului. În cele din urmă, d-l Duchâtel a spus :

„Domnilor, o anchetă parlamentară ar presupune că există îndoieli din partea majorității în ceea ce privește integritatea guvernului ; de aceea, în ziua în care această anchetă ar fi hotărâtă, locurile noastre nu ar mai fi ocupate de noi ; dacă aveți vreo îndoială, spuneți-ne-o fățiș și ne vom prezenta imediat demisia.

— În cazul acesta — a spus d-l de Girardin — nu mai rămîne nimic altceva decît să fiu judecat. Sînt gata să mă supun ; deferiți-mă instanțelor de judecată dacă aveți curajul.

— Nu — a răspuns d-l Hébert, ministrul justiției —, nu vom face așa ceva, majoritatea camerei vă va judeca.

— Dar — a spus d-l Odilon Barrot —, aceasta nu este o chestiune politică, ci una *juridică*, și o asemenea chestiune nu este de competența noastră, ci de competența instanțelor judecătorești. Dacă d-l de Girardin a calomniat guvernul în ziarul său, de ce nu-l dați în judecată pentru aceasta ?

— Nu vrem !

— Bine, dar există dovezi indubitabile și împotriva altor persoane care au traficant cu titlul de pair ; de ce să nu le tragem la răspundere ? Cît privește afacerea cu «L'Époque» și privilegiul acordat pentru o nouă operă, dacă dv. nu sînteți implicați, după cum spuneți, de ce nu deferiți instanțelor judecătorești pe cei care *sînt implicați* în asemenea tranzacții infame ? Există acuzații precise și chiar dovezi parțiale că au fost comise infracțiuni grave ; de ce procurorii regali nu urmăresc în justiție, așa cum este de datoria lor, pe cei acuzați că ar fi comis aceste infracțiuni ?

— Noi nu intentăm acțiune — a răspuns d-l Hébert — deoarece atît caracterul acuzațiilor cît și reputația acelorora care le aduc nu sînt de asemenea natură încît acuzațiile să poată fi considerate plauzibile de consilierii juridici ai coroanei“.

Toate aceste declarații au fost mereu întrerupte de murmure ostile, vociferări, larmă și de tot felul de zgomote în general. Această ședință incomparabilă, care a zdruncinat cabinetul Guizot din temelii, s-a terminat cu un vot care dovedește că, dacă încrederea majorității poate fi zdruncinată, în schimb sistemul ei de votare rămîne neclintit !

„Camera, după ce a ascultat explicațiile cabinetului și le-a găsit *satisfăcătoare*, a trecut la ordinea de zi” !

Ce părere aveți despre toate acestea ? Cine vă place mai mult : guvernul sau majoritatea, Camera deputaților din Franța sau Camera comunelor ? D-l Duchâtel sau sir James Graham ? Îndrăznesc să spun că vă va veni greu să alegeți.

Există totuși o deosebire între ei. Până în ziua de astăzi, burghezia engleză a trebuit să lupte împotriva unei aristocrații care, deși se află într-o stare de destrămare și descompunere, nu a fost încă înlăturată. Aristocrația engleză a găsit întotdeauna un oarecare sprijin când la o fracțiune, când la alta a burgheziei, și tocmai această sciziune a burgheziei a salvat aristocrația de la ruina totală. În momentul de față, aristocrația este sprijinită, în lupta ei împotriva industriașilor de rentieri, bancheri, de posesorii de venituri fixe, ca și de o mare parte dintre armatori. Toată agitația făcută în vederea abrogării legilor cerealelor dovedește acest lucru. De aceea, fracțiunea avansată a burgheziei engleze (mă refer la industriași) va fi în stare să ducă la îndeplinire unele măsuri politice progresiste, menite să zdruncine din ce în ce mai mult aristocrația. Industriașii vor fi chiar *obligați* să procedeze astfel; ei trebuie să-și extindă piețele, lucru pe care nu pot să-l facă fără să-și reducă prețurile. Dar reducerea prețurilor trebuie să fie precedată de reducerea cheltuielilor de producție, care, la rîndul ei, se obține în special prin reducerea salariilor; pentru reducerea salariilor nu există însă un mijloc mai sigur decît reducerea prețului articolelor de primă necesitate; or, pentru a obține aceasta, nu există alt mijloc decît reducerea impozitelor. Această înlănțuire logică îi obligă pe industriașii din Anglia să desființeze biserica de stat și să reducă sau „să ajusteze în mod echitabil” datoria publică. Ei vor fi nevoiți să pună în practică aceste două măsuri și altele de același fel de îndată ce vor constata — și lucrul acesta trebuie să se întîmple — că piața mondială nu este în stare să cumpere în mod continuu și regulat produsele lor. Astfel burghezia engleză se află totuși pe calea progresului; ea trebuie să înlătore aristocrația și un cler privilegiat și va fi silită să adopte anumite măsuri progresiste pe care ea este cea mai indicată să le realizeze. Burghezia franceză se află însă într-o altă situație. În această țară nu există o aristocrație din naștere, nici o aristocrație funciară. Revoluția a măturat-o în întregime. Și nici nu există o biserică de stat care să se bucure de privilegii; dimpotrivă, atît clerul catolic cît și cel protestant își primesc salariile de la guvern și se află pe picior de perfectă egalitate. În Franța nu este posibilă o luptă serioasă între rentieri, bancheri, armatori și industriași, deoarece, dintre toate fracțiunile burgheziei, rentierii și bancherii (care sînt, în același timp, principalii acționari ai societăților de căi ferate,

ai societăților miniere și ai altor societăți) constituie incontestabil cea mai puternică fracțiune și, exceptând unele întreruperi, au ținut frânela guvernului începând din 1830. Industriașii, covârșiți de concurența străină pe piețele străine și amenințați pe propriile lor piețe, nu au nici o șansă să ajungă atât de puternici încât să poată lupta cu succes împotriva bancherilor și rentierilor. Dimpotrivă, șansa lor scade an de an; în Camera deputaților, partidul lor, care înainte reprezenta 50% din numărul deputaților, nu formează acum mai mult de $\frac{1}{3}$ din cameră. De aici rezultă că nici burghezia dominantă în ansamblu și nici vreo fracțiune a ei nu e în stare să realizeze ceva care să semene a „progres”, că în Franța dominația burgheziei a atins asemenea culmi după revoluția din 1830, încât acestei clase conducătoare nu-i rămâne altceva de făcut decît să se uzeze. Și ea a făcut acest lucru. În loc să progreseze, ea a fost obligată să regreseze, să restrângă libertatea presei, să retragă dreptul de liberă asociere și de întrunire, să promulge tot felul de legi excepționale pentru a-i ține pe muncitori în frâu. Iar afacerile scandaloase care au ieșit la iveală în cursul ultimelor săptămîni constituie o dovadă evidentă că burghezia care guvernează în Franța este cu totul epuizată, complet „uzată”.

Într-adevăr, marea burghezie se află într-o situație dificilă. Ea a găsit, în cele din urmă în persoana lui Guizot și Duchâtel cîrmuitori potriviți. I-a menținut în funcția de miniștri timp de șapte ani și le-a asigurat la fiecare alegere o majoritate tot mai mare. Și acum, după ce în cameră toate fracțiunile opoziției au fost reduse la o neputință totală, acum cînd zilele de glorie ale lui Guizot și Duchâtel păreau să fi sosit, tocmai în acest moment se descoperă o mulțime de afaceri scandaloase în activitatea guvernului care fac imposibilă rămînerea lor la putere chiar dacă ar fi sprijiniți în unanimitate de cei din cameră. Nu există nici o îndoială că Guizot și Duchâtel, împreună cu colegii lor, își vor prezenta foarte curînd demisia; se prea poate ca ei să-și prelungească existența ministerială încă cîteva săptămîni, dar sfîrșitul lor este aproape, foarte aproape. Și cine va veni la guvern după ei? Dumnezeu știe! Ei pot să spună ca Ludovic al XV-lea: „După mine potopul, ruina și haosul”. Thiers nu poate să întrunească majoritatea. Molé este un om bătrîn, epuizat și insignifiant, care se va lovi de tot felul de greutăți și care, pentru a-și asigura sprijinul majorității, va

trebui să recurgă la acțiuni scandaloase similare și să sfârșească deci în același mod ca Guizot. Aceasta este principala dificultate. Actualii alegători vor alege întotdeauna o majoritate ca cea care există acum în cameră ; actuala majoritate va cere întotdeauna un guvern ca cel al lui Guizot și Duchâtel, care se va face vinovat de tot felul de acțiuni scandaloase și orice guvern care va recurge la asemenea procedee va fi răsturnat numai sub presiunea opiniei publice. Acesta este cercul vicios înăuntrul căruia se învîrtește actualul sistem. Dar este imposibil ca lucrurile să continue în felul acesta. Atunci ce-i de făcut ? Nu există altă ieșire decît să se părăsească acest cerc vicios, să se legifereze o reformă electorală ; reforma electorală înseamnă însă admiterea micilor întreprinzători la vot, ceea ce înseamnă pentru Franța „începutul sfîrșitului”. Rotschild și Ludovic-Filip știu foarte bine amîndoi că admiterea micii burghezii la vot nu înseamnă nimic altceva decît „LA RÉPUBLIQUE !”.

Paris, 26 iunie 1847.

Scris de F. Engels

Se tipărește după textul ziarului

Publicat în ziarul

Tradus din limba engleză

„The Northern Star”

nr. 506 din 3 iulie 1847,

cu următoarea mențiune

din partea redacției :

*„De la corespondentul nostru
din capitala Franței”*

Karl Marx

Comunismul ziarului „Rheinischer Beobachter”⁷⁸

Bruxelles, 5 septembrie. — În nr. 70 al ziarului „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”⁷⁹ a apărut un articol din „Rheinischer Beobachter”, care este precedat de cuvintele :

„«Rheinischer Beobachter» predică în nr. 206 comunismul, după cum urmează”.

Fie că această observație a fost făcută în mod ironic sau nu, comuniștii trebuie să protesteze împotriva afirmației că „Rheinischer Beobachter” ar putea să predice „comunismul”, dar mai ales trebuie să protesteze împotriva afirmației că articolul apărut în nr. 70 al ziarului „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” ar fi comunist.

Dacă o parte din socialiștii germani au vociferat mereu împotriva burgheziei liberale, și anume într-un mod care nu a folosit decât guvernelor germane, dacă acum, bizuindu-se pe frazele acestor oameni, ziare guvernamentale ca „Rheinischer Beobachter” afirmă că nu burghezia liberală, ci guvernul ar reprezenta interesele proletariatului, comuniștii nu au nimic comun nici cu unul, nici cu celălalt.

S-a încercat, ce-i drept, să se arunce asupra comuniștilor germani răspunderea acestor afirmații și li s-a adus învinuirea că s-au aliat cu guvernul.

Acuzația este ridicolă. Guvernul nu se poate alia cu comuniștii, comuniștii nu se pot alia cu guvernul, pentru simplul motiv că, dintre toate partidele revoluționare din Germania, comuniștii sînt cei mai revoluționari și pentru că guvernul știe acest lucru mai bine ca oricine.

Cum ar putea oare comuniștii să se alieze cu un guvern care i-a acuzat de înaltă trădare și care i-a tratat ca atare ?

Cum ar putea guvernul să propovăduiască, prin propriile sale organe, principiile care în Franța sînt considerate anarhice, incendiare, periclitînd toate relațiile sociale și cărora însuși acest guvern le atribuie în permanență aceste însușiri ?

O asemenea idee este absurdă. Să analizăm așa-numitul comunism al ziarului „Rheinischer Beobachter“ și vom vedea că este foarte inocent.

Articolul începe astfel :

„Dacă analizăm situația noastră (!) socială, descoperim peste tot cele mai mari neajunsuri și cele mai imperioase nevoi (!) și trebuie să recunoaștem că multe lucruri au fost neglijate. Aceasta este realitatea și se pune *numai* (!) întrebarea cărui fapt se datorează această situație. Sîntem convinși că nu constituția noastră este de vină, căci (!) în Franța și în Anglia situația socială se prezintă (!) mult mai prost. Cu toate acestea (!) liberalismul caută remediul numai într-un regim reprezentativ ; dacă poporul ar avea reprezentanții săi, și-ar putea îmbunătăți situația. Desigur că aceasta este cu totul iluzoriu, dar în egală măsură (!) foarte (!!) plauzibil“.

Citind aceste rînduri, îl vedem pe „Beobachter“ * aieuea în fața noastră cum se căznește încurcat să găsească un început, cum își frămîntă creierii, scrie, șterge, scrie din nou și, în sfîrșit, după mult timp reușește să elaboreze strălucitul pasaj de mai sus. Pentru a ajunge la liberalism, marota lui ereditară, el începe cu „situația noastră socială“, mai precis cu situația socială a lui „Rheinischer Beobachter“, care, fără îndoială, poate să aibă inconvenientele ei. Cu ajutorul observației foarte banale că situația noastră socială este mizerabilă și că s-au neglijat foarte multe lucruri, el ajunge cu ajutorul cîtorva fraze foarte spinoase la un punct unde își pune *numai* întrebarea cărui fapt se datorează această situație. Dar această întrebare el și-o pune *numai* ca să uite imediat de ea. „Beobachter“ nu ne spune cărui fapt se datorează ea, el nu ne spune nici cărui fapt nu se datorează ea, el ne spune doar cărui fapt este *convins* că nu se datorează, anume că nu constituția prusiană este, firește, de vină. De la constituția prusiană el ajunge prin mijlocirea unui îndrăzneț „căci“, în Franța și în Anglia, și de aici nu mai este decît un mic salt pînă la liberalismul prusian, salt pe care îl face cu ușurință cu ajutorul unui „cu toate acestea“ cît se poate de nemotivat. Și astfel el a ajuns, în sfîrșit, pe terenul său favorit, de unde poate să exclame : „Desigur că aceasta este cu totul iluzoriu, dar în egală măsură foarte plauzibil“. În egală măsură foarte !!!

* În limba germană Beobachter = observator. — Nota Trad.

Să fi decăzut oare într-atît comuniștii încît să poată fi bănuîți de paternitatea unor asemenea fraze, a unor asemenea tranziții clasice, a unor asemenea întrebări care se pun și se uită cu ușurință, a unor asemenea faimoși *numai, căci, cu toate acestea* și mai ales a formulei „în egală măsură” ?

În afara „bătrînului comandant” Arnold Ruge există puțini bărbați în Germania care să poată scrie în felul acesta, și ei sînt cu toții consilieri consistoriali în ministerul d-lui Eichhorn.

Nu ni se poate cere să ne ocupăm mai îndeaproape de conținutul acestui pasaj introductiv. El nu are alt conținut decît forma lui greoaie ; el nu este decît poarta prin care pășim în forul în care consilierul nostru consistorial, care analizează problema, predică o cruciadă împotriva liberalismului.

Să-l ascultăm :

„Liberalismul are, înainte de toate, avantajul că se apropie de popor sub o formă mai ușoară și mai plăcută decît birocrăția”. (Firește, așa de greoi și de necioplît nu scrie nici chiar d-l Dahlmann sau Gervinus). „El vorbește despre binele poporului și despre drepturile poporului. În realitate însă el se servește de popor numai ca de o sperietoare pentru a intimida guvernul ; pentru el poporul nu este decît carne de tun în marele atac împotriva puterii guvernamentale. Să punem mina pe puterea de stat, aceasta este adevărata năzuință a liberalismului ; binele poporului nu-i decît o chestiune secundară pentru el”.

Crede d-l consilier consistorial că a spus poporului ceva nou prin aceasta ? Poporul, și în special comuniștii din sînul poporului, știu foarte bine că burghezia liberală nu urmărește decît propriul ei interes, că te poți foarte puțin bizui pe simpatiile ei pentru popor. Dar dacă d-l consilier consistorial trage de aici concluzia că, atunci cînd poporul ia parte la mișcarea politică, burghezii liberali îl exploatează pentru scopurile lor, noi trebuie să-i răspundem : desigur că aceasta este cu totul plauzibil pentru un consilier consistorial, dar în egală măsură foarte iluzoriu.

Poporul — sau, pentru a folosi în locul acestei expresii prea generale și vagi o expresie mai precisă, proletariatul — raționează cu totul altfel decît își închipuie cei din ministerul cultelor. Proletariatul nu întreabă dacă pentru burghezi binele poporului este o chestiune principală sau secundară, dacă ei vor sau nu vor să folosească proletariatul drept carne de tun. Nu ceea ce vor burghezii, ci ceea ce *trebuie* ei să facă îl interesează pe proletariat. Pe el îl interesează dacă

actuala situație politică, dominația birocrației, sau cea spre care tind liberalii, dominația burgheziei, îi va oferi mai multe mijloace pentru a-și atinge propriile lui țeluri. Și este suficient să compare poziția politică a proletariatului în Anglia, Franța și America cu cea din Germania pentru a vedea că dominația burgheziei nu numai că pune în mîna proletariatului arme cu totul noi în lupta împotriva burgheziei, dar îi asigură și o poziție cu desăvîrșire nouă, o poziție de partid recunoscut.

Își închipuie oare d-l consilier consistorial că proletariatul care se alătură din ce în ce mai mult partidului comunist nu va ști să folosească libertatea presei, libertatea de asociere? El s-ar lămuri desigur dacă ar citi gazetele muncitorești engleze și franceze sau dacă ar lua măcar parte la un singur miting cartist!

În ministerul cultelor, unde este redactat „Rheinischer Beobachter“, domnesc însă păreri ciudate despre proletariat. Acești domni cred că au de-a face cu țărani din Pomerania sau cu salahori berlinezi. Ei cred că au atins culmea inteligenței dacă nu mai promet poporului panem et circenses *, ci panem et religionem **. Ei își închipuie că proletariatul vrea să fie ajutat și nici nu le trece prin minte că el nu așteaptă ajutor de la nimeni decît de la el însuși. Ei nu bănuiesc că proletariatul a înțeles tot atît de bine sensul frazeologiei d-lor consilieri consistoriali despre „binele poporului” și despre situația proastă socială pe cît a înțeles sensul frazeologiei similare a burghezielor liberali.

Și de ce este binele poporului o chestiune secundară pentru burghezi? „Rheinischer Beobachter” răspunde:

„Dieta reunită a dovedit acest lucru; perfidia liberalismului este evidentă. Impozitul pe venit trebuia să fie piatra de încercare a liberalismului, și el nu a putut să treacă această probă”.

Grozavi mai sînt acești consilieri consistoriali bine intenționați, care, în naivitatea lor în problemele economice, își închipuie că ar putea să arunce praf în ochii proletariatului cu impozitul pe venit!

Impozitul pe făină și pe carne apasă direct pe salariu, impozitul pe venit apasă pe profitul capitalului. Foarte plauzibil, d-le consilier consistorial, nu-i așa? Dar capitaliștii nu vor admite și nu pot admite să li se pună impozite pe pro-

* — pîine și distracții. — *Nota Trad.*

** — pîine și religie. — *Nota Trad.*

fiturile lor fără o compensație. Concurența va avea grijă de acest lucru. Cîteva luni după introducerea impozitului pe venit, salariul ar scădea exact în aceeași măsură în care a crescut în mod efectiv prin desființarea impozitului pe carne și pe făină, precum și prin scăderea prețurilor la alimente datorită desființării acestor impozite.

Nivelul salariului exprimat nu în bani, ci în cele necesare vieții muncitorului, adică nivelul salariului *real*, nu *nominal*, depinde de raportul dintre cerere și ofertă. Un nou mod de impunere poate produce pentru moment o perturbare, dar nu poate produce schimbări durabile.

Singurul avantaj economic al impozitului pe venit îl constituie faptul că poate fi perceput mai ușor, dar despre aceasta consilierul consistorial nu vorbește nimic. De altfel proletariatul nu câștigă nimic de pe urma acestui lucru.

La ce se reduce deci întreaga vorbărie despre impozitul pe venit ?

În primul rînd, proletariatul nu este de loc sau cel mult momentan interesat în toată această chestiune.

În al doilea rînd, guvernul, care cu ocazia încasării impozitului perceput la carne și la făină vine zilnic direct în contact cu proletariatul, avînd față de acesta un rol odios, în cazul impozitului pe venit se menține pe planul al doilea și silește burghezia să preia ea în întregime acțiunea odioasă a scăderii salariului.

Impozitul pe venit ar fi deci numai în avantajul guvernului, și astfel se explică supărarea pe care le-o provoacă consilierilor consistoriali faptul că a fost respins.

Dar să admitem și noi pentru o clipă că proletariatul ar fi interesat în problema impozitului pe venit ; putea oare această dietă să-l aprobe ?

Nicidecum. Ea nu putea să aprobe nici un fel de bani, ci trebuia să lase sistemul financiar așa cum este, atîta timp cît guvernul nu i-a satisfăcut toate revendicările. Refuzul de a acorda guvernului bani constituie pentru toate parlamentele mijlocul prin care ele îl silesc să cedeze în fața majorității. Acest refuz consecvent de a acorda bani guvernului este singurul punct în care dieta a avut o atitudine energică, și de aceea consilierii consistoriali dezamăgiți vor să compromită în ochii poporului tocmai această chestiune.

„Și totuși — scrie mai departe „Rheinischer Beobachter“ — tocmai organele liberalismului au fost acelea care au pus pe tapet problema impozitului pe venit“.

Foarte just, căci este o măsură autentic burgheză. Și, totuși, burghezii pot s-o respingă atunci când le este propusă la timp nepotrivit de niște miniștri în care ea nu poate avea nici cea mai mică încredere.

Înregistrăm de altfel această mărturisire cu privire la paternitatea impozitului pe venit; ne va fi mai târziu de folos.

După niște fraze cit se poate de goale și de încâlcite, consilierul consistorial începe dintr-o dată să debiteze următoarele aberații despre proletariat :

„Ce este proletariatul?” (Aceasta este iarăși una dintre întrebările care sînt puse numai pentru a nu li se răspunde). „Nu exagerăm de loc atunci cînd noi” (adică consilierii consistoriali de la „Rheinischer Beobachter”, nu însă și celelalte ziare profane) „spunem o treime a poporului este lipsită de baza existenței sale și o altă treime a ajuns la ultima limită. Cauza proletarilor este cauza mării majorități a poporului, ea este o problemă capitală”.

Cît de repede i-a învățat minte pe acești burocrati o singură Dietă reunită care a manifestat o oarecare opoziție! Cît e de cînd guvernul a interzis ziarelor să facă afirmații „exagerate”, de pildă că și în Prusia ar exista un proletariat, de cînd „Trier'sche Zeitung” și alte sărmene ziare nevinovate au fost amenințate cu suprimarea pentru că au lăsat să se înțeleagă, cu rea-voință, că situația mizeră a proletariatului francez și englez o împărtășește și cel din Prusia? Dar fie cum vrea guvernul. Să înregistrăm de asemenea și mărturisirea că marea majoritate a poporului o formează proletarii.

„Dieta — se spune mai departe în ziar — a considerat că problema de principiu, și anume dacă înalta adunare trebuie să obțină puterea de stat, este o problemă capitală. Și ce urma să capete poporul? Nimic. Nici căi ferate, nici bănci de credit funciar rural, nici reduceri de impozite! Fericit popor!”

Observați cum de sub frizura impecabilă a consilierului nostru consistorial încep să se arate treptat urechile de măgar. „Dieta a considerat că problema de principiu este o problemă capitală”. O, sfîntă simplitate a acestor șerpi afectuoși! Problema dacă să se pună la dispoziția guvernului un împrumut de 30.000.000, un impozit pe venit a cărui valoare nu poate fi stabilită în prealabil, o bancă de credit funciar rural prin intermediul căreia să poată obține 400.000.000—500.000.000, ipotecînd domeniile statului, dacă să se pună toate acestea la dispoziția actualului guvern, dezvă-

țat și reacționar, creîndu-i-se astfel pe vecie o situație independentă, sau dacă, dimpotrivă, să fie ținut din scurt și silit să se plece în fața opiniei publice prin refuzul de a-i acorda banii — iată ce numește șiretul nostru consilier consistorial problema de principiu !

„Și ce va căpăta poporul ? — întreabă compătimitor consilierul consistorial. *Nici căi ferate*”, prin urmare poporul nu va avea de plătit nici impozite pentru a acoperi dobinzile la împrumut și marile pierderi care inevitabil se vor înregistra atunci cînd se vor pune în exploatare aceste căi ferate.

„*Nici bănci de credit funciar rural !*” Consilierul nostru consistorial vorbește despre acest lucru așa ca și cînd guvernul ar avea intenția să dea proletarilor rente *. Dimpotrivă, el voia să dea *nobilimii* rente, pe care urma să le plătească poporul. Aceste bănci trebuiau, chipurile, să ușureze țăranilor răscumpărarea servituților lor. Dacă țăranii mai așteaptă cîtiva ani, nu vor mai avea, probabil, nevoie să le *răscumpere*. Cînd seniorii vor ajunge sub furcile țăranilor, ceea ce s-ar putea prea bine întîmpla la un moment dat, servituțile vor dispărea de la sine.

„*Nici impozite pe venit*”. Dar atîta timp cît impozitul pe venit nu aduce poporului nici un venit, acesta nu-l interesează.

„Fericit popor — urmează consilierul consistorial —, căci ai cîștigat problema de principiu ! Și dacă nu înțelegi despre ce este vorba, îngăduie reprezentanților tăi să te lămurească ; poate că lungile lor cuvîntări te vor face să uiți că ți-e foame !”

Cine mai îndrăznește să afirme că presa germană nu e liberă ? „Rheinischer Beobachter” folosește aici nepedepsit o expresie pe care destule curți cu juri provinciale din Franța ar califica-o și ar sancționa-o, fără să stea prea mult pe gînduri, drept o instigare una împotriva celeilalte a diferitelor clase ale societății.

De altfel consilierul consistorial este cît se poate de neîndemînic. El vrea să măgulească poporul și în același timp nu-l crede măcar în stare să înțeleagă ce este o problemă de principiu. Pentru că trebuie să se prefacă că-l înduioșează foamea pe care acesta o îndură, el se răzbună declarîndu-l prost și incapabil din punct de vedere politic. Proletariatul știe însă perfect de bine ce este o problemă de principiu, și

* În limba germană banca de credit funciar rural se numește Rentenbank. — *Nota Trad.*

el reproșează dietei nu tendința acesteia de a o traduce în viață, ci faptul că nu a știut să facă acest lucru. Proletariatul reproșează dietei că s-a ținut în defensivă, că nu a trecut la ofensivă, că nu a mers de zece ori mai departe. Îi reproșează că nu a acționat destul de hotărît pentru a-i da posibilitatea să participe la mișcare. Desigur, pe proletari nu-i puteau interesa *drepturile stărilor sociale*. O dietă însă care ar fi cerut curți cu juri, egalitatea în fața legii, desființarea servitutiilor, libertatea presei, libertatea de asociere și o reprezentanță adevărată a poporului, o dietă care ar fi rupt-o o dată pentru totdeauna cu trecutul și care și-ar fi formulat revendicările călăuzindu-se după cerințele timpului, și nu după vechile legi, o asemenea dietă ar fi putut să conteze pe cel mai puternic sprijin din partea proletariatului.

„Beobachter“ continuă :

„Să dea Dumnezeu ca această dietă să nu pună mâna pe puterea guvernamentală, căci aceasta ar constitui o piedică de neînving în calea tuturor îmbunătățirilor sociale“.

D-l consilier consistorial să fie pe pace. Cu o dietă ca aceasta, care nu a putut s-o scoată la capăt nici măcar cu guvernul prusian, proletariatul, de va fi nevoie, o s-o scoată la capăt.

„Se spune —observă consilierul consistorial mai departe — că impozitul pe venit ar duce la revoluție, la comunism. Într-adevăr va duce la revoluție, adică la o *transformare* a relațiilor sociale, la *înlăturarea mizeriei fără margini*“.

Consilierul consistorial sau vrea să-și bată joc de cititorii săi și să spună doar că impozitul pe venit va înlătura mizeria *fără margini* pentru a pune în locul ei mizeria limitată și alte asemenea calambururi berlineze proaste, sau este cel mai mare și mai nerușinat ignorant în probleme economice. El nu știe că în Anglia impozitul pe venit există de șapte ani și nu a transformat nici o singură relație socială, nu a înlăturat cituși de puțin mizeria *fără margini*. El nu știe că în Prusia, în satele de țesători din Silezia și din Ravensberg, în rîndurile micilor țărani din Silezia, din Poznan, de pe Mosela și Vistula, unde există mizeria *cea mai fără de margini*, că tocmai acolo este în *vigoare* impozitul pe categorii, adică impozitul pe venit.

Dar cine ar putea să răspundă în mod serios la asemenea absurdități. Mai departe ziarul scrie :

„El duce și spre *comunism*, în accepția lui obișnuită... Acolo unde, datorită dezvoltării comerțului și industriei, toate relațiile se împletesc într-o asemenea măsură și se desfășoară astfel încît individul izolat nu poate rezista torentului concurenței, el este prin însăși natura relațiilor la *cheremul* societății, care trebuie să compenseze, *în fiecare caz în parte*, urmările instabilității *generale*. În acest caz societatea este în mod *solidar obligată* să asigure existența membrilor ei.”

Iată comunismul ziarului „Rheinischer Beobachter” ! Așadar, într-o societate ca a noastră, în care nici un om *nu este sigur* de existența lui, de situația lui, societatea este obligată să asigure fiecărui individ în parte existența. Mai întii consilierul consistorial afirmă că societatea existentă *nu poate* să facă așa ceva și apoi îi cere să facă totuși acest lucru, irealizabil pentru ea.

Oricum ar fi, ea trebuie să compenseze în fiecare caz în parte urmările pe care nu poate să le prevină din cauza instabilității ei generale, așa înțelege consilierul consistorial să rezolve problema.

„O treime a poporului este lipsită de baza existenței sale și o altă treime a ajuns la ultima limită”. Așadar 10.000.000 de indivizi care trebuie *despăgubiți* fiecare în parte. Crede consilierul consistorial, în mod absolut serios, că guvernul prusian va putea, așa sărac cum e, să realizeze așa ceva ?

Desigur, și anume cu ajutorul impozitului pe venit care duce la comunism, *asa cum îl înțelege* ziarul „Rheinischer Beobachter” !

Minunat ! După ce ni s-au spus tot felul de palavre despre un pretins comunism, după ce s-a afirmat să societatea este în mod solidar obligată să asigure existența membrilor ei, că *trebuie* să aibă grijă de ei, deși nu este în stare să facă acest lucru, după toate aceste aberații, contradicții, revendicări imposibile, ni se pretinde să fim de acord că impozitul pe venit este măsura menită să rezolve toate contradicțiile, să facă posibile toate imposibilitățile, să creeze solidaritatea tuturor membrilor societății.

Atragem atenția asupra memoriului d-lui von Duesberg cu privire la impozitul pe venit, care a fost supus dietei. În acest memoriu era prevăzută întrebuintărea pînă și a ultimului ban din suma rezultată din impozitul pe venit. Guvernului, care se afla într-o situație pecuniară precară, nu-i mai rămînea nici o para pentru a compensa, în fiecare caz în parte, urmările instabilității generale și pentru a îndeplini obligațiile solidare ale societății. Și dacă, în loc de 10.000.000, numai 10

indivizi ar fi fost siliți, prin forța împrejurărilor, să se adreseze d-lui von Duesberg, acesta ar fi trebuit să-i refuze.

Dar nu, ne înșelăm; în afara impozitului pe venit, d-l consilier consistorial mai dispune și de un alt mijloc pentru introducerea comunismului, așa cum îl înțelege el:

„Care este alfa și omega credinței creștine? Dogma despre păcatul originar și despre mîntuire. Și în aceasta constă chintesența legăturii și a solidarității dintre oameni; unul pentru toți și toți pentru unul”.

Fericit popor! *Problema capitală* este pentru vecie rezolvată. Sub dubla oblăduire a vulturului prusac și a sfîntului duh, proletariatul va găsi două nesecate izvoare de viață: în primul rînd, excedentul impozitului pe venit rămas după scăderea sumelor necesare pentru nevoile ordinare și extraordinare ale statului, excedent care este egal cu zero; în al doilea rînd, veniturile de pe urma domeniilor cerești ale păcatului originar și ale mîntuirii, care de asemenea sînt egale cu zero. Aceste două zerouri constituie o temelie minunată pentru acea treime a populației care este lipsită de baza existenței sale și un sprijin puternic pentru cealaltă treime, care a ajuns la ultima limită. E drept că excedentele imaginare, păcatul originar și mîntuirea vor potoli cu mai mult succes foamea poporului decît lungile discursuri ale deputaților liberali! Mai departe se spune:

„Și în «Tatăl nostru» ne rugăm: «Și nu ne duce pre noi în ispită». Și ceea ce cerem pentru noi trebuie să practicăm noi înșine față de semenii noștri. Rînduielile noastre sociale constituie însă, e drept, un izvor de ispite pentru oameni, iar mizeria excesivă îi împinge la crimă”.

Iar noi — d-nii birocrați, judecători și consilieri consistoriali ai statului prusian —, ținînd seama de aceste considerente, tragem oamenii pe roată, îi decapităm, îi băgăm în închisori și îi biciuim după pofta inimii și, în felul acesta, „ducem în ispită” pe proletari, pentru ca mai tîrziu și ei, la rîndul lor, să ne tragă pe roată, să ne decapiteze, să ne bage în închisori și să ne biciuiască. Ceea ce fără îndoială nu va întîrzia să se întîmple.

„Un stat creștin — declară d-l consilier consistorial — nu poate să tolereze o asemenea situație; el trebuie s-o remedieze”.

Intr-adevăr, prin fanfaronade absurde despre obligațiile solidare ale societății, prin excedente imaginare și polițe dubioase asupra lui Dumnezeu-tatăl, fiul & Co.

„Ne-am putea scuti chiar și de vorbăria despre comunism, și așa plicticoasă — spune consilierul nostru consistorial care analizează problema. — Dacă principiile sociale ale creștinismului ar fi dezvoltate de către cei care au această menire, comuniștii ar amuți curînd”.

Principiile sociale ale creștinismului au avut timp să se dezvolte 1.800 de ani și nu mai au nevoie să fie dezvoltate de acum încolo de către consilierii consistoriali prusieni.

Principiile sociale ale creștinismului au justificat sclavia antică, au glorificat iobăgia medievală și știu, la nevoie, să apere, deși cu o mină oarecum tristă, și oprimarea proleta-riatului.

Principiile sociale ale creștinismului predică necesitatea existenței unei clase dominante și a unei clase oprimate, exprimîndu-și, în ceea ce o privește pe aceasta din urmă, nu-mai dorința pioasă ca cea dintîi să fie cît mai milostivă față de ea.

Principiile sociale ale creștinismului transpun în cer compensația făgăduită de consilierii consistoriali aceluia care au de suferit din cauza mîrșăviilor, justificînd prin aceasta continuarea acestor mîrșăvii pe pămînt.

Principiile sociale ale creștinismului consideră că toate mîrșăviile asupraitorilor față de asuprații sînt pedeapsa dreaptă pentru păcatul originar și pentru alte păcate sau încercări trimise de dumnezeu, în nesfîrșita lui înțelepciune, celor mîntuiți.

Principiile sociale ale creștinismului predică lașitatea, disprețul de sine, înjosirea, supunerea, umilința, pe scurt toate însușirile drojdiei societății, iar proletariatul, care nu acceptă să fie tratat ca drojdie a societății, are mai multă nevoie de curajul, de demnitatea, de mîndria și de spiritul de independență decît de piine.

Principiile sociale ale creștinismului sînt fătarnice, iar proletariatul este revoluționar.

Iată cum stau lucrurile cu principiile sociale ale creștinismului.

Mai departe :

„Am declarat că reformele sociale constituie cea mai nobilă chemare a monarhiei”.

Oare așa să fie ? Pînă acum nu a fost de loc vorba de așa ceva. Totuși fie. Și în ce constau reformele sociale pe care monarhia este chemată să le înfăptuiască ? În instituirea unui impozit pe venit, furat organelor liberalismului, care să dea

excedente de care ministrul finanțelor nu știe nimic, în înființarea falimentarelor bănci de credit funciar rural, în calea ferată răsăriteană din Prusia și mai ales în profitul de pe urma unui imens capital format din păcatul original și mîntuire!

„Însuși interesul regalității reclamă acest lucru” — cit de mult trebuie să fi decăzut în cazul acesta regalitatea!

„O cere situația mizeră a societății” — care pentru moment are nevoie mai degrabă de taxe vamale protecționiste decît de dogme.

„O preconizează evanghelia” — în general totul o preconizează, totul în afară de starea dezastruoasă a vîstieriei statului prusian, cea prăpastie fără fund care în decurs de trei ani va fi înghițit în mod iremediabil cele 15.000.000 rusești. De altfel evanghelia preconizează în genere multe lucruri, printre altele și castrarea, ca prim pas al reformei sociale aplicate de individ sie însuși (Matei, XXV).

„Regalitatea — declară consilierul nostru consistorial — este una cu poporul”.

Această frază nu este decît o altă formă a vechiului „l'état c'est moi” *, și anume este identică cu formula folosită de Ludovic al XVI-lea la 23 iunie 1789 față de stările lui sociale rebele: dacă nu-mi dați ascultare, vă trimit acasă „et seul je ferai le bonheur de mon peuple” **.

Regalitatea trebuie să fie la mare ananghie dacă se hotărăște să întrebuițeze această formulă, și eruditul nostru domn consilier consistorial știe, desigur, cum i-a mulțumit atunci poporul francez lui Ludovic al XVI-lea pentru cuvintele spuse.

„Tronul — ne asigură mai departe d-l consilier consistorial — trebuie să se sprijine pe popor ca pe o bază largă; în felul acesta el are cea mai mare soliditate”.

Adică atîta timp cît poporul nu aruncă cu o smucitură violentă de pe umerii săi lați această obositoare povară.

„Aristocrația — conchide d-l consilier consistorial — lasă regalității demnitatea ei și o împodobeste cu o hlamidă poetică, dar îi sustrage puterea reală. *Burghezia* îi răpește atît puterea cît și demnitatea și îi dă doar o listă civilă. *Poporul* păstrează și puterea și demnitatea și poezia regalității”.

* — „statul sint eu” (cuvinte atribuite lui Ludovic al XIV-lea). — *Nota Trad.*

** — „voi avea eu singur grijă de fericirea poporului meu”. — *Nota Trad.*

În acest pasaj, d-l consilier consistorial ia, din păcate, prea în serios lăudărosul apel adresat de Frederic-Wilhelm în mesajul tronului⁸⁰ *poporului său*. Ultimul lui cuvînt este: răs-turnarea aristocrației, răsturnarea burgheziei, instaurarea unei monarhii care să se sprijine pe popor.

Dacă aceste revendicări nu ar fi pure fantezii, ele ar cuprinde o întreagă revoluție.

Nu vrem să insistăm cîtuși de puțin asupra faptului că aristocrația nu poate fi răsturnată decît prin eforturile comune ale burgheziei și ale poporului, că dominația poporului într-o țară în care alături de burghezie mai există și o aristocrație este pur și simplu o absurditate. Aberații ca cele emise de consilierul consistorial al lui Eichhorn nici nu merită să fie în mod serios comentate.

Vrem numai să facem cîteva observații binevoitoare pentru a lămuri pe acești domni care cred că regalitatea prusiană, a cărei situație inspiră îngrijorare, poate fi salvată printr-un salt mortal care s-o apropie de popor.

Pentru un rege poporul este cel mai periculos element politic. Nu poporul de care vorbește Frederic-Wilhelm, care mulțumește cu lacrimi în ochi pentru un picior în spate și un bănuț de argint; acest popor este cu totul nepericulos, căci există numai în imaginația regelui. Însă poporul adevărat, proletariatul, micii țărani și plebea, este, după cum spune Hobbes, *puer robustus, sed malitiosus* — un flăcău zdravăn, dar răutăcios, care nu se lasă dus de nas nici de regi slăbănogi, nici de regi grași.

Acest popor l-ar sili înainte de toate pe maiestatea-sa să-i acorde, pe lîngă o constituție, votul universal, libertatea de asociere, libertatea presei și alte lucruri neplăcute.

Și, după ce le-ar avea pe toate acestea, s-ar folosi de ele pentru a arăta cît mai repede posibil ce crede el despre *puterea, demnitatea și poezia* regalității.

Cel care deține actualmente cu demnitate această regalitate s-ar putea socoti fericit dacă poporul l-ar angaja ca declamator public la asociația meșteșugărească din Berlin cu 250 de taleri listă civilă și o halbă de bere blondă rece pe zi.

Dacă d-nii consilieri consistoriali, care conduc acum destinele monarhiei prusiene și cele ale ziarului „Rheinischer Beobachter“, se îndoiesc de spusesele noastre, nu au decît să cerceteze istoria. Istoria întocmește regilor care fac apel la poporul lor horoscoape și mai grozave.

Carol I al Angliei a făcut de asemenea apel la *poporul său* împotriva stărilor sale sociale. El a chemat poporul să ridice armele împotriva parlamentului. Poporul însă s-a declarat împotriva regelui, a alungat pe toți membrii parlamentului care nu reprezentau interesele poporului și a pus în cele din urmă parlamentul, devenit astfel reprezentantul adevărat al poporului, să-l decapiteze pe rege. Așa s-a soldat apelul lui Carol I către poporul său. Aceasta s-a întâmplat la 30 ianuarie 1649, și în 1849 se împlinesc 200 de ani de la acest eveniment.

Ludovic al XVI-lea al Franței a făcut și el apel la *poporul său*. Timp de trei ani el a apelat mereu la o parte a poporului împotriva celeilalte și și-a căutat poporul *său*, adevăratul popor, poporul devotat lui, dar nu l-a găsit nicăieri. În cele din urmă l-a găsit în lagărul de la Koblenz, în spatele armatei prusiene și austriece. Acest lucru a scos însă din sărite poporul lui în Franța. La 10 august 1792 acesta l-a închis în Tour du Temple pe cel care apelase la el și a convocat Convenția națională, care reprezenta poporul în toate privințele.

Această Convenție s-a declarat competentă să judece *apelul* fostului rege și, după câteva dezbateri, l-a trimis pe apelant în Place de la Révolution, unde a fost decapitat la 21 ianuarie 1793.

Iată ce se întâmplă atunci când regii *fac apel la popoarele lor*. Ce se întâmplă însă când consilierii consistoriali vor să întemeieze o monarhie democratică rămîne de văzut.

Scris de K. Marx
la 5 septembrie 1847

Publicat

în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 73 din 12 septembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

FRIEDRICH ENGELS

**Două studii critice
despre
„Adevărații socialiști“**

Friedrich Engels

Socialismul german în versuri și proză⁸¹

1

*Karl Beck. „Cîntece despre omul sărac” *, sau poezia „Adevăratului socialism”*

„Cîntecele despre omul sărac” încep cu un cîntec dedicat unei case bogate.

Casei Rotschild

Pentru a evita confuziile, cînd este vorba de dumnezeu poetul scrie „DOMNUL”, cînd vorbește de casa Rotschild el scrie *domnul*.

Chiar în introducere se manifestă iluzia lui mic-burgheză potrivit căreia aurul „domnește după vrerea lui Rotschild”, o iluzie care dă naștere unui șir de închipuiri fantastice în ceea ce privește puterea casei Rotschild.

Poetul nu amenință cu zdrobirea adevăratei puteri a lui Rotschild, adică a condițiilor sociale care o generează; el dorește numai ca această putere să se exercite în mod uman. El se văicărește că bancherii nu sînt filantropi socialiști, nu sînt niște visători și nici salvatori ai omenirii, ci pur și simplu bancheri. Beck consacră poeziile sale lașei mizerii mic-burgheze, „omului sărac”, acest pauvre honteux **, cu dorințele lui limitate, pioase și lipsite de consecvență, pe „omul mărunț” sub toate aspectele sale, nu pe proletarul mîndru, amenințător și revoluționar. Oricît de bine intenționate ar fi amenințăările și reproșurile lui Beck la adresa casei Rotschild, ele produc asupra cititorului o impresie mai ridicolă decît predica unui călugăr capuțin. Ele izvorăsc dintr-o iluzie copilărească în ceea ce privește puterea casei Rotschild, dintr-o totală necunoaștere a corelației dintre această putere și condițiile existente, dintr-o eroare totală în privința mijloa-

* K. Beck. „Lieder vom armen Mann”. Leipzig, 1846. — *Nota Red.*

** — sărac rușinos. — *Nota Trad.*

celor folosite de Rotschilzi pentru a deveni și a rămîne o forță. Lipsa de curaj și prostia, sentimentalismul muieresc, jalnicul și prozaicul spirit mic-burghez — iată muzele acestei lire, care se străduiesc zadarnic să pară fulminante. Ele nu reușesc decît să fie ridicole. Basul lor forțat alunecă neconștient într-un falset caraghios, înfățișarea dramatică a luptei gigantice a unui Enceladus⁸² sugerează doar contorsiunile caraghioase ale unei paiate.

„După vrerea ta domnește aurul în lume

 O, de-ar fi faptele-ți pe-atîta de frumoase
 Și atît de mare inima cum ți-e puterea !” (pag. 4).

Păcat că Rotschild are *puterea* și poetul nostru *inima*. „Unite în aceeași persoană, ar fi prea mult pentru lumea aceasta” (d-l Ludovic al Bavariei)⁸³.

Prima figură care îi este opusă lui Rotschild este, firește, însuși bardul, și anume bardul *german* care locuiește „în mansarde înalte, sfinte”.

„Lumina, adevărul, libertatea :
 Apare-n chipuri trei DIVINITATEA
 Prin lira bardului, de muze inspirată.
 Și sub îndemnu-i neamul omenesc
 Urmează calea spiritului” (pag. 5).

Această „DIVINITATE”, împrumutată din motoul lui „Leipziger Allgemeine Zeitung”⁸⁴ și care, în primul rînd, din cauza trinității ei nu produce nici un efect asupra evreului Rotschild, are în schimb o înrîurire pur și simplu magică asupra tinerețului german.

„Răsare-un tineret regenerat

 Sămînța spiritului încolțește
 Și roada-n zeci de strălucite nume crește” (pag. 6).

Rotschild îi judecă altfel pe poeții germani :

„Și cîntecul — un dar din cer trimis —
 Tu spui c-avizi de glorie și piine l-am comis”.

Cu toate că tineretul răsare și crește în zeci de nume strălucite, a căror strălucire constă tocmai în aceea că se mulțumesc cu entuziasmul, cu toate că „plin de curaj cornul cheamă la luptă”, iar „inima bate atît de tare în noapte”.

„O, proastă inimă, ce dor te înfioară
 Cînd duhul domnului asupra ta coboară ?” (pag. 7).

O, tu inimă nesăbuită, tu fecioară Maria ! — Cu toate că

„Tineretu-i un *Saul* intunecat“ (vezi Karl Beck. „*Saul*“,
Leipzig, Engelmann, 1840),
„Cu Dumnezeu și cu sine însuși certat“.

cu toate acestea, Rotschild menținea pacea armată, care, după părerea lui Beck, depinde numai de dînsul.

Știrea apărută în ziare că sfîntul Scaun i-a conferit lui Rotschild ordinul Mîntuitorului i-a dat poetului nostru prilejul să demonstreze că Rotschild nu este un mîntuitor; această știre ar fi putut tot atît de bine să prilejuiască tot atît de interesanta constatare că Hristos, deși a fost un mîntuitor, totuși nu a fost cavaler al ordinului Mîntuitorului.

„Tu un mîntuitor?“ (pag. 11).

Apoi poetul îi dovedește că el nu a *luptat* ca Hristos în noptea sumbră, că nicicînd nu a jertfit trufașa putere pămîntească

„Pentru misiunea blindă, pioasă,
Hotărîtă ție de marele DUH“ (pag. 11).

Trebuie să facem marelui DUH observația că nu prea dă dovadă de duh în alegerea misionarilor lui și că nu-și alege prea bine oamenii pentru fapte *pioase*. Singurul lucru *mare* la el sînt majusculele.

Prin trei exemple i se dovedește lui Rotschild pe larg că nu are darul de mîntuitor : atitudinea sa față de revoluția din iulie, față de polonezi și față de evrei.

„Plin de curaj s-a ridicat al francilor urmaș“ (pag. 12),

cu alte cuvinte a izbucnit revoluția din iulie.

„Iar tu ți-ai pregătit metalul sunător
Ca imnul intonat de ciocîrlia-n zbor
Spre primăvara care vine maiestos,
Trezind speranțele în piepturi adormite,
Stîrnind atîtea doruri, stăpînite
Care renasc la viață viguros?“ (pag. 12).

Primăvara care venea era primăvara burgheziei, pentru care, firește, aurul lui Rotschild, la fel ca al oricărui altuia, era imnul intonat de ciocîrlia-n zbor. E drept că speranțele, care în timpul Restaurației dormiseră senin nu numai în piepturile, ci și în ventele carbonarilor⁸⁵, au fost atunci din nou trezite la viață, iar *omul sărac* al lui Beck a rămas cu

buzele umflate. De altfel, de îndată ce Rotschild s-a încredințat de trăinicia bazelor noului guvern, el a pus, fără să stea mult pe gânduri, ciociriile sale să ciripească, bineînțeles, contra dobânzii uzuale.

Faptul că Beck este întru totul prizonierul iluziilor mic-burgheze îl dovedește apoteoza pe care o face lui Laffitte, pe care îl opune lui Rotschild :

„De mîndrul tău palat, ce naște invidii
Lipită-i casa sfîntă a burghezului modest“ (pag. 13),

și anume casa lui Laffitte. Micul-burghez entuziasmat este mîndru de modestia burgheză a casei sale față de palatul lui Rotschild care naște invidii. Idealul său, Laffitte-ul său imaginar, trebuie, de bună seamă, să locuiască în condiții foarte modeste, ca un burghez. Palatul Laffitte este redus la proporțiile unei case de burghez german. Laffitte însuși este descris ca un cîrmuitor virtuos, ca un suflet neprihănit, care poate fi comparat cu Mucius Scaevola⁸⁶, și ni se spune că și-a jertfit averea pentru a ajuta *omul* și secolul (Beck nu cumva se referă la „Siècle“⁸⁷ de la Paris * ?). La început e înfățișat ca un tînăr înflăcărat și în cele din urmă ca un cerșetor. Descrierea înmormîntării sale e mișcătoare :

„În cortegiu alături pășea,
Cu pas domol, Marsilieza“ (pag. 14).

Alături de Marsilieză mergeau trăsurile familiei regale și imediat după ele d-l Sauzet, d-l Duchâtel și toți ventrus** și lous-cerviers*** din Camera deputaților.

Cît de mult trebuie însă să-și fi *domolit* pasul Marsilieza cînd, după revoluția din iulie, Laffitte l-a condus pe „compère“****-ul său, ducele de Orléans, în triumf la Hotel de Ville, pronunțînd aceste cuvinte remarcabile : *de acum încolo vor cîrmui bancherii*.

În ceea ce-i privește pe *polonezi*, reproșurile se reduc la faptul că Rotschild nu a fost destul de generos față de emigranți. Aici atacul împotriva lui Rotschild se transformă într-o

* Joc de cuvinte : Siècle = veac ; „Siècle“ — numele unui ziar. — *Nota Trad.*

** — burtă-verde. — *Nota Trad.*

*** — cămătarii. — *Nota Trad.*

**** În original e cuvîntul „Kompère“, de la cuvîntul francez „compère“, care are un sens dublu : cămătar și complice într-o intrigă, aventură. — *Nota Red.*

adevărată birfeală provincială, pierzînd complet caracterul unui atac împotriva puterii banului, personificată de Rotschild. După cum se știe, pretutindeni unde sînt la putere burghezii, ei i-au primit cu multă dragoste, ba chiar cu entuziasm pe polonezi.

Iată cum se văicărește pe această temă : la Rotschild se prezintă un polonez, se roagă și se căciulește ; Rotschild îi dă un ban de argint ; polonezul,

„Luînd moneda, fericit se infioară
Și binecuvîntează neamul tău întreg”, —

situație în care polonezii în general nu au fost puși pînă în prezent, datorită Comitetului polonez de la Paris. Scena cu polonezul îi servește poetului nostru numai ca pretext pentru ca să ia el însuși atitudine :

„În numele omenirii oropsite
Eu cu dispreț arunc în punga-ți aurită
Acest umil noroc de cerșetor !” (pag. 16).

Cît de exersat trebuie să fii și ce ochi ageri trebuie să ai ca să nimerești cu atîta precizie punga. În sfîrșit, pentru a se pune la adăpost de orice învinuire de injurii, el acționează nu în numele său propriu, ci în cel al omenirii.

Chiar la pag. 9, Rotschild este dojenit că a primit actul de cetățenie de la ghiftuita reședință imperială a Austriei,

„În care, hăituiți, cei de credința ta
Plătesc și aerul, și-a soarelui lumină”.

Ba mai mult, Beck crede că, datorită acestui act de cetățenie austriac, Rotschild a dobîndit fericirea omului liber. La pag. 19 poetul îl întrebă :

„Adus-ai izbăvire semenilor tăi
În veci sortiți obidei și speranței ?”

Rotschild ar fi trebuit deci să devină mintuitorul evreilor. Și cum ar fi trebuit să procedeze Rotschild ? Evreii l-au ales rege, pentru că avea cei mai mulți bani. El ar fi trebuit să-i învețe să disprețuiască aurul și „să renunțe la toate pentru binele omenirii” (pag. 21).

El ar fi trebuit să smulgă din conștiința lor egoismul, viclenia și cămătăria, într-un cuvînt ar fi trebuit să-și pună cenușă în cap și să predice moralitatea și pocăința. Pretenție tot atît de temerară din partea poetului nostru cum ar fi aceea de a cere lui Ludovic-Filip să-l învețe pe burghez, odraslă a revo-

luției din iulie, cum să desființeze proprietatea. Dacă ar fi într-adevăr atât de smintiți, amîndoi și-ar pierde curînd puterea, fără ca din conștiința evreului să dispară spiritul negustoresc, iar din conștiința burghezului simțul proprietății.

La pag. 24 i se reproșează lui Rotschild că-i stoarce burghezului toată vraga, ca și cum nu ar fi de dorit ca burghezului să i se stoarcă toată vraga.

La pag. 25 poetul pretinde că Rotschild i-ar fi înșelat pe principii. *Cum, adică, ei să nu fie înșelați ?*

Am citat pînă acum destule dovezi despre puterea *fabuloasă* pe care Beck i-o atribuie lui Rotschild. Dar el continuă crescendo. După ce lasă frîu liber fanteziei sale și arată la pag. 26 cite nu ar face el (Beck) dacă ar fi proprietarul *soarelui* — de fapt nu ar face nici a suta parte din ceea ce face soarele fără el — își dă deodată seama că Rotschild nu-i singurul *păcătos*, că în afară de el mai există și alți bogătași. Însă :

„Și de o vrei sau nu, ca dascăl ești stimat,
La școala ta ațiți bogăți au învățat.
Tu trebuia în viață să le fii sfătuitor,
Să fi vorbit prin tine *conștiința* lor,
Căci ei imită nepăsarea ta senină,
Și dacă ei s-au înrăit, tu ești de vină” (pag. 27).

Deci dacă ar fi avut ceva mai multă *conștiință*, d-l de Rotschild ar fi putut împiedica dezvoltarea comerțului și a industriei, concurența, concentrarea proprietății, datoriile statului și agioul, într-un cuvînt toată dezvoltarea societății moderne burgheze. E nevoie, într-adevăr, de toute la désolante naivete de la poésie allemande* pentru a avea îndrăzneala să publici asemenea basme pentru copii. Rotschild e literalmente transformat în Aladin.

Nesatisfăcut de toate acestea, Beck îi mai atribuie lui Rotschild și

„Un rol măreț, sublim, amezitor
· · · · ·
De-a alina a *lumii suterință*”,

un rol pe care toți capitaliștii din lume laolaltă nu sînt în stare să-l îndeplinească nici pe departe.

Nu-și dă seama poetul nostru că cu cît încearcă să devină mai sublim și mai viguros, cu atât devine mai ridicol ? Că toate reproșurile pe care i le adresează lui Rotschild se transformă în cele mai servile tămîieri ? Că slăvește puterea lui

* — de toată dezolanta naivitate a poeziei germane. — *Nota Trad.*

Rotschild așa cum nu ar fi în stare s-o facă nici cel mai entuziast panegirist? Rotschild trebuie să se aplaude el însuși când vede ce gogoriță gigantică a devenit neînsemnata sa persoană în creierul unui poet german.

După ce poetul nostru a pus în versuri fanteziile sale romantice și ignoranța sa de mic-burghez german în ceea ce privește puterea unui mare capitalist în cazul că acesta ar fi însuflețit de bunăvoință, după ce a exagerat la maximum puterea, ca și rolul său măreț, sublim, amețitor, el exprimă indignarea morală pe care i-o inspiră micului-burghez discrepanța dintre ideal și realitate printr-o strofă de un paroxism patetic, care ar provoca hohote de râs pînă și unui quaker din Pennsylvania.

„Și-n lunga noapte, obsedat de acest gînd (21 decembrie),
am stat cu fruntea-nfrigurată, priveghind”

„Și părul *mi se ridică* în cap de încordare,
Credeam c-am prins de inimă pe DUMNEZEU,
Așa cum prind otgonul clopotarii” (pag. 28),

ceea ce, desigur, a însemnat ultimul cui înfipt în sicriul bătrî-nului. El crede că „spiritele istoriei” i-ar fi încredințat idei pe care nu le poate împărtăși nici încet, nici cu voce tare. Ajunge chiar la hotărîrea desperată de a dansa în groapă un cancan :

„Scheletul meu în giulgi ferfenițat
Se va infiora o dată de plăcere
Cînd va simți” (scheletul) „că-n groapa mea coboară
Mirosul jertfelor aduse pe altare” (pag. 29).

Junele Karl începe să mă înspăimînte.

Cu aceasta, cîntarea despre casa Rotschild e ca și încheiată. Urmează însă, ca de obicei la liricii *moderni*, cîteva reflecții rimate despre cîntare și despre rolul poetului în această cîntare.

„Eu știu că brațul tău puternic
Mă poate omorî-n bătăi” (pag. 30),

adică să-i aplice vreo cincizeci de lovituri. Austriacul nu uită niciodată nuiaua. Împotriva acestei primejdii îl apără sentimentul său de superioritate :

„Fără șovăială. așa cum DOMNUL a *poruncit*,
Cîntat-am deschis tot ce am gîndit”.

Poetul german cîntă întotdeauna la comandă. Răspunzător este, desigur, stăpînul, nu sluga, și astfel Rotschild are de-a

face cu DUMNEZEU, nu cu Beck, sluga lui. Liricii *moderni* au adoptat în genere metoda :

1) de a se făli cu primejdia, căreia își închipuie că se expun cu cîntecele lor nevinovate ;

2) de a mînca bătaie și a se lăsa apoi în paza domnului.

Poezia despre „Casa Rotschild” se termină cu cîteva versuri avîntate la însăși adresa acestei poezii, despre care autorul, calomniîndu-se, susține că,

„Semeț și liber, ea te va supune
Și îți va spune cui i-a jurat credință” (pag. 32),

și anume propriei sale perfecțiuni, demonstrată în aceste rînduri finale. Ne temem că Rotschild îl va deferi pe Beck justiției, însă nu pentru poezia sa, ci pentru acest sperjur.

O, dăruieți-vă binecuvîntarea aurită!

Bogații sînt invitați să acorde celui *nevoiaș* un ajutor,

Cît timp soția și copilul
Nu sînt prin truda lui sătui.

Și toate acestea

Ca el să poată să rămînă
Bun, ca cetățean și om,

deci *summa summarum* un *mic-burghez* * de treabă. Beck rezumă în felul acesta idealul său.

Argat și slujnică

Poetul ridică în slavă două suflete cucernice care, după cum descrie el cît se poate de anost, se urcă în castul pat conjugal abia după mulți ani de existență mizeră și de viață morală.

Se sărutau fără foc, se-mbrățișau fără viață,
Florile au înflorit, dar flori incolore de gheață,
Dragostea lor — un dans cu cirje, un flutur mîhnit,
Prunc cu fraged obraz, moșneag cu chipul zbîrcit.

În loc să termine cu această unică strofă bună din toată poezia, poetul îi pune după aceea să chiuie și să palpitate de bucuria pe care le-o dă neînsemnata lor proprietate, încît

* Joc de cuvinte: „Bürger” — „cetățean”; „Mann” — „om”; „Bürgersmann” — „mic-burghez”. — *Nota Trad.*

„încep să salte și *propriile* grinzi ale *propriului* cămin“. Această frază nu-i spusă în ironie, ci cu lacrimi de adevărată înduioșare. Dar nici cu aceasta nu încheie :

Doar dumnezeu în cer, aștri aprinzînd pe-nserate,
îi contemplează duios pe robii cu lanțuri sfărimate.

Astfel i-a răpit poeziei toată seva. Lipsa de curaj și nesiguranta lui Beck se trădează mereu, făcîndu-l să întindă la nesfîrșit fiecare poezie și să n-o termine pînă ce nu dă pe față, printr-un sentimentalism dulceag, spiritul său mic-burghez. Hexametrii à la Kleist par să fie aleși dinadins pentru a-l face pe cititor să simtă și el plictiseala pe care au resimțit-o cei doi amorezi în timpul îndelungatei perioade de încercare căreia i s-au supus din cauza lașei lor moralități.

Telalul evreu

În descrierea telalului evreu, găsim cîteva lucruri naive și drăguțe, de pildă :

În goană trece săptămîna,
Ai doar cinci zile de muncit ;
Grăbește-te, de-odihnă uită,
Muncește ca să fiți sătui,
Căci simbăta de *Tatăl* e oprită,
Duminica — de *Fiul* lui.

Mai departe însă Beck alunecă cu totul în obișnuita flecăreală liberală a reprezentanților „Tinerei Germanii“⁸⁸ cînd este vorba de evrei. Exprimarea e atît de lipsită de poezie, încît ai impresia că ascuți limbajul scrofulos al scrofuloasei adunări a stărilor din Saxonia : tu nu te poți face meserias, nici „staroste al micilor negustori“, nici plugar, nici profesor, însă cariera de medic îți stă deschisă. Ideea aceasta este exprimată poetic :

Ți-e interzisă meseria,
Agriculator nu poți să fii ;
Ca-nvățător, la școală,
N-ai voie să înveți copii.

Poți îngriji bolnavi la țară.

Nu s-ar putea versifica în felul acesta codul de legi prusian sau pune pe note versurile d-lui Ludovic al Bavariei ?

După ce evreul perorează în fața fiului său :

Muncește, zbate-te cu sîrg,
Agonisește bani, avere,

el îl consolează :

Rămii însă mereu *cinstit*.

L o r e l e i

Această Lorelei este aurul.

Peste virtutea cristalină
Se-abate un puhoi de tină
Și copleșește fericirea.

În acest potop de tină abătut asupra virtuții, în această fericire copleșită zace un amestec cît se poate de deprimant de platitudine și emfază. Urmează tirade vulgare despre nemernicia și imoralitatea banilor.

„De bani, de-odoruri e-nsetată” (iubirea),
„Nu de o inimă curată
De un vis frumos într-un bordei”.

Chiar dacă banii nu ar fi făcut altceva decît să-i lecuiască pe germani să mai fie însetați de o inimă curată și de micul bordei cîntat de Schiller, în care e loc suficient pentru o pereche fericită de îndrăgostiți, și tot ar trebui să li se recunoască merite revoluționare.

C î n t e c d e t o b o ș a r

În această poezie, poetul nostru socialist ne arată din nou cum, din cauză că e prizonierul mizeriei mic-burgheze germane, e mereu silit să strice puținul efect pe care îl produce.

Un regiment trece în sunete de fanfară. Poporul îi invită pe soldați să fraternizeze cu el. Te bucuri să vezi că, în fine, poetul capătă curaj. Dar, vai, pînă la urmă află că nu-i decît onomastica împăratului și că apelul poporului nu-i decît improvizatia visătoare și tainică a unui adolescent, probabil a unui licean, care privește parada.

Așa visează un tînăr cu inima-nfocată.

Aceași temă, cu aceeași poantă, care, dacă ar fi fost tratată de Heine, ar fi dat naștere celei mai ascuțite satire la adresa poporului german, devine la Beck o simplă satiră la adresa poetului însuși, care se identifică cu adolescentul și cu

inflăcărea sa neputincioasă. Heine ridică inflăcărea burghezului intenționat în slavă, pentru ca apoi tot intenționat s-o coboare pînă la realitate; în cazul lui Beck, însuși poetul se asociază acestor fantezii și este, firește, deopotrivă de păgubit cînd se prăvălește cu ele în realitate. La Heine, burghezul se indignează în fața îndrăznelii poetului; la Beck, el se liniștește văzînd afinitatea dintre sufletele lor. Insurecția de la Praga⁸⁹ i-a dat, de altfel, ocazia să zugrăvească lucruri cu totul diferite de această farsă.

Colonistul

O cracă-am rupt, dar guardul treaz
A raportat moșierului
Și ce bătaie mi-au mai tras!
Și-acum port urme pe obraz.

Mai lipsea doar ca și *raportul* guardului să fie redat în asemenea versuri.

Picioarul de lemn

Aici poetul încearcă să nareze și eșuează în mod cu adevărat lamentabil. Această incapacitate totală de a istorisi și a descrie, care se vedește în toată cartea, este caracteristică pentru poezia „adevăratului socialism”. Datorită imprecizunii sale, „adevăratul socialism” nu dă poetilor săi posibilitatea de a stabili o legătură între diferitele fapte care trebuie să fie povestite și condițiile generale, astfel încît să poată scoate în evidență ceea ce este pregnant, semnificativ. De aceea „adevărării socialiști” se feresc să vorbească despre istorie în proza lor. Acolo unde nu pot evita acest lucru, se mulțumesc să elaboreze construcții filozofice sau să înșire sec și plicticos diferite cazuri nenorocite și *fenomene sociale*. În afară de aceasta, atît în proză cît și în poezie, le lipsește talentul necesar pentru narațiune, lipsă strîns legată de impreciziunea întregii lor concepții.

Cartoful

Pe melodia: „Morgenrot, Morgenrot!” *

Piine *sfință!*
Lumea te binecuvîntă.
Tu, cu-a cerului voință,
O salvezi de suferință.
Ai murit, ea slavă-ți *cîntă*.

*— „Zori de zi”. — *Nota Trad.*

În strofa a doua el numește cartoful :

Cea din urmă rămășiță
Ce-o avem din paradis,

și caracterizează boala cartofilor :

Ciuma seceră pe ingeri.

În strofa a treia, Beck îl sfătuiește pe *omul sărac* să îmbrace straie de doliu :

Om sărman !
Fără piine, fără-un ban,
Nu mai ai ce fierbe-n oale,
Plîngi, de pofti, de-amar și jale,
Pune-ți doliu pe suman !

Trist pămînt !
Zeul tău e în mormînt,
Dar mihnirea scurtă-ți fie ;
Orice salvator învie,
Moartea cruntă învingînd.

Să plîngă, alături de poet, cine poate să plîngă ! Dacă poetul nu ar fi tot atît de lipsit de energie pe cît de lipsit de cartofi sănătoși este *omul său sărac*, el s-ar fi bucurat de vilva pe care a stîrnit-o toamna trecută cartoful, acest zeu burghez, unul dintre stîlpii societății burgheze existente. Moșierii și burghezii din Germania ar fi putut dispune fără nici un risc ca aceste versuri să fie cîntate în biserică.

Beck merită pentru acest zel o cunună de flori de cartofi.

F a t a b ă t r î n ă

Nu vrem să analizăm în mod amănunțit această poezie, deoarece este interminabilă, întinzîndu-se de-a lungul a 90 de pagini nespuse de plicticoase. Fata bătrînă, care în țările civilizate, în majoritatea cazurilor, există numai în mod nominal, constituie în Germania o „problemă socială” gravă.

Cel mai obișnuit mod de a judeca în manieră socialistă pătrunsă de mulțumire de sine constă în a spune că totul ar fi în regulă dacă nu ar exista și reversul medaliei, adică sărăcia. Această reflecție poate fi făcută în legătură cu oricare subiect. Adevăratul conținut al acestei reflecții este mentalitatea fățarnic-filantropică a micii burghezii, care se declară întru totul de acord cu aspectele *pozitive* ale societății actuale, deplîngînd numai faptul că alături de acestea mai există și partea *negativă*, sărăcia, și care, atașat cu toate fibrele sale de

societatea actuală, nu dorește decît ca această societate să continue să dăinuiască, dar *fără condițiile sale de existență*.

Beck face în această poezie de repetate ori și în mod cît se poate de banal această reflecție. Așa, de pildă, cu ocazia sărbătorii crăciunului :

O, epocă ce naști în inimi voioșie,
De două ori ne-ai fi mai prețioasă
Dacă în sufletul copilului *sărac*
Tu n-ai sădi invidia hidoasă.
Cînd el, chemat într-un luxos conac,
Îl vede pe prietenul bogat,
Invidia e primul lui păcat
Și blasfemia celui revoltat.

.
În corul de crăciun al cetei de copii
Ar răsuna mai vesel bucuria
Dacă pe paie umede-n aceeași zi
N-ar îngheța-n cocioabe sărăcia.

De altfel, pe alocuri se găsesc și versuri frumoase în această poezie nesfîrșită și informă, ca, de pildă, descrierea lumpenproletariatului :

În fiecare zi-n febrilă căutare,
Flămînd cutreieră ogrăzile murdare,
Ca vrabia gunoarie scormonind,
Cînd vase reparînd, cînd foarfeci ascuțînd
Sau spală rufele cu mîinile-i umflate
Sau trage cărucioare încărcate
Cu zarzavaturi, fructe verzi sau coapte,
Cîntînd tînguitor din zori și pînă-n noapte
Ca să cîștige cîteva bumăști soioase :
„Hai la legume ! Hai la fructe !“
L-auzi la colț slăvind pe dumnezeu
În care crede deznădăjduit,
Dar mîna s-o întindă-i vine greu,
Și-o face pe furiș ; cerșitul e oprit.
L-auzi cîntînd, deși e surd și obosit,
La harpă sau la flaut un cîntec chinuit.
Din an în an aceeași melodie
La toate porțile la dans îmbie
Și doicii tinere-i trezește nostalgia,
Dar el, el nu-și aude măiestria.
Pe străzi aprinde gazul pe-nserate,
Dar în cocioaba lui lumina nu răzbate.
E tăietor de lemne, salahor
Ajunge vagabond, codoș și cerșetor,
Se roagă, face orice, fură
Și își înecă cugetul în băutură.

Beck se ridică aici pentru prima oară deasupra nivelului obișnuit al moralei burgheze germane, punînd versurile de

mai sus în gura unui bătrîn cerșetor, a cărui fiică îi cere învoirea să meargă la o întîlnire cu un ofițer. În versurile de mai sus el îi descrie cu amărăciune situația clasei din care va face parte copilul ei, îi aduce argumente luate în mod nemijlocit din condițiile ei de viață și — ceea ce trebuie apreciat — nu-i face morală.

S ă n u f u r i

Servitorul virtuos al unui rus, pe care el însuși îl califică drept un stăpîn cumsecade, fură noaptea de la stăpînul său, pe care îl crede adormit, ca să-l ajute pe bătrînul său tată. Rusul îl urmărește pe furiș și se uită peste umărul lui, în timp ce servitorul îi scrie bătrînului scrisorica de mai jos :

Am furat, ia banii, tată
 Și te roagă pentru mine
 Ca, milos, mîntuitorul
 Greul meu păcat să-mi ierte.
 Voi munci acum cu rîvnă
 Fără somn, fără odihnă
 Și prin muncă întregi-voi
 A stăpînului avere.

Stăpînul cumsecade al virtuosului servitor este atît de mișcat de această descoperire teribilă, încît îi piere glasul și își pune doar mîinile pe creștetul servitorului în chip de binecuvîntare.

Dar sărmanul e-un *cadavru*,
Inima i-a stat de spaimă.

Se poate oare imagina ceva mai ridicol ? Beck se coboară aici sub nivelul unui Kotzebue și Iffland ; tragedia servitorului întrece chiar și drama burgheză.

Z e i n o i ș i c î n t e c e v e c h i

În această poezie sînt zeflemisiți, deseori într-un mod reușit, Ronge, „Prietenii luminii”⁹⁰, evreii din noua generație, bărbierul, spălătoreasa, burghezul din Leipzig cu libertatea sa moderată. În încheiere, poetul se apără de filistinii care, fără îndoială, îl vor acuza pentru poezia lui, deși

Cîntat-am cîntecul luminii,
 Furtuni și bezna înfruntînd.

El însuși enunță apoi o teorie, modificată în sens socialist, a dragostei frățești și a religiei practice bazate pe un fel de deism natural, opunînd astfel o însușire a adversarilor săi

celeilalte însușiri a lor. Astfel Beck nu izbuteste niciodată să încheie o lucrare fără s-o feștească el însuși pentru că e prea împotmolit în mediocritatea germană și pentru că în poezia sa face prea multe reflecții pe seama sa ca poet. De altfel, în genere, la liricii *moderni* bardul este o figură extrem de afectată și care își dă multe ifose. El nu este un personaj activ, care trăiește în lumea reală și scrie poezii, ci „poetul” care plutește în nori, aceștia nefiind însă nimic altceva decât divagațiile nebuloase ale burghezului german. Beck trece mereu de la emfaza cea mai fantezistă la cea mai plată proză mic-burgheză, de la satira oarecum belicoasă împotriva condițiilor existente la împăcarea sentimentală cu acestea. La tot pasul constată că el însuși e cel de quo fabula narratur*. De aceea poeziile sale nu produc o impresie revoluționară, ci sînt :

„Trei prafuri care, sfîrșind,
Opresc năvala singelui” (pag. 293).

Volumul se încheie — cum se și potrivește cu restul cărții — cu următoarea tînguire neputincioasă, izvorită din semnare :

O, doamne, vom trăi o dată
Sub soare-o viață-adevărată ?
Dublează dorul suferința mea,
Răbdarea îmi dublează oboseala.

Beck, este, fără îndoială, mai talentat și posedă mai multă energie innăscută decât majoritatea literaților germani de duzină. Singura lui slăbiciune este mediocritatea germană, din ale cărei forme teoretice face parte și socialismul său plîngăreț-pompos, și reminiscentele sale din perioada tinerei Germanii. Dar pînă cînd contradicțiile sociale din Germania nu vor lua o formă mai ascuțită printr-o diferențiere mai netă a claselor și prin cucerirea rapidă a puterii politice de către burghezie, poetul german are prea puțini sorți de izbîndă în Germania. Pe de o parte, îi este cu neputință să aibă în cadrul societății germane o atitudine revoluționară, pentru că înseși elementele revoluționare nu sînt încă destul de dezvoltate ; pe de altă parte, mediocritatea cronică care-l înconjură din toate părțile are asupra lui un efect prea descurajant, împiedicîndu-l să se ridice deasupra ei, să poată avea o atitudine liberă față de ea și s-o ironizeze fără să recadă el însuși în ea. Deocamdată singurul sfat care poate fi dat tuturor poezilor germani cît de cît talentați este să emigreze în țări civilizate.

* — despre care e vorba în poveste. — Nota Trad.

2

*Karl Grün, „Despre Goethe din punct de vedere omenesc”.
DARMSTADT, 1846 **

D-l Grün se întreamează de pe urma oboselii provocate de lucrarea sa „*Mișcarea socială în Franța și în Belgia*”, aruncînd o privire *stagnării* sociale din patria sa. Ca variație, îl contemplă acum pe bătrînul Goethe din „punct de vedere omenesc”. În locul cizmelor de șapte poște și-a pus papuci, și-a îmbrăcat halatul și, mulțumit de sine, a luat loc în fotoliu :

„Noi nu scrim comentarii, ci ne ocupăm numai de ceea ce este evident” (pag. 244).

Și-a creat un cadru plăcut :

„În odaie mi-am adus trandafiri și camelii, la fereastra deschisă am pus rezede și violete” (pag. II). „Dar înainte de toate nici un fel de comentarii!... Să punem operele complete pe masă și puțin parfum de trandafiri și de rezede în odaie! Să vedem ce putem realiza cu ele. Numai un ticălos dă mai mult decît are!” (pag. IV, V).

Și, totuși, în ciuda nonșalanței sale, d-l Grün săvîrșește în această carte cele mai mari acte de bravură. Dar acest lucru nu ne poate mira după ce am auzit chiar de la el că este omul care „era gata să despereze din cauza nimicniciei relațiilor sociale și personale” (pag. III), care „s-a simțit înfrînat de Goethe, atunci cînd era cît pe-aci să se piardă în exaltare și în creații informe” (ibid.), care poartă în sine „înaltul sentiment al menirii omului căreia îi aparține sufletul nostru, chiar dacă aceasta l-ar duce în iad!” (pag. IV). Nu ne mai minunăm de nimic după ce am aflat că mai demult „el a adresat odată o întrebare «omului feuerbachian»”, și, deși era „ușor de răspuns”, pentru acest „om” întrebarea pare să fi fost totuși prea grea (pag. 277), și după ce vedem că la pag. 198 d-l Grün „scoate conștiința de sine dintr-un impas”, că la pag. 102 vrea nici mai mult, nici mai puțin decît „să meargă la curtea țarului Rusiei”, iar la pag. 305 strigă cu voce răsunătoare omenirii : „*Anatema să cadă asupra celui care vrea să creeze prin lege o nouă stare de lucruri durabilă!*”. Ne așteptăm la orice atunci cînd, la pag. 187, d-l Grün „își vîră

* K. Grün. „*Über Goethe vom menschlichen Standpunkt*”. Darmstadt, 1846. — *Nota Red.*

nasul în idealism" și intenționează să-l transforme într-un „hoinar”, atunci când face planul „să ajungă proprietar”, un „proprietar bogat, bogat, în stare să plătească censul ca să intre în Camera reprezentanților omenirii și să ajungă pe lista juraților care hotărăsc asupra ceea ce este omenesc și ne-omenesc”.

Se putea oare să nu-i reușească acest lucru, lui care stă „pe tărîmul fără nume al general-omenescului” (pag. 182) ? Pe el nu-l înspăimîntă nici măcar „noaptea și *grozăviile ei*” (pag. 312) : crima, adulterul, hoția, prostituția, desfrîul și trufia. E drept că la pag. 99 mărturisește că el „a resimțit și imensa durere a omului care descoperă că a ajuns într-un punct unde i se dezvăluie nimicnicia sa”. Firește, el face această descoperire în fața publicului în legătură cu fraza :

Tu semeni duhului ce-l înțelegi,
Nu mie !⁹¹

Și iată cum :

„În aceste cuvinte simți cum fulgerul și trăsnetul se contopesc și în același timp se deschide pămîntul... Prin aceste cuvinte este sfișiată catapeteasma templului, mormintele se deschid... începe amurgul zeilor și renaște vechiul haos... stelele se încrucișează, o singură coadă de cometă arde într-o clipită neînsemnatul pămînt și nu mai rămîne decît pîrjol, fum și aburi. Dar chiar dacă ți-ai imagina cea mai îngrozitoare distrugere... ea nu înseamnă *nimic* pe lângă lovitura nimicitoare cuprinsă în aceste șapte cuvinte !” (pag. 235, 236).

Desigur, „la limita extremă a teoriei”, și anume la pag. 295, d-l Grün „simte un fior ca și cum o apă înghețată i s-ar prălinge de-a lungul șirei spinării și o adevărată groază îi cuprinde mădularele”. — Totuși el trece peste toate acestea, căci el este membru „al marelui ordin francmasonic al omenirii” (pag. 317) !

Take it all in all *, cu asemenea calități d-l Grün se va impune în toate domeniile. Dar mai înainte de a trece la prolixele sale considerații asupra lui Goethe, să-l însoțim pe cîteva din cîmpurile sale de activitate secundare.

Mai întii în domeniul științelor naturii, căci, conform pag. 247, „știința despre natură” este „unica știință pozitivă” și în același timp „nu mai puțin desăvîrșirea omului umanist” (vulgo ** omenesc). Să adunăm cu grijă tot ceea ce ne

* — Așa a fost el în toate. (Perifrază din tragedia „Hamlet” de Shakespeare). — *Nota Trad.*

** — pur și simplu. — *Nota Trad.*

comunică d-l Grün că este pozitiv în această unică știință pozitivă. E drept că el nu se ocupă de ea în mod amănunțit, ci, plimbându-se prin camera sa între zi și noapte, el face numai cîte o remarcă, ceea ce nu înseamnă că nu săvîrșește „totuși” „cele mai pozitive” miracole.

Pomenind de „Sistemul naturii”⁹², atribuit lui Holbach, el ne dezvăluie :

„Nu poate fi explicat aici modul în care sistemul naturii se oprește la jumătatea drumului, cum se oprește la punctul în care din necesitatea sistemului cerebral trebuie să *își*nească libertatea și autodeterminarea” (pag. 70).

D-l Grün ar putea să indice foarte precis punctul în care „din necesitatea sistemului cerebral” „îșinesc” anumite lucruri și omul este, așadar, lovit și pe dinăuntru scâlfir-
liei sale. D-l Grün ar putea să dea cele mai precise și mai amănunțite date asupra unui punct care pînă acum s-a sustras în întregime observațiilor, și anume asupra procesului de producere a conștiinței în creier. Din păcate, într-o carte despre Goethe, din punct de vedere omenesc, „acest lucru nu poate fi explicat”.

În naivitatea lor, Dumas, Playfair, Faraday și Liebig au fost pînă acum de părere că oxigenul ar fi un gaz insipid și inodor. Dar d-l Grün, care știe că tot ceea ce este *acru înțepă* la limbă, definește „oxigenul”, la pag. 75, ca fiind „înțepător” *. În același fel îmbogățește el, la pag. 229, acustica și optica cu date noi ; făcînd să intervină „un vuiet și o strălucire purificatoare”, el pune în afară de orice îndoială forța purificatoare a sunetului și a luminii.

Nesatisfăcut cu faptul că a îmbogățit în mod strălucit „unica știință pozitivă”, nesatisfăcut cu teoria palmelor interioare, d-l Grün descoperă la pag. 94 un nou os : „Werther este omul căruia îi lipsește osul vertebral, omul care nu a devenit încă subiect”. Ideea greșită de pînă acum era că omul are vreo două duzini de vertebre. D-l Grün nu numai că reduce aceste oase multiple la unitatea lor normală, dar descoperă pe deasupra că această vertebră exclusivă posedă ciudata proprietate de a transforma pe om în „subiect”. „Subiectul” — d-l Grün — merită pentru această descoperire o vertebră specială.

* Joc de cuvinte : oxigen în limba germană — Sauerstoff, sauer — acru. — *Nota Trad.*

Naturalistul nostru de ocazie rezumă în cele din urmă „știința” sa „pozitivă unică” despre natură în felul următor :

„Nu este oare esența naturii
În inima omului ?”⁹³

Esența naturii se află în inima omului. În inima omului se află esența naturii. Natura are esența ei în inima omului” (pag. 250).

Iar noi adăugăm, cu permisiunea d-lui Grün : esența naturii este în inima omului. În inimă este esența naturii omului. În inima omului își are natura esența ei.

Cu această eminentă explicație „pozitivă” părăsim domeniul științelor naturii, pentru a trece la *economia politică*, care, din păcate, conform celor spuse mai sus, nu este o „știință pozitivă”. Fără să țină seama de aceasta, d-l Grün procedează și aici la întâmplare, și anume în modul cel mai „pozitiv”.

„Individul s-a ridicat împotriva individului și astfel a luat naștere concurența generală” (pag. 211).

Cu alte cuvinte, imaginea sumbră și misterioasă a socialiștilor germani despre „concurența generală” a luat ființă „și astfel a luat naștere concurența”. Cauzele nu sînt arătate, fără îndoială, pentru că economia politică nu este o știință pozitivă.

„În evul mediu, detestabilul metal mai era încă imobilizat de credință, dragoste și devoțiune ; secolul al XVI-lea a sfărîmat aceste cătușe și banii au devenit liberi” (pag. 241).

MacCulloch și Blanqui, care pînă acum au crezut în mod eronat că în „evul mediu” banii „erau imobilizați” din cauza inexistenței comunicațiilor cu America și din cauza maselor de granit care acopereau filoanele „detestabilului metal” în Anzi, MacCulloch și Blanqui vor subscrie la ideea de a se trimite d-lui Grün o adresă de mulțumire pentru această dezvăluire.

D-l Grün caută să dea un caracter pozitiv *istoriei*, care de asemenea nu este o „știință pozitivă”, opunînd faptelor transmise de tradiție o serie de fapte izvorîte din imaginația sa.

La pag. 91, „cu un secol înainte de Werther, pe scena engleză, Cato al lui Addison își împlîntă pumnalul în piept”, dînd astfel dovadă de un ciudat dezgust de viață. Căci el „își

implintă pumnalul" la o dată cînd autorul lui, născut în 1672, era încă un prunc ⁹⁴.

La pag. 175 d-l Grün îndreaptă jurnalul lui Goethe, arătînd că în 1815 libertatea presei nu a fost nicidecum „decretată”, ci numai „promisă” de către guvernele germane. Aşadar nu au fost decît o halucinaţie toate grozăviile pe care le povestesc filistinii din Sauerland şi cei de pe alte meleaguri despre cei patru ani de libertate a presei, 1815—1819, despre felul în care presa a scos la lumină toate micile lor afaceri murdare şi scandaluri şi cum, în cele din urmă, hotărîrile luate de Confederaţie în 1819 ⁹⁵ au pus capăt acestei îngrozitoare domnii a opiniei publice.

Mai departe d-l Grün ne povesteşte că oraşul liber Frankfurt nu a fost nicidecum un stat, ci „nimic altceva decît o parte a societăţii civile” (pag. 19). În genere, nu există, după părerea lui, state în Germania şi oamenii încep, în sfîrşit, „să-şi dea din ce în ce mai mult seama de avantajele caracteristice ale acestei lipse a statului în Germania” (pag. 257), avantaje care constau mai ales în posibilitatea de a mînca oricînd bătaie. Autocraţii germani vor trebui, aşadar, să spună : „la société civile, c'est moi”, însă şi în acest caz stau prost, căci conform pag. 101 societatea civilă nu este decît o „abstracţie”.

Dar dacă germanii nu au un stat, ei au în schimb „o poliţă imensă trasă asupra adevărului, şi această poliţă trebuie să fie realizată, achitată şi transformată în bani peşin” (pag. 5). Această poliţă se achită, fără îndoială, la acelaşi ghişeu la care d-l Grün plăteşte „censul ca să intre în Camera reprezentanţilor omenirii”.

Cele mai importante explicaţii „pozitive” ni se dau însă cu privire la revoluţia franceză, despre a cărei „însemnătate” autorul face o „digresiune aparte”. El începe cu sentinţa de oracol potrivit căreia opoziţia dintre dreptul istoric şi dreptul întemeiat pe raţiune este cît se poate de importantă, deoarece ambele au o origine istorică. Fără a avea cîtuşi de puţin intenţia de a minimaliza descoperirea d-lui Grün, pe cît de nouă, pe atît de importantă, şi anume că şi dreptul întemeiat pe raţiune a luat naştere în decursul istoriei, ne permitem să facem observaţia modestă că, dacă s-ar retrage într-o cămăruţă liniştită şi ar cerceta în linişte primele volume din „Istoria parlamentară” a lui Buchez ⁹⁶, ar vedea ce rol a jucat această opoziţie în revoluţie.

D-l Grün preferă să dovedească amănunțit că revoluția nu e bună la nimic, însă toate dovezile lui se reduc în cele din urmă la un singur, dar grav reproș : că ea „nu ar fi cercetat noțiunea de «om»”. Într-adevăr, o asemenea omisiune este un păcat de neiertat. Dacă revoluția ar fi cercetat noțiunea de „om”, nu mai putea fi vorba de un 9 Termidor sau de un 18 Brumar⁹⁷ ; Napoleon s-ar fi mulțumit cu gradul de general și ar fi scris, poate, la bătrînețe un regulament de instrucție militară „din punct de vedere omenesc”. — Aflăm mai departe, în legătură cu lămurirea „importanței revoluției”, că în fond deismul nu se deosebește de materialism și totodată de ce nu se deosebește. Din cele de mai sus constatăm cu plăcere că d-l Grün nu l-a uitat cu totul pe Hegel. Comp., de exemplu, Hegel, „Istoria filozofiei”, vol. III, pag. 458, 459, 463, ediția a doua⁹⁸. — Apoi, tot pentru a lămuri „importanța revoluției”, ni se dau amănunte cu privire la concurență, din care am citat mai sus esențialul, precum și lungi extrase din scrierile lui Holbach, pentru a demonstra că el explică crimele prin existența statului ; „importanța revoluției” este și ea explicată cu numeroase citate din „Utopia” lui Thomas Morus, care, la rîndul ei, este explicată prin aceea că în 1516 a înfățișat cu previziune profetică, pînă în cele mai mici amănunte, nici mai mult nici mai puțin decît „Anglia din ziua de azi” (pag. 225). Și, în sfîrșit, după ce a expus pe larg, pe aproape 36 de pagini, toate aceste vues și considérants*, urmează la pag. 226 concluzia finală : „Revoluția este traducerea în viață a machiavelismului”. Un exemplu care servește drept avertisment pentru toți cei ce nu au cercetat încă noțiunea de „om” !

Pentru a-i consola pe sărmanii francezi, care nu au realizat nimic altceva decît să traducă în viață machiavelismul, d-l Grün adaugă la pag. 73 o picătură de balsam :

„Poporul francez a fost în secolul al XVIII-lea un Prometeu printre popoare, un Prometeu care a apărut drepturile omenesti împotriva celor ale zeilor”.

Să nu ne legăm de faptul că, totuși, rezultă că poporul francez „a cercetat noțiunea de «om»” sau că „a apărut” drepturile omenesti nu „împotriva celor ale zeilor”, ci „împotriva” celor ale regelui, ale nobilimii și ale popilor ; să lăsăm aceste fleacuri deoparte și cu jale adîncă să ne acoperim capul : căci însuși d-lui Grün i se întîmplă aici „ceva omenesc”.

* — păreri și considerații. — *Nota Trad.*

Și anume d-l Grün uită că în scrieri anterioare (comp., de exemplu, articolul din primul volum al lui „Rheinische Jahrbücher”⁹⁹ despre „mișcarea socială” etc.) nu numai că a banalizat și „a popularizat” o anumită expunere despre drepturile omului apărută în „Deutsch-Französische Jahrbücher”¹⁰⁰, dar cu un adevărat zel de plagiator a denaturat-o pînă la absurd. El uită că în această expunere el a înfierat drepturile omului ca drepturi ale micului negustor, ale filistinului etc., și dintr-o dată le transformă aici în „drepturi omeneste”, în drepturi „ale omului”. Același lucru i se întîmplă d-lui Grün și la pag. 251, 252, unde dreptul — la care se referă pasajul din „Faust” : „de dreptul ce cu noi deodat’ se naște nu este, din păcate, niciodată vorba” — este transformat în „dreptul tău natural, dreptul tău omenesc, dreptul de a decide în forul tău interior acțiunile tale și de a te bucura de propria ta operă”, deși Goethe opune acest drept în mod direct „pravilei și legii”, care se moștenește ca „o boală fără leac”¹⁰¹, adică dreptului moștenit prin tradiție de la ancien régime, cu care se află în contradicție numai „drepturile înnăscute, imprescriptibile și inalienabile ale omului” proclamate de revoluție, nicidecum însă drepturile „omului”. Desigur că de data aceasta d-l Grün a trebuit să uite ce a scris înainte, pentru ca Goethe să nu-și piardă punctul de vedere omenesc.

De altfel, d-l Grün nu a uitat încă cu totul ce a învățat din „Deutsch-Französische Jahrbücher” și din alte scrieri cu aceeași orientare politică. La pag. 210 el definește, de pildă, libertatea de pe atunci din Franța drept „libertatea de esență !!! universală (!! neliberă (!))” (die Freiheit von unfreien (!) allgemeinen (!! Wesen (!!!)). Această monstruoasă (Unwesen) a luat, probabil, naștere din „comunitatea” (Gemeinwesen) de la pag. 204 și 205 din „Deutsch-Französische Jahrbücher”¹⁰² și din traducerile acestor pagini în limbajul curent al socialismului german contemporan. „Adevărații socialiști” au în general obiceiul ca, fără a sta prea mult pe gînduri, să reducă raționamentele pe care nu le înțeleg, pentru că acestea fac abstracție de filozofie și conțin expresii juridice, economice etc., la o singură frază scurtă presărată cu expresii filozofice și să învețe pe dinafară această nerozie pentru a face uz de ea cînd au nevoie. În felul acesta „comunitatea” juridică din „Deutsch-Französische Jahrbücher” a fost transformată în „esența universală” filozofică-absurdă de mai sus; eliberarea politică, democrația și-au

găsit expresie într-o formulă filozofică laconică : „eliberarea de esența universală neliberă”, pe care „adevăratul socialist” o poate vîri în buzunar fără să-i fie teamă că erudiția sa îl va împovăra prea mult. La pag. XXVI d-l Grün exploatează în mod analog ceea ce s-a spus în „Sfinta familie” despre senzualism și materialism¹⁰³, după cum folosește și indicațiile din această lucrare, potrivit cărora la materialiștii din secolul trecut, printre alții la Holbach, s-ar găsi puncte de contact cu mișcarea socialistă actuală, pentru a cita pasaje amintite mai sus din Holbach și pentru a le interpreta în spirit socialist.

Să trecem la *filozofie*. Față de aceasta, d-l Grün nutrește un dispreț profund. El ne vestește încă de la pag. VII că „de aici înainte nu mai vrea să aibă nimic de-a face cu religia, filozofia și politica”, că ele „au existat în trecut, dar că nu-și vor mai reveni vreodată din starea de descompunere în care se află” și că din toate acestea, în special din filozofie, el „nu păstrează decît omul și esența socială capabilă de activitate socială”. Esența socială capabilă de activitate socială și omul omenesc amintit mai sus sînt, firește, suficiente pentru a ne consola de pieirea definitivă a religiei, a filozofiei și a politicii. Dar d-l Grün este mult prea modest. El „a păstrat” din filozofie nu numai pe „omul umanist” și diferite „esențe”, ci se află și în posesiunea unei doze de „tradiție hegeliană, confuză poate, dar destul de apreciabilă”. Nici nu ar fi posibil să fie altfel după ce cu ani în urmă el a îngenuncheat în repetate rînduri cu evlavie în fața bustului lui Hegel. Ni se va spune, probabil, să lăsăm deoparte asemenea personalia * ridicole și scandaloase ; dar însuși d-l Grün a încredințat tiparului acest secret. De data aceasta nu vom spune unde. Am indicat de atîtea ori d-lui Grün izvoarele sale, specificînd capitolul și versetul, încît sîntem în drept să cerem și noi o dată d-lui Grün același serviciu. Pentru a-i da o nouă dovadă a bunăvoinței noastre, vrem să-i spunem în mod confidențial că soluția definitivă în controversa cu privire la liberul-arbitru pe care o dă la pag. 8 a luat-o din „*Traité de l'association*” al lui Fourier, secțiunea liberul-arbitru¹⁰⁴. Numai afirmația că teoria liberului-arbitru ar fi „o rătăcire a spiritului *german*” este o „rătăcire” caracteristică a d-lui Grün însuși.

* — chestiuni personale. — *Nota Trad.*

Ne apropiem, în sfârșit, de Goethe. La pag. 15 d-l Grün dovedește dreptul la existență al lui Goethe. Căci Goethe și Schiller constituie desființarea opoziției dintre „plăcerea inactivă”, adică Wieland, și „activitatea lipsită de plăcere”, adică Klopstock. „Lessing cel dintii a creat omul care se sprijină pe el însuși”. (Poate oare d-l Grün să imite această acrobatică?). — În această construcție filozofică găsim laolaltă toate izvoarele d-lui Grün. Forma construcției, baza acestui tot — binecunoscutul artificiu hegelian de a împăca contrariile. „Omul care se sprijină pe el însuși” — terminologie hegeliană aplicată lui Feuerbach. „Plăcere inactivă” și „activitate lipsită de plăcere”, această opoziție în legătură cu care d-l Grün îi pune pe Wieland și pe Klopstock să execute variațiile de mai sus, este luată din operele complete ale lui M. Hess. Singurul izvor care lipsește este istoria literaturii însăși, care nu pomeneste nimic din toată afacerea asta și care de aceea este cu drept cuvânt ignorată de d-l Grün.

Fiindcă veni vorba de Schiller, este cazul să cităm următoarea observație a d-lui Grün: „Schiller a fost tot ceea ce poți fi când nu ești Goethe” (pag. 311). Să-mi fie cu iertare, dar poți fi și Monsieur Grün. — De altfel autorul nostru își însușește aici laurii lui Ludovic al Bavariei:

Roma-ți lipsește ce are Neapole, lui — ce ai tu;
De-ați întruni ce aveți, ar fi pentru lume prea mult.

Prin această construcție istorică este pregătită intrarea lui Goethe în literatura germană. „Omul” lui Lessing, „care se sprijină pe el însuși”, poate păși la o nouă fază de dezvoltare numai trecând prin mâinile lui Goethe. Căci d-l Grün are meritul de a fi descoperit în Goethe „omul”, nu pe cel natural, conceput de bărbat și femeie în plăcere, omul carnal, ci omul în sens mai înalt, omul dialectic, caput mortuum* din retortă, în care dumnezeu-tatăl, fiul și sfântul duh au fost calcinați, cousin germain** al homuncului din „Faust”; pe scurt, nu omul de care vorbește Goethe, „ci omul *ca atare*” de care vorbește d-l Grün. Cine este atunci „omul” de care vorbește d-l Grün?

„La Goethe tot conținutul e omenesc” (pag. XVI). — La pag. XXI citim „că Goethe înfățișează și conține omul așa cum vrem noi să-l realizăm astăzi”. — La pag. XXII: „Goethe de astăzi, adică opera sa, este un adevărat cod al omenescului”. — Goethe „este omenescul desăvârșit”

* Textual: „cap mort”; în cazul de față: ceea ce a rămas de pe urma calcinării în retortă. — *Nota Trad.*

** — văr bun. — *Nota Trad.*

(pag. XXV). — „Operele poetice ale lui Goethe constituie (!) *idealul societății omenesti*” (pag. 12). — „Goethe nu putea să devină un poet național, deoarece era menit să fie *poetul omenescului*” (pag. 25). — Totuși vedem la pag. 14 că „*poporul nostru*”, adică germanii, trebuie „să vadă” în Goethe „*propria lor esență transfigurată*”.

Aici ni se dă prima explicație cu privire la „esența omului”, și ne putem baza cu atît mai mult pe d-l Grün, cu cît el „a examinat”, fără îndoială, mai temeinic ca oricine „noțiunea de «om»”. Goethe înfățișează „omul” așa cum vrea să-l realizeze d-l Grün, și totodată reprezintă *poporul german transfigurat*; în consecință, „omul” nu este altcineva decît „*germanul transfigurat*”. Acest lucru este confirmat pretutindeni. Așa cum Goethe „nu este un poet național”, ci „*poetul omenescului*”, tot astfel nici *poporul german* „nu este” un *popor „național”*, ci *poporul „omenescului”*. De aceea se și spune la pag. XVI: „Operele poetice ale lui Goethe, născute din viață... nu au avut și nu au nimic comun cu realitatea”. La fel ca și „omul”, la fel ca și *germanii*. Iar la pag. 4: „Chiar și în momentul de față *socialismul francez* vrea să ferească *Franța*; scriitorii *germani* însă își îndreaptă ochii spre *specia umană*”. (În timp ce „*specia umană*” nu-și îndreaptă, în genere, „ochii” spre ei, ci o parte a corpului oarecum opusă ochilor). D-l Grün se bucură de asemenea, în nenumărate pasaje, că Goethe a vrut ca „*eliberarea omului să fie rezultatul unui proces lăuntric*” (de exemplu pag. 225), o eliberare tipic germană, care nici pînă acum *nu a reușit să iasă* „din forul interior și să acționeze”.

Să notăm deci această primă explicație: „omul” este *germanul „transfigurat”*.

Să urmărim acum în ce mod recunoaște d-l Grün că Goethe este „*poetul omenescului*”, recunoaște „*conținutul omenesc al lui Goethe*”. În felul acesta vom înțelege cel mai bine cine este „omul” de care vorbește d-l Grün. Vom vedea că d-l Grün dezvăluie aici cele mai tainice gînduri ale „*adevăraturii socialism*”, după cum, în genere, vrînd să acopere glasul tuturor amicilor săi, are imprudența să trîmbițeze în lume lucruri pe care acoliții săi ar fi preferat să le treacă sub tăcere. De altfel i-a fost cu atît mai ușor să-l transforme pe Goethe în „*poetul omenescului*”, cu cît Goethe însuși folosește cuvintele „om” și „omenesc” într-un anumit sens emfatic. E drept că Goethe, ca și Hegel mai tîrziu, le folosește numai în sensul curent pe vremea sa, așa cum atributul „omenesc” era dat în special grecilor, în opoziție cu barbarii creș-

tini și păgîni, cu mult înainte ca Feuerbach să fi dat acestor expresii un conținut filozofic-misterios. La Goethe, mai cu seamă, ele au de cele mai multe ori un înțeles carnal, cu totul nefilozofic. D-l Grün este cel care are meritul de a fi făcut din Goethe un discipol al lui Feuerbach și un „adevărat socialist“.

Despre Goethe însuși firește că nu putem vorbi aici pe larg. Subliniem numai un singur punct. — În operele sale, Goethe are o dublă atitudine față de societatea germană din vremea sa. Uneori o privește cu dușmănie ; caută să scape de societatea care îi repugnă, ca în „Iphigenie“ și în genere în toată călătoria în Italia, se răzvrătește împotriva ei în persoana lui Götz, Prometeu și Faust, iar ca Mefisto o împroșcă cu sarcasmul cel mai amar. Alteori, dimpotrivă, îi este prieten, i se „adaptează“, cum este cazul în majoritatea poeziilor sale din ciclul „Xeniilor blinde“ și în multe dintre scrierile sale în proză, și o slăvește ca în „Cortegiul măștilor“ ; mai mult, îi ia chiar apărarea împotriva mișcării istorice care o asaltează, cum este cazul mai ales în toate scrierile în care pomenește de revoluția franceză. Nu este vorba numai de aspecte izolate ale vieții germane pe care Goethe le-a aprobat, spre deosebire de altele care îi repugnă, ci mai degrabă de stări sufletești diferite în care se află în momentul respectiv ; în el se dă neconștient o luptă între poetul genial, pe care îl scîrbește situația jalnică din jurul său, și fiul prudent al consilierului din Frankfurt, respectiv consilierul intim din Weimar, care se vede silit să încheie un armistițiu cu această lume și să i se adapteze. De aceea Goethe este cînd gigantic, cînd meschin ; cînd geniul dîrz, sarcastic, atotdisprețuitor, cînd filistinul prudent, mulțumit de toate, cu un orizont strîmt. Nici Goethe nu a fost în stare să biruie situația jalnică din Germania ; dimpotrivă, ea îl biruie pe el, și această biruință asupra celui mai mare german este cea mai bună dovadă că ea nu poate fi învinsă „dinăuntru“. Goethe era prea universal, avea o fire prea activă, era prea pămîntesc pentru a căuta să scape de această mizerie printr-o evadare în idealul kantian, așa cum a făcut Schiller ; el era prea perspicace ca să nu-și dea seama că această fugă s-ar fi redus, în cele din urmă, la o înlocuire a mizeriei banale, cotidiene printr-o formă exaltată a acesteia. Temperamentul său, viçoarea sa, toată orientarea sa spirituală îl mîneau spre viața

practică, iar viața practică pe care o găsea era jalnică. Silit să trăiască într-un mediu pe care trebuia să-l disprețuiască și totuși legat de el, deoarece era singurul mediu în care putea activa — iată dilema în care s-a zbatut Goethe o viață întreagă, și cu cât înainta în vîrstă, cu atît marele poet, de guerre lasse *, se retrăgea în spatele neînsemnatului ministru de la Weimar. Noi nu-i reproșăm lui Goethe, ca Börne și Menzel, că nu a fost liberal, ci că uneori a fost chiar filistin; nu-i reproșăm că nu s-a entuziasmat pentru libertatea Germaniei, ci că a sacrificat unei repulsii mic-burgheze față de orice mare mișcare istorică contemporană simțul său estetic mai just care răbufnea pe alocuri; nu faptul că a trăit la curte, ci că a putut, într-o vreme cînd Napoleon curăța marele grajd augian german, să se ocupe cu o gravitate solemnă de cele mai mărunte probleme și menus plairs ** ale uneia dintre cele mai mici curți germane. Noi nu-i facem, în genere, reproșuri lui Goethe din punct de vedere moral sau partinic, ci cel mult din punct de vedere estetic și istoric; noi nu-l măsurăm pe Goethe cu etalonul moral, nici cu cel politic și nici cu cel „omenesc”. Nu e locul aici să-l prezentăm pe Goethe în legătură cu întreaga sa epocă, cu precursorii și cu contemporanii săi literari, nici modul în care a evoluat și atitudinea sa în viață. De aceea ne mărginim să constatăm doar faptele.

Vom vedea din ce punct de vedere operele lui Goethe sînt „un adevărat cod al omenescului”, „omenescul desăvîrșit”, „idealul societății omenesti”.

Să luăm mai întîi critica pe care Goethe a făcut-o societății existente, pentru a trece apoi la înfățișarea pozitivă a „idealului societății omenesti”. Se înțelege de la sine că, dat fiind voluminoasa carte a lui Grün, vom cita în ambele cazuri numai cîteva perle caracteristice.

Goethe săvîrșește într-adevăr minuni cînd critică societatea. El „condamnă civilizația” (pag. 34—36), deplîngînd, uneori cu accente romantice, faptul că ea șterge tot ce e caracteristic și distinctiv la om. El „procește lumea burgheză” (pag. 78) prin aceea că în „Prometeu” descrie tout bonnement *** apariția proprietății private. La pag. 229 el este „judecătorul lumii... Minosul civilizației”. Dar toate acestea nu sînt decît fleacuri.

* — obosit de luptă. — *Nota Trad.*

** — textual: „mici plăceri”. — *Nota Trad.*

*** — pur și simplu. — *Nota Trad.*

La pag. 253 d-l Grün citează : „Catechizare” :

- Gindește-te, copile, cine a creat
- Aceste bunuri, cine ți le-a dat ?
- Dar știi prea bine, mi le-a dat tătucul.
- Iar lui ? — Lui i le-a dat bunicul.
- Da, dar bunicul cum le-a căpătat
- Bunicul ? Singur și le-a luat.

Ura ! răcnește d-l Grün din toate puterile, la propriété c'est le vol* — Proudhon în carne și oase !

Leverrier, cu planeta sa, poate să-și ia tălpășița și să ce-zeze d-lui Grün decorațiile sale, căci ce-i Leverrier, ce-i Jackson și descoperirea narcozei cu eter ! Cel care a redus fraza lui Proudhon cu privire la furt — frază care, desigur, neliniștește pe mulți burghezi pașnici — la dimensiunile inofensive ale epigramei de mai sus a lui Goethe merită fără îndoială le grand cordon** al Legiunii de onoare.

„Cetățeanul-general” creează însă ceva mai multe dificultăți. D-l Grün îl cercetează citva timp pe toate fețele, face, contrar obiceiului său, câteva grimase sceptice și cade pe gânduri : „Într-adevăr... cam searbădă... Prin aceasta revoluția nu e condamnată” (pag. 150)... Dar iată că s-a lămurit ! Despre ce este vorba aici ? *De o oală cu lapte*. Așadar : „Să nu... uităm că și aici... tot problema proprietății trece pe primul plan” (pag. 151).

Dacă pe strada pe care locuiește d-l Grün două babe se ceartă pentru un cap de scrumbie, d-l Grün să nu-și cruțe cumva osteneala de a coborî din camera sa parfumată cu „trandafiri și rezedă” pentru a le informa că și în cazul lor „tot problema proprietății trece pe primul plan”. Recunoștința tuturor oamenilor bine intenționați va fi pentru el cea mai frumoasă recompensă.

Scriind al său „Werther”, Goethe a realizat un act critic dintre cele mai mari. „Werther” nu e nicidecum un simplu roman sentimental de dragoste, cum credeau „din punct de vedere omenesc” pînă acum cei care îl citeau pe Goethe.

În „Werther” „conținutul omenesc și-a găsit o formă atît de adecvată, încît în întreaga literatură universală nu se poate găsi ceva care să merite pe departe să-i stea alături” (pag. 96). „Dragostea lui

* — proprietatea este un furt. — *Nota Trad.*

** — marele cordon. — *Nota Trad.*

Werther pentru Lotte este o simplă pîrghie, un vehicul al tragediei panteismului sentimental radical. Werther este omul căruia îi lipsește osul vertebral, omul care nu a devenit încă subiect" (pag. 93—94). Werther nu se împușcă din dragoste, ci „pentru că el — o, nenorocită conștiință panteistă — nu putea găsi o cale de împăcare cu lumea" (pag. 94). „În «Werther» este înfățișată cu măiestrie artistică toată putreziciunea societății, este arătată însăși rădăcina racilelor sociale, fundamentul lor religios-filozofic" („fundament" care este, după cum se știe, mult mai tînr decît „racilele"), „cunoașterea obscură, nebuloasă... Noțiunea pură, subtilă a omenescului adevărat" (dar înainte de toate osul vertebral, d-le Grün, osul vertebral!) „ar însemna totodată și sfîrșitul acelei mizerii, a acelor stări viernănoase, putrede care se numesc viața burgheză!"

Iată un exemplu din care rezultă cum este „înfățișată cu măiestrie artistică în «Werther» putreziciunea societății". Werther scrie :

„Aventuri? Ce-mi trebuie acest cuvînt stupid?... Relațiile noastre cotidiene, false — iată aventurile, iată monștrii!"¹⁰⁵

Această văicăreală a unui plîngăreț exaltat din cauza prăpastiei care există între realitatea burgheză și iluziile sale nu mai puțin burgheze cu privire la această realitate, acest suspin jalnic pornit din lipsa celei mai elementare experiențe sînt prezentate de d-l Grün, la pag. 84, ca o critică pătrunzătoare și vehementă a societății. D-l Grün susține chiar că „chinul desperat al vieții" care se exprimă în cuvintele de mai sus, „această dorință bolnăvicioasă de a răsturna lucrurile cu capul în jos pentru ca măcar o singură dată să aibă o altă înfățișare (!), „a săpat pînă la urmă albia revoluției franceze". Revoluția, care mai sus era privită ca o traducere în viață a machiavelismului, devine acum simpla realizare a suferințelor tînrului Werther. Ghilotina din piața revoluției nu este decît o copie palidă după pistolul lui Werther.

În consecință, se înțelege de la sine că Goethe tratează și în „Stella", după cum se spune la pag. 108, tot „o problemă socială", deși aici nu ne sînt prezentate decît „situații din cele mai deplorabile", pag. 107. „Adevăratul socialism" este cu mult mai generos decît domnul nostru Iisus. Unde doi sau trei oameni se adună laolaltă, fără să fie măcar nevoie să se adune în numele lui, el se află în mijlocul lor și are un „conținut social". Atît el cît și discipolul său, d-l Grün, seamănă de altfel în chip izbitor cu acel „tip de adulmecător anodin și mulțumit de sine care își bagă nasul în toate fără să adîncească nimic" (pag. 47).

Cititorii noștri își amintesc, poate, de o scrisoare pe care Wilhelm Meister o scrie cumnatului său, în ultimul volum din

„Anii de ucenicie”, în care, după câteva reflecții destul de banale despre avantajul de a crește în condiții materiale bune, recunoaște superioritatea nobilimii asupra micilor burghezi, sancționînd situația de inferioritate a acestora din urmă, ca și a tuturor celorlalte clase care nu fac parte din nobilime, ca fiind imuabilă în momentul de față. Numai unii indivizi ar avea posibilitatea să ajungă, în anumite împrejurări, la același nivel cu nobilimea. În legătură cu aceasta, d-l Grün observă :

„Ceea ce spune Goethe despre superioritatea claselor de sus ale societății este *absolut adevărat* dacă se consideră clasa de sus ca fiind identică cu clasa cultă, cum este cazul la Goethe” (pag. 264).

Atît și nimic mai mult.

Să trecem la mult discutatul punct esențial : atitudinea lui Goethe față de politică și față de revoluția franceză. Aici învățăm din cartea d-lui Grün ce înseamnă să învingi toate piedicile ; aici se verifică fidelitatea d-lui Grün.

Pentru ca atitudinea lui Goethe față de revoluție să pară justificată, Goethe trebuie, bineînțeles, să fie mai *presus* de revoluție, trebuie s-o fi depășit încă înainte ca aceasta să fi existat. Aflăm, așadar, încă la pag. XXI că „Goethe a depășit în așa măsură evoluția *practică* a epocii sale, încît a considerat că nu poate avea decît o atitudine ostilă și negativă față de ea”. Iar la pag. 84, în legătură cu „Werther”, care, după cum am văzut, conține în nuce * întreaga revoluție, autorul scrie : „Istoria nu a trecut de nivelul anului 1789, iar Goethe se află la cel al anului 1889”. Mai departe, la pag. 28 și 29, Grün îl pune pe Goethe „să lichideze în câteva cuvinte toată larma care se face în jurul libertății”, prin faptul că încă prin deceniul al 8-lea Goethe a publicat în „Frankfurter Gelehrte-Anzeigen” ¹⁰⁶ un articol în care, făcînd anumite reflecții generale destul de banale asupra noțiunii de libertate, vorbește numai de libertate ca atare, și nicidecum de libertatea pe care o cer „aceia care fac larmă”. Și întrucît, în teza sa de doctorat, Goethe emisese teoria că orice legiuitor este de-a dreptul obligat să introducă un anumit cult — teorie considerată de Goethe însuși ca un simplu paradox amuzant, provocat de ciorovăielile tipic provinciale ale popilor din Frankfurt (fapt pe care d-l Grün *însuși* îl citează) — înseamnă că „studentul Goethe a lepădat tot dualismul revoluției franceze și al actualului stat francez, cum se leapădă niște pingele uzate”

* — în german. — *Nota Trad.*

(pag. 26, 27). Se pare că d-l Grün a moștenit „pingelele uzate” ale „studentului Goethe” și că și-a pingelit cu ele cizmele de șapte poște ale „mișcării sale sociale”.

Acum, firește, afirmațiile lui Goethe cu privire la revoluție ne apar în cu totul altă lumină. Acum este limpede că acela care se găsea cu mult mai presus de ea, care încă cu 15 ani în urmă „a lichidat-o” și „a lepădat-o cum se leapădă niște pingele uzate”, care a depășit-o cu un secol, nu putea să aibă simpatie pentru ea, nu putea să aibă interes pentru un popor de „energumeni ai libertății”, asupra căruia se edificase încă în 1773. De acum încolo sarcina d-lui Grün este ușoară. Goethe poate enunța în distihuri delicate sentințe tradiționale oricât de banale, poate să facă raționamente filistine oricât de mărginite la adresa lor, se poate cutremura ca un mic-burghez în fața mării avalanșe care amenință colțisorul său tihnit de poet, se poate comporta oricât de meschin, de laș, de servil, căci răbdătorul său critic înghite orice. D-l Grün îl ridică pe umerii săi neobosiți și-l poartă prin noroi; ba mai mult, el trece tot noroiul în contul „adevărului socialism”, numai pentru ca cizmele lui Goethe să rămână curate. De la „Campania din Franța” pînă la „Fiica naturală”, d-l Grün acceptă totul fără excepție (pag. 133—170), dînd dovadă de un *dévouement** care l-ar putea mișca pînă la lacrimi pe un *Buchez*. Și dacă toate acestea nu sînt suficiente, dacă noroiul e prea adînc, atunci se recurge la o exegeză** mai înaltă, socială, atunci d-l Grün parafrazează după cum urmează :

Franța, cu tristu-i destin, pe cei mari îi pune pe gînduri,
Dar pe cei mici s-ar cădea să-i preocupe-ndoit;
Marii au fost doborîți, dar cine ocrotit-a mulțimea
De-al mulțimii dezmăț cînd mulțimea ajunsese tiran?¹⁰⁷

„Cine ocrotește — răcnește d-l Grün din toate puterile, folosind literele cursive, semnul de întrebare și toate „vehiculele tragediei panteismului sentimental radical” —, cine ocrotește mai ales mulțimea neavută, așa-numita plebe, împotriva mulțimii avute, împotriva plebei legiuitoare?” (pag. 137). „Cine îl ocrotește mai ales” pe Goethe împotriva d-lui Grün?

În felul acesta explică d-l Grün toată seria de maxime burgheze arhiînțelepte din „Epigramele venetiene”, care îi „par a fi niște palme date de mîna lui *Hercule* și care ne răsună

* — devotament. — *Nota Trad.*

** — interpretare. — *Nota Trad.*

plăcut la ureche abia acum" (după ce a trecut pericolul pentru micul-burghez), „cînd avem în urma noastră o mare și amară experiență" (într-adevăr foarte amară pentru micul-burghez) (pag. 136).

Din „*Asediul orașului Mainz*", d-l Grün

„nu ar vrea pentru nimic în lume să treacă peste următorul pasaj :
 « Marți...m-am grăbit să prezint prințului meu... omagiile mele și am avut
 fericirea să-l servesc pe prinț etc..., augustul meu stăpîn»" etc.

Pasajul în care Goethe depune preaplecatele sale sentimente la picioarele d-lui Rietz, valetul personal, încornoratul personal și codoșul personal al regelui Prusiei *, d-l Grün găsește că e mai bine să nu-l citeze.

În legătură cu „*Cetățeanul-general*" și cu „*Emigranții*", aflăm :

„Toată antipatia lui Goethe față de revoluție, atunci cînd o exprima într-o formă poetică, era provocată de eternele văicăreli la vederea oamenilor alungați de pe proprietățile *dobîndite cînstit*, pe care *au trăit* în mod *cînstit* și la care rîvneau intriganții, invidioșii etc... La vederea acestui *jaf nedrept*... firea sa de *gospodar pașnic* se revolta împotriva unei încălcări a dreptului de proprietate, încălcare care, comisă cu *samavolnicie*, a silit mase întregi de oameni să pornească în bejenie și i-a împins în mizerie" (pag. 151).

Să punem acest pasaj fără alte comentarii pe socoteala „omului" a cărui „fire de gospodar pașnic" se simte atît de bine pe proprietăți pe care oamenii „le-au dobîndit și pe care au trăit în mod cînstit", sau, vorbind mai pe șleau, pe care le-au „achiziționat" în mod cînstit, încît declară torentul vijelios al revoluției care mătură sans façon ** aceste proprietăți drept „samavolnicie", drept opera unor „intriganți, invidioși" etc.

După cele spuse nu ne mai miră că d-l Grün „savurează cu cea mai curată bucurie" (pag. 165) idila burgheză „*Hermann și Dorothea*", cu provincialii ei șovăielnici și foarte chibzuiți, cu țărani ei plîngăreți care, cuprinși de o panică superstițioasă, dau bir cu fugiții în fața armatei de sansculot-tes și a ororilor războiului. D-l Grün,

„liniștindu-se, se declară împăcat chiar și cu misiunea meschină care... se atribuie pînă la urmă poporului german :

Nu-s pentru nemți frămîntările acestea cumplite.

Chinuitoare, cînd nu știi ce cale din două s-alegi" ¹⁰⁸.

* Frederic-Wilhelm al II-lea. — *Nota Red.*

** — fără multe forme. — *Nota Trad.*

D-l Grün are dreptate cînd varsă lacrimi de compătimire pentru victimele acestor vremuri grele și cînd, în fața unor asemenea lovituri ale soartei, ridică cu patriotică desperare ochii spre cer. Există oricum destui oameni depravați și degenerați care nu au o inimă „omenească” în piept, care preferă să cînte Marsilieza împreună cu cei din lagărul republican, ba chiar să facă glume deșucheate în cămăruța părăsită a Dorotheii. Om de treabă, d-l Grün este indignat de nepăsarea cu care, de pildă, un Hegel privește „tăcutele floricele” strivite sub pasul năvalnic al istoriei și cu care își bate joc de „perorațiile pe tema virtuților personale, cum sînt modestia, umilința, dragostea de om și caritatea”, perorații care se ridică „împotriva faptelor istorice de importanță mondială și înfăptuitorilor acestora”¹⁰⁹. Are dreptate d-l Grün. Își va primi, desigur, răsplata în ceruri.

Să încheiem comentariile „omenești” cu privire la revoluție cu cele ce urmează : „Un adevărat umorist și-ar putea permite să considere însăși *Convenția* * ca ceva nemaipomenit de caraghios”, și, pînă se va găsi acest „adevărat umorist”, ne dă deocamdată d-l Grün instrucțiunile necesare (pag. 151 și 152).

În ceea ce privește atitudinea pe care Goethe a avut-o față de politică după revoluție, d-l Grün ne dă de asemenea lămuriri surprinzătoare. Iată un singur exemplu. Știm ce resentiment adînc poartă în suflet „omul” față de liberali. „Poetul omenescului” nu poate coborî, firește, în mormînt fără să se fi răfuit în mod special cu ei, fără să fi dat d-lor Welcker, Itzstein și consorții o lecție bine simțită. „Adu'mecătorul” nostru „mulțumit de sine” descoperă această lecție în următorul pasaj din ciclul „Xenii blînde” (pag. 319) :

Mereu bălăcînd în vechiul noroi,
Vă zbateți pe loc fără minte ;
Nu mergeți înainte, nu dați înapoi ;
Porniți odată-nainte !

Sentința lui Goethe : „Nimic nu-i mai dezgustător decît *majoritatea*, căci ea se compune din cîțiva conducători puternici, din șmecheri care se acomodează, din slăbănogi care se asimilează, și din masa care se ține după ei fără să știe cîtuși de puțin ce vrea”¹¹⁰ — această sentință autentic mic-burgheză, a cărei ignoranță și miopie sînt posibile numai în

* Adunarea deputaților în timpul revoluției franceze, 1792—1795. — *Nota Trad.*

sfera limitată a unui stat liliputan german, este considerată de d-l Grün ca „o critică a viitorului stat constituțional” (adică a statului modern). Ce importanță prezintă acest lucru se poate constata, „de pildă, în oricare cameră de deputați” (pag. 268). În consecință, numai din ignoranță se îngrijește „pîntecele”. Camerei franceze¹¹¹ atît de bine de sine și de cei de o seamă cu ea. Ceva mai departe, la pag. 271, „*revoluția din iulie*” îi pare d-lui Grün „fatală” și încă la pag. 34 *Uniunea vamală* este aspru criticată, deoarece „*scumpește și mai mult zdrențele cu care cel dezbrăcat, cel înghețat își acoperă goliciunea, pentru a consolida întrucîtva stîlpul tronului (!), financiarii cu idei liberale*” (care, după cum se știe, fac opoziție „tronului” în toate statele care fac parte din Uniunea vamală). Precum se știe, în Germania „cei dezbrăcați” și „cei înghețați” sînt pretutindeni împinși pe primul plan de micii-burghezi, oriunde trebuie să fie combătute taxele vamale protecționiste sau vreo altă măsură burgheză progresistă, iar „omul” li se alătură.

Să vedem cum ne lămurește d-l Grün critica adusă de Goethe societății și statului în legătură cu „esența omului”.

Mai întii „omul” are, conform pag. 264, un adînc respect pentru „păturile cultivate”, în general, și cuvenita deferență față de înalta nobilime, în particular. El se mai distinge apoi printr-o teamă grozavă de orice mare mișcare de masă, de orice acțiune socială energică, în fața căreia fie că se retrage timid în colțișorul său de lîngă sobă, fie că o ia din loc cu cățel și purcel. Cît timp durează mișcarea, ea este pentru el o „experiență amară”, iar de îndată ce a trecut, el se proțăpește în avanscenă și împarte cu o mîină de Hercule palme care i se par că răsună abia acum plăcut la ureche, și întreaga istorie i se pare „nemaipomenit de caraghioasă”. Totodată este legat cu toată ființa sa de „proprietatea pe care oamenii au dobîndit-o și în care au trăit în mod cinstit”; de altfel „are o fire de gospodar pașnic”, este modest și fără pretenții și dorește ca nici un fel de furtună să nu-i tulbure micile sale plăceri tihnite. „Omul se simte bine într-un cadru mărginit” (astfel sună la pag. 191 *prima frază* a „părții a doua”); el nu invidiază pe nimeni și mulțumește creatorului său cînd este lăsat în pace. Pe scurt, „omul”, care, după cum am văzut mai sus, este *german* din naștere, începe treptat să semene ca două picături de apă cu *un mic-burghez german*.

Intr-adevăr, la ce se reduce, văzută prin prisma d-lui Grün, critica societății făcută de Goethe? Ce reproșuri face „omul”

societății ? Întîi, că ea nu corespunde iluziilor sale. Dar aceste iluzii sînt tocmai iluziile micului-burghez ideologizant, în special ale celui tînăr, iar dacă realitatea mic-burgheză nu corespunde acestor iluzii, aceasta se datorește tocmai faptului că ele sînt iluzii. Ele corespund însă cu atît mai mult realității mic-burgheze. Ele se deosebesc de aceasta numai în măsura în care se deosebește în genere expresia ideologică a unei situații de această situație, așa că de realizarea lor nici nu poate fi vorba. Un exemplu izbitor ni-l oferă observațiile d-lui Grün cu privire la „Werther”.

În al doilea rînd, polemica „omului” se îndreaptă împotriva a tot ce amenință regimul mic-burghez german. Întreaga sa polemică împotriva revoluției este aceea a unui mic-burghez. Ura sa împotriva liberalilor, împotriva revoluției din iulie, împotriva taxelor vamale protecționiste este în mod neîndoios ura mic-burghezului timorat, conservator, față de burghezul independent, progresist. Să mai dăm două exemple.

Epoca de înflorire a micii burghezii a fost, după cum se știe, sistemul corporatist. La pag. 40, vorbind în spiritul lui Goethe, deci al „omului”, d-l Grün spune: „În evul mediu corporația unea pe *omul puternic*, căruia îi acorda protecție, cu alți oameni *puternici*”. „Omul” vede în membrii breslelor din acea vreme „oameni puternici”.

Însă pe vremea lui Goethe regimul corporatist era deja în descompunere, concurența irupea din toate părțile. Într-un pasaj din memoriile sale, pe care d-l Grün îl citează la pag. 88, Goethe, ca un veritabil mic-burghez, deplînge cu accente sfîșietoare începuturile descompunerii micii burghezii, ruina familiilor înstărite și, legat de aceasta, descompunerea vieții de familie, slăbirea legăturilor familiale și alte nenorociri burgheze care în țările civilizate sînt tratate cu disprețul cuvenit. D-l Grün, care adulmecă în acest pasaj o critică admirabilă la adresa societății moderne, nu-și poate stăpîni bucuria și tipărește tot „conținutul omenesc” al acestui pasaj cu litere cursive.

Să trecem la „conținutul omenesc” pozitiv al lui Goethe. Acum putem înainta mai repede, căci sîntem pe urmele „omului”.

Să relevăm, înainte de toate, îmbucurătoarea constatare că „Wilhelm Meister fuge din casa părintească” și că în „Egmont” „burghezii din Bruxelles au apărut privilegiile și libertățile lor” dintr-un singur motiv, acela de „a deveni oameni” (pag. XVII).

D-l Grün l-a mai surprins o dată pe bătrînul Goethe pe calea lui Proudhon. El mai are această plăcere la pag. 320 :

„Ceea ce voia el, ceea ce voim noi toți este salvarea personalității noastre, *anarhia* în adevăratul sens al cuvîntului ; iată ce spune Goethe în legătură cu aceasta :

Ce-mi place mie-n anarhie,
A noii epoci teorie ?
E-un bun de preș și pentru mine :
Trăiești cum vrei, faci tot ce-ți vine” ¹¹² etc.

D-l Grün este în al nouălea cer cînd regăsește la Goethe anarhia socială autentic „omenească”, propovăduită mai înții de Proudhon și adoptată cu aclamații de „adevărații socialiști” germani. De data aceasta însă el face o confuzie. Goethe vorbește de „anarhia epocii noi”, care îi „este” de folos și potrivit căreia oricine trăiește cum îi vine, adică vorbește de independența creată în relațiile sociale prin destrămarea sistemului feudal și corporatist, prin ascensiunea burgheziei, prin înlăturarea relațiilor patriarhale din viața socială a claselor cultivate. Așadar, de anarhia *viitoare* în sens mai înalt, scumpă d-lui Grün, nici nu poate fi vorba, chiar și numai din motive *gramaticale*. Goethe nu vorbește aici de „ceea ce ar vrea”, ci de ceea ce există.

Dar cine se uită la o asemenea confuzie mărunță. În schimb avem poezia „Proprietate” :

Eu știu că mie-mi aparține
Doar gîndul care naște-n mine,
Eîn suflet izvorînd senin,
Și orice clipă norocoasă
Pe care soarta generoasă
Mi-îngăduie s-o gust din plin.

Dacă nici din această poezie nu reiese limpede că „proprietatea de pînă acum se preface în scrum” (pag. 320), atunci d-lui Grün îi stă mîntea în loc.

Dar să lăsăm în voia soartei aceste mici distracții exegetice ale d-lui Grün. Numărul lor este nesfîrșit și fiecare dintre ele duce la altele și mai surprinzătoare. Mai bine să ne ocupăm iarăși de „om”.

Am aflat că „omul se simte bine într-un cadru mărginit”. Micul burghez de asemenea.

„Primele opere ale lui Goethe aveau un caracter *pur social*” (adică omenesc)... „Pe Goethe îl interesa ceea ce era mai apropiat, mai mărunț, mai casnic” (pag. 88).

Primul element pozitiv descoperit la om este bucuria de a duce viața tihnită, „măruntă, casnică” a micului burghez.

„Dacă găsim un loc pe lume — spune Goethe în formularea d-lui Grün — unde să ne putem așeza cu ceea ce posedăm, să avem o țarină care să ne hrănească, o casă în care să ne adăpostim, nu este aceasta o patrie pentru noi ?”

Și d-l Grün exclamă :

„Oare astăzi aceste cuvinte nu exprimă întocmai năzuințele noastre ?” (pag. 32).

„Omul” poartă aproape fără excepție une redingote à la propriétaire * și se vedește și prin aceasta a fi un épicier ** pur sînge.

După cum se știe, burghezul german se entuziasmează pentru libertate cel mult vremelnic, în tinerețea sa. „Omul” prezintă aceeași caracteristică. D-l Grün amintește cu satisfacție că, la o vîrstă mai înaintată, Goethe „a condamnat” „năzuința spre libertate”, care mai răbufnește în „Goetz”, acest „produs al unui tînăr liber și neastîmpărat”, și la pag. 43 citează chiar in extenso *** această lașă retractare a lui Goethe. Ce înțelege d-l Grün prin libertate reiese din faptul că la locul citat el identifică libertatea proclamată de revoluția franceză cu libertatea helvetică din timpul călătoriei lui Goethe în Elveția, cu alte cuvinte el identifică libertatea modernă, constituțională și democratică cu dominația patricienilor și a corporațiilor din orașele imperiale medievale, ba chiar cu străvechea primitivitate a triburilor germane din Alpi care se îndeletniceau cu creșterea vitelor. Montagnarzii de prin părțile muntoase ale regiunii Berna nu se deosebesc nici măcar după nume de montagnarzii din Convenția națională !

Burghezul respectabil urăște orice frivolitate și persiflare a religiei, la fel și „omul”. Dacă în diferite rînduri Goethe s-a exprimat asupra acestei chestiuni ca un adevărat burghez, pentru d-l Grün și aceasta face parte din „conținutul omelesc al lui Goethe”. Și pentru ca acest lucru să fie cit mai evident, d-l Grün nu numai că strînge aceste perle, ci mai adaugă la pag. 62 și unele revelații prețioase ale dumisale,

* — surtuc lung. — *Nota Trad.*

** — băcan, mic negustoraș. — *Nota Trad.*

*** — pe larg. — *Nota Trad.*

și anume că „cei care persiflează religia” ar fi „niște... gogomani și imbecili” etc. Ceea ce face cinste inimii sale de „om” și de bürger.

Burghezul nu poate trăi fără un „rege iubit”, fără un părinte scump al țării. Nici „omul”. De aceea Karl August este pentru Goethe (pag. 129) un „prinț minunat”. Bravul domn Grün, care se mai entuziasmează în anul 1846 pentru „prinți minunați” !

Pe burghez un eveniment îl interesează în măsura în care se răsfringe nemijlocit asupra situației sale personale.

„Înseși evenimentele zilei sînt pentru Goethe lucruri străine, care sau tulbură, sau contribuie la *tihna sa burgheză*, care îl pot interesa din punct de vedere estetic sau omenesc, niciodată însă din punct de vedere politic” (pag. 20).

D-l Grün „consideră, prin urmare, că un lucru prezintă un interes omenesc” cînd constată că acest lucru „tulbură sau contribuie la tihna sa burgheză”. D-l Grün recunoaște aici cît se poate de sincer că tihna burgheză este lucrul principal pentru „om”.

„Faust” și „Wilhelm Meister” oferă d-lui Grün prilejul să scrie capitole speciale. Să începem cu „Faust”.

La pag. 116 aflăm :

„Numai datorită faptului că a descoperit taina structurii plantelor”, Goethe este în stare „să creeze omul său umanist” (nu există oare nici un mijloc pentru a evita „omul omenesc”), „pe Faust”. „Căci Faust este dus în aceeași măsură... ca și de științele naturii spre culmea propriei sale naturi (!)”.

Am avut exemple de felul cum „științele naturii îl duc” și pe „omul umanist”, care e d-l Grün, „spre culmea propriei sale naturi”. Se vede că acest lucru este un atribut al rasei.

Aflăm apoi la pag. 231 că „scheletele de dobitoace și de om” din scena întîii înseamnă „abstracția întregii noastre vieți” ; în genere, d-l Grün tratează pe „Faust” parcă ar avea în fața sa Apocalipsul sfîntului Ioan Teologul. Macrocosmul înseamnă „filozofia hegeliană”, care, pe vremea cînd Goethe a scris această scenă (1806), întîmplător nu exista decît în mintea lui Hegel și cel mult în manuscrisul „Fenomenologiei”, la care Hegel lucra pe vremea aceea. Dar ce-i pasă „conținutului omenesc” de cronologie ?

Descrierea descompunerii sfîntului imperiu roman din partea a doua din „Faust” este interpretată de d-l Grün, la pag. 240, pur și simplu ca o descriere a monarhiei lui Ludovic al

XIV-lea ; „și prin aceasta — adaugă el — avem *de la sine* constituția și republica !” „Omul” „are”, firește, „de la sine” tot ceea ce alții obțin trudind din greu.

La pag. 246 d-l Grün ne destăinuie că, din punct de vedere al științelor naturii, partea a doua din „Faust” „a devenit canonul modern, după cum «Divina comedie» a lui Dante a fost canonul evului mediu”. Atragem atenția naturaliștilor asupra acestei afirmații, căci pînă acum ei nu prea au văzut un canon în partea a doua din „Faust”, cît și a istoriografilor, pentru care poezia florentinului, pătrunsă de spiritul ghibelinilor ¹¹³, numai un „canon al evului mediu nu a fost” ! Se pare că d-l Grün privește istoria cam cu aceiași ochi cu care Goethe privește, conform pag. 49, propriul său trecut : „În Italia, Goethe scrutează trecutul său *cu ochii* lui Apollon din Belvedere”, ochi care, *pour comble de malheur* *, nici măcar nu au pupile.

Wilhelm Meister este „comunist”, adică „în teorie el se situează pe tărîmul concepției estetice (!!)” (pag. 254).

„El cauza și-a construit-o pe nimic, ei bine,
O lume-ntreagă azi îi aparține” ¹¹⁴ (pag. 257).

Firește, are bani destui și lumea îi aparține cum aparține oricărui burghez, fără să fie nevoit să se ostenească pentru a deveni „un comunist care se situează pe tărîmul concepției estetice”. — Sub auspiciile „nimicului”, pe care și-a construit *Wilhelm Meister* cauza și care, după cum se vede la pag. 256, este un „nimic” vast și substanțial, dispare și mahmureala. D-l Grün „își bea paharul pînă la fund, fără urmări neplăcute, fără dureri de cap”. Cu atît mai bine pentru „om”, care se poate deda astfel nestingherit și în tihnă băuturii. Pentru timpurile cînd toate acestea vor fi împlinite, d-l Grün descoperă de pe acum că cîntecul „Mi-am construit cauza pe nimic” este un adevărat cîntec de beție al „omului adevărat” și că „acest cîntec se va cînta atunci cînd omenirea se va fi organizat într-o formă demnă de ea însăși” ; numai că d-l Grün l-a redus la trei strofe și a șters pasajele nepotrivite pentru tineret și pentru „om”.

În „*Wilhelm Meister*”, Goethe a înfățișat

„idealul societății omenesti”. „Omul nu este o făptură care să învețe pe alții, ci o ființă vie, întreprinzătoare și activă”. „*Wilhelm Meister* este acest om”. „Esența omului este activitatea” (o esență comună cu cea a oricărui purice) (pag. 257, 258, 261).

* — culmea nenorocirii. — *Nota Trad.*

În încheiere, despre „Wahlverwandschaften” *. Acest roman, oricum moral, este moralizat și mai mult de d-l Grün, astfel încât se pare aproape că ar avea intenția să-l recomande drept manual școlar potrivit pentru pensiunile de fete. D-l Grün declară că Goethe

„a făcut o distincție între dragoste și căsnicie, și anume în sensul că el consideră dragostea ca fiind *căutarea căsniciei*, iar căsnicia — dragostea *găsită*, împlinită” (pag. 286).

De unde rezultă că dragostea este *căutarea* „dragostei găsite”. Chestiunea este lămurită, în continuare, în sensul că după „libertatea dragostei tinerești” trebuie să urmeze căsătoria, ca o „legătură de dragoste definitivă” (pag. 287). La fel, în țările civilizate, un tată de familie înțelept îl lasă mai întâi pe fiul său să-și facă de cap câțiva ani, iar apoi îi caută o soție potrivită ca „legătură definitivă”. Dar în timp ce în țările civilizate demult nu se mai consideră că această „legătură definitivă” implică o obligație morală, în timp ce, dimpotrivă, acolo soțul își ține amante și femeia îi pune în schimb coarne, pe d-l Grün îl salvează din nou micul burghez :

„Dacă omul a avut într-adevăr libertatea alegerii..., dacă la baza unirii a doi oameni stă voința chibzuită a amândurora” (de pasiune, de atracție sexuală nici nu se pomeneste), „numai un *libertin* ar putea concepe că ruperea acestei legături este o bagatelă, și nu ceva atât de dureros și tragic cum o considera Goethe. Despre *libertinaj* însă nu poate fi vorba la Goethe” (pag. 288).

Acest pasaj caracterizează polemica timidă împotriva moralei pe care și-o permite din când în când d-l Grün. Micul burghez a ajuns la concluzia că trebuie trecute cu vederea unele păcate ale tineretului, cu atât mai mult cu cât tocmai tinerii cei mai ușurațici ajung mai târziu cei mai buni soți. Dacă își vor mai permite însă să facă vreun pas greșit după căsătorie, atunci nici o milă, nici o îndurare pentru ei, căci „numai un libertin ar putea concepe așa ceva”.

„Concepția unui libertin !” „Libertinaj !” Parcă vedem aveau să își duce „omul” mâna la inimă și exolamă mîndru și bucuros : Nu ! nu există nici urmă de frivolitate, de „desfrîu și de vicii” în mine, nu am tulburat niciodată în mod intenționat fericirea unei căsnicii mulțumite, am fost întotdeauna

* — afinitățile electiv. — *Nota Trad.*

una leal și cinstit și nu am rîvnit niciodată la femeia aproapei mele — nu sînt un „libertin” !

„Omul” are dreptate. El nu este făcut pentru aventuri galante cu femei frumoase, el nu s-a gîndit niciodată la seducere și adulter, el nu e un „libertin”, ci un om cu conștiință, un mic-burghez german cinstit și virtuos. El este...

...,l'épicier pacifique,
Fumant sa pipe au fond de sa boutique ;
Il craint sa femme et son ton arrogant ;
De la maison il lui laisse l'empire,
Au moindre signe obéit sans mot dire
Et vit ainsi, cocu, battu, content”.

(Parny, „Goddam”, chant II) *.

Ne mai rămîne să facem o singură observație. Dacă în rîndurile de mai sus l-am privit pe Goethe sub un singur aspect, vina o poartă numai d-l Grün. El nu ne înfățișează nici un moment aspectul de gigant al lui Goethe. Ori trece în grabă peste tot ce a fost cu adevărat mareț și genial la Goethe, așa cum e cazul cu „Elegiile romane” ale „libertinului” Goethe, ori revarsă asupra lor un torent de trivialități, care nu dovedesc decît că nu știe ce să spună despre ele. În schimb caută cu o asiduitate puțin obișnuită la el toate elementele filistine, toate elementele mic-burgeze, toate meschinăriile lui Goethe, le adună, le exagerează ca un adevărat literat și se bucură de fiecare dată cînd poate aduce în sprijinul propriei sale mărginiri autoritatea lui Goethe, pe care pe deasupra îl mai și denaturează adeseori.

Nu prin lătratul lui Menzel, nu prin polemica mărginită a lui Börne s-a răzbunat istoria pentru faptul că Goethe a renegat-o ori de cîte ori s-a găsit față în față cu ea. Nu, ci așa cum

În țara vrajei și-a făpturilor de ceață,
Titania s-a pomenit cu Zetteln Klaus în brațe ¹¹⁵,

tot așa s-a trezit și Goethe, într-o bună dimineață, în brațe cu d-l Grün. Apologia pe care i-o face d-l Grün, cuvintele de caldă recunoștință pe care le biuguie el pentru fiecare

* ...Un prăvăliaș placid
Care-și fumează-n colț luleaua, liniștit,
Se teme de despotica-i soție
Și lasă-n seama ei întreaga prăvălie,
Trăiește sub papuc, bătut, încornorat,
Supus, docil și-n fața soartei resemnat.

(Parny, „Goddam”, cîntul III). — Nota Trad.

cuvînt filistin al lui Goethe sînt cea mai cruntă răzbunare a istoriei ofensate împotriva celui mai mare poet german.

D-l Grün însă „poate închide ochii cu conștiința împăcată că nu a făcut de rîs menirea de a fi om” (pag. 248).

Scris de F. Engels
la sfîrșitul anului 1846
— începutul anului 1847

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 73, 74, 93, 94, 95, 96, 97
și 98 din 12 și 16 septembrie,
21, 25 și 28 noiembrie,
2, 5 și 9 decembrie 1847

Se tipărește după textul
ziarului

Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Adevărații socialiști¹¹⁶

De cînd „adevărații socialiști” au fost descriși în felul de mai sus au trecut mai multe luni. În acest timp, „adevăratul socialism”, care pînă acum se manifesta doar sporadic, cînd ici, cînd colo, a luat un mare avînt. El și-a găsit reprezentanți în toate colțurile patriei și a ajuns chiar să capete o anumită însemnătate ca literatură de partid. Mai mult chiar, el s-a despărțit încă de pe acum în mai multe grupuri, strîns unite, ce-i drept, prin legătura comună a profundei cordialități și erudiții germane, prin năzuințe și țeluri comune, dar care sînt totuși distinct separate unul de altul, fiecare păstrîndu-și individualitatea lui aparte. În felul acesta, „haotica masă luminoasă” a „adevăratului socialism” — ca să ne exprimăm în limbajul atît de distins al domnului Grün — s-a transformat, cu timpul, într-o „lumină sistematizată”; ea s-a concentrat, luînd forma unor stele și constelații, sub a căror blîndă și calmă radieră tîrgovețul german se poate îndeletnici în tihnă cu planurile lui de agonisire onestă a unei mici averi și poate nutri în voie speranțe de ridicare a claselor de jos ale popoului.

Nu ne putem despărți de „adevăratul socialism” fără ca în prealabil să cercetăm mai îndeaproape măcar cele mai evaluate dintre aceste grupuri. Vom vedea cum fiecare dintre ele se contopește la început cu calea lactee a dragostei universale de oameni, apoi, datorită fermentației acide care intervine, și anume datorită „adevăratului entuziasm pentru omenire” (cum se exprimă d-l dr. Lüning, care este, fără îndoială, o autoritate competentă în materie), se transformă într-un fulg separat și se separă de zerul burghezo-liberal; cum figurează apoi, un timp oarecare, ca nebuloasă pe cerul socialist, cum această nebuloasă devine tot mai mare și mai

luminoasă și cum, în cele din urmă, asemenea unei rachete, se împrăștie, dînd naștere unui grup orbitor de stele și constelații.

Cel mai vechi grup, care s-a dezvoltat cel dintîi în mod independent, este acela al *socialismului vestfalic*. Datorită gravelor conflicte ale acestui grup cu poliția regală prusacă, datorită zelului manifestat de acești vajnici progresiști din Vestfalia care apărau dreptul de publicitate, publicul german a putut să cunoască toată povestea acestui grup din citirea ziarelor din Colonia, Trier și din alte localități. De aceea nu ne rămîne să menționăm aici decît strictul necesar.

Socialismul vestfalic își are obîrșia în regiunea Bielefeld, în pădurea teutoburgică. Pe vremuri, în ziare s-au putut citi unele aluzii misterioase la caracterul mistic al epocii lui de început. Dar în curînd el a ieșit din stadiul de nebuloasă; în primul număr al revistei „Westphälisches Dampfboot”, el s-a destrămat și a arătat ochiului uimit o puzderie de stele strălucitoare. Ne aflăm la nord de ecuator și, după cum spune un vers străvechi,

În nord se pot vedea *Berbecul* și *Taurul*,
Gemenii, *Cancerul* și *Leul* și a *Fecioarei* aureolă.

Existența „*Fecioarelor*” a fost constatată încă de multă vreme de „presa bună”; „Leul” era același Hermann heruscul care, curînd după destrămarea nebuloasei vestfalice, și-a părăsit prietenii săi dragi și a plecat în America, unde, în calitate de tribun al poporului¹¹⁷, își scutură coama lui blondă. Curînd după aceea, „din cauza unor istorii neplăcute cu niște polițe”, l-a urmat Cancerul, datorită cărui fapt socialismul vestfalic a rămas văduvit, ceea ce nu-l împiedică totuși să-și continue nestînjenit activitatea. Dintre Gemeni, unul a plecat, la rîndul său, în America, pentru a întemeia o colonie; în timp ce el își pierde vremea pe acolo, al doilea inventa „economia politică în forma ei viitoare” (comp. Luning, „Dies Buch gehört dem Volke”, anul al II-lea)¹¹⁸. Toate aceste figuri sînt însă relativ neînsemnate. Punctul central al întregului grup îl constituie însă Berbecul și Taurul, aceste constelații pur vestfalice, sub a căror protecție revista „Westphälisches Dampfboot” despică, plină de încredere, valurile¹¹⁹.

„Westphälisches Dampfboot” s-a limitat, multă vreme, la așa-zisul mode simple* al „adevăratului socialism”. „Nu a

* — mod simplu. — *Nota Trad.*

trecut nici o oră din noapte" în care el să nu fi vărsat lacrimi amare pentru nenorocirile omenirii aflate în suferință. Și-a încordat toate puterile — și acestea nu erau, se înțelege, prea mari — și a predicat evanghelia omului, a adevăratului om, a omului adevărat, real, a omului adevărat, real, corporal. Avea o inimă simțitoare și îi plăcea orezul cu lapte mai mult decât piperul spaniol. De aceea critica lui avea un caracter foarte blajin, și el se alătura mai degrabă unor recenzenti tot atît de indulgenți și de duioși ca și el decât criticii aspre și neînduplecate care se practică de cîtăva vreme. Avea o inimă largă și nu era prea curajos, așa că însăși „Sfinta familie”, cea lipsită de orice simțire, era privită de el cu bunăvoință. El își informa cît se poate de conștiincios cititorii asupra diferitelor faze ale activității asociațiilor locale din Bielefeld, Münster etc. care se îngrijeau de ridicarea clasei muncitoare. Cea mai mare atenție o acorda însă evenimentelor importante de la muzeul din Bielefeld. Și, pentru ca tîrgovețul și săteanul din Vestfalia să știe ce se petrece în lume, la sfîrșitul fiecărui număr, în cronica lunară a „evenimentelor mondiale”, erau lăudați *aceiași* liberali care erau atacați în celelalte articole din cuprinsul aceluiași număr al revistei. Totodată se aducea la cunoștință tîrgovețului și săteanului din Vestfalia că regina Victoria a născut, că în Egipt bîntuie ciuma și că rușii au pierdut o bătălie în Caucaz.

Este limpede că „Westphälisches Dampfboot” era o revistă care avea tot dreptul să se considere demnă de recunoștința tuturor oamenilor bine intenționați, ca și de laudele neprecupețite aduse ei de d-l Fr. Schnake în „Gesellschaftsspiegel”¹²⁰. Taurul redacta cu cea mai senină mulțumire de sine, pe pășunea mlăștinoasă a „adevăratului socialism”. Și chiar dacă cenzorul tăia cîteodată în carne vie, el nu avea niciodată motiv să spună suspinînd: „era cel mai bun pasaj”; taurul din Vestfalia era un animal de tracțiune, și nu unul de prăsilă. Nici chiar „Rheinischer Beobachter” nu a îndrăznit vreodată să-i impute, fie revistei „Westphälisches Dampfboot” în general, fie d-rului Otto Lüning în particular, că a comis vreun atentat la bunele moravuri. Într-un cuvînt, s-ar fi putut crede că „Dampfboot”, care, de cînd i-a fost interzis Weserul, mai navighează doar pe miticul fluviu Eridan¹²¹, strămutat în lumea stelelor (căci la Bielefeld nu curge altă apă), a atins cel mai înalt grad de perfecție umană.

Dar, în ciuda eforturilor sale de pînă acum, „Dampfboot” a ajuns doar în faza cea mai simplă a „adevăratului socialism”.

Către vara anului 1846 el a ieșit de sub semnul Taurului și s-a apropiat de acela al Berbecului, sau mai degrabă — pentru a ne exprima cu mai multă precizie istorică — Berbecul a fost acela care s-a apropiat de el. Berbecul era un om care călătorise mult și se dovedea a fi întru totul la înălțimea vremii sale. El i-a explicat Taurului cum stau, de fapt, lucrurile în lume, că „situația reală” este, în momentul de față, lucrul principal și că, de aceea, trebuie făcută o nouă cotitură. Taurul a fost întru totul de acord cu el, și din acest moment „Westphälisches Dampfboot” ne oferă un spectacol și mai înălțător: el este le mode composé* al „adevăratului socialism”.

„Berbecul și Taurul” au crezut că nu pot executa mai bine această mișcare grațioasă decât tipărind critica noastră la adresa lui „Volks-Tribun”¹²² din New York, pe care noi i-o trimiseseam acestei gazete în manuscris și pe care ea o acceptase. „Dampfboot”, care nu se sfia acum să se năpustească asupra propriului său Leu aflat departe în America (le mode composé al „adevăratului socialism” dă dovadă de o atitudine mult mai îndrăzneată decât le mode simple), a fost, de altfel, destul de șiret ca să adauge la critica de mai sus următoarea observație binevoitoare: „Dacă articolul de mai sus va fi considerat de către unii ca o *autocritică*” (?!) a revistei „Dampfboot”, noi nu vom avea nimic de obiectat.

Cu aceasta, le mode composé al „adevăratului socialism” este îndeajuns de prezentat, și acum el galopează întins înainte, pe calea cea nouă. Berbecul, o făptură belicoasă de felul ei, nu se poate mulțumi cu caracterul blajin al criticii de pînă acum; noul berbec din capul turmei de oi din Vestfalia simte, în întreaga lui ființă, dorința de a lupta, și, înainte ca tovarășii lui șovăielnici să-l poată împiedica, el se repede cu coarnele în dr. Georg Schirges din Hamburg. Pînă acum acesta nu era chiar atît de rău văzut de cîrmacii lui „Dampfboot”, dar în prezent lucrurile stau altfel. Sărmanul dr. Schirges reprezintă le mode simplicissimus** al „adevăratului socialism”, și această naivitate le mode composé nu i-o poate ierta, deși pînă nu de mult ea era și modul lui de manifestare. De aceea, în numărul din septembrie 1846 al lui „Dampfboot”, la pag. 409—414, Berbecul străpunge fără milă zidurile lui

* — modul compus. — *Nota Trad.*

** — modul cel mai simplu. — *Nota Trad.*

„Werkstatt” *¹²³ a doctorului Schirges. Să savurăm o clipă acest spectacol.

Cîțiva „adevărați socialiști” și soi-disant ** comuniști, în măsura în care au cunoscut strălucitele satire ale lui Fourier la adresa condițiilor de viață burgheze, le-au tradus în limbajul moralității tirgovețului german. Cu acest prilej au descoperit teoria, deja cunoscută iluminiștilor și fabuliștilor din secolul trecut, care vorbește despre nefericirea celor bogați, căpătînd în felul acesta material pentru ineputabile tirade moralizatoare. Dr. Georg Schirges, care nu e încă de ajuns de inițiat în misterele adevăratei doctrine, nu este de loc de părere că „bogații ar fi tot atît de nefericiți ca și săracii”. Berbecul vestfalic din capul turmei îi aplică, de aceea, o lovitură furibundă, așa cum merită un ins pe care „un cîștig la loterie... ar putea să-l facă cel mai fericit și mai mulțumit om din lume”.

Da, exclamă stoicul nostru Berbec, „orice ar spune d-l Schirges, este totuși adevărat că nu-i de ajuns ca oamenii să se afle în posesiunea unei averi pentru a fi fericiți, că foarte mulți dintre bogătașii noștri... nu se consideră cîtuși de puțin fericiți”. (Ai dreptate, brav Berbec, sănătatea este un bun care nu poate fi cumpărat cu tot aurul din lume). „Chiar dacă bogătașul nu îndură foamea și frigul, există totuși alte necazuri” (de exemplu bolile venerice, vremea ploioasă de lungă durată, iar în Germania, din cînd în cînd, muștrările de conștiință) „de care nu poate scăpa”. (Mai ales împotriva morții nu există nici un leac). „Dacă îți arunci o privire spre viața intimă a celor mai multe familii... vezi că totul este acolo putred și găunos... Bărbatul, complet absorbit de afaceri și de operațiile de bursă” (beatus ille qui procul negotiis ¹²⁴ — e de mirare cum, sărăcuțului de el, îi mai rămîne timp să facă și cîțiva copii)... „redus la rolul de sclav al banului” (sărmanul de el !); „femeia, educată astfel încît să devină o mondenă fără suflet, lipsită de orice conținut” (afară de cazul cînd este însărcinată) „sau crescută să fie o bună gospodină, pe care nu o interesează decît gătitul, spălatul și îngrijitul copiilor” (tot la „bogătași” se referă Berbecul ?) „și cel mult cîteva sindrofii la care se birfește” (ne aflăm încă, după cum se vede, exclusiv pe pămînt german, unde „buna gospodină” are cea mai bună ocazie să se consacre îndeletnicirilor care „o interesează”, un motiv suficient ca ea să fie cît se poate de „nefericită”); „pe lîngă toate acestea, soțul și soția se află nu rareori în stare de război permanent... și chiar legătura dintre părinți și copii este adeseori ruptă din pricina condițiilor sociale” etc. etc.

Autorul nostru a uitat însă care este cea mai mare suferință. Oricare cap de familie „bogat” din Germania va putea să-i spună că neînțelegerile casnice devin cu timpul o nece-

* Joc de cuvinte : Werkstatt era titlul revistei d-rului Schirges ; la propriu înseamnă atelier. — *Nota Trad.*

** — așa-zîși. — *Nota Trad.*

sitate, că copiii nereușiți pot fi expediați la Batavia și uitați acolo, însă că servitorii necinstiți și nesupuși sînt un „neajuns” insuportabil, care, în condițiile amoralității crescînde a bărbatului și femeii de rînd, a devenit aproape de neînălăturat.

Dacă d-nii Rotschild, Fulchiron și Decazes din Paris sau domnii Samuel Jones Loyd, Baring și Lord Westminster din Londra ar afla, din lectura descrierii de mai sus, cîte necazuri se abat asupra celor „bogați”, cît de mult l-ar mai compătimi ei pe bunul Berbec din Vestfalia !

„...Dacă încerci însă să *dovedești*” (așa cum s-a făcut mai sus) „că presiunea condițiilor noastre” (și anume presiunea atmosferică de 15 funți pe țolul pătrat) „apasă și asupra bogatului, chiar dacă nu atît de tare ca asupra săracului, ajungi la ceea ce rezultă, în general, din descrierea condițiilor și stărilor de lucruri de la noi : lămurirea oricui încearcă să le cunoască”. (Aproape s-ar părea că din le mode composé al adevăratului socialism „rezultă” și mai puțin decît din le mode simple.) „Din nemulțumirea bogăților nu va ieși, *firește*, nici o răsturnare în favoarea proletarilor ; pentru așa ceva este nevoie de forțe motrice mai puternice” (și anume de forțe ale *condeiului*) * ; „problema nu o poți rezolva *nici* prin : «Lumii-ntregi sărut fierbinte ! Vă uniți, noroadelor !» ; dar tot atît de puțin îți folosește să recurgi la cîrpăceli și mici paliative” (bunăoară la încercarea de a împăca nefericitul menaj de care s-a vorbit mai sus) „și, în schimb, să dai cu desăvîrșire uitării ceea ce e mai important — adevăratele reforme” (pe cît se pare, este vorba de divorț).

Legătura dintre acel „firește” de mai sus și următorii „nici” și „dar tot atît de puțin” ne oferă, „firește”, un jalnic exemplu de zăpăceala pe care o provoacă în capul unui locuitor vestfalic trecerea de la „adevăratul socialism” simplu la cel complex ; mîhnirea noastră nu va fi mai mică „nici” atunci cînd vom citi, la pagina următoare (413), că „în țările dezvoltate din punct de vedere politic... există o *situație* care nu cunoaște nici un fel de opreliști” ; „dar tot atît de puțin” pledează în favoarea cunoștințelor istorice ale socialismului vestfalic faptul că în aceeași pagină se spune că „în perioada cea mai strălucită a revoluției, și anume pe vremea Convenției, *egoismul... a fost nu arareori pedepsit*”, probabil cu lovituri de baston. Totuși „nu avem nici un motiv să ne așteptăm la ceva mai bun de la activitatea ulterioară a «Berbecului nostru», și de aceea poate că nici nu ne vom mai ocupa prea curînd de el”.

* Joc de cuvinte intraductibil : Triebfeder = mobil, forțe motrice ; Schreibfeder = toc, condei. — Nota Trad.

Să vedem mai bine ce face Taurul. În vremea asta el este ocupat cu „evenimentele mondiale”, ridicînd la pag. 421 (numărul din septembrie 1846) „numai chestiuni care trebuie ridicate” și avîntîndu-se cu impetuozitate în acea politică căreia, după cum ne informează „Charivari”, d-l Guizot i-a dat porecla de „politica înaltă”. Și aici progresul obținut, în comparație cu perioada anterioară a socialismului simplu, este evident. Vom da cîteva dovezi în această privință.

În Vestfalia a ajuns zvonul că, sub presiunea dificultăților financiare în care se află, guvernul prusac ar putea fi lesne silit să acorde o constituție. În același timp ziarele vorbesc despre criza de bani care domnește la bursa din Berlin. Taurul nostru de tracțiune vestfalic, care nu este prea tare în economie politică, identifică tout bonnement * dificultățile financiare ale *guvernului* de la Berlin cu criza de bani, cu totul diferită, în care se află *comercianții* din Berlin, și emite următoarea ipoteză, de o mare profunzime :

„...Poate că chiar în anul acesta dietele provinciilor vor fi convocate ca dietă a Reichului. Căci dificultățile financiare sînt încă aceleași, iar banca, pe cît se vede, nu le poate remedia. Și s-ar putea *chiar* ca, din cauza dificultăților bănești, lucrările de cale ferată proiectate și deja începute să fie serios periclitare, și în acest caz statul ar putea fi *lesne* silit” (o sancta simplicitas !**) „să preia el construirea unor linii” (extraordinar de perspicace), „ceea ce iarăși nu ar fi cu puțință fără un împrumut”.

Această din urmă afirmație este perfect întemeiată. În naiva Vestfalie, oamenii mai cred și azi că se află sub oblăduirea unui guvern părintesc. Pînă și socialistului nostru extremist mode composé i se pare că guvernul prusian este atît de naiv, încît e gata să acorde o constituție numai pentru a veni în ajutorul bursei din Berlin, care se află la strîmtoare, printr-un împrumut extern. Fericiți cei ce cred fără să vadă !

Dar cea mai bună dovadă a mirosului fin al taurului nostru de tracțiune vestfalic ne-o oferă observațiile lui cu privire la politica externă. Acum cîteva luni, le mode composé al „adevăratului socialism” a adulmecat următoarele noi mistere la Paris și Londra, pe care le comunicăm aici spre înveselirea cititorului :

Numărul din septembrie.

„*Franța*. — Guvernul a ieșit victorios în lupta electorală, cum era și de așteptat” (cînd a așteptat vreodată un locuitor al Vestfaliei „altceva” decît „ceea ce era de așteptat” ?). „Chiar dacă a pus în mișcare toate

* — pur și simplu. — *Nota Trad.*

** — o, sfîntă simplicitate ! — *Nota Trad.*

pirghiile corupției, dacă a jucat un rol în atentatul lui Henry... în orice caz vechea opoziție (Thiers, Barrot) a suferit o înfringere semnificativă. Dar nici d-l Guizot nu va mai putea să conteze pe un partid conservator atât de compact care să voteze quand même * cu guvernul; *căci* și partidul conservator s-a scindat în două grupuri: conservateurs bornés **, cu ziarele «Débats» și «Époque», și conservateurs progressifs ***, al căror organ este «La Presse». (Taurul uită numai că tocmai d-l Guizot este acela care *cel dintii*, în discursul rostit de el la Lisieux, a recurs în fața alegătorilor la frazeologia „conservatorismului progresist”). „*In genere*” (aici, „cum era și de așteptat”, începe iarăși ciudata incoerență semnalată și mai sus la Berbec) „problemele abstracte ale politicii de partid, în care toate discuțiile se învîrteau în jurul chestiunii dacă trebuie să fie ministru Thiers sau Guizot” (asta se cheamă, în Vestfalia, „probleme abstracte ale politicii de partid”, căci acolo tot se mai crede că pînă acum în Franța toate discuțiile „se învîrteau în jurul acestei chestiuni”!), „au fost întrucitva împinse pe planul al doilea. Economisții — Blanqui... — au fost aleși în cameră și, o dată cu ei” (pentru lămurirea celor din Vestfalia), „vor fi la ordinea zilei și probleme economice” (ce și-or fi închipuind cei din Vestfalia despre „problemele” care au fost pînă acum „la ordinea zilei” acolo?) (pag. 426, 427).

Întrebare: De ce stăruie aristocrația engleză să fie menținute pedepsele corporale pentru soldați? Răspuns:

„Dacă se desființează pedepsele corporale, trebuie stabilit un alt sistem de recrutare; or, *dacă ai soldați mai buni, ai nevoie și de ofițeri mai buni* (11), care și-au cîștigat acest grad prin propriile lor merite, și nu cu ajutorul banilor sau prin protecție. Aristocrația este împotriva «desființării pedepselor corporale» *tocmai pentru* că prin această măsură ar pierde o nouă poziție, și anume căpătuirea «feciorilor» ei «mai tineri». Dar clasa de mijloc urmărește pas cu pas înăptuirea intereselor sale și va repurta și în acest caz victoria”.

(Ce de brașoave mai îndrugă și ăsta! Campaniile englezilor în India, în Afganistan etc. dovedesc că, în momentul de față, ei nu „au nevoie de ofițeri mai buni” și că clasa de mijloc engleză nu dorește ofițeri mai buni sau soldați mai buni, ori vreun alt sistem de recrutare, și pentru ea problema desființării biciuirii nu prezintă nici un interes. Dar esențial este aici faptul că „Dampfboot” nu adulmecă, de cîtva timp, în Anglia nimic altceva decît lupta clasei de mijloc cu aristocrația) (pag. 428).

Numărul din octombrie.

Franța, — „D-l Thiers și-a pierdut vechiul său ziar, «Le Constitutionnel»; acesta a fost cumpărat de un deputat conservator și acum va trece, încet și imperceptibil” (firește, „perceptibil” numai pentru le mode

* — totuși. — *Nota Trad.*

** — conservatori mărginiți. — *Nota Trad.*

*** — conservatori progresiști. — *Nota Trad.*

composé al „adevăratului socialism“), „în lagărul conservator. D-l Thiers, care a amenințat de multă vreme că, dacă va fi scos din răbdări, va pune iarăși mîna pe vechea lui pană de la «National», se pare că acum a cumpărat într-adevăr «National»-ul“.

(Din păcate, „National din 1830“ era un „National“ constituțional și orléanist, complet diferit de republicanul „National din 1834“, pe care d-l Thiers „se pare că într-adevăr l-a cumpărat“ anno * 1846. De altfel lui „Dampfboot“ i s-a jucat o festă de neiertat. Un răuvoitor oarecare și totodată dușman al cauzei drepte i-a strecurat redactorului acestei reviste cîteva numere din „Corsaire-Satan“, și acum „Dampfboot“ tipărește bona fide **, ca pe niște oracole, ultimele zvonuri care figurează în această gazetă, care nu e în nici un caz îndeajuns de morală pentru cititorii din Vestfalia. Cum ar fi putut „Dampfboot“ să-și închipuie că un „Corsaire-Satan“ nu are cel puțin tot atîta simț moral și nu e tot atît de pătruns de conștiința înaltei meniri a presei pe cît e el însuși ?).

„Dacă d-l Thiers, făcînd acest pas, a trecut sau nu la republicani, rămîne de văzut“.

O, prea cinstite herusc, acest „dacă“ tu nu-l datorezi lui „Corsaire“; cela sent la forêt teutoburgienne d'une lieue! *** În schimb însă, el, lăsîndu-se indus în eroare de „Corsaire“, care a luat atitudine în favoarea liber-schimbismului, atribuie agitației pentru libre échange **** în Franța un succes și o importanță pe care nici pe departe nu le are.

„Prezicerile noastre după care toate țările industriale vor trebui să urmeze aceeași cale și să ajungă la aceeași țintă ca Anglia... par deci să nu fi fost chiar atît de greșite din moment ce acum se realizează. Și se pare că noi, «teoreticienii nepractici», cunoaștem totuși tot atît de bine *situația reală*“ (ura!) „ca și «oamenii practici», cărora le place atît de mult să se fălească cu experiența lor, cu cunoașterea stării de lucruri practice, și o apreciem chiar mai just decît ei“.

Sărmani „teoreticieni“ teutoburgici! Voi nu „cunoașteți“ nici măcar „situația reală“ a lui „Corsaire-Satan“! (Aceste perle se găsesc la pag. 479).

Numărul din noiembrie.

Franța. — „În zadar își bat capul savanții să afle de unde ar putea proveni aceste inundații care se repetă atît de des. Mai înainte au fost

* — în anul. — *Nota Trad.*

** — de bună-credință. — *Nota Trad.*

*** — asta miroase de la o poștă a pădure teutoburgică. — *Nota Trad.*

**** — schimbul liber. — *Nota Trad.*

tăiate, în urma unui ordin al Academiei, pădurile foșnitoare care acopereau munții, fiind socotite drept cauza acestui neajuns ; după aceea au fost din nou sădite, dar neajunsul a rămas același" (pag. 522),

„În zadar" „și-ar bate capul savanții" ca să afle în ce constă aici cea mai mare absurditate : 1) crede cumva vestfalicul nostru că în Franța Academia poate da ordine, inclusiv ordinul de a tăia pădurile ? 2) crede el că pădurile au fost tăiate pentru a evita inundațiile, și nu de dragul lemnului și al venitului pe care îl aduc ele ? 3) crede el că savanții își bat capul să afle cauza acestor inundații ? 4) crede el că pădurile au fost socotite vreodată drept cauză a inundațiilor, cînd în Franța pînă și copiii știu că ele sînt pricinuite tocmai de *distrugerea pădurilor* ; 5) crede el oare că în Franța pădurile sînt din nou sădite, cînd nicăieri ca în această țară nu se deplînge faptul că ele sînt neglijate și că despădurirea e practică tot mai intens fără să se țină seamă de reproducția lor (comp., în afara revistelor de specialitate, „La Réforme", „Le National", „La Démocratie pacifique" și alte ziare de opoziție din octombrie și noiembrie 1846). Taurul vestfalic are ghinion în tot ce face. Dacă se ia după „Corsaire-Satan", se încurcă ; dacă se ia după propriul său geniu, la fel se încurcă.

După cum am văzut, „adevăratul socialism" la puterea a doua a realizat lucruri mărețe pe tărîmul politicii înalte. Ce agerime și ce profunzime în comparație cu dările de seamă anterioare privitoare la „evenimentele mondiale" ! Și ce amănunțită cunoaștere a „situației reale" ! Dar cea mai importantă „situație reală" este, pentru „Dampfboot", situația ofițerilor regali prusaci. Locotenentul Anneke, pe care de la o vreme îl întîlnim cu regularitate în paginile presei periodice germane ; importanta discuție de la muzeul din Bielefeld în legătură cu modul cum se poartă sabia ; procesele de ultraj de care a fost urmată această discuție etc. constituie principalul conținut al numerelor din octombrie și noiembrie. Ni se dau, de asemenea, o serie de informații interesante despre „Deutsche Zeitung", care nu a putut fi pus pe picioare, despre regatul cerșetorilor din Franța, zugrăvit de Monteil, și care a pierit în secolul al XVII-lea, precum și despre alte situații la fel de „reale". La răstimpuri, mai apare ici-colo cîte un semn al înmulțirii¹²⁵, care reprezintă încă pe de-a-ntregul le mode simple al „adevăratului socialism" și care debitează cu multă dezinvoltură toate lozincile acestuia : teoria germană și practica franceză trebuie să se unească ; trebuie transpus în viață comunismul, pentru ca umanismul să de-

vină realizabil (pag. 455—458) etc. Din cînd în cînd îi mai scapă și Berbecului și chiar Taurului cîte o reminiscență asemănătoare, dar asta nu tulbură cîtuși de puțin armonia divină a „situației reale”.

Să părăsim acum grosul armatei vestfalice, pentru a urmări manevrele unui corp detașat care s-a fortificat în binecuvîntatul Wuppertal, sub fusta unei masive Nemesis¹²⁶. De mai multă vreme, un oarecare domn Fr. Schnake, în rolul lui Perseu, ținea în fața publicului, ca pe un scut al Gorgonelor, revista „*Gesellschaftsspiegel*”, și aceasta cu atîta succes încît nu numai publicul a adormit din cauza revistei „*Gesellschaftsspiegel*”, dar și revista a adormit din cauza publicului. Dar Perseu al nostru s-a dovedit a fi un mare glumeț. După ce a atins acest rezultat demn de invidiat, el anunță (în ultima pagină a ultimului număr): 1) că „*Gesellschaftsspiegel*” ar fi răposat, 2) că, pentru a evita orice întîrziere, e de preferat ca pe viitor revista să fie trimisă *prin poștă*. Și cu aceasta, după ce și-a corectat ultimele ei greșeli de tipar, revista și-a dat duhul.

Dar însăși această luare în considerare a „situației reale” dovedește că și aici avem de-a face cu le mode composé al „adevăraturii socialism”. Există totuși o deosebire esențială între Berbec și Taur, de o parte, și Perseu al nostru, de altă parte. Trebuie să recunoaștem că Berbecul și Taurul rămîn cît se poate de credincioși „situației reale”, și anume situației din Vestfalia și celei din Germania în general. Dovadă — jalnica scenă de mai sus a Berbecului; dovadă — idilicele descripții ale vieții politice a Germaniei pe care ni le oferă Taurul și pe care a trebuit să le trecem cu vederea. Adoptînd un nou punct de vedere, ei au luat din le mode simple spiritul mic-burghez simplu, neidealizat, realitatea germană așa cum este ea. Cît privește afirmarea omului, punerea în valoare a teoriei germane etc., ele rămîn în seama a tot felul de semne ale înmulțirii și a altor stele de a doua mărime. La „*Gesellschaftsspiegel*” se petrece tocmai contrarul. Aici conducătorul de oști Perseu se debarasează, pe cît îi e cu putință, de realitatea mic-burgheză, pe care o lasă în grija suitei sale, pentru ca să fie exploatată de ea, iar el, credincios mitului, se avîntă în eterul teoriei germane. El se simte cu atît mai îndreptățit să manifeste oarecare dispreț față de „situația reală”, cu cît se situează pe un punct de vedere cu mult mai precis. Și dacă constelațiile autentic vestfalice reprezintă le mode composé, apoi Perseu este tout ce qu'il y a de plus composé en Alle-

magne *. În zborul său ideologic atît de îndrăzneţ, el se sprijină, totuşi, pe o „bază materială”, şi acest suport solid îi insuflă în lupta sa un curaj de care d-nii Gutzkow, Steinmann, Opitz şi alte personalităţi de seamă îşi vor aminti încă ani şi ani de zile. Dar „baza materială” a lui Perseu al nostru constă, în primul rînd, în următoarele ¹²⁷ :

1) „Numai o dată cu lichidarea bazei materiale a societăţii noastre, a cîştigului particular, se va schimba şi omul” (nr. X, pag. 53).

Dacă le mode simple, care a exprimat atît de des această idee, ar fi ştiut măcar că cîştigul particular este baza materială a societăţii noastre, atunci ar fi devenit le mode composé şi sub auspiciile lui Perseu al nostru ar fi continuat să ducă o viaţă tihnită şi smerită, plină de cinste şi cuvioşie. Însă, cum nu avea, la rîndul său, o bază materială, prin el s-a împlinit ceea ce stă scris la profetul Goethe :

Şi dacă-i lipseşte şezutul,
Cum să şadă oare cavalerul ?¹²⁸

Cît de „materială” este această bază, cîştigul particular reiese, între altele, şi din următorul pasaj :

„Egoismul, cîştigul particular” (care sînt deci identice, „egoismul” fiind, prin urmare, şi el „o bază materială”) „zdruncină lumea cu principul : fiecare pentru sine” etc. (pag. 53).

Aşadar, „o bază materială” care „zdruncină” nu cu fapte „materiale”, ci cu „principii” ideale. — După cum se ştie (şi dacă nu se ştie încă, atunci Perseu însuşi explică acest lucru în pasajul citat mai sus), şi mizeria este una dintre laturile „societăţii noastre”. Dar, după cum aflăm, nu „baza materială, cîştigul particular”, ci, au contraire **,

„transcendentul a împins omenirea în mizerie” (pag. 54 ; toate aceste trei citate au fost luate din acelaşi articol).

Fie ca, în acest caz, „transcendentul” să-l izbăvească cît mai curînd pe nefericitul Perseu „de mizeria în care” l-a „împins” „baza materială”.

2) „Adevărata masă nu este pusă în mişcare de o idee, ci de «intre-
resul just înţeles»... În revoluţia socială... egoismului partidului conser-
vator i se va opune egoismul, mai nobil”, al „poporului” „dornic de

* — tot ce este mai complex în Germania. — Nota Trad.

** — dimpotrivă. — Nota Trad.

mîntuire" (un popor „dornic de mîntuire" care face revoluție !).. „El luptă pentru «interesul» său «just înțeles», împotriva interesului exclusivist, brutal al particularilor, avînd ca sprijin o forță morală și un zel neobosit" (nr. XII, pag. 86).

„Interesul just înțeles" al lui Perseu al nostru, cel „dornic de mîntuire", avînd, fără îndoială, „ca sprijin o forță morală și un zel neobosit", constă în „a opune egoismului partidului conservator egoismul mai nobil" al tăcerii; căci el „nu pune în mișcare nici o idee" fără a compromite totodată le mode composé al „adevăratului socialism".

3) „Sărăcia este o consecință a proprietății, care este proprietate privată și, prin natura ei, exclusivistă !" (XII, 79).

4) „Nu se poate stabili despre ce fel de asociații este vorba aici; dar dacă autorul s-a gîndit la asociațiile egoiste ale capitaliștilor, atunci înseamnă că el a uitat de importantele asociații ale meseriașilor, îndreptate împotriva samavolniciei patronilor" !! (XII, 80).

Perseu este mai fericit. Ce prostie a vrut să spună „nu se poate stabili"; dar dacă s-a „gîndit" numai la cea stilistică, el nu a „uitat-o" în nici un caz nici pe cea logică, ea fiind tot atît de „importantă". În legătură cu asociațiile, mai menționăm că la pag. 84 ni se dau unele lămuriri despre „asociațiile propriu-zise care ridică conștiința proletarilor și formează energica opoziție (!) proletară (!!) totală (!!!) față de starea de lucruri existentă".

Am amintit mai sus — cînd a fost vorba de d-l Grun — obiceiul „adevăraților socialiști" de a-și însuși raționamente pe care nu le-au înțeles, învățînd pe de rost anumite fraze și lozinci ¹²⁹. Le mode composé diferă de le mode simple doar printr-un mai mare număr de asemenea bucăți nemistuite, obținute pe căi ocolite și de aceea înghițite cu atît mai repede și prin îngrozitoare dureri de stomac provocate de o asemenea îngurgitare. Am văzut cum, la fiecare cuvînt rostit de el, vestfalicului nostru îi scapă din gură „situația reală", „chestiunile politice-economice" etc., cum operează neînfricatul Perseu cu „baza materială", cu „interesul just înțeles", cu „opoziția proletară". Acest ultim cavaler al Oglinziei * mai poartă cu sine — pentru a se folosi de el la nevoie — „feudalismul banilor", pe care ar fi făcut totuși mai bine să-l lase în seama autorului său, Fourier. El înțelege atît de puțin ce înseamnă acest termen, încît în nr. XII, la pag. 78, afirmă că

* Aluzie la revista „Gesellschaftsspiegel" („Oglinda societății"). — Nota Trad.

acest feudalism „creează, în locul aristocrației feudale, doar aristocrația averii”, de unde rezultă 1) că „feudalismul banilor”, adică „aristocrația averii” „se creează” *singură* și 2) că „aristocrația feudală” nu a fost o „aristocrație a averii”. Apoi, la pag. 79, el afirmă că „feudalismul *banilor*” (adică al bancherilor, feudalismul ai cărui vasali sînt *micii industriași* și *micii capitaliști*, dacă vrem să ne servim și în continuare de același mod de exprimare) și cel „al industriei” (ai cărui vasali sînt *proletarii*) ar fi „*unul și același*”.

De „baza materială” se leagă în mod firesc și următoarea dorință pioasă a cavalerului Oglinzii (dorință care amintește de speranța plină de bucurie a vestfalicului că parlamentul francez va ține pentru instruirea teutoburgilor un ciclu de prelegeri pe teme de economie politică) :

„Trebuie însă să menționăm că din numerele ziarului „Volks-Tribun” (din New York) trimise nouă nu am aflat pînă acum aproape nimic... despre comerțul și industria Americii... Lipsa unor informații *instructive* cu privire la condițiile industriale și politice-economice ale Americii, de la care pornește *totuși*” (așa să fie oare ?) „întotdeauna reforma socială” etc. (X, pag. 56).

„Volks-Tribun”, o gazetă care vrea numaidecît să desfășoare în America propagandă populară, este deci criticată nu pentru că își începe treaba pe dos, ci pentru că nu furnizează revistei „Gesellschaftsspiegel” „informații instructive” asupra unor lucruri cu care ea nu are, firește, nimic comun în forma cerută aici. De cînd Perseu a descoperit „baza materială”, cu care nu știe ce să facă, el cere fiecăruia să-i dea lămuriri asupra ei.

În afară de acestea, Perseu ne mai relatează că mica burghezie este ruinată de concurență, că

„veșmintele luxoase... croite din stofe *grele*... sînt foarte incomode” (XII, pag. 83. — Perseu, pe cît se pare, crede că o rochie de atlas cîntărește tot atîta cît o cămașă de zale), și multe alte lucruri asemănătoare.

Și pentru ca cititorului să nu-i mai rămînă nici o îndoială asupra imaginii pe care și-o face Perseu al nostru despre „baza materială”, în nr. X, la pag. 53, ni se spune :

„D-l Gutzkow ar face bine ca mai întîi să se familiarizeze cît de cît cu sociologia *germană*, pentru ca amintirea comunismului *francez interzis*, a lui Babeuf, Cabet să nu-l mai stingherească...”

iar la pag. 52 :

„comunismul german vrea să ne înfățișeze o societate în care munca și plăcerea sint identice și nu mai sint despărțite printr-o răsplată exterioară”.

Am văzut din cele de mai sus în ce constă atît „sociologia germană” cît și societatea însăși care trebuie „înfățișată” și, cu această ocazie, nu prea ne-am simțit în cea mai bună societate.

Cît despre tovarășii de luptă ai cavalerului Oglinzii, trebuie spus că ei ne „înfățișează” o „societate” extrem de plicticoasă. Într-o vreme ei își propuseseră să joace rolul providenței pentru țirgovețul și săteanul german. Fără știrea și voința revistei „Gesellschaftsspiegel”, nu cădea nici un tinichigiu de pe acoperiș și nici un copil în apă. Din fericire pentru „Dorfzeitung”, care începuse să vadă în această concurență un pericol pentru ea, confreria Oglinzii renunță curînd la această activitate plictisitoare : unul după altul, membrii ei adormiră cu toții, istoviți. În zadar au fost folosite toate mijloacele pentru a-i trezi și pentru a insufla o viață nouă ziarului : acțiunea scutului Gorgonelor — puterea lor de a preface totul în piatră — își făcuse efectul și asupra colaboratorilor ; în cele din urmă, Perseu al nostru rămase singur cu scutul său și cu „baza materială”, „printre cadavre, un suflet stingher”¹³⁰ ; talia imposibilă a masivei Nemesis se prăbuși în ruine, și „Gesellschaftsspiegel” își dădu duhul.

Fie-i țărîna ușoară ! Dar să ne întoarcem deocamdată privirile în altă direcție și să căutăm, într-un loc învecinat din emisfera boreală, o constelație mai luminoasă. Cu coada sa strălucitoare apare, scînteind în fața ochilor noștri, Ursa Major *, *ursul mare*, sau maiorul urșilor, Püttmann, care poartă și numele de Pleiada, pentru că apare întotdeauna în număr de șapte, ca să umple cele douăzeci de coli necesare¹³¹. Un vajnic luptător ! Sătul de a tot sta în patru labe în vechea lui poziție de pe harta cerească, el s-a ridicat, în cele din urmă, pe picioarele dinapoi și s-a înarmat precum stă scris : îmbrăcați uniforma caracterului și puneți-vă eșarfa credinței ; prindeți de umerii voștri epoleții emfazei, puneți-vă tricornul entuziasmului și împodobiți-vă pieptul bărbătesc cu ordinul jertfei de sine clasa a treia : încingeți-vă cu spada veninoasă a urii împotriva tiranilor și încălțați-vă cu cizme, ca să faceți propagandă cu cele mai mici cheltuieli de producție

* — constelația Carul mare. — *Nota Trad.*

posibile. Astfel echipat, maiorul nostru pășește în fața batalionului său, scoate sabia, comandă : drepti ! și rostește următoarea cuvîntare :

Soldați ! De la înălțimea vitrinei acelei edituri privesc spre voi patruzeci de napoleoni de aur ! Priviți în jurul vostru, eroici apărători ai „reformei sociale totale”, vedeți voi soarele ? Acesta este soarele Austerlitzului, care ne prevestește victoria, soldați !

„Conștiința că luptăm numai pentru cei săraci și oropsiți, pentru cei înșelați și deznădăjduiți ne dă curajul și neînfricarea de a rezista pînă la sfîrșit. Nimic din ceea ce apărăm noi aici nu reprezintă jumătăți de măsură, nimic din ceea ce vrem noi nu este neclar” (ci, mai degrabă, ceva cu totul confuz) ; „de aceea sîntem noi dirzi și, orice s-ar întîmpla, rămînem pentru totdeauna credincioși poporului, poporului oprimat” ! („Rheinische Jahrbücher”, vol. II, Prefață).

La umăr arm' ! — Drepti ! — Prezentați arm' ! — Trăiască noua ordine socială, pe care am luat-o de la Babeuf, am îmbunătățit-o și am reglementat-o în 14 capitole și 63 de articole de regulament de serviciu în campanie !

„Se înțelege că este tot una dacă, pînă la urmă, lucrurile se vor petrece așa cum am presupus noi, dar va fi totuși altfel decît crede dușmanul, altfel decît a fost pînă acum ! Toate instituțiile ticăloase care prin activitatea mirșavă desfășurată de ele de-a lungul secolelor au contribuit la pieirea popoarelor și a oamenilor se vor prăbuși !” („Rheinische Jahrbücher”, II, pag. 240).

Crucile și dumnezeii ! Drepti ! — La umăr arm' ! Stînga-m-prejur ! — La picior arm' — Înainte marș ! — Dar ursul este, prin natura sa, un animal pur germanic. După ce a trezit cu această cuvîntare un entuziast „ura !” general, săvîrșind astfel una dintre cele mai temerare fapte ale secolului nostru, el se instalează ca la el acasă și dă frîu liber inimii sale simțitoare și iubitoare, într-o lungă elegie duioasă despre „Ipocrizie” („Rheinische Jahrbücher”, II, pag. 129—149). În epoca noastră putredă, roasă pînă în străfunduri de viermele egoismului, există, din păcate, indivizi în pieptul cărora nu bate o inimă caldă, ai căror ochi nu i-a împăienjenit niciodată o lacrimă de compătimire, prin a căror țigvă goală nu a trecut niciodată fulgerul luminos al entuziasmului fierbinte pentru binele omenirii. Dacă cumva, cititorule, ai să găsești vreunul dintre aceștia, dă-i să citească „Ipocrizia” marelui urs, și el va plînge, va plînge amarnic ! Va vedea atunci cît de nenorocit, de sărman și de despuiat este el ; căci, fie el teolog, jurist, medic, om de stat, negustor, măturaător sau portar, el găsește aici dezvăluită ipocrizia specifică a fiecărei categorii

în parte. El va vedea cum aici se cuibărește peste tot ipocrizia și va vedea, mai ales, „cît de greu blestem este ipocrizia juriștilor“. Dacă asta nu-l va face să se pocăiască și să se îndrepte, atunci nu merita să se fi născut în secolul marelui urs. Într-adevăr, trebuie să fii un urs cinstit, un *urs* „unsophisticated*“, cum spun englezii, pentru a adulmeca la fiecare pas ipocrizia lumii rele. Ori încotro s-ar întoarce, marelui urs se lovește pretutindeni numai de ipocrizie. I se întâmplă și lui ca și predecesorului său din „Lilis Park“¹³² :

Dar ah ! Stau așa la colț
 Și-aud din depărtare gîgîitul,
 Văd lucirea și filfiitul,
 Mă-ntorc
 Și mormăi,
 Și-alerg înapoi o bucată
 Și mă uit împrejur
 Și mormăi,
 Și-alerg iar o bucată,
 Și-n cele din urmă mă întorc totuși din nou.

E și firesc acest lucru, căci cum ar putea cineva să scape de ipocrizie în societatea noastră coruptă pînă în străfunduri ! Dar este trist !

„Oricine poate fi medisant, suffisant, perfid, maliziös“ ** și tot ce vrei, fiindcă s-a găsit forma *decentă*“ (pag. 145).

Te apucă pur și simplu desperarea, mai ales cînd ești Ursa Major !

„Din păcate, pînă și *familia* este întinată de minciună... și firul minciunii trece prin mijlocul familiei și se moștenește din generație în generație“.

Vai, vai și iar vai de capii de familie din patria germană !

Atunci începe deodată să turbeze,
 Un spirit puternic îi pufăie pe nări,
 Natura intimă se răzvrătește —

și Ursa Major se înalță iarăși pe picioarele dinapoi :

„Blestemat să fii egoismule ! Cît de înspăimîntător ești tu cînd plu-tești peste capetele oamenilor ! Cu aripile tale sumbre, cu croncînitul tău strident... Blestemat să fii egoismule !... Milioane și milioane de robi sărmani... plîngînd și hohotînd, tînguindu-se și jelînd... Blestemat să fii

* — simplu, sincer. — *Nota Trad.*

** — clevetitor, infumurat, perfid, răutăcios. — *Nota Trad.*

egoismule ! Blestemat să fii egoismule !... Bandă de preoți ai lui Baal... Duhoare ciumată... Blestemat să fii egoismule !... Monștri ai egoismului..." (pag. 146—148).

Îmi zbirlesc spatele țepos
 Neobișnuit să slujească,
 Fiecare pomișor dichisit ride
 De mine ! Fuğ de bowling green *,
 De iarba minunată, cosită scurt ;
 Dar merișoru-mi dă cu tifla,

 Dar ostenesec, și-atunci, destul de istovit,
 Mă-ntind lângă cascade meșteșugite.
 Și-amarnic plîng, mă tăvălesc pe jumătate mort,
 Dar, vai, nenorocirea mea o aud
 Doar Oreadele de porțelan !

Dar cea mai mare „ipocrizie” în toată această ieremiadă constă în a prezenta un asemenea mișmaș de banală frazeologie literară și reminiscențe de roman drept un tablou al „ipocriziei” societății actuale și să pretinzi că, îngrijorat de soarta omenirii aflate în suferință, ești profund indignat de această gogoriță.

Cine este cît de cît familiarizat cu harta cerească știe că Ursa Major se află în conversație intimă cu un individ cît se poate de plicticos ca înfățișare, care duce mai mulți ogari legați de aceeași curea și se numește „Văcarul”. Această conversație este reprodusă pe firmamentul adevăratului socialism la pag. 241—256 ale lui „Rheinische Jahrbücher”, vol. II. Rolul Văcarului îl preia același domn Semmig de al cărui articol „Socialism, comunism, umanism” ne-am ocupat ceva mai înainte. Cu el ne aflăm în *grupul saxon*, în cadrul căruia reprezintă cea mai aleasă constelație ; de aceea a și scris un volumaș despre „stările de lucruri din Saxonia”. În pasajul citat de noi, Ursa Major își exprimă, printr-un mormăit, satisfacția cu privire la acest volumaș, din care recită, „plin de o robustă mulțumire”, pagini întregi. Aceste citate sînt suficiente pentru a caracteriza întreaga cărticică, și sînt cu atît mai bine venite cu cît, în general, scrierile Văcarului nu se pot obține în străinătate.

Deși, în „stările de lucruri din Saxonia”, Văcarul a binevoit să coboare de la înălțimea speculației sale pînă la „situația reală”, el se simte totuși, împreună cu întregul lui grup saxon, la fel ca și Ursa Major, legat cu trup și suflet de le mode simple al „adevăratului socialism”. În general, cu cei

* — pajiște. — *Nota Trad.*

din Vestfalia și confreria Oglinzii, dar în special cu Berbecul, Taurul și Perseu, le mode composé este epuizat. De aceea grupul saxon și toate celelalte grupuri nu reprezintă decît dezvoltări ulterioare ale „adevăratului socialism” *pur și simplu*, caracterizat de noi mai sus.

Văcarul nostru, ca tîrgoveț și ca unul care ne oferă o descriere a statului german-constituțional model, asmute mai întîi pe unul din ogarii săi împotriva *liberalilor*. Nu este cazul să ne oprim asupra acestei înflăcărate filipici, cu atît mai mult cu cît ea, ca și celelalte tirade similare ale „adevăraților socialiști”, nu este altceva decît o plată *tălmăcire în maniera germană* a criticii făcute aceluiași obiect de către socialiștii francezi. Cu Văcarul se petrece același lucru ca și cu capitaliștii; el posedă, ca să ne exprimăm cu propriile lui cuvinte, „produse create de muncitorii” Franței și de reprezentanții lor literari „ca urmare a *moștenirii oarbe* a unor capitaluri străine” („Rheinische Jahrbücher”, II, pag. 256). El nici măcar nu le-a tălmăcit în limba germană, căci treaba asta fusese făcută înainte de el de către alții (comp. „Deutsches Bürgerbuch”, „Rheinische Jahrbücher”, I etc.). El nu a făcut decît să sporească această „moștenire oarbă” prin cîteva manifestări de „orbire” nu numai germană, ci în special *saxonă*. Astfel el este de părere (loc. cit., pag. 243) că liberalii se pronunță în favoarea „procedurii judiciare publice cu scopul de a folosi sala tribunalului pentru exercițiile lor de declamație retorică!”. Așadar, în ciuda pornirii sale împotriva burghezilor, capitaliștilor etc., Văcarul nu vede în liberali pe toți aceștia, ci numai pe slujitorii lor plătiți, pe *avocați*.

Rezultatul ingenioasei cercetări a liberalismului întreprinsă de Văcarul nostru este de-a dreptul remarcabil. Niciînd nu și-a exprimat „adevăratul socialism” cu atîta hotărîre tendința lui politică reacționară :

„Dar voi... proletarii..., care v-ați lăsat cîndva antrenați de această burghezie liberală și ați participat la dezordini (aduceți-vă aminte de anul 1830), fiți prevăzători! Nu o sprijiniți în strădaniile și în lupta ei... lăsați-o să lupte singură. Ceea ce face ea... e numai în interesul ei; dar, mai ales, *nu participați niciodată la revoluții politice*, căci ele pornesc întotdeauna numai de la o minoritate nemulțumită, care, fiind ea însăși ahtiată după putere, caută să răstoarne puterea dominantă și să pună mîna pe cîrma țării!” (pag. 245, 246).

Văcarul este pe deplin îndreptățit să se aștepte la recunoștință din partea guvernului regal al Saxoniei, care îl poate răsplăti acordîndu-i cel puțin ordinul Rautenkronē¹³³. Dacă

s-ar putea presupune că proletariatul german îi va urma sfatul, atunci existența statului saxon — stat model feudal-mic-burghez-fărănesc-birocratic — ar fi pentru mult timp asigurată. Văcarului i se pare că ceea ce este bun pentru Franța și Anglia, unde *domină* burghezia, trebuie să fie bun și pentru Saxonia, unde ea este încă departe de a deține o asemenea poziție. De altfel, cât de puțin poate proletariatul, chiar și în Anglia și în Franța, să rămână indiferent față de niște probleme care, pentru moment, nu prezintă, ce-i drept, interes decât pentru burghezie sau pentru o anumită fracțiune a ei; lucrul acesta îl poate afla zilnic Văcarul din citirea ziarelor proletare de acolo. Asemenea probleme sînt, printre altele, în Anglia desființarea bisericii de stat, așa-zisa equitable adjustment * a datoriei publice, impozitul direct, iar în Franța extinderea dreptului de vot asupra micii burghezii, desființarea taxelor vamale orășenești etc.

La urma urmei, tot acest „famos liberalism” saxon „nu este altceva decât o vorbă goală...”, o dispută sterilă”, nu pentru că prin aceasta nu se va realiza nimic, iar burghezia nu va înainta nici măcar cu un pas, ci pentru că „voi”, liberalii, „tot nu sînteți în stare să tămăduiți, cu ajutorul lui, în mod radical societatea bolnavă” (pag. 249). Și ei sînt cu atît mai puțin în stare să facă acest lucru, cu cît nici măcar nu consideră că societatea este bolnavă.

Dar destul despre asta. La pag. 248, Văcarul sloboade încă un ogar economic.

La Leipzig... „au apărut întregi cartiere noi” (Văcarul cunoaște cartiere care nu „apar” ca „noi”, ci de la bun început sînt *vechi*). Cu acest prilej însă a ieșit la iveală o gravă disproporție în ceea ce privește locuințele; s-a constatat că lipsesc locuințele la un (!) preț mijlociu. Oricine clădește o casă nouă caută să obțină o dobîndă ridicată” (! vrea să spună *chirie* ** *ridicată*), „din care cauză casa lui este accesibilă numai familiilor cu gospodărie mare; datorită lipsei de alte locuințe, unele familii sînt nevoite să închirieze o locuință mai mare decît le trebuie și decît le permit mijloacele. *În felul acesta se înmulțesc datoriile, sechestrurile, polițele protestate etc.*” (Acest „!” merită un al doilea (!)) „*Intr-un cuvînt, clasa de mijloc este pur și simplu sortită a fi eliminată*”.

Admirați, vă rog, simplitatea primitivă a acestui ogar economic! Văcarul vede că mica burghezie a Leipzigului, a acestui oraș al culturii, se ruinează într-un mod extrem de amuzant din punctul nostru de vedere. „În zilele noastre, cînd toate diferențele înăuntrul speciei se șterg” (pag. 251), acest

* — reglementare echitabilă. — *Nota Trad.*

** Joc de cuvinte: Zins — dobîndă; Mietzins — chirie. — *Nota Trad.*

fenomen ar trebui să-l bucure și pe el ; dar, dimpotrivă, pe el mai degrabă îl mihnește și-l îndeamnă să-i caute cauzele. El descoperă aceste cauze în viclenia constructorilor speculanți, care vor să instaleze, în schimbul unei chirii exagerate, pe orice prăvăliaș într-un palat, „Constructorii” din Leipzig — ne explică Văcarul într-o saxonă cât se poate de greoaie și de încilcită, care numai germană nu poate fi numită — se află mai presus de orice legi ale concurenței. Ei construiesc locuințe mai scumpe decât acelea de care au nevoie locatarii ; ei nu se orientează după mersul pieței, ci după „dobinda ridicată” ; și, în timp ce în oricare altă localitate ei ar fi fost nevoiți să-și închirieze locuințele la un preț scăzut, în Leipzig ei reușesc să supună piața propriului lor bon plaisir * și să-i silească pe chiriași să se ruineze plătind chirii ridicate ! Văcarul a luat țințarul drept armăsar, a luat disproporția momentană dintre cerere și ofertă pe piața locuințelor drept stare de lucruri permanentă, ba chiar drept cauză a ruinării micii burghezii. Dar asemenea naivitate nu-i poate fi iertată socialismului saxon atîta timp cît el mai înfăptuiește „o operă demnă de Om și pentru care Oamenii «îl» vor binecuvînta” (pag. 242).

Știm deja că „adevăratul socialism” este un mare ipohondru. Cu toate acestea, ne-am lăsat legănați de speranța că Văcarul, care în primul volum din „Rheinische Jahrbücher” a dat dovadă de o atît de fermecătoare cutezanță în judecata sa, nu suferă de această boală. Nici vorbă nu mai poate fi de așa ceva. La pag. 252, 253, el lansează următorul ogar, care scheaună, ceea ce face ca Ursa Major să cadă în extaz :

„Serbarea țințașilor din Drezda... o serbare populară ; abia ai pășit în poiană, și te întimpină tinguirea flașnetelor orbilor, cărora constituția nu le astîmpără foamea... răsună strigătele de iarmaroc ale «artiștilor», care prin schimonoseliile lor desfată o societate a cărei ordine este ea însăși în mod hidos și dezgustător schimonosită”.

(Dacă un dansator pe sîrmă se așază pe cap, asta simbolizează pentru Văcar actuala lume răsturnată cu capul în jos ; sensul mistic al tumbelor este falimentul ; secretul jongleriei cu ouăle este cariera scriitorului „adevărat socialist”, care, în ciuda tuturor „schimonoselilor”, poate să alunece și să-și murdărească cu gălbenuș de ou întreaga „bază materială” ; o flașnetă înseamnă o constituție care nu satură ; o tobă —

* — bunul plac. — *Nota Trad.*

libertatea presei, care nu satură; o dugheană de telal — „adevăratul socialism”, care de asemenea nu satură. Adincit în acest simbolism, Văcarul se plimbă, suspinînd, prin mulțime și, în cele din urmă, ajunge, ca și Perseu de mai înainte, la sentimentul înălțător că el este „printre năpîrci un suflet stingher”).

„Și acolo, în corturi, patronii de bordel își practică... meseria lor nerușinată” (urmează o lungă tiradă)... „Prostituție, monstru ciumat, tu ești ultimul rod al societății noastre de azi” (nu întotdeauna *ultimul*, căci după el poate mai vine și un copil nelegitim)... „Aș putea să vă spun, bunăoară, povestea unei fete care s-a aruncat la picioarele unui străin...” (urmează povestea)... „aș putea să vă spun povestea, dar nu, nu vreau să v-o spun” (tocmai pentru că ne-a spus-o)... „Nu, ea, societatea, nu deplînge pe nenorocitele victime ale nevoii și ale seducției, dar ea tirăște în fața scaunului de judecată pe proxeneții impertinenți... ba nu, nici pe ei! Căci ei nu fac altceva decît ceea ce fac toți ceilalți; ei fac negoț, așa cum face toată lumea” etc.

Cu aceasta „adevăratul socialist” a luat vina de pe umerii tuturor indivizilor și a aruncat-o asupra intangibilei „societăți”. Così fan tutti¹³⁴, și, la urma urmei, principalul este să rămîi bun prieten cu toată lumea. Aspectul cel mai caracteristic al prostituției — și anume faptul că ea este cea mai concretă, cea mai palpabilă exploatare a proletariatului de către burghezie, acest aspect al ei, în fața căruia „durerea inimii care îndeamnă la fapte” (pag. 253), cu lungă și moralizatoarea ei supă pentru săraci, dă faliment, făcînd loc pasiunii, urii de clasă, dornice de răzbunare —, acest aspect „adevăratului socialism” nu-i este cunoscut. În prostituate el deplînge mai degrabă niște ființe care ar fi putut deveni vînzătoare de băcănie și mici meșterițe și în persoana cărora el nu mai poate admira „capodopera creației”, „potirele florilor, pătrunse de mireasma celor mai sfinte și mai dulci simțăminte”. *Pauvre petit bonhomme!* *

Floarea bonismului saxon este o mică fițuică săptămînală, numită „*Veilchen*” **, *Revistă de critică inofensivă modernă*¹³⁵, redactată și editată de G. Schlüssel din Bautzen. Violetele sînt deci, de fapt, Schlüsselblumen ***. Aceste floricele delicate sînt caracterizate în „*Trier'sche Zeitung*”¹³⁶ (12 ianuarie a.c.) de către un corespondent de la Leipzig, care face și el parte din bandă, în felul următor :

* Sărmane om naiv. — *Nota Trad.*

** „Violete”. — *Nota Trad.*

*** Joc de cuvinte : „Schlüsselblume” (ciuboțica cucului) poate însemna și „floarea lui Schlüssel”. — *Nota Red.*

„În «*Violete*» putem saluta un progres, o dezvoltare a beletristicii saxone ; cu toate că revista este foarte tinără, ea se străduiește din răspuțeri să împăce vechile jumătăți de măsură ale polit.cii saxone cu teoria socială a prezentului”.

„Vechile jumătăți de măsură saxone” nu li se par destul de înjumătățite acestor saxoni inveterați, așa că vor să le mai înjumătățească încă o dată prin această „împăcare”. Ceva cum nu se poate mai „inofensiv” !

Nu am văzut decît un singur exemplar din aceste violete ; dar

Ghemuită și anonimă,
Era o violetă *drăguță* ¹³⁷.

În acest număr, primul pe anul 1847, amicul nostru Văcarul închină doamnelor „inofensive moderne” cîteva versuri gingașe în semn de omagiu. În ele se spune, între altele, că

Și sufletul *gingaș* al blindelor femei
E-mpodobit de-al urii *ghimpe* împotriva tiranilor —

metaforă a cărei cutezanță trebuie fără îndoială să fi „împodobit”, între timp, „sufletul *gingaș*” al Văcarului nostru cu „*ghimpele*” remușcării.

„Obrajii voștri nu-i îmbujorează numai
Poveștile șăgalnice de-amor” —

nu cumva Văcarul — acest bărbat instruit și cumsecade, care, deși „ar putea să spună atîtea povești”, nu „vrea” totuși să le spună, pentru că a și făcut acest lucru, și care nu vorbește despre alt „*ghimpe*” decît cel al „urii împotriva tiranilor” — este el într-adevăr în stare să facă „să roșească” „obrajii frumoși” ai femeilor și fecioarelor prin „șăgalnice” și echivoce „povești de amor” ?

Obrajii voștri nu-i îmbujorează numai
Poveștile șăgalnice de-amor ;
Ei ard de dorul pătimaș al libertății,
Roșind aidoma petalelor de trandafir.

Îmbujorarea pricinuită de „dorul pătimaș al libertății” poate fi, desigur, ușor deosebită — datorită culorii ei mai „deschise”, mai pudice și mai decente — de roșeața stacojie caracteristică „poveștilor șăgalnice de amor” ; și poate fi ușor deosebită mai ales de către un bărbat ca Văcarul, care e în stare să distingă „al urii *ghimpe* împotriva tiranilor” de toți ceilalți „*ghimpi*”.

„Violetele” ne oferă în același timp posibilitatea să facem cunoștință cu una dintre frumoasele al căror „suflet gingaș” este „împodobit de-al urii ghimpe împotriva tiranilor” și ai căror „obraji frumoși” sînt „îmbujorați de dorul pătimaș al libertății”. *Andromeda* firmamentului „adevărat socialist” (domnișoara Louise Otto), această femeie modernă care, încătușată, pironită de stinca unor condiții nefirești, asaltată de valurile spumegînde ale unor străvechi prejudecăți, ne prezintă „o critică inofensivă modernă” a operelor poetice ale lui Alfred Meissner. E un spectacol într-adevăr ciudat, dar încîntător, acela pe care ni-l oferă această luptă dintre înflăcărea debordantă și sfiala gingașă a fecioarei germane, plină de entuziasm pentru „regele poezilor”, care face să vibreze cele mai ascunse coarde ale sufletului feminin, smulgîndu-le accente de omagiu înrudite cu sentimente mai profunde și mai delicate, accente care, în sinceritatea lor naivă, constituie pentru bard cea mai frumoasă recompensă. Dar să ascultăm, în toată naiva lor spontaneitate, aceste mărturisiri măgulitoare ale unui suflet feciorelnic, pentru care multe lucruri din lumea asta păcătoasă sînt încă învăluite în mister. Să ascultăm și să nu uităm că pentru cel neprihănit neprihănite-s toate.

Da, „profunda duiosie care emană din poeziile lui Meissner poate fi doar simțită, dar nu poate fi în nici un caz explicată celor care nu sînt în stare s-o simtă. Aceste cintece sînt reflexul auriu al flăcării vii pe care poetul o face să se înalțe ca jertfă pe altarul libertății, care este un sanctuar al inimii sale. Acest reflex, a cărui strălucire trezește în mintea noastră amintirea cuvintelor lui Schiller: pe scriitorul care nu valorează *mai mult* decît opera sa, posteritatea îl trece cu vederea. În cazul de față însă ne dăm seama că acest poet valorează *el însuși mai mult* decît frumoasele sale poeme” (desigur, domnișoară *Andromeda*, desigur), „că în el salăsluiește ceva *inexprimabil*, ceva «care întrece tot ce se vede», cum spune Hamlet”. (O, tu inger plin de presimțiri!)¹³⁸. „Este acel ceva care le lipsește atîtor tineri cîntăreți ai libertății, pe care nu-l găsești, de pildă, la *Holtmann von Fallersleben* și la *Prutz*” (să fie, oare, chiar așa?) „și în parte chiar la *Herwegh* și *Freiligrath*, și acel ceva este, poate, tocma, geniul”.

Sau poate că e „*ghimpele*” Văcarului, frumoasă domnișoară!

„Firește — ni se spune mai departe în același articol — critica își are obligațiile ei, dar ea mi se pare extrem de *stîngace* față de un asemenea poet!”

Cît de feciorelnică este această observație! Desigur, un tînăr și curat suflet de fecioară trebuie „să pară” „extrem de stîngaci” cînd este vorba de un poet care se află în posesiunea acestui „ceva” atît de minunat.

„Citim mereu în continuare pînă la ultima strofă, care ar trebui să ne rămînă tuturor săpată în memorie :

Și iată, în fine, venit-a și ziua...
 Și ziua... în care popoarele, ca niște copii,
 Mîinile, împăcate, și-au împreunat
 Și cupa iubirii se-nalță iarăși și iarăși.
 Sub bolta-nstelată ospățul
 Iubirii-ntre ele s-a-ncins...”

După aceea, domnișoara Andromeda se cufundă într-o tăcere semnificativă, „cu mîinile împreunate, ca un copil”. Nu vom încerca să-i tulburăm liniștea.

După cele spuse pînă aici, cititorii noștri vor fi, desigur, curioși să facă cunoștință mai îndeaproape cu *Alfred Meissner* regele poezilor, și cu al său „ceva”. Alfred Meissner este *Orionul* firmamentului „adevărat socialist” și, într-adevăr, el nu-și face de ris misiunea pe care și-a asumat-o. Încins cu paloșul sclipitor al poeziei, înfășurat în „mantia mîhnirii sale” (pag. 67 și 260 din „Poezii” de A. Meissner, ediția a II-a, Leipzig, 1846), el agită cu o mîină nervoasă măciuca neînduplecării, cu care nimicește pe toți dușmanii cauzei drepte. Pe urmele lui, în calitate de *Cîinele mic*, aleargă un oarecare *Moritz Hartmann*, care scoate, tot în interesul cauzei drepte, un lătrat energic, sub titlul : „*Kelch und Schwert*” * (Leipzig, 1845). Ca să folosim un limbaj pămîntesc, vom spune că cu acești eroi ne transpunem într-o regiune care furnizează, de multă vreme, „adevăratului socialism” numeroși recruți voi-nici, și anume în *pădurile Boemiei*.

În pădurile Boemiei, primul „socialist adevărat” a fost, precum se știe, Karl Moor. Acesta nu a reușit să-și ducă pînă la capăt opera sa de regenerare ; epoca sa nu l-a înțeles și el s-a predat singur justiției. Orion-Meissner și-a asumat acum misiunea de a călca pe urmele acestui om nobil, pentru a apropia de țel — cel puțin în domeniul spiritual — înălțătoarea sa operă. În această misiune a sa, *Karl Moor al II-lea* este secondat, ca de un brav *Schweizer*, de sus-numitul *Moritz Hartmann*, *Canis minor* **, care slăvește, în versuri elegiace, pe dumnezeu, regele și patria și care, mai ales, varsă lacrimi de recunoscătoare aducere-aminte pe mormîntul aceluia bon-homme care a fost împăratul Iosif. Cîit privește restul bandei, remarcăm doar că nici unul dintre ei nu pare să fi dat pînă

* — „Potir și spadă”. — *Nota Trad.*

** — *Cîinele mic*. — *Nota Traa.*

acum dovadă de suficientă minte și vervă pentru a prelua rolul lui Spiegelberg ¹⁸⁹.

Din primul moment se poate constata că acest Karl Moor al II-lea nu este un om oarecare. El a învățat limba germană la școala lui Karl Beck, și de aceea se exprimă cu o grandilocvență retorică mai mult decât orientală. Pentru dînsul credința este un „fluture” (pag. 13), inima o „floare” (pag. 16), apoi o „pădure pustie” (pag. 24) și, în fine, un „uliu” (pag. 31). Amurgul este pentru dînsul (pag. 65) —

Roșu și fără viață, ca o orbită
Fără ochi, fără strălucire, fără suflet,

Surîsul iubitei este „un copil pămîntean care se dezmiardă cu copiii divinității” (pag. 19).

Mai mult decât prin metaforele sale pompoase, el se deosebește de muritorii de rînd prin imensa lui durere universală (Weltschmerz). Sub acest raport, el este un demn fiu și urmaș al lui Karl Moor I, fapt pe care îl și dovedește la pag. 65, unde afirmă că ceea ce se cere, în primul rînd, de la oricare „mîntuitor al lumii” este sălbatica „durere universală”. Și într-adevăr, în ce privește această durere, Orion-Moor îi întrece pe toți predecesorii și concurenții săi. Să ascultăm ce spune el :

„Răstignit de mîhnire, eram mort” (pag. 7). „Această inimă consacrată morții” (pag. 8). „Gîndurile mele sînt întunecate” (pag. 10). „Străvechea jale se tînguie în a inimii pădure pustie” (pag. 24). „Mai bine să nu te fi născut, dar bună e și moartea” (pag. 29)

În clipa asta grea, amară,
Cînd lumea rece te-a uitat,
Mărturisește, al meu suflet,
Că ești nespus de întristat (pag. 30).

La pag. 100 rănile lui „ascunse” „sîngerează” ; la pag. 101 el se simte, în interesul omenirii, atît de nenorocit, încît e nevoit să-și strîngă cu brațele, „ca într-un clește”, „pieptul gata să se spargă”, iar la pag. 79 el este un cocor rănit care nu poate zbura, toamna, împreună cu frații săi spre miazăzi și se zbate în stufiș „cu aripile străpunse de alice”, „agitîndu-și bogatul său penaj însîngerat”. Dar de unde provine toată această durere ? Nu cumva toate aceste văicăreli nu sînt decît niște simple tînguiuri de dragoste banale, à la Werther, amplificate de nemulțumiri legate de viața particulară a poetului ? Cîtuși de puțin. Poetului nostru, ce-i drept, i-a fost dat să

sufere mult, dar el a știut să degajeze din toate suferințele sale o anumită latură generală. Adeseori ne dă de înțeles, bunăoară la pag. 64, că femeile și-au bătut nu o dată joc de dînsul (obișnuita soartă a germanilor, mai ales cînd sînt poeți), că are o amară experiență a vieții ; însă toate acestea nu sînt pentru el decît o dovadă de răutatea lumii și de necesitatea unei schimbări în relațiile sociale. În persoana lui nu a suferit Alfred Meissner, ci întreaga omenire, și de aceea concluzia pe care o trage el din toate necazurile sale este că a fi om e o mare artă și o grea povară.

Aci (-n pustiu) învață, tu inimă, cît e de grea povara
De-a fi om în orice-mprejurare (pag. 66).
Durere dulce, blestem sau binecuvîntare,
O, suferință fără margini și fără asemănare ! (pag. 90).

O asemenea durere nobilă nu se poate aștepta, în lumea noastră nepăsătoare, decît la indiferență, jignire și ironie. Karl Moor al II-lea se convinge din proprie experiență de acest lucru. Am văzut mai sus că „lumea rece l-a uitat”. Într-adevăr, în această privință îi merge destul de prost :

Ca să evit a oamenilor rece ironie,
O carceră eu mi-am zidit, rece ca un mormînt (pag. 227).

La un moment dat, el își mai face puțin curaj :

Tu, care mă hulești cu-atîta perfidie,
Numește o durere ce inima-mi n-a frînt-o,
Un sentiment înalt de care nu-s pătruns (pag. 212).

Dar, în cele din urmă, situația i se pare și mai insuportabilă, fuge de lume și — la pag. 65 — se retrage „în deșert”, iar la pag. 70 „în pustietatea munților”. Întocmai ca și Karl Moor I. Aici un pîrău îl lămurește că, întrucît toată lumea suferă — bunăoară mielul care e sfișiat de vultur suferă, șoi-mul suferă, trestia care șuieră în bătaia vîntului suferă și ea, iar „durerele omului sînt atît de neînsemnate” încît lui nu-i mai rămîne altceva de făcut decît „să scoată un chiot și să se prăbușească”. Dar, cum i se pare că „chiotul” nu-i vine tocmai din inimă și „prăbușirea” nu-i suride de loc, el pornește, călare, să asculte „zvонurile stepei”. Aici o pățește însă și mai rău. Trei călăreți misterioși se apropie de dînsul, unul după altul, și-l sfătuesc, răspicat, să se lase îngropat :

„Desigur, mult mai bine-ar fi
...Cu frunze uscate de te-ai înveli,
Dac-ai muri și iarba te-ar acoperi” (pag. 75).

Asta pune vîrf suferințelor lui. Oamenii îl resping, cu jalea lui cu tot ; de aceea el se adresează naturii. Dar și aceasta îl întîmpină numai cu fețe posomorîte și răspunsuri grosolane. Și după ce durerea lui Karl Moor al II-lea ne-a plictisit îndeajuns cu „bogatul său penaj însîngerat” ... găsim, la pag. 211, un sonet în care poetul se simte obligat să se justifice :

„Pentru că-n tăcere, de nimeni neștiut,
Eu singerez de greaua-mi suferință
Și-a mele buze nu vor zadarnic să se plîngă,
Nu vor să fie mindre de cite am văzut ! !

Dar un „mîntuitor al lumii” nu trebuie să fie numai un îndurerat, ci și un sălbatic. De aceea „în pieptul lui vuieste pornirea sălbatică a pasiunii” (pag. 24) ; cînd iubește, „văpaia soarelui său e fierbinte” (pag. 17), „iubirea lui e ca un fulger, iar poezia lui furtună” (pag. 68). Vom vedea numaidecît cît de sălbatică e această sălbăticie.

Să răsfoim la repezeală citeva dintre poeziile socialiste ale lui Orion-Moor.

De la pag. 100 pînă la pag. 106 el agită „bogatul” său „penaj însîngerat”, pentru a cuprinde cu privirea, din zbor, racilele societății actuale. El străbate în goană străzile Leipzигului, pradă unui acces de „sălbatică durere universală”. În jurul său și în inima sa e noapte. În cele din urmă se oprește. Un demon misterios îi iese în cale și-l întreabă, cu vocea unui paznic de noapte, ce caută atît de tîrziu pe stradă. Karl Moor al II-lea, care era tocmai pe punctul de a-și strînge în „cleștele” brațelor sale pieptul „gata să se spargă”, îl țintuiește cu privirea lui plină de „văpaia soarelui” și izbucnește în cele din urmă (pag. 102) :

Atîta vād cu mintea mea lucidă,
Trezit din a credinței noapte înstelată :
Iisus, murind pe cruce, încă n-a adus
Acestei lumi salvarea mult visată !

„Atîta” vede Karl Moor al II-lea ! Jur pe a inimii pădure pustie, pe „mantia mîhnirii”, pe greaua povară de a fi om, pe aripile străpunse de alice ale poetului nostru și pe tot ceea ce îi mai este sfînt lui Karl Moor al II-lea că nu merita oste-neala să alerge noaptea pe străzi, să-și expună pieptul primejdiei de a se sparge sau de a contracta vreo pneumonie, să invoce nu știu ce demon special, și toate astea numai pentru a ne împărtăși, în fine, această descoperire ! Dar să-l ascultăm mai departe. Demonul nu se mulțumește cu

atît. Atunci Karl Moor al II-lea povestește cum o prostituată l-a luat de mîină, ceea ce i-a trezit tot felul de reflecții dure-roase, care pînă la urmă își găsesc expresia în următoarea alocuțiune :

Femeie ! De-a ta mizerie-i vinovată
Societatea asta crudă, neînduplecată !
Tu, pală victimă a vieții de obidă și amar,
Tu te-ai jertfit pe-al viciului păgîn (!!) altar
Pentru ca ale tale surori mai fericite
Să poată sta ferite de păcat, neprihănite.

Demonul, care de data asta se dovedește a fi un burghez cît se poate de obișnuit, nu e de acord cu teoria — demnă de „adevăratul socialism” — a prostituției, cuprinsă în aceste rînduri, ci obiectează pur și simplu : fiecare își făurește singur fericirea, „fiecare să-și poarte singur vina”, și alte fraze tipic burgheze ; el face apoi remarca „societatea e o vorbă goală” (pesemne că-l citise pe Stirner) și-l invită pe Karl Moor al II-lea să continue cu cele ce are de spus. Acesta povestește ce a văzut în locuințele proletarilor și cum a ascultat plînsul copiilor :

Și pentru că al mamei piept nu mai avea
Din dulcele-i nectar un singur strop,
Ei au murit, deși ea îi veghea !
Și, *totuși* (!!), e-un miracol blind și-nălțător
Cum în al mamei piept, din roșu singe,
S-alege lapte alb și hrănitor

Cine a văzut această minune — își dă el cu părerea — nu are de regretat dacă nu poate să creadă că Iisus a făcut din apă vin. Povestea cu nunta din Cana pare să fi trezit în poetul nostru o deosebită simpatie pentru creștinism. Durerea universală devine acum atît de cumplită, încît Karl Moor al II-lea începe să se exprime cu totul incoerent. Burghezul demonic caută să-l liniștească și-l îndeamnă să-și continue povestirea :

Și alți copii, progenitură pală,
Văzui acolo, unde-nalte coșuri
Fumegau, și roți metalice-n văpăi
Tropăiau un dans în tact greoi.

Ar fi interesant de știut ce fel de fabrică o fi fost aceea în care Karl Moor al II-lea a văzut „roți în văpăi”, și încă „tropăind” un dans ! Nu poate fi decît aceeași fabrică în care au fost confecționate și versurile poetului nostru, care „tropăie și ele un dans în tact greoi”. — Urmează apoi niște reflecții în legătură cu situația copiilor din fabrici. Burghezul demo-

nic, care, fără îndoială, este și el un fabricant, se simte atins la buzunar. Enervat, el răspunde că toate astea sînt fleacuri, că droaia asta de copii de proletari nu merită să te ocupi atîta de ea, că nici un geniu nu s-a prăpădit vreodată din cauza unor asemenea fleacuri și că, în general, ceea ce importă nu este individul, ci *omenirea* în totalitatea ei ; or, ea își va croi drum și fără Alfred Meissner. Lipsurile și mizeria sînt soarta oamenilor și, în treacăt fie spus,

Ceea ce rău însuși creatorul plăsmui
Omul nicicînd nu va putea să-ndrepte (pag. 107).

După aceea el dispare, lăsîndu-l pe poetul nostru singur și abătut. Acesta dă din cap, nedumerit, și nu găsește altceva mai bun de făcut decît să se ducă acasă și să aștearnă totul, cuvînt cu cuvînt, pe hîrtie, pentru tipar.

La pag. 109 „un biet om” vrea să se înece ; Karl Moor al II-lea, dintr-o pornire nobilă, îl împiedică să facă acest gest, apoi îl întrebă care i-au fost motivele. Bietul om povestește că a călătorit mult :

În Anglia, unde cuptoare ard însingerate (!),
Văzut-am, de durere mute și năuce,
În iadul timpurilor noastre, gloate condamnate.

Ciudate lucruri a mai văzut bietul om în Anglia, unde cartiștii desfășoară, în fiecare oraș industrial în parte, mai multă activitate decît toate partidele politice, socialiste și religioase din întreaga Germanie laolaltă. Trebuie să fi fost el însuși „mut și năuc”.

Venind apoi în Franța, dincoace de mare,
Văzut-am, plin de spaimă și de înfricoșare,
Cum împrejur s-agită, ca un torent de lavă
În plină frămîntare, mulțimea proletară.

Toate acestea „l-au umplut de spaimă și de înfricoșare” pe „bietul om” ! Pretutîndeni el vede, prin urmare, „lupta dintre săraci și bogați”, fiind el însuși „unul dintre iloți”. Și, cum bogații nu vor să audă nimic și „ziua poporului e încă departe”, el nu găsește altceva mai bun de făcut decît să sară în apă. — Iaș Meissner, lăsîndu-se convins de aceste argumente, îi dă drumul. „Adio, nu te mai pot reține !”

Foarte bine a făcut poetul nostru că l-a lăsat să se înece pe acest fricos și mărginit, care nu a văzut nimic în Anglia, pe care mișcarea proletară din Franța l-a umplut de spaimă

și de înfricoșare, și care e prea laș pentru a se alătura luptei duse de clasa sa împotriva opresorilor. Individul ăsta tot nu mai era bun de nimic.

La pag. 237 Orion-Moor adresează un imn tirteic „femeilor”. „Acum, când bărbații păcătuiesc cu atîta lașitate”, blondele fiice ale Germaniei sînt chemate să ia ele inițiativa și „să propovăduiască cuvîntul libertății”. Blîndele noastre blondine nu au avut însă nevoie să aștepte acest îndemn. Publicul a putut vedea, „cu spaimă și cu înfricoșare”, de ce fapte mărețe sînt în stare femeile din Germania din momentul în care încep să poarte pantaloni și să fumeze țigări.

Să vedem acum, după această critică făcută de poetul nostru societății actuale, care sînt, sub raport social, acele pia desideria* pe care le formulează el. Găsim, la sfîrșit, o „Împăcare”, scrisă într-o proză sacadată, care este mai mult decît inspirată din „Învierea” de la finele volumului de poezii alese ale lui K. Beck. În această „Împăcare” citim, între altele:

„Nu pentru a da naștere unor indivizi izolați trăiește și luptă omenirea. — Omenirea însăși este un *singur om*”. Ca atare, poetul nostru, „individ izolat”, firește, „nu este om”. „Și va veni o vreme... cînd, în dezvoltarea ei, omenirea se va ridica întocmai ca un mesia, ca un dumnezeu”... Dar acest mesia va veni abia „peste mii și mii de ani, ca un nou mîntuitor, care va *propovădui*” (cît despre realizare, el o lasă pe seama altora) „diviziunea muncii, egală, frățească pentru toți copiii pămîntului”... și atunci „brăzdarul plugului, simbol al pămîntului învăluit de spirit...”, semn al adîncii venerații..., se va înălța, strălucitor, încununat de ghirlande, *mai frumos chiar decît vechea cruce creștină*”.

Ce se va întîmpla peste „mii și mii de ani” ne este, în fond, destul de indiferent. De aceea nu avem nici un motiv să cercetăm dacă oamenii de atunci, datorită „celor grăite” de noul mîntuitor, vor progresa măcar cu o șchioapă, dacă vor fi, în genere, dispuși să mai asculte de vreun „mîntuitor” și dacă teoria frățească a acestui „mîntuitor” se va dovedi realizabilă sau, dimpotrivă, e amenințată de faliment. „Atît de multe” nu „vede”, de data asta, poetul nostru. Interesantă este, în tot acest pasaj, doar cucernicia cu care își pleacă el genunchii în fața sacrosanctului simbol al viitorului, în fața „brăzdarului” atît de idilic. În rîndurile „adevăraților socialiști” nu l-am întîlnit pînă acum decît pe *tîrgoveț*; întrevădem încă de pe acum cum Karl Moor al II-lea ni-l va prezenta și pe *sătean* în straie de duminică. Într-adevăr, îl vedem (la pag. 154) pe poet privind, de pe o culme, spre o vale încîntătoare, unde

* Dorințe pioase. — Nota Trad.

țărani și păstorii, neîlburăți de nimeni, își văd cu seninătate, voioșie și cucernicie de treburile lor ; și atunci

O, inimă, de îndoieli sfișiată, ascultă
Cît de voios se-nalță cîntul sărăciei !

Aici sărăcia nu mai este „o femeie care se vinde ; ea este un copil, și plină de nevinovăție e goliciunea sa !”.

Si-am înțeles că încercata omenire
Gusta-va bunătatea, mila, voioșia
Abia cînd, întoarsă la al pămîntului sîn,
Munci-va din greu, de sine uitînd.

Pentru a ne face să cunoaștem și mai bine adevărata lui părere, el ne descrie, la pag. 159, fericirea familială a unui fierar de țară și își exprimă dorința ca copiii lui

Să nu cunoască plăgile acelea
Pe care, în îngîmfarea lor,
Oamenii răi și proști le numiră
Civilizație și cultură.

„Adevăratul socialism” nu a avut liniște pînă ce alături de idila burgheză nu a fost reabilitată și idila țărănească, pînă ce alături de romanele lui Lafontaine nu au fost reabilitate și scenele pastorale ale lui Gessner. În persoana d-lui Alfred Meissner, el s-a situat pe poziția „Prietenului copiilor” de Rochow¹⁴⁰, proclamînd, de la înălțimea acestei poziții, că omul este sortit să redevină țaran. Cine s-ar fi putut aștepta la o asemenea naivitate copilărească din partea poetului „sălbaticii dureri universale”, din partea posesorului „acelui soare plin de văpăi”, din partea „vijeliosului” Karl Moor-junior ?

Cu toată nostalgia sa rustică după tihna vieții de la țară, el declară că adevăratul său cîmp de activitate sînt marile orașe. De aceea poetul nostru s-a dus la Paris, pentru a constata și aici,

„...Plin de spaimă și de infricoșare,
Cum împrejur s-agită, ca un torent de lavă
În plină frămîntare, mulțimea proletară”.

Hélas! il n'en fut rien*. Într-o corespondență trimisă din Paris ziarului „Grenzbote”, el mărturisește că e grozav de dezamăgit. Onorabilul nostru poet a căutat această masă în plină frămîntare a proletarilor pretutindeni, pînă și la Circul

* — Din păcate. nu s-a ales nimic din toate acestea. — *Nota Trad.*

olimpic¹⁴¹, unde se reprezenta pe atunci, cu tobe și tunuri, revoluția franceză; dar, în locul eroilor posomorîți și virtuoși, în locul furibunzilor republicani, el a găsit doar un popor glu-meț și vioi, animat de o neistovită voioșie, care manifesta mult mai mult interes pentru femeile frumoase decît pentru marile probleme ale omenirii. Tot așa, căutînd în camera deputaților pe „reprezentanții poporului francez”, nu a găsit decît o adunătură de palavragii bine hrăniți și pîntecoși.

Și, într-adevăr, e de neiertat că proletarii parizieni nu au pus la cale, în cinstea lui Karl Moor-junior, măcar o mică revoluție de felul celei din iulie, pentru a-i da prilejul să-și formeze, „plin de spaimă și de înfricoșare”, o părere mai bună despre ei. Toate aceste ghinioane îl fac pe onorabilul nostru poet să scoată bocete sfișietoare și să proorocească, asemenea unui nou Iona ieșit din pîntecul „adevăratului socialism”, pieirea Ninivei de pe Sena, așa cum putem citi mai pe larg în „Grenzbote” din 1847, la rubrica corespondență din Paris, unde poetul nostru ne povestește, în chip foarte amuzant, cum a luat un bon bourgeois du marais * drept proletar și ciudatele încurcături care au rezultat din această confuzie.

Trecem cu vederea cartea lui intitulată „Ziska”, a cărei lectură este de-a dreptul plictisitoare.

Pentru că tot este vorba de poezii, am vrea să amintim în cîteva cuvinte cele șase apeluri revoluționare lansate de Freiligrath al nostru sub titlul: „Ça ira”, Herisau, 1846. Primul dintre aceste apeluri e o „Marsilieză” germană, în care este vorba de „un pirat îndrăzneț” care „în Austria, ca și în Prusia, se numește revoluție”. Acestei corăbii sub pavilion propriu, care aduce o simțitoare întărire celebrei flote germane în partibus infidelium¹⁴², îi este adresată chemarea:

Asupra flotei de argint a avuției
Îndreaptă cu-ndrăzneală a tunurilor țevă !
Și-n fundul mării, în adincul ei,
Scufundă acum comoara lăcomiei !

De altfel întreaga poezie este scrisă într-o manieră atît de naiv-idilică, încît, cu toată metrica ei, ar putea fi cîntată cît se poate de bine după melodia: „Hai, mateloți, ridicați ancora !”.

Cea mai semnificativă dintre toate este poezia: „Cum se face”, adică cum face Freiligrath o revoluție. Au venit vremuri grele, poporul rabdă de foame și umblă în zdrențe: „De

* — aici în sensul de mic-burghez, filistin. — *Nota Trad.*

unde să-și procure pîine și haine?". În această împrejurare se găsește „un flăcău viteaz” care știe ce-i de făcut. El duce toată mulțimea la depozitul de echipament al armatei și împarte uniforme, care sînt imediat îmbrăcate. „De probă” iau și puștile în mîină și constată că „ar fi o glumă bună” dacă ar pleca cu ele. Cu acest prilej „flăcăului viteaz” îi vine în minte că s-ar putea ca, pînă la urmă, „această mascaradă să fie considerată rebeliune, efracție și tilhărie”, și atunci „ei vor trebui, pentru a-și apăra haina, să dea o adevărată luptă”. De aceea se aprovizionează și cu chipie, săbii și cartușiere și arborează ca steag o traistă de cerșetor. În felul acesta ies în stradă. Atunci își face apariția „infanteria regală”; generalul comandă foc, însă soldații îmbrățișează cu strigăte de bucurie armata travestită. Și, din moment ce s-au pus în mișcare, pornesc, tot „în glumă”, spre capitală, unde găsesc aderenți. Și astfel, datorită unei „mascarade”, „se răstoarnă tronul, cade coroana, se clatină din temelii imperiul”, iar „poporul își ridică victorios capul de atîta vreme plecat”. Totul se petrece atît de repede, atît de simplu, încît în timpul necesar acestei întregi proceduri nici unuia dintre membrii „batalionului proletar” nu a apucat să i se stingă pipa. Trebuie să recunoaștem că nicăieri revoluțiile nu se fac în mod atît de spontan și cu atîta voieșie ca în capul lui Freiligrath al nostru. E nevoie, într-adevăr, de toată ipohondria înveninată a unui ziar ca „Allgemeine Preussische Zeitung” pentru a adulmea, într-o asemenea nevinovată și idilică plimbare, un caz de înaltă trădare.

Ultimul grup de „adevărați socialiști” de care ne vom ocupa aici este cel *berlinez*. Din acest grup vom lua tot un singur exemplar caracteristic, și anume pe d-l *Ernst Dronke*, care, prin descoperirea unui nou gen literar, și-a cîștigat merite nepieritoare în literatura germană. De o bună bucată de vreme romancierii și nuvelistii patriei noastre duceau lipsă de subiecte. Niciînd nu s-a mai pomenit o asemenea scumpire a materiei prime necesare pentru industria lor. E drept că fabricile franceze au livrat mult material utilizabil, dar această ofertă nu putea să acopere cererea, cu atît mai mult cu cît o parte din material era imediat oferită consumatorilor sub formă de traduceri, făcînd prin aceasta o periculoasă concurență romancierilor. Aici s-a vădit întreaga ingeniozitate a d-lui Dronke: în chip de *Ophiuchus** de purtător

* Denumirea unei constelații din emisfera boreală. — *Nota Trad.*

de șerpi pe firmamentul „adevărat socialist”, el a ridicat sus, deasupra capului, încolăcitul șarpe boa al legislației polițienești germane, pentru a confecționa din el un șir de nuvele dintre cele mai interesante, reunite în cartea sa „*Povestiri polițiste*”. Într-adevăr, această legislație întortocheată, alunecoasă ca un șarpe, conține materialul cel mai bogat pentru un asemenea gen literar. În fiecare paragraf se află un roman, în fiecare regulament o tragedie, D-l Dronke, care în calitate de literat berlinez a avut el însuși de dus o luptă aprigă cu prefectura de poliție, a putut vorbi, în acest caz, din proprie experiență. O dată deschisă, această cale va fi, fără îndoială, urmată și de alții, căci ea oferă un cîmp mult prea mănos. Dreptul civil prusian, între altele, este o nesecată mină de conflicte palpitante și de violente scene dramatice. De n-ar fi decît legislația privind divorțul, pensia alimentară și virginitatea — fără să mai vorbim de articolele referitoare la plăcerile nefirești — și întreaga industrie germană de romane tot ar avea materie primă pentru secole întregi. Nimic nu e mai ușor decît să prelucrezi poetic un asemenea paragraf; conflictul și deznodămîntul le ai de-a gata, mai rămîne doar să adaugi unele accesorii, care, cu mici ajustări, pot fi luate dintr-un roman oarecare de Bulwer, Dumas sau Sue, și nuvela-i gata. Putem astfel spera că tîrgovețul și săteanul german, precum și studiosus juris sau camerarium*, vor fi cu timpul în posesiunea unei serii întregi de comentarii cu privire la legislația în vigoare, care le vor permite să-și însușească fără efort și în mod temeinic această disciplină, evitînd totodată orice pedantism.

Exemplul d-lui Dronke ne arată că așteptările noastre nu erau cu nimic exagerate. Numai din legislația privitoare la indigenat el a făcut două nuvele. În una dintre ele (divorț din oficiu), un literat din electoratul Hessa (în scrierile literaților germani, eroul este întotdeauna un literat) se însoară cu o prusiană, fără să fi obținut din partea consiliului comunal consimțămîntul prescris de lege. Datorită acestui fapt, soția și copiii lui își pierd dreptul la supușenia electoratului de Hessa, ceea ce duce la despărțirea soților prin intermediul poliției. Literatul se înfurie, critică în termeni ireverențioși starea de lucruri existentă, din care cauză este provocat la duel și răpus de un sublocotenent oarecare. Complicațiile cu poliția i-au adus o serie de cheltuieli care i-au ruinat întreaga

* — studentul în drept sau în științele administrative. — *Nota Trad.*

avere. Doamna, care prin căsătoria ei cu un străin și-a pierdut supușenia prusiană, cade acum în cea mai neagră mizerie. În cea de-a doua năvălă — inspirată de legislația privitoare la indigenat — un biet om este transportat, timp de 14 ani în șir, de la Hamburg la Hanovra și de la Hanovra la Hamburg, gustînd ici din deliciale muncii silnice, colo din plăcerile închisorii și mîncînd bătaie cu vergile pe ambele maluri ale Elbei. În același chip se vorbește și despre marele neajuns pe care îl constituie faptul că de abuzurile poliției nu te poți plînge decît tot poliției. Foarte mișcător este descris felul cum încurajează poliția, la Berlin, prostituția prin dispozițiile ei privitoare la expulzarea slujnicilor fără lucru, precum și alte conflicte extrem de interesante.

„Adevăratul socialism” s-a lăsat tras pe sfoară, cu multă naivitate, de d-l Dronke. El a luat povestirile polițiste — aceste descrieri lacrimogene ale mizeriilor micii burghezii germane, făcute pe un ton de „Mizantropie și căință”¹⁴³, drept un tablou al conflictelor din societatea modernă; el a crezut că face astfel propagandă socialistă, dar nu s-a gîndit nici un moment că în Franța, Anglia și America, unde domnește un regim diametral opus socialismului, asemenea scene jalnice sînt imposibile, nu s-a gîndit că d-l Dronke face o propagandă care nu e socialistă, ci *liberală*. Pentru „adevăratul socialism”, o asemenea confuzie este însă cu atît mai scuzaibilă, cu cît nici chiar d-l Dronke nu s-a gîndit la toate astea.

D-l Dronke a scris și povestiri „din popor”. Printre ele întîlnim iarăși una cu subiect din lumea literaților, în care este expusă compasiunii publicului mizeria scriitorului de profesie. Această povestire pare să-i fi inspirat lui Freiligrath înduioșătoarea poezie în care el ne imploră să acordăm toată simpatia noastră omului de litere, exclamînd: „Și el este un proletar!”. Cînd proletarii germani vor ajunge să se răfuiască cu burghezia și cu celelalte clase avute, vor arăta ei domnilor literați — cea mai ticăloasă și mai venală dintre clase —, cu ajutorul spînzurătorii, în ce măsură sînt și ei proletari. Celelalte povestiri din cartea lui Dronke sînt niște compilații care vădesc o totală lipsă de fantezie și o totală necunoaștere a vieții reale; ele nu-i servesc la altceva d-lui Dronke decît să-și pună ideile sale socialiste tocmai în gura unor oameni care sînt cel mai puțin indicați pentru așa ceva.

D-l Dronke a mai scris și o carte despre Berlin, o carte care se situează la nivelul științei moderne, căci găsești în cuprinsul ei, de-a valma, concepții neohegeliene, concepții

de-ale lui Bauer, Feuerbach și Stirner, concepții „adevărat socialiste” și comuniste, așa cum au fost ele puse în circulație de literatura din ultimii ani. Rezultatul final e că Berlinul rămîne, cu toate acestea, centrul culturii moderne, centrul vieții intelectuale, o metropolă cu două cincimi de milion de locuitori, de a cărei concurență Parisul și Londra trebuie să se teamă. Există în acest oraș pînă și *grizete*, și martor e dumnezeu că și ele sînt după calapodul berlinez !

Din cercul berlinez al „adevăraților socialiști” face parte și d-l Friedrich Sass, care a scris de asemenea o carte despre Berlin, patria sa spirituală. Nu cunoaștem însă decît o singură poezie a acestui domn, care poate fi găsită în „Albumul” lui Püttmann (la pag. 29), album de care ne vom ocupa îndată mai de aproape. Această poezie cîntă — în cele mai dezgustătoare expresii pe care autorul le-a putut găsi în limba germană, și cu o puzderie de greșeli gramaticale — „viitorul bătrînei Europe”, pe melodia „Eleonora s-a trezit în zori”¹⁴⁴. Socialismul d-lui Sass se reduce la ideea că Europa, această „desfrînată”, va pieri în curînd.

Pe tine te pește-un vierme-al morții.
 Auzi cum în iureș turbat
 Cazacii și tătarii
 Îți calcă putredul pat ?
 Între ale Asiei sarcofage pustii,
 Ca miine, și-al tău se va-nșirui..
 Urișe cadavre-n veșmint cenușiu
 Crăpat-au (ptiu, drace !) și-acum se destramă..
 Precum s-au destrămat și Memfis și Palmira
 Odată-un vultur își va face cuib
 În fruntea ta cea putrezită,
 De cocotă îmbătrînită !

Precum se vede, fantezia și limbajul poetului nu sînt mai puțin „destrămate” decît concepția lui despre istorie.

Cu această privire spre viitor a poetului nostru încheiem trecerea în revistă a diferitelor constelații ale adevăratului socialism. Într-adevăr, pe dinaintea telescopului nostru s-au perindat o serie de constelații splendide, căci „adevăratul socialism” a ocupat cu armata sa emisfera cea mai strălucitoare a cerului ! Iar în jurul tuturor acestor aștri luminoși se așterne cu blînda-i iradiere de filantropie burgheză, în chip de *cale lactee*, „*Trier'sche Zeitung*”, ziar care s-a alăturat cu trup și suflet adevăratului socialism. Nu s-a produs nici un eveniment, cu o cît de vagă contingentă cu „adevăratul socialism”, fără ca „*Trier'sche Zeitung*” să nu-i ia imediat apărarea cu multă

inflăcărare. De la locotenentul Anneke și pînă la contesa Hatzfeldt, de la Muzeul din Bielefeld și pînă la madame Aston, „Trier'sche Zeitung” a luptat cu atîta energie pentru interesele „adevăratului socialism”, încît i s-a brobonit fruntea de sudoarea celor aleși. Ea este, în înțelesul cel mai literal al cuvîntului, o cale lactee a blîndeței, milosteniei și dragostei de oameni, și numai în extrem de rare ocazii se transformă în lapte acru. Îi urăm să-și urmeze mai departe drumul ei, liniștită și netulburată, așa cum se și cuvine unei adevărate căi a laptelui, continuînd să aprovizioneze pe micii burghezi cumsecade ai Germaniei cu untul blîndeței și cu brînză filistinismului; și să nu-i fie teamă că cineva i-ar putea lua caimacul, căci prea e apoasă ca să i se poată întimpla așa ceva.

Dar pentru ca să ne putem despărți cu netulburată voieșie de dînsul, „adevărutul socialism” ne-a pregătit, ca încheiere, o serbare sub forma unui „Album, editat de H. Püttmann, Borna, lingă Reiche, 1847”. Sub egida Ursei mari se aprinde aici o girandolă * mai strălucitoare decît cele care pot fi văzute de paști la Roma. Pentru această serbare, toți poeții socialiști au furnizat, de bunăvoie sau de nevoie, rachete care s-au ridicat șuierînd în jerbe sclipitoare spre cer și spărgîndu-se apoi în aer, au umplut văzduhul cu milioane de stele, care au răspîndit în chip magic lumina zilei în bezna condițiilor noastre de viață. Dar, din păcate, minunatul spectacol durează numai o clipă: focul de artificii se stinge, lăsînd în urma lui numai niște rotocoale de fum gros, care fac ca noaptea să pară și mai întunecată decît e în realitate, un fum prin care răzbat, ca lumina unor stele fixe strălucitoare, numai cele șapte poezii ale lui *Heine*, care, spre marea noastră mirare și, totodată, spre nedumerirea — nu mai mică — a Ursei mari, s-au pomenit și ele în această companie. Dar să nu ne lăsăm tulburați și să nu ne mire nici faptul că sînt reproduse aici și o serie de poezii de ale lui *Weerth*, care, probabil, nu se simt nici ele în largul lor într-o asemenea companie, și să savurăm din plin impresia produsă de focul de artificii.

Găsim, în acest album, teme foarte interesante. Primăvara este cîntată aici de trei sau patru ori, cu tot entuziasmul de care e capabil „adevărutul socialism”. Ne sînt prezentate, sub toate aspectele, nu mai puțin de opt fete seduse. E înfățișat aici nu numai actul seducției, dar și urmările lui. Fiecare etapă principală a sarcinii este reprezentată cel puțin printr-un su-

* — candelabru — *Nota Trad*

biect; apoi vine nașterea, cum e și firesc, iar după aceea pruncuciderea sau sinuciderea. E regretabil numai că nu figurează aici și pruncucișa lui Schiller; dar editorul s-a gândit, poate, că este de ajuns dacă cunoscutul refren „Iosif, oh Iosif!” etc.¹⁴⁵ răsună de-a lungul întregii cărți. Cum sînt compuse aceste cîntece ale seducției se poate aprecia după una dintre strofe, compusă pe melodia unui cunoscut cîntec de leagăn. D-l Ludwig Köhler cîntă la pag. 299 :

Plîngi, mamă, plîngi !
 Inima copilei tale e rănită !
 Plîngi, mamă, plîngi !
 Fiica-ți nu mai e neprihănită !
 Sfaturile tale le-a nesocotit
 Și fără să-i pese a păcătuit !

În genere „Albumul” este o adevărată apoteoză a crimei. În afară de numeroasele pruncucideri amintite, d-l Karl Eck mai cîntă și un „Delict silvic”, iar șvabul Hiller, care și-a ucis cei cinci copii ai săi, este slăvit de d-l Johannes Scherr, într-o poezie scurtă, și de Ursa Major personal în una nesfîrșit de lungă. Ai impresia că te afli la un iarmaroc german, unde flașnetarii repetă la nesfîrșit povestirile lor feroase :

Tu sîngeros copil, tu fiu al iadului,
 Spune-mi ce-a fost a ta viață ?
 De groaza hrubei tale de tilhari
 În orice om inima-ngheață.
 Nouăzeci și șase vieti de om
 Curmate au fost de tine.
 Tu, monstrule, pe cine întilneai
 Îndată beregata i-o tăiai etc.

Îți vine foarte greu să faci o alegere între acești poeți, plini de vigoarea tinereții, și operele lor pline de sevă proaspătă; căci, în fond, este tot una dacă-i cheamă Theodor Opitz sau Karl Eck, Johannes Scherr sau Joseph Schweitzer; producțiile lor sînt, toate, deopotrivă de frumoase. Să luăm la întîmplare pe oricare dintre ele.

Iată că-l întîlnim iarăși pe prietenul nostru *Semmig-Văcarul*, preocupat să ridice primăvara la înălțimea speculativă a „adevăratului socialism” (pag. 35) :

Treziți-vă, treziți-vă, căci vine primăvara...
 În marșul ei năvalnic de peste munți și văi
 Pornește libertatea pe noile ei căi...

Despre ce fel de libertate este vorba aflăm numaidecît :

De ce priviți ca niște sclavi la semnul crucii ?
De-i liber, omul nu-ngenunche în fața unei zeități
Ce-a doborît ai patriei stejari falnici
Și alungat-a zeii libertății.

Este vorba deci de libertatea pădurilor seculare ale Germaniei, la a căror umbră Văcarul poate medita în tihnă asupra „socialismului, comunismului, umanismului” și cultiva în voie „al urii ghimpe împotriva tiranilor”. Despre ghimpi aflăm că

Nu-nflorește trandafir fără ghimpi,

încît putem spera că și „trandafirul” îmbobocit Andromeda își va găsi curînd „ghimpele” său potrivit și nu va mai „arăta” atît de „stîngace” ca mai sus. Văcarul activează și în interesul „Violetelor” — care pe atunci, firește, încă nu existau —, compunînd o poezie originală avînd ca titlu și refren : „Cumpărați violete ! Cumpărați violete ! Cumpărați violete !” (pag. 38).

Domnul N.h.s* se străduiește, cu un zel cît se poate de lăudabil, să compună 32 de pagini de versuri destul de diluate, fără să exprime însă în ele măcar o singură idee. Iată, de pildă, un „Cîntec proletar” (pag. 166). Proletarii vin în cadrul naturii — dacă ne-am apuca să spunem de unde vin, nu am mai termina niciodată — și, în fine, după lungi preambule se hotărăsc să rostească următoarea alocuțiune :

Natură ! Tu, mamă a tot ce e viu,
Cu dragostea-ți caldă ne ocrotești,
Tuturor fericire ne hărăzești,
Măreață și plină de taine ești !
Ascultă planul nostru sfînt !
Ascultă-al nostru jurămint !
Duceți vestea, fluvii, pîn'la mare !
Și, prin brădet, tu vînt de primăvară !

Cu aceasta poetul atinge o nouă temă, și acum el continuă cităva vreme pe același ton. În cele din urmă, în strofa a paisprezecea aflăm ce anume vor oamenii, dar despre asta nu merită osteneala să vorbim aici.

D-l Joseph *Schweitzer* este și el o cunoștință destul de interesantă :

Gîndul e suflet, iar acțiunea-i trup ;
Scinteia minții-i soț, iar fapta e soție.

* — Neuhaus, — *Nota Red.*

De acestea se leagă, în mod firesc, ceea ce vrea domnul J. Schweitzer, și anume :

Ca o surcea pe rugul libertății vreau să ard și să trosnesc
Pin'ce moartea, cu găleata, focul va veni să-mi stingă (pag. 213).

Dorința lui e împlinită. În aceste poezii el „trosnește” după pofta inimii. Că este într-adevăr o „surcea”, se observă chiar de la prima vedere, însă o „surcea” cit se poate de nostimă :

Cu fruntea sus și pumnul strins, liber sint și fericit (pag. 216).

Trebuie să fi fost incomparabil în această poziție. Din păcate, tulburările din august de la Leipzig¹⁴⁶ îl silesc să iasă în stradă, unde vede lucruri impresionante :

Văd în față, beți de singe — ce rușine, grozăvie ! —,
Tineri ținșoși ca vlăstarii roua morții îi imbie (pag. 217).

Herman Ewerbeck nu-și face nici el numele de rușine. El intonează, la pag. 227, un „Cîntec de luptă”, pe care l-au urlat, fără îndoială, și heruscii în pădurea teutoburgică :

Pentru libertate noi luptăm,
Pentru *liința ce-n sîn o durăm*.

Să fie oare acesta un cîntec de luptă pentru femeile însărcinate ?

Nu pentru bani sau pentru decorații
Ne batem noi și nici din îngîmfare,
Ci pentru generațiile viitoare etc.

Într-o altă poezie aflăm că

Sfinte-s ale omului *simțiri*
Sfint e și curatul său *cuget*.
Și toate sufletele delicate se ofilesc
De asemenea *cuget și simțiri*.

Așa cum ni se ofilesc și nouă „cugetul și simțirile” în fața unor versuri ca acestea.

Noi lumea asta o iubim,
Cu tot ce-n ea-i frumos și bun.
Muncim cu drag, muncim neîncetat
Pe-al omenirii ogor curat.

Și acest ogor ne răsplătește truda cu o recoltă de stihuri pline de simțire, cum nu ar fi putut ticlui nici însuși Ludovic Bavarzul.

D-l Richard Reinhardt este un tînăr liniștit și așezat. El „pășește încet, pașnic și tihnit pe-a dezvoltării sale liniștită cale” și ne prezintă o poezie închinată zilei de naștere a „tineri omeniri”, în care se mulțumește să cînte :

Al libertății pure soare de iubire,
A dragostei curate lumină, libertate,
A păcii și iubirii lumină dragă.

Citind aceste șase pagini, ni se mai înseninează puțin sufletul. În ele se pomenește de șaisprezece ori despre „dragoste”, de șapte ori despre „lumină”, de cinci ori despre „soare”, de opt ori despre „libertate”, fără să mai vorbim de „stele”, „luminozități”, „zile”, „delicii”, „bucurii”, „pace”, „trandafiri”, „văpăi”, „adevăruri” și alte delicii de mîna a doua ale existenței. Dacă ai avut cumva fericirea să fii cîntat *în felul acesta*, atunci poți, într-adevăr, să cobori în mormînt cu sufletul împăcat.

Dar ce să ne mai pierdem vremea cu niște cîrpaci cînd putem admira niște maestri de talia d-lor Rudolf Schwerdtlein și Ursa Major? Să lăsăm în plata domnului toate aceste încercări care, deși drăguțe, sînt totuși departe de a fi perfecte, și să ne îndreptăm privirile spre poezia socialistă desăvîrșită!

D-l Rudolf Schwerdtlein cîntă :

„Înainte !”

Noi sîntem ai vieții călăreți, Ura ! (de trei ori ura)
Încotro, voi călăreți ai vieții ?
Spre moarte ne-ndreptăm. Ura !
Și din goarnă sunăm. Ura ! (de trei ori ura)
Ce sunați cu foc din goarnă ?
Cu foc noi suflăm, moarte semănăm. Ura !
Oastea departe în urmă a rămas, Ura ! (de trei ori ura)
Ce face oastea în urmă, departe ?
Ea-și doarme somnul de veci. Ura !
Ascultă ! Nu sună din goarnă dușmanii ? Ura ! (de trei ori ura)
Vai vouă, gornști, vai vouă, sărmanii !
Acum călărim spre moarte. Ura !

Vai ție, sărman gornist ! — După cum vedem, călărețul vieții se avîntă cu curaj nu numai spre moarte ; el se avîntă cu tot atîta curaj spre cele mai mari ineptii, în care se simte atît de bine ca o căpușă în pielea oii. Cîteva pagini mai departe, călărețul vieții comandă „Foc” :

Sîntem atît de înțelepți și știm tot ce-i în lume,
În ritm amețitor viața ne-a dus mereu înainte...
Dar, de te urci în barcă, un val nu poți stîrni, vislînd,
Fără să-ți treacă fantome pe la urechi filfiind.

Ar fi de dorit ca acestui călăreț al vieții să-i filfiie cît de curînd, „pe la urechi”, un corp cît mai contondent, ca să alunge filfiitul fantomelor.

De muști din măr, între fruct și dinți
De îndată apare o fantomă,
În goana nebună tu coama de-o prinzi
Cu urechi de armăsar se cabrează un spectru.

Călărețului vieții i „se cabrează” și lui ceva de ambele părți ale capului, însă nu niște „urechi de armăsar” :

Tircoale-ți dau gîndurile, ca niște hiene,
Pe-aleasa inimii de vrei s-o îmbrățișezi.

Cu acest călăreț al vieții se întîmplă același lucru ca și cu alți războinici viteji. El nu se teme de moarte, dar tremură ca varga cînd este vorba de „fantomă”, de „spectre” și mai cu seamă de „gînduri”. Ca să scape de ele, el hotărăște să dea foc întregii lumi, „se încumetă să dezlănțuie incendiul general al lumii” :

Dărimă ! e astăzi lozinca dintii,
De vrei contradicției capăt să-i pui ;
Spiritul, trupul prefacă-se-n scrum,
Natura și ființa s-o cernă acum ;
Precum minereul topit în cuptoare,
În foc capete lumea o nouă-nchegare.
Demonul ieșit din focul judecării de-apoi
Va fi pentru lume-nceputul unei ere noi.

A nimerit-o bine călărețul vieții. Contradicția singurei căi, a marii lozinci de cernere a naturii și ființei este tocmai faptul că minereul trebuie să se topească în cuptoare devenind trup și spirit, adică năruirea noii ere a lumii înseamnă o nouă închegare a acesteia în focul judecării de apoi sau, pentru a ne exprima altfel, s-o ia dracul lumea asta care arde în focul începutului.

Și acum să revenim la vechiul nostru prieten Ursa Major. De Hilleriada lui am mai pomenit mai înainte. Ea începe cu un mare adevăr :

Voi, cei de domnul răsfățați, nu știți
Cît e de rău în zdrențe viața s-o începi ;
Scăpare nu-i nicicînd.

După ce am fost nevoiți să ascultăm, pînă în cele mai mici amănunte, toată această ieremiadă, Ursa Major izbucnește iarăși, în „Ipocrizie” :

În veci fii blestemată, tu lume rea, haină,
 Și tu idol de aur, în veci disprețuit,
 Și voi, toți bogătașii care nu știți ce-i mila,
 Căci voi sînteți aceia ce săvîrșirăți crima,
 De sînge de copil vi-s mîinile pătate !
 Iar adevărul ăsta, din gura-mi de poet,
 Eu vi-l azvîrl chiar astăzi, plin de revoltă-n față
 Și ceasul răzbunării, nerăbdător l-aștept !

S-ar putea crede că Ursa Major dă dovadă de o temeritate grozavă cînd „din gura sa de poet azvîrle oamenilor adevărul în față”. Dar puteți fi perfect liniștiți, nu aveți de ce să fiți atît de îngrijorați de ficatul și de siguranța lui. Bogății se ating tot atît de puțin de Ursa Mare pe cît se atinge și Ursa Mare de ei. Poetul nostru e doar de părere că bătrînul Hiller ar trebui să fie sau decapitat, sau :

Sub capu-i de ucigaș să puneți, negreșit,
 O pernă cît mai moale, din puful cel mai fin,
 C-astfel — spre-al vostru bine —, fiindu-i somnul lin;
 Să uite fericirea de care l-ați lipsit ;
 Iar cînd sfîrși-va somnul, atuncea nu uitați :
 Cu *200 harpe*, auzu-i să-ncîntați,
 Să nu mai audă glasul copilului ucis,
 Și chipul lui cel gingaș să nu-l mai vadă-n vis.
 Distrăți-l ca să uite, cu dragoste-l tratați ;
 În felu-acesta, poate, de el veți fi iertați
 De-a voastră mîrșăvie. Atunci va fi-mpăcată
 Și-a voastră conștiință de crimă descărcată (pag. 263)

Culmea blindeții, acesta este, de fapt, adevărul „adevărului socialism” ! „Spre binele vostru !” „Conștiința împăcată !” Ursa Major a dat în mintea copiilor și înșiră basme pentru copii. Se știe doar că el tot mai așteaptă „să bată ceasul răzbunării”.

Dar și mai nostime decît Hilleriada sînt „Idilele din cimitir”. Mai întîi autorul asistă la înmormîntarea unui om sărac și aude bocetele văduvei lui, apoi la aceea a unui tînăr soldat căzut în război, care era singurul sprijin al bătrînului său tată, pe urmă la aceea a unui prunc ucis de mama sa și, în fine, la aceea a unui om bogat. Văzînd toate acestea, „cade pe gînduri” și iată că

Luminoasă, clară privirea-mi deveni
 Și, strălucind, pătrunse-n adîncul de mormînt (pag. 285).

Din păcate, versurile lui nu sînt destul de clare pentru ca să poată fi pătruns „adîncul” lor.

Misterul mi se lămuri

În schimb, pentru dînsul a rămas „mister” de nepătruns ceea ce „s-a lămurit” pentru toată lumea, și anume înspăimîntătoarea lipsă de valoare a versurilor lui. Și clarvăzătorul urs văzu cum „se petrec, aproape într-o clipită, cele mai mari minuni”. Degetele unui om sărac se prefac în corali, părul în mătase, și astfel văduva lui ajunge o femeie foarte bogată. Din groapa soldatului țîșnește o flacăra care mistuie palatul regelui. Din mormîntul copilului răsare un trandafir, al cărui parfum ajunge pînă în temnița în care zace mama lui. Bogatul se transformă, prin metempsihoză, într-o viperă și Ursa Major își rezervă personal plăcerea de a o lăsa să fie strivită de călcîiul fiului său cel mai mic ! Și în felul acesta, socoate Ursa Major, „va avea fiecare dintre noi parte de nemurire”.

De altfel, ursul nostru nu e de loc lipsit de curaj. La pag. 273 el își desfide cu glas tunător „nenorocul”. El nu se teme de el, întrucît :

Un leu puternic și-a găsit sălaş în mine,
E atît de curajos, de mare și de sprinten ;
Păzește-te, ferește-te de gheara lui !

Da, Ursa Major „este însuflețit de dorul luptei” și „nu se teme de răni”.

Scris de F. Engels aproximativ
prin ianuarie—aprilie 1847

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Congresul economiştilor

După cum se ştie, există aici câţiva avocaţi, funcţionari, medici, rentieri, negustori etc. care, sub pretextul unei „Association pour le libre échange” (aidoma celei de la Paris), se iniţiază reciproc în economie politică. În ultimele trei zile ale săptămînii trecute, aceşti domni au fost în culmea fericii. Ei s-au întrunit într-un mare congres al celor mai mari economişti din toate ţările şi au gustat plăcerea inexprimabilă de a auzi adevărurile economiei nu din gura unui domn Jules Bartels, Le Hardy de Beaulieu, Faider sau Fader * sau a altor mărimi necunoscute, ci din gura corifeilor ştiinţei. Erau fericiţi, entuziasmaţi, extaziaţi, erau în al nouălea cer.

Mai puţin fericiţi însă au fost corifeii ştiinţei înşişi. Se aşteptaseră la o luptă uşoară, dar lupta a fost crîncenă ; credeau că nu trebuie decît să vină, să vadă şi să învingă ; în realitate nu au învins decît la vot, în timp ce în ziua a doua au fost bătuţi în mod categoric în discuţii, iar în a treia zi au scăpat de o nouă înfrîngere şi mai categorică numai cu ajutorul unor intriği. Şi chiar dacă publicul extaziat nu a observat nimic, ei înşişi nu au putut să nu resimtă acest lucru în mod dureros.

Am luat parte la congres. De la bun început nu am avut prea mare încredere în aceşti corifei ai ştiinţei, a căror ştiinţă constă, în primul rînd, în aceea că în permanenţă se contrazic cu cea mai mare seninătate unii pe alţii şi totodată pe ei înşişi. Mărturisim însă că acest congres ne-a răpit şi bruma de încredere pe care am fi putut-o avea în acei ale căror scrieri şi cuvîntări ne erau mai puţin cunoscute. Măr-

* Joc de cuvinte : Fader — de la cuvîntul „fade” (fad, trivial) ; Faider — numele unui participant la congresul economiştilor. — *Nota Trad.*

turism că am fost uimiți să auzim asemenea platitudini și lucruri anoste, asemenea banalități arhicunoscute. Mărturisim că nu ne-am așteptat ca reprezentanții științei să nu aibă de comunicat nimic mai interesant decât acele noțiuni elementare de economie politică care, ce-i drept, ar putea fi noi pentru niște copii de 7—8 ani, dar care pentru oameni maturi, și în special pentru membrii unor asociații pour le libre échange, este de presupus că le sînt cunoscute. S-a dovedit totuși că acești domni și-au cunoscut mai bine publicul decât noi.

Cel mai bine s-au comportat la congres englezii. Ei sînt cei mai interesați în această problemă; deschiderea piețelor de pe continent îi preocupă în cel mai înalt grad; pentru ei problema libertății comerțului este o problemă vitală. Și au arătat acest lucru destul de lămurit: ei, care nu vorbesc niciodată altă limbă decât engleza lor, au binevoit, în interesul scumpului lor free-trade*, să vorbească franceza. Reieșea limpede cît de mult îi atingea la pungă această chestiune. Francezii s-au prezentat ca ideologi puri și ca erudiți exaltați. Ei nu s-au distins nici măcar prin spiritul francez, prin originalitatea concepției. Dar cel puțin au vorbit o franceză frumoasă și aceasta se aude la Bruxelles foarte rar. — Olandezii au fost plicticoși și pedanți. Danezul, d-l David, nici nu a putut fi înțeles. Belgienii au jucat mai mult rolul unor auditori pasivi și în orice caz nu s-au ridicat niciodată deasupra industriei lor naționale, specializată în imitații. În sfîrșit, germanii, cu excepția lui Weerth, care s-a manifestat mai mult ca englez decât ca german, au constituit la parte onteuse** a întregului congres. Lor li s-ar fi convenit cununa, dacă în cele din urmă nu ar fi cîștigat-o un belgian pentru națiunea sa.

Prima zi. Discuții generale. Ele au fost deschise de belgieni prin d-l Faider, care prin toată atitudinea lui, prin ținută și prin limbaj a afișat acele maniere exagerate de filfizon care se lăfăiesc în mod atît de dezgustător pe străzile și promenadele din Bruxelles. D-l Faider a debitat numai fraze goale și nu s-a încumetat să abordeze nici cele mai elementare adevăruri economice. Dar să nu ne pierdem atîta timp cu el cît ne-a răpît el nouă cu vorbăria lui fără sfîrșit.

La tribună s-a urcat apoi d-l Wolowski, profesor etc. la Paris. Un evreu polonez franțuzit. Infumurat, grandilocvent

* — libertatea comerțului. — *Nota Trad.*

** — rușinea. — *Nota Trad.*

și superficial, el întrunește în persoana lui toate defectele celor trei națiuni, fără a întruni și calitățile lor. D-l Wolowski a declanșat un entuziasm extraordinar printr-un discurs dinainte aranjat care abunda de sofisme neașteptate. Din păcate însă, acest discurs nu era proprietatea d-lui Wolowski, ci era o compilație din „Sofisme economice” ale d-lui Frédéric Bastiat¹⁴⁷. Firește că publicul din Bruxelles care l-a aplaudat nu a putut să știe acest lucru. D-l Wolowski și-a exprimat regretul că oponentul său va fi un protecționist *german* și că în felul acesta nu protecționistii francezi vor avea inițiativa. El și-a primit însă pedeapsa cuvenită. La sfârșitul discursului său, d-l Wolowski s-a făcut cât se poate de ridicol. Vorbind despre clasele muncitoare, el le-a promis munți de aur sub regimul libertății comerțului și a atacat în numele lor, cu o vehemență simulată, pe protecționisti. Da, a strigat el, ridicînd glasul pînă la un falset patetic, da, acești protecționisti, „ces gens qui n'ont rien là qui batte pour les classes laborieuses” * (și spunînd aceste cuvinte se bătea pe pîntecul său destul de proeminent), acești protecționisti ne împiedică să realizăm dorințele noastre cele mai scumpe și să-i ajutăm pe muncitori să scape de mizerie! Din păcate, toată înverșunarea lui este prea artificială pentru a face vreo impresie asupra puținilor muncitori aflați la galerie.

D-l Rittinghausen din Colonia, reprezentantul patriei germane, a citit un referat nemaipomenit de plictisitor în apărarea sistemului protecționist. El s-a manifestat ca un veritabil german. Cu o mină din cele mai jalnice a început să deplîngă situația proastă din Germania, neputința industriei ei, și a implorat de-a dreptul pe englezi să permită Germaniei să se apere împotriva concurenței lor copleșitoare. Cum adică, domnii mei, a spus el, vreți să introduceți la noi libertatea comerțului, vreți să concurăm în mod liber toate națiunile cînd mai avem peste tot bresle, cînd încă nu ne putem concura în mod liber nici măcar noi între noi?

D-lui Rittinghausen i-a răspuns d-l Blanqui, profesor, deputat și conservator progresist din Paris, autorul unei mizerabile istorii a economiei politice¹⁴⁸ și a altor lucrări proaste, pilonul așa-numitei „École française” a economiei politice. E un bărbat bine hrănit, scrobît, a cărui figură exprimă un amestec dezgustător de severitate simulată, de gravitate și filantropie. Cavalier al Legiunii de onoare, cela va sans

* — acești oameni care nu simt nimic pentru clasele muncitoare. —
Nota Trad.

dire *. D-l Blanqui a vorbit cu foarte multă volubilitate și foarte puțin spirit, și firește că acest lucru trebuia să impună liber-schimbștilor din Bruxelles. De altfel ceea ce a spus este de zece ori mai insignifiant decât ceea ce a scris în trecut. Să nu ne oprim la aceste fraze.

A venit apoi rîndul d-rului Bowring, membru radical al parlamentului și moștenitor al înțelepciunii lui Bentham, al cărui schelet îl posedă ¹⁴⁹. El însuși este un fel de schelet à la Bentham. Se vedea că alegerile au trecut, căci d-l Bowring a considerat că nu mai este nevoie să facă concesii poporului și s-a manifestat ca un adevărat burghez. El a vorbit o franceză curgătoare și corectă, cu un pronunțat accent englezesc, subliniind efectul cuvintelor sale prin gesturile cele mai sacadate și mai caraghioase pe care le-am văzut vreodată. D-l Bowring, reprezentantul lacomei burghezii engleze, declara că a venit în sfîrșit timpul să ne lepădăm de egoism și să ne întemeiem propria noastră fericire pe fericirea celorlalți. A pomenit, firește, de vechiul „adevăr” economic potrivit căruia poți face mai multe afaceri, deci să câștigi mai mult cu un milionar decât cu posesorul a numai o mie de taleri. — În incheiere a ridicat în slavă pe cet envoyé du ciel ** — contrabandistul.

După el a urmat d-l Duchateau, președinte al „Asociației pentru protecția muncii naționale” din Valenciennes, care, răspunzînd provocării d-lui Wolowski, a apărat sistemul protecționist francez. El a repetat foarte calm și răs-picat cunoscutele teze ale protecționistilor, socotind pe drept cuvînt că acestea ar fi suficiente pentru a le strica d-lor free-traderi dispoziția pentru tot timpul congresului. El a fost în mod indiscutabil cel mai bun orator al zilei.

I-a răspuns d-l Ewart, membru al parlamentului, într-o franceză aproape ininteligibilă, repetînd argumentele cele mai plate și mai comune ale ligii împotriva legilor cerealelor ¹⁵⁰, pe care în Anglia demult le știu pe de rost pînă și puștii de pe stradă.

Pe d-l Campan, delegat al Asociației liber-schimbștilor din Bordeaux, îl menționăm numai pentru a respecta ordinea în care s-au perindat vorbitorii. Ceea ce a spus a fost atît de lipsit de importanță, încît nu ne mai amintim nici un cuvînt.

D-l colonel Thompson, membru al parlamentului, a redus problema la următoarea poveste simplă: într-un oraș birjarii

* — se înțelege de la sine. — *Nota Trad.*

** — trimis al cerului. — *Nota Trad.*

cer 1^{1/2} fr. pentru o cursă. Se introduce însă un autobus care pentru aceeași cursă percepe taxa de 1fr. Așadar, vor spune birjarii, la fiecare cursă 1/2 fr. este sustras din comerț. Acest lucru este oare adevărat? Unde rămîne jumătatea de franc? El, călătorul, va cumpăra cu acești bani altceva: plăcinte, prăjituri etc. Așadar 1/2 fr. intră totuși în comerț, iar consumatorul are mai mult folos de pe urma lui. Acesta este cazul protecționistilor, care apără pe birjar, și al free-traderilor, care vor să introducă autobusul. Bunul colonel Thompson uită numai că foarte curînd concurența anulează acest avantaj al consumatorului, făcîndu-l să piardă într-un caz tocmai atît cît a cîștigat în alt caz.

Ultimul a luat cuvîntul d-l Dunoyer, consilier de stat din Paris, autor al mai multor lucrări, printre care „Despre libertatea muncii”¹⁵¹, în care îi învinovățește pe muncitori că fac prea mulți copii. Cu tonul vehement al consilierilor de stat a spus lucruri fără importanță. D-l Dunoyer este un ventru * bine hrănit, cu chelie și cu o față roșie, ieșită în afară ca la cîini, care, pe cît se pare, nu e obișnuit să fie contrazis, totuși nici pe departe atît de fioros pe cît ar voi să pară. D-l Blanqui spunea despre invectivele sale ieftine la adresa proletariatu-lui: „M. Dunoyer dit aux peuples les mêmes vérités austères qu’au dernier siècle les Voltaire et Rousseau disaient aux princes” **.

Cu aceasta, discuția generală a luat sfîrșit. În numărul viitor vă vom relata discuțiile care au avut loc în ziua a doua și a treia cu privire la fiecare problemă în parte¹⁵².

Scris de F. Engels între
19 și 22 septembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 76 din 23 septembrie 1847

* — burtos. — *Nota Trad.*

** — „D-l Dunoyer spune popoarelor aceleași adevăruri austere pe care cu un secol în urmă Voltaire și Rousseau le spuneau prinților”. — *Nota Trad.*

Karl Marx

Protecționiștii, liber-schimbiiștii și clasa muncitoare ¹⁵³

Protecționiștii nu au protejat niciodată mica industrie, munca manuală propriu-zisă. Au cerut oare în Germania dr. List și școala sa taxe vamale protecționiste pentru mica industrie a pînzeturilor, pentru țesătoria manuală, pentru meserii? Nu, iar atunci cînd au solicitat taxe vamale protecționiste, ei au făcut-o numai pentru a înlocui munca manuală cu mașinile, industria patriarhală cu industria modernă. Într-un cuvînt, ei vor să extindă dominația burgheziei, în special dominația marilor capitaliști industriali. Ei au mers atît de departe, încît au proclamat răspicat decăderea și pieirea micii industrii, a micii burghezii, a micii agriculturi, a micilor țărani ca pe un eveniment tragic, dar inevitabil și necesar pentru dezvoltarea industrială a Germaniei.

Pe lîngă școala d-rului List mai există în Germania, în această țară a școlilor, o altă școală, care cere nu numai un sistem vamal protecționist, ci un sistem prohibitiv propriu-zis. Conducătorul acestei școli, d-l v. Gülich, a scris o lucrare foarte științifică despre istoria industriei și a comerțului ¹⁵⁴, care a fost tradusă și în franceză. D-l v. Gülich este un filantrop sincer; el privește cu seriozitate problema protejării muncii manuale, a muncii naționale. Ei bine! Ce face el? El începe prin a-l combate pe dr. List, dovedește că în sistemul lui List bunăstarea clasei muncitoare nu ar fi decît o falsă aparență, o frază goală și răsunătoare, și face apoi, la rîndul său, următoarea propunere:

- 1) să se interzică importul produselor industriale străine;
- 2) să se fixeze taxe vamale de import foarte ridicate pe materiile prime care vin din străinătate, ca bumbac, mătase etc. etc., pentru a proteja industria lînii și a pînzeturilor din țară;

3) tot astfel și asupra mărfurilor coloniale, pentru a înlocui prin produse indigene zahărul, cafeaua, indigoul, coșenița, diferitele specii de lemn scump etc. etc.

4) să se pună impozite ridicate asupra mașinilor indigene, pentru a proteja munca manuală împotriva mașinilor.

Se observă că d-l v. Gülich este un om care acceptă sistemul cu toate consecințele lui. Și ce se realizează prin aceasta? Nimic altceva decât că se împiedică nu numai pătrunderea produselor industriale străine, dar chiar și dezvoltarea industriei naționale.

D-l List și d-l v. Gülich constituie două extreme între care oscilează acest sistem. Dacă acest sistem vrea să protejeze progresul industriei, atunci el jertfește tocmai munca manuală, munca în genere; dacă vrea să protejeze munca manuală, atunci este jertfit progresul industrial.

Să ne întoarcem la protecționiștii propriu-ziși, care nu împărtășesc iluziile d-lui v. Gülich.

Dacă ei ar vorbi clasei muncitoare în mod sincer și într-o limbă accesibilă, ei ar putea rezuma filantropia lor în următoarele cuvinte: este mai bine să fii exploatat de compatrioții tăi decât de străini.

Eu cred că clasa muncitoare nu se va mulțumi niciodată cu această soluție, care, trebuie să mărturisim, deși este foarte patriotică, are totuși un caracter oarecum ascetic și spiritualist pentru oameni a căror unică ocupație constă în producerea de bogății, de bunuri materiale.

Dar protecționiștii vor spune: „În felul acesta menținem cel puțin actuala stare de lucruri din societate. De bine, de rău asigurăm astfel muncitorului posibilitatea de a avea de lucru și împiedicăm ca el să fie aruncat în stradă din cauza concurenței străine”. Nu vreau să combat această afirmație. O accept. Menținerea, perpetuarea actualei stări de lucruri este, așadar, cel mai bun rezultat la care vor ajunge protecționiștii în cazul cel mai bun. Foarte bine, dar pentru clasa muncitoare nu se pune problema de a menține actuala stare de lucruri, ci a o transforma în contrariul ei.

Protecționiștilor le mai rămâne o ultimă scăpare: ei spun că sistemul lor nu pretinde că ar fi un mijloc care să ducă la reforme sociale, dar că ar fi totuși necesar să se înceapă cu reforme sociale în interiorul țării înainte de a se putea ajunge la reforme economice în relațiile internaționale. După ce sistemul protecționist a fost la început reacționar, apoi conservator, el devine în cele din urmă conservator-progresist.

Deși, la prima vedere, această teorie pare a fi ademenitoare, practică și rațională, iese totuși clar la iveală contradicția care se ascunde îndărătul ei. Stranie contradicție! Sistemul vamal protecționist pune în mîna capitalului unei țări armele cu ajutorul cărora să poată înfrunta capitalurile celorlalte țări; el întărește puterea acestui capital față de capitalul străin; totodată adepții acestui sistem își închipuie că în felul acesta îl vor slăbi și diminua față de clasa muncitoare. Dar aceasta nu înseamnă decît a face în cele din urmă apel la filantropia capitalului, ca și cum capitalul ca atare ar putea să fie filantrop. În general însă reformele sociale nu pot fi niciodată realizate prin slăbiciunile celui puternic. Ele trebuie să fie realizate și vor fi realizate prin puterea celui slab.

De altfel nici nu este nevoie să mai insistăm asupra acestui lucru. Din moment ce protecționistii admit că reformele sociale nu constituie o parte integrantă a sistemului lor, că nu emană de la el, că ele constituie o problemă aparte, ei s-au și îndepărtat de problema socială. Voi lăsa de aceea la o parte pe protecționisti și voi vorbi de liber-schimbism, de influența lui asupra situației clasei muncitoare.

Scris de K. Marx
în a doua jumătate
a lunii septembrie 1847

Se tipărește după textul
ediției din 1848
Tradus din limba germană.

Apărut sub formă de broșură:
„Zwei Reden über die Freihandels-
und Schutzzollfrage von Karl Marx”,
Hamm, 1848

Friedrich Engels

Congresul de la Bruxelles în legătură cu problema libertății comerțului

La 16, 17 și 18 septembrie s-a ținut aici (la Bruxelles) un congres al economiștilor, industriașilor, comercianților etc. pentru a discuta problema libertății comerțului. Au participat aproape 150 de reprezentanți ai tuturor națiunilor. Din partea free-traderilor englezi au luat parte următorii membri ai parlamentului : dr. Bowring, colonelul Thompson, d-l Ewart și d-l Brown, James Wilson Esq., editor al revistei „*Economist*”¹⁵⁵, și alții ; din Franța au sosit : d-l Wolowski, profesor de jurisprudență, d-l Blanqui, deputat, profesor de economie politică, autor al unei lucrări de istorie a acestei științe și al altor lucrări, d-l Horace Say, fiul binecunoscutului economist, d-l Ch. Dunoyer, membru al consiliului privat, autor al mai multor lucrări despre probleme de politică și de economie politică, și alții. Din Germania n-a venit nici un liber-schimbist, în schimb Olanda, Danemarca, Italia etc. au trimis reprezentanți. Senor Ramon de la Sagra din Madrid intenționează să vină, dar a sosit prea târziu. Cred că nu mai este necesar să menționăm prezența unui mare număr de liber-schimbști belgieni, fiind un lucru de la sine înțeles.

Astfel cei mai de seamă oameni de știință s-au întrunit să discute importanța problemă dacă omenirea are de câștigat de pe urma libertății comerțului. Credeți, desigur, că discuțiile care au avut loc în cadrul unei adunări atât de strălucite — discuții la care au luat parte cei mai de vază economiști din lume — trebuie să fi fost cât se poate de interesante. Presupuneti, desigur, că oameni ca dr. Bowring, colonelul Thompson, Blanqui și Dunoyer au rostit cuvântări deosebit de elocvente, au adus argumente dintre cele mai convingătoare, au prezentat toate problemele într-o lumină cu totul nouă și originală. Dacă ați fi fost însă de față, ați fi suferit o cruntă

deziluzie. Nobilele dv. așteptări, frumoasele dv. iluzii s-ar fi spulberat în mai puțin de o oră. Am luat parte la nenumărate adunări publice și discuții. Când am fost în Anglia, am avut prilejul să-i aud de sute de ori pe adepții Ligii înșirindu-și argumentele împotriva legilor cerealelor, dar pot să vă asigur că niciodată n-am auzit ca lucruri atât de insipide, plicticoase și banale să fie prezentate cu o asemenea mulțumire de sine. N-am fost pînă acum niciodată atât de dezamăgit. Ce s-a petrecut la congres nici nu merită să fie considerat o discuție, ci doar o trîncăneală de cafenea. Aceste lumini ale științei nu s-au aventurat niciodată să aprofundeze domeniul economiei politice în sensul strict al cuvîntului. Nu vă voi repeta toate lucrurile răsuflete care s-au spus în primele două zile. Citiți două sau trei numere din „League” sau „Manchester Guardian”¹⁵⁶ și veți găsi tot ceea ce s-a vorbit acolo, cu excepția poate a citorva sentințe convingătoare pronunțate de d-l Wolowski, pe care acesta le-a furat însă din „Sophismes Economiques”, lucrarea d-lui Bastiat (conducătorul adepților libertății comerțului din Franța). Liber-schimbistii nuse așteptau să întîmpine vreo altă opoziție în afară de cea a unui protecționist german, d-l Rittinghausen, un individ în genere insipid. Dar pe neașteptate a luat cuvîntul d-l Duchateau, industriaș francez și protecționist, care și-a apărat punga întocmai cum d-l Ewart sau d-l Brown și-au apărat-o pe a lor, și li s-a opus cu atîta înverșunare, încît în ziua a doua a discuțiilor mulți delegați, chiar liber-schimbști, s-au dat bătăuți. Și-au luat însă revanșa la vot — rezoluțiile au fost, firește, adoptate aproape în unanimitate.

În ziua a treia s-a discutat o problemă care-i interesează po cititorii dv., și anume: „Va fi oare adoptarea pe plan mondial a libertății comerțului în folosul clasei muncitoare?”. Un răspuns afirmativ la această problemă a dat d-l Brown, liber-schimbist din South Lancashire, într-o lungă cuvîntare în limba engleză; el și d-l Wilson au fost singurii care au vorbit în engleză, restul au vorbit toți în franceză: dr. Bowring — foarte bine, colonelul Thompson — acceptabil, d-l Ewart — execrabil. D-l Brown a repetat, pe un ton plîngăreț, foarte asemănător cu acela al unui pastor anglican, o parte din vechile argumente ale Ligii.

După el a luat cuvîntul d-l *Weerth*, originar din Prusia renană. Cred că îl cunoașteți — e un tînăr comerciant ale cărui poezii sînt binecunoscute și foarte apreciate în întreaga Germanie și care, locuind timp de mai mulți ani în

Yorkshire, a cunoscut îndeaproape condițiile de trai ale muncitorilor. Printre aceștia el are o mulțime de prieteni, care vor fi bucuroși să afle că nu i-a uitat. Întrucît cuvîntarea lui va constitui pentru cititorii dv. cea mai interesantă parte a congresului, o voi reda mai pe larg. Iată ce a spus :

„Domnilor ! Dv. discutați problema influenței pe care ar avea-o libertatea comerțului asupra situației clasei muncitoare. Afirmăți că nutriți cea mai caldă simpatie pentru această clasă. Acest lucru mă bucură mult și sînt uimit că nu văd totuși printre dv. nici un reprezentant al clasei muncitoare ! Clasele avute din Franța sînt reprezentate aici printr-un pair, cele din Anglia prin mai mulți membri ai parlamentului, cele din Belgia printr-un fost ministru și chiar și cele din Germania printr-un onorabil domn care ne-a făcut o descriere fidelă a stării de lucruri din această țară. Dar unde sînt reprezentanții muncitorilor ? Nu văd aici pe nici unul ; de aceea, domnilor, îngăduiți-mi să iau apărarea intereselor lor. Permiteți-mi, vă rog, să vorbesc în numele muncitorilor, și în special în numele celor cinci milioane de muncitori englezi, printre care mi-am petrecut cîtiva dintre cei mai plăcuți ani ai vieții mele, pe care îi cunosc și pe care îi îndrăgesc. (Aplauze). Într-adevăr, domnilor, se impune ca muncitorii să fie tratați cu mai multă omenie. Pînă acum ei n-au fost tratați ca oameni, ci ca niște animale de povară, ba mai mult, ca o marfă, ca niște mașini ; industriașii englezi știu acest lucru atît de bine, încît nu spun niciodată : «folosim atîția muncitori», ci «atîtea brațe de muncă». Acționînd după acest principiu, clasele avute nu au ezitat niciodată să profite de serviciile lor atîta timp cît au avut nevoie de ei și să-i arunce apoi în stradă de îndată ce nu au mai putut storce nici un profit de pe urma lor. Astfel situația acestor paria ai societății moderne a ajuns să fie atît de precară, încît nu se mai poate înrăutăți. Oriunde v-ați arunca privirea, pe malurile Rinului, pe străduțele murdare și pestilențiale din Manchester, Leeds și Birmingham, pe dealurile Saxoniei și Sileziei sau în cîmpiile Westfaliei, pretutindeni veți întîlni aceleași fețe livide de foame, aceeași desperare adîncă în ochii oamenilor care își revendică în zadar drepturile și locul ce li se cuvine în societatea civilizată. (Rumoare)*.

D-l Weerth a declarat apoi că, după părerea lui, sistemul protecționist nu ocrotește cîtuși de puțin pe muncitori, dar că nici libertatea comerțului — a spus el fătiș și răspicat, deși el însuși este un adept al libertății comerțului — nu va schimba niciodată situația lor mizeră. El nu împărtășește de loc iluziile liber-schimbîștilor în ceea ce privește efectele binefăcătoare pe care le-ar avea adoptarea sistemului lor asupra clasei muncitoare. Dimpotrivă, libertatea comerțului, deplina realizare a principiilor liberei concurențe, care vor avea drept consecință o concurență și mai înverșunată între capitaliști, vor sili pe muncitori să se concureze și mai aprig. Deplina libertate a concurenței va da în mod inevitabil un imens imbold invențiilor de noi mașini, înlocuind astfel zilnic încă mai mulți muncitori ca acum. Ea va stimula în fel și chip

producția, dar tocmai din acest motiv ea va stimula în aceeași măsură și supraproducția, supraaglomerarea piețelor și zguduiriile vieții comerciale. Liber-schimbistii pretind că în sistemul libertății comerțului aceste zguduiri cumplite vor înceta ; în realitate însă lucrurile se vor petrece exact invers, ele se vor înmulți și se vor întezi mai mult ca oricând. Este posibil, ba este chiar cert, că la început ieftinirea alimentelor va fi în folosul muncitorilor, că reducerea cheltuielilor de producție va face să crească consumul și cererea de forță de muncă, dar foarte curînd aceste avantaje se vor transforma în mizerie, concurența dintre muncitori îi va aduce în scurt timp la nivelul anterior de mizerie și foamete. După aceste argumente și multe altele (care se pare că au fost cu totul noi pentru adunare, deoarece au fost ascultate cu cea mai mare atenție, deși reporterul lui „Times” a găsit de cuviință să treacă peste ele cu o observație sarcastică, pe cît de nerușinată, pe atît de semnificativă: „banalități de-ale cartiștilor”), d-l Weerth și-a încheiat cuvîntarea în felul următor :

„Și să nu credeți, domnilor, că cele spuse mai sus sînt numai păreri mele personale ; ele sînt și păreri muncitorilor englezi, o clasă pe care o îndrăgesc și o respect, pentru că e formată din oameni inteligenți și energici, și (aplauze, exclamații : «asta o spune din politețe») voi dovedi aceasta prin cîteva fapte. Timp de șase ani domnii din Ligă, pe care îi vedem aici, au solicitat în zadar sprijinul muncitorilor. Muncitorii n-au uitat nici o clipă că capitaliștii sînt dușmanii lor firești ; ei țineau minte tulburările provocate de Ligă în 1842¹⁶⁷ și felul în care patronii s-au opus legii zilei de muncă de zece ore. Numai către sfîrșitul anului 1845, cartiștii, *elita* clasei muncitoare, s-au aliat la un moment dat cu Liga pentru a zdrobi inamicul comun, aristocrația funciară. Dar aceasta a durat foarte puțin timp, și muncitorii nu s-au lăsat niciodată amăgiți de promisiunile iluzorii ale lui Cobden, Bright & Co. și nici nu au sperat că promisiunile cu privire la ieftinirea pîinii, sporirea salariilor și lucru din plin se vor realiza. Nu, nici o clipă ei nu au încetat să se încreadă numai în propriile lor efortări de a-și crea un partid aparte, avînd în frunte conducători proprii, pe neobositul Duncombe și pe Feargus O'Connor, care, în ciuda tuturor calomniilor” (aici d-l Weerth s-a uitat la dr. Bowring, care a schițat o mișcare rapidă și spasmodică), „va sta, peste cîteva săptămîni, pe aceeași bancă cu dv. în Camera comunelor. Așadar, în numele acelor milioane care nu cred că libertatea comerțului va face minuni, fac apel la dv. să căutați alte mijloace pentru a îmbunătăți în mod efectiv situația lor. Domnilor, fac apel la dv. în propriul dv. interes. Nu mai aveți a vă teme de împăratul tuturor rușilor, nu mai aveți a vă teme de o invazie a cazacilor, dar, dacă nu veți lua măsuri de precauție, va trebui să vă temeți de năvala propriilor dv. muncitori, iar aceștia vor fi mai teribili decît toți cazacii din lume. Domnilor, muncitorii nu mai vor să audă de la dv. cuvinte frumoase, ei cer fapte. Și acest lucru nu trebuie să vă sîrmească. Ei își amintesc prea bine că în 1830 și 1831, cînd au cucerit

pentru dv. Reformbill-ul la Londra, cînd au luptat pentru dv. pe străzile Parisului și Bruxellesului, li se făcea curte, li se strîngea mina, erau ridicați în slăvi, dar că după cîțiva ani, cînd au cerut pîine, au fost primiți cu obuze și baionete. (Exclamații: „Vai, nu, nu!” „Da, da! Buzançais, Lyon!”¹⁵⁸). De aceea, repet, înfăptuiți libertatea comerțului, foarte bine, în același timp gîndiți-vă însă la alte măsuri în folosul clasei muncitoare, altfel vă veți căi. (Aplauze puternice).“

A luat apoi cuvîntul dr. *Bowring*, care a răspuns d-lui *Weerth* :

„Domnilor, pot să vă spun că onorabilul delegat care a vorbit chiar acum nu a fost ales de muncitorii englezi ca să-i reprezinte la congres. Dimpotrivă, poporul englez ne-a dat de obicei nouă voturile sale în acest scop și de aceea noi revendicăm dreptul nostru de adevărați reprezentanți ai lui“.

El a încercat apoi să arate efectele binefăcătoare ale libertății comerțului, căutînd să dovedească aceasta prin creșterea importului de articole alimentare în Anglia după introducerea, în urmă cu un an, a noului tarif. Atîtea ouă, atîtea kilograme de unt, brînză, șuncă, slănină, atîtea capete de vite etc. etc. ; cine a putut să mănînce toate acestea dacă nu muncitorii englezi ? El a uitat însă să ne spună ce cantități din aceleași articole au fost produse în minus în Anglia de cînd a fost permisă concurența străină. El a luat drept axiomă faptul că creșterea importului dovedește fără doar și poate creșterea consumului. El nu a precizat însă de unde au luat muncitorii din Manchester, Bradford și Leeds, care astăzi cutoresc străzile în căutare de lucru, banii ca să plătească presupusa sporire a consumului și bunurile obținute de pe urma libertății comerțului, căci n-am auzit niciodată ca patronii să dăruiască muncitorilor ouă, unt, brînză, șuncă și carne fără ca aceștia să muncească. De asemenea nu a pomenit de actuala stagnare în industrie și comerț, care, după cum relatează toate ziarele oficiale, într-adevăr nu are precedent. Se pare că habar n-are că, după aplicarea noilor măsuri, toate pronosticurile liber-schimbîștilor s-au dovedit a fi în directă contradicție cu realitatea. El nu a avut nici un cuvînt de simpatie pentru suferințele clasei muncitoare, ci, dimpotrivă, a prezentat actuala lor situație nenorocită drept cea mai luminoasă, mai fericită și mai plăcută viață pe care și-ar putea-o dori vreodată.

Muncitorii englezi pot hotărî acum pe care din ei îl consideră reprezentantul lor. Au urmat apoi o mulțime de alți oratori care au vorbit despre toate subiectele posibile din lume în afară de cel în discuție. D-l Mac Adam, deputat de

Belfast (?), a înșirat o întreagă poliloghie despre torsul inului în Irlanda și a plictisit de moarte adunarea cu statistici. D-l Ackersdijk, un profesor olandez, a vorbit despre vechea Olandă și noua Olandă, despre Universitatea din Liège, despre Walpole și despre De Witt. D-l Van de Castele a vorbit despre Franța, despre Belgia și despre guvern. D-l Asher din Berlin, despre patriotismul german și despre câteva articole noi pe care le-a numit producție spirituală. D-l Den Tex, un olandez, despre Dumnezeu știe ce. În cele din urmă, când întreaga adunare era pe jumătate adormită, ea a fost trezită de d-l Wolowski, care a revenit la chestiune și a răspuns d-lui Weerth. Din cuvîntarea lui, ca de altfel din toate cuvîntările rostite de francezi, a reieșit cît de mult se tem capitaliștii francezi ca profețiile d-lui Weerth să nu se împlinescă; ei vorbesc despre suferințele clasei muncitoare cu atîta simpatie fătarnică, cu atîta întristare prefăcută, încît cineva ar putea să-i ia în serios dacă vorbele lor nu ar fi în contradicție atît de flagrantă cu rotunjimea pîntecelor lor, cu expresia de adîncă ipocrizie întipărită pe fețele lor, cu remediile jalnice pe care le propun ei, dacă în genere n-ar fi contrastul izbitor dintre cuvîntele și faptele lor. De altfel, niciodată ei nu au reușit să inducă în eroare pe vreun muncitor. A urmat ducele d'Harcourt, pair al Franței, care a reclamat, la rîndul său, pentru capitaliștii, deputații etc. francezi de față dreptul de a-i reprezenta pe muncitorii francezi. Ei îi reprezintă la fel cum dr. Bowring îi reprezintă pe cartiștii englezi. Apoi a vorbit d-l James Wilson, care a repetat în modul cel mai sfruntat argumentele răsuflete ale Ligii pe tonul molcom al unui quaker din Filadelfia.

Din toate acestea vă puteți da seama cît de plăcute au fost dezbaterile. Dr. Marx din Bruxelles, pe care îl cunoașteți ca pe cel mai talentat reprezentant al democrației germane, a cerut la rîndul său cuvîntul. El își pregătise o cuvîntare care, dacă ar fi fost rostită, ar fi pus pe „onorabili domni” prezenți la congres în imposibilitatea de a pune chestiunea la vot. Dar opoziția d-lui Weerth îi speriasc, așa că au hotărît să nu mai lase să vorbească pe nimeni de a cărui ortodoxie nu sînt cu totul siguri. De aceea d-nii Wolowski, Wilson și alții de teapa lor au vorbit peste timpul fixat și, deși la ora patru mai erau încă șase sau șapte domni care doreau să ia cuvîntul, președintele a încheiat, pe neașteptate, dezbaterile, astfel încît toată această adunătură de nătărăi, ignoranți și lichele, care se intitula un congres al economiștilor, au votat cu toții, cu

excepția unui singur delegat (acel sărman prostănac din Germania adept al protecționismului despre care am vorbit mai sus) — democrației s-au abținut de la vot —, că libertatea comerțului este extrem de folositoare muncitorilor și că îi va izbăvi de toată mizeria și de toate greutățile.

Dat fiind că cuvîntarea d-lui Marx, deși n-a fost rostită, este cea mai valabilă și mai puternică dezmințire a acestei minciuni sfruntate, constituind, prin conținutul ei, o noutate pentru Anglia — în ciuda atîtor sute de pagini care s-au scris pro și contra acestui subiect —, vă anexez cîteva extrase din ea.

*Discursul d-rului Marx despre protecționism, libertatea
comerțului și clasa muncitoare*

Există două secte de protecționiști. Prima sectă, reprezentată în Germania de dr. List, n-a avut niciodată intenția să protejeze munca manuală ; dimpotrivă, ea a cerut taxe vamale protecționiste pentru a înlătura munca manuală prin mașinism, pentru a înlocui producția patriarhală prin producția modernă. Ea a avut întotdeauna intenția să asigure dominația clasei capitaliste (a burgheziei) și în special dominația marilor capitaliști industriali. Ea nu s-a sfiit să declare că ruina micilor industriași, a micilor negustori și a micilor fermieri este un fenomen regretabil, ce-i drept, dar în același timp absolut inevitabil. A doua școală de protecționiști revendica nu numai protecționismul, ci și prohibiție absolută. Ei au propus ca munca manuală să fie protejată atît împotriva invaziei mașinismului cît și împotriva concurenței externe. Ei au propus taxe mari pentru a apăra nu numai industria națională, ci și agricultura și producția de materii prime din țară. Și ce rezultate a obținut această școală ? Interzicerea nu numai a importului de produse industriale din străinătate, ci și stăvilirea oricărui progres al industriei din țară. Astfel întregul sistem protecționist s-a izbit în mod inevitabil de următoarea dilemă : sau protejează progresul industriei naționale și atunci sacrifică munca manuală, sau protejează munca manuală și atunci sacrifică industria națională. Protecționiștii din prima sectă, care consideră că dezvoltarea mașinismului, a diviziunii muncii și a concurenței sînt inevitabile, s-au adresat clasei muncitoare spunîndu-i : „Deoarece în orice caz trebuie să fiți exploatați, mai bine să fiți exploatați de compatrioții noștri decît de străini“. Va accepta oare clasa muncitoare la infinit

această situație? Eu mă-ndoiesc. Ea, care produce toată bogăția și toate bunurile pentru cei bogați, nu se va mulțumi cu această slabă consolare. Ea va cere satisfacții mai substanțiale în schimbul produselor ei substanțiale. Dar protecționiștii spun: „La urma urmei, noi menținem societatea în actuala ei stare. Într-un fel sau altul noi asigurăm muncitorului ocupația care îi este absolut necesară. Noi purtăm de grijă să nu fie dat afară din slujbă din cauza concurenței străine”. Fie și așa. Prin urmare, în cel mai bun caz, protecționiștii recunosc că nu sînt în stare să realizeze ceva mai bun decît menținerea statu-quoului. Dar clasa muncitoare nu dorește menținerea actualei ei situații, ci o schimbare în bine. Protecționiștii mai au o singură portiță de scăpare. Ei ar putea spune că nu sînt cîtuși de puțin adversarii unor reforme sociale pe plan intern, dar, pentru a asigura succesul acestor reforme, o primă condiție este preîntîmpinarea dezorganizării care ar putea fi provocată de concurența străină. Ei ar putea spune: „Sistemul nostru nu este un sistem al reformelor sociale, dar dacă e vorba să reformăm societatea, n-ar fi oare mai bine să începem cu propria noastră țară și apoi să vorbim despre reforme în relațiile noastre cu alte țări?” Această afirmație este într-adevăr foarte convingătoare, dar sub această aparență plauzibilă se ascunde o contradicție izbitoare. Sistemul protecționist, care înarmează capitalul unei țări în vederea luptei împotriva capitalului din alte țări și îl întărește în vederea luptei împotriva capitalului străin, își închipuie că acest capital astfel înarmat și întărit va fi slab și conciliant în fața muncii. Aceasta ar însemna însă să apelezi la omenia capitalului, ca și cînd capitalul ca atare ar putea fi vreodată omenos. Niciodată reformele sociale nu au fost înfăptuite datorită slăbiciunii celor puternici, ci întotdeauna datorită puterii celor slabi. Dar nu e de loc cazul să insist asupra acestui punct. Din momentul în care protecționiștii au recunoscut că reformele sociale nu rezultă în mod necesar din sistemul lor și că nu fac parte integrantă din el, ci constituie o problemă aparte, din acel moment ei s-au îndepărtat de problema în discuție. Îi vom părăsi, așadar, pentru a analiza efectele libertății comerțului asupra situației clasei muncitoare. Problema influenței pe care ar avea-o asupra situației clasei muncitoare un comerț eliberat de orice cătușe poate fi ușor soluționată. Ea nici nu constituie de fapt o problemă. Singurul lucru pe care l-a expus în mod limpede economia politică este soarta clasei muncitoare sub regimul libertății comerțului. Toate legile în

legătură cu această problemă expuse în lucrările clasice de economie politică sînt, în ipoteza că comerțul este eliberat de toate cătușele, absolut infailibile, iar concurența este absolut liberă nu numai în interiorul unei singure țări, ci în toată lumea. Pe măsură ce libertatea comerțului devine o realitate, aceste legi expuse de A. Smith, Say și Ricardo, legi după care sînt produse și repartizate bunurile materiale, se adevăresc tot mai mult, devin tot mai exacte, încetează de a fi simple abstracțiuni. Și savanții, ori de cîte ori tratează probleme economice, ne demonstrează la fiecare pas că toate concluziile lor pornesc de la premisa că comerțul trebuie eliberat de toate cătușele care mai există încă. Ei au perfectă dreptate cînd adoptă această metodă. Căci ei nu recurg la abstracții arbitrare, ci exclud numai din analiza lor anumite circumstanțe întîmplătoare. Astfel se poate spune cu deplin temei că economiștii — Ricardo și alții — știu mai multe despre societate așa cum va fi ea decît despre societate așa cum este astăzi. Ei cunosc mai bine viitorul decît prezentul. Cine vrea să citească în cartea viitorului, să-l citească pe Smith, Say, Ricardo. Acolo va găsi descrisă cum nu se poate mai limpede situația care-l așteaptă pe muncitor sub regimul libertății depline a comerțului. Să ne adresăm, de pildă, unei autorități ca Ricardo, autoritate neîntrecută de nimeni. Care este, în termeni economici, prețul natural normal al muncii unui muncitor? Ricardo răspunde: „Salariul redus la minimum, la nivelul cel mai scăzut”. Munca este o marfă ca oricare alta, iar prețul unei mărfi este determinat de timpul necesar pentru producerea ei. Ce este deci necesar pentru a produce marfa-muncă. Exact ceea ce este necesar pentru a produce cantitatea de mărfuri de care muncitorul are nevoie pentru subzistența sa și pentru recuperarea forțelor cheltuite de el, încît să poată trăi și, într-un fel sau altul, să-și perpetueze specia. Noi nu credem însă că muncitorul nu se va ridica niciodată peste acest nivel extrem de scăzut sau că nu va coborî niciodată sub acest nivel. Nu, în concordanță cu această lege, clasa muncitoare va fi cîteodată mai fericită, ea va avea cîteodată mai mult decît minimumul, dar acest surplus nu va fi decît un supliment care să compenseze ceea ce ea va primi în minus — față de acest minimum — în altă perioadă, și anume în perioada stagnării industriale. Aceasta înseamnă că dară într-un anumit interval de timp — care se repetă întotdeauna în mod periodic, în decursul căruia comerțul trece printr-un ciclu de prosperitate, supraproducție, stagnare, criză — vom calcula media între ceea ce primește

muncitorul în plus și în minus față de un anumit minimum, vom vedea că în general el nu a primit nici mai mult, nici mai puțin decît minimum ; sau, cu alte cuvinte, că clasa muncitoare ca clasă s-a conservat cu toate că a trecut prin multe greutăți, multe suferințe și cu toate că au rămas multe cadavre pe cîmpul de luptă industrial. Dar ce importanță au toate acestea ? Clasa muncitoare continuă să existe, și nu numai că continuă să existe, dar a și crescut din punct de vedere numeric. Această lege, după care salariul minimal este prețul natural al mărfii-muncă, se va realiza pe măsură ce se va realiza ipoteza lui Ricardo cu privire la înfăptuirea libertății comerțului. Admitem tot ce s-a spus despre avantajele libertății comerțului. Forțele de producție se vor dezvolta, impozitele impuse țării, ca urmare a taxelor vamale protecționiste, vor dispărea, toate mărfurile vor fi vîndute la prețuri mai ieftine. Și ce se va întâmpla după aceea ? — întreabă Ricardo. „Munca, fiind și ea o marfă, se va vinde de asemenea la un preț mai scăzut” — ea va putea fi obținută în schimbul unei sume foarte mici de bani, la fel ca piperul sau sarea. Și după cum toate celelalte legi ale economiei politice vor acționa cu o forță sporită, cu și mai multă precizie, datorită libertății comerțului, tot așa și legea populației, despre care vorbește Malthus, se va dezvolta la maximum sub regimul libertății comerțului. Prin urmare alegeți : sau respingeți întreaga economie politică în forma în care există în prezent, sau admiteți că, sub regimul libertății comerțului, clasa muncitoare va avea de suportat rigorile legilor economiei politice. Înseamnă oare aceasta că sîntem adversarii libertății comerțului ? Nicidecum, noi sîntem pentru libertatea comerțului, deoarece, o dată cu introducerea ei, toate legile economice, cu toate contradicțiile lor izbitoare, vor acționa pe scară mult mai mare, pe un teritoriu mult mai vast, pe teritoriul lumii întregi ; sîntem pentru libertatea comerțului și pentru că îmbinarea tuturor acestor contradicții într-un singur mănunchi, în care aceste contradicții se vor ciocni, va genera lupta care va duce la emanciparea proletariatului.

Scris de F. Engels la sfîrșitul
lunii septembrie 1847

Publicat în
ziarul „The Northern Star”
nr. 520 din 9 octombrie 1847,
cu mențiunea redacției :

„De la corespondentul
nostru german”

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba engleză

Friedrich Engels

Comuniștii și Karl Heinzen

Primul articol

Bruxelles, 26 septembrie. Numărul de azi al ziarului „*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*” conține un articol semnat de Heinzen în care acesta, sub pretextul că se apără împotriva unei banale acuzații pe care i-a adus-o redacția, începe o lungă polemică împotriva comuniștilor.

Redacția sfătuiește ambele părți să renunțe la polemică. În acest caz însă ea trebuia să publice din articolul lui Heinzen numai partea în care acesta se apără într-adevăr împotriva acuzației că el ar fi atacat cel dintâi pe comuniști. Chiar dacă „Heinzen nu dispune de vreun ziar”, aceasta nu e un motiv de a-i pune la dispoziție un ziar pentru publicarea unor atacuri pe care însăși redacția ziarului le socotește absurde.

De altfel nici nu li se putea face comuniștilor un serviciu mai mare decât acela de a publica articolul în chestiune. Nici-cînd nu s-au făcut unui partid reproșuri mai fără noimă și mai absurde ca cele pe care le aduce Heinzen comuniștilor. Articolul este cea mai strălucită justificare a comuniștilor. El dovedește că, dacă pînă acum comuniștii nu l-au atacat pe Heinzen, ei trebuie să facă acest lucru fără întîrziere.

D-l Heinzen se erijează de la bun început în reprezentant al tuturor radicalilor germani necomuniști; el vrea să discute cu comuniștii de la partid la partid. El „are dreptul să ceară”, el explică în modul cel mai categoric la ce „te poți aștepta” din partea comuniștilor, ce „trebuie să pretinzi de la ei”, care „este datoria comuniștilor adevărați”. El aproape că identifică divergențele *sale* cu comuniștii cu divergențele dintre „republicanii și democrații germani” și comuniști, vorbind în numele acestor republicani la persoana întîi plural.

Cine este deci d-l Heinzen și pe cine reprezintă el?

D-l Heinzen, fost mic funcționar liberal, mai era în 1844 adept inflăcărat al progresului prin mijloace legale și al mizerabilei constituții germane și mărturisea cel mult în mod confidențial că într-un viitor foarte îndepărtat, e drept, o republică ar putea fi posibilă și de dorit. D-l Heinzen s-a înșelat însă cu privire la posibilitatea luptei legale în Prusia. El a trebuit să fugă din cauza cărții sale proaste despre birocrăție (chiar Jacobus Venedey a scris cu câțiva ani în urmă o carte cu mult mai bună despre Prusia)¹⁵⁹. Și atunci a devenit dintr-o dată clarvăzător. A decretat lupta legală imposibilă, a devenit revoluționar și firește și republican. În Elveția a făcut cunoștință cu le savant sérieux Ruge, care l-a inițiat în anemica sa filozofie constând dintr-un amestec de umanism și ateism feuerbachian, reminiscențe hegeliene și flori retorice stimeriene. Astfel înarmat, d-l Heinzen s-a considerat pe deplin pregătit și, flancat la dreapta de Ruge și la stînga de Freiligrath, a început propaganda sa revoluționară.

Desigur, nu-i reproșăm d-lui Heinzen trecerea lui de la liberalism la un radicalism furibund. Dar afirmăm că această trecere se datorește unor motive pur personale. Atîta timp cît d-l Heinzen a putut să lupte cu mijloace legale, el i-a atacat pe toți cei care susțineau necesitatea unei revoluții. De îndată ce lupta legală a devenit imposibilă pentru el, el a decretat-o imposibilă în general, fără a ține seama de faptul că deocamdată pentru burghezia germană această luptă este încă pe deplin posibilă, că ea opune în permanență o rezistență cît se poate de legală. De îndată ce i s-a tăiat lui Heinzen orice cale de retragere, el a proclamat necesitatea unei revoluții imediate. În loc să studieze situația din Germania, s-o pătrundă în ansamblul ei și să deducă de aici ce progrese, ce dezvoltare, ce măsuri sînt necesare și posibile, în loc să se lămurească asupra relațiilor complicate dintre diferitele clase din Germania, ca și asupra relațiilor dintre acestea și guvern, și de aici să deducă ce politică trebuie să fie urmată, pe scurt, în loc ca tactica lui să se orienteze după dezvoltarea Germaniei, d-l Heinzen pretinde cu aerul cel mai degajat din lume ca dezvoltarea Germaniei să se orienteze după el.

D-l Heinzen a fost un adversar înverșunat al filozofiei atîta timp cît ea era încă *progresistă*. De îndată ce a devenit reacționară, de îndată ce a devenit refugiul tuturor elementelor șovăielnice, al tuturor neisprăviților și al afaceriștilor literari, d-l Heinzen a avut ghinionul să i se alăture. Mai mult, el a avut chiar ghinionul ca d-l Ruge, care toată viața lui nu a

fost decît un simplu prozelit, să facă din d-l Heinzen unicul său prozelit. Astfel d-l Heinzen trebuie să servească d-lui Ruge drept consolare : există cel puțin un om care crede că poate pătrunde sensul construcțiilor lui frazeologice.

Pentru ce luptă propriu-zis d-l Heinzen ? Pentru imediata întemeiere a unei republici germane, bazate pe tradiții americane și pe tradiții de la 1793 și pe cîteva măsuri împrumutate de la comuniști, dar de nuanță pronunțat negru-roșu-aurie ¹⁶⁰. Din cauza inerției ei industriale, Germania are în Europa o situație atît de jalnică, încît nu va putea niciodată să aibă o inițiativă, să proclame ea cea dintîi o revoluție, să întemeieze ea singură, fără Franța și Anglia, o republică. Orice republică germană instaurată independent de mișcarea țărilor civilizate, orice revoluție germană făcută izolat și fără a ține cîtuși de puțin seama de mișcarea reală a claselor din Germania, așa cum procedează d-l Heinzen, orice republică și revoluție de acest fel este o pură fantezie negru-roșu-aurie. Și pentru a face această glorioasă republică germană și mai glorioasă, d-l Heinzen o împodobește cu un umanism feuerbachian modificat à la Ruge și o proclamă drept împărăția „omului” care s-a apropiat. Și toate aceste fantezii, una mai absurdă decît cealaltă, trebuie să le realizeze germanii !

Dar cum face propagandă marele „agitator” d-l Heinzen ? El declară că monarhii sînt autorii principali ai mizeriei și ai suferinței generale. Această afirmație nu este numai ridicolă, ci și cît se poate de dăunătoare. D-l Heinzen nici nu ar putea să aducă un omagiu mai mare principilor germani, aceste marionete neputincioase și imbecile, decît atribuindu-le o omnipotență fantastică, supranaturală și demonică. Afirmînd că principii pot fi autorii atîtor calamități, d-l Heinzen le atribuie astfel și puterea de a face tot atîta bine. Concluzia nu este deci necesitatea unei revoluții, ci dorința pioasă de a avea un suveran cumsecade, ca bunul împărat Iosif. De altfel poporul știe mai bine decît d-l Heinzen cine îl oprimă. D-l Heinzen nu va reuși niciodată să îndrepte asupra principilor ura pe care dijmașul o nutrește împotriva moșierului și nici pe cea a muncitorului împotriva patronului său. Fără îndoială însă că d-l Heinzen acționează în interesul moșierilor și al capitaliștilor atunci cînd vina exploatării poporului de către aceste două clase o atribuie nu lor, ci principilor ; or, exploatarea poporului de către moșieri și capitaliști generează nu mai puțin de ^{19/20} din toată mizeria germană.

D-l Heinzen preconizează o răscoală imediată. El tipărește manifeste în acest sens și caută să le răspîndească în Germania. Se pune însă întrebarea : o asemenea propagandă absurdă, grosolană, făcută orbește nu dăunează oare în cel mai înalt grad intereselor democrației germane ? Nu s-a dovedit oare în practică cît este ea de nefolositoare ? Nu au fost oare răspîndite în Germania, într-o epocă cu mult mai agitată decît aceasta, și anume în deceniul al 4-lea, sute de mii de asemenea foi volante, broșuri etc. fără ca măcar vreuna dintre ele să fi avut vreodată cît de cît succes ? Se pune întrebarea : poate un om sănătos la minte să-și închipuie că poporul va acorda vreo atenție unor asemenea predici politice moralizatoare și unor asemenea îndemnuri ? În foile sale volante ce altceva a făcut în permanență d-l Heinzen decît să îndemne și să predice ? Nu este oare de-a dreptul ridicol să lansezi lumii în mod stupid și fără nici o rațiune, fără să cunoști și să ții seama de situația reală, chemarea la revoluție ?

Ce trebuie să facă presa de partid ? Înainte de toate să dezbătă, să fundamenteze, să dezvolte și să apere revendicările partidului, să respingă și să combată pretențiile și afirmațiile partidului advers. Ce trebuie să facă presa democrată germană ? Să demonstreze necesitatea democrației, să arate incapacitatea actualului guvern care, într-o măsură mai mare sau mai mică, reprezintă interesele nobilimii, să arate deficiența sistemului constituțional care aduce burghezia la cîrmă, imposibilitatea în care se află poporul de a-și îmbunătăți situația atîta timp cît nu deține puterea politică. Ea trebuie, așadar, să explice că birocrația, nobilimea și burghezia oprimă pe proletari, pe micii țărani și pe micii burghezi de la orașe, care formează „poporul” în Germania, și că din această situație a luat naștere nu numai oprimarea politică, ci înainte de toate oprimarea socială ; ea trebuie de asemenea să arate și mijloacele cu care aceasta poate fi înlăturată ; ea trebuie să demonstreze că cucerirea puterii politice de către proletari, micii țărani și micii burghezi este prima condiție pentru aplicarea acestor mijloace. Ea mai trebuie apoi să cerceteze în ce măsură se poate conta pe o realizare grabnică a democrației, ce mijloace stau la dispoziția partidului și căror altor partide trebuie să i se alăture atîta vreme cît el este prea slab ca să acționeze singur. — Ei bine, ce a făcut d-l Heinzen din toate acestea ? Nimic. El nici nu a încercat măcar să facă ceva. El nu a explicat absolut nimic poporului, adică proletarilor, micilor țărani și micilor burghezi. El nu a cercetat niciodată po-

ziția claselor și a partidelor. El nu a făcut altceva decît să cînte variații pe o *singură* temă : atacați, atacați, atacați !

Cui adresează d-l Heinzen moralizatoarele sale predici revoluționare ? În primul rînd, micilor țărani, acelei clase care în prezent este cea mai puțin capabilă să aibă o inițiativă revoluționară. De 600 de ani încoace orice mișcare progresistă a pornit mai ales de la orașe, pe cînd mișcările democratice independente ale populației rurale (Wat Tyler, Jack Cade, jacquerie, războiul țărănesc)¹⁶¹, pe de o parte s-au manifestat de fiecare dată ca mișcări reacționare și, pe de altă parte, au fost înăbușite de fiecare dată. Proletariatul industrial de la orașe a devenit nucleul oricărei democrații moderne ; micii-burghezi și mai ales țărani depind cu totul de inițiativa lui. Acest lucru îl dovedește atît revoluția franceză din 1789 cît și istoria contemporană a Angliei, a Franței și a statelor din estul Americii. Și d-l Heinzen speră că acum, în secolul al XIX-lea, țărani se vor răscula ?

D-l Heinzen promite însă și reforme sociale. Firește, indiferența poporului la apelurile sale l-a silit treptat s-o facă. Și despre ce fel de reforme este vorba ? Despre reforme de felul celor propuse de înșiși *comuniștii* în vederea desființării proprietății private. Singurul lucru care merită să fie menționat din cele susținute de d-l Heinzen, el l-a împrumutat de la comuniști, de la comuniștii pe care i-a atacat atît de violent. Dar și acesta se transformă în mîna lui într-o pură aberație și fantasmagorie. Toate măsurile pentru îngrădirea concurenței, a acumulării de mari capitaluri în mîinile cîtorva indivizi, orice limitare sau desființare a dreptului de moștenire, orice organizare a muncii de către stat etc., toate aceste măsuri, ca măsuri revoluționare, sînt nu numai posibile, dar chiar necesare. Ele sînt posibile pentru că întregul proletariat răsculat se află în spatele lor și le susține cu arma în mînă. Ele sînt posibile în ciuda tuturor greutăților și piedicilor asupra cărora economiștii insistă, prezentîndu-le ca argumente împotriva lor, pentru că tocmai aceste greutăți și piedici vor sili proletariatul să meargă din ce în ce mai departe, pînă la desființarea totală a proprietății private, pentru a nu pierde din nou ceea ce a reușit să cucerească. Ele sînt posibile ca măsuri pregătitoare, ca trepte de tranziție trecătoare în vederea desființării proprietății private, dar nimic mai mult.

D-l Heinzen dorește însă ca aceste măsuri să fie eterne, de neclintit. Ele să nu pregătească nimic, ci să rămînă definitive. El nu vede în ele un mijloc, ci un scop. El nu vizează o sta-

re revoluționară, ci o stare burgheză, liniștită a societății. Dar prin aceasta ele devin irealizabile și totodată reacționare. Economiiștii burghezi au întru totul dreptate atunci când îl combat pe d-l Heinzen, susținând că aceste măsuri sînt reacționare față de libera concurență. Libera concurență este ultima, cea mai înaltă și cea mai dezvoltată formă de existență a proprietății private. Toate măsurile care au la bază proprietatea privată și care sînt totuși îndreptate împotriva liberei concurențe sînt, așadar, reacționare ; ele caută să restabilească trepte de dezvoltare inferioare ale proprietății și de aceea trebuie, în cele din urmă, să fie din nou biruite de concurență și să ducă la restabilirea actualei stări de lucruri. Aceste obiecții ale burgheziei, care își pierd orice valabilitate de îndată ce considerăm reformele sociale de mai sus drept pure mesures de salut public *, drept măsuri revoluționare și trecătoare, aceste obiecții sînt nimicitoare pentru republica agrar-socialistă de nuanță negru-roșu-aurie a d-lui Heinzen.

D-l Heinzen își închipuie, firește, că relațiile de proprietate, dreptul de moștenire etc. ar putea să fie modificate și aranjate după plac. D-l Heinzen — unul dintre cei mai ignoranți oameni ai secolului nostru — poate, firește, să nu știe că relațiile de proprietate ale fiecărei epoci sînt rezultate necesare ale modului de producție și de schimb al acestei epoci. D-l Heinzen poate să nu știe că fără transformarea întregii agriculturi nu putem transforma marea proprietate funciară în proprietate mică pentru că altminteri marea proprietate funciară ar fi foarte curînd restabilită. D-l Heinzen poate să nu știe ce legătură strînsă există între marea industrie de azi, concentrarea capitalurilor și formarea proletariatului. D-l Heinzen poate să nu știe că o țară atît de dependentă și de înrobîtă din punct de vedere industrial ca Germania nu se poate niciodată încumeta să întreprindă singură o altfel de transformare a relațiilor ei de proprietate decît aceea dictată de interesele burgheziei și ale liberei concurențe.

Pe scurt, la comuniști aceste măsuri au un sens și o rațiune, pentru că nu sînt concepute ca măsuri arbitrare, ci ca rezultate care derivă în mod necesar din dezvoltarea industriei, a agriculturii, a comerțului, a comunicațiilor și din dezvoltarea luptei de clasă dintre burghezie și proletariat care depinde de toate acestea ; măsuri care derivă nu ca măsuri definitive, ci ca mesures trecătoare de salut public, izvorîte din însăși lupta trecătoare dintre clase.

* — simple măsuri pentru binele public. — *Nota Trad.*

La d-l Heinzen ele nu au nici sens, nici rațiune, pentru că apar ca planuri de reformare a lumii scornite în mod cu totul arbitrar de un filistin exaltat ; ele nu au nici sens, nici rațiune, pentru că nu există nici o corelație între aceste măsuri și dezvoltarea istorică, pentru că d-l Heinzen nu se sinchisește cituși de puțin de posibilitățile practice de realizare a proiectelor sale, pentru că el nu caută să formuleze legile necesare ale producției, ci, dimpotrivă, vrea să le anuleze prin decrete.

Același domn Heinzen care poate să adopte revendicările comuniștilor abia după ce le-a denaturat în mod barbar, transformându-le în pure fantezii, același domn Heinzen reproșează comuniștilor că ei „creează confuzie în capetele oamenilor incultu”, că „aleargă după himere” și „pierd terenul real (!) de sub picioare !”.

Îată cum se prezintă toată activitatea agitatorică a d-lui Heinzen, și nu ne sfiim să afirmăm că o considerăm extrem de dăunătoare și de compromițătoare pentru întregul partid radical german. Un publicist de partid trebuie să aibă cu totul alte însușiri decît cele pe care le posedă d-l Heinzen, care, după cum am spus, este unul dintre cei mai ignoranți oameni ai secolului nostru. D-l Heinzen poate să aibă cele mai bune intenții din lume, el poate să fie omul cel mai loial din Europa. Știm de asemenea că personal este un om de onoare, un om curajos și perseverent. Dar toate acestea nu sînt suficiente pentru un publicist de partid. Pentru așa ceva este nevoie de ceva mai mult decît de caracter loial, de bune intenții și de o voce de Stentor ¹⁶², pentru aceasta este nevoie de ceva mai multă minte, de mai multă claritate, de un stil mai bun și de mai multe cunoștințe decît posedă d-l Heinzen și, după cum s-a vădit pe baza unei experiențe îndelungate, decît este el în stare să-și însușească.

Prin fuga sa, d-l Heinzen a fost totuși nevoit să devină un publicist de partid. El s-a văzut nevoit să încerce să-și formeze un partid din elemente radicale. Astfel a fost pus într-o situație care îl depășește, și strădaniile sale zadarnice de a-i face față îl pun doar într-o lumină ridicolă. Radicalii germani s-ar face de asemenea ridicoli dacă ar lăsa să se creadă că el îi reprezintă, că se face de rîs în numele lor.

D-l Heinzen nu reprezintă însă pe radicalii germani. Aceștia au cu totul alți reprezentanți, de pildă Jacoby și alții. D-l Heinzen nu reprezintă pe nimeni și nimeni nu-l recunoaște ca reprezentant, în afară, poate, de cîțiva burghezi germani care i-au trimis bani ca să facă agitație. Ne înșelăm totuși : există

o clasă în Germania care îl recunoaște drept reprezentantul ei, se entuziasmează pentru el, face zarvă în jurul lui, se străduiește de dragul lui să acopere cu strigătele ei larva oaspeților de prin birturi (întocmai cum, după spusele d-lui Heinzen, comuniștii „acoperă cu strigătele lor întreaga opoziție literară”). Aceasta este clasa numeroasă a oamenilor luminați și de caracter, clasa influentă a comis-voiajorilor.

Și tocmai acest domn Heinzen cere comuniștilor să-l recunoască drept reprezentant al burghezilor radicali și să discute cu el ca atare ?

Iată deocamdată suficiente motive pentru a justifica polemica comuniștilor cu d-l Heinzen. În numărul viitor vom răspunde acuzațiilor pe care d-l Heinzen le aduce comuniștilor în nr. 77 al ziarului.

Dacă nu am fi pe deplin convinși că d-l Heinzen este cu totul incapabil să fie un publicist de partid, l-am sfătui să studieze minuțios „Misère de la philosophie” a lui Marx. Așa cum stau însă lucrurile, nu putem să răspundem sfatului său de a citi „Noua politică” a lui Fröbel¹⁶³ decât dându-i un alt sfat, acela de a sta cuminte și a aștepta liniștit pînă „va porni lupta”. Sintem convinși că d-l Heinzen va fi un comandant de batalion tot atît de bun pe cît este de slab ca publicist.

Pentru ca d-l Heinzen să nu se poată plînge că este victima unor atacuri anonime. semnăm acest articol.

F. Engels

Al doilea articol

După cum am explicat în primul nostru articol, comuniștii nu-l atacă pe Heinzen pentru că el nu este comunist, ci pentru că este un slab publicist democratic de partid. Ei nu îl atacă în calitatea lor de *comuniști*, ci în calitate de *democrați*. Faptul că tocmai comuniștii au deschis polemica împotriva lui este o simplă întîmplare; chiar dacă nu ar exista de loc comuniști pe lume, democrații tot ar trebui să-l combată pe Heinzen. În toată această controversă nu este vorba decît de următoarele: 1) dacă, în calitate de publicist de partid și de agitator, d-l Heinzen este în stare să fie de vreun folos democrației germane, fapt pe care îl tăgăduim; 2) dacă felul în care d-l Heinzen face agitație este just sau măcar acceptabil, fapt pe care de asemenea îl tăgăduim. Așadar nu este vorba nici de comunism, nici de democrație, ci doar de persoana și de fanteziile personale ale d-lui Heinzen.

În condițiile actuale, departe de a începe dispute inutile cu democrații, comuniștii, dimpotrivă, se manifestă pentru moment, în toate problemele practice de partid, ei înșiși ca democrați. În toate țările civilizate, o consecință necesară a democrației este dominația politică a proletariatului, iar dominația politică a proletariatului este prima premisă a oricăror măsuri comuniste. Prin urmare, atîta vreme cît democrația încă nu a fost cucerită, comuniștii și democrații luptă împreună, iar interesele democrațiilor sînt în același timp și interesele comuniștilor. Pînă atunci divergențele dintre cele două partide sînt de natură pur teoretică și pot fi foarte bine discutate din punct de vedere teoretic fără ca prin aceasta să fie stingherită în vreun fel acțiunea comună. S-ar putea chiar să se cadă de acord și asupra unor măsuri care trebuie să fie luate imediat după cucerirea democrației în interesul claselor pînă acum oprimate, de exemplu trecerea industriei și a căilor ferate sub conducerea statului, educarea tuturor copiilor pe socoteala statului etc.

Și acum să trecem la d-l Heinzen.

D-l Heinzen declară că nu el a început disputa cu comuniștii, ci că aceștia au început disputa cu el. Așadar cunoscutul argument al stîlpilor de cafea asupra căruia nu ne vom opri. El numește conflictul său cu comuniștii : „sciziunea absurdă pe care au provocat-o comuniștii în tabăra radicalilor germani”. El spune că s-a străduit încă cu trei ani în urmă să prevină, pe cît i-a stat în putere și ori de cîte ori a avut ocazie, iminenta sciziune. Aceste strădanii zadarnice au fost urmate, pretinde el, de atacurile comuniștilor îndreptate împotriva lui.

După cum se știe prea bine, acum trei ani d-l Heinzen încă nici nu se afla în *tabăra radicalilor*. Pe atunci d-l Heinzen era legalist-progresist și liberal. Deci o divergență între el și noi nu ar fi însemnat în nici un caz o sciziune în *tabăra radicalilor*.

D-l Heinzen a venit în contact cu comuniștii aici, la Bruxelles, la începutul anului 1845. Aceștia, departe de a-l ataca pe d-l Heinzen din cauza pretinsului său radicalism politic, și-au dat, dimpotrivă, cea mai mare osteneală să-l aducă pe d-l Heinzen, care pe atunci era liberal, la acest radicalism. Dar, zadarnic, d-l Heinzen a devenit democrat abia în Elveția.

„Ulterior m-am convins din ce în ce mai mult (!) de necesitatea unei lupte hotărîte împotriva comuniștilor”, așadar de necesitatea unei sciziuni absurde în *tabăra radicalilor* ! Întrebăm pe democrații germani dacă un om care se contrazice

el însuși într-un mod atât de ridicol poate fi publicist de partid ?

Cine sînt însă comuniștii care, după cum afirmă d-l Heinzen, l-ar fi atacat ? Aluziile de mai sus și mai ales acuzațiile aduse apoi comuniștilor lămuresc acest lucru. Comuniștii, spune el,

„au acoperit cu strigătele lor întreaga tabără a opoziției literare, ei au creat confuzie în capetele oamenilor inculți, ei au atacat fără nici un scrupul elementele cele mai radicale, ei... au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a paraliza lupta politică, ba chiar s-au unit... în cele din urmă tocmai cu reacțiunea. Pe lângă aceasta, fără îndoială ca urmare a doctrinei lor, ei au decăzut adesea în viața practică pînă la rolul de *intriganți ordinari și ipocriți*...”

Din nebulozitatea vagă a acestor acuzații se conturează o figură foarte precisă : aceea a afaceristului literar d-l Karl Grün. Acum trei ani, între d-l Grün și d-l Heinzen au existat anumite chestiuni personale, ceea ce a făcut pe d-l Grün să-l atace pe d-l Heinzen în „Trier'sche Zeitung” ; d-l Grün a încercat să acopere cu strigătele lui întreaga tabără a opoziției literare, d-l Grün a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a paraliza lupta politică etc.

Dar de cînd este d-l Grün un reprezentant al comunismului ? Chiar dacă acum trei ani a încercat prin toate mijloacele să se apropie de comuniști, el nu a fost niciodată considerat comunist, nu s-a declarat niciodată în mod deschis comunist și, de mai bine de un an, a găsit de cuviință să-i atace pe comuniști.

În plus, Marx l-a dezavuat încă pe atunci pe d-l Grün în fața d-lui Heinzen, după cum ulterior, la prima ocazie, l-a prezentat în mod public sub adevărata sa înfățișare.

În ceea ce privește însă insinuarea finală „ordinară și falsă” a d-lui Heinzen împotriva comuniștilor, la baza acesteia stă un incident personal care a avut loc între d-l Grün și d-l Heinzen și nimic mai mult. Incidentul îi privește însă pe acești doi domni, și nicidecum pe comuniști. Noi nici nu cunoaștem precis cazul, astfel că nu ne putem exprima o părere despre acesta. Să admitem însă că d-l Heinzen ar avea dreptate. În cazul acesta, dacă, după ce Marx și alți comuniști au dezavuat individul în cauză, după ce a reieșit limpede că nu a fost niciodată comunist, dacă după toate acestea d-l Heinzen continuă să prezinte incidentul drept o consecință necesară a doctrinei comuniste, aceasta constituie o perfidie fără margini.

De altfel, dacă cu acuzațiile sale de mai sus d-l Heinzen vizează și alți oameni în afară de d-l Grün, el se referă numai la acei „adevărați socialiști” ale căror teorii într-adevăr reacționare au fost demult dezavuate de comuniști. Toți oamenii capabili de o evoluție care se alăturaseră acestui curent, aflat în prezent într-o totală descompunere, au trecut la comuniști și acum atacă ei înșiși „adevăratul socialism” acolo unde acesta se mai manifestă. D-l Heinzen dă din nou dovadă de obișnuita sa ignoranță crasă atunci când dezgroapă din nou aceste fantezii perimate pentru a le arunca în spinarea comuniștilor. În timp ce d-l Heinzen aduce aici învinuiri „adevăraților socialiști”, pe care îi confundă cu comuniștii, el le reproșează apoi comuniștilor aceleași absurdități pe care și „adevărații socialiști” le-au reproșat acestora. El nici nu are, așadar, dreptul să-i atace pe „adevărații socialiști”, căci dintr-un anumit punct de vedere el este unul de-ai lor. Și, în timp ce comuniștii atacau cu vehemență în presă pe acești socialiști, același domn Heinzen se afla la Zürich și d-l Ruge îl iniția în acele fragmente ale „adevăratului socialism” care își găsiseră un locșor în mintea confuză a acestuia din urmă. Într-adevăr d-l Ruge a găsit un discipol demn de un asemenea dascăl !

Care sînt atunci comuniștii autentici ? D-l Heinzen vorbește de excepții onorabile, de oameni plini de talent, care, prezice el, vor refuza să se solidarizeze (!) cu comuniștii. Comuniștii *au refuzat* de pe acum să se solidarizeze cu scrierile și cu acțiunile „adevăraților socialiști”. Dintre toate acuzațiile de mai sus aduse comuniștilor, nici una nu se potrivește, afară doar de sfîrșitul întregului pasaj, care sună după cum urmează :

„Comuniștii..., infumurați de superioritatea lor imaginară, persiflează tot ce ar putea constitui baza unei uniuni a *oamenilor cinstiți*”.

D-l Heinzen pare să facă aici aluzie la faptul că comuniștii au rîs de manifestările sale ultramorale și și-au bătut joc de toate ideile sacre și înălțătoare cu privire la virtute, dreptate, morală etc. care, după cum își închipuie d-l Heinzen, formează fundamentul oricărei societăți. Această acuzație o acceptăm. În ciuda indignării morale a d-lui Heinzen, această persoană *onorabilă*, comuniștii nu vor renunța să ridiculizeze asemenea *adevăruri veșnice*. De altfel comuniștii afirmă că asemenea *adevăruri veșnice* nu sînt nicidecum fundamentul, ci, invers, produsul societății în care ele figurează.

De altfel, dacă d-l Heinzen a prevăzut că comuniștii vor refuza să se solidarizeze cu oamenii pe care el binevoiește să-i considere ca făcînd parte dintre comuniști, ce rost mai au toate reproșurile sale răsuflate și insinuările sale perfide? Dacă d-l Heinzen îi cunoaște pe comuniști numai din auzite, și așa se pare, dacă știe atît de puțin despre ei încît le cere să dea ei înșiși date mai precise asupra lor, să i se prezinte, ca să șpunem așa, apoi nu înseamnă oare într-adevăr o nerușinare să pornească o polemică împotriva lor?

„O definire mai precisă a acelor care reprezintă propriu-zis comunismul sau îl înfățișează în puritatea sa ar exclude, probabil, în întregime masa principală a acelor care se sprijină pe comunism și *sînt folosiți în interesul lui*, și e greu de crezut că numai cei de la «Trier'sche Zeitung» ar protesta împotriva unei asemenea pretenții”.

Și cîteva rînduri mai departe :

„De la cei care sînt într-adevăr comuniști *trebuie să ne așteptăm* că vor fi îndeajuns de consecvenți și de *cinstiți*” (o, filistinule virtuos!) „încît să-și proclame pe față doctrina lor și să se dezică de cei care nu sînt comuniști. *Trebuie să le pretindem*” (altă formulă filistină!) „să nu întrețină în mod nerușinat (!) *confuzia* provocată în capetele a mii de oameni *nenorociți* și *inculți* de faptul că unii au visat sau și-au închipuit că lucruri imposibile sînt posibile (II), trebuie să le cerem să găsească o cale care să ducă de pe terenul relațiilor reale la realizarea acestei doctrine (I). Este *datoria*” (iarăși filistinul virtuos) „adevăraților comuniști să lămurească pe deplin și să ducă spre un țel bine determinat pe toți cei care sînt nelămuriți, dar sînt de partea lor, sau să se delimiteze de ei, să nu-l folosească în interesul lor”.

Dacă d-l Ruge ar fi dus la îndeplinire aceste trei puncte, el s-ar fi putut socoti fericit. Pretențiilor filistine le corespunde întru totul confuzia filistină a ideilor, care ține seama numai de esența lucrurilor, și nu de formă, și care tocmai de aceea exprimă exact contrarul a ceea ce vrea să exprime. D-l Heinzen pretinde ca adevărații comuniști să se delimiteze de cei care sînt numai în aparență comuniști. Ei trebuie să pună capăt confuziei care (așa vrea el să spună) ia naștere din confundarea a două curente diferite. Dar de îndată ce aceste două cuvinte — „comuniști” și „confuzie” — se întîlnesc în capul său, acolo ia naștere o confuzie. D-l Heinzen pierde firul; calul său de bătaie, că în genere comuniștii creează confuzie în capetele celor inculți, îl obsedează încît îi uită atît pe comuniștii adevărați cît și pe cei neadevărați, se poticnește cu o stîngăcie caraghioasă de tot felul de lucruri imposibile despre care unii au visat sau și-au închipuit că sînt posibile, și în cele din urmă cade, cît este de lung, pe terenul relațiilor

reale, unde își revine iarăși în simțiri. Acum își aduce aminte că voia să vorbească de cu totul altceva, că nu era vorba dacă un lucru sau altul este posibil. El revine la obiectul său, dar este încă atât de năucit încît nici măcar nu șterge fraza strălucită în care execută exhibiția de mai sus.

Atît în privința stilului. În ceea ce privește fondul chestiunii, repetăm că, în calitate de german leal, d-l Heinzen vine prea tîrziu cu pretențiile sale și că „adevărații socialiști” au fost de mult dezavuați de comuniști. Cu această ocazie constatăm încă o dată că folosirea unor insinuări perfide nu este de loc incompatibilă cu caracterul unui filistin virtuos. Căci d-l Heinzen lasă să se înțeleagă destul de lămurit că publiciștii comuniști îi folosesc pe muncitorii comuniști numai în interesul lor. El spune destul de limpede că, în caz că acești publiciști ar expune în mod public vederile lor, aceasta ar face ca masa principală a acelor care, chipurile, sînt folosiți în interesul comunismului să se depărteze cu totul de comunism. El vede în publiciștii comuniști niște profeti, preoți sau popi care, deținînd o înțelepciune tainică, o păstrează pentru ei, și nu o împărtășesc și celor incuți, ca să-i poată duce astfel de nas. Toate pretențiile sale de filistin virtuos, și anume că toți *cei nelămuriți trebuie să fie lămuriți* și nu *folosiți* în anumite scopuri, pornesc în mod evident de la premisa că literații comuniști ar avea vreun interes să țină pe muncitori în întuneric și în neștiință, folosindu-se numai de ei așa cum voiau iluminării ¹⁶⁴ să folosească poporul în secolul trecut. Această idee neroadă constituie și motivul pentru care d-l Heinzen repetă pretutindeni, unde trebuie și unde nu trebuie, povestea sa cu confuzia din capetele celor incuți și, drept pedeapsă pentru că nu spune pe față ce are de spus, trebuie să facă exhibițiile sale stilistice.

Noi nu facem decît să constatăm aceste insinuări, nu le discutăm. Lășăm în seama muncitorilor comuniști să le judece cum vor crede de cuviință.

În sfîrșit, după toate aceste preliminarii, digresiuni, pretenții, insinuări și exhibiții verbale ale d-lui Heinzen, ajungem la atacurile sale teoretice și la obiecțiile sale împotriva comuniștilor.

D-l Heinzen

„consideră că esența doctrinei comuniste rezidă pur și simplu în desființarea proprietății private (și a celei dobîndite prin muncă) și în principiul folosirii în comun a bunurilor pămîntești care rezultă în mod inevitabil din această desființare”.

D-l Heinzen își închipuie că comunismul este o anumită *doctrină* care pornește de la un anumit principiu teoretic ca *esență* a sa și din care ar deriva concluzii ulterioare. D-l Heinzen se înșală foarte mult. Comunismul nu este o doctrină, ci o *mișcare* : el nu pornește de la principii, ci de la *fapte*. Premisa de la care pornesc comuniștii nu este o filozofie oarecare, ci întreaga istorie de până acum, și în special rezultatele ei obiective actuale din țările civilizate. Comunismul a izvorât din marea industrie și din consecințele ei : crearea pieței mondiale, care a dat naștere unei concurențe nestăvilite, crizele comerciale din ce în ce mai puternice și mai generale, care au ajuns de pe acum să fie adevărate crize ale pieței mondiale, nașterea proletariatului și concentrarea capitalului din lupta de clasă dintre proletariat și burghezie care rezultă de aici. Comunismul, în măsura în care este teoretic, este expresia teoretică a poziției proletariatului în această luptă ; el este sintetizarea teoretică a condițiilor eliberării proletariatului.

D-l Heinzen își va da seama acum că pentru a aprecia comunismul are ceva mai mult de făcut decât să considere că esența acestuia rezidă pur și simplu în desființarea proprietății private ; că ar face mai bine să studieze anumite probleme de economie politică decât să sporovăiască vrute și nevrute despre desființarea proprietății private ; că nu poate să știe nimic despre *urmările* desființării proprietății private dacă nu cunoaște și condițiile ei.

Dar în această privință d-l Heinzen dă dovadă de o ignoranță atât de crasă, încât e în stare să creadă că „folosirea în comun a bunurilor pămîntești” (altă expresie frumoasă) ar fi *urmarea* desființării proprietății private. Lucrurile stau tocmai invers. Deoarece marea industrie, dezvoltarea mașinismului, a comunicațiilor, a comerțului mondial a luat proporții atât de uriașe încît exploatarea lor de către capitaliști izolați devine pe zi ce trece mai imposibilă ; deoarece crizele din ce în ce mai intense de pe piața mondială constituie cea mai izbitoare dovadă în această privință ; deoarece *forțele* de producție și *mijloacele* de schimb ale actualului *mod* de producție și de schimb depășesc pe zi ce trece cadrul schimbului individual și al proprietății private ; într-un cuvînt, deoarece se apropie momentul în care exploatarea în comun a industriei, agriculturii, a schimbului devine o necesitate materială însăși pentru industrie, agricultură și schimb, din acest motiv proprietatea privată va fi desființată.

Prin urmare, dacă d-l Heinzen separă desființarea proprietății private, care este într-adevăr condiția eliberării proletariatului, de propriile ei condiții, dacă o consideră ruptă de lumea reală, ca pe o simplă marotă a unui savant de cabinet, ea devine o frază goală despre care nu poate spune decît nerozii. Ceea ce și face în felul următor :

„Prin desființarea oricărei proprietăți private despre care am vorbit mai sus, comunismul desființează în mod necesar și *existența individuală*” (așadar d-l Heinzen ne reproșează că vrem să-i transformăm pe oameni în frați siamezi). „Consecința acestui fapt este încadrarea fiecărui individ într-o gospodărie gen cazarmă, organizată oarecum (!!) după modelul obștei” (rugăm pe cititor să țină seama că toate acestea nu sînt, după însași mărturisirea sa, decît consecința propriilor nerozii ale d-lui Heinzen cu privire la existența individuală). „Prin aceasta comunismul distruge individualitatea... independența... libertatea”. (Vechile palavre ale „adevărăților socialiști” și ale burghezilor. Ca și cînd individualitatea indivizilor din ziua de astăzi, pe care diviziunea muncii i-a transformat, împotriva voinței lor, în cizmari, muncitori industriali, burghezi, juriști, țărani, adică în robi ai unei anumite munci și ai moravurilor, modului de viață, prejudecăților, mărginirii etc. corespunzătoare acestei munci, ca și cînd această individualitate ar mai putea fi distrusă !). „Comunismul jertfește individul cu atributul sau fundamentul său necesar” (acest „sau” e strașnic !) — „proprietatea privată *agonisită* — fantomei comunității sau societății” (și aici dăm peste Stirner ?), „în timp ce comunitatea nu poate fi și nu trebuie” (trebuie ! !) „să fie un scop, ci doar un mijloc pentru fiecare individ”.

D-l Heinzen pune un deosebit preț pe proprietatea privată *agonisită* și dovedește astfel încă o dată ignoranța sa crasă în ceea ce privește obiectul despre care vorbește. Echitatea virtuos-filistină a d-lui Heinzen, care vrea să dea fiecăruia ceea ce a agonisit, este, din păcate, spulberată de marea industrie. Atîta timp cît marea industrie nu este într-atît dezvoltată încît să se elibereze pe deplin de lanțurile proprietății private, ea nu va admite nici o altă repartiție a produselor ei decît cea care are loc în momentul de față, iar capitalistul va încasa profitul său pe cînd muncitorul va învăța tot mai mult în practică ce înseamnă minimumul de salariu. D-l Proudhon a vrut să facă o expunere sistematică a principiului proprietății *agonisite* legîndu-l de relațiile existente și, după cum se știe, a suferit un eșec total. D-l Heinzen, e drept, nu va cuteza niciodată să facă o încercare asemănătoare, căci ar trebui să studieze problema ; or, lucrul acesta nu-l va face. Dar ar fi bine dacă din exemplul d-lui Proudhon ar învăța că e preferabil să dea în mai mică măsură publicității proprietatea sa *agonisită*.

Prin urmare, atunci cînd d-l Heinzen reproșează comuniștilor că aleargă după himere și pierd terenul real de sub picioare, cui se adresează acest reproș ?

În continuare, d-l Heinzen își spune părerea despre multe alte lucruri, asupra cărora nu mai este cazul să ne oprim. Constatăm numai că, cu cît înaintează, frazele sale devin tot mai deplorabile. Chiar și numai stîngăcia limbajului său, care nu nimereste niciodată cuvîntul potrivit, ar fi suficientă pentru a compromite orice partid care l-ar recunoaște drept reprezentantul lui literar. Fermitatea convingerilor sale îl face să spună întotdeauna cu totul altceva decît vrea să spună. Fiecare frază a sa conține o dublă nerozie : în primul rînd, nerozia pe care vrea s-o spună și, în al doilea rînd, aceea pe care nu vrea s-o spună, dar pe care totuși o spune. Am dat mai sus un exemplu de acest fel. Adăugăm numai că d-l Heinzen repetă vechea sa superstiție despre puterea monarhilor, spunînd că *puterea* care trebuie să fie răsturnată și care nu este alta decît puterea de stat este și a fost întotdeauna cea care a dat naștere și a favorizat toate nedreptățile și că el vrea să pună bazele *unui ade-vărat stat întemeiat pe drept* (!) și că în interiorul acestei construcții fanteziste vrea „să porceadă la toate reformele sociale a căror justete teoretică (!) și posibilitate practică de înfăptuire (!) rezultă din dezvoltarea generală (!)“ !!!

Intențiile sale sînt tot atît de bune pe cît de prost este stilul său ; aceasta este soarta celor virtuoși în lumea aceasta rea.

Sansculotte, pornit din codru
Și corupt de-al vremii spirit,
Dansator cam slab, purta
Într-un piept păros elanuri ;

Un artist fără talent
Dar cu personalitate¹⁶⁵.

Articolul nostru îl va aduce pe d-l Heinzen în acea stare de indignare îndreptățită care se potrivește filistinului virtuos jignit, dar aceasta nu înseamnă că el va renunța la maniera sa de a scrie sau la felul său compromițător și nefolositor de a face agitație. Amenințarea sa cu lanterna în ziua în care va începe acțiunea decisivă ne-a făcut multă plăcere.

Într-un cuvînt, comuniștii trebuie și vor să acționeze împreună cu radicalii germani. Dar își rezervă dreptul de a cri-

tica pe orice publicist care compromite tot partidul. În acest sens, și numai în acest sens, l-am criticat pe Heinzen.

Bruxelles, 3 octombrie 1847

F. Engels

N. B. Chiar acum am primit o broșură scrisă de un muncitor* : „Statul lui Heinzen. Note critice de *Stephan*“, Bern, Rätzer¹⁶⁶. D-l Heinzen ar putea fi bucuros dacă ar scrie măcar pe jumătate atât de bine ca acest muncitor. Printre altele, d-l Heinzen poate vedea din această broșură destul de limpede de ce muncitorii nu vor să știe nimic de republica sa agrară. Trebuie să adăugăm că aceasta este prima broșură scrisă de un muncitor care nu face morală, ci caută să explice luptele politice contemporane prin lupta dintre diferitele clase ale societății.

Scris de F. Engels
la 26 septembrie
și 3 octombrie 1847

Se tipărește după textul
ziarului

Tradus din limba germană

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung“
nr. 79 și 80 din 3 și 7 octombrie 1847
Semnat: *F. Engels*

* — Stephan Born. — *Nota Red.*

FALS DE L'ADMINISTRATEUR
 Propriété de
 - 1 an, 10
 - 2 ans, 20
 - 3 ans, 30
 - 4 ans, 40
 - 5 ans, 50
 - 6 ans, 60
 - 7 ans, 70
 - 8 ans, 80
 - 9 ans, 90
 - 10 ans, 100
 - 11 ans, 110
 - 12 ans, 120
 - 13 ans, 130
 - 14 ans, 140
 - 15 ans, 150
 - 16 ans, 160
 - 17 ans, 170
 - 18 ans, 180
 - 19 ans, 190
 - 20 ans, 200
 - 21 ans, 210
 - 22 ans, 220
 - 23 ans, 230
 - 24 ans, 240
 - 25 ans, 250
 - 26 ans, 260
 - 27 ans, 270
 - 28 ans, 280
 - 29 ans, 290
 - 30 ans, 300
 - 31 ans, 310
 - 32 ans, 320
 - 33 ans, 330
 - 34 ans, 340
 - 35 ans, 350
 - 36 ans, 360
 - 37 ans, 370
 - 38 ans, 380
 - 39 ans, 390
 - 40 ans, 400
 - 41 ans, 410
 - 42 ans, 420
 - 43 ans, 430
 - 44 ans, 440
 - 45 ans, 450
 - 46 ans, 460
 - 47 ans, 470
 - 48 ans, 480
 - 49 ans, 490
 - 50 ans, 500
 - 51 ans, 510
 - 52 ans, 520
 - 53 ans, 530
 - 54 ans, 540
 - 55 ans, 550
 - 56 ans, 560
 - 57 ans, 570
 - 58 ans, 580
 - 59 ans, 590
 - 60 ans, 600
 - 61 ans, 610
 - 62 ans, 620
 - 63 ans, 630
 - 64 ans, 640
 - 65 ans, 650
 - 66 ans, 660
 - 67 ans, 670
 - 68 ans, 680
 - 69 ans, 690
 - 70 ans, 700
 - 71 ans, 710
 - 72 ans, 720
 - 73 ans, 730
 - 74 ans, 740
 - 75 ans, 750
 - 76 ans, 760
 - 77 ans, 770
 - 78 ans, 780
 - 79 ans, 790
 - 80 ans, 800
 - 81 ans, 810
 - 82 ans, 820
 - 83 ans, 830
 - 84 ans, 840
 - 85 ans, 850
 - 86 ans, 860
 - 87 ans, 870
 - 88 ans, 880
 - 89 ans, 890
 - 90 ans, 900
 - 91 ans, 910
 - 92 ans, 920
 - 93 ans, 930
 - 94 ans, 940
 - 95 ans, 950
 - 96 ans, 960
 - 97 ans, 970
 - 98 ans, 980
 - 99 ans, 990
 - 100 ans, 1000

LA REFORME

FALS DE L'ADMINISTRATEUR
 Propriété de
 - 1 an, 10
 - 2 ans, 20
 - 3 ans, 30
 - 4 ans, 40
 - 5 ans, 50
 - 6 ans, 60
 - 7 ans, 70
 - 8 ans, 80
 - 9 ans, 90
 - 10 ans, 100
 - 11 ans, 110
 - 12 ans, 120
 - 13 ans, 130
 - 14 ans, 140
 - 15 ans, 150
 - 16 ans, 160
 - 17 ans, 170
 - 18 ans, 180
 - 19 ans, 190
 - 20 ans, 200
 - 21 ans, 210
 - 22 ans, 220
 - 23 ans, 230
 - 24 ans, 240
 - 25 ans, 250
 - 26 ans, 260
 - 27 ans, 270
 - 28 ans, 280
 - 29 ans, 290
 - 30 ans, 300
 - 31 ans, 310
 - 32 ans, 320
 - 33 ans, 330
 - 34 ans, 340
 - 35 ans, 350
 - 36 ans, 360
 - 37 ans, 370
 - 38 ans, 380
 - 39 ans, 390
 - 40 ans, 400
 - 41 ans, 410
 - 42 ans, 420
 - 43 ans, 430
 - 44 ans, 440
 - 45 ans, 450
 - 46 ans, 460
 - 47 ans, 470
 - 48 ans, 480
 - 49 ans, 490
 - 50 ans, 500
 - 51 ans, 510
 - 52 ans, 520
 - 53 ans, 530
 - 54 ans, 540
 - 55 ans, 550
 - 56 ans, 560
 - 57 ans, 570
 - 58 ans, 580
 - 59 ans, 590
 - 60 ans, 600
 - 61 ans, 610
 - 62 ans, 620
 - 63 ans, 630
 - 64 ans, 640
 - 65 ans, 650
 - 66 ans, 660
 - 67 ans, 670
 - 68 ans, 680
 - 69 ans, 690
 - 70 ans, 700
 - 71 ans, 710
 - 72 ans, 720
 - 73 ans, 730
 - 74 ans, 740
 - 75 ans, 750
 - 76 ans, 760
 - 77 ans, 770
 - 78 ans, 780
 - 79 ans, 790
 - 80 ans, 800
 - 81 ans, 810
 - 82 ans, 820
 - 83 ans, 830
 - 84 ans, 840
 - 85 ans, 850
 - 86 ans, 860
 - 87 ans, 870
 - 88 ans, 880
 - 89 ans, 890
 - 90 ans, 900
 - 91 ans, 910
 - 92 ans, 920
 - 93 ans, 930
 - 94 ans, 940
 - 95 ans, 950
 - 96 ans, 960
 - 97 ans, 970
 - 98 ans, 980
 - 99 ans, 990
 - 100 ans, 1000

Friedrich Engels

Criza comercială în Anglia. Mișcarea cartistă. — Irlanda¹⁶⁷

Criza comercială care a cuprins Anglia în acest moment este, fără îndoială, mai gravă decât toate crizele precedente. Nici în 1837, nici în 1842 depresiunea n-a fost atât de generală ca în momentul de față. Toate ramurile vastei industrii engleze au fost paralizate tocmai în toiul dezvoltării lor; pretutindeni vezi aceeași stagnare, pretutindeni întâlnești muncitori aruncați în stradă. Fără doar și poate că o asemenea stare de lucruri provoacă o agitație extraordinară printre muncitorii care, exploatați de industriași în perioada de prosperitate comercială, se văd acum concediați în masă și lăsați în voia soartei. De aceea crește rapid numărul mitingurilor organizate de muncitorii nemulțumiți. „Northern Star”, organul muncitorilor cartiști, consacră peste șapte coloane lungi dărilor de seamă asupra mitingurilor din săptămîna trecută; lista mitingurilor anunțate pentru săptămîna aceasta ocupă alte trei coloane. Același ziar vorbește de o broșură¹⁶⁸ publicată de un muncitor, d-l John Noakes, în care autorul contestă în mod deschis și direct dreptul de posesiune al aristocrației asupra pămînturilor pe care le deține.

„Pămîntul Angliei — spune el — este proprietatea poporului, de la care aristocrația noastră l-au răpit prin forță sau vicleșug. Poporul trebuie să se prevaleze de dreptul său imprescriptibil de proprietate; renta funciară trebuie să fie declarată proprietate națională și folosită în interes obștesc. Mi se va obiecta, poate, că acestea sînt discursuri revoluționare. Revoluționare sau nu, puțin importă; dacă poporul nu poate să obțină ceea ce i se cuvine pe cale legală, el trebuie să încerce calea nelegală”.

Nu este de mirare că în aceste împrejurări cartiștii desfășoară o activitate puțin obișnuită. Liderul lor, ilustrul Feargus O'Connor, a anunțat recent că în scurt timp va pleca în Scoția, unde va convoca mitinguri în toate orașele și va strînge semnături pentru petiția națională în care se va cere

Carta poporului, petiție care va fi înaintată viitorului parlament. Totodată el a făcut cunoscut că, înainte de deschiderea parlamentului, presa cartistă va avea un cotidian în plus intitulat „Democrat”¹⁶⁹.

Ne amintim că la ultimele alegeri, d-l Harney, redactor-șef al ziarului „Northern Star”, a fost candidatul cartiștilor pentru locul de deputat al orașului Tiverton, care trimite în parlament pe ministrul afacerilor externe, lord Palmerston. D-l Harney, care a învins când s-a votat prin ridicare de mâini, a renunțat la candidatura sa atunci când lordul Palmerston a cerut poll-ul¹⁷⁰. Între timp s-a petrecut un fapt care dovedește cât de mult diferă sentimentele locuitorilor din Tiverton de cele ale micului număr de alegători care votează în alegerile parlamentare din această circumscripție. În consiliul municipal a devenit vacant un loc; alegătorii care votează în alegerile municipale, categorie mult mai numeroasă decât aceea a alegătorilor care votează în alegerile parlamentare, l-au ales pe d-l Rowcliffe, același care în timpul alegerilor îl propusese pe d-l Harney. De altfel, în toată Anglia cartiștii se pregătesc pentru alegerile municipale care vor avea loc în țară la începutul lunii noiembrie.

Să trecem acum la districtul cel mai industrial al Angliei, la Lancashire, regiune care mai mult ca oricare alta simte apăsarea stagnării industriei. Situația din Lancashire este cât se poate de alarmantă. De pe acum cea mai mare parte din fabrici au încetat cu desăvârșire să lucreze, iar în acele fabrici care mai lucrează muncitorii sînt ocupați două sau cel mult trei zile pe săptămîină. Dar asta încă nu este totul: industriașii din Ashton, oraș foarte important pentru industria bumbacului, au anunțat pe muncitorii lor că peste opt zile vor reduce salariile cu 10%. Această știre, care i-a alarmat pe muncitori, s-a răspîndit în toată țara. După cîteva zile a avut loc la Manchester o întrunire a delegaților muncitorilor din întregul comitat; la această întrunire s-a hotărît ca o delegație să se prezinte patronilor pentru a-i determina să nu pună în practică amenințarea cu privire la reducerea salariilor, și, dacă această delegație n-ar ajunge la nici un rezultat, toți muncitorii din industria bumbacului din Lancashire să intre în grevă. Această grevă, împreună cu greva muncitorilor metalurgiști și mineri din Birmingham, care a și început, va avea, fără îndoială, proporții tot atît de alarmante ca și ultima grevă generală din 1842. S-ar putea chiar

ca ea să se dovedească a fi și mai periculoasă pentru guvern decât prima.

Între timp înfometata Irlandă este prada unor frământări teribile. Casele de muncă sînt înțesate de cerșetori, proprietarii ruinați refuză să plătească taxa pentru săraci, iar poporul înfometat se adună cu miile și pradă nu numai hambarele și grajdurile fermierilor, dar și cele ale preoților catolici, pe care nu de mult îi mai venera.

Se pare că iarna viitoare irlandezii nu vor mai voi să moară atît de liniștit de foame ca iarna trecută. Imigrarea irlandezilor în Anglia devine din zi în zi mai alarmantă. S-a calculat că în medie sosesc 50.000 de irlandezi pe an; anul acesta numărul lor a ajuns de pe acum la peste 220.000. În septembrie au venit în fiecare zi 345; în octombrie 511. În felul acesta concurența dintre muncitori sporește tot mai mult, și n-ar fi de loc de mirare ca actuala criză să producă o agitație atît de mare, încît să silească guvernul să vină cu reforme de cea mai mare importanță.

Scris de F. Engels
la 23 octombrie 1847

Publicat în ziarul „La Réforme”
din 26 octombrie 1847

Se tipărește după textul
ziarului

Tradus din limba franceză

Friedrich Engels

Patronii și muncitorii din Anglia

Muncitorilor-redactori ai ziarului „L'Atelier”¹⁷¹

Domnilor,

De curînd am citit în numărul dv. din octombrie un articol intitulat : „*Patronii și muncitorii din Anglia*” ; acest articol, inspirîndu-se din ziarul „La Presse”, vorbește despre un miting al așa-zişilor delegați ai muncitorilor din industria bumbacului din Lancashire, miting care a avut loc la 29 august la Manchester. Rezoluțiile adoptate la acest miting sînt de natură să dovedească ziarului „La Presse” că în Anglia domnește o armonie perfectă între capital și muncă.

Ați procedat foarte just, domnilor, atunci cînd ați avut rezerve în ceea ce privește autenticitatea dării de seamă pe care un ziar al burgheziei franceze a făcut-o după ziarele burgheze engleze. Darea de seamă este exactă, nimic de zis ; rezoluțiile au fost adoptate așa cum le-a publicat „La Presse” ; nu există decît o singură aserțiune inexactă, dar această mică inexactitate constituie tocmai fondul problemei : mitingul despre care vorbește „La Presse” nu era un miting al *muncitorilor*, ci un miting al *maîștrilor*.

Domnilor, am petrecut doi ani în inima Lancashire-ului, și acești doi ani i-am petrecut printre muncitori ; i-am văzut la întrunirile lor publice, ca și în comitetele lor restrinse ; îi cunosc pe conducătorii lor și pe oratorii lor și cred că vă pot asigura că în nici o țară din lume nu veți găsi oameni mai sincer atașați principiilor democratice, oameni care să fie atît de ferm hotărîți să scuture jugul capitaliştilor exploatatori, care-i apasă greu în momentul de față, ca acești

muncitori din fabricile de bumbac din Lancashire. Cum ar putea acești muncitori, pe care i-am văzut cu propriii mei ochi aruncînd de pe estrada unei săli de întrunire cîțiva zeci de fabricanți, pe care i-am văzut, cu ochii scînteietori, cu pumnii ridicați, virînd spaima în burghezii reuniți pe această estradă, cum ar putea acești muncitori, vă întreb, să voteze astăzi rezoluții în care se aduc mulțumiri patronilor lor pentru că aceștia au avut bunăvoînța să prefere reducerea timpului de muncă reducerii salariilor?

Dar să privim lucrurile ceva mai de aproape. Reducerea timpului de muncă nu înseamnă oare pentru muncitor exact același lucru ca și reducerea salariilor? Desigur că da; și într-un caz, și în celălalt situația muncitorului se înrăutățește în egală măsură. Nu există deci nici o rațiune ca muncitorii să mulțumească patronilor lor pentru că au preferat primul mod de a reduce venitul muncitorului. Dar, domnilor, dacă vreți să cercetați ziarele engleze de la sfîrșitul lunii august, veți găsi acolo că fabricanții de textile aveau motive întemeiate să prefere reducerea timpului de muncă celei a salariilor. Pe atunci prețul bumbacului brut era în creștere; același număr al ziarului „Globe” de la Londra care vorbește de mitingul amintit scrie, de asemenea, că *speculanții din Liverpool erau pe punctul de a pune stăpînire pe piața bumbacului* pentru a provoca o urcare artificială a prețurilor. Ce fac în asemenea cazuri fabricanții din Manchester? Ei își trimit maiștrii la mitinguri și îi pun să adopte rezoluții ca acelea de care ați luat cunoștință în „La Presse”. Este un mijloc bine cunoscut pe care fabricanții l-au adoptat și-l aplică ori de cîte ori speculanții vor să urce prețul bumbacului. Este un avertisment dat speculanților ca să se gîndească bine înainte de a urca prea mult prețurile, căci altminteri fabricanții ar micșora consumul, ceea ce, fără îndoială, ar avea ca urmare o scădere a prețului. Ei bine, mitingul primit cu aclamații și cu atîta bucurie de ziarul „La Presse” nu a fost decît una din aceste întruniri ale maiștrilor, care nu mai pot păcăli pe nimeni în Anglia.

Pentru a vă mai dovedi în ce măsură acest miting era opera exclusivă a capitaliștilor, e destul să arăt că unicul ziar căruia i-au fost trimise rezoluțiile și de la care le-au luat toate celelalte ziare este oficiosul fabricanților — „Manchester

Guardian". „Northern Star", ziarul democrat al muncitorilor, le-a publicat și el, dar cu mențiunea — menită să demaște aceste rezoluții în ochii muncitorilor — că ele sînt reproduse după un ziar al capitaliștilor.

Binevoiți etc.

Scris de F. Engels aproximativ
la 26 octombrie 1847

Publicat în revista „L'Atelier"
nr. 2 din noiembrie 1847

Se tipărește după textul revistei

Tradus din limba franceză

Karl Marx

Critica moralizatoare și morala critică

*Contribuție la istoria culturii germane.
Impotriva lui Karl Heinzen **

Scurt timp înainte de perioada Reformei și în timpul ei s-a dezvoltat la germani un gen de literatură a cărei simplă denumire te uimește : literatura *grobiană*. În momentul de față ne îndreptăm spre o epocă revoluționară asemănătoare celei din secolul al XVI-lea. Nu este, așadar, de mirare că printre germani apare din nou literatura grobiană. Interesul pe care îl trezește dezvoltarea istorică învinge cu ușurință repulsia estetică pe care acest soi de literatură o stârnește chiar și în omul cu gust nu prea rafinat și pe care o stârnea încă în secolul al XV-lea și al XVI-lea.

Banală, lăudăroasă ca Trason ¹⁷³, fanfaroană, sforăitoare, pretențioasă și brutală când atacă, de o sensibilitate isterică față de brutalitatea altora, literatura grobiană trage sabia din teacă cu un gest amenințător pentru a o lăsa apoi neputincioasă să cadă, predică fără încetare morala, dar o violează neîncetat, și îmbină în mod ilariant patosul și vulgaritatea ; deși nu o preocupă decît fondul lucrurilor, trece totuși întotdeauna pe lîngă el ; ea opune, cu aceeași înfumurare, judecării omului din popor o cultură semidoctă mic-burgheză, iar științei așa-zisa „judecată sănătoasă” ; ea divaghează cu o anumită ușurință mulțumită de sine și dă o formă plebee unui conținut filistin ; ea luptă cu limba literară pentru a-i da un caracter pur corporal, dacă ne putem exprima astfel ; face cu plăcere aluzie la persoana scriitorului, care se zărește printre rînduri, și abia își poate stăpîni dorința irezistibilă de a da cîteva probe de forță, de a-și arăta umerii lați, de a-și

* Nu răspund d-lui Heinzen pentru a da o replică atacului împotriva lui Engels. Articolul d-lui Heinzen ¹⁷² nu merită vreo replică. Răspund numai pentru că manifestul lui Heinzen oferă analizei un material umoristic. — K. M.

umfla pieptul în public ; proclamă o minte sănătoasă într-un trup sănătos și este în mod inconștient contaminată de cerurile meschine și de febra corporală a secolului al XVI-lea ; ea este la fel de robită unor noțiuni dogmatice mărginite, pe cât face apel la o practică meschină, opunînd-o oricărei teorii : combătînd cu violență reacțiunea, ea se ridică în același timp împotriva progresului ; în neputința ei de a-l ridiculiza pe adversar, se năpustește asupra lui într-un mod ridicol, ocărîndu-l pe toate tonurile ; ea reunește în una și aceeași persoană pe Solomon și Marcolf¹⁷⁴, pe Don Quijote și Sancho Panza, pe visător și pe filistin ; ea este expresia bătărănoasă a revoltei, expresia bădăranului revoltat ; iar peste toate acestea plutește atmosfera conștiinței *cinstitute* a filistinului mulțumit de sine — iată *literatura grobiană* a secolului al XVI-lea. Dacă nu ne înșală memoria, umorul popular german i-a ridicat și un monumnt liric în cîntecul „*Heinecke, dem starken Knecht*” *.

D-l Heinzen are meritul de a fi unul dintre cei care au trezit din nou la viață literatura grobiană și, din acest punct de vedere, poate fi considerat drept una dintre rîndunelele germane care vestesc apropiata primăvară a popoarelor.

Manifestul lui Heinzen împotriva comuniștilor, apărut în „*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*” nr. 84, ne oferă acum prilejul să facem analiza acestui gen de literatură, al cărui aspect interesant din punct de vedere istoric pentru Germania l-am arătat mai sus. Vom caracteriza, pe baza manifestului d-lui Heinzen, specia literară pe care el o reprezintă, așa cum scriitorii secolului al XVI-lea sînt caracterizați de istoricii literari pe baza scrierilor rămase din secolul al XVI-lea, de pildă „*Gänseprediger*” **.

Biron. — Ferește-ți capul, Ahile, sosește Hector înarmat.

Regele. — Hector nu a fost decît un troian în comparație cu acesta.

Boyet. — Să fie într-adevăr Hector ?

Dumain. — Cred că Hector nu a fost atît de subțirel.

Biron. — E cu neputință ca acesta să fie Hector.

Dumain. — E un zeu sau un pictor, căci face chipuri ***.

Că d-l Heinzen este într-adevăr Hector nu încapă însă nici o îndoială.

„De multă vreme — ne mărturisește el — mă chinuie presimțirea că voi cădea răpus de mîna unui Ahile comunist. Acum, după ce am fost atacat de un Tersite, faptul că primejdia a fost îndepărtată mă face să fiu iar cutezător” etc.

* — „*Heinecke, argat vinjos*”. — *Nota Trad.*

** — porecla lui Tomas Murner. — *Nota Red.*

*** *Shakespeare* : „*Durerile și bucuriile dragostei*”, actul 5, scena a II-a.

Numai un Hector poate să presimtă că va fi răpus de mâna unui Ahile.

Sau poate că d-l Heinzen nu și-a format imaginea despre Ahile și Tersite după Homer, ci după traducerea germană a lui Shakespeare făcută de Schlegel ?

În acest caz el își asumă rolul lui Ajax.

Să examinăm puțin pe Ajax al lui Shakespeare.

Ajax. — Îți trag eu o sfință de bătaie să mă ții minte.

Tersite. — Cred că mai lesne te-aș putea ofensa eu spunându-ți că ești deștept; dar mai curînd ține armăsarul tău un discurs din memorie, decît spui tu o rugăciune pe de rost. Știi să bați, nu-i așa ? Asta știi ? Dare-ar tignafesul în apucăturile tale de gloabă !

Ajax. — Ciupercă otrăvită ! Spune ce s-a proclamat ?

Tersite. — Cred că te-au proclamat pe tine nerod.

Ajax. — Javră blestemată !

Tersite. — Dă-i înainte !

Ajax. — Scaun de vrăjitoare !

Tersite. — Dă-i înainte ! Dă-i înainte ! Măgar răpciugos și viteaz ! Ai fost trimis aici ca să-i bați pe troieni, și între oameni cu duh ești pierdut și vîndut ca un sclav african... Mîntea voastră e mai mult în tîndoane, precum zice lumea.

Tersite. — O minune !

Ahile. — Adică cum ?

Tersite. — Ajax măsoară cîmpul în lung și lat și se caută pe sine.

Ahile. — Cum adică ?

Tersite. — Mîine va trebui să lupte și e atît de mîndru de încăierarea erocică pe care o prevede în mod profetic, încît, fără să scoată o vorbă, se învîrte ca un turbat.

Ahile. — Cum asta ?

Tersite. — Foarte simplu, se umflă în pene ca un păun; face un pas și se oprește; murmură ca o hanğiță care nu are altă tablă de socotit decît capul ei ca să facă socoteala clienților; își mușcă buzele cu o privire plină de înțelepciune, parcă ar vrea să spună: în capul acesta e atîta duh, numai de s-ar putea manifesta... Aș prefera să fiu o căpușă într-o blană de oaie decît să fiu de o asemenea *prostie vitează* *.

Indiferent deci de masca sub care apare d-l Heinzen — fie Hector, fie Ajax — de îndată ce pășește în arenă el anunță cu glas tunător pe spectatori că adversarul său nu „l-a dat gata”. El explică cauzele salvării sale cu toată naivitatea și emfaza epică a unui erou homeric. „Datorită unui defect *de la natură* — povestește el — am fost salvat”. „Natura nu m-a făcut” pe măsura adversarului meu. Fiind cu două capete mai înalt, cele două „lovituri care ținteau la distanță” ale „micului” său „călău” nu au putut ajunge pînă la „gîtul”

* Shakespeare: „Troilus și Cressida”, actul 2, scena I, și actul 3, scena a III-a.

său „literar”. D-l Engels — lucrul acesta este relevat în repetate rânduri și subliniat în mod special — d-l Engels este „mic”, este un „călău mic”, este „o persoană mică”. Și apoi într-o formulare pe care nu o întâlnești decît în vechile poeme eroice sau în scenete pentru teatrul de păpuși despre marele Goliat și micul David: „Dacă ai spînzura așa de sus” — de stilpul felinarului — „nu te-ar mai vedea nici un om”. Umor de uriaș, capricios și totodată înfricoșător.

D-l Heinzen și-a înfățișat în modul acesta atît de „literar” nu numai „gîtul”, ci toată „ființa” sa, tot corpul său. Pe „micul” său adversar l-a plasat alături de el pentru a scoate în evidență, prin contrast, propria sa perfecțiune trupească. „Micul” monstru poartă sub micuțul său braț o *secure de călău*, poate una dintre micile ghilotine care se dăruiau în 1794 copiilor ca jucărie. În schimb, dînsul, teribilul gigant, surizînd semeț, disprețuitor, nu ține în mînă nici o altă armă decît „nuiaua”, care, după cum ne dă de înțeles, servește de multă vreme pentru „pedepsirea” „obrazniciilor” „pușlamalelor” comuniste. Uriașul se decide să ia atitudine de *pedagog* față de acest „dușman minuscul ca o insectă”, în loc să-l strivească pe puștiul *temerar*. El se decide să-i vorbească ca un *prieten al copiilor*, să-i facă morală și să-i interzică în modul cel mai riguros apucăturile rele, mai ales „minciuna”, „neroadă minciună copilărească”, „insolența”, „tonul de puștan”, lipsa de respect și alte păcate ale tinereții. Dacă cu această ocazie se întîmplă uneori ca nuiaua profesorală a uriașului să-i vijlie învățacelui în chip nu prea delicat pe la urechi, dacă din timp în timp un cuvînt mai grosolan întreprinde preceptele sale morale, anihilînd chiar în parte efectul lor, nu trebuie pierdut nici o clipă din vedere că un uriaș nu poate face morală ca un dascăl oarecare, de pildă ca un *Quintus Fixlein*¹⁷⁵, și că *natura* intră pe fereastră cînd o dai afară pe ușă. În afară de aceasta, trebuie să ținem seama că un lucru care în gura unui pitic ca Engels ne-ar repugna ca o trivialitate, impresionează urechea și inima cu măreția unor melodii ale naturii atunci cînd e rostit de un colos ca Heinzen. Și ne este oare îngăduit să măsurăm limbajul eroilor cu meschinul etalon al limbajului mic-burghez? Tot atît de puțin pe cît ne este permis să credem că, de pildă, Homer se coboară pînă la nivelul literaturii grobiene atunci cînd spune despre unul dintre eroii săi preferați, despre *Ajax*, că este „încăpățînat ca un catir”.

Uriașul a fost deci bine intenționat când, în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” nr. 77, le-a arătat comuniștilor nuiaua!¹⁷⁶ Iar „micul” diavol, pe care nici măcar nu l-a poftit să ia cuvântul, i-a plătit-o cu o totală lipsă de recunoștință. Față de această uimitoare lipsă de modestie a puștiului, el își manifestă nu o dată mirarea sa de gigant. „D-l Engels nu a avut intenția să-mi dea sfaturi — se lamentează el. — El îmi dorește moartea; acest om rău vrea să măucidă”.

Și care erau intențiile sale? Și în cazul acesta, ca și împotriva guvernului prusian, el „a început lupta plin de inflăcărare, dar sub haina de războinic ascundea propuneri de pace, o inimă dispusă la concilieri umane între contradicțiile epocii” *. „Înlăcărarea mea a fost însă stropită cu apa corosivă a perfidiei” **.

Zvicnind, în salturi grele, cu gheara rășchirată,
cu ochii numai sînge și gura larg căscată,
turbat se-aruncă lupul... Cumătrul, sprinten, mic,
se șterge dinaintea acestui inamic
și — iute — pămătuful codoiului și-l... udă
cu-o apă... ce miroase... omul cînd asudă;
apoi și-l tăvălește prin praf și prin nisip,
iar cînd s-avîntă lupul, găsește el un chip
și, peste ochi, cu coada îi dă... cu-așa putere,
de-i ia tot piuitul, și-auzul, și vederea.
Această viclenie îi stă în obicei
și nu puțini la număr erau dintre acei
ce, bietului cumătru' punîndu-se-mpotrivă,
făcură cunoștință cu... apa corosivă!***

„Am fost republican, d-le Engels, atîta timp cît m-am ocupat de politică, iar convingerile mele nu au făcut echilibristică, întrucît nu au fost nestatornice și lipsite de consecvență, ca de pildă capetele anumitor comuniști” ****.

„Este drept că revoluționar am devenit abia acum. E o tactică a comuniștilor de a face reproșuri adversarilor lor atunci cînd aceștia se îndreaptă, întrucît ei sînt conștienți de faptul că nu se pot îndrepta” *****

D-l Heinzen nu a devenit niciodată republican; el a fost republican de cînd există din punct de vedere politic. El are deci o atitudine constantă, neclintită, consecventă. Pe cînd la adversarii săi se poate observa nestatornicia, lipsa de consecvență, echilibristica. D-l Heinzen nu a fost întotdeauna

* Karl Heinzen: „Steckbrief” („Mandat de arestare”).

** Ibid.

*** Goethe. „Reinecke-Fuchs”.

**** Manifestul lui Heinzen, „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” nr. 84.

***** Ibid.

revoluționar ; el a devenit revoluționar. De data aceasta *echilibristica* o face însă d-l Heinzen, dar această echilibristică și-a pierdut caracterul ei *imoral* și se numește de acum încolo : „a se îndrepta“. În ceea ce îi privește pe comuniști, dimpotrivă, atitudinea *constantă* și-a pierdut caracterul ei *ultramoral*. Ce a devenit ea ? „Imposibilitatea de a se îndrepta“.

A sta pe loc sau a face echilibristică — ambele atitudini sînt morale, ambele sînt imorale ; morale, atunci cînd este vorba de filistin, imorale cînd este vorba de adversarul său. Arta filistinului criticist constă tocmai în a striga „rouge et noir“ la timpul potrivit, cuvîntul potrivit la timpul potrivit.

Ignoranța este privită în general ca o lipsă. Sîntem obișnuiți s-o considerăm ca o mărime *negativă*. Să vedem cum nuiiau fermecată a criticii filistine transformă un minus al inteligenței într-un plus al moralei.

D-l Heinzen ne informează, printre altele, că în *filozofie* el este încă tot atît de *neștiutor* ca în 1844. „Limbajul“ lui Hegel „continuă să fie“ pentru el „la fel de *indigest*“.

Acestea sînt faptele. Urmează prelucrarea morală.

Deoarece pentru d-l Heinzen limbajul lui Hegel a fost dintotdeauna „indigest“, el nu a căzut pradă trufiei imorale, ca „Engels și alții“, de a se fâli vreodată că ar cunoaște acest limbaj hegelian, la fel cum nu s-a auzit pînă acum ca țărani din Vestfalia „să se fălească“ cu cunoașterea limbii sanscrite. Dar adevărata comportare morală constă în a evita ceea ce ți-ar putea *prilejui* o comportare imorală, și cum te poți feri mai bine de înclinarea imorală „de a te fâli“ cu cunoașterea unei limbi decît fiind atît de prevăzător să nu o înțelegi !

Pentru că nu cunoaște de loc filozofia, d-l Heinzen susține că nici nu a urmat „școala“ filozofilor. Școala sa a fost „judecata sănătoasă“ și „viața în toată plenitudinea ei“.

„Tocmai datorită acestui fapt — exclamă el cu mindria modestă a omului drept — am scăpat de primejdia de *a-mi renega școala*“.

Împotriva primejdiei morale de *a renega* o școală nu există alt mijloc mai încercat decît de a nu merge la școală !

Orice dezvoltare poate fi înfățișată, indiferent de conținutul ei, ca un șir de diferite trepte de dezvoltare, care se înălțuie în așa fel încît una constituie *negarea* celeilalte. Dacă, de exemplu, un popor evoluează de la monarhia absolută la monarhia constituțională, el *neagă* fosta sa existență

politică. În nici un domeniu nu se poate realiza o evoluție care să nu-și nege formele anterioare de existență. Tradus în limbajul moralei, *a nega* înseamnă *a renega*.

A renega! Cu acest cuvânt filistinul critic poate înfiera orice dezvoltare fără s-o înțeleagă; el îi poate opune în mod solemn propria sa nedezvoltare fără perspectivă de dezvoltare ca pe o imaculare morală. Astfel fantezia religioasă a popoarelor a înfierat *istoria* în general, deplasând epoca nevinovăției, epoca de aur, în *preistorie*, în epoca în care, neexistând încă nici o dezvoltare istorică, nu a existat nici negare, nici renegare. În vijelioase epoci revoluționare, în vremuri de violență și pătimașă negare și renegare ca secolul al XVIII-lea, apar astfel oameni de treabă, bine intenționați, satiri binecrescuți și cumsecade, ca *Gessner*, care opun corupției istoriei starea neevoluată a *idilei*. Spre lauda acestor poeți idilici, care sînt tot un soi de moralști critici și de critici moralști, trebuie să recunoaștem totuși că șovăie cu scrupulozitate cui să acorde premiul de virtute: păstorului sau oii.

Dar să-l lăsăm pe filistinul nostru să se desfete în voie cu gîndul propriei sale destoiniciei. Să-l urmăm acolo unde își *închipuie* că se ocupă de „fondul lucrurilor”. Vom găsi pretutindeni aceeași metodă.

„Nu eu sînt de vină că d-l Engels și alți comuniști sînt prea *orbi* pentru a înțelege că *puterea* domină și asupra *proprietății* și că nedreptatea în *relațiile de proprietate* nu poate fi menținută decît prin *putere*... *Un nerod și un laș* este acela care îl dușmănește pe un burghez pentru *banii pe care îi cîștigă* și nu-i impută unui rege *puterea pe care a dobîndit-o*” *.

„Puterea domină și asupra proprietății”.

În orice caz proprietatea este tot o formă de putere. Economiștii, de pildă, numesc capitalul „puterea asupra muncii străine”.

Avem deci în fața noastră două feluri de puteri: pe de o parte puterea proprietății, adică a proprietarilor, pe de altă parte puterea politică, adică puterea de stat. „Puterea domină și asupra proprietății” înseamnă: proprietatea nu are puterea politică în mîină, ci mai degrabă este stingerită de ea, de pildă prin impozite arbitrare, confiscări, privilegii, imixtiunea supărătoare a birocrăției în industrie și în comerț și altele.

Cu alte cuvinte, din punct de vedere politic, burghezia nu s-a constituit încă ca clasă. Puterea de stat nu a devenit încă propria ei putere. În ceea ce privește țările în care bur-

* Manifestul lui Heinzen, „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” nr. 84.

ghezia a cucerit puterea politică, în care dominația politică nu este nimic altceva decât dominația nu a burghezului izolat asupra muncitorilor lui, ci a clasei burgheze asupra întregii societăți, afirmația d-lui Heinzen și-a pierdut orice sens. Fi-rește că cei lipsiți de proprietate nu au nimic comun cu pu-terea politică, în măsura în care aceasta ține în mod nemijlo-cit de proprietate.

Cu toate că d-l Heinzen și-a închipuit, așadar, că exprimă un adevăr pe cât de etern pe atât de original, el nu a relevat decât faptul că burghezia germană trebuie să cucerească pu-terea politică ; cu alte cuvinte, el nu spune — deși inconștient și ferm convins că spune contrarul — decât ceea ce spune Engels. El declară doar în mod patetic o relație trecătoare dintre burghezia germană și puterea de stat germană ca fi-înd un adevăr etern și arată în felul acesta cum se poate face dintr-o „mișcare” un „miez substanțial”.

„Nedreptatea în relațiile de proprietate — urmează d-l Heinzen — nu poate fi menținută decât prin putere”.

Prin „nedreptate în relațiile de proprietate” d-l Heinzen înțelege fie presiunea amintită mai sus pe care monarhia ab-solută o exercită încă asupra intereselor „celor mai sfinte” ale burgheziei germane, și atunci el nu face decât să repete cele spuse mai sus, fie situația economică a muncitorilor, și atunci revelația lui are următorul sens :

Actualele relații *burgheze* de proprietate sînt „menținute” de către puterea de stat, pe care burghezia a organizat-o ca să-și apere relațiile ei de proprietate. Proletarii trebuie deci să răstoarne puterea politică acolo unde ea se află deja în mîinile burgheziei. Ei înșiși trebuie să devină o putere, și anume o putere revoluționară.

D-l Heinzen spune din nou în mod inconștient exact ceea ce spune Engels și iarăși fiind sincer convins că spune con-trarul. El nu gîndește ceea ce spune și nu spune ceea ce gin-dește.

De altfel, dacă burghezia „menține nedreptatea în relațiile de proprietate” prin mijloace politice, adică prin puterea ei de stat, ea nu creează totuși nedreptatea. „Nedreptatea în relațiile de proprietate”, determinată de diviziunea modernă a muncii, de forma modernă a schimbului, de concurență, de concentrare etc., nu rezultă nicidecum din dominația politică a clasei burgheze, ci, invers, dominația politică a clasei bur-gheze rezultă din aceste relații de producție moderne, pro-clamate de economiștii burghezi drept legi eterne și inevita-

bile. De aceea, dacă proletariatul va răsturna dominația politică a burgheziei, victoria lui va fi numai de scurtă durată, va fi numai un factor auxiliar al *revoluției burgheze*, așa cum s-a întâmplat în 1794, atîta timp cît în mersul istoriei în „mișcarea” ei încă nu au fost create condițiile materiale care să facă necesară desființarea modului de producție burghez și prin urmare și răsturnarea definitivă a dominației politice burgheze. De aceea domnia terorii în Franța nu a avut altă menire decît să facă să dispară ca prin farmec cu lovituri puternice ca de ciocan ruinele feudale de pe pămîntul Franței. Burghezia fricoasă și prudentă nu ar fi terminat treaba aceasta decenii de-a rîndul. Acțiunea sîngeroasă a poporului nu a făcut deci decît să-i netezească calea. Tot astfel prăbușirea monarhiei absolute ar fi numai de scurtă durată dacă condițiile economice pentru dominația burgheziei nu ar fi coapte. Oamenii își construiesc o lume nouă nu din „bogățiile pămîntului”, cum își închipuie superstiția *grobiană*, ci din realizările istorice ale lumii lor pe cale de dispariție. În decursul dezvoltării lor, oamenii trebuie mai întîi să *producă condițiile materiale* ale unei noi societăți, și nici un efort de voință sau de gîndire nu-i poate scuti de această soartă.

Este *caracteristic* pentru întregul *grobianism* al „judecății sănătoase”, care se adapă de la izvoarele „vieții în toată plenitudinea ei” și care nu-și mutilează aptitudinile *firești* prin studii filozofice sau prin alte studii, că acolo unde reușește să vadă *deosebiri* nu vede *unitatea*, iar acolo unde vede *unitatea* nu vede *deosebiri*. Dacă stabilește *determinări diferite*, ele se osifică de îndată în mina lui, și el consideră drept cea mai reprobabilă sofistică să ciocnească una de alta aceste noțiuni osificate în așa fel încît să scoată scînteii.

Cînd spune, de pildă, că *bani* și *puterea*, *proprietatea* și *dominația*, *dobîndirea banilor* și *dobîndirea puterii* nu ar fi *același lucru*, d-l Heinzen exprimă o *tautologie* care rezidă în inșeși aceste cuvinte, iar această simplă diferențiere verbală este pentru el o faptă eroică, pe care, în deplina cunoscîntă de cauză a *clarvăzătorului*, o opune comuniștilor care sînt atît de „orbi” încît nu se opresc la această primă percepție copilărească.

Cum se transformă „dobîndirea banilor” în „dobîndirea puterii”, „proprietatea” în „dominația politică”, adică cum, în locul deosebirii nete pe care d-l Heinzen o ridică la rangul de *dogmă*, se creează mai degrabă legături între cele două puteri care merg pînă la contopirea acestora, — de toate

acestea d-l Heinzen și-ar putea ușor da seama văzînd cum *și-au răscumpărat* iobagii libertatea, cum *și-au răscumpărat* comunele¹⁷⁷ drepturile lor municipale, cum cu ajutorul comerțului și al industriei tîrgoveții au scos, pe de o parte, banii din buzunarul feudalilor transformîndu-le moșiile în polițe, iar pe de altă parte ajutînd monarhiei absolute să-i învingă pe marii feudali, a căror poziție era astfel subminată, *și-au cumpărat* privilegiile de la monarhie; cum au exploatat ulterior crizele financiare ale însăși monarhiei absolute etc. etc.; cum monarhiile cele mai absolute au ajuns să depindă de magnații bursei din cauza sistemului datoriilor publice — acest produs al industriei moderne și al comerțului modern; cum în relațiile internaționale dintre popoare monopolul industrial se transformă nemijlocit în dominație politică, astfel cum, de pildă, în „războiul german de eliberare” suveranii din Sfînta alianță nu erau decît mercenarii Angliei etc. etc.

Prin faptul că *grobianismul* înfumurat al „judecății sănătoase” ridică deosebiri ca aceea dintre *dobîndirea banilor și dobîndirea puterii* la rangul de adevăruri eterne, care „în mod incontestabil” se prezintă „așa și așa”, prin faptul că le consideră *dogme* de neclintit, el își creează ambianța dorită în care să-și exprime indignarea morală cu privire la „orbirea”, „nerozia” sau „răutatea” adversarilor unor asemenea simboluri de credință; aceste erupții zgomotoase cu care se desfată formează totodată un sos retoric în care înoată cele cîteva adevăruri anemice și anchilozate.

D-l Heinzen va avea ocazia să vadă cum se realizează chiar și în Prusia marriage-ul forcé dintre puterea proprietății și puterea politică. Să ascultăm cele ce urmează:

„Vreți să puneți accentul pe *problemele sociale*, considerîndu-le problemele capitale ale epocii, și nu vedeți că *nu există problemă socială mai importantă* ca problema *monarhiei și a republicii*” *.

Pînă acum d-l Heinzen nu vedea decît *deosebirea* dintre puterea banului și puterea politică; acum nu vede decît *unitatea* dintre problema *politică* și problema *socială*. Pe lîngă aceasta el mai vede, firește, și „orbirea ridicolă” și „lașitatea demnă de dispreț” a antipozilor lui.

Relațiile *politice* dintre oameni sînt, desigur, și relații *sociale, obștești*, ca toate relațiile în care se află oamenii. De aceea toate problemele care se referă la relațiile dintre oameni sînt și probleme sociale.

* Manifestul lui Heinzen, „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” nr. 84.

Exprimînd acest raționament, care își are locul într-un catehism pentru copii de 8 ani, naivitatea grobiană crede nu numai că a spus ceva, dar că a aruncat chiar o greutate în balanța coliziunilor moderne.

Întimplător rezultă că crește importanța „problemelor sociale” care „au fost tratate în epoca noastră”, în măsura în care părăsim sfera monarhiei absolute. Socialismul și comunismul nu au pornit din Germania, ci din Anglia, Franța și America de Nord.

Prima apariție a unui partid comunist într-adevăr activ a avut loc în timpul revoluției burgheze, o dată cu înlăturarea monarhiei constituționale. Aceste „probleme sociale” au fost proclamate pentru prima oară de către cei mai consecvenți *republicani*: în Anglia *nivellerii*¹⁷⁸, în Franța *Babeuf*, *Buonarroti* etc. „Conspirația lui Babeuf”, descrisă de prietenul și tovarășul lui de partid *Buonarroti*¹⁷⁹, dovedește că, urmărind „mișcarea” istoriei, acești republicani au înțeles că prin înlăturarea problemei sociale a *monarhiei* și a *republicii* nici o singură „problemă socială” nu se rezolvă corespunzător cu interesele proletariatului.

Problema proprietății, așa cum a fost ea pusă în „epoca noastră”, nu poate fi găsită nici măcar formulată ca întrebare în forma pe care i-a dat-o Heinzen, „dacă este *drept* ca un om să *posede* totul și altul nimic, dacă în genere omul izolat are *dreptul* să *posede* ceva”, și alte probleme simpliste de conștiință și fraze despre dreptate.

Problema proprietății este o problemă care diferă foarte mult în raport cu diferitele trepte de dezvoltare ale industriei în general și în raport cu treapta de dezvoltare specială a acesteia în diferitele țări.

Pentru țăranul din *Galiția*, de pildă, problema proprietății se reduce la transformarea proprietății funciare feudale în mică proprietate funciară burgheză. Ea are pentru el aceeași accepție pe care a avut-o pentru țăranul francez înainte de 1789. Zilerul agricol englez, în schimb, nu se află în nici un fel de relații cu proprietarul funciar. El se află în relație numai cu arendașul, adică cu capitalistul industrial care practică agricultura după sistemul industrial. La rîndul său, acest capitalist industrial, care plătește proprietarului funciar o rentă, se află într-un raport direct cu acesta din urmă. Desființarea proprietății funciare constituie de aceea cea mai importantă problemă în legătură cu proprietatea care se pune pentru burghezia industrială engleză, și lupta ei împotriva legilor

cerealelor are tocmai această semnificație. În schimb, pentru zilerul agricol englez, ca și pentru muncitorul industrial englez, desființarea capitalului constituie principala problemă a proprietății.

Atît în revoluția engleză cît și în cea franceză, problema proprietății s-a pus sub forma afirmării liberei concurențe și a desființării tuturor relațiilor de proprietate feudale, ca de pildă dreptul feudal de proprietate asupra pămîntului, breslele, monopolurile etc. care se transformaseră în cătușe pentru industria în curs de dezvoltare între secolul al XVI-lea și secolul al XVIII-lea.

În sfîrșit, în „epoca noastră”, sensul problemei proprietății este acela al desființării ciocnirilor generate de marea industrie, dezvoltarea pieței mondiale și a liberei concurențe.

Problema proprietății a constituit întotdeauna, în funcție de gradul de dezvoltare a industriei, problema vitală a unei anumite clase. În secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, cînd era vorba de desființarea relațiilor de proprietate *feudale*, problema proprietății era problema vitală a clasei *burgheze*. În secolul al XIX-lea, cînd este vorba de desființarea relațiilor de proprietate *burgheze*, problema proprietății este o problemă vitală a *clasei muncitoare*.

Problema proprietății, care în „epoca noastră” este o problemă de importanță istorică mondială, capătă deci un sens numai în *societatea burgheză modernă*. Cu cît este mai dezvoltată această societate, așadar cu cît burghezia este mai dezvoltată din punct de vedere economic într-o țară, astfel încît și puterea de stat capătă o expresie burgheză, cu atît mai mult iese în evidență problema *socială*: în Franța mai mult decît în Germania, în Anglia mai mult decît în Franța, în monarhia constituțională mai mult decît în monarhia absolută, în republică mai mult decît în monarhia constituțională. Astfel, de exemplu, coliziunile provocate de sistemul de credit, de speculație etc. nu sînt nicăieri atît de acute ca în America de Nord. De asemenea și inegalitatea *socială* nu este nicăieri atît de accentuată ca în statele de răsărit ale Americii de Nord, pentru că aici ea este mai puțin estompată ca oriunde de inegalitatea politică. Dacă pauperismul nu este aici atît de dezvoltat ca în Anglia, acest fapt se datorează unor factori economici pe care nu este cazul să-i explicăm aici. Cu toate acestea, pauperismul face și aici progrese remarcabile.

„În această țară în care nu există stări privilegiate, în care toate clasele societății au drepturi egale” (dificultatea constă tocmai în existența claselor) „și în care populația noastră este departe de a stingheri dezvoltarea mijloacelor de subzistență, este într-adevăr alarmant să vezi crescînd pauperismul cu o asemenea rapiditate”. (Raportul d-lui Meredith în fața congresului din Pennsylvania)¹⁸⁰,

„S-a dovedit că în Massachusetts pauperismul a crescut cu 60% în 25 de ani” (din revista „Register” a americanului Niles¹⁸¹).

Unul dintre cei mai renumiți economiști ai Americii de Nord, radicalul *Thomas Cooper*, propune :

- 1) Să se interzică căsătoria celor neavuți.
- 2) Să se desființeze votul universal, căci, exclamă el,

„societatea a fost întemeiată pentru a apăra proprietatea. Cum ar putea să aibă în mod rațional pretenții să facă legi cu privire la proprietatea celorlalți cei care, în virtutea legilor economice eterne, sînt pentru todeauna lipsiți de proprietate? Ce motive și interese comune ar putea avea aceste două clase ale populației?”

Sau clasa muncitoare nu este revoluționară, și atunci ea apără interesele patronilor de care depinde existența ei. Astfel, la ultimele alegeri din Noua Anglie, fabricanții, pentru a-și asigura voturi, au imprimat numele candidatului pe o bucată de pînză și fiecare muncitor al lor purta această bucată de pînză prinsă pe piept.

Sau clasa muncitoare devine revoluționară ca urmare a conviețuirii în colectiv etc., și atunci *puterea politică din țară* ajunge mai devreme sau mai tîrziu în mîinile ei și nici o proprietate nu va mai fi sigură în cadrul acestui sistem” *.

După cum în *Anglia* muncitorii și-au organizat, sub numele de *cartiști*, un partid politic, tot astfel și în *America de Nord* muncitorii își au, sub numele de *national-reformer*, partidul lor politic, iar strigătul lor de luptă nu este nicidecum *monarhie* sau *republică*, ci *dominația clasei muncitoare* sau *dominația clasei burgheze*.

Întrucît tocmai în societatea modernă burgheză cu formele ei de stat corespunzătoare — statul reprezentativ constituțional sau republican — „problema proprietății” a devenit cea mai importantă „problemă socială”, nu i se poate atribui decît caracterului limitat al nevoilor burghezului *german* dacă el susține că problema *monarhiei* ar fi cea mai importantă „problemă socială” a epocii”. În prefața la lucrarea sa „Nationalökonomie”¹⁸², dr. *List* își exprimă și el cu naivitate supărarea că *pauperismul* și nu *tarifele vamale protecționiste*

* *Thomas Cooper*: „Lectures on political economy”, Columbia, pag. 361 și 365.

„sînt considerate în mod eronat” drept cea mai importantă problemă socială a epocii noastre.

Deosebirea dintre *bani* și *putere* constituia în același timp o deosebire de ordin *personal* între cei doi luptători.

„Cel mic” apare ca un fel de *pungaș* care are de-a face numai cu dușmani care posedă „bani”. Bărbatul fenomenal de puternic luptă, dimpotrivă, cu „puternicii” acestei lumi.

Indosso la corazza, e l'elmo in testa *.

Și murmură el :

„În afară de aceasta, persoana dv. se află de altfel într-o situație mai bună decît a mea” **.

Dar cel mai bine se simt „puternicii” lumii, care respiră vizibil ușurați cînd Heinzen se răstește la învățăcelul său :

„Iar acum nu mai ești în stare, ca de altfel toți comuniștii, să înțeleagă legătura dintre politică și condițiile sociale” ***.

Am asistat tocmai la o lecție de morală în cadrul căreia marele om a dezvoltat în linii generale și surprinzător *de simplu legătura* dintre *politică* și *condițiile sociale*. Acum îi dă învățăcelului său, luînd ca exemplu monarhia, o aplicare practică a acestei metode.

Monarhii, sau monarhia, povestește el, sînt „autorii principali ai tuturor calamităților și mizeriei”. Acolo unde monarhia a fost desființată, această explicație nu mai este, firește, nici ea valabilă, așa încît *sclavagismul* care a dus la pieire republicile antice, *sclavagismul* care va duce la cele mai îngrozitoare ciocniri în statele sudice ale Americii de Nord republicane ****, *sclavagismul* ar putea să exclame deopotrivă cu John Falstaff : „Ah, de-ar fi motivele atît de ieftine ca murele !” ¹⁸³.

Dar înainte de orice, cine sau ce a făcut *monarhii* și *monarhia* ?

A existat odată o vreme cînd pentru apărarea intereselor obștești poporul a trebuit să pună în fruntea sa personalitățile cele mai de seamă. Ulterior acest post a devenit ereditar în

* *Ariosto* : „Orlando Furioso”. „Îmbrac armura, iar pe cap îmi pun coiful”.

** Manifestul lui Heinzen, „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” nr. 84.

*** Ibid.

**** Comp., în această privință, memoriile lui Jefferson, care a fost unul dintre cei care au întemeiat republica americană și în repetate rînduri a fost ales președinte.

cadrul anumitor familii etc. Și în cele din urmă oamenii au răbdat din prostie și nemernicie acest abuz timp de secole.

Dacă s-ar convoca un congres al tuturor flecarilor înnașcuți din Europa, ei nu ar putea da un alt răspuns. Și dacă am deschide toate operele d-lui Heinzen, nici ele nu ne-ar da alt răspuns.

Viguroasa „judecată sănătoasă” crede că explică ce înseamnă monarhia prin faptul că se declară *adversarul ei*. Dar pentru această minte normală dificultatea ar consta tocmai în a demonstra cum s-a născut adversarul judecății sănătoase și al demnității morale a omului și cum și-a tîrît el timp de secole existența cu o tenacitate cu adevărat uimitoare. Nimic mai simplu ! Secole întregi au fost lipsite de o judecată sănătoasă și de demnitatea morală a omului. Cu alte cuvinte, secole de-a rîndul rațiunea și morala au corespuns monarhiei, în loc să fie în contradicție cu ea. Și tocmai această rațiune și această morală a secolelor trecute nu le înțelege „judecata sănătoasă” de astăzi. Nu le înțelege, dar în schimb le *disprețuiește*. Din istorie se refugiază în morală și acum poate arunca în luptă întreaga artilerie grea a indignării sale morale.

În același mod în care „judecata sănătoasă” politică explică aici apariția și dăinuirea monarhiei ca rezultat al lipsei de judecată, în același mod „judecata sănătoasă” religioasă explică erezia și necredința ca opere ale diavolului. În același mod „judecata sănătoasă” nereligioasă explică religia ca operă a diavolilor, a popilor.

Dar o dată ce d-l Heinzen a explicat, cu ajutorul unor locuri comune morale, *felul în care a luat naștere monarhia*, rezultă în mod cu totul *firesc* „legătura dintre monarhie și condițiile sociale”. Ascultați :

„Un singur om pune mina pe stat, sacrifică nu numai din punct de vedere material, ci și moral, într-o măsură mai mare sau mai mică persoanei sale și celor din preajma sa un popor întreg, creează treptat o întreagă ierarhie după criteriul gradului de înjosire, împarte acest popor, ca pe niște vite slabe și grase, în *stări sociale diferite și transformă* — în fond numai de dragul propriei sale persoane — pe fiecare membru al societății statale, *în mod oficial, în dușmanul celuilalt*” *.

D-l Heinzen îi vede pe monarhi în fruntea edificiului social în Germania. El nu se îndoiește nici o clipă că ei și-au creat o bază socială și și-o creează din nou în fiecare zi. Cum să explice *mai simplu* legătura dintre monarhie și condițiile so-

* Manifestul lui Heinzen, loc. cit.

cială, a căror expresie politică *oficială* este ea, decît transformîndu-i pe monarhi în *creatori* ai acestei legături ! Care este legătura dintre camerele reprezentative și societatea burgheză modernă pe care o reprezintă ele ? Ele *au creat-o*. Divinitatea politică cu aparatul ei și ierarhia ei *a creat* în felul acesta lumea profană, al cărei sanctuar este ea. În felul acesta se pare că a creat divinitatea *religioasă* condițiile lumesti, care se reflectă în ea în mod fantastic și îmbrăcate într-o aureolă cerească.

Grobianismul care debitează asemenea înțelepciuni prozaice cu patosul cuvenit trebuie să fie, firește, tot atît de mirat pe cît este de revoltat din punct de vedere moral atunci cînd adversarul său se străduiește să-i dovedească că nu oul a făcut găina.

Istoriografia modernă a dovedit că *monarhia absolută* apare în perioadele de tranziție, cînd vechile stări feudale decad și din starea socială medievală a tîrgoveților se formează clasa burgheză modernă, fără ca vreuna dintre părțile beligerante să fi putut s-o învingă pe cealaltă. Elementele pe care se ridică, așadar, monarhia absolută nu sînt nicidecum produsul ei ; ele formează, dimpotrivă, premisa ei socială, a cărei origine istorică este prea cunoscută pentru a mai fi repetată aici. Faptul că în Germania monarhia absolută s-a format mai tîrziu și că durează mai mult se explică numai prin aceea că clasa burgheză germană nu s-a dezvoltat în mod normal. Enigma acestei evoluții se explică prin istoria comerțului și a industriei.

Decăderea orașelor libere germane ale bürgerilor, nimicirea castei cavalerilor, înfrîngerea țăranilor, care au dus la situația dominantă a principilor domnitori ; decăderea industriei germane și a comerțului german bazate pe relații pur medievale într-un moment în care s-a deschis piața mondială modernă și a apărut marea manufactură ; depopularea țării și starea ei de barbarie în urma războiului de 30 de ani ; caracterul ramurilor industriale naționale reînviaste, ca, de pildă, cel al micii industrii textile, care corespundea unor condiții și relații patriarhale ; natura articolelor de export, provenite în cea mai mare parte din agricultură, care au sporit aproape numai resursele materiale ale nobilimii rurale, sporind în felul acesta și puterea ei relativă în raport cu bürgerii ; situația subordonată a Germaniei pe piața mondială în general, din care cauză subsidiile plătite de către străini monarhilor au devenit principala sursă a venitului național ; dependența

bürgerilor față de curte rezultată de aici etc. etc., — toate aceste împrejurări în cadrul cărora s-a format societatea germană și organizația politică corespunzătoare se transformă pentru grobianismul judecății sănătoase în câteva sentințe înțelepte, a căror înțelepciune constă în aceea că „monarhii germani” au creat „societatea germană” și o „crează” din nou în fiecare zi.

Iluzia optică care permite judecății sănătoase „să recunoască” în monarhie izvorul societății germane, în loc „să recunoască” în societatea germană izvorul monarhiei, este foarte explicabilă.

Ea vede de la prima privire, pe care o consideră întotdeauna o privire plină de perspicacitate, că monarhii germani mențin vechile condiții sociale germane de care se crampo-nează cu desperare, existența lor politică fiind indisolubil legată de ele, și că *reacționează* în mod violent împotriva elementelor dizolvante. Pe de altă parte, ea vede că și elementele dizolvante luptă împotriva puterii monarhilor. Cele cinci simțuri sănătoase atestă deci toate deodată că monarhia este *baza* vechii societăți, a structurii ei ierarhice, a prejudecăților și a contradicțiilor ei.

Privit mai îndeaproape însă, acest fenomen nu face decît să dezmință părerea filistină pe care, fără să vrea, o prilejuiește.

Rolul violent reacționar în care apare monarhia dovedește doar că în porii vechii societăți s-a format o nouă societate, care trebuie să resimtă și învelișul politic — această haină firească a vechii societăți — ca pe o cătușă nefirească pe care trebuie s-o sfărîme. Cu cît sînt mai nedezvoltate aceste noi elemente sociale dizolvante, cu atît mai conservatoare apare chiar cea mai inverșunată reacțiune a vechii puteri politice. Cu cît sînt mai dezvoltate noile elemente sociale dizolvante, cu atît mai reacționară apare chiar cea mai inofensivă încercare conservatoare a vechii puteri politice. Caracterul reacționar al monarhiei, în loc să dovedească că ea creează vechea societate, dovedește, dimpotrivă, că ea însăși va fi lichidată de îndată ce condițiile materiale ale vechii societăți vor fi perimate. Caracterul ei reacționar este totodată caracterul reacționar al vechii societăți, care continuă să mai fie societatea *oficială* și de aceea se mai află încă în posesiunea *oficială* a puterii sau în posesiunea *puterii oficiale*.

Cînd condițiile materiale de viață ale societății s-au dezvoltat în asemenea măsură încît transformarea înfățișării ei

politice oficiale a devenit pentru ea o necesitate vitală, atunci se transformă întreaga fizionomie a vechii puteri politice. Atunci încearcă monarhia absolută să *descentralizeze* în loc să *centralizeze*, deși în aceasta constă activitatea ei civilizatoare propriu-zisă. Născută din înfrîngerea stărilor sociale feudale la a căror distrugere a participat în modul cel mai activ, ea încearcă acum să mențină cel puțin *aparența* diferențierilor feudale. Dacă în trecut monarhia absolută a favorizat comerțul și industria și, implicit, ascendența clasei burgheze, considerînd că ele sînt condiții necesare atît ale puterii naționale cît și ale strălucirii proprii, acum ea se pune pretutindeni de-a curmezișul comerțului și industriei, care au devenit arme tot mai periculoase în mîinile unei burghezii consolidate. De la oraș, leagănul înfloririi ei, ea își aruncă privirea temătoare și îndobitocită asupra *satului*, îngrășat cu cadavrele puternicilor ei dușmani din trecut.

De fapt, prin „legătura dintre politică și condițiile sociale”, d-l Heizen înțelege numai legătura dintre monarhia germană, de o parte, și mizeria și sărăcia din Germania, de altă parte.

Din punct de vedere material, monarhia, ca oricare altă formă de stat, împovărează în mod direct clasa muncitoare numai sub formă de *impozite*. Impozitele constituie existența statului exprimată în limbaj economic. Funcționari și popi, soldați și baletiste, învățători și zbiri polițienesteți, muzee grecești și turnuri gotice, lista civilă și soldele ofițerilor, — germele comun în care dormitează în stare embrionară toate aceste existențe fabuloase sînt *impozitele*.

Și care bürger judicios nu ar fi sugerat poporului înfometat că impozitele, banii pe care și-i procură în mod necinstit monarhiei, constituie sursa mizeriei sale?

Monarhii germani și mizeria din Germania! Cu alte cuvinte, impozitele care permit monarhilor să benchetuiască și pe care poporul le plătește cu sudoarea frunții sale!

Ce subiect ineputabil pentru demagogii care se dau drept mîntuitorii omenirii!

Monarhia necesită multe cheltuieli. Fără îndoială. Priviți, de pildă, bugetul Americii de Nord și comparați-l cu ceea ce trebuie să plătească cele 38 de stătuțe ale noastre pentru a fi administrate și ținute în friu! Manifestărilor zgomotoase ale acestei demagogii înfumurate le răspund clar și răspicat nu comuniștii, ci economiștii *burghezi* ca Ricardo, Senior etc.

Existența economică a statului sînt *impozitele*.

Existența economică a muncitorului este *salariul*.

Trebuie stabilit care e *raportul* dintre impozite și salariu.

Concurența reduce inevitabil salariul mediu la un minim, adică la un salariu care permite muncitorilor să ducă, ei și specia lor, o existență mizeră. Impozitele formează o parte a acestui minim, căci menirea politică a muncitorilor constă tocmai în a plăti impozite. Dacă s-ar desființa complet toate impozitele pe care trebuie să le plătească clasa muncitoare, consecința inevitabilă ar fi că salariul s-ar micșora cu suma totală a impozitelor incluse astăzi în salariu. În felul acesta ar crește nemijlocit *profitul* patronilor în aceeași măsură sau s-ar schimba numai *forma* de percepere a impozitelor. În loc să avanseze incluse în salariu impozitele pe care muncitorul trebuie să le plătească, așa cum se întâmplă acum, capitalistul nu le-ar mai plăti pe această cale ocolită statului, ci direct.

Dacă în America de Nord salariul este mai ridicat decât în Europa, aceasta nu este nicidecum o consecință a faptului că acolo impozitele sînt mai scăzute, ci o consecință a situației teritoriale, comerciale și industriale a Americii de Nord. În comparație cu oferta de muncitori, cererea de muncitori este acolo mult mai mare decât în Europa. Acest adevăr îl cunoaște din lucrările lui Adam Smith orice elev.

Pentru burghezie, dimpotrivă, atît felul în care sînt repartizate și percepute impozitele cît și întrebuintarea dată impozitelor este o problemă vitală atît din cauza influenței lor asupra comerțului și industriei cît și pentru faptul că impozitele sînt lanțul de aur cu care ea sugrumă monarhia absolută.

După ce d-l Heinzen a dat asemenea explicații profunde despre „legătura dintre politică și condițiile sociale” și dintre „relațiile de clasă” și puterea de stat, el exclamă triumfător :

„Firește că, în cursul propagandei mele revoluționare, nu m-am făcut vinovat de «mărginirea comuniștilor», care nu se adresează oamenilor, ci numai «claselor», și care *afișă* unii împotriva celorlalți pe oamenii de diferite «meserii», pentru că eu admit «posibilitatea» ca «umanitatea» să nu fie întotdeauna determinată de «clasă» sau de «mărimea pungii de bani»”.

Judecata omenească „grobiană” transformă deosebirile de clasă în „deosebirea dintre mărimea diferitelor pungi de bani” și antagonismele de clasă în „certurile dintre meseriași”. Mărimea pungii de bani este o deosebire pur cantitativă, din cauza căreia doi indivizi din *aceeași* clasă pot fi

asmușiți, după plac, unul împotriva celuilalt. Se știe că *breslele* medievale se opuneau una celeilalte după „deosebiriile dintre *meserii*”. Dar se știe de asemenea că deosebirile de clasă de astăzi nu se bazează nicidecum pe „meserie”, ci, dimpotrivă, că diviziunea muncii dă naștere la *diferite* feluri de muncă înăuntrul *uneia și aceleiași* clase.

Și tocmai această „mărginire” a sa, luată din propria sa „viață în toată plenitudinea ei” și din propria sa „judecată sănătoasă”, d-l Heinzen o numește în glumă „mărginirea comuniștilor”.

Să presupunem însă pentru o clipă că d-l Heinzen știe despre ce vorbește și că, prin urmare, nu vorbește despre „deosebirea dintre mărimea” diferitelor pungi de bani și nici despre „certurile dintre meseriași”.

Este foarte „posibil” ca unii indivizi să nu fie „întotdeauna” determinați de clasa căreia îi aparțin, fapt tot atât de puțin hotărâtor pentru lupta de clasă cât a fost pentru revoluția franceză faptul că un număr oarecare de nobili au trecut de partea tiers état*-ului. Și apoi acești nobili s-au alăturat cel puțin unei anumite clase, clasei revoluționare, burgheziei. D-l Heinzen face însă să dispară toate clasele în fața măreței idei de „umanitate”.

Dar dacă d-l Heinzen crede că *clase întregi*, a căror existență se bazează pe condiții economice independente de voința lor și între care există din cauza acestor condiții cel mai ascuțit antagonism, se pot smulge din condițiile reale ale existenței lor cu ajutorul „umanității”, această însușire inerentă tuturor oamenilor, cât de ușor trebuie să fie pentru un monarh să se ridice deasupra „monarhiei” sale, deasupra „meseriei” sale „de monarh” cu ajutorul „umanității”? Atunci de ce i-o ia în nume de rău lui Engels dacă acesta vede în dosul frazelor sale revoluționare pe „bunul împărat Iosif”?

Deși, adresându-se, pe de o parte, în mod vag „umanității” germanilor, d-l Heinzen șterge toate deosebirile, astfel încât ar trebui să-i includă și pe *monarhi* în îndemnurile sale, el se vede totuși silit, pe de altă parte, să stabilească o *deosebire* între *oamenii* de națiune germană, căci fără deosebire nu există antagonism și fără antagonism nu există subiect pentru predici politice în spirit capuțin.

D-l Heinzen *împarte*, așadar, pe oamenii de nație germană în *monarhi* și *supuși*. Faptul că el vede și exprimă acest an-

* — starea a treia. — Nota Trad.

tagonism înseamnă o manifestare de forță morală, o dovadă de îndrăzneală individuală, de simț politic, de revoltă omească, de perspicacitate și de seriozitate, de vitejie demnă de admirat. Și denotă o orbire intelectuală, o mentalitate de polițist dacă atragi atenția că există supuși privilegiați și neprivilegiați; că primii nu văd nicidecum în ierarhia politică ceva înjositor, ci o linie ascendentă care duce la tot felul de măririi; că, în sfârșit, chiar printre supușii care consideră relația de la supus la stăpîn drept o cătușă, greutatea acestor cătușe este percepută în mod foarte diferit.

„Mărginiții” de comuniști au însă pretenția să vadă nu numai deosebirea *politică* dintre *monarh* și *supus*, ci și deosebirea socială dintre *clase*.

Dar dacă pînă acum măreția morală a d-lui Heinzen consta în a recunoaște și a exprima deosebirea, acum ea constă mai degrabă în a o trece cu vederea, a face abstracție de ea și a o tăinui. Exprimarea *antagonismului* se transformă din limbajul revoluției în limbajul reacțiunii și în „ațîțarea” răutăcioasă a fraților uniți prin *umanitate* unul împotriva celuilalt.

Se știe că, imediat după revoluția din iulie, burghezia victorioasă a stabilit — probabil tot din spirit de „umanitate” — prin decretarea *legilor din septembrie* că „ațîțarea diferitelor clase ale poporului una împotriva celeilalte” este un grav delict politic, care se pedepsește cu detențiune, amenzi etc.¹⁸⁴ Se știe de asemenea că acuzația cea mai gravă pe care ziarele burgheziei engleze o aduc conducătorilor carțiști și scriitorilor carțiști este că ei ațîță diferitele clase ale poporului una împotriva celeilalte. Se știe chiar că scriitori germani zac în închisori din cauza acestei ațîțări a diferitelor clase ale poporului una împotriva celeilalte.

Nu vorbește oare d-l Heinzen de data aceasta în limbajul legilor franceze din septembrie, al ziarelor burgheze engleze și al codului penal prusian?

Nicidecum. Bine intenționatul domn Heinzen se teme doar ca comuniștii „să nu caute să asigure monarhiilor o fontanelă revoluționară”¹⁸⁵.

Astfel liberalii *belgieni* ne asigură că *radicalii* ar avea o înțelegere secretă cu *catolicii*; liberalii *francezi* ne asigură că *democrații* s-ar fi înțeles cu *legitimistii*; liber-schimbistii *englezi* ne asigură că *cartiștii* s-ar fi înțeles cu *conservatorii*. Iar liberalul domn Heinzen ne asigură că *comuniștii* s-ar fi înțeles cu *monarhiile*.

După cum am demonstrat și în „Deutsch-Französische Jahrbücher”¹⁸⁶, Germania are un ghinion creștin-german special. Burghezia ei a întârziat atât de mult, încît pornește la luptă împotriva monarhiei absolute și încearcă să-și statornicească puterea politică într-un moment în care în toate țările dezvoltate burghezia este deja angrenată în cea mai violentă luptă împotriva clasei muncitoare și în care iluziile ei politice sînt perimate în conștiința europeană. În această țară în care mai persistă mizeria politică a monarhiei absolute cu o întreagă puzderie de caste și relații semif feudale în descompunere, există totodată parțial, ca urmare a dezvoltării industriale și a dependenței Germaniei de piața mondială, și antagonismele moderne dintre burghezie și clasa muncitoare și luptele care rezultă de aici; de pildă, răscocalele muncitorești din Silezia și din Boemia¹⁸⁷. Antagonismul dintre burghezia germană și proletariat s-a conturat, așadar, încă înainte ca ea să se fi constituit politicește ca clasă. În ciuda tuturor cîntecelor din Hambach¹⁸⁸, lupta dintre „supuși” a izbucnit mai înainte ca monarhii și nobilimea să fi fost izgoșiți din țară.

D-l Heizen nu știe să-și explice altfel aceste stări contradictorii, care se reflectă, firește, și în literatură, decît considerîndu-le o consecință a agitației contrarevoluționare a comunistilor și aruncînd răspunderea pentru această situație asupra adversarilor săi.

Muncitorii germani știu însă foarte bine că *monarhia absolută*, atunci cînd e vorba să servească *interesele burgheziei*, nu ezită o clipă și nici nu poate ezita să-i întîmpine cu obuze și cravașe. De ce ar prefera, așadar, jugul brutal al regimului absolutist, cu tot alaiul lui semifeudal, *dominației fățișe a burgheziei*? Muncitorii știu foarte bine că burghezia trebuie să le facă nu numai concesii politice mai largi decît monarhia absolută, dar că, de dragul comerțului și industriei ei, ea creează fără să vrea condițiile care duc la unirea clasei muncitoare, iar unirea muncitorilor este prima premisă a victoriei lor. Muncitorii știu că relațiile de proprietate *burgheze* nu pot fi desființate dacă rămîn în vigoare relațiile *feudale*. Ei știu că, datorită mișcării revoluționare a burgheziei împotriva stărilor sociale feudale și a monarhiei absolute, propria lor mișcare revoluționară nu poate fi decît accelerată. Ei știu că propria lor luptă împotriva burgheziei poate izbucni abia în ziua în care burghezia a învins. Cu toate acestea, ei nu împărtășesc iluziile burgheze ale d-lui

Heinzen. Ei pot și trebuie să accepte *revoluția burgheză* ca o condiție a *revoluției muncitorilor*. Ei nu o pot însă considera nici un moment ca *scopul lor final*.

Un exemplu strălucit în această privință o constituie atitudinea cartiștilor *englezi* cu ocazia recente mișcări a Ligii împotriva legilor cerealelor. Deși nici un moment nu au dat crezare minciunilor și născocirilor radicalilor burghezi și nu au încetat nici un moment lupta împotriva lor, ei i-au ajutat, pe deplin conștienți, pe dușmanii lor să-i învingă pe tory-i, dar a doua zi după desființarea legilor cerealelor pe arena luptei electorale nu se mai înfruntau tory-i și liber-schimbiștii, ci liber-schimbiștii și cartiștii. Și, după cum se știe, în lupta împotriva acestor radicali burghezi, cartiștii și-au cucerit locuri în parlament.

La fel cum nu-i înțelege pe muncitori, d-l Heinzen nu-i înțelege nici pe *burghezii liberali*, oricât de mult servește el în mod inconștient cauza lor. El crede că e necesar să repete față de ei vechile fraze împotriva „naivității și umilinței germane”. El, omul cumsecade, ia în serios frazele servile pe care le debitează un Camphausen sau un Hansemann. Domnii burghezi ar zîmbi în fața acestei naivități. Ei știu mai bine ce-i doare. Ei știu că în vremuri de revoluție *plebea* devine obraznică și merge prea departe. De aceea domnii burghezi caută să transforme pe cât posibil fără revoluție, pe cale pașnică, monarhia *absolută* în monarhie *burgheză*.

Dar monarhia absolută din Prusia, la fel ca pe vremuri cea din Anglia și din Franța, nu se lasă de bunăvoie transformată în monarhie burgheză. Ea nu abdică de bunăvoie. Nu numai prejudecățile personale leagă mâinile monarhilor, ci și o întreagă birocratie civilă, militară și clericală, aceste părți componente ale monarhiei absolute care nu vor cîtuși de puțin să-și schimbe situația lor dominantă cu una subordonată față de burghezie. Pe de altă parte, și stările sociale feudale se cramponează de vechile rînduieli, căci pentru ele este vorba de o chestiune de viață sau de moarte, și anume de conservarea proprietății sau de expropriere. Este limpede că, în ciuda serviciilor jurăminte de credință ale burgheziei, monarhul absolut vede că interesele sale adevărate se află de partea acestor stări.

De aceea, așa cum nu au putut să-l ademenească pe un Ludovic al XVI-lea vorbele dulci ale unui Lally-Tollendal, ale unui Mounier, ale unui Malouet, ale unui Mirabeau de a se alătura fățiș burgheziei împotriva feudalilor și ră-

mășițelor monarhiei absolute, tot așa nu-l vor convinge pe Frederic-Wilhelm al IV-lea cîntecele de sirenă ale unui Camp-hausen sau Hansemann.

D-l Heinzen însă nu are de-a face nici cu burghezia, nici cu proletariatul din Germania. Partidul său este „partidul oamenilor”, adică al visătorilor de treabă și mărinimoși care, sub forma scopurilor „umane”, apără interesele „burgheze”, fără a-și da totuși seama de legătura dintre frazele idealiste și miezul lor realist.

Partidului său, partidul *oamenilor*, sau, mai exact, al *umanității* care sălășluiește în Germania, întemeietorul de state Karl Heinzen îi oferă „cea mai bună republică”, cea mai bună republică inventată de el însuși, „republica federativă cu instituții sociale”. *Rousseau* a schițat odată pentru polonezi, iar *Mably* pentru corsicani proiectul celei mai bune organizări politice a lumii. Marele cetățean al Genevei și-a găsit un urmaș și mai mare ca el.

„Mă mulțumesc” — ce modestie! — „să pot alcătui o republică numai din elemente republicane întocmai ca o floare numai din petale” *.

Un om care știe să *alcătuiască din petale* o floare, fie ea și o *părluță*, nu poate să dea greș nici cu construirea „celeii mai bune republici”, indiferent de ce crede lumea cea rea.

În ciuda tuturor calomniilor, bravul întemeietor de state își ia drept exemplu constituția republicilor Americii de Nord. Ceea ce-l șochează, el șterge cu pensula lui grobiană. În felul acesta el obține o ediție îmbunătățită — in usum delphini **, adică pentru uzul și binele „omului de națiune germană”. După ce „a schițat” astfel „tabloul republicii, și anume al unei anumite republici”, îl trage în sus „de urechile comuniste” pe „micul” său elev ireverențios și îl trăsnește cu întrebarea dacă e și el în stare „să facă” o lume, și anume „cea mai bună dintre lumi”? Și nu încetează să-l tragă „în sus” de „urechile comuniste” pe „micuț” pînă cînd acesta nu „se lovește” cu „nasul” de tabloul gigantic al lumii celei „noi”, al celei mai bune republici. Căci tabloul colosal al lumii proiectate de el l-a atîrnat cu propria lui mîină de cel mai înalt vîrf al Alpilor elvețieni.

* Manifestul lui Heinzen, „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” nr. 84.

** — pentru moștenitorul tronului. (Astfel erau însemnate, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, edițiile unor opere latine destinate moștenitorului tronului Franței, din care erau scoase pasajele socotite „ne-cuviințioase”). — *Nota Red.*

„Cacatum non est pictum”, șuieră glasul „micului” șarpe care nu binevoiește să se pocăiască.

Indignat, republicanul Ajax îl lasă să cadă pe comunistul Tersite și, scoțînd un răcnet din pieptu-i păros, rostește terribile cuvinte :

„Împingeți ridicolul la culme, d-le Engels !”

Realmente, d-le Engels ? Nu credeți că „sistemul federativ american” este „cea mai bună formă politică” „pe care a inventat-o pînă acum arta de a cîrmui statul” ? Dați a îndoială din căpșor ? Cum ? Tăgăduiți în genere că „sistemul federativ american” *ar fi fost inventat* „de arta de a cîrmui statul” ? Și că ar exista în abstracto „cele mai bune forme de organizare politică a societății” ? Asta este prea de tot !

Sintetiți atît „de nerușinat și de lipsit de scrupule”, încît ne dați să înțelegem că bravul german care vrea să ofere scumpei sale patrii constituția Americii de Nord — și încă înfrumusețată și îmbunătățită — se aseamănă cu negustorul idiot care a copiat registrele concurentului său bogat, închiupindu-și că, fiind în posesiunea acestei copii, a ajuns și în posesiunea avuției rivnite ?

Ne amenințați cu „securea de călău” pe care o purtați sub *micuțul dv. braț* și cu mica ghilotină care v-a fost dăruită în 1794 ca jucărie ? Barbaroux, murmurăți dv., și alți oameni foarte înalți și lați în umeri au fost scurtați cu un cap pe vremea cînd ne jucam de-a ghilotina pentru că întîmplător au proclamat „sistemul federativ american” drept „cea mai bună formă politică”¹⁸⁹. La fel vor păți toți ceilalți Goliați dacă, în cazul vreunei revoluții democratice în Europa, și mai ales în Germania, care este o țară feudală încă complet fărîmițată, le va trece prin minte să pună, în locul unei republici *unice* și indivizibile și a centralizării ei nivelatoare, „sistemul federativ american”.

Dar pentru numele lui Dumnezeu ! Bărbații din Comité du salut public¹⁹⁰ și sîngeroșii iacobini care i-au sprijinit au fost niște monștri, iar „cea mai bună republică” a lui Heizen este „cea mai bună formă politică” pentru „oameni”, pentru oameni buni, pentru oameni umani care „a fost vreodată inventată” de „arta de a cîrmui statul”.

Într-adevăr ! „Împingeți ridicolul la culme, d-le Engels !”

De altfel, acest Hercule întemeietor de state nu copiază întocmai „republica federativă” a Americii de Nord. Nu, el o împodobește cu „instituții sociale”, promite că „va reglementa

relațiile de proprietate pe baza unor principii raționale", și cele șapte „măsuri” mărețe cu ajutorul cărora vrea să înlăture „neajunsurile” vechii societăți burgheze nu sînt nicidecum resturi sărăcăcioase inconsistente cerșite de prin detestabile birturi moderne socialiste și comuniste. Rețetele sale pentru „umanizarea societății”, marele Karl Heinzen le deține de la „incași” și din „Scrierile pentru copii ale lui Campe”¹⁹¹, după cum fraza profundă pomenită mai sus a cules-o nu de la filozoful Ruge din Pomerania, ci mai degrabă de la un „peruvian” încărunit în înțelepciune. Și așa ceva numește d-l Engels fantezii mic-burgheze de îndreptare a lumii, scornite după bunul plac !

Trăim, e drept, într-o vreme în care „cei buni dispar tot mai mult”, iar „cei mai buni” nici măcar nu sînt înțeleși.

Luai, de pildă, pe un oarecare cetățean bine intenționat și întreabă-l să vă spună în mod sincer care e meteahna de care suferă actualele „relații de proprietate” ? Și omul își va duce arătătorul la vârful nasului, va ofta de două ori adînc și cu o mină concentrată vă va declara apoi că, „după părerea lui de profan”, este o rușine că mulți nu posedă „nimic”, nici măcar strictul necesar, pe cînd alții acumulează cu aere aristocratice și fără rușine milioane în mîinile lor, și aceasta nu numai în dauna calicilor care nu au nimic, dar și a cetățenilor onorabili ! Aurea mediocritas ! Mediocritate de aur ! va exclama bravul reprezentant al clasei de mijloc ! Principalul este să putem evita extremele ! Care organizare rațională a statului ar fi compatibilă cu aceste extreme, cu aceste extreme cît se poate de reprobabile !

Aruncați acum o privire asupra „republicii federative” a lui Heinzen, cu „instituții sociale” și cu șapte reguli pentru „umanizarea societății”. Aici îi este asigurat fiecărui cetățean un „minim” de avere, fără ca să poată ajunge vreodată sub acest minim, după cum îi este prescris și un maxim de avere pe care nu îi este îngăduit să-l depășească.

Nu a soluționat deci d-l Heinzen toate dificultățile prin faptul că, reluînd sub formă de decrete de stat dorința pioasă a tuturor bravilor cetățeni ca nimeni să nu aibă prea puțin și nimeni să nu aibă prea mult, o realizează astfel ?

La fel de simplu și de strălucit a soluționat d-l Heinzen toate conflictele economice. El a reglementat proprietatea pe baza unor principii raționale, corespunzătoare sentimentului de echitate ale omului cumsecade. Și nu cumva să-i obiectați că „reglementările raționale” ale proprietății sînt tocmai

„legile economice” și că în fața inevitabilității lor implacabile trebuie să eșueze toate „măsurile” echitabile, fie ele chiar recomandate de incași sau de scrierile pentru copii ale lui Campe și susținute de cei mai înfocați patrioți!

Ce nedreptate să aduci obiecții economice unui om care „nu se fălește” ca alții „cu studii de economie politică”, ci, dimpotrivă, a știut să păstreze pînă acum cu modestie în toate operele sale aparența feciorelnică că trebuie să-și însușească abia primele noțiuni de economie politică! Tocmai ținînd seama de pregătirea primitivă a acestui om trebuie să considerăm un merit faptul că, luînd un aer grav, el își exprimă față de micul său dușman comunist toate îndoielile cu privire la proprietatea „dobîndită”, „libertatea personală și individualitatea” etc. care au pătruns în viața germană încă din 1842 prin intermediul lui „Augsburger Allgemeine Zeitung”¹⁹². Scriitorii comuniști dovedesc într-adevăr o profundă decădere morală prin faptul că își aleg adversari pregătiți din punct de vedere economic și filozofic și, în schimb, nu dau nici un răspuns fanteziilor „profane” ale judecății sănătoase grobiane, căreia ar trebui mai întîi să-i țină un curs elementar despre relațiile economice în societatea burgheză existentă pentru a le putea discuta ulterior cu ea.

Intrucît, de pildă, *proprietatea privată* nu este o simplă relație sau o noțiune abstractă, un principiu, ci rezidă în totalitatea relațiilor de producție *burgheze* — căci nu este vorba de proprietatea privată subordonată, dispărută, ci de cea existentă, burgheză —, întrucît toate aceste relații de producție burgheze sînt relații de clasă, o concluzie pe care fiecare școlar fără doar și poate și-a însușit-o citindu-l pe Adam Smith sau pe Ricardo, transformarea sau chiar desființarea acestor relații nu poate, firește, să rezulte decît dintr-o transformare a acestor clase și a relațiilor lor reciproce, iar transformarea relațiilor dintre clase este o transformare istorică, un produs al întregii activități sociale, într-un cuvînt produsul unei anumite „mișcări istorice”. Scriitorul poate fi exponentul unei asemenea mișcări istorice, dar el nu poate, firește, s-o creeze.

Așa, de pildă, pentru a explica desființarea relațiilor de proprietate feudale, istoriografii moderni au trebuit să arate mișcarea datorită căreia burghezia s-a încheșat pînă la acel punct în care condițiile ei de viață erau suficient de dezvoltate pentru a putea desființa toate stările sociale feudale și propriul ei mod de existență feudal, și prin urmare relațiile de

producție feudale în cadrul cărora produceau aceste stări sociale feudale. Desființarea relațiilor de proprietate feudale și înființarea societății burgheze moderne nu a fost, prin urmare, nicidecum rezultatul unei anumite doctrine care să se fi cristalizat în jurul unui anumit principiu teoretic ca *miez* al ei, trăgînd de aici concluzii ulterioare. Dimpotrivă, principiile și teoriile pe care le-au emis scriitorii burgheziei în decursul luptei ei cu feudalismul au fost numai expresia teoretică a mișcării practice, și putem chiar să urmărim exact cum această expresie teoretică a fost, într-o măsură mai mare sau mai mică, utopică, dogmatică sau doctrinară, după cum era mai mult sau mai puțin dezvoltată faza mișcării reale căreia îi corespundea.

În acest sens a avut Engels imprudența să vorbească teribilului său adversar, acestui Hercule întemeietor de state, despre comunism — în măsura în care el este o teorie — ca despre expresia teoretică a unei „mișcări”.

Dar, exclamă cu virtuoașă indignare voinicul nostru : „eu voiam să urgentez consecințele practice, voiam să-i determin pe «reprezentanții» comunismului să recunoască aceste consecințe”, anume consecințele absurde, inevitabil legate, cînd este vorba de un om care și-a făcut o imagine fantastică despre proprietatea privată burgheză, de desființarea acesteia. El voia să-l silească astfel pe Engels „să susțină toate absurditățile” pe care „le-ar fi scos la lumină” urmînd îndrăznețul plan al d-lui Heinzen. Și lupul-Engels l-a dezamăgit atît de amarnic pe cumătrul cel virtuos, încît el nu mai găsește în comunism nici măcar un „miez” din care „să muște”, și de aceea se întrebă mirat : „cum să procedeze ca acest fenomen să fie comestibil?”

În zadar încearcă bravul om să se liniștească prin formule spirituale, întrebînd, de pildă, dacă o mișcare istorică este „o mișcare sufletească” etc. și invocînd însuși spiritul marelui „Ruge” ca să-i tălmăcească această enigmă a naturii !

„După cele întimplute — exclamă omul dezamăgit — inima îmi este cuprinsă de un *ger siberian*, după cele întimplute *presimt doar trădare și visez perfidii*” *.

El își explică într-adevăr, în ultimă instanță, lucrurile prin aceea că Engels „își reneagă școala”, că „bate în retragere într-un mod pe cît de laș pe atît de ridicol”, „compromite tot neamul omenesc numai pentru a nu fi compromisă persoana

* *Karl Heinzen* : „Steckbrief”.

sa", că „reneagă sau părăsește partidul în momentul hotărîtor" și alte asemenea izbucniri de furie moralizatoare de acest fel. Tot așa și deosebirea pe care o face Engels între „adevăratul socialism" și „comunism", între sistemele comuniste utopice și comunismul critic, nu sînt altceva decît „trădare" și „perfidie". E drept, toate acestea nu sînt decît deosebiri iezuite „suplimentare", deoarece, cel puțin pînă acum, d-l Heinzen nu a luat cunoștință de ele și nici uraganul vieții în toată plenitudinea ei nu pare să-i fi suflat vreo vorbuliță în această privință !

Și cît de spiritual știe d-l Heinzen să-și tălmăcească aceste antagonisme în măsura în care ele au căpătat o expresie literară !

„Iată-l pe Weitling, care este mai inteligent decît d-ta, și totuși poate fi considerat în mod neîndoios un comunist".

Sau :

„Ce s-ar întîmpla dacă d-l Grün ar vrea să fie comunist și l-ar exclude pe d-l Engels ?"

Ajuns la acest punct, se înțelege că bravul om, care „nu se poate emancipa în asemenea măsură încît să considere că fidelitatea și credința — oricît de învechite ar fi ele — sînt inutile în relațiile dintre ființe raționale", ne servește cele mai absurde *minciuni*, de pildă că și Engels a vrut să scrie despre „mișcarea socială în Belgia și în Franța", dar că K. Grün „i-a luat-o înainte". De aceea Engels „nu a mai putut să găsească nici un editor pentru lucrarea sa plicticoasă, care nu era decît o repetare a lucrării lui Grün", și alte invenții asemănătoare, deduse de d-l Heinzen ca „concluzii" dintr-un „anumit principiu".

Rezultatul atît de jalnic la care a ajuns critica moralizatoare se datorește „caracterului" ei, și nicidecum nu poate fi explicat prin cusururi personale ale lui Ajax Telemonianul. În ciuda tuturor prostiilor și josniciilor sale, sfîntul grobian are satisfacția morală că este prost și josnic din convingere, așadar că este un om dintr-o bucată.

Dar, indiferent de „fapte", pe care însuși marele Karl Heinzen le lasă să-și urmeze în liniște „cursul lor", „eu", exclamă el bătîndu-se de trei ori în pieptul lui cinstit, „eu nu mă sfiesc să port cu mine principiul meu și nu mă lepăd de el cînd cineva mă chestionează în privința lui".

Heinrich al LXXII-lea von Reuss-Schleitz-Ebersdorf bate și el apa în piuă de vreo 20 de ani cu „principiul” său.

N.B. Recomandăm cititorilor lui „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” critica lui Stephan* : „Statul lui Heinzen”. Pentru autor, d-l Heinzen a fost numai un pretext — el ar fi putut tot atât de bine să se ocupe de oricare altă fantoșă literară din Germania — pentru a opune comentariilor mic-burghezului indignat punctul de vedere al muncitorului cu adevărat revoluționar. D-l Heinzen nu știe să răspundă în alt fel lui Stephan decât *afirmînd* în primul rînd *sus și tare* că articolul acestuia ar fi o cîrpăceală; la aceasta se limitează *propriu-zis* critica lui. Deoarece nu-l cunoaște pe Stephan personal, el se mulțumește să-l numească fără multă vorbă un ștregar și comis-voiajor. Cum această insultă nu i se pare suficient de gravă pentru adversarul lui, în cele din urmă el face din el un agent de poliție. În ce măsură este justificată această din urmă acuzație reiese din faptul că poliția franceză, probabil în înțelegere cu d-l Heinzen, a confiscat 100 de exemplare din broșura lui Stephan.

După ce d-l Heinzen a dat muncitorului Stephan o lecție morală practică, așa cum am arătat mai sus, el îl apostrofează cu următoarea frază filistină : „În ceea ce mă privește, oricîtă plăcere mi-ar face să stau de vorbă cu un muncitor, nu pot admite ca insolența să fie un mijloc cu care să înlocuiești competența”. Muncitorii germani se vor simți măguliți de perspectiva ca *democratul* Karl Heinzen să stea de vorbă cu ei dacă vor avea o atitudine modestă față de marele om. D-l Heinzen caută să-și ascundă incompetența în discuția cu d-l Stephan prin insolența atacului său.

K. M.

Scris de K. Marx la sfîrșitul
lunii octombrie 1847

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 86, 87, 90, 92 și 94 din 28 și 31
octombrie, 11, 18 și 25 noiembrie 1847

Semnat : *Karl Marx*

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

* — Stephan Born. — *Nota Red.*

FRIEDRICH ENGELS

Principiile comunismului¹⁹³

Intrebarea 1 : Ce este comunismul ?

Răspuns : Comunismul este învățătura despre condițiile eliberării proletariatului.

Intrebarea a 2-a : Ce este proletariatul ?

Răspuns : Proletariatul este acea clasă a societății care obține cele necesare traiului exclusiv din vânzarea muncii ei, și nu din profitul de pe urma vreunui capital ; este clasa a cărei soartă, viață și moarte, a cărei întreagă existență depinde de cererea de muncă, adică de alternarea conjuncturilor bune sau rele, de oscilațiile unei concurențe fără frîu. Proletariatul sau clasa proletarilor este, într-un cuvînt, clasa muncitoare din secolul al XIX-lea.

Intrebarea a 3-a : Așadar, n-au existat întotdeauna proletari ?

Răspuns : Nu. Clase sărace și muncitoare au existat întotdeauna ; de altfel, îndeobște clasele muncitoare au fost sărace. Dar săraci sau muncitori care să trăiască în condițiile arătate mai sus, adică proletari, nu au existat întotdeauna, după cum nici concurența nu a fost întotdeauna liberă și fără frîu.

Intrebarea a 4-a : Cum a luat naștere proletariatul ?

Răspuns : Proletariatul a luat naștere datorită revoluției industriale care a avut loc în Anglia în ultima jumătate a secolului trecut și care s-a repetat de atunci în toate țările civilizate ale lumii. Această revoluție industrială a fost provocată de inventarea mașinii cu aburi, a diferitelor mașini de filat, a războiului mecanic de țesut și a unei serii întregi de alte dispozitive mecanice. Aceste mașini, care erau foarte scumpe și deci nu puteau fi procurate decît de mării capitaliști, au schimbat întregul mod de producție de pînă atunci și

au înlăturat pe muncitorii de pînă atunci prin faptul că mașinile dădeau mărfuri mai ieftine și mai bune decît puteau produce muncitorii cu roțile lor de tors și războaiele lor de țesut rudimentare. Aceste mașini au dat astfel industria în întregime pe mîna marilor capitaliști și au depreciat cu totul puțina proprietate a muncitorilor (unelte, războaie de țesut etc.), așa că în scurtă vreme totul a încăput pe mîinile capitaliștilor, iar muncitorilor nu le-a mai rămas nimic. În felul acesta a fost introdus sistemul muncii de fabrică în confecționarea țesăturilor pentru îmbrăcăminte. Odată introdus mașinismul și sistemul muncii de fabrică, acest sistem a fost folosit foarte curînd și în toate celelalte ramuri industriale, în special în imprimăria de țesături, în tipografie, în olărie și în metalurgie. Diviziunea muncii între diferiții muncitori a crescut, astfel încît muncitorul care mai înainte executa în întregime o lucrare făcea acum numai o parte din această lucrare. Diviziunea muncii a făcut posibil ca produsele să poată fi executate mai repede, deci și mai ieftin. Ea a redus activitatea fiecărui muncitor la o singură operație mecanică foarte simplă, mereu repetată, care putea fi făcută nu numai tot atît de bine, dar chiar mult mai bine de către mașini. În felul acesta, toate aceste ramuri industriale s-au pomenit pe rînd sub dominația forței aburului, a mașinilor și a sistemului muncii de fabrică, întocmai cum s-a întîmplat cu filatura și țesătoria. Prin aceasta ele au ajuns însă pe de-a-ntregul în mîinile marilor capitaliști, iar muncitorilor li s-a răpit și aici ultima rămășiță de independență. Treptat nu numai manufacturile propriu-zise, dar și meseriile au ajuns tot mai mult sub dominația sistemului muncii de fabrică, datorită faptului că și în acest domeniu marii capitaliști au înlăturat tot mai mult pe micii meseriași prin înființarea de mari ateliere unde se economisesc multe cheltuieli și unde de asemenea munca poate fi foarte mult divizată. Astfel s-a ajuns ca, în țările civilizate, aproape în toate ramurile de producție să fie introdus sistemul muncii de fabrică, iar meseriile și manufacturile să fie înlăturate din aproape toate ramurile de producție de către marea industrie. În consecință, pătura de mijloc de pînă atunci, în special micii meșteri, s-a ruinat din ce în ce mai mult, situația de odinioară a lucrătorului s-a schimbat în mod radical și au luat naștere două clase noi, care înghit treptat toate celelalte clase, și anume :

I. Clasa marilor capitaliști, care în toate țările civilizate se află încă de pe acum, aproape în mod exclusiv, în posesia

tuturor mijloacelor de subzistență, precum și a materiilor prime și a uneltelor (mașini, fabrici) necesare producerii mijloacelor de subzistență. Aceasta este clasa burghezilor sau burghezia.

II. Clasa celor complet neavuți, care sînt siliți să vîndă burghezilor munca lor pentru a primi în schimb mijloacele de subzistență necesare întreținerii lor. Această clasă se numește clasa proletarilor sau proletariatul.

Întrebarea a 5-a : În ce condiții are loc această vînzare a muncii proletarilor către burghezie ?

Răspuns : Munca este o marfă ca oricare alta, de aceea prețul ei este determinat exact de aceleași legi ca și prețul oricărei alte mărfi. Sub dominația mării industrii sau a liberei concurențe, ceea ce — după cum vom vedea — este unul și același lucru, prețul unei mărfi este în medie întotdeauna egal cu cheltuielile de producție ale acestei mărfi. Prețul muncii este, așadar, de asemenea egal cu cheltuielile de producție ale muncii. Cheltuielile de producție ale muncii constau în atîtea mijloace de subzistență cîte sînt necesare ca muncitorul să rămînă apt de muncă și ca clasa muncitoare să nu piară. Muncitorul nu va primi deci pentru munca sa mai mult decît este necesar în acest scop ; prețul muncii sau salariul va fi, așadar, cît mai scăzut, adică minimul necesar pentru existență. Deoarece afacerile merg cînd mai prost, cînd mai bine, muncitorul va primi cînd mai mult, cînd mai puțin, întocmai cum fabricantul primește cînd mai mult, cînd mai puțin pentru marfa sa. Dar, după cum fabricantul, indiferent dacă afacerile merg bine sau prost, nu primește în medie nici mai mult, nici mai puțin pentru marfa sa decît cheltuielile sale de producție, nici muncitorul nu va primi în medie nici mai mult, nici mai puțin decît tocmai acest minim. Această lege economică a salariului se va aplica cu atît mai riguros, cu cît marea industrie va pune tot mai mult stăpînire pe toate ramurile de producție.

Întrebarea a 6-a : Ce clase muncitoare au existat înainte de revoluția industrială ?

Răspuns : În funcție de diferitele trepte de dezvoltare a societății, clasele muncitoare au trăit în condiții diferite și au avut poziții diferite față de clasele posedante și dominante. În antichitate oamenii muncii au fost *sclavii* stăpînilor, așa cum mai sînt și azi în multe țări înapoiate și chiar în sudul Statelor Unite. În evul mediu ei au fost *iobagii* nobilimii funciare, așa cum mai sînt și azi în Ungaria, în Polonia și în

Rusia. În afară de aceștia existau la orașe în evul mediu și pînă la revoluția industrială calfe care lucrau la meșteri mici burghezi, iar o dată cu dezvoltarea manufacturilor au apărut treptat muncitorii din manufactură, care munceau deja pentru capitaliști mai mari.

Întrebarea a 7-a: Prin ce se deosebește proletarul de sclav?

Răspuns: Sclavul este vîndut odată pentru totdeauna; proletarul trebuie să se vîndă singur în fiecare zi și în fiecare ceas. Prin faptul că sclavul este proprietatea unui stăpîn, el are, în virtutea intereselor acestui stăpîn, o existență asigurată, fie ea cît de mizeră; proletarul este, ca să zicem așa, proprietatea întregii clase a burghezilor; munca lui este numai atunci cumpărată cînd are cîeva nevoie de ea, de aceea el nu are o existență asigurată. Asigurată este numai existența întregii clase a proletarilor. Sclavul se află în afara concurenței, proletarul este supus concurenței, fiind expus tuturor oscilațiilor ei. Sclavul este socotit un obiect, și nu un membru al societății civile; proletarul este recunoscut drept persoană, drept membru al societății civile. Sclavul poate avea deci o existență mai bună decît proletarul, dar proletarul aparține unei societăți care se află pe o treaptă mai înaltă de dezvoltare și se află el însuși pe o treaptă mai înaltă decît sclavul. Sclavul se eliberează desființînd dintre toate relațiile de proprietate privată numai relația de sclavie, devenind el însuși prin acest fapt proletar; proletarul se poate elibera numai desființînd proprietatea privată în general.

Întrebarea a 8-a: Prin ce se deosebește proletarul de iobag?

Răspuns: Iobagul are în posesiunea și folosința lui o unealtă de producție, o bucată de pămînt, în schimbul cedării unei părți din produs sau în schimbul prestării de muncă. Proletarul muncește cu uneltele de producție ale altuia în folosul altuia, primind în schimb o parte din venit. Iobagul dă, proletarului i se dă. Iobagul are o existență asigurată, proletarul nu. Iobagul se află în afara concurenței, proletarul este supus concurenței. Iobagul se eliberează fie fugind la oraș și devenind acolo meseriaș, fie dînd moșierului bani în loc de muncă și produse și devenind arendaș liber, fie izgonindu-l pe seniorul său feudal și devenind el însuși proprietar; într-un cuvînt, el se eliberează intrînd într-un fel sau altul în rîndurile clasei posedante și în sfera concurenței.

Proletarul se eliberează desființind concurența, proprietatea privată și toate deosebirile de clasă.

Întrebarea a 9-a : Prin ce se deosebește proletarul de meseriaș ? *

Întrebarea a 10-a : Prin ce se deosebește proletarul de muncitorul din manufactură ?

Răspuns : Muncitorul din manufacturile din secolul al XVI-lea pînă în secolul al XVIII-lea mai poseda încă, aproape pretutindeni, unelte de producție, războiul său de țesut, roțile de tors necesare familiei sale, un mic ogor, pe care-l cultiva în orele libere. Proletarul nu are nimic din toate acestea. Muncitorul din manufactură trăiește mai întotdeauna la țară și are relații mai mult sau mai puțin patriarhale cu moșierul sau cu patronul său ; proletarul trăiește în majoritatea cazurilor în orașe mari și relațiile dintre el și patronul său sînt relații pur bănești. Muncitorul din manufactură este simuls de către marea industrie din relațiile sale patriarhale, pierde ceea ce mai avea, și abia atunci devine proletar.

Întrebarea a 11-a : Care au fost urmările imediate ale revoluției industriale și ale scindării societății în burghezi și proletari ?

Răspuns : În primul rînd, prin faptul că munca mecanizată făcea să scadă prețurile produselor industriale, în toate țările lumii vechiul sistem al manufacturii sau al industriei bazate pe munca manuală a decăzut cu totul. În felul acesta, toate țările semibarbare, care pînă atunci se ținuseră mai mult sau mai puțin departe de dezvoltarea istorică și a căror industrie se baza pînă atunci pe manufactură, au fost smulse cu forța din izolarea lor. Ele au început să cumpere mărfurile mai ieftine ale englezilor și i-au lăsat pradă ruinii pe propriii lor muncitori din manufactură. Astfel au fost revoluționate din temelii țări care de mii de ani nu înregistraseră nici un progres, ca de pildă India ; însăși China se îndreaptă azi spre o revoluție. S-a ajuns pînă acolo încît după trecere de un an de la inventarea unei mașini în Anglia milioane de muncitori din China ajung muritori de foame. De aici urmează că marea industrie a legat între ele toate popoarele pămîntului, a contopit toate micile piețe locale într-o piață mondială, a pregătit peste tot terenul pentru civilizație și progres și a făcut ca tot ceea ce se întimplă în țările civilizate să se răsfrîngă asupra tuturor celorlalte țări. Deci, dacă muncitorii din Anglia sau

* Engels a lăsat în manuscris un loc liber pentru răspunsul la întrebarea a 9-a. — *Nota Red.*

din Franța se vor elibera acum, aceasta va provoca revoluții în toate celelalte țări, care, mai curînd sau mai tîrziu, vor duce de asemenea la eliberarea muncitorilor din acele țări.

În al doilea rînd, pretutindeni unde marea industrie a înlocuit manufactura, revoluția industrială a făcut să crească la maximum averea și puterea burgheziei, a făcut din ea clasa de frunte a țării. Urmarea a fost că, pretutindeni unde a avut loc acest proces, burghezia a pus mîna pe puterea politică și a înlăturat clasele conducătoare de pînă atunci — aristocrația și breslașii precum și monarhia absolută, care reprezenta aceste două clase. Burghezia a zdrobit puterea aristocrației, a nobilimii, desființînd dreptul de primogenitură sau inalienabilitatea proprietății funciare și toate privilegiile nobilimii. Ea a distrus puterea breslașilor, desființînd toate breslele și privilegiile meșteșugarilor. În locul acestor două clase ea a pus liberă concurență, adică acea stare a societății în care fiecare are dreptul să se îndeletnicească cu orice ramură industrială îi convine, fără ca ceva să-l poată împiedica în afară de lipsa capitalului necesar. Introducerea liberei concurențe înseamnă, așadar, declarația fățișă că de acum încolo membrii societății sînt inegali numai în măsura în care capitalurile lor sînt inegale, că de acum încolo capitalul devine puterea hotărîtoare și, prin urmare, capitaliștii, burghezii devin clasa de frunte în societate. În prima perioadă de dezvoltare a mării industrii, liberă concurență este absolut necesară deoarece numai în condițiile existenței ei marea industrie se poate dezvolta. — Zdrobind puterea socială a nobilimii și a breslașilor, burghezia a zdrobit și puterea lor politică. Și de îndată ce a devenit clasă de frunte în societate, ea s-a proclamat clasă de frunte și în politică. Ea a realizat aceasta prin introducerea sistemului reprezentativ bazat pe egalitatea burgheză în fața legii și pe recunoașterea legală a liberei concurențe, sistem care a fost introdus în țările din Europa sub forma monarhiei constituționale. În aceste monarhii constituționale dreptul de vot îl au numai cei care posedă un anumit capital, deci numai burghezii; acești alegători burghezi aleg deputații, iar deputații burghezi, făcînd uz de dreptul de a refuza votarea impozitelor, aleg un guvern burghez.

În al treilea rînd, în aceeași măsură în care a contribuit la dezvoltarea burgheziei, revoluția industrială a contribuit pretutindeni și la dezvoltarea proletariatului. Cu cît burghezii deveneau mai bogați, cu atît proletarii deveneau mai nume-

roși. Căci, deoarece numai capitalul poate să dea de lucru proletarilor, iar capitalul se mărește numai atunci cînd folosește munca, creșterea proletariatului ține pasul cu creșterea capitalului. În același timp revoluția industrială concentrînd atît pe burghezi cît și pe proletari în marile orașe, unde industria se poate dezvolta în condiții mai prielnice, dă, prin această aglomerare a unor mase mari într-un *singur* loc, proletarilor conștiința forței lor. Apoi, cu cît revoluția industrială ia mai mare amploare, cu cît sînt inventate mai multe mașini noi care înlătură munca manuală, cu atît marea industrie reduce, după cum am mai spus, salariul la minimum, ceea ce face ca situația proletariatului să devină din ce în ce mai insuportabilă. Astfel, pe de o parte, din cauza nemulțumirii crescînde a proletariatului, iar pe de altă parte din cauza puterii crescînde a acestuia, revoluția industrială pregătește revoluția socială, pe care o va înfăptui proletariatul.

Întrebarea a 12-a : Care au fost urmările ulterioare ale revoluției industriale ?

Răspuns : Creînd mașina cu aburi și alte mașini, marea industrie a creat mijloacele care îi permiteau, în timp scurt și cu cheltuieli puține, să sporească la nesfîrșit producția industrială. Datorită acestei producții lesnicioase, libera concurență, care este o consecință necesară a marii industrii, a căpătăt foarte curînd un caracter extrem de violent ; o mulțime de capitaliști s-au năpustit asupra industriei și în scurt timp s-a produs mai mult decît se putea consuma. Urmarea a fost că mărfurile fabricate n-au putut fi vîndute și că a survenit o așa-numită criză comercială. Fabricile au trebuit să-și înceteze lucrul, fabricanții au dat faliment și muncitorii au rămas fără pîine. Peste tot și-a făcut apariția cea mai neagră mizerie. După cîtva timp produsele excedentare au fost vîndute, fabricile au început din nou să lucreze, salariul a crescut și treptat afacerile au început să meargă mai bine ca oricînd. Dar n-a trecut mult timp și din nou s-au produs prea multe mărfuri și a survenit o nouă criză, care s-a desfășurat întocmai ca cea precedentă. În felul acesta, de la începutul acestui secol, situația industriei a oscilat în permanență între epoci de prosperitate și epoci de criză, și aproape în mod regulat, la fiecare 5—7 ani, a survenit o asemenea criză, însoțită de fiecare dată de cea mai neagră mizerie a muncitorilor, de o stare de spirit revoluționară, primjduind în cel mai înalt grad rînduielile existente.

Întrebarea a 13-a : Ce rezultă din aceste crize comerciale care se repetă cu regularitate ?

Răspuns : În primul rînd, că în prezent marea industrie a depășit libera concurență, deși în prima ei perioadă de dezvoltare ea însăși i-a dat naștere ; că concurența și mai ales conducerea de către particulari a producției industriale a devenit pentru ea o cătușă, pe care ea trebuie s-o sfărîme și o va sfărîma ; că marea industrie, atîta timp cît e practică după normele în vigoare astăzi, nu se poate menține fără ca din 7 în 7 ani să ducă la o dezorganizare generală, care de fiecare dată periclitează întreaga civilizație și aruncă în brațele mizeriei nu numai pe proletari, ci ruinează și un mare număr de burghezi ; că trebuie, așadar, să se renunțe la marea industrie, ceea ce este o absolută imposibilitate, sau să se recunoască că existența ei face necesară o organizare cu totul nouă a societății, în care producția industrială să nu mai fie condusă de diferiți fabricanți care se concurează între ei, ci de întreaga societate, pe baza unui plan bine stabilit și corespunzător nevoilor tuturor membrilor societății.

În al doilea rînd, că marea industrie și extinderea neconținută a producției, pe care o determină, permit instaurarea unei orînduiri sociale în care să se producă atît de multe bunuri necesare traiului, încît fiecare membru al societății să-și poată dezvolta și exercita în mod absolut liber toate forțele și aptitudinile sale. Așadar, tocmai acea însușire a marii industrii care în societatea actuală generează toată mizeria și toate crizele comerciale, tocmai ea va fi aceea care într-o altă organizare socială va lichida această mizerie și aceste oscilații care dau naștere la atîtea nenorociri.

S-a dovedit, prin urmare, în modul cel mai concludent :

1) că de aici înainte toate aceste neajunsuri trebuie atribuite numai orînduirii sociale care nu mai corespunde condițiilor existente ;

2) că instaurînd o nouă orînduire socială există mijloacele de a înlătura cu totul aceste neajunsuri.

Întrebarea a 14-a : De ce natură va trebui să fie această nouă orînduire socială ?

Răspuns : Înainte de toate, ea va trebui să ia din mîinile particularilor, care se concurează între ei, conducerea industriei și a tuturor ramurilor de producție în general, astfel încît toate aceste ramuri de producție să fie conduse de întreaga societate în interesul tuturor, după un plan comun și cu participarea tuturor membrilor societății. Ea va desființa

deci concurența și va pune în locul ei asocierea. Întrucît conducerea de către particulari a industriei a avut în mod inevitabil ca urmare proprietatea privată și întrucît concurența nu este nimic altceva decît modul în care proprietarii particulari conduc industria, proprietatea privată este indisolubil legată de conducerea individuală a industriei și de concurență. Proprietatea privată va trebui deci să fie de asemenea desființată și înlocuită prin folosirea în comun a tuturor uneltelor de producție și repartiția tuturor produselor după o înțelegere comună, sau așa-numita comunitate de bunuri. Desființarea proprietății private constituie cea mai succintă și mai caracteristică expresie pentru a desemna transformarea întregii orînduiri sociale, transformare care decurge în mod necesar din dezvoltarea industriei, fiind de aceea pe bună dreptate considerată de comuniști ca revendicarea principală.

Întrebarea a 15-a: Așadar, desființarea proprietății nu a fost posibilă mai înainte ?

Răspuns: Nu. Orice schimbare a orînduirii sociale, orice transformare a relațiilor de proprietate a fost consecința inevitabilă a apariției unor noi forțe de producție care au încetat să mai corespundă vechilor relații de proprietate. Însăși proprietatea privată a apărut în felul acesta. Fapt este că proprietatea privată n-a existat întotdeauna ; cînd, spre sfîrșitul evului mediu, a luat ființă un nou mod de producție, manufactura, care nu se potrivea cu proprietatea feudală și corporatistă din vremea aceea, această manufactură, întrucît depășise vechile relații de proprietate, a dat naștere unei noi forme de proprietate, proprietatea privată. Pentru manufactură însă, ca și pentru prima treaptă de dezvoltare a marii industrii, nu era posibilă altă formă de proprietate decît proprietatea privată și nici o altă orînduire socială decît cea bazată pe proprietatea privată. Atîta timp cît nu se poate produce atît de mult încît nu numai să fie îndeajuns pentru toți, dar să și rămînă un excedent de produse pentru sporirea capitalului social și pentru dezvoltarea în continuare a forțelor de producție, trebuie mereu să existe o clasă dominantă care dispune de forțele de producție ale societății și o clasă săracă, asuprită. Structura acestor clase depinde de treapta de dezvoltare a producției. Evul mediu dependent de agricultură ne-a dat pe băron și pe iobag, în orașele de la sfîrșitul evului mediu îi găsim pe meșterul breslaș, pe calfă și pe ziler, în secolul al XVII-lea apar proprietarul de manufacturi și muncitorul manufacturier, în secolul al XIX-lea, marele

fabricant și proletarul. Este limpede că pînă acum forțele de producție nu s-au dezvoltat într-atît încît să poată produce îndeajuns pentru toți și că proprietatea privată a devenit o cătușă pentru dezvoltarea acestor forțe de producție, o barieră în calea lor. Acum însă, cînd, datorită dezvoltării marii industrii, există, în *primul rînd*, capitaluri și forțe de producție în proporții necunoscute pînă acum și cînd există și mijloacele pentru a spori la nesfîrșit și în scurt timp aceste forțe de producție; cînd, în *al doilea rînd*, aceste forțe de producție sînt concentrate în minile unui număr redus de burghezi, în timp ce marea masă a poporului se proletarizează din ce în ce mai mult, iar situația ei devine cu atît mai nenorocită și mai insuportabilă cu cit cresc avuțiile burghezilor; cînd, în *al treilea rînd*, aceste forțe de producție uriașe, care pot fi sporite cu ușurință, depășesc în asemenea măsură proprietatea privată și pe burghezi încît pot perturba în oricare clipă în modul cel mai violent orînduirea socială, — desființarea proprietății private a devenit abia acum nu numai posibilă, dar și absolut necesară.

Întrebarea a 16-a: Este oare posibilă desființarea pe cale pașnică a proprietății private?

Răspuns: Ar fi de dorit ca acest lucru să fie posibil, și comuniștii ar fi, desigur, ultimii care să aibă ceva împotriva. Comuniștii știu prea bine că toate conspirațiile sînt nu numai nefolositoare, dar chiar dăunătoare. Ei știu prea bine că revoluțiile nu se fac în mod intenționat și arbitrar, ci că pretutindeni și oricînd ele au fost o consecință inevitabilă a unor împrejurări cu totul independente de voința și directivele unor partide și chiar ale unor clase întregi. Dar ei își dau seama și de faptul că aproape în toate țările civilizate dezvoltarea proletariatului este împiedicată prin violență și că în felul acesta înșiși adversarii comuniștilor acționează prin forța lucrurilor în direcția unei revoluții. Dacă toate acestea vor împinge, în cele din urmă, proletariatul asupra revoluției, noi, comuniștii, vom apăra atunci cu fapta la fel cum apărăm acum cu cuvîntul cauza proletariatului.

Întrebarea a 17-a: Va fi oare posibil să se desființeze dintr-o dată proprietatea privată?

Răspuns: Nu, după cum nu e posibilă multiplicarea *dintr-o dată* a forțelor de producție existente în proporția necesară pentru crearea gospodăriei comune. Așadar, revoluția proletariatului, care, după toate indiciile, va să vină, va transforma numai în mod treptat societatea actuală și va putea desființa

proprietatea privată abia atunci cînd va fi creată masa necesară de mijloace de producție.

Întrebarea a 18-a: Cum va decurge această revoluție ?

Răspuns: Ea va instaura înainte de toate o *orînduire democratică* și implicit în mod direct sau indirect dominația politică a proletariatului. În mod direct în Anglia, unde proletarii formează de pe acum majoritatea poporului ; în mod indirect în Franța și în Germania, unde majoritatea poporului constă nu numai din proletari, ci și din mici țărani și mici burghezi care sînt abia pe cale de a se proletariza și ale căror interese politice devin tot mai dependente de proletariat, încît vor fi nevoiți să se alătore foarte curînd revendicărilor proletariatului. Pentru aceasta va fi poate nevoie de încă o luptă, care nu poate însă sfîrși decît cu victoria proletariatului.

Democrația n-ar folosi la nimic proletariatului dacă nu ar fi imediat utilizată ca mijloc pentru îndeplinirea unor măsuri îndreptate nemijlocit împotriva proprietății private și menite să asigure existența proletariatului. Printre aceste măsuri, care rezultă în mod necesar din condițiile existente, cele importante sînt următoarele :

1. Îngrădirea proprietății private prin impozite progresive, taxe de succesiune mari, desființarea succesiunii pe linie colaterală (frați, nepoți etc.), împrumuturi forțate etc.

2. Exproprierea treptată a proprietarilor funciari, a fabricanților, a proprietarilor de căi ferate și a armatorilor, în parte prin concurența industriei de stat, în parte direct prin despăgubiri în asignații.

3. Confiscarea bunurilor tuturor emigranților și rebelilor care s-au împotrivit majorității poporului.

4. Organizarea muncii sau folosirea proletarilor în fabrici, ateliere și pe domeniile naționale, înlăturîndu-se prin aceasta concurența dintre muncitori și silindu-i pe fabricanți, atîta timp cît aceștia vor mai exista, să plătească același salariu majorat ca și statul.

5. Obligație egală de a munci pentru toți membrii societății pînă la desființarea completă a proprietății private. Formarea unor armate industriale, în special pentru agricultură.

6. Centralizarea sistemului de credit și a comerțului cu bani în mîinile statului printr-o bancă națională cu capital de stat și desființarea tuturor băncilor private și a bancherilor.

7. Sporirea numărului fabricilor naționale, a atelierelor, a căilor ferate și vapoarelor, deștelenirea tuturor pămînturilor și ameliorarea celor deștelenite în aceeași proporție în care

sporesc capitalurile care stau la dispoziția națiunii și crește numărul muncitorilor.

8. Educarea în instituții de stat și pe cheltuiala statului a tuturor copiilor din momentul în care se pot dispensa de primele îngrijiri materne. Îmbinarea educației cu munca în producție.

9. Construirea unor mari palate pe domeniile naționale care vor servi drept locuințe comune unor comunități de cetățeni care se vor ocupa cu industria și cu agricultura, îmbinând avantajele vieții de la oraș cu acelea ale vieții de la țară, fără a suferi de pe urmă unilateralității și dezavantajelor proprii ambelor moduri de viață atunci când sînt separate.

10. Dărîmarea tuturor locuințelor și cartierelor insalubre și prost construite.

11. Drept egal de moștenire pentru copiii nelegitimi, ca și pentru cei legitimi.

12. Concentrarea tuturor mijloacelor de comunicații în mîinile națiunii.

Desigur că toate aceste măsuri nu pot fi realizate dintr-o dată. Dar una va atrage întotdeauna după sine pe cealaltă. După primul atac radical împotriva proprietății private, proletariatul se va vedea nevoit să meargă mereu mai departe, să concentreze tot mai mult în mîinile statului capitalul, agricultura, industria, transportul și întregul schimb. Spre acest țel converg toate măsurile menționate; realizarea lor și în consecință și centralizarea devin posibile pe măsură ce, datorită muncii proletariatului, vor crește forțele de producție ale țării. Cînd, în sfîrșit, întregul capital, întreaga producție și întregul schimb vor fi concentrate în mîinile națiunii, proprietatea privată se va lichida de la sine, banii vor deveni de prisos, iar producția va crește în asemenea măsură și oamenii se vor schimba într-atît, încît vor putea dispărea și ultimele forme de relații ale vechii societăți.

Întrebarea a 19-a: Această revoluție va putea avea loc într-o singură țară?

Răspuns: Nu. Prin însuși faptul că a dat naștere pieței mondiale, marea industrie a creat o asemenea legătură între toate popoarele lumii, mai ales între cele civilizate, încît fiecare popor în parte depinde de ceea ce se întîmplă cu ceilalți. În afară de aceasta, ea a nivelat în toate țările civilizate în asemenea măsură dezvoltarea socială, încît în toate aceste țări burghezia și proletariatul au devenit cele două

clase fundamentale ale societății, iar lupta dintre ele, lupta de căpetenie a zilei. De aceea revoluția comunistă va fi nu numai o revoluție națională, ci ea va avea loc concomitent în toate țările civilizate, adică cel puțin în Anglia, în America, în Franța și în Germania. Ea se va dezvolta în fiecare din aceste țări mai repede sau mai încet, după cum o țară sau alta are o industrie mai dezvoltată, o avuție mai mare, forțe de producție mai numeroase. Din acest motiv ea va fi înfăptuită cel mai încet și mai greu în Germania, cel mai repede și mai ușor în Anglia. Ea va avea repercusiuni considerabile și asupra celorlalte țări ale lumii, modificând cu totul și accelerând foarte mult felul în care s-au dezvoltat pînă acum. Ea este o revoluție universală și de aceea va avea și un teren universal.

Intrebarea a 20-a : Care vor fi urmările lichidării definitive a proprietății private ?

Răspuns : Prin faptul că societatea ia din mîinile capitaliștilor particulari folosința tuturor forțelor de producție și a mijloacelor de comunicație precum și schimbul și repartitia produselor și le administrează după un plan întocmit în conformitate cu resursele existente și necesitățile întregii societăți, vor fi înlăturate în primul rînd toate consecințele funeste care decurg încă din felul în care e condusă azi marea industrie. Nu vor mai exista crize ; producția mărită, care în rînduilele actuale ale societății dă naștere supraproducției și constituie o cauză atît de puternică a mizeriei, nici nu va fi suficientă în noile condiții și va trebui să fie și mai mult extinsă. În loc să aducă după sine mizeria, excedentul produs va asigura nu numai nevoile imediate ale societății, ci va satisface cerințele tuturor membrilor ei, va crea noi cerințe și în același timp și mijloacele pentru a le satisface. El va fi condiția și stimulentele unor noi progrese și va înfăptui aceste progrese fără ca prin aceasta ordinea socială să fie perturbată, cum s-a întîmplat pînă acum. Marea industrie, eliberată de cătușele proprietății private, va lua o extindere față de care dezvoltarea ei actuală va apărea tot atît de neînsemnată ca și manufactura față de marea industrie a zilelor noastre. Această dezvoltare a industriei va pune la dispoziția societății o masă suficientă de produse pentru a putea satisface necesitățile tuturor membrilor ei. La fel și agricultura, pe care jugul proprietății private și parcelarea o împiedică de asemenea să introducă perfecționările existente și realizările științei, va lua un cu totul alt avînt și va pune la dispoziția

societății o cantitate de produse absolut suficientă. În felul acesta societatea va produce suficiente produse pentru a putea organiza o repartitie care să satisfacă necesitățile tuturor membrilor ei. Împărțirea societății în diferite clase antagoniste va deveni astfel de prisos. Și nu numai că devine de prisos, dar ea este și incompatibilă cu noua orînduire socială. Existența claselor a rezultat din diviziunea muncii, iar diviziunea muncii în forma ei de pînă acum va dispărea cu totul, căci, pentru a ridica producția industrială și cea agricolă la nivelul arătat, nu ajung numai resursele mecanice și cele chimice; capacitățile oamenilor, care pun în mișcare aceste resurse, trebuie de asemenea dezvoltate în mod corespunzător. Întocmai cum țărani și muncitorii manufacturieri din secolul trecut și-au schimbat întregul lor fel de viață și au devenit cu totul alți oameni de îndată ce au fost antrenați în marea industrie, tot astfel conducerea de către societate a producției și noua dezvoltare a producției care rezultă de aici vor necesita și vor forma cu totul alți oameni. Conducerea de către societate a producției nu se poate realiza cu oameni ca cei de azi, care mai sînt cu toții subordonați unei singure ramuri de producție, sînt legați de ea, exploatați de ea, cu oameni care și-au dezvoltat o *singură* aptitudine a lor în detrimentul tuturor celorlalte și care cunosc numai o *singură* ramură sau numai o parte din ramura întregii producții. Chiar și industria actuală are din ce în ce mai puțin nevoie de asemenea oameni. Cu alit mai mult presupune industria dirijată în comun, pe baza unui plan, de către întreaga societate, existența unor oameni cu aptitudini omnilateral dezvoltate, oameni în stare să aibă o privire de ansamblu asupra întregului sistem al producției. Prin urmare, diviziunea muncii, subminată încă de pe acum de mașini și care pe unul îl face țaran, pe altul cizmar, pe al treilea muncitor industrial, iar pe al patrulea speculant la bursă, va dispărea cu totul. Educația va da posibilitate tinerilor să-și însușească rapid întregul sistem de producție, încît să fie în stare să treacă succesiv de la o ramură de producție la alta, după cum o vor cere necesitățile societății sau propriile lor înclinații. Ea va înlătura deci caracterul unilateral pe care actuala diviziune a muncii îl imprimă fiecărui individ. În felul acesta societatea organizată pe baze comuniste va da prilej membrilor ei să aplice omnilateral aptitudinile lor dezvoltate omnilateral. O dată cu aceasta vor dispărea, inevitabil, și diferitele clase. De unde rezultă că societatea organizată pe baze comuniste

este, pe de o parte, incompatibilă cu existența claselor, iar pe de altă parte că însăși constituirea acestei societăți oferă mijloacele pentru desființarea acestor deosebiri de clasă.

De aici reiese că opoziția dintre oraș și sat va dispărea și ea. De agricultură și industrie nu se vor mai ocupa două clase diferite, ci aceiași oameni, acest lucru fiind o condiție necesară a asocierii comuniste, chiar și numai din motive pur materiale. Fărâmițarea populației agricole la țară alături de concentrarea celei industriale în marile orașe reprezintă o stare de lucruri care corespunde numai unui stadiu insuficient de dezvoltat al agriculturii și al industriei, fiind o piedică în calea dezvoltării ulterioare, care se face simțită încă de pe acum.

Asocierea generală a tuturor membrilor societății în vederea folosirii în comun, pe baza unui plan, a forțelor de producție, creșterea producției într-o asemenea măsură încât să satisfacă necesitățile tuturor membrilor societății, lichidarea unei situații în care necesitățile unora sînt satisfăcute în detrimentul celorlalți, desființarea completă a claselor și a antagonismelor dintre ele, dezvoltarea omnilaterală a capacităților tuturor membrilor societății, prin înlăturarea diviziunii muncii de pînă acum, prin educarea practică în producție, prin schimbarea activității, prin participarea tuturor la folosirea bunurilor produse de toți, prin contopirea orașului cu satul — toate acestea sînt principalele rezultate ale desființării proprietății private.

Intrebarea a 21-a : Ce înrîurire va avea orînduirea comunistă a societății asupra familiei ?

Răspuns : Ea va face din legătura dintre cele două sexe o legătură pur personală, care privește numai persoanele interesate, fără ca societatea să aibă vreun cuvînt de spus. Acest lucru va fi posibil datorită faptului că proprietatea privată va fi lichidată și copiii vor fi educați în comun, adică datorită desființării celor două fundamente ale căsătoriei moderne : dependența femeii de bărbat și a copiilor de părinți ca urmare a proprietății private. Acesta este și răspunsul la larma stîrnită de filistinii ultramoralisti împotriva comunizării femeii de către comuniști. Comunizarea femeii este un fenomen propriu societății burgheze și care în ziua de azi se manifestă din plin sub forma prostituției. Prostituția are însă la bază proprietatea privată și va dispărea o dată cu aceasta. Așadar, societatea comunistă, în loc să introducă comunizarea femeii, dimpotrivă, o desființează.

Întrebarea a 22-a : Care va fi atitudinea societății comuniste față de naționalitățile existente ?

— Rămîne ¹⁹⁴.

Întrebarea a 23-a : Care va fi atitudinea ei față de religiile existente ?

— Rămîne.

Întrebarea a 24-a : Prin ce se deosebesc comuniștii de socialiști ?

Răspuns : Așa-numiții socialiști se împart în trei categorii.

Prima categorie o constituie adepții societății feudale și patriarhale, care a fost desființată și este încă desființată zi de zi de marea industrie, de comerțul mondial și de societatea burgheză creată de aceste două din urmă. Din racilele societății actuale, această categorie trage concluzia că societatea feudală și patriarhală ar trebui restabilită, deoarece ea nu prezenta aceste racile. Toate propunerile ei converg, pe căi drepte sau ocolite, către acest țel. Comuniștii vor lupta întotdeauna în mod hotărît împotriva acestei categorii de socialiști *reacționari*, în ciuda pretenșiei ei simpatii și a lacrimilor fierbinți pe care le varsă văzînd mizeria proletarietului, căci :

1) ea urmărește ceva cu totul imposibil ;

2) ea caută să restabilească dominația aristocrației, a meșterilor breslași și a proprietarilor de manufacturi cu tot alaiul lor de regi absoluți sau feudali, de funcționari, soldați și popi, adică o societate care, ce-i drept, nu prezenta racilele societății actuale, în schimb însă avea cel puțin tot atît de multe alte neajunsuri și nici măcar nu oferea perspectiva eliberării de către o organizație comunistă a muncitorilor asupriți ;

3) de fiecare dată cînd proletariatul devine revoluționar și comunist, ea își dă pe față adevăratele ei intenții, aliîndu-se imediat cu burghezia împotriva proletarietului.

A doua categorie o constituie adepții actualei societăți, cărora neajunsurile generate inevitabil de ea le-au trezit temeri în ceea ce privește existența acestei societăți. Ei tind, așadar, să mențină societatea actuală, dar să înlătore neajunsurile legate de ea. În acest scop, unii propun simple măsuri filantropice, alții, planuri grandioase de reforme, care, sub pretextul reorganizării societății, urmăresc să mențină fundamentul societății actuale și, implicit, societatea actuală. Și împotriva acestor *socialiști burghezi* vor trebui comuniștii să

ducă lupta, căci ei fac jocul dușmanilor comuniștilor și apără tocmai societatea pe care comuniștii vor s-o răstoarne.

În sfârșit, cea de-a treia categorie o constituie socialiștii democrați. Urmînd aceeași cale ca și comuniștii, ei doresc să realizeze o parte din măsurile indicate la întrebarea...*, dar nu ca măsuri de tranziție care duc spre comunism, ci ca măsuri care sînt suficiente pentru a lichida mizeria și a înlătura ră-cilele actualei societăți. Acești *socialiști democrați* sînt proletari care nu sînt încă îndeajuns de lămuriți asupra condițiilor de eliberare a clasei lor sau reprezentanți ai micilor burghezi, o clasă care, pînă în momentul cuceririi democrației și a înfăptuirii măsurilor socialiste care rezultă de aici, are în multe privințe aceleași interese ca și proletarii. De aceea, în momentul acțiunii, comuniștii vor trebui să se înțeleagă cu acești socialiști democrați, vor trebui în genere, pentru moment, să ducă o politică pe cît posibil comună cu ei, în măsura în care acești socialiști nu intră în slujba burgheziei dominante și nu-i atacă pe comuniști. Este însă limpede că acest mod de a acționa în comun nu exclude discutarea divergențelor dintre ei și comuniști.

Întrebarea a 25-a : Care este atitudinea comuniștilor față de celelalte partide politice existente ?

Răspuns : Această atitudine diferă de la o țară la alta. — În Anglia, în Franța și în Belgia, unde domină burghezia, comuniștii mai au deocamdată interese comune cu diferitele partide democratice ; această comunitate de interese este cu atît mai mare cu cît democrații, prin măsurile socialiste pe care le preconizează acum pretutindeni, se apropie de țelurile comuniștilor, adică cu cît reprezintă mai limpede și mai hotărît interesele proletariatului și cu cît se sprijină mai mult pe proletariat. În Anglia, de pildă, partidul cartist, compus din muncitori, este cu mult mai apropiat de comuniști decît micii burghezi democrați sau așa-numiții radicali.

În *America*, unde a fost introdusă o constituție democratică, comuniștii vor trebui să fie de partea aceluia partid care va îndrepta această constituție împotriva burgheziei și o va folosi în interesul proletariatului, adică de partea partidului adepților reformei agrare naționale.

În *Elveția*, radicalii, deși constituie un partid încă foarte eterogen, sînt singurii cu care comuniștii pot încheia un acord,

* În manuscris necompletat ; este vorba de răspunsul la întrebarea a 18-a. — *Nota Red.*

iar printre acești radicali cei din cantonul Waadt și cei din Geneva sînt cei mai progresiști.

În sfîrșit, în Germania ne aflăm abia în ajunul luptei hotărîtoare dintre burghezie și monarhia absolută. Dar, întrucît comuniștii nu se pot gîndi la o luptă hotărîtoare între ei și burghezie înainte ca burghezia să fi ajuns la putere, este în interesul comuniștilor să ajute burgheziei să ajungă cît mai repede posibil la putere, pentru a o putea doborî apoi tot cît mai repede posibil. În lupta dintre burghezia liberală și guvern, comuniștii trebuie, așadar, să se situeze întotdeauna de partea celei dintii, ferindu-se însă să împărtășească iluziile burghezilor sau să dea crezare asigurărilor lor amăgitoare în ceea ce privește urmările salutare pentru proletariat pe care le-ar avea victoria burgheziei. Singurele avantaje pe care victoria burgheziei le va oferi comuniștilor sînt următoarele : 1) diferite concesiile acordate comuniștilor, care le vor ușura apărarea, discutarea și răsîndirea principiilor lor și implicit unirea proletariatului ca clasă organizată, încheșată și gata de luptă ; și 2) certitudinea că, din ziua în care vor cădea guvernele absolutiste, se profilează la orizont lupta dintre burghezi și proletari. Începînd din acea zi, politica de partid a comuniștilor va fi identică cu cea din țările unde burghezia este de pe acum la putere.

Scris de F. Engels către sfîrșitul
lunii octombrie—noiembrie 1847

Publicat pentru prima oară
în 1914 ca broșură separată

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Programul agrar al cartiștilor ¹⁹⁵

Se împlinesc aproape doi ani de cînd muncitorii cartiști au întemeiat o asociație, avînd drept scop cumpărarea unor pămînturi pe care să le repartizeze sub formă de mici ferme membrilor asociației. Se speră că, înlăturînd de pe piața muncii o parte din muncitorii industriali și creînd o clasă de mici agricultori cu totul nouă și eminentemente democratică, va scădea în felul acesta concurența excesivă dintre acești muncitori. Acest proiect, al cărui autor nu este altul decît Feargus O'Connor în persoană, a înregistrat un asemenea succes, încît *Asociația agrară a cartiștilor* numără de pe acum 200.000—300.000 de membri * și dispune de un fond social de 60.000 de lire sterline (1.500.000 de franci), iar încasările ei, anunțate în ziarul „The Northern Star”, depășesc 2.500 de lire sterline pe săptămîină. În sfîrșit, această asociație, despre care îmi propun să vă vorbesc mai tîrziu în mod amănunțit, a luat o asemenea amploare, încît a și început să îngrijoreze aristocrația funciară ; dacă această mișcare va continua să se dezvolte în aceeași măsură ca și pînă acum, nu încape îndoială că în cele din urmă ea se va transforma într-o agitație pe scară națională pentru trecerea întregului pămînt al țării în posesiunea poporului. Nici burghezia nu găsește această asociație pe placul ei ; ea o consideră o pîrghie pusă în mîna poporului care îi va permite acestuia să se emancipeze fără a recurge la ajutorul clasei de mijloc. Mai ales mica burghezie, mai mult sau mai puțin liberală, nu vede cu ochi buni asociația agrară, considerînd că în prezent cartiștii au mult

* În versiunea engleză a articolului publicat în ziarul „The Northern Star” nr. 524 din 6 noiembrie 1847, cuvintele : „între 200.000—300.000 de membri” sînt înlocuite cu cuvintele : „un număr mare de membri”. — *Nota Red.*

mai puțin nevoie de sprijinul ei decât înainte de întemeierea asociației. În plus, acești radicali, nefiind în stare să-și explice indiferența pe care le-o arată poporul și care nu este decât o consecință inevitabilă a propriei lor atitudini indiferente față de el, continuă să-l atace fără încetare pe d-l O'Connor, acuzându-l că este singurul obstacol în calea unirii partidelor cartist și radical. A fost suficient ca organizarea asociației agrare să fie opera lui O'Connor pentru ca toată ura burghezilor mai mult sau mai puțin radicali să se îndrepte împotriva ei. La început au ignorat-o; mai târziu, când au trebuit să renunțe la conspirația tăcerii, ei s-au străduit să dovedească că asociația era în așa fel organizată încât va sfârși în mod inevitabil printr-un faliment scandalos; în sfârșit, când nici acest mijloc n-a putut împiedica asociația să prospere, ei au revenit la tactica folosită neabătut de zece ani, fără cel mai mic succes, împotriva d-lui O'Connor. Ei au încercat să trezească bănuieli în ceea ce privește caracterul lui, să pună la îndoială dezinteresarea lui, să-i conteste dreptul de a se numi reprezentantul incoruptibil și fără plată al muncitorilor. Astfel, acum cîtva timp, când d-l O'Connor a publicat darea sa de seamă anuală, șase ziare mai mult sau mai puțin radicale, care parcă ar fi fost dinainte înțelese, au pornit o campanie împotriva lui. Aceste ziare erau: „Weekly Dispatch”, „Globe”, „Nonconformist”, „Manchester Examiner”, „Lloyd's Weekly Newspaper” și „Nottingham Mercury”. Ele l-au acuzat pe d-l O'Connor de delapidări și deturnări de fonduri dintre cele mai nerușinate și au încercat să dovedească acuzațiile lor sau cel puțin să le facă să pară veridice cu ajutorul cifrelor luate chiar din darea de seamă. Departe de a se declara satisfăcuți cu aceasta, ei și-au vîrît nasul și în viața particulară a celebrului agitator, bombardîndu-l cu o sumedenie de acuzații, una mai gravă decât cealaltă, încît adversarii credeau că el se va prăbuși sub povara lor. Dar O'Connor, care de zece ani nu a încetat să lupte împotriva presei așa-zis radicale, nici nu s-a clintit sub greutatea acestor calomnii. El a publicat, în ziarul „The Northern Star” din 23 curent, un răspuns adresat celor șase ziare. În acest răspuns, adevărată capodoperă polemică și care reamintește cele mai bune pamflete ale lui *William Cobbett*, el respinge una după alta toate acuzațiile și, luînd la rîndul său ofensiva, îndreaptă împotriva celor șase redactori atacuri care îi pun într-o situație extrem de periculoasă, manifestînd totodată un dispreț suveran față de ei. Acest lucru a fost cu totul su-

ficient ca să-l justifice pe O'Connor în ochii poporului. „Northern Star” din 30 curent publică totalul voturilor de încredere obținute de O'Connor la întrunirile publice ale cartiștilor în peste cincizeci de localități. O'Connor a vrut însă să dea ocazie adversarilor săi să-l atace în fața poporului. El i-a somat să vină să-și susțină acuzațiile la întrunirile publice de la Manchester și Nottingham. Niciunul dintre ei nu s-a prezentat. La Manchester, O'Connor a vorbit timp de patru ore în fața a peste 10.000 de oameni ; cuvîntarea sa a fost însoțită de aplauze furtunoase și asistența și-a exprimat în unanimitate încrederea în el. Numărul participanților a fost atît de mare, încît, în afară de mitingul la care O'Connor s-a apărut personal, a trebuit să se organizeze un altul într-o piață publică, unde mai mulți oratori au vorbit în fața a 10.000—15.000 de persoane care nu putuseră intra în sală.

După ce mitingurile au luat sfîrșit, O'Connor a declarat că se primesc pe loc subscripțiile și cotizațiile membrilor asociației agrare ; suma care s-a strîns chiar în acea seară a depășit 1.000 de lire sterline (25.000 de franci).

La Nottingham, unde O'Connor a convocat a doua zi una dintre cele mai mari întruniri care au avut vreodată loc acolo, entuziasmul stîrnit de discursul lui în rîndurile poporului a fost la fel de mare.

Este cel puțin pentru a suta oară că d-l O'Connor repurtează o victorie strălucită asupra calomniilor presei burgheze. Atacat din toate părțile, neobositul patriot își continuă imperturbabil activitatea sa, iar încrederea unanimă pe care i-o arată poporul englez este cea mai bună dovadă a curajului său, a energiei și a incoruptibilității sale.

Scriș de F. Engels
la 30 octombrie 1847

Publicat în ziarul „La Réforme”
din 1 noiembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba franceză

Friedrich Engels

Banchetul dat de cartiști cu ocazia alegerilor
din 1847 ¹⁹⁶

În scrisoarea mea de alaltăieri m-am străduit să apăr pe cartiști și pe șeful lor Feargus O'Connor împotriva atacurilor ziarelor burgheziei radicale *. Spre marea mea satisfacție, pot să vă comunic astăzi un fapt care confirmă cele spuse de mine cu privire la caracterul celor două partide. Veți aprecia dv. înșivă cui trebuie să acorde democrația franceză simpatia ei : cartiștilor, care sînt democrați sinceri și fără rețențe, sau burghezilor radicali, care se feresc cu atîta grijă să folosească cuvintele *Cartă a poporului, vot universal* și se mărginesc să se proclame partizani ai *votului deplin* ¹⁹⁷.

Luna trecută a avut loc la Londra un banchet pentru a sărbători triumful opiniei publice democratice în ultimele alegeri. Fuseseră invitați 18 deputați radicali, dar, deoarece acest banchet a fost organizat din inițiativa cartiștilor, toți acești domni au lipsit, cu excepția lui O'Connor. După cum se vede, radicalii se comportă într-un mod care permite să se prevadă în ce măsură își vor respecta angajamentele luate în timpul ultimelor alegeri.

S-a renunțat cu atît mai ușor la prezența lor cu cît ei au trimis pe unul dintre demnii lor reprezentanți, pe dr. Epps, un om timid, reformator în chestiunile de amănunt, spirit conciliant față de toată lumea, cu excepția oamenilor activi și energici care împărtășesc convingerile noastre, un filantrop burghez care arde, după cum spune el, de dorința de a elibera poporul, dar căruia nu i-ar plăcea ca poporul să se elibereze fără el, în sfîrșit un demn adept al radicalismului burghez.

* Vezi volumul de față, pag. 383—385. — *Nota Red.*

Dr. Epps a ridicat primul toast *pentru suveranitatea poporului*; dar tonul în general moderat, în afară de câteva pasaje puțin mai vii, a provocat de câteva ori murmure în sală.

„Nu cred — a spus el — că suveranitatea poporului poate fi cucerită printr-o revoluție. Francezii au luptat trei zile, și totuși s-au văzut lipsiți de suveranitatea națională. De asemenea nu cred că ea poate fi obținută prin discursuri grandilocvente. Cei care vorbesc cel mai puțin fac cel mai mult. Nu-mi plac oamenii care fac mult zgomot; nu vorbele mari realizează fapte mari”.

Aceste ieșiri indirecte împotriva cartiștilor au fost primite cu numeroase manifestări de dezaprobare. Nici nu se putea altfel, mai ales când dr. Epps a adăugat următoarele cuvinte :

„Burghezia a fost calomniată în fața muncitorilor, ca și cum nu tocmai burghezia ar fi singura clasă cu ajutorul căreia muncitorii pot obține drepturi politice ! (Exclamații : «Nu ! Nu !»). Nu ? Oare nu burghezii sînt alegătorii ? Și oare nu alegătorii sînt cei care pot da drept de vot celor care nu-l au ? Există vreunul printre dv, care nu ar voi să fie burghez dacă acest lucru ar fi posibil ? Ah, dacă muncitorii s-ar lăsa de circumșă și de tutun, le-ar rămîne bani și pentru întreținerea agitației politice și ar avea o forță care ar contribui la emanciparea lor” etc. etc.

Iată discursurile oamenilor care nu-l aprobă pe O'Connor și pe cartiști !

Cei care au luat cuvîntul după d-l Epps au dezaprobat cu toată hotărîrea și în aplauzele puternice ale adunării ciudațele teorii ale doctorului radical.

D-l Mac Grath, membru în comitetul executiv al asociației cartiste¹⁹⁸, a reamintit că poporul nu trebuie să aibă încredere în burghezi și că trebuie să-și cucerească drepturile prin propriile sale puteri : nu este potrivit cu demnitatea poporului să cerșească ceea ce îi aparține.

D-l Jones a reamintit adunării că burghezia a uitat întotdeauna poporul; și acum, a spus el, cînd burghezia își dă seama de progresele pe care le face democrația, ea vrea să răstoarne cu ajutorul acesteia aristocrația funciară, pentru a-i zdrobi pe democrați de îndată ce-și va fi atins scopul propus.

Răspunzînd și mai direct d-lui Epps, d-l O'Connor l-a întrebat cine a impus țării povara unei enorme datorii, dacă nu burghezia ? Cine i-a lipsit pe muncitori de drepturile lor politice și sociale, dacă nu burghezia ? Cine a refuzat chiar în seara aceasta invitația poporului, dacă nu cei 17 onorabili burghezi, cărora, din nefericire, democrații le-au acor-

dat voturile lor ? Nu, nici vorbă că nu, capitalul nu reprezintă niciodată munca ! Mai degrabă se va împăca tigrul cu mielul decît să se stabilească o unitate de sentimente și interese între capitaliști și muncitori !

D-l Harney, redactorul ziarului „Northern Star”, a toastat ultimul : „*Pentru frații noștri democrați din toate țările ! Pentru izbînda strădaniilor lor în vederea instaurării libertății și egalității !*” Regii, aristocrații, preoții, capitaliștii din toate țările, a spus el, sînt aliați. Democrații din toate țările lumii să le urmeze exemplul ! Pretutindenii democrația înaintează cu pași mari. În Franța se țin banchete după banchete în favoarea reformei electorale și mișcarea capătă o asemenea amploare încît trebuie să fie încununată de succes. Să sperăm că de astă dată agitația va fi în folosul maselor ; fie ca reforma cucerită de francezi să merite mai mult decît cea pe care am obținut-o noi în 1831¹⁹⁹.

Nu poate fi vorba de o reformă adevărată atîta timp cît suveranitatea nu aparține în întregime națiunii ; nu poate fi vorba de suveranitate națională atîta timp cît principiile constituției din 1793 nu sînt traduse în viață.

D-l Harney a vorbit apoi de progresele pe care le-a făcut democrația în Germania, Italia și Elveția și a sfîrșit înfierînd în termenii cei mai energici ciudatele teorii cu privire la drepturile burgheziei expuse de d-l Epps.

Scris de F. Engels
la 1 noiembrie 1847

Publicat în ziarul „La Réforme”
din 6 noiembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba franceză

Friedrich Engels

Manifestul d-lui de Lamartine

Ați publicat de curînd această ciudată lucrare²⁰⁰. Ea constă din două părți distincte: măsuri de ordin *politic* și măsuri de ordin *social*. Măsurile *politice* sînt luate toate, aproape fără nici o modificare, din constituția din 1791; cu alte cuvinte, ele sînt o revenire la revendicările burgheziei de la începutul revoluției. În acea perioadă, toată burghezia, inclusiv micii întreprinzători, aveau drepturi politice, în timp ce acum aceste drepturi sînt rezervate marilor capitaliști. Care este deci sensul măsurilor politice propuse de d-l de Lamartine? Acela de a preda conducerea țării păturilor de jos ale burgheziei, dar sub aparența de a o preda întregului popor (acesta și numai acesta este sensul votului universal pe care îl propune el, cu dublul său sistem electoral). Dar măsurile lui *sociale*? Acestea sînt fie măsuri care presupun că o revoluție biruitoare a și investit poporul cu puterea politică, de pildă învățămîntul gratuit pentru toți, fie măsuri pur filantropice, adică măsuri care să domolească energia revoluționară a proletarilor, sau simple cuvinte bombastice lipsite de orice însemnătate practică, ca lichidarea cerșitului prin legi excepționale, înlăturarea mizeriei publice pe cale legislativă, înființarea unui minister care să se ocupe de condițiile de viață ale poporului etc. De aceea ele sînt sau cu totul nefolositoare poporului, sau sînt menite să-i servească numai la asigurarea într-o oarecare măsură a ordinii publice, sau sînt simple promisiuni pe care nimeni nu le-ar putea îndeplini, așa că în ultimele două cazuri ele sînt nu numai nefolositoare, dar și dăunătoare. Pe scurt, d-l de Lamartine se dovedește a fi, atît din punct de vedere social cît și din punct de vedere politic, reprezentantul fidel al micilor întreprinzători, al păturilor de jos ale burgheziei, și ca atare un om care îm-

părtășește iluziile specifice ale acestei clase; anume: își închipuie că reprezintă pe muncitori. În încheiere, el este atît de nătîng, încît se adresează guvernului, cerîndu-i sprijin pentru măsurile lui. Firește că actualul guvern al marilor capitaliști va face orice, numai asta nu! Ziarul „Réforme” are deci perfectă dreptate atunci cînd, deși cu multă bunăvoință și recunoscînd bunele intenții ale d-lui de Lamartine, tăgăduiește totuși atît utilitatea acestor măsuri cît și modul în care intenționează să le pună în practică.

„Desigur — spune „Réforme” — acestea sînt cuvinte generoase care dezvăluie un suflet nobil, un spirit care simpatizează cu o cauză dreaptă. Sub învelișul acestor cuvinte palpită vădit sentimentele sale frățești, care vor stîrni entuziasmul poezilor și al filozofilor noștri la fel cum pe vremuri cuvintele lui Platon au stîrnit entuziasmul Greciei lui Pericle. Noi însă nu avem nimic de-a face cu Pericle; noi trăim sub domnia domnilor Rotschild, Fulchiron și Duchâtel, adică sub tripla incarnare a banului, a terorii brutale și a poliției; noi sîntem guvernați de profituri, de privilegii și de garda municipală. Speră oare d-l de Lamartine că liga intereselor strîns unite, că Sonderbund-ul* dolarilor, al rangurilor și al monopolurilor va capitula și va depune armele la apelul său de a instaura suveranitatea națională și fraternitatea socială? În bine, ca și în rău, există o conexiune între toate lucrurile din lume: un lucru îl susține pe celălalt, nimic nu există izolat — iată motivul pentru care prea generosul program al deputatului de Mâçon** va trece ca și zefirul înmiresmat de vară, se va stinge ca sunetele goale de trompetă, atîta timp cît va purta stigmatul monopolului: violarea feudală a dreptului și egalității. Și tocmai acum, cînd sistemul de guvernămînt este cuprins de o frică spasmodică, această ligă a claselor privilegiate este deosebit de strîns unită.

În ceea ce privește instituțiile pe care le propune, cercurile oficiale ale țării și conducătorii lor numesc asemenea lucruri dulcegării filozofice: d-nii Duchâtel și Guizot vor ride de ele, și dacă deputatul de Mâçon nu va căuta aiurea arme și soldați ca să-și apere ideile, el își va petrece toată viața debitînd fraze frumoase fără să facă măcar un pas înainte! Iar dacă, în loc să se adreseze guvernului, se va adresa milioaneilor, noi îi vom spune că merge pe o cale greșită și că niciodată nu va cuceri de partea sistemului său — sistemul alegerilor indirecte, al impozitelor pentru ajutorarea săracilor și al actelor filantropice — nici revoluția, nici oamenii care gîndesc și nici poporul. Într-adevăr, principiile renașterii sociale și politice au fost găsite acum aproape cincizeci de ani. Tot universal, alegeri directe, reprezentanți remunerați — iată condițiile esențiale ale suveranității politice. Egalitate, libertate, fraternitate — sînt principiile care ar trebui să stea la baza tuturor instituțiilor sociale. Impozitele pentru asistența săracilor însă, departe de a fi bazate pe fraternitate, sînt totodată o negare insolentă și totodată neputincioasă a egalității. Ceea ce vrem noi nu sînt metodele folosite de burghezia engleză, ci un sistem economic social cu totul nou care să permită exercitarea drepturilor și satisfacerea nevoilor tuturor cetățenilor”.

* — uniunea specială (aluzie la Sonderbund-ul elvețian — uniunea reacționară a 7 cantoane catolice). — *Nota Red.*

** — Lamartine. — *Nota Red.*

Cîteva zile mai tîrziu a apărut al doilea manifest al d-lui de Lamartine cu privire la politica externă a Franței. În acesta el susține că politica de pace urmată de guvernul francez după 1830 a fost singurul mod de a acționa just. El voalează cu fraze pompoase atitudinea mîrșavă a guvernului francez, care mai întii a ațîțat Italia și alte țări la rebeliune și după aceea le-a lăsat în voia soartei. Iată răspunsul energetic al ziarului „Réforme” la acest manifest dulceag :

„D-l de Lamartine sacrifică mijlocul nostru cel mai legitim și totodată singurul nostru mijloc de eliberare — războiul sfînt dus în numele principiilor — unei teorii a păcii care nu e decît o manifestare a slăbiciunii, o minciună și chiar un act de trădare atîta timp cît relațiile dintre popoare se bazează pe politica diplomaților și pe egoismul guvernelor. Fără îndoială că pacea este scopul final al civilizației ; dar ce înseamnă pacea atîta timp cît există un Nikolai al Rusiei ? Omul care a dezmembrat națiuni întregi, gidele care trimite copii la spînzurătoare, care duce un război neîmpăcat chiar și împotriva speranței și reminiscentelor, care înecă în lacrimile și singele ei o țară mare și glorioasă ! Pentru omenire, pentru civilizație, pentru Franța însăși, pacea cu acest Jack Ketch*, cu acest dement înseamnă o lașitate ; pentru echitate, pentru dreptate, pentru revoluție, ea înseamnă o crimă ! Ce înseamnă pacea cu Metternich, care angajează hoarde de asasini, care în interesul unui epileptic încoronat privează popoare întregi de libertate ? Ce înseamnă pacea cu toți acești mici cezari ai Europei, desfrînați și ruinați sau bigoți sclerați care domnesc azi pentru iezuiți, mîine pentru o curtezană ? Ce înseamnă pacea cu aristocraticul și mercantilul guvern englez, acest tiran al mărilor, un guvern care sugrumă libertatea în Portugalia, care stoarce bani chiar și din zdrențele poporului său ? Repetăm, pentru o țară revoluționară, pacea cu acești cămătari, cu acești traficanți de otrăvuri înseamnă lașitate, infamie, crimă, decădere morală, falimentul nu numai al intereselor, dar al dreptății și onoarei”.

Celelalte ziare pariziene și-au exprimat și ele dezacordul cu diferitele puncte din programul d-lui de Lamartine. El continuă totuși să-și expună principiile în ziarul său „Le Bien Public”²⁰¹ din Mâçon. Peste cîteva luni vom fi în stare să apreciem ce efect va produce asupra camerei deputaților noua sa acțiune.

Scris de F. Engels
la începutul lunii noiembrie 1847
Publicat
în ziarul „The Northern Star”
nr. 525 din 13 noiembrie 1847,
cu mențiunea redacției :
„*De la corespondentul
nostru din Paris*”

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba engleză

* Jack Ketch — călău englez (m. 1686) al cărui nume a devenit sinonim cu noțiunea de călău. — *Nota Trad.*

Friedrich Engels

Războiul civil din Elveția ²⁰²

În sfârșit, se va pune capăt lăudăroșiei neîncetate despre „leagănul libertății”, despre „nepoții lui Tell și Winkelried”, despre vitejii învingători de la Sempach și Murten! ²⁰³ În sfârșit, a ieșit la iveală că leagănul libertății nu este nimic altceva decât centrul barbariei și o pepinieră a iezuiților, că singurul argument eficace, singurul care i-ar putea face pe nepoții lui Tell și Winkelried să-și bage mințile în cap sînt obuzele, că bravura de la Sempach și Murten n-a fost nimic altceva decât manifestarea desperării unor triburi de munteni brutali și bigoți care se împotrivesc cu îndărătnicie civilizației și progresului!

Este o adevărată fericire că democrația europeană va scăpa în sfârșit de acest balast de virtute și reacționarism vechi-elvețian. Cîtă vreme democrații vorbeau de virtutea, de fericirea și de simplitatea patriarhală a acestor păstori din Alpi, cădea și asupra lor o umbră reacționară. Acum însă, cînd ei sprijină lupta Elveției civilizate, industriale, modern-democratice împotriva democrației primitive creștin-germane a vechilor cantoane care se ocupă cu creșterea vitelor, acum ei reprezintă pretutindeni progresul, acum încetează și ultima aparență reacționară, acum ei dau dovadă că încep să înțeleagă semnificația democrației în secolul al XIX-lea.

În Europa există două țări în care vechea barbarie creștin-germană s-a păstrat în forma ei inițială, încît aproape că folosesc ca hrană ghinda: este vorba de Norvegia și Alpii superiori, adică vechea Elveție ²⁰⁴. Atît în Norvegia cît și în vechea Elveție mai găsim încă exemplare autentice ale acelei rase de oameni care i-au bătut odinioară pe romani în pădurea teutoburgică cu măciuci și ciomege după binecunoscuta manieră vestfalică ²⁰⁵. Atît Norvegia cît și vechea Elve-

ție sînt organizate în mod democratic. Există însă diferite feluri de democrație și este absolut necesar ca democrații din țările civilizate să-și decline, în sfîrșit, răspunderea pentru democrația norvegiană și pentru cea a vechii Elveții.

În toate țările civilizate mișcarea democratică tinde în ultimă instanță la dominația politică a proletariatului. Ea presupune deci existența unui proletariat, existența unei burghezii dominante, existența unei industrii care a dat naștere proletariatului și a adus la putere burghezia.

Nici în Norvegia și nici în vechea Elveție nu găsim nimic din toate acestea. În Norvegia găsim o faimoasă cîrmuire țărănească (bonde-regimente), în vechea Elveție niște păstori primitivi, care, în ciuda constituției lor democratice, sînt guvernați în mod patriarhal de cîțiva proprietari funciari bogați, ca Abyberg etc. Burghezia există în Norvegia doar ca o excepție, iar în vechea Elveție ea este inexistentă. Proletariat nu există aproape de loc.

Democrația țărilor civilizate, democrația *modernă*, nu are deci absolut nimic comun cu democrația norvegiană sau cu democrația vechii Elveții. Ea nu urmărește să introducă rînduiriile din Norvegia și din vechea Elveție, ci rînduiriile care diferă de ele ca cerul de pămînt. Dar să analizăm mai îndeaproape această democrație germanică, servindu-ne pentru această de vechea Elveție, care ne interesează aici în primul rînd.

Care filistin german nu este entuziasmat de Wilhelm Tell, acest eliberator al patriei; care belfer nu slăvește bătăliile de la Morgarten ²⁰⁶, Sempach și Murten deopotrivă cu Maratonul, Plateea sau Salamina ²⁰⁷; care fată bătrînă isterică nu se înflăcărează pentru pulpele tari și coapsele viguroase ale flăcăilor virtuoși din Alpi? De la Ägidius Tschudi pînă la Johannes von Müller, de la Florian pînă la Schiller, măreția vitejiei, libertății, iscusinței și forței elvețienilor din vechea Elveție a fost cîntată la nesfîrșit în versuri și în proză. Tunurile și carabinele celor douăsprezece cantoane servesc acum drept comentariu la aceste înflăcărate imnuri de slavă.

Elvețienii din vechea Elveție s-au evidențiat de două ori în decursul istoriei. Prima dată cînd s-au eliberat în mod glorios de tirania austriacă, și a doua oară acum, cînd cu dumnezeu înainte pornesc la luptă pentru iezuiți și pentru patrie.

Glorioasa eliberare din ghearele vulturului austriac rezistă numai cu greu unui examen la lumina zilei. În decursul

istoriei sale, casa de Austria a fost o singură dată progresistă ; aceasta s-a întîmplat la începutul carierei sale, atunci cînd s-a aliat cu tîrgoveții împotriva nobilimii, încercînd să pună bazele unei monarhii germane. A fost progresistă într-un mod cît se poate de filistin, dar totuși a fost progresistă. Și cine i s-a opus cel mai categoric ? Elvețienii din vechea Elveție. Lupta elvețienilor din vechea Elveție împotriva Austriei, gloriosul jurămint de pe Rütli²⁰⁸, săgeata eroicului Tell, memorabila victorie de la Morgarten, — toate acestea reprezintă lupta unor păstori încăpățînați împotriva asaltului dezvoltării istorice, lupta îndărătnicelor interese locale, încremenite, împotriva intereselor întregii națiuni, lupta ignoranței împotriva culturii, a barbariei împotriva civilizației. Ei au învins civilizația de atunci, și ca pedeapsă au fost excluși de la întreaga civilizație ulterioară.

Dar aceasta n-a fost totul ; scurt timp după aceea necioșii și recalcitranții păstori din Alpi au fost pedepsiți mult mai rău. Ei au scăpat de dominația nobilimii austriece pentru a fi subjuogați de burghezii filistini de la Zürich, Lucerna, Berna și Basel. Aceștia, dîndu-și seama că elvețienii din vechea Elveție sînt tot atît de viguroși și tot atît de proști ca și boii lor, au intrat în Confederația helvetică, și de atunci încolo au rămas frumușel acasă în dosul tejghelei, în timp ce păstorii tari de cap soluționau cu arma în mînă toate conflictele lor cu nobilimea și cu principii. Așa s-a întîmplat la Sempach, Granson, Murten și Nancy²⁰⁹. Totodată li s-a permis să-și aranjeze chestiunile lor interne după plac, așa că au rămas în cea mai fericită ignoranță asupra felului în care îi exploatau scumpii lor confederați.

De atunci nu prea s-a mai vorbit despre ei. Onești și cu frica în Dumnezeu, ei nu aveau, ca și pînă acum, altă preocupare decît mulsul, cășăritul, neprihănirea și cîntecele alpine (Jodeln). Din timp în timp organizau adunări populare, cu care ocazie se împărțeau în grupuri de oameni cu coarne, de oameni cu copite și în alte grupuri de animale, și nu se desparteau niciodată fără o cordială păruială germano-creștină. Erau săraci, dar neprihăniți ; proști, dar cuvioși și plecați înaintea lui Dumnezeu ; brutali, dar spătoși ; aveau creierul slab, dar pulpele zdravene. Din timp în timp se înmulțeau prea mult, și atunci tineretul „pornea la drum” („reisslaufen”), adică se înrola în armate străine, unde slujea drapelul cu cea mai nestrămutată credință, orice s-ar fi întîmplat. Nu

se poate spune despre elvețieni decît că în schimbul soldei lor se lăsau omorîți cu cea mai mare conștiințiozitate.

Suprema mîndrie a acestor bătărași elvețieni din vremuri trecute a fost dintotdeauna faptul că nu s-au abătut cîtuși de puțin de la obiceiurile strămoșilor lor, păstrînd de-a lungul veacurilor nestrămutată datina simplă și austeră, aspră și virtuoasă a străbunilor lor. Și, într-adevăr, orice încercare a civilizației s-a izbit, neputincioasă, de pereții de granit ai stîncilor și căpăținelor lor. Din ziua în care primul strămoș al lui Winkelried și-a mînat vaca cu inevitabila talangă idilică la gît pe pășunile virgine din jurul lacului celor patru cantoane și pînă în clipa de față, cînd ultimul urmaș al lui Winkelried întinde popilor pușca să i-o binecuvînteze, toate casele se construiesc aidoma, toate vacile se mulg aidoma, toate coșitele se împletesc aidoma, toate brînzeturile se prepară aidoma și toți copiii se fac aidoma. Aici, în munți, mai există paradisul, aici nu s-a ajuns încă la păcatul original. Iar dacă se întîmplă vreodată ca un astfel de fiu neprihănit al Alpilor să nimerească în lumea mare și să se lase sedus pentru o clipă de ispitele marilor orașe, de farmecele și artificiile unei civilizații pervertite, de viciile țărilor păcătoase care n-au munți și în care crește griul, neprihănirea este atît de adînc înrădăcinată în el, încît niciodată nu se poate pierde cu totul. Ajunge ca urechea lui să prindă un singur sunet, numai două note din acele cîntece ale păstorilor care sună ca urletul unui cîine, pentru ca imediat să cadă în genunchi plîngînd și pocăit și, smulgîndu-se de îndată din mrejele ispitei, să n-aibă liniște pînă ce nu se aruncă la picioarele bătrînului său tată strigînd: „Tată, greșit-am înaintea munților mei natali și înaintea ta; nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău!”.

În timpurile din urmă au avut loc două invazii care au încercat să zdruncine aceste datini stupide și această forță primitivă. Prima a fost aceea a francezilor în 1798. Dar acești francezi, care, în genere, au răspîndit pretutindeni într-o oarecare măsură civilizația, n-au avut succes printre elvețienii din vechea Elveție. Prezența lor n-a lăsat nici o urmă. Ei n-au putut schimba nici cu o iotă din străvechile datini și virtuți. Cea de-a doua invazie s-a produs cam la vreo douăzeci de ani mai tîrziu, și a dat totuși oarecare roade. Aceasta a fost invazia turiștilor englezi, a lorzilor și aristocraților londonezi și a nenumăraților fabricanți de lumînări, de săpun, a negustorilor de coloniale și de tot felul de vechituri, care au

venit mai pe urmă. Această invazie a izbutit cel puțin să pună capăt vechii ospitalități și să-i facă pe cinstiții locuitori ai colibelor de păstori, care mai înainte abia dacă știau ce sînt banii, să se transforme în cei mai avizi și șmecheri speculanți din lume. Dar acest progres nu atinge cu nimic vechile moravuri simple. Această speculă destul de ordinară s-a împăcat de minune cu virtuțile patriarhale — cu neprihănirea, iscusința, cumsecădenia și fidelitatea. Nici măcar evlavia lor nu a fost atinsă; popii îi absolveau cu o deosebită plăcere de toate înșelăciunile comise împotriva unor eretici englezi.

Dar acum se pare totuși că aceste moravuri pure vor fi zdruncinate din temelii. Să sperăm că trupele de represiune vor face tot ce le stă în putință pentru a stîrpi toată această cumsecădenie, forță primitivă și negliobie. Și atunci va fi o zi tristă pentru dv., domnilor filistini! Atunci nu vor mai exista păstori săraci, dar mulțumiți, a căror netulburată seninătate să vi-o puteți dori pentru ziua de duminică, după ce șase zile din săptămîină v-ați făcut afacerile cu cafea din cicoare și ceai din frunze de porumbrea! Atunci veți plînge voi, belferi, căci s-a dus speranța unui nou Sempach-Maraton și a altor mărețe fapte clasice! Atunci veți boci voi, fecioare isterice trecute de treizeci de ani, căci atunci adio pulpe de șase țoli, a căror imagine mîngîie visurile voastre singuratiche, adio frumusețea de Antinous²¹⁰ a zdravenilor „flăcăi elvețieni” („Schweizerbuan”), adio coapse viguroase și pantalonj ajustați, care vă atrag atît de irezistibil spre Alpi! Oftați, blînde și clorotice flori de pension, care, încă de pe cînd ați citit operele lui Schiller, ați visat la dragostea castă, dar atît de reală, a sprintenilor vînători de căprioare, căci atunci se vor fispulberat iluziile voastre gingașe și nu vă va mai rămîne altceva de făcut decît să-l citați pe Henrik Stefens și să visați la norvegienii glaciali!

Dar să lăsăm asta. Elvețienii din vechea Elveție trebuie combătuți și cu alte arme decît cu simpla ironie. Democrația mai are cu ei multe alte socoteli decît cele în legătură cu virtuțile lor patriarhale.

Cine a apărat la 14 iulie 1789 Bastilia împotriva poporului care o asalta, cine a tras, la adăpostul unor ziduri groase, în muncitorii din Faubourg St. Antoine cu obuze și gloanțe? Elvețienii din vechea Elveție din Sonderbund, strănepoții lui Tell, Stauffacher²¹¹ și Winkelried.

Cine l-a apărat, la 10 august 1792, pe trădătorul Ludovic al XVI-lea la Luvru și la Tuileries împotriva dreptei mâini a poporului? Elvețienii din vechea Elveție din Sonderbund.

Cine a înăbușit cu ajutorul lui Nelson revoluția napolitană din 1798? Elvețienii din vechea Elveție din Sonderbund.

Cine a restaurat la Neapole, în 1823, cu ajutorul austrieților, monarhia absolută? Elvețienii din vechea Elveție din Sonderbund.

Cine a luptat la 29 iulie 1830, pînă în ultima clipă, pentru un rege trădător* și a tras iarăși de la ferestrele și de după coloanele Luvrului în muncitorii parizieni? Elvețienii din vechea Elveție din Sonderbund.

Cine a înăbușit cu o brutalitate cunoscută de toată lumea și iarăși în alianță cu austrieții insurecția din Romagna în 1830 și 1831? Elvețienii din vechea Elveție din Sonderbund.

În sfîrșit, cine a ținut pînă în acest moment pe italieni sub teroare, silindu-i să se plece sub dominația cruntă a aristocraților, principilor și popilor lor, cine a fost în Italia mîna dreaptă a Austriei, cine-l ajută chiar în clipa de față pe sîngerosul tiran Ferdinand de Neapole să-și țină în frîu poporul revoltat, cine mai joacă și azi rolul de călău cu prilejul execuțiilor în masă pe care le ordonă acesta? Aceiași elvețieni din vechea Elveție din Sonderbund, aceiași nepoți ai lui Tell, Stauffacher și Winkelried.

Într-un cuvînt, oriunde și oricînd a izbucnit vreo mișcare revoluționară în Franța, care direct sau indirect însemna un succes pentru democrație, întotdeauna mercenarii vechii Elveții au fost aceia care au luptat împotriva ei cu cea mai mare îndîrjire și pînă în ultima clipă. Și mai cu seamă în Italia acești mercenari elvețieni au fost neîncetat slugile și uneltele cele mai fidele ale Austriei. Binemeritata pedeapsă pentru glorioasa eliberare a Elveției din ghearele vulturului cu două capete.

Să nu se creadă cumva că acești mercenari ar fi drojdia țării lor și că sînt înfierați de compatrioții lor. În memoria elvețienilor căzuți la 10 august 1792 la Luvru — nu l-au pus oare cetățenii orașului Lucerna pe cucernicul nerod islandez Thorwaldsen să cioplească în stîncă, în fața porților orașului, un leu imens care, rănit de o săgeată, apără cu laba sa, credincioasă pînă la moarte, blazonul cu crini al Bourbonilor! Astfel cinstește Sonderbundul fidelitatea venală a fiilor săi. El trăiește din comerțul de oameni și-l proslăvește.

* — Carol al X-lea. — *Nota Red.*

Pot oare democrații englezi, francezi și germani să aibă ceva comun cu acest fel de democrație ?

Însăși burghezia, prin industria ei, prin comerțul ei, prin instituțiile ei politice, tinde să smulgă pretutindeni din izolarea lor micile localități închistate, care trăiesc numai pentru sine, să le pună în legătură una cu alta, să contopească interesele lor, să lărgească orizontul lor local, să distrugă portul, mentalitatea și obiceiurile lor locale și să închege, din numeroasele localități și provincii pînă acum independente una de alta, o națiune mare cu interese, obiceiuri și vederi comune. Însăși burghezia centralizează într-o mare măsură. Proletariatul este departe de a fi dezavantajat de această centralizare; dimpotrivă, această centralizare îi dă posibilitatea să se unească, să se simtă o clasă, să-și însușească, în cadrul democrației, o concepție politică corespunzătoare, pentru ca în cele din urmă să învingă burghezia. Proletariatul democrat nu numai că are nevoie de centralizarea pe care a inițiat-o burghezia, dar el va trebui să o înfăptuiască în proporții mult mai mari. În timpul acelei scurte perioade a revoluției franceze cînd proletariatul s-a aflat, în timpul dominației montagnarilor, la cîrma statului, el a impus centralizarea prin toate mijloacele, cu ajutorul mitraliilor și al ghilotinei. Proletariatul democrat, dacă va ajunge acum din nou la putere, va trebui să centralizeze cît mai repede nu numai fiecare țară în parte, ci chiar toate țările civilizate laolaltă.

Vechea Elveție n-a făcut însă niciodată altceva decît să se împotrivescă centralizării. Cu o îndărătnicie într-adevăr animalică ea s-a cramponat de izolarea ei de tot restul lumii, de obiceiurile, de portul și de prejudecățile ei locale, de mărginirea ei locală și de închistarea ei. În inima Europei ea a încremenit în barbaria ei inițială, în timp ce toate celelalte națiuni, chiar și ceilalți elvețieni, au progresat. Cu toată încăpățînarea primitivă germanică, ea își apără suveranitatea cantonală, adică își apără dreptul de a rămîne în vecii vecilor mărginită, bigotă, brutală, ignorantă, neroadă și venală, cum îi place ei, indiferent dacă vecinii suferă sau nu din această cauză. De îndată ce se pune problema propriei ei stări animalice, ea nu mai recunoaște nici o majoritate, nici o înțelegere, nici o obligație. Dar în secolul al XIX-lea nu mai este posibil ca două părți ale uneia și aceleiași țări să existe una alături de cealaltă fără a avea nici un fel de relații și fără a se influența reciproc. Cantoanele radicale au o înrîurire asupra Son-

derbundului, Sonderbundul are, la rîndul său, o înrîurire asupra cantoanelor radicale în care mai există ici colo și elemente extrem de înapoiate. Cantoanele radicale sînt, prin urmare, interesate ca Sonderbundul să renunțe la bigotismul lui, la mîrginirea și la îndărătnicia lui, și dacă Sonderbundul nu vrea, îndărătnicia lui va trebui înfrîntă cu forța. Și în momentul de față se întîmplă acest lucru.

Războiul civil care a izbucnit acum nu poate fi decît folositor cauzei democrației. Chiar dacă în cantoanele radicale mai persistă o bună doză de brutalitate germanică, chiar dacă în spatele democrației se mai ascunde încă ba o cîrmuire fărănească ba una burgheză, sau alteori o îmbinare a amîndurora, chiar dacă și cele mai civilizate cantoane se află cu mult în urma dezvoltării civilizației europene, iar elemente cu adevărat moderne încep să se înfiripe numai ici și colo, toate acestea nu-s nicidecum în favoarea Sonderbundului. Este necesar, imperios necesar ca acest ultim refugiu al vechiului germanism brutal, al barbariei, al bigotismului, al simplității și virtuții patriarhale, al stabilității și al credinței pînă la moarte față de acela care oferă mai mult să fie în sfîrșit distrus. Cu cît va acționa mai energic dieta federală, cu cît va scutura mai tare acest vechi cuib de popi, cu atît mai mult va avea dreptul să ceară sprijinul tuturor democrațiilor hotărîți, cu atît mai mult va dovedi că înțelege situația în care se află. Desigur, cele cinci mari puteri sînt prezente și înșiși radicalilor le e teamă.

Pentru Sonderbund este însă semnificativ faptul că acum, cînd atitudinea Austriei este mai josnică, mai mîrșavă, mai ordinară și mai dezgustătoare ca oricînd, acești fii autentici ai lui Wilhelm Tell trebuie să implore ajutorul casei de Austria, dușmanul ereditar al Elveției. Aceasta constituie o pedeapsă în plus pentru glorioasa eliberare a Elveției din ghearele vulturului cu două capete și pentru nesfirșitele lăudăroșenii pe această temă. Și pentru ca pedeapsa să fie deplină, însăși Austria se găsește astăzi într-un asemenea impas, în cît nici nu este în stare să-i ajute pe fiii lui Tell!

Scris de F. Engels aproximativ
la 10 noiembrie 1847

Publicat
în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 91 din 14 noiembrie 1847

Semnat : F. Engels

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Mișcarea pentru reformă în Franța

Cînd în timpul ultimei sesiuni a camerei legislative d-l E. de Girardin a dat pe față numeroasele afaceri scandaloase și cazurile de corupție care, credea el, vor răsturna guvernul ; cînd, după toate acestea, guvernul a ținut piept furtunii ; cînd faimoșii 225 * au declarat că sînt „satisfăcuți” și convinși de nevinovăția guvernului, se părea că totul a trecut cu bine și, spre sfîrșitul sesiunii, opoziția din parlament a recăzut în aceeași stare de letargie și de neputință pe care o manifestase la începutul sesiunii. Dar chestiunea rămăsese deschisă. Căci dacă d-nii Rotschild, Fould, Fulchiron & Co. erau satisfăcuți, poporul și o mare parte a clasei de mijloc nu erau mulțumiți. Majoritatea burgheziei franceze, în special burghezia de mijloc și mica burghezie, nu putea să nu vadă că actualii alegători devin din ce în ce mai mult sluga supusă a unui mănunchi de bancheri, agenți de bursă, afaceriști care făceau speculații cu acțiunile căilor ferate, mari industriași, proprietari de moșii și de mine, și că guvernul apără numai interesele acestora. Ea își dădea seama că dacă nu extinde dreptul de vot nu are nici o perspectivă să recîștige poziția pe care o deținuse înainte în cameră și pe care, începînd din 1830, o pierduse treptat. Știa că o reformă electorală și parlamentară înseamnă o experiență periculoasă pentru ea ; dar ce putea să facă ? Văzînd că la haute finance — stăpînii bursei din Paris — a cumpărat atît guvernul cît și ambele camere, văzîndu-și propriile interese călcate în picioare în mod fățiș, ea era silită fie să rabde și să aștepte supusă și calmă ziua în care abuzurile magnaților banului o vor duce la faliment, fie

* — majoritatea camerei deputaților care sprijinea guvernul. —
Nota Red.

să riște reforma parlamentară. Și atunci a preferat ultima soluție.

În consecință, cu vreo patru luni în urmă, opoziția de toate nuanțele s-a unit în vederea organizării unei demonstrații în favoarea reformei electorale. S-a aranjat un banchet public care a avut loc în iulie la Paris, în sălile de festivități de la Chateau-Rouge. Erau reprezentate toate fracțiunile adepților reformei, astfel că adunarea era destul de pestriță; dar democrații, care au fost cei mai activi, predominau în mod evident. Ca o condiție a participării lor la banchet, ei au cerut să nu se bea în sănătatea regelui și, în schimb, să se închine un toast pentru suveranitatea poporului. Comitetul, știind prea bine că în cel mai democratic oraș al Franței el nu va putea organiza o demonstrație impunătoare fără sprijinul democraților, a fost nevoit să accepte. Dacă nu mă înșel, ați publicat atunci o dare de seamă completă asupra acestui banchet²¹², care, atât sub raport numeric cât și sub cel intelectual, a fost înainte de toate o adevărată demonstrație a forței democratice de la Paris.

„Journal des Débats” nu a pierdut ocazia să facă o zarvă teribilă în jurul acestui banchet.

„Se poate? Nici un toast pentru rege? Și nu din neglijență, nu din cauză că nu s-au respectat uzanțele, ci o parte dintre organizatorii banchetului au acceptat să participe la banchet cu condiția ca să se renunțe la acest toast! Nimic de zis! frumoasă societate și-au ales așezatul și pașnicul domn Duvergier de Hauranne și d-l Odilon Barrot, acest monarhist convins și as al forței morale! Asta nu mai e republicanism, ci adevărat revoluționarism, apologia forței fizice, socialism, utopism, anarhism și comunism! Nu, domnilor, noi vă cunoaștem; am avut exemple ale faptelor voastre singeroase, avem dovezi ce țeluri urmăriți. Cu 50 de ani în urmă, dv. vă numeați *Clubul iacobinilor!*”

A doua zi „National” a răspuns ieșirilor violente și furibunde ale gazetei *violente în moderația ei* cu o avalanșă de citate din jurnalul intim al lui Ludovic-Filip, scris în 1790 și 1791 și în care fiecare însemnare zilnică a celui care pe atunci se numea „cetățeanul Égalité-junior” începea cu următoarele cuvinte: „Astăzi am fost la iacobini”. „Astăzi mi-am luat libertatea să le spun iacobinilor câteva cuvinte care au fost aplaudate cu căldură”. „Astăzi mi s-a încredințat oficiul de portar la iacobini” etc.

Comitetul central al opoziției a invitat pe prietenii din țară să urmeze exemplul dat de metropolă și să organizeze pretutindeni banchete asemănătoare în favoarea reformei. Acest lucru s-a și făcut, și aproape în toate colțurile Franței s-au

ținut banchete ale adepților reformei. Dar nu pretutindeni s-a putut ajunge la aceeași unitate a tuturor fracțiunilor adepților reformei. În multe orașe mai mici, liberalii burghezi au fost destul de puternici ca să impună să se bea în sănătatea regelui, determinând astfel abținerea democraților. În alte localități ei au încercat să impună acest toast sub următoarea formă : „Pentru un monarh constituțional și pentru suveranitatea poporului”. Deoarece nici această formulă nu i-a satisfăcut pe democrați, liberalii au recurs la alte subterfugii și au înlocuit „un monarh constituțional” prin „instituții constituționale”, printre care era, firește, subînțeleasă în mod tacit și regalitatea. În cercurile liberale din provincie se discută acum importanta problemă dacă trebuie să se renunțe și la această formulă și să se pună capăt tuturor încercărilor de a închina sub orice formă sau deghizare posibilă în sănătatea regelui, sau dacă trebuie să se separe pe față de democrați, care, în acest caz, ar organiza banchete separate și i-ar concura pe liberali. Aceasta din cauză că partidul democrat insistă asupra condiției inițiale a înțelegerii, și anume ca regele să nu fie absolut de loc amestecat în această afacere, și dacă cu o anumită ocazie „National” a manifestat o oarecare nehotărâre, în schimb cei de la „Réforme” stau ferm pe pozițiile republicanismului. În toate orașele mari liberalii au fost siliți să cedeze ; iar dacă în localitățile de importanță mai mică s-a închinat totuși în sănătatea regelui, aceasta s-a întâmplat pentru că asemenea banchete costă foarte mulți bani și prin urmare poporul nu poate, firește, să participe la ele. Cu ocazia banchetului de la Bar-le-Duc, „Réforme” spune :

„Oricine ar considera că asemenea demonstrații ilustrează starea de spirit din Franța ar comite, fără îndoială, o mare greșeală ; banchetele sînt organizate numai de burghezie, iar poporul este cu totul exclus de la aceste manifestări. Și dacă agitația nu va depăși limitele banchetului de la Bar-le-Duc, ea nu va duce la nici un rezultat, ca orice mișcare burgheză : ca mișcarea în favoarea libertății comerțului, care, după cîteva discursuri inconsistente, a încetat foarte curînd”.

Primul banchet mare după cel de la Paris a avut loc la Strassburg la începutul lunii septembrie. Acesta a avut mai curînd un caracter democratic, iar la sfîrșitul lui un muncitor a propus un toast în cinstea organizației muncii, termen care în Franța exprimă ceea ce încearcă să realizeze în Anglia Asociația națională a sindicatelor, și anume eliberarea muncii de opresiunea capitalului pe calea organizării unor întreprinderi industriale, agricole și de altă natură, fie de către înșiși

muncitorii asociați, fie de către întregul popor sub conducerea unui guvern democratic.

Apoi a urmat banchetul de la Bar-le-Duc, care a fost o demonstrație burgheză și s-a încheiat cu propunerea făcută de primar de a închina în sănătatea monarhului constituțional (foarte constituțional, într-adevăr), precum și banchetele de la Colmar, Reims și Meaux ; la toate aceste banchete rolul predominant l-a avut exclusiv burghezia, care în aceste orașe de importanță mai mică și-a impus întotdeauna punctul ei de vedere.

În schimb banchetul de la Saint-Quentin a fost mai mult sau mai puțin democratic ; iar acela de la Orléans, care a avut loc în ultimele zile ale lunii septembrie, a fost de la început pînă la sfîrșit un miting cu adevărat democratic. Acest lucru reiese din toastul închinat clasei muncitoare, la care a răspuns un democrat, d-l Marie, unul dintre cei mai renumiți avocați din Paris. El și-a început discursul cu următoarele cuvinte :

„Închin pentru muncitori — pentru cei care sînt întotdeauna neglijăți și uitați, dar care sînt întotdeauna credincioși intereselor țării lor, întotdeauna gata să moară pentru cauza ei, fie apărîndu-și patria împotriva agresiunii străine, fie apărînd instituțiile ei atunci cînd sînt amenințate de dușmanii interni ! Pentru cei cărora le-am cerut zilele din iulie și care ni le-au dat, care sînt teribili atunci cînd acționează, generoși cînd triumfă, minunați în curajul, cinstea și dezinteresarea lor !”

El și-a încheiat toastul cu aceste cuvinte : „Libertate, egalitate, fraternitate !”. Este caracteristic că banchetul de la Orléans a fost singurul unde am putut constata că au fost rezervate tacîmuri pentru reprezentanții muncitorilor.

Banchetele de la Coulommiers, Melun și Cosne de asemenea au fost adunări exclusiv burgheze. Reprezentanții „centrului stînga”, liberalii burghezi de la „Constitutionnel”²¹³ și „Siècle” s-au amuzat ascultînd discursurile d-lor Barrot, Beaumont, Drouyn de l’Huys și ale altor asemenea negustorași de reforme. La Cosne democrații s-au pronunțat deschis împotriva demonstrației, deoarece organizatorii ei au insistat să se închine în sănătatea regelui. Același spirit îngust a predominat și la banchetul de la La Charité de pe Loire.

În schimb banchetul adepților reformei de la Chartres a fost pe de-a-ntregul democrat. Nici un toast în cinstea regelui, ci toasturi închinat reformei electorale și parlamentare pe cea mai largă bază, pentru Polonia și Italia, pentru organizația muncii.

Săptămîna aceasta vor avea loc banchete la Lille, Valenciennes, Avesnes și în general pe tot cuprinsul departamentului Nord. După toate probabilitățile, cel puțin cele din Lille și din Valenciennes vor avea un caracter net democratic. În sudul Franței, la Lyon și în vest se pregătesc alte demonstrații. Mișcarea pentru reformă este departe de a se apropia de sfârșit.

Din această dare de seamă vedeți că de la bun început mișcarea pentru reformă din 1847 poartă pecetea luptei dintre liberali și democrați; că în timp ce liberalii au reușit să-și atingă țelurile în toate localitățile mai mici, democrații au fost mai tari în toate orașele mari; la Paris, Strassburg, Orléans, Chartres și chiar într-un oraș mai mic, la Saint-Quentin; că liberalii au căutat în fel și chip să obțină sprijinul democraților, că au recurs la tot felul de subterfugii și au făcut concesii, în timp ce democrații nu au retractat nici o iotă din condițiile în care s-au declarat gata să-și dea sprijinul și că oriunde au luat parte la banchete democrații și-au impus punctul de vedere. Astfel, pînă la urmă, întreaga mișcare s-a soldat în favoarea democrației, pentru că toate acele banchete care au suscit într-o oarecare măsură atenția publicului au avut un caracter democratic.

Mișcarea pentru reformă a fost susținută de consiliile departamentale care s-au întrunit în septembrie și care sînt în întregime formate din burghezi. Consiliile departamentelor Côte-d'Or, Finisterre, Aisne, Mosela, Rinul superior, Oise, Vosges, din nord și altele au cerut reforme mai mult sau mai puțin substanțiale, toate, firește, în limitele liberalismului burghez.

Dar, veți întreba, ce fel de reforme se cer? Există tot atîtea proiecte de reformă cîte nuanțe de liberali și radicali există. Revendicarea cea mai modestă este extinderea dreptului de vot și asupra așa-numitelor „capacități” (capacities) sau ceea ce dv. în Anglia ați numi intelectuali, chiar dacă nu plătesc cei 200 de franci impozite directe, care în prezent fac dintr-un om un alegător. Apoi liberalii mai au și alte propuneri mai mult sau mai puțin comune cu cele ale radicalilor. Acestea sînt:

1. Extinderea *incompatibilității*, sau decretarea anumitor funcții de stat ca fiind incompatibile cu funcțiile unui deputat. În prezent guvernul are în camera deputaților peste 150 de funcționari subordonați lui, fiecare dintre ei putînd fi în orice moment concediat și depinzînd astfel cu totul de guvern.

2. Lărgirea anumitor circumscripții electorale, dintre care unele cuprind mai puțin de 150 de alegători, care depind deci în întregime de influența pe care o exercită guvernul asupra intereselor lor locale și personale.

3. Alegerea tuturor deputaților unui departament în cadrul unei adunări care să cuprindă pe toți alegătorii și care să fie ținută în principalul oraș al departamentului ; în felul acesta se speră că interesele locale se vor confunda, într-o măsură mai mare sau mai mică, cu interesele comune ale întregului departament, iar corupția și influența exercitată de guvern vor fi stăvilite.

Mai există apoi propuneri pentru micșorarea censului electoral pentru diferite grade de alegeri. Cea mai radicală dintre aceste propuneri este cea făcută de „National”, organul micilor negustori republicani, prin care se cere ca toți cei care fac parte din Garda națională să aibă drept de vot. În felul acesta ar avea drept de vot întreaga clasă a meseriașilor și a micilor negustori, dreptul de vot lărgindu-se în aceeași măsură ca în Anglia prin reform-bill, numai că în Franța consecințele unei asemenea măsuri ar fi cu mult mai însemnate. Mica burghezie din această țară este atât de oprimată și stoarsă de marii capitaliști, încît, de îndată ce ar căpăta dreptul de vot, s-ar vedea silită să recurgă la măsuri de-a dreptul agresive împotriva lorzilor banului. După cum am arătat într-un articol pe care vi l-am trimis acum cîteva luni, ea ar fi antrenată din ce în ce mai departe chiar și împotriva propriei ei voințe ; ea ar fi silită sau să renunțe la pozițiile cîștigate, sau să încheie o alianță deschisă cu clasa muncitoare, și acest lucru ar duce mai curînd sau mai tîrziu la republică* . Ea știe, într-o oarecare măsură, acest lucru. Cea mai mare parte a micii burghezii este pentru votul universal, și acesta este și punctul de vedere al ziarului „National”, care sprijină măsura de mai sus numai pentru că o consideră un pas preliminar pe calea spre reformă. Printre toate cotidienele de la Paris există totuși unul pe care nu-l satisface decît votul universal și care prin cuvîntul „republică” înțelege nu numai reforme politice, care în fond lasă clasa muncitoare într-o situație tot atât de nenorocită ca și mai înainte, ci și reforme sociale, și anume reforme sociale foarte precise. Acest ziar este „Réforme”.

Totuși nu trebuie considerat că agitația care are loc acum în Franța se rezumă la mișcarea pentru reformă. Departe de

* Vezi volumul de față, pag. 187. — *Nota Red.*

aceasta ! La toate aceste banchete, fie ele liberale sau democratice, a predominat burghezia ; banchetul de la Orléans a fost singurul la care au luat parte muncitori. Mișcarea muncitorească se desfășoară paralel cu aceste banchete, fără zarvă, subteran, aproape invizibil pentru cel care nu își dă osteneala s-o observe mai îndeaproape. Dar ea se dezvoltă acum mai intensiv ca oricînd. Guvernul știe foarte bine acest lucru. El a încuviințat toate aceste banchete ale burgheziei ; dar cînd în septembrie muncitorii tipografi din Paris au cerut aprobarea pentru banchetul lor anual, care pînă acum a avut loc în mod regulat, li s-a refuzat aprobarea, deși banchetul nu avea cîtuși de puțin un caracter politic. Guvernul se teme atît de mult de muncitori, încît nu le acordă nici cea mai neînsemnată libertate. Se teme pentru că poporul a renunțat la orice tentativă de insurecție și de răzmeriță. Guvernul dorește răzmerița ; el o provoacă chiar prin toate mijloacele. Poliția a aruncat mici bombe pline cu manifeste incendiare care, după ce explodează bomba, se împrăștie pe străzi. Cele întimplale la atelierul din rue St. Honoré au fost folosite pentru dezlănțuirea celor mai violente atacuri împotriva poporului, în scopul de a-l împinge la răscoală și la acte de violență²¹⁴. Timp de două săptămîni zecile de mii de oameni care s-au adunat pe străzi au fost tratați cum nu se poate mai brutal ; deși erau gata să răspundă la forță prin forță, ei s-au abținut, pentru a nu furniza un pretext pentru promulgarea de noi legi represive. Gîndiți-vă, ce înțelegere tacită, ce conștiință unanimă a ceea ce trebuie făcut a prevalat în acel moment, ce efort trebuie să fi însemnat pentru poporul parizian să accepte mai curînd un asemenea tratament rușinos decît să încerce o insurecție fără șanse de succes. Ce progres enorm vădește această stăpînire de sine manifestată de aceiași muncitori parizieni care arareori au ieșit în stradă fără să fi prefăcut în țandări tot ce au întîlnit în cale, pentru care insurecția este un lucru obișnuit și care pornesc la revoluție tot atît de veseli ca și cînd s-ar duce la circiumă ! Dar ați greși dacă ați trage de aici concluzia că a scăzut înflăcărarea revoluționară a poporului. Dimpotrivă, muncitorii de aici simt mai imperios ca oricînd necesitatea unei revoluții, și anume a unei revoluții care să meargă mai în adîncime, care să fie cu mult mai radicală decît cea dintîi. Dar ei știu din experiența dobîndită în 1830 că lupta singură nu este suficientă ; că de îndată ce inamicul e învins, ei trebuie să ia măsuri care să asigure stabilitatea

cuceririlor lor, care să zdrobească nu numai puterea politică, dar și pe cea socială a capitalului, care să le asigure atît bunăstarea socială cît și puterea politică. Și de aceea ei așteaptă foarte liniștiți momentul prielnic, dar între timp studiază cu sîrg problemele social-economice a căror soluționare le va indica măsurile care trebuie să fie luate pentru a realiza, pe bază solidă, bunăstarea tuturor. În decurs de o lună sau două au fost vîndute în atelierele din Paris 6.000 de exemplare din lucrarea lui Louis Blanc „Organizarea muncii”²¹⁵ și trebuie să țineti seama că au mai apărut cinci ediții ale acestei cărți. Ei citesc de asemenea multe alte lucrări în care sînt tratate aceste probleme și apoi se întrunesc în grupuri mici, cîte 10—20 de persoane, ca să discute diferitele soluții propuse în aceste lucrări. Ei nu vorbesc mult despre revoluție, aceasta fiind un lucru de la sine înțeles, un subiect asupra căruia sînt toți de acord; dar cînd va fi sosit momentul, cînd o ciocnire între popor și guvern va fi inevitabilă, ei se vor afla cît ai clipei pe străzi și în piețe, vor smulge pietrele caldarîmului, vor pune omnibuzele, căruțele și trăsurile de-a curmezișul străzilor, baricadînd fiecare trecere, transformînd fiecare ulicioară într-o fortăreață și vor înainta, în ciuda oricărei rezistențe, de la Bastilia la Tuilerii. Și atunci mă tem că cea mai mare parte dintre onorabilii participanți la banchetele în favoarea reformei se vor ascunde în cel mai întunecos ungher al casei lor sau se vor împrăștia, asemenea frunzelor moarte, în fața vijeliei dezlănțuite de popor. Atunci se va sfîrși cu d-nii Odilon Barrot, de Beaumont și alți liberali care astăzi țin discursuri fulminante, iar poporul îi va judeca tot atît de sever pe cît judecă ei acum guvernul conservator.

Scris de F. Engels la începutul
lunii noiembrie 1847

Publicat

în ziarul „The Northern Star”
nr. 526 din 20 noiembrie 1847,
cu mențiunea redacției:
„De la corespondentul
nostru din Paris”

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba engleză

Friedrich Engels

Mișcarea cartistă ²¹⁶

Deschiderea unui parlament nou ales, care numără printre membrii săi reprezentanți de vază ai partidului popular, nu putea să nu producă o agitație extraordinară în rîndurile democrației. Pretutindeni asociațiile locale ale cartiștilor se reorganizează. Numărul mitingurilor crește ; cele mai diferite moduri de acțiune sînt propuse și discutate la aceste mitinguri. Comitetul executiv al asociației cartiste a luat conducerea acestei mișcări și, într-o adresă către democrația britanică, a trasat planul de campanie pe care partidul îl va urma în timpul sesiunii actuale.

„Peste cîteva zile — se spune în adresă — se va întruni o adunare care îndrăznește să se numească, în fața poporului, adunarea comunelor din Anglia. Peste cîteva zile, această adunare, aleasă de o singură clasă a societății, își va începe lucrările ei inechitabile și odioase, pentru a consolida, în detrimentul poporului, interesele acestei clase.

De la bun început poporul trebuie să protesteze în masă împotriva exercitării funcțiilor legislative, uzurpate de această adunare. Voi, cartiștii Regatului Unit, dispuneți de mijloacele pentru realizarea acestui scop, și este de datoria voastră să uzați de ele. Vă supunem, așadar, o nouă petiție națională pentru o Cartă a poporului. Acoperiți-o cu milioanele voastre de semnături ; faceți în așa fel încît s-o putem prezenta ca fiind expresia voinței naționale, ca protestul solemn al poporului împotriva oricărei legi promulgate fără consimțămîntul său, în sfîrșit ca un bill pentru redobîndirea suveranității naționale, care a fost răpită poporului cu atîtea secole în urmă.

Dar petiția singură nu ar putea satisface exigențele momentului. Am cucerit, e drept, un loc în adunarea legislativă pentru d-l O'Connor. Deputații democrați vor avea în persoana lui un conducător vigilent și activ. Este însă necesar ca O'Connor să găsească un sprijin în *presiunea din afară* ; iar voi sînteți acei care trebuie să creați această presiune din afară, această opinie publică puternică și impunătoare. Pretutindeni secțiunile asociației noastre trebuie să se reorganizeze ; toți foștii membri trebuie să revină în rîndurile noastre ; să se convoace peste tot mitinguri ; discutarea Cartei să fie pretutindeni la ordinea zilei ; toate organizațiile locale

trebuie să stringă cotizații pentru a mări fondurile noastre. Fiți activi, dați dovadă de vechea energie engleză, și atunci campania care începe va fi cea mai glorioasă pe care am întreprins-o vreodată pentru victoria democrației”.

Asociația „*Frăția democrată*”²¹⁷, compusă din democrați aparținând aproape tuturor națiunilor europene, s-a raliat și ea de curînd, pe față și fără rezerve, la agitația cartistă. Ea a adoptat următoarea rezoluție :

„Considerînd că poporul englez nu va putea sprijini în mod efectiv lupta democrației din celelalte țări decît atunci cînd va fi cucerit pentru sine însuși un regim democratic ;

că asociația noastră, înființată în vederea sprijinirii democrației militante din toate țările, trebuie să se ralieze luptei pe care o duc democrații englezi pentru a obține o reformă electorală pe baza Cartei.

Asociația «*Frăția democrată*» își ia angajamentul să sprijine din toate puterile agitația pentru Carta populară”.

Această asociație frățească, care numără printre membrii ei pe democrații cei mai marcanti, atît englezi cît și străini care locuiesc la Londra, capătă din zi în zi mai multă importanță. Ea a luat asemenea proporții, încît liberalii din Londra au găsit de cuviință să-i opună o *Ligă internațională*²¹⁸ burgheză, condusă de somitățile parlamentare ale liber-schimbismului. Scopul acestei noi asociații, în fruntea căreia se află d-l doctor Bowering, colonelul Thompson și alți campioni ai liber-schimbismului, este de a face, sub mantia frazelor filantropice și liberale, propagandă în străinătate în favoarea liber-schimbismului. După cît se pare, ea nu va avea însă o viață lungă. De șase luni de cînd există, ea nu a acționat aproape de loc, în timp ce „*Frăția democrată*” s-a pronunțat deschis împotriva oricărui act de opresiune, indiferent din partea cui ar veni. De aceea atît democrația engleză cît și cea străină, în măsura în care este reprezentată la Londra, s-a alăturat asociației „*Frăția democrată*”, declarînd în același timp că nu va accepta să fie exploatată în folosul industriașilor adepți ai liber-schimbismului din Anglia.

Scris de F. Engels
la 21 noiembrie 1847

Publicat în ziarul „*La Réforme*”
din 22 noiembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba franceză

Friedrich Engels

Sciziunea din lagărul adepților reformei.
„La Réforme” și „Le National”. Succesele democrației

De la ultima mea scrisoare * au avut loc banchete la Lille, Avesnes și Valenciennes. Banchetul de la Avesnes a avut un caracter pur constituționalist, cel de la Valenciennes un caracter de compromis, iar la Lille democrația a repurtat o victorie decisivă asupra intrigilor burgheziei. Vă relatăm pe scurt faptele în legătură cu această importantă reuniune.

În afara liberalilor și a partizanilor ziarului „National” au fost invitați și democrații de la „Réforme” ; d-nii Ledru-Rollin și Flocon, redactor-șef al acestui ziar, au acceptat invitația. D-l Odilon Barrot, virtuosul Jupiter al burgheziei, zeul cu glas tunător, primise la rîndul său o invitație. Totul era gata, toasturile erau pregătite, cînd deodată d-l Odilon Barrot a declarat că el nu poate lua parte la banchet, nici să-și țină toastul „pentru reforma parlamentară” dacă nu se adaugă cuvintele care să definească această reformă „drept mijlocul menit să asigure puritatea și sinceritatea instituțiilor reprezentative a căror bază s-a pus în iulie 1830”. Evident că un asemenea adaos făcea imposibilă prezența republicanilor. Acest lucru a provocat o zăpăceală nemaipomenită în sînul comitetului, dar d-l Barrot a rămas inflexibil. În cele din urmă s-a căzut de acord să se lase rezolvarea problemei în grija adunării. Dar adunarea a declarat în mod răspicat că ea nu dorește nici o schimbare a programului și că nu are intenția să renunțe la condițiile în care democrații au venit la Lille. D-l Odilon Barrot s-a retras cu un aer demn, urmat de toată suita sa de deputați și de redactori liberali. Atunci s-a trimis după d-nii Flocon și Ledru-Rollin ; banchetul s-a ținut în ciuda

* Vezi volumul de față, pag. 400—407. — *Nota Red.*

liberalilor și discursul d-lui Ledru a fost primit cu aplauze entuziaste.

În felul acesta, complotul neloial al adepților burghezi ai reformei s-a terminat cu o strălucită victorie a democrației. D-l Odilon Barrot a fost obligat să se retragă în mod rușinos și nu va mai îndrăzni niciodată să se arate în orașul democrat Lille. Singurul motiv pe care l-a invocat pentru a justifica atitudinea sa a fost acela că a aflat că domnii de la „Réforme” aveau intenția să profite de banchetul de la Lille pentru a dezlănțui revoluția. Aceasta într-un moment de absolută acalmie!

D-l Barrot s-a mai consolată puțin câteva zile mai târziu la banchetul de la Avesnes, care nu a fost altceva decât o reuniune de familie a câtorva liberali burghezi. Aici a avut plăcerea să toasteze pentru rege. Dar la Valenciennes a fost din nou constrins să renunțe la toastul său preferat care avusese o soartă atât de tristă la Lille. Nu s-a băut în sănătatea regelui, deși la Valenciennes nu au asistat indivizii aceia îngrozitori, capabili să dezlănțuie revoluția în orice clipă! Copleșit de gravitatea eșecului său, zeul cu glas tunător a trebuit să-și înăbușe virtuoașa indignare pînă cînd, la un alt banchet ținut departe de priviri indiscrete, în fața unui public mut de admirație format din băcani și negustori de luminări dintr-un mic oraș de provincie, va avea posibilitatea să-și reverse amarul asupra „anarhismului”, asupra „propagandei care preconizează utilizarea forței”, asupra „comunismului”.

Banchetul de la Lille a prilejuit o polemică extrem de vie în presă. Presa conservatoare ironiza divergențele din rîndurile partizanilor reformei. Bătrînul și plicticosul „Constitutionnel” al d-lui Thiers și „propriul” ziar al lui Barrot, „Le Siècle”, au fost dintr-o dată cuprinse de o aghitație teribilă:

„Nu — striga „Le Siècle” indignat, adresîndu-se auditoriului său format din negustorași —, nu, noi nu avem nimic de-a face cu acești anarhiști, noi nu avem nimic comun cu acești restauratori ai terorii, cu acești continuatori ai lui Marat și Robespierre. Decît dominația lor singeroasă, noi preferăm ordinea actuală, fie ea chiar de o sută de ori mai rea decît este!”.

Foarte adevărat! Acestor pașnici băcani și negustori de luminări li se potrivește de o sută de ori mai bine scufia albă de noapte decît boneta roșie a iacobinilor. Mai mult, în timp ce proferau cele mai grave insulte la adresa ziarului „La Réforme”, aceste ziare dădeau dovadă de cea mai mare considerație pentru „Le National”. Și, într-adevăr, cu această ocazie „Le National” a avut o atitudine mai mult decît echivocă. Încă

atunci cînd s-a ținut banchetul de la Cosne, acest ziar condamnase atitudinea unui șir de democrați care nu au vrut să ia parte la acest banchet pentru că urma să se ridice un toast în sănătatea regelui. Acum el se arată din nou foarte rezervat în ceea ce privește banchetul de la Lille, exprimîndu-și regretul în legătură cu incidentul care a perturbat această manifestație; în acest timp o serie întreagă de aderenți din provincie ai ziarului „National” au criticat în mod deschis purtarea d-lor Ledru și Flocon. În legătură cu aceasta, „La Réforme” a cerut ca acest ziar să se exprime mai limpede, la care „Le National” a ripostat că articolul său a fost destul de limpede. Atunci, a întrebat „La Réforme”, ce înseamnă regretabilul incident de la Lille? De ce vă plîngeți? Vă plîngeți de purtarea d-lui Barrot sau de aceea a d-lui Ledru-Rollin? Vă plîngeți de atitudinea insolentă a d-lui Barrot sau de eșecul pe care l-a suferit? Sau poate că regretați discursul d-lui Ledru în favoarea votului universal? Sau înfrîngerea monarhismului și triumful democrației? Sînteți de acord sau nu sînteți de acord cu ceea ce spun aliații voștri din provincie în legătură cu aceasta? Căutați să fiți în bune relații cu ziarul „Le Siècle” și aprobați insultele pe care le proferează la adresa noastră? L-ați sfătui pe prietenul dv. d-l Marie să se supună dacă d-l Odilon Barrot ar ridica aceleași pretenții la Orléans? „Le National” a răspuns că, din considerente de partid, nu va polemiza cu „La Réforme” și că nu răspunde de articolele trimise de „prietenul” său ziarelor din provincie; în ceea ce privește celelalte întrebări, trecutul „National”-ului îi permite să nu le acorde nici o atenție și să nu-și dea osteneala să răspundă. „La Réforme” a reproduș acest răspuns în extenso și l-a însoțit numai de următoarea remarcă: „Chestiunea rămîne deschisă”. Democrații au acum documentele în fața ochilor și-și pot face singuri o părere. Ceea ce au și făcut. Un mare număr de ziare franceze radicale și chiar liberale s-au pronunțat în termenii cei mai energici pentru „La Réforme”.

Fără îndoială că purtarea „National”-ului merită să fie condamnată cu cea mai mare asprime. Acest ziar este ținut din ce în ce mai mult în frîu de burghezie. În ultimul timp el a trădat mereu cauza democrației în momentele decisive; el a predicat mereu alianța cu burghezia și, în diferite rînduri, nu a servit decît interesele lui Thiers și Odilon Barrot. Dacă, în zilele care vor urma, „National” nu-și schimbă atitudinea, vom înceta să-l mai considerăm ziar democrat, căci în această

afacere de la Lille, din cauza atitudinii sale ostile față de oamenii cu o tendință mai radicală decât a sa, „Le National” nu a ezitat să sacrifice înseși principiile care stătuseră la baza alianței încheiate cu liberalii în vederea organizării banchetelor. După cele întâmplate, „Le National” nu va mai putea niciodată, la vreunul din banchetele viitoare, să se opună în mod serios toasturilor închinată în sănătatea regelui. Chiar „trecutul” „National”-ului nu mai este atât de strălucit încât să-și poată permite să nu răspundă întrebărilor puse de confratele său. Este de ajuns să ne reamintim modul în care a luat apărarea bastiliilor pariziene!²¹⁹

P.S. Săptămîna aceasta a avut loc la Dijon un banchet al adepților reformei. Au luat parte o mie trei sute de persoane. A fost un banchet cu adevărat democratic. Evident că nu s-a ridicat nici un toast în sănătatea regelui. Toți cei care au luat cuvîntul erau adepți ai ziarului „La Réforme”. Principalii oratori au fost: d-nii Louis Blanc, Flocon, E. Arago și Ledru-Rollin. D-l Flocon, redactor-șef al ziarului „La Réforme”, a toastat în sănătatea democraților din celelalte țări și a vorbit cu multă considerație de cartiștii englezi. Săptămîna viitoare vă voi comunica în întregime conținutul discursului său și voi face totodată o dare de seamă completă asupra desfășurării generale a acestei reuniuni extrem de importante²²⁰.

Scris de F. Engels
la sfîrșitul lunii noiembrie 1847

Publicat
în ziarul „The Northern Star”
nr. 528 din 4 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba engleză

Karl Marx și Friedrich Engels

Despre Polonia ²²¹

Discurs rostit la mitingul internațional de la Londra
consacrat celei de-a 17-a aniversări
a insurecției poloneze din 1830.
29 noiembrie 1847

Discursul lui Marx

Unirea și înfrățirea națiunilor este o frază pe care o repetă astăzi toate partidele și în special adepții burghezi ai libertății comerțului. Ce-i drept, există o înfrățire de un anumit fel între clasele burgheze ale tuturor națiunilor. Aceasta este înfrățirea asupritorilor împotriva asupriților, a exploatatorilor împotriva exploataților. La fel cum burghezia unei țări este unită și înfrățită împotriva proletarilor din acea țară, în ciuda concurenței și a luptei dintre membrii clasei burgheze, tot astfel burghezii din toate țările sînt înfrățiiți și uniți împotriva proletarilor din toate țările, în ciuda luptei și a concurenței reciproce de pe piața mondială. Pentru ca popoarele să se poată uni cu adevărat, ele trebuie să aibă interese comune. Iar pentru ca interesele lor să poată fi comune, trebuie să fie desființate actualele relații de proprietate, căci acestea condiționează exploatarea unor popoare de către alte popoare; numai clasa muncitoare este interesată în desființarea actualelor relații de proprietate. Ea singură dispune și de mijloacele pentru realizarea acestui scop. Victoria proletariatului asupra burgheziei constituie în același timp biruirea tuturor conflictelor naționale și industriale, care provoacă în zilele noastre ura dintre popoare. De aceea victoria proletariatului asupra burgheziei este în același timp semnalul de eliberare a tuturor națiunilor asuprite.

Vechea Polonia a pierit de fapt, și noi am fi ultimii care să dorim restaurarea ei. Dar nu numai vechea Polonie a pierit. Vechea Germanie, vechea Franță, vechea Anglie, întreaga veche societate și-a trăit traiul. Pieirea vechii societăți nu constituie însă nici o pierdere pentru cei care nu au nimic de pierdut în vechea societate, și în momentul de față acesta

este cazul mării majorități a oamenilor în mai toate țările. Dimpotrivă, ei au totul de câștigat prin pieirea vechii societăți, pieire care va duce la formarea unei noi societăți, la baza căreia nu vor mai sta antagonismele de clasă.

Dintre toate țările, Anglia este aceea în care există cel mai dezvoltat antagonism între proletariat și burghezie. De aceea victoria proletarilor englezi asupra burgheziei engleze este hotărâtoare pentru victoria tuturor asupriților asupra asupritorilor lor. De aceea Polonia nu trebuie eliberată în Polonia, ci în Anglia. De aceea voi, cartiștii, nu trebuie să vă limitați la exprimarea unor dorințe deșarte cu privire la eliberarea națiunilor. Loviți în propriii voștri dușmani din țara voastră, și veți putea fi atunci mândri că ați dat o lovitură vechii societăți în ansamblul ei.

Discursul lui Engels

Permiteți-mi, dragi prieteni, ca în mod cu totul excepțional să vă vorbesc astăzi în calitatea mea de german. Eliberarea Poloniei ne interesează în mod deosebit pe noi, democrații germani. Principii germani sînt cei care au tras foloase de pe urma împărțirii Poloniei, soldații germani sînt cei care mai oprîmă și astăzi Galiția și Poznanul. Nouă, germanilor, și înainte de toate nouă, democraților germani, ne revine sarcina de a spăla această pată rușinoasă de pe obrazul națiunii noastre. O națiune nu poate deveni liberă atîta timp cît asuprește alte națiuni. Așadar, eliberarea Germaniei nu se poate realiza fără eliberarea Poloniei de sub asuprirea germanilor. De aceea Polonia și Germania au interese comune, și de aceea democrații polonezi și germani pot colabora în vederea eliberării ambelor națiuni. Și eu sînt de părere că prima lovitură decisivă care va duce la victoria democrației, la eliberarea tuturor țărilor europene va porni de la cartiștii englezi ; am trăit mai mulți ani în Anglia, și în acest răstimp am aderat în mod deschis la mișcarea cartistă. Cartiștii englezi vor fi aceia care se vor ridica primii, pentru că tocmai în Anglia lupta dintre proletariat și burghezie se desfășoară cu cea mai mare intensitate. Și de ce se desfășoară cu cea mai mare intensitate ? Pentru că în Anglia, datorită industriei moderne, datorită introducerii mașinismului, toate clasele asuprite s-au contopit într-o singură mare clasă cu interese comune, în clasa proletară ; pentru că, datorită aceluiași fapt, la polul opus toate clasele de asupritori s-au unit de aseme-

nea într-o singură clasă, burghezia. În felul acesta lupta a fost simplificată și va putea fi hotărîtă printr-o singură lovitură puternică. Oare nu-i așa ? În Anglia aristocrația nu mai are nici o putere, burghezia singură conduce și aristocrația a ajuns la remorca ei. Dar în fața burgheziei se ridică întreaga masă uriașă a poporului, unită într-o falangă înfricoșătoare, a cărei victorie asupra capitaliștilor dominanți se apropie din ce în ce mai mult. Această dispariție a divergenței de interese, care înainte despărțea diferitele pături de muncitori, această nivelare a condițiilor de existență a tuturor muncitorilor o datorăm mașinilor ; fără mașini n-ar exista cartism, și chiar dacă pentru moment mașinile vă înrăutățesc situația, ele fac tocmai prin aceasta posibilă victoria noastră. Dar nu numai în Anglia, ci în toate celelalte țări ele au avut acest efect asupra muncitorilor. În Belgia, în America, în Franța, în Germania ele au adus situația tuturor muncitorilor la același nivel și o nivelează pe zi ce trece tot mai mult ; în toate aceste țări muncitorii au acum același interes, și anume : să răstoarne clasa care-i oprimă, burghezia. Această nivelare a condițiilor de existență, această identificare a intereselor de partid ale muncitorilor tuturor națiunilor este rezultatul mașinismului, și de aceea mașinismul rămîne un imens progres istoric. Ce rezultă de aici pentru noi ? Prin faptul că situația muncitorilor din toate țările este aceeași, prin faptul că interesele lor sînt identice și că dușmanii lor sînt identici, trebuie și ei să lupte împreună, trebuie să opună înfrățirii burgheziei tuturor națiunilor o înfrățire a muncitorilor tuturor națiunilor.

Publicat
în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 98 din 9 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Aniversarea revoluției poloneze din 1830 ²²²

Dragă cetățene !

Am sosit ieri seară tocmai la timp pentru a asista la miștingul public convocat în vederea sărbătoririi aniversării revoluției poloneze din 1830.

Am asistat la multe întruniri asemănătoare, dar niciodată nu am văzut un entuziasm atît de general, o înțelegere atît de perfectă și de cordială între oameni aparținînd tuturor națiunilor.

A prezidat d-l Arnott, muncitor englez.

Primul a vorbit d-l Ernest Jones, redactor la „Northern Star”, care, deși a vestejit atitudinea aristocrației poloneze în insurecția din 1830, a elogiat totuși cu căldură eforturile făcute de Polonia ca să se elibereze de sub jugul opresorilor ei. Discursul său strălucit și energic a fost mult aplaudat.

După el a rostit un discurs în limba franceză d-l Michelot.

A urmat d-l Schapper, un german. El a făcut cunoscut adunării că Asociația democrată din Bruxelles ²²³ a delegat pe d-l Marx, democrat german, unul dintre vicepreședinții ei, să meargă la Londra pentru a stabili legături de corespondență între asociația din Bruxelles și asociația „Frăția democrată” din Londra și pentru a pregăti totodată convocarea unui congres democrat al reprezentanților diferitelor națiuni din Europa.

Apariția la tribună a d-lui Marx a fost întimpinată de adunare cu aplauze prelungite.

Într-un discurs rostit în limba germană și tradus de d-l Schapper, d-l Marx a declarat că Anglia va fi aceea care va

da semnalul eliberării Poloniei. Polonia, a spus el, nu va fi liberă decît atunci cînd națiunile civilizate ale Europei occidentale vor fi cucerit democrația. Or, dintre toate democrațiile din Europa, cea mai puternică, cea mai numeroasă este democrația engleză, care este organizată pe tot cuprinsul țării. Anglia este țara în care antagonismul dintre proletariat și burghezie este mai puternic ca oriunde, în care lupta decisivă dintre aceste două clase ale societății devine din ce în ce mai inevitabilă. Așadar, după toate probabilitățile, tocmai în Anglia va începe lupta care se va sfîrși cu triumful democrației pe întreg pămîntul și care va zdrobi și jugul Poloniei. De victoria cartiștilor englezi depinde succesul celorlalți democrați din Europa ; și de aceea Polonia va fi salvată de Anglia.

D-l Harney, redactor-șef al ziarului „Northern Star”, a mulțumit apoi democraților din Bruxelles pentru faptul că s-au adresat înainte de toate democraților din Londra, fără a ține seama de avansurile făcute de burghezii din Liga internațională de la Londra, asociație întemeiată de liber-schimbști cu scopul de a-i folosi pe democrații străini în interesul libertății comerțului și pentru a face concurență asociației „Frăției democrat”, formată aproape exclusiv din muncitori.

D-l Engels, democrat german din Paris, care a luat cuvîntul după aceea, a declarat că Germania este în mod special interesată ca Polonia să se elibereze, deoarece guvernele germane au impus jugul despotismului lor unei părți din Polonia. Democrația germană trebuie să considere că prima ei sarcină este să pună capăt acestei tiranii, care este o rușine pentru Germania.

Într-un discurs energic, d-l Tedesco din Liège a mulțumit luptătorilor polonezi din 1830 că au proclamat sus și tare principiul insurecției. Discursul său, tradus de d-l Schapper, a fost aplaudat cu căldură.

După cîteva cuvinte spuse de d-l Charles Keen, colonelul Oborski a răspuns în numele polonezilor.

D-l Wilson, muncitor englez, care, datorită viguroasei sale opoziții, era cît pe ce să provoace recent dizolvarea unui miting al Ligii internaționale, a fost ultimul care a vorbit adunării.

La propunerea d-lor Harney și Engels, cele trei mari ziare democratice ale Europei : „La Réforme”, „Northern Star” și „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” au fost salutate prin trei salve de aplauze ; la propunerea d-lui Schapper adunarea și-a expri-

mat prin trei fluierături dezaprobarea ei față de cele trei ziare antidemocrate: „Journal des Débats”, „Times” și „Allgemeine Augsburger Zeitung”.

Mitingul s-a terminat cu „Marsilieza”, pe care toți participanții au cântat-o în picioare și cu capul descoperit.

Scris de F. Engels
la 30 noiembrie 1847

Publicat în ziarul „La Réforme”
din 5 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba franceză

Karl Marx

Observații pe marginea articolului d-lui
Adolphe Bartels ²²⁴

D-l *Adolphe Bartels* pretinde că viața lui publică a luat sfârșit. Într-adevăr, el s-a retras definitiv în viața particulară. De fiecare dată când se produce un eveniment politic el se mărginește să publice proteste și să proclame cu voce tare că el crede că-și aparține sie însuși, că mișcarea a luat naștere fără el, d-l Bartels, și fără a se ține seama de voința lui, a d-lui Bartels, și că el are dreptul să-i refuze sancțiunea lui supremă. Trebuie să recunoaștem că această formă de participare la viața publică nu diferă prin nimic de oricare alta și că prin toate aceste declarații, proclamații, proteste, omul public se ascunde sub aparențele modeste ale omului particular. În felul acesta se revelează geniul neînțeles și nerecunoscut.

D-l A. Bartels știe foarte bine că, întemeind o uniune sub denumirea de Asociație democrată, democrației diferitelor națiuni nu și-au propus un alt scop decât acela de a face un schimb de idei și de a ajunge la o înțelegere în ceea ce privește principiile care ar putea servi la realizarea unirii și a fraternității dintre popoare. Este de la sine înțeles că într-o asociație care-și propune un asemenea scop, datoria tuturor străinilor este să-și spună în mod sincer părerile, și este de-a dreptul ridicol să-i califici drept *mentori* de fiecare dată când iau cuvântul pentru a-și îndeplini această datorie față de asociația din care fac parte. Dacă d-l A. Bartels îi acuză pe străini că vor să dea lecții tuturor, el o face pentru că aceștia refuză să primească lecții de la el.

Fără îndoială că d-l A. Bartels își va reaminti că în comitetul provizoriu din care făcea parte, chiar a propus să facă din Asociația muncitorilor germani ²²⁵ *nucleul* noii asociații care urma să fie fondată. În numele muncitorilor germani a

trebuie să resping această propunere. Nu cumva d-l A. Bartels a vrut să ne întindă o cursă pentru a-și asigura posibilitatea de a face mai târziu un denunț ?

D-l Bartels e, desigur, liber să defăimeze cît vrea doctrinele noastre ca fiind „josnice și barbare”. El nu critică și nici nu dovedește nimic ; el condamnă și dă dovadă de ortodoxie, condamnînd dinainte ceea ce nu înțelege.

Noi sîntem mai toleranți decît d-l A. Bartels. Noi îi trecem cu vederea „ipohondriile” care sînt cu totul inocente.

Deoarece d-l A. Bartels este mai curînd teocrat decît democrat, este foarte natural să-și găsească un aliat în „Journal de Bruxelles”²²⁶. Această gazetă ne acuză că vrem „să ameliorăm rasa omenească”. Ea poate fi liniștită ! Din fericire, noi, germanii, nu ignorăm faptul că, începînd din 1640, *Congregația „de propaganda fide”*²²⁷ a avut monopolul ameliorării rasei omenești. Noi sîntem prea modești și prea neînsemnați pentru a voi să facem concurență venerabililor părinți în această profesiune umanitară. Să binevoiască să compare darea de seamă a lui „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” cu aceea a lui „Northern Star” și vor putea să se convingă că numai dintr-o eroare „Northern Star” îmi atribuie mie cuvintele : „Cartiști... veți fi salutați ca *salvatori ai rasei umane*”²²⁸.

„Journal de Bruxelles” este animat de un spirit mai caritabil cînd ne reamintește exemplul lui *Anacharsis Cloots*, care și-a sfîrșit viața pe eșafod pentru că a vrut să fie mai patriot decît patrioții din 1793 și 1794. Sub acest raport, venerabililor părinți nu li se poate face nici un reproș. Ei nu au fost niciodată mai patrioți decît patrioții. Dimpotrivă, întotdeauna și pretutindeni ei au fost acuzați că au vrut să fie mai reacționari decît reacționarii și, ceea ce este mai rău, că au vrut să fie mai guvernamentali decît guvernul național. Cînd ne gîndim la recentele și tristele lor experiențe din Elveția, sîntem gata să recunoaștem că severele avertismente pe care ni le adresează, pentru ca noi să nu cădem în extrema opusă și să evităm pericole analoge, sînt de o generozitate demnă de primii creștini. Le mulțumim pentru aceasta.

Scris de K. Marx aproximativ
la 17 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba franceză

Publicat în limba franceză
în ziarul „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 101 din 19 decembrie 1847

Semnat : K. Marx

Karl Marx

Lamartine și comunismul

Bruxelles, 24 decembrie. Ziarele franceze publică din nou o scrisoare a d-lui de Lamartine. De data aceasta, la invitația lui Cabet, socialistul-poet își spune, la sfârșit, deschis părerea despre comunism. Totodată Lamartine promite că în curînd va trata *în mod amănunțit* această „importantă problemă”. Pentru moment el se mulțumește să emită cîteva scurte sentințe cu caracter de oracol :

„Părerea pe care o am despre comunism — spune el — poate fi exprimată pe scurt printr-un *sentiment* (!), și anume : dacă Dumnezeu mi-ar încredința o societate de sălbatici pentru a-i civiliza și pentru a face din ei oameni educați, prima instituție pe care le-aș da-o ar fi proprietatea”.

„Înșuirea elementelor de către om — continuă d-l Lamartine — este o lege a naturii și o condiție a vieții. Omul își însușește aerul prin faptul că respiră, spațiul prin faptul că îl parcurge, pămîntul prin faptul că îl cultivă, chiar și timpul prin faptul că se eternizează prin copiii săi ; proprietatea este organizarea principiului de viață în univers ; comunismul ar fi moartea muncii și a întregii omeniri”.

„Visul dv. — îl consolează, în încheiere, d-l Lamartine pe d-l Cabet — este prea frumos pentru această lume”.

Așadar, d-l Lamartine combate comunismul, și nu numai că combate sistemul comunist, dar apără „eternitatea proprietății private”. Căci „sentimentul” său îi spune trei lucruri : 1) că proprietatea îi civilizează pe oameni ; 2) că ea constituie organizarea principiului de viață în univers și 3) că contrarul ei, comunismul, ar fi un vis prea frumos pentru această lume păcătoasă.

D-l Lamartine „simte”, fără îndoială, o lume mai bună, în care „principiul de viață” este altfel „organizat”. Dar în această lume păcătoasă, „însușirea” este o condiție de viață.

Nu este nevoie să analizăm sentimentul confuz al d-lui Lamartine pentru a descoperi contradicțiile care îi sînt proprii.

Ne rezumăm la o singură remarcă. D-l Lamartine crede că a dovedit eternitatea proprietății burgheze arătând că proprietatea constituie, în general, trecerea de la starea de sălbăticie la civilizație și lăsând să se înțeleagă că respirația și procreația presupun, ca și proprietatea privată existentă în societate, dreptul de proprietate.

D-l Lamartine nu vede nici o deosebire între perioada de trecere de la sălbăticie la civilizație și epoca noastră, după cum nu vede o deosebire nici între „însușirea” aerului și „însușirea” produselor sociale; căci pentru el, și într-un caz și în celălalt este vorba de „însușire”, după cum ambele epoci sînt „perioade de trecere”!

D-l Lamartine va avea, fără îndoială, prilej în cursul polemicii sale „amănunțite” împotriva comunismului să deducă „în mod logic” din aceste fraze generale, izvorîte din „sentimentul” său, o serie întreagă de alte fraze și mai generale. — Poate că atunci vom avea și noi prilejul să examinăm „mai amănunțit” frazele sale. — De data aceasta ne mulțumim să comunicăm cititorilor noștri „sentimentele” pe care o gazetă monarho-catolică le opune sentimentelor d-lui Lamartine. Iată cum se exprimă în numărul său de ieri „Union monarchique” despre aceste sentimente:

„De aici reiese cum acești îndrumători ai omenirii o lasă pe aceasta fără conducător. Nenorociții! Ei i-au răpit săracului pe dumnezeul care-l consola; i-au luat cerul; l-au lăsat pe om singur cu lipsurile sale, cu mizeria sa. Și apoi vin și spun: tu vrei să stăpînești pămîntul; el nu este al tău. Tu vrei să te bucuri de bunurile vieții; ele aparțin celorlalți. Tu vrei să ai parte de bogății; nici asta nu se poate; rămii sărac, rămii gol, rămii părăsit — mori!”

„Union monarchique” îi consolează pe proletari cu dumnezeu. „Bien Public”, ziarul d-lui Lamartine, îi consolează cu „principiul de viață”.

Scris de K. Marx
la 24 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 103 din 26 decembrie 1847

Friedrich Engels

Ziarele „La Réforme” și „Le National”

Banchetul de la Lille a iscat o controversă între „La Réforme” și „Le National”, care a dus acum la o ruptură netă între cele două ziare.

Iată faptele :

De când au loc banchetele în legătură cu campania în favoarea reformei, „Le National” s-a alăturat și mai pe față ca pînă acum opoziției dinastice²²⁹. La Lille, d-l Degeorge de la „National” a părăsit banchetul împreună cu Odilon Barrot. Însuși „Le National” s-a exprimat mai mult decît în doi peri cu privire la banchetul de la Lille. Somat de „Réforme” să fie mai explicit, el a refuzat sub pretext că nu vrea să înceapă o polemică cu acest ziar. Aceasta nu era însă în nici un caz un motiv ca să nu-și spună părerea asupra faptului în sine. Pe scurt, „La Réforme” nu a lăsat lucrurile baltă și l-a atacat în cele din urmă pe d-l Garnier-Pagès de la „National” în legătură cu un discurs al său în care acesta tăgăduia existența claselor și contopea burghezia și proletariatul în formula generală : *citoyens français* *. Abia după aceasta „Le National” a declarat că-și va apăra prietenii împotriva unui ziar care suspectează pe toți bravii patrioți ca Carnot, Garnier-Pagès etc.

Bătut repede pe toată linia, „Le National”, nemaîștiind în cele din urmă cum să iasă din încurcătură, a acuzat „La Réforme” de comunism.

„Vorbiți de tendințe imprecise, de teorii și sisteme care apar în rîndurile poporului, ne reproșați că atacăm fățiș aceste tendințe comuniste — ca să le spunem pe adevăratul lor nume. Ei bine, declarați pe față : sînteți pentru sau împotriva comunismului ? Noi declarăm sus și tare

* — cetățeni francezi. — *Nota Trad.*

că nu avem nimic comun cu comuniștii, cu acești oameni care se ridică împotriva proprietății, familiei și patriei. Când va sosi ziua bătaliei, noi vom lupta nu alături, ci împotriva purtătorilor acestor tendințe detestabile. Noi nu putem fi înțelegători, toleranți față de aceste fantezii odioase, față de acest sistem absurd și sălbatic (sauvage), care transformă omul într-o bestie, îl reduce la starea de brută (le réduit à l'état de brute). Și credeți că poporul ar fi alături de voi? Că poporul ar renunța la mica sa proprietate, pe care și-a agonisit-o cu sudoarea frunții, că ar renunța la familie, la patrie? Credeți că poporul s-ar lăsa vreodată convins că este tot una dacă am ajunge sub jugul despotismului austriac sau dacă Franța ar fi dezmembrată de marile puteri?”

La aceste argumente împotriva comunismului, „Le National” adaugă planurile lui în vederea îmbunătățirii situației muncitorilor: reforma poștală, reforma financiară, impozite pe obiectele de lux, ajutoare de stat, desființarea accizelor²³⁰, concurență liberă.

Nu ne vom da osteneala să rectificăm ideile ridicole despre comunism ale ziarului „Le National”. Găsim însă caraghios faptul că „Le National” continuă să facă caz de pericolul înspăimântător al unei invazii iminente a „marilor puteri” în Franța, că mai crede că de partea cealaltă a Rinului și a canalului milioane de baionete ar fi ațintite asupra Franței și sute de mii de țevi de tun sînt îndreptate asupra Parisului. La acestea „La Réforme” a răspuns foarte just: în cazul unei invazii pornite de regi, nu fortificațiile Parisului, ci popoarele înseși vor fi meterezele noastre.

Răspunzînd articolului mai sus citat al ziarului „Le National”, „La Réforme” declară:

„Noi nu sîntem comuniști, și anume din cauză că comunismul nu ține seama de legile producției, că nu are grijă să se producă atît cît e necesar ca să îndestuleze întreaga societate. Proiectele economice ale comuniștilor ne sînt însă mai apropiate decît cele ale ziarului «Le National», care acceptă fără rezerve principiile actualei economii politice burgheze. Noi îi vom apăra și de acum încolo pe comuniști împotriva poliției și împotriva ziarului «Le National», pentru că noi le recunoaștem cel puțin dreptul de a discuta și pentru că doctrinele care pornesc chiar de la muncitori merită să fie luate întotdeauna în considerație”.

Mulțumim ziarului „La Réforme” pentru felul energic în care a apărut adevărata democrație împotriva ziarului „Le National”. Îi mulțumim ziarului „La Réforme” pentru că apără comunismul de atacurile acestuia. Recunoaștem bucură că i-a apărut întotdeauna pe comuniști cînd aceștia au fost prizoniți de guvern. Dintre toate ziarele pariziene numai „La Réforme” i-a apărut pe comuniștii-materialiști²³¹ cînd aceștia au fost țirîți în fața tribunalului de d-l Delangle, în

timp ce d-l Cabet aproape că a aprobat măsurile luate de guvern împotriva materialiştilor. Ne bucură că „La Réforme” a descoperit, chiar și în formele mai mult sau mai puțin dezvoltate în care a apărut pînă acum comunismul, un germene care îi inspiră mai multă simpatie decît reprezentanții economiei politice burgheze. Noi sperăm însă că vom putea dovedi în scurt timp ziarului „La Réforme” că comunismul pe care îl apărăm noi este mai înrudit cu principiile ziarului „La Réforme” decît acel comunism care a fost propovăduit pînă în prezent în Franța și care acum trece dincolo de granițele țării.

De altfel sentința prin care „La Réforme” condamnă ziarul „Le National” nu face decît să confirme sentința pe care democrația germană, engleză și belgiană și în general orice democrație, în afara celei franceze, a pronunțat-o de mult.

Scris de F. Engels la sfîrșitul
lunii decembrie 1847

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 104 din 30 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Cuvîntare rostită de Louis Blanc la banchetul de la Dijon

În darea de seamă asupra banchetului de la Dijon, „Northern Star” supune cuvîntarea d-lui Louis Blanc unei critici cu care sîntem întru totul de acord²³². Unirea democrațiilor diferitelor națiuni nu exclude critica reciprocă. Ea este chiar imposibilă fără o asemenea critică. Fără critică nu poate exista înțelegere și prin urmare nici unire. Reproducem observațiile ziarului „Northern Star” pentru a protesta la rîndul nostru împotriva prejudecăților și iluziilor care sînt diametral opuse și net ostile tendințelor democrației moderne și la care trebuie să se renunțe dacă unirea democrațiilor diferitelor națiuni urmează să fie ceva mai mult decît o simplă frază.

La banchetul de la Dijon d-l Blanc a spus :

„Avem nevoie de unire în cadrul democrației. Să nu se înșele nimeni în această privință ; noi gîndim și acționăm nu numai pentru Franța, ci pentru întreaga lume, căci viitorul Franței este viitorul întregii omeniri. Într-adevăr. Ne aflăm în situația demnă de admirat de a fi în mod inevitabil cosmopoliți, fără a înceta să fim naționali, și chiar într-o măsură mai mare cosmopoliți decît naționali. Cine se intitulează *democrat* și în același timp vrea să fie *englez*, acela *reneagă* istoria propriei sale țări, căci contribuția Angliei la făurirea istoriei a fost întotdeauna lupta egoismului împotriva «fraternității». Tot așa și francezul care nu ar vrea să fie totodată și cosmopolit și-ar renega istoria țării lui : căci Franța n-a luptat niciodată pentru triumful unei idei decît dacă aceasta era în folosul lumii întregi, Domnilor ! Pe vremea cruciadelor, cînd Europa a pornit să cucerească sfîntul mormînt, Franța a luat această mișcare sub aripa ei ocrotitoare. Mai tîrziu, cînd popii catolici au vrut să ne impună jugul supremației papale, episcopii galicani au apărut libertatea conștiinței. Iar în ultimele zile ale vechii monarhii, cine a sprijinit tînăra Americă republicană ? Franța, mereu numai Franța ! De aceea să nu fie oare valabil pentru Franța republicană ceea ce era valabil pentru Franța monarhistă ? Unde mai poate fi găsită în cartea istoriei, fie și pe departe, acea sublimă dezinteresare, acel spirit de sacrificiu al republicii franceze care, epuizată

de singele vărsat la granițele noastre și pe eșafod, nu s-a dat înapoi să-și verse singele care i-a mai rămas și pentru frații ei batavi! Învingă sau învingătoare, razele geniului ei au adus lumină propriilor ei dușmani! Europa n-are decît să trimită împotriva noastră 16 armate, noi îi vom trimite în schimb libertatea!

„Northern Star” a răspuns:

Nu vrem nicidecum să minimalizăm luptele eroice ale revoluției franceze, sau să precupețim recunoștința pe care omenirea o datorește marilor personalități ale republicii. Credem totuși că poziția atît a Franței cît și a Angliei față de cosmopolitism este absolut greșit caracterizată în pasajul de mai sus. Noi tăgăduim categoric caracterul cosmopolit * atribuit Franței de dinainte de revoluție. Ca dovadă pot servi epoca lui Ludovic al XI-lea și cea a lui Richelieu! În fond, ce spune d-l Louis Blanc despre Franța? „Că Franța n-a luptat niciodată pentru triumful unei idei decît dacă aceasta era în folosul lumii întregi”. Ei bine, noi credem că d-l Blanc nu ne poate indica nici o țară din lume care să se deosebească sau măcar să se poată deosebi de Franța în această privință. Luați, de pildă, Anglia, pe care d-l Blanc o opune de-a dreptul Franței; Anglia a inventat mașina cu aburi, Anglia a construit căile ferate, două invenții care, după părerea noastră, valorează cît multe idei. Ei bine! Le-a inventat oare Anglia numai pentru ea sau pentru omenire? Francezii se fălesc că răspîndesc peste tot civilizația, mai ales în Algeria. Dar cine a răspîndit civilizația în America, Asia, Africa și Australia dacă nu Anglia²³³? Cine a întemeiat tocmai acea republică la a cărei eliberare a participat într-o oarecare măsură și Franța? Anglia — mereu numai Anglia! Dacă Franța a sprijinit republica americană în lupta ei de eliberare împotriva tiraniei engleze, Anglia a eliberat cu două secole mai înainte republica olandeză de sub jugul spaniol. Dacă la sfîrșitul secolului trecut Franța a dat lumii întregi un exemplu glorios, nu putem trece sub tăcere faptul că Anglia a dat acest exemplu cu 150 de ani mai devreme și că pe atunci Franța nici măcar nu se pregătea să o urmeze. Iar în ceea ce privește *ideile* pe care filozofii francezi din secolul al XVIII-lea —

* Cuvintele „cosmopolitism”, „cosmopolit” nu sînt folosite aici în sensul cosmopolitismului burghez, a cărui manifestare în discursul lui Louis Blanc este criticată în acest articol, ci în sensul: „general-uman”, „lipsit de prejudecăți naționale”. — *Nota Red.*

Voltaire, Rousseau, Diderot, D'Alembert și alții — le-au popularizat într-o asemenea măsură, de unde se trag ele dacă nu din Anglia? Să nu uităm niciodată pe Milton, primul apărător al regicidului, pe Algernon Sydney, pe Bolingbroke și pe Shaftesbury, de dragul urmașilor lor mai străluciți din Franța!

„Un englez care se intitulează democrat, reneagă istoria propriei sale țări”, spune d-l Blanc.

Ei bine! Noi considerăm că trăsătura cea mai caracteristică a adevăratei democrații este aceea că *trebuie* să renege istoria propriei sale țări, că *trebuie* să-și decline orice răspundere pentru un trecut plin de mizerie, tiranie, asuprire de clasă și superstiții. Nici francezii nu trebuie să constituie o excepție față de ceilalți democrați; ei nu trebuie să-și asume răspunderea pentru faptele monarhilor și aristocraților lor de altădată. Ceea ce d-l Blanc consideră deci drept un neajuns al democrațiilor englezi, noi îl socotim drept un mare merit, anume că ei *trebuie* să se lepede de trecut și să privească exclusiv înspre viitor.

„Un francez — spune d-l Blanc — este prin forța lucrurilor un cosmopolit”. Da, într-o lume în care n-ar domina decât influența franceză, obiceiuri, datini, idei și rînduiri politice ca cele din Franța! Într-o lume în care fiecare națiune ar fi adoptat însușirile caracteristice ale națiunii franceze! Dar tocmai împotriva acestui fapt trebuie să protesteze democrații celorlalte națiuni. Gata să renunțe la asperitățile caracteristice propriei lor naționalități, ei se așteaptă la același lucru din partea francezilor. Nu le este nicidecum suficientă asigurarea francezilor că, fiind francezi, *sînt* cosmopoliți. O asemenea afirmație se reduce la pretenția că toți ceilalți *trebuie să devină* francezi.

Luăți spre comparație Germania. Germania este patria unui număr imens de invenții, de pildă tiparul. Germaniei, așa cum este în mod unanim recunoscut, îi datorăm un număr mult mai mare de idei generoase și cosmopolite decât Franței și Angliei la un loc. Și totuși, în practică Germania a fost întotdeauna umilită și înșelată în speranțele ei. Mai mult ca oricine, ea poate spune de ce natură era cosmopolitismul francez. În aceeași măsură în care Franța a avut motive să se plîngă de perfidia politicii engleze, a avut și Germania de

suferit de pe urma unei politici tot atît de perfide din partea Franței, începînd cu Ludovic al XI-lea pînă la Ludovic-Filip. Dacă am vrea să aplicăm etalonul d-lui Blanc, atunci germanii ar fi adevărații cosmopoliți. Democrații germani sînt însă departe de a avea asemenea pretenții.

Scriș de F. Engels
în decembrie 1847

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung“
nr. 104 din 30 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Agitația cartistă

De la deschiderea parlamentului, agitația cartistă a luat proporții uriașe. Se pregătesc petiții, se țin mitinguri, iar delegații partidului cutreieră țara în lung și în lat. În afara mării petiții naționale în care se revendică Carta poporului, petiție care, după cum se speră, va întruni de data aceasta 4.000.000 de semnături, au fost supuse poporului spre aprobare alte două petiții în legătură cu Societatea cartistă agrară; cea dintâi, întocmită de O'Connor și publicată săptămîna aceasta în „Northern Star”, poate fi rezumată în termenii următori:

„Onorabilelor comune ale Marii Britanii și Irlandei reunite în parlament.

Domnilor,

Subsemnații, membri ai societății cartiste agrare, de felul nostru muncitori, considerînd că specula excesivă ce se face cu produsele muncii noastre, concurența nelimitată și creșterea continuă a mijloacelor de producție mecanice au închis peste tot debușeele pentru munca noastră; că pe măsură ce mijloacele de producție mecanice se înmulțesc, munca manuală scade și muncitorii rămîn fără lucru;

că recenta dv. decizie privind suspendarea temporară a lucrărilor la căile ferate va lăsa fără lucru mii de muncitori care vor supraaglomera piața muncii, ceea ce va da posibilitate patronilor să reducă din nou salariile de atîtea ori reduse;

că nu cerem în fond nimic altceva decît să trăim din produsul muncii noastre;

că respingem orice fel de impozit pentru asistența săracilor, considerîndu-l o insultă și totodată un mijloc de a ține la dispoziția capitaliștilor o rezervă care să poată fi zvirlită în orice moment pe piața muncii pentru a reduce salariile cu ajutorul concurenței muncitorilor între ei;

că dacă industria de fabrică nu mai poate da de lucru maselor de proletari cărora le-a dat naștere, agricultura mai oferă un vast cîmp de acțiune pentru munca noastră; căci s-a dovedit că prin muncă intensivă, produsul solului țării noastre poate crește cel puțin de patru ori;

că, în consecință, am format o societate pentru cumpărarea de terenuri, pe care fiecare dintre noi să poată trăi împreună cu familia sa din

produsele muncii sale, fără a cădea în sarcina comunei sau a carității individuale și fără a reduce, prin concurența sa, salariile celorlalți muncitori; —

ținind seama de toate acestea, vă rugăm, deci, prin petiția de față, să binevoiți a promulga o lege care să scutească *Societatea agrară* de plata taxei de timbru, ca și de accizele pentru cărămizi, lemnul de construcție și alte materiale, și a aproba *bill*-ul care vă va fi propus în acest scop”.

Acest *bill* este pregătit tot de Feargus O'Connor, care-l va supune, în scurt timp, parlamentului.

În cea de-a doua petiție se cere să se restituie poporului terenurile necultivate care sînt proprietatea comunelor. Aceste terenuri, care de 30 de ani se vînd în bloc marilor proprietari, trebuie, după cum cere petiția, să fie împărțite în loturi mici pentru a fi arendate sau vindute în condiții avantajoase muncitorilor din ținut. Această petiție a fost adoptată la Londra, în cadrul unui mare miting unde, în lipsa lui O'Connor, care era reținut în parlament, a fost sprijinită de d-nii Harney și Jones, redactori ai ziarului „Northern Star”. De curînd a fost adoptată și la un mare miting din Norwich, unde d-l Jones, care este unul dintre cei mai buni oratori ai Angliei, a sprijinit-o încă o dată prin verbul său strălucit și irezistibil.

În sfîrșit, petiția națională a fost adoptată în cadrul unui mare miting ținut la Londra. Principalii oratori la această reuniune au fost d-nii Keen, Schapper (german) și Harney. În special discursul acestuia din urmă s-a remarcat prin vigoarea sa democratică:

„Întregul nostru sistem social și politic — a spus el — nu este decît un lanț monstruos de minciuni și de escrocherii în folosul unor trîntori și impostori nerușinați.

Priviți biserica. Arhiepiscopii și episcopii au salarii enorme, incît preoților, acestor muncitori pe tărîm eclesiastic, le rămîn numai cîteva lire pe an. Milioane sînt sustrate poporului sub forma de zeciuială; inițial, această zeciuială era destinată în mare parte întreținerii bisericilor și a săracilor; acum există impozite speciale pentru acest scop, iar biserica bagă în buzunar întreaga zeciuială. Vă întreb deci, nu constituie oare această biserică o escrocherie organizată? (Aplauze).

Priviți Camera comunelor. Ea nu reprezintă poporul, ci aristocrația și burghezia, ea condamnă șase septimi dintre oamenii adulți ai țării la sclavie politică, refuzîndu-le dreptul la vot. Nu este oare această Cameră o escrocherie legalizată? (Aplauze furtunoase).

Priviți-i pe acești pairi venerabili, care, fără a lua în seamă strigătul de desperare al unei țări întregi, se adună în fiecare seară pentru a aștepta liniștiți legea excepțională pe care le-o va trimite Camera comunelor. Se află printre dv. cineva care ar putea să-mi demonstreze utilitatea unui asemenea azil pentru bolnavi incurabili, cineva care ar îndrăzni să apere această escrocherie ereditară? (Aplauze).

Este de la sine înțeles că respectul pentru monarhie, această dovadă glorioasă a înțelepciunii strămoșilor noștri, nu-mi permite să vorbesc decît în termeni foarte loiali despre această interesantă regină Victoria, care în fiecare an toamnă cu regularitate cite un mesaj regal și cite un prunc august. (Ilaritate.) Discursul l-am primit, și, după cum spun ziarele, în martie vom avea și pruncul. Prea milostiva sa maiestate manifestă un mare interes pentru suferințele poporului ei, îi admiră răbdarea și îi promite încă un copil. Într-adevăr, în această privință ea nu face niciodată promisiuni deșarte ! (Hohote de ris.) Apoi îl avem pe prințul Albert, care inventează noi modele de pălării, îngrașă porci și, în afară de aceasta, este un distins feldmareșal, care primește ca recompensă, pentru toate serviciile lui, 30.000 de lire pe an. O, nu cetățeni, nu, monarhia nu este o escrocherie. (Risete și aplauze)".

După ce a opus acestui tablou al societății oficiale tabloul suferințelor poporului, oratorul a încheiat cerînd adoptarea petiției naționale prin care se revendică Carta. Petiția a fost adoptată în unanimitate. După ce va fi făcut înconjurul țării, d-l Duncombe o va supune Camerei comunelor. De îndată ce voi face rost de o copie, vă voi trimite traducerea ei.

Scris de F. Engels la sfîrșitul
lunii decembrie 1847

Publicat în ziarul „La Réforme”
din 30 decembrie 1847

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba franceză

Friedrich Engels

Majoritatea „mulțumită”. Proiectul de „reformă” al lui Guizot. Straniile vederi ale d-lui Garnier-Pagès. Cuvîntarea d-lui Ledru-Rollin la banchetul democrat de la Chalon. Un congres democrat. Cuvîntarea d-lui Flocon. Ziarele „Réforme” și „National”

S-a deschis sesiunea celor două camere franceze și foarte curînd vom avea plăcerea să vedem ce efect a avut agitația în favoarea reformei asupra celor 225 de membri „mulțumiți” ai majorității. Vom vedea dacă vor fi mulțumiți și de felul în care Guizot a făcut Franța de rîs în fața întregii Europe în chestiunea Elveției. De altfel, această majoritate ghiftuită, formată din speculanți corupți și gata să corupă pe alții, din șarlatani, paraziți și lași, este în stare să accepte fără să crîcnească chiar și festa pe care Palmersorn i-a jucat-o stimatului său coleg Guizot²³⁴ ca revanșă pentru căsătoria din Spania și să declare că Franța n-a fost nicicînd atît de mare, de glorioasă, de respectată, de „mulțumită” ca în acest moment.

Și tocmai în acest moment, toate ziarele din Paris, de la „Débats” pînă la „Réforme”, discută, atît de deschis cît e posibil să fie discutată această chestiune în împrejurările de față, eventualele consecințe pe care le-ar avea moartea lui Louis Philippe. De teama unei sciziuni în sînul majorității, ziarul „Débats” o pune în gardă în fiecare zi, prevenind-o că, oricînd ar avea loc acest eveniment inevitabil, el va constitui semnalul pentru mobilizarea generală a tuturor partidelor politice; că „republicanismul”, „comunismul”, „anarhismul”, „terorismul” etc. vor ieși la lumină din cavernele lor subterane ca să răspîndească dezolarea, groaza și distrugerea; că Franța va pieri, că libertatea, securitatea, proprietatea vor pieri dacă amicii ordinii (d-l Guizot & Co., desigur) nu vor frîna cu o mîină de fier aceste curente; că acest pericol poate surveni în orice moment și că, dacă d-l Guizot nu va fi sprijinit în funcția sa, totul va fi pierdut. — În schimb, celelalte ziare, „Presse”, „Constitutionnel”, „Siècle”, susțin că se va întîmpla tocmai contrariul, că toate grozăviile unei revoluții

sîngeroase se vor abate asupra țării dacă în momentul morții regelui, Guizot, acest individ mîrșav și corupt, nu va fi fost înlocuit cu respectivii eroi politici ai celor trei ziare de mai sus, d-l de Girardin, d-l Thiers sau d-l O. Barrot. După cum vom vedea de îndată, ziarele radicale discută problema din alt punct de vedere.

Așadar, chiar și „Débats” recunoaște indirect că Franța „cea mulțumită” nu așteaptă decît momentul propice pentru a-și dovedi nemulțumirea într-un mod pe care imaginația burgheză înspăimîntată a ziarului „Débats” o înfățișează rațiunii înspăimîntate a acestui ziar în culori cît se poate de grotești. Totuși, aceasta nu-i interesează cîtusi de puțin pe cei 225 de „mulțumiți”. Ei își au propria lor logică. Dacă poporul este mulțumit, nu există nici un motiv ca să schimbi sistemul. Dacă nu este mulțumit, ei bine, atunci nemulțumirea lui constituie un motiv în plus ca acest sistem să fie apărât; căci, dacă s-ar face cea mai neînsemnată concesie, ar izbucni imediat revoluția cu toate ororile ei. Oricum o sucești, acești burghezi vor trage întotdeauna concluzia că ei sînt cei mai buni conducători ai țării.

Cu toate acestea, Guizot are de gînd să înfăptuiască o mică reformă. El intenționează să-i includă în lista celor care beneficiază de dreptul de vot pe „intelectuali”, adică toate persoanele cu studii universitare — avocați, doctori și alții de o teapă cu ei. Într-adevăr, grozavă reformă! Dar aceasta va fi suficient pentru a-i dezarma pe „conservatorii progresiști”, sau, cum își spun chiar ei acum — pentru că, neavînd altceva de făcut, ei își schimbă numele la fiecare trimestru — „opозиția conservatoare”. Acest proiect va însemna, totodată, o lovitură puternică dată d-lui Thiers, care, după ce l-a trimis pe colaboratorul său apropiat, d-l Duvergier de Hauranne, să participe la banchetele adeptilor reformei, a lucrat în taină la un proiect de reformă identic cu cel care urmează să fie propus acum de rivalul său Guizot și cu care voia să uimească cele două camere.

În general e probabil că la cameră se va face mult scandal, vor fi proteste, vociferări; nu cred însă că d-l Guizot ar avea să se teamă de ceva serios din partea credincioșilor săi 225.

Aceasta este situația în cercurile oficiale. Între timp banchetele adeptilor reformei și polemica dintre „National” și „Réforme” au continuat. Opoziția unită, adică centrul stînga (partidul d-lui Thiers), stînga (partidul d-lui Odilon Barrot) și „radicalii rezonabili” („National”), și-au ținut banchetele la

Castres, Montpellier, Neubourg și într-o serie de alte localități; ultrademocrații („Réforme”) au organizat banchetul la Chalon. Principalul vorbitor la banchetele de la Montpellier și Neubourg a fost d-l Garnier-Pagès, fratele binecunoscutului democrat cu același nume* decedat acum câțiva ani. Dar d-l Garnier-Pagès-junior nu seamănă nici pe departe cu frațele lui; la el nu găsești nici urmă din acea energie, acel curaj și acea principialitate neînduplecată care au asigurat fostului conducător al democrației din Franța o situație atât de proeminentă. La Neubourg d-l Garnier-Pagès-junior a făcut afirmații care dovedesc că el nu cunoaște cîtuși de puțin situația reală a societății, și în consecință nici mijloacele de a o îmbunătăți. În timp ce toată democrația de astăzi pornește de la faptul evident că societatea actuală este în mod ireparabil împărțită în două clase — burghezia, adică posesorii tuturor mijloacelor de producție și ai tuturor produselor, și proletariatul, care nu posedă nimic altceva decît munca sa, de pe urma căreia trăiește; că această din urmă clasă este asuprită din punct de vedere social și politic de cea dintîi; cu toate că în toate țările tendința recunoscută a democrațiilor de astăzi este trecerea puterii politice din mîinile burgheziei în cele ale clasei muncitoare, întrucît aceasta din urmă constituie imensa majoritate a poporului —, cu toate acestea, d-l Garnier are tupeul să afirme că nici nu există în realitate o împărțire a poporului în burghezie și clasă muncitoare, că aceasta este o invenție a d-lui Guizot, născocită numai din rea-credință ca să dezbinе poporul; că, contrar celor afirmate de Guizot, el consideră că toți francezii sînt *egali*, că toți duc aceeași viață și că, după părerea lui, în Franța nu există decît *cetățeni francezi*! După părerea d-lui Garnier-Pagès rezultă că monopolizarea tuturor uneltelor de producție în mîinile burgheziei, care lasă proletariatul la discreția legii economice a salariilor, reducînd partea care revine muncitorilor la o cantitate infimă de produse alimentare, este de asemenea o invenție a d-lui Guizot! După părerea lui, lupta înverșunată care se duce acum în toate țările civilizate din lume între muncă și capital, luptă ale cărei diferite faze sînt marcate prin crearea de coaliții, trade-unionuri, prin asasinat, răskoale și insurtecții sîngeroase, luptă a cărei realitate o atestă moartea proletarilor împușcați la Lyon, Preston, Langenbielau, Praga²³⁵, această luptă nu a avut alte baze decît o afirmație minci-

* — Étienne Joseph Louis Garnier-Pagès. — *Nota Red.*

noasă făcută de un profesor francez ! Ce alt înțeles pot avea cuvintele d-lui Garnier-Pagès : „Lăsați capitaliștii să continue monopolizarea tuturor forțelor de producție, lăsați muncitorul să continue să trăiască dintr-o leafulă de mizerie, dar dați-i în schimb suferințelor lui *titlu* de cetățean ? În anumite împrejurări și cu anumite restricții, d-l Pagès ar consimți, așadar, să acorde poporului dreptul de vot ; dar să nu-și închipuie că va profita vreodată de acest dar, votînd măsuri care să modifice în esență actualul mod de producție și de repartitie a bunurilor materiale și care, cu timpul, ar permite întregului popor să stăpînească forțele de producție ale țării și să se descotorosească de toți „patronii“ ! „Réforme“ a avut perfectă dreptate atunci cînd l-a numit pe acest onorabil domn un *burghez radical*.

După cum am mai spus, ultrademocrații nu au dat decît un singur banchet, dar acesta a fost într-adevăr grandios și a valorat cît o duzină de banchete ale partidului de coaliție. La banchetul de la Chalon-sur-Saône au luat parte peste două mii de cetățeni. Fuseseră invitați și cei de la ziarul „National“, dar, fapt foarte semnificativ, nu au venit. În consecință, reprezentanții ziarului „Réforme“ au fost stăpîni pe situație. D-l Ledru-Rollin, pe care „National“ îl consideră viitorul șef al partidului ultrademocrat, și-a asumat aici acest rol. El a explicat poziția sa și a partidului său, făcînd un strălucit expozeu al diferitelor faze prin care a trecut democrația franceză de la 1789 încoace. Apoi el a respins atacurile „National“-ului îndreptate împotriva sa și a atacat la rîndul său ziarul, propunînd un juriu format din democrați din toate ținuturile Franței — fiecare partid fiind reprezentat de un număr egal de persoane — care să rezolve diferendul dintre „Réforme“ și „National“.

„După ce — a spus el — va fi pusă la punct această chestiune internă, n-ar fi oare bine ca democrația franceză să intre în relații cu celelalte democrații ? În prezent își croiește drum în Europa o mișcare a tuturor dezmoșteniților, expuși mizeriei și foamei. A venit vremea să-i consolăm, să-i întărim, să intrăm în legătură cu ei. Să convocăm, așadar, un congres al democrațiilor tuturor națiunilor acum, după ce congresul regilor a eșuat ! Există în Europa o republică care chiar acum a asigurat pe teritoriul ei victoria democrației — aceasta este Elveția, o țară demnă să vadă întruniți pe pămîntul ei liber pe democrații tuturor națiunilor ! Cetățeni, permiteți-mi în încheiere să adaug la urarea mea : «pentru unitatea revoluției franceze» și o a doua urare : «pentru Unirea tuturor democrațiilor»“.

Această cuvîntare a stîrnit aplauze puternice, bine meritate de altfel. Ne-am bucurat din toată inima de succesul oratoric

al d-lui Ledru-Rollin de la Chalon, dar în același timp trebuie să protestăm împotriva unei expresii care i-a scăpat din ne-băgare de seamă și care, sîntem siguri, a fost spusă fără intenția de a jigni pe cineva. D-l Ledru-Rollin spune că a venit vremea ca democrații francezi să consoleze și să întărească pe toți muncitorii în suferință ai celorlalte națiuni. Sîntem siguri că democrații *nici unei țări* nu doresc consolare, indiferent de la cine ar veni ea. Ei admiră mîndria revoluționară a democraților francezi, dar își rezervă dreptul de a fi tot atît de mîndri și de independenți ca ei. Cei patru milioane de cartiști englezi sînt, fără îndoială, destul de destoinici ca să-și ducă singuri la bun sfîrșit misiunea. Sîntem bucuroși că democrația franceză se entuziasmează pentru ideea unui congres democrat și pentru o alianță între toate democrațiile, dar înainte de toate dorim o perfectă reciprocitate și egalitate. Orice alianță la baza căreia nu ar sta această egalitate, ar fi ea însăși antidemocratică. Noi cunoaștem însă prea bine sentimentele profund democratice ale celor de la ziarul „Réforme” pentru a ne îndoii că sînt întru totul de acord cu noi; dorim numai ca, în interesul cauzei noastre comune, să renunțe la anumite expresii care, departe de a exprima adevăratele lor sentimente, sînt o moștenire rămasă de pe cînd numai „National” reprezenta democrația franceză.

La același banchet d-l Flocon a rostit o cuvîntare înclinată „drepturilor omului și ale cetățeanului”. El a dat citire declarației drepturilor elaborate de Convenția națională²³⁶, declarație care, după cum a accentuat el, constituie pînă în ziua de astăzi chintesența adevăratelor principii democratice. Acestor principii, pe care le numește adevăratele principii franceze, el le-a opus actualul sistem al plutocrației, care-l situează pe om mai prejos decît animalele, căci, pe lîngă faptul că oameni există din belșug, ei costă mai mult decît pot da în natură atunci cînd munca lor nu este cerută. Acest sistem, el l-a numit, după țara în care a apărut pentru prima dată, sistemul englez.

„Și iată — a spus el — în timp ce sistemul englez este introdus în patria revoluției, poporul englez se străduiește să scuture de pe umerii săi jugul acestui sistem și înscrie pe stindardul lui glorioasa lozincă: «Libertate, egalitate, fraternitate!». Și va fi una din acele tragice fatalități, întîlnită nu o dată în istorie, dacă tocmai acea națiune care prima a adus lumii adevărul, și care acum s-a cufundat din nou în întuneric și ignoranță, va fi obligată să cerșească de la vecinii ei tradițiile revoluționare pe care ea însăși nu a fost în stare să le păstreze. Vom ajunge oare atît de departe? Nu, niciodată, atîta timp cît există democrați ca voi și în-

truniri ca aceasta ! Nu, noi nu vom sprijini nicidecum edificiul putred al acestor instituții engleze pe care englezii înșiși nu vor să le mai susțină ! (Exclamații : «Nu, nu !»). Așadar, apăra-ți corturile, Izraele ! Fiecare pentru credința lui ! Aici, de partea noastră, democrația cu cele 25.000.000 de proletari, pe care trebuie să-i elibereze și pe care-i salută cu numele de cetățeni, frați, oameni egali și liberi, dincolo, opoziția corcită cu monopolurile ei și cu aristocrația banului ! Ei vorbesc de reducerea censului la jumătate ; noi proclamăm drepturile omului și ale cetățeanului ! (Aplauze puternice și prelungite care se termină cu intonarea de către întreaga adunare a cîntecului «Chant du départ»²³⁷).

Regretăm că spațiul nu ne permite să redăm și alte cuvîntări rostite la acest banchet grandios și cu adevărat democrat.

În sfîrșit, ziarul „Réforme“ a silit ziarul „National“ să înceapă o *polemică* împotriva lui. Declarîndu-se de acord cu principiile enunțate de d-l Garnier-Pagès la banchetul de la Montpellier într-o alocuțiune închinată revoluției franceze, „Réforme“ a contestat în același timp dreptul unor oameni ca d-l Garnier, care a sacrificat interesele democrației d-lui Odilon Barrot și opoziției burgheze, de a acționa ca reprezentanți ai principiilor revoluției. Aceasta a provocat pînă la urmă un răspuns din partea „National“-ului, în care Ledru-Rollin a fost la rîndul său atacat. Principalele capete de acuzație împotriva „National“-ului erau : 1) sprijinul dat bastiliilor din jurul Parisului, prin care moștenirea revoluției era pusă sub controlul a 1.200 de tunuri ; 2) faptul că, în urmă cu un an, el a trecut sub tăcere broșura d-lui Carnot, în care acesta chema pe democrați să se alăture centrului stînga și stîngii și să sprijine promovarea cît mai rapidă a reprezentanților acestora în posturi de stat, să renunțe deocamdată la principii republicane și să facă agitație în favoarea extinderii dreptului de vot în limitele Cartei²³⁸. Cam în același timp d-l Garnier-Pagès-junior enunțase principii similare ; iar în însăși broșură se declara că ea nu exprimă opinia unui individ izolat, ci a unui partid din cameră. „Réforme“ a criticat atît cuvîntarea d-lui Garnier cît și broșura d-lui Carnot (fiul renumitului membru al Convenției și ministru de război republican *) și a încercat să provoace ziarul „National“ să facă o declarație. Dar acesta a continuat să tacă. „Réforme“ a arătat, pe bună dreptate, că politica propusă de ambii deputați nu urmărește altceva decît să pună cu totul partidul democrat sub controlul d-lor Thiers și Barrot și să-l desființeze ca partid de sine stătător ; 3) în timpul banchetelor în favoarea reformei, „National“ a dus în practică politica propusă de d-l Carnot ;

* — Lazar Nicolas Carnot. — *Nota Red.*

4) atacurile violente și defăimătoare ale ziarului „National” împotriva comuniștilor, fără a propune în schimb nici un remediu efectiv sau practic pentru a alina suferințele oamenilor muncii.

Disputa a durat cel puțin o săptămână. În cele din urmă, cei de la „National” au renunțat la lupta nu prea demnă pe care au dus-o. Ei au suferit de fiecare dată un eșec, dar, pentru a-și ascunde înfrângerea, au acceptat în cele din urmă propunerea d-lui Ledru de a se constitui un juriu democrat.

Nu putem decât să ne declarăm pe deplin de acord cu atitudinea adoptată de „Réforme” în această chestiune. Ea a salvat onoarea, independența și forța democrației franceze ca partid de sine stătător. A susținut principiile revoluției, care erau amenințate de atitudinea ziarului „National”. A apărat drepturile clasei muncitoare atunci când ele erau încălcate de burghezie. A demascat pe acei burghezi radicali care ar vrea să facă poporul să creadă că nu există asuprire de clasă, care nu vor să vadă că în societatea modernă are loc un cumplit război civil între clase și care nu oferă muncitorilor decât vorbe goale. Prin faptul că a continuat lupta pînă a reușit să silească arogantul ei adversar să rupă tăcerea, să șovăie, să-și retracteze afirmațiile, să dea explicații și, în cele din urmă, să bată în retragere, „Réforme” a servit cu succes cauza democrației.

Scris de F. Engels la începutul
lunii ianuarie 1848

Publicat în
ziarul „The Northern Star”
nr. 533 din 8 ianuarie 1848,
cu mențiunea redacției :
*„De la corespondentul
nostru din Paris”*

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba engleză

Friedrich Engels

Legea excepțională cu privire la Irlanda și cartiștii ²³⁹

Miercurea trecută a intrat în vigoare legea excepțională cu privire la Irlanda. Lordul-locotenent nu a întârziat să profite de puterile despotice cu care l-a investit această nouă lege; în tot cuprinsul comitatelor Limerick și Tipperary precum și în mai multe baronii din comitatele Clare, Waterford, Cork, Rascommon, Leitrim, Cavan, Longford și din *Comitatul regelui* ²⁴⁰ a fost introdusă legea excepțională.

Rămîne de văzut ce efect va avea această măsură odioasă, în această privință cunoaștem de pe acum părerea clasei în interesul căreia a fost luată această măsură, adică părerea proprietarilor funciari irlandezi. Ei declară în mod public, prin organele lor de presă, că acest efect va fi nul. Și pentru a obține acest rezultat, o țară întreagă este pusă sub stare de asediu! Pentru a obține acest rezultat, ^{9/10} din reprezentanții irlandezi din parlament și-au renegat țara!

Este un fapt stabilit. Dezertarea a luat un caracter general. Cu ocazia discutării legii, însăși în familia lui O'Connell s-a produs o sciziune; John și Maurice, cei doi fii ai defunctului „*eliberator*” *, au rămas credincioși patriei lor, în timp ce vărul lor, Morgan O'Connell, nu numai că a votat pentru legea excepțională, dar în mai multe rînduri a luat chiar cuvîntul în favoarea ei. Numai 18 deputați au votat pentru respingerea necondiționată a legii; numai 20 au votat pentru amendamentul d-lui Wakley, deputat cartist al unei periferii a Londrei, care a cerut ca această lege excepțională să fie însoțită de măsuri speciale pentru atenuarea cauzelor care duc la comiterea crimelor a căror reprimare se propunea. Să nu se uite că printre acești 18 și 20 de votanți 4 sau 5 erau radicali

* — Daniel O'Connell. — *Nota Red.*

englezi și 2 irlandezi care reprezentau localități engleze; astfel că, din cei 100 de deputați pe care Irlanda îi are în parlament, numai o duzină s-au opus în mod serios acestei legi!

De la moartea lui O'Connell era prima discuție privind o chestiune irlandeză importantă. Ea trebuia să hotărască cine să treacă în fruntea Irlandei în locul marelui agitator. Pînă la deschiderea parlamentului, d-l John O'Connell fusese recunoscut în Irlanda în mod tacit ca succesor al tatălui său. De îndată ce a pornit însă discuția, a devenit imediat limpede că el nu era în stare să conducă partidul; pe de altă parte, d-l John O'Connell a găsit un rival de temut în persoana lui Feargus O'Connor. Șeful democraților, același despre care Daniel O'Connell spusese: „Îl cedăm bucuroși pe d-l Feargus O'Connor cartiștilor englezi”, acest om s-a plasat dintr-un singur salt în fruntea partidului irlandez. El a fost acela care a propus respingerea necondiționată a legii excepționale, el a fost acela care a știut să strîngă în jurul lui întreaga opoziție; el a fost acela care i-a cerut să se opună fiecărei clauze, întîrziind pe cît posibil votarea; el a fost acela care a sintetizat în discursurile sale toate argumentele opoziției împotriva legii; în sfîrșit, el a fost acela care, pentru prima oară de la 1835 încoace, a reinnoit moțiunea privitoare la revocarea *uniunii*²⁴¹, moțiune pe care nici un membru irlandez al parlamentului n-ar fi propus-o.

Deputații irlandezi l-au acceptat cu destulă neplăcere pe O'Connor ca șef. În străfundul sufletului lor, ei nu sînt decît niște whigi și de aceea le repugnă energia democratică a d-lui O'Connor. El nu le va mai permite să folosească agitația pentru revocarea uniunii ca să-i răstoarne pe tory-i în folosul whigilor, nici să uite pînă și numele de „Repeal” de îndată ce își vor fi atins scopul. Dar deputații irlandezi, partizani ai revocării, nu se pot lipsi în nici un caz de un șef ca O'Connor, și, deși ei încearcă să submineze popularitatea sa care renaște în Irlanda, în parlament ei sînt obligați să se supună conducerii sale.

După închiderea sesiunii parlamentului, O'Connor va face probabil o călătorie prin Irlanda pentru a înviora agitația în favoarea revocării uniunii și pentru a întemeia partidul cartist irlandez. Nu există nici o îndoială că, dacă O'Connor va realiza acest proiect, va fi în mai puțin de șase luni în fruntea poporului irlandez. Întrunind atunci în mîna sa conducerea

democrației celor trei regate, el va ocupa o poziție pe care nici un agitator, nici măcar O'Connell, n-a avut-o înaintea lui.

Lăsăm în seama cititorilor noștri să aprecieze importanța acestei alianțe viitoare între popoarele celor două insule. Democrația britanică, după ce-și va completa rîndurile cu două milioane de irlandezi curajoși și entuziaști, va înainta cu mult mai repede, iar sărmana Irlandă va face, în sfîrșit, un important pas înainte pe calea eliberării ei.

Scris de F. Engels
la 4 ianuarie 1848

Publicat în ziarul „La Réforme“
din 8 ianuarie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba franceză

Friedrich Engels

Feargus O'Connor și poporul irlandez

În primul număr al ziarului „Northern Star” din 1848 a apărut un manifest adresat poporului irlandez de *Feargus O'Connor*, cunoscutul lider al cartiștilor englezi și reprezentant al acestora în parlament, apel pe care spațiul restrîns nu ne permite să-l reproducem, dar care merită a fi citit în întregime și însușit de fiecare democrat.

Considerăm însă de datoria noastră să nu-l trecem sub tăcere. Consecințele acestui manifest energic adresat poporului irlandez nu vor întârzia să se facă simțite în cel mai înalt grad. Feargus O'Connor, originar și el din Irlanda, protestant, campionul și de mai bine de 10 ani conducătorul mării mișcări muncitorești din Anglia, trebuie considerat de acum încolo și ca adevăratul conducător al repealerilor irlandezi, precum și al adepților reformei. El este mai îndreptățit ca oricine să poarte acest titlu datorită felului cum a combătut în Camera comunelor mîrșava „lege excepțională cu privire la Irlanda”, recent adoptată, după cum agitația pentru cauza Irlandei pe care o face neînterupt de atunci dovedește că tocmai Feargus O'Connor este omul de care are nevoie Irlanda.

Bunăstarea milioanelor de irlandezi este propria lui cauză, *pentru el* Repeal-ul — desființarea uniunii, adică dobîndirea unui parlament irlandez de sine stătător — nu este o vorbă goală, nu este un paravan în dosul căruia el și prietenii lui să pună mîna pe slujbe și să se căpătuiască.

În manifestul său, el arată că timp de 13 ani poporul irlandez s-a lăsat dus de nas și tras pe sfoară, cu ajutorul cuvîntului „Repeal”, de Daniel O'Connell, acest prestidigitator politic.

El pune în adevărata lumină comportarea lui John O'Connell, care a preluat moștenirea politică a tatălui său și sacrifică, ca și acesta, milioane de irlandezi creduli pentru profiturile și speculațiile lui personale ; toată frazeologia debitată de O'Connell în „Sala Harmony”²⁴⁹ din Dublin și toate asigurările sale fărnice nu vor fi în stare să spele rușinea de care s-a acoperit în trecut, dar mai ales acum în Camera comunelor cu ocazia dezbaterilor în legătură cu „legea excepțională cu privire la Irlanda”.

Poporului irlandez i se vor deschide, și trebuie să i se deschidă, în cele din urmă, ochii. Atunci va da cu piciorul în toată clica de așa-ziși repealeri, care în dosul acestui paravan rîde satisfăcută mîngîindu-și punga cu bani ; cea mai puternică lovitură o va primi însă John O'Connell, acest papistaș fanatic și șarlatan politic.

Dacă conținutul manifestului s-ar reduce la atît, nu l-am fi menționat în mod special.

El are însă o semnificație mult mai mare. Căci Feargus O'Connor nu vorbește în manifest numai ca irlandez, ci în special în calitate de democrat englez, în calitate de cartist.

El demonstrează poporului irlandez, într-un limbaj accesibil celei mai obtuze minți, necesitatea de a lupta fără precupețire, în strînsă unire cu clasa muncitoare din Anglia, cu cartiștii, în vederea înfăptuirii celor 6 puncte ale „Cartei poporului” (parlament ales în fiecare an, vot universal, vot secret, dreptul de eligibilitate indiferent de avere, retribuirea reprezentanților poporului, stabilirea circumscripțiilor electorale în funcție de numărul locuitorilor). Abia după ce vor fi cucerite aceste 6 puncte, realizarea „Repeal”-ului ar putea fi de folos Irlandei.

O'Connor mai arată că, după cum muncitorii englezi au cerut mai înainte, într-o petiție semnată de 3.500.000 de oameni²⁴⁹, dreptate pentru Irlanda, tot așa și acum cartiștii englezi protestează în numeroase petiții împotriva „legii excepționale cu privire la Irlanda” și că, în sfîrșit, în Anglia ca și în Irlanda clasele oprimate trebuie să lupte împreună, să izbîndească împreună, sau să sufere mai departe împreună sub apăsarea aceleiași jug și aceleiași mizerii, să fie deopotrivă la cheremul privilegiatei clase capitaliste dominante.

Fără îndoială că de acum încolo masa poporului irlandez se va alătura tot mai mult cartiștilor englezi și va acționa

împreună cu ei după un plan comun. În felul acesta va fi grăbită victoria democraților englezi și totodată eliberarea Irlandei. Iată semnificația manifestului lui O'Connor către poporul irlandez.

Scris de F. Engels la începutul
lunii ianuarie 1848

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 3 din 9 ianuarie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Karl Marx

Discurs asupra liber-schimbismului,

*rostit la ședința publică de la 9 ianuarie 1848²⁴⁴
a Asociației democratice din Bruxelles*

Domnilor !

Abrogarea legilor cerealelor în Anglia reprezintă cea mai mare victorie pe care a reperat-o, în secolul al XIX-lea, liber-schimbismul. În toate țările în care fabricanții vorbesc de liber-schimbism, ei au în vedere mai cu seamă liberul-schimb al cerealelor și al materiilor prime în general. A percepe taxe vamale protecționiste la cereale străine e o infamie ; înseamnă a specula asupra înfometării poporului.

Piine ieftină, salarii mari, cheap food, high wages — iată unicul scop pentru care adepții liber-schimbismului au cheltuit în Anglia milioane, iar entuziasmul lor a și contaminat pe confrății lor de pe continent. În general, cei care doresc liber-schimbismul, îl doresc în vederea îmbunătățirii situației clasei muncitoare.

Dar curios lucru ! Poporul, căruia urmează să i se procure cu orice preț piine ieftină, e foarte ingrat. Piinea ieftină este tot atât de rău famată în Anglia pe cât este de rău famată guvernarea ieftină în Franța. Poporul vede în oameni plini de abnegație de soiul lui Bowring, Bright & Co. pe cei mai aprigi dușmani ai lui, pe ipocriții cei mai nerușinați.

Toată lumea știe că lupta dintre liberali și democrați se numește în Anglia lupta dintre liber-schimbști și cartiști.

Să vedem acum în ce fel liber-schimbștii englezi au dovedit poporului sentimentele nobile de care sînt însuflețiți.

Iată ce au spus ei muncitorilor din fabrici :

Taxa percepută la cereale este un impozit pe salariu ; impozitul acesta îl plătiți latifundiarilor, acestor aristocrați medievali ; dacă situația voastră e jalnică, aceasta este consecința scumpetei alimentelor de primă necesitate.

La rîndul lor, muncitorii i-au întrebat pe fabricanți : cum se face că în decursul ultimilor treizeci de ani, în care industria noastră s-a dezvoltat cel mai mult, salariul nostru a scăzut într-o proporție mult mai mare decît s-a urcat prețul cerealelor ?

Impozitul pe care, după cum pretindeți voi, îl plătim proprietarilor funciari se ridică pe cap de muncitor la vreo 3 pence pe săptămînă ; totuși salariul țesătorului manual a scăzut, din 1815 pînă în 1843, de la 28 de șilingi pe săptămînă la 5 șilingi ; iar salariul țesătorului în atelierele mecanizate a fost redus din 1823 pînă în 1843 de la 20 de șilingi pe săptămînă la 8 șilingi.

În tot acest timp, impozitul pe care i l-am plătit proprietarului funciar nu a fost niciodată mai mare de 3 pence. Iar în 1834, cînd pîinea s-a ieftinit foarte mult și afacerile au mers bine, ce ne-ați spus ? — Dacă sînteți nenorociți, e din cauză că faceți prea mulți copii, din cauză că sînt mai productive căsniciile voastre decît meseria voastră !

Acestea sînt propriile voastre cuvinte cu care ne-ați răspuns atunci, iar apoi v-ați dus și ați fabricat noi legi pentru asistența săracilor și ați construit casele de muncă, aceste bastilii ale proletarilor.

La care fabricanții au ripostat :

Aveți dreptate, domnilor muncitori, nu numai prețul grînelor, dar și concurența dintre muncitorii care caută de lucru determină nivelul salariului.

Dar țineți seama de un lucru, anume că pămîntul nostru e format numai din stînci și din bancuri de nisip. Doar nu vă închipuiți că grînele se pot cultiva în ghivece de flori ! Dacă însă, în loc de a risipi capitalul nostru și munca noastră pe un pămînt absolut sterp, am renunța la agricultură pentru a ne ocupa exclusiv de industrie, atunci întreaga Europă ar renunța la fabricile ei, iar Anglia ar deveni un singur mare oraș industrial, avînd tot restul Europei ca grînar.

În timp ce le vorbește astfel propriilor săi muncitori, fabricantul este interpelat de micul negustor care îi spune :

Dacă abrogăm legile cerealelor, vom ruina, ce-i drept, agricultura noastră, dar nu vom sili prin aceasta celelalte țări să se aprovizioneze din fabricile noastre și să renunțe la ale lor.

Care va fi urmarea ? Eu voi pierde clientela pe care o am acum la țară, iar comerțul intern își va pierde piețele.

Fabricantul, întorcînd spatele muncitorilor, îi răspunde negustorului : cit despre asta, lăsați-o în seama noastră. Taxele

la cereale o dată desființate, vom obține din străinătate cereale mai ieftine. Pe urmă vom reduce salariile, în timp ce ele se vor urca în celelalte țări care ne vor aproviziona cu grâne.

În felul acesta, în afară de toate celelalte avantaje de care ne bucurăm, îl vom avea și pe acela al unor salarii mai reduse și astfel vom sili, fără îndoială, continentul să cumpere de la noi.

Dar acum se amestecă în discuție și arendașul și muncitorul agricol.

Dar noi, strigă ei, noi ce ne facem ?

Să subscriem și noi condamnarea la moarte a agriculturii de pe urma căreia trăim ? Să tolerăm ca să ni se smulgă pământul de sub picioare ?

Drept răspuns, Anti-corn-law-league * s-a mulțumit să inițieze un concurs cu premii pentru cele mai bune trei lucrări despre influența salutară asupra agriculturii engleze pe care ar avea-o abrogarea legilor cerealelor.

Premiile acestea au fost atribuite d-lor Hope, Morse și Greg, ale căror lucrări au fost răspândite la țară în mii de exemplare.

Unul dintre laureați s-a străduit să dovedească că nici arendașul și nici muncitorul agricol nu vor păgubi din cauza importului liber de cereale din străinătate, ci numai proprietarul funciar. Arendașului englez, exclamă el, nu trebuie să-i fie teamă de abrogarea legilor cerealelor, deoarece nici o țară nu poate să producă cereale de o calitate atât de bună și la un preț atât de ieftin ca Anglia.

De aceea, chiar dacă prețul grâului ar scădea, nu voi ați fi păgubiți, căci această scădere ar atinge doar renta, care s-ar micșora, și nicidecum profitul industrial și salariile, care ar rămâne aceleași.

Al doilea laureat, d-l Morse, susține, dimpotrivă, că prețul cerealelor se va urca în urma abrogării legilor cerealelor. El își dă toată osteneala să demonstreze că niciodată taxele vamale protecționiste nu au putut asigura cerealelor un preț remuneratoriu.

În sprijinul afirmației sale, el menționează faptul că, oride câte ori se importau cereale din străinătate, prețul cerealelor se ridica simțitor în Anglia, iar atunci când se importa puțin, el scădea considerabil. Laureatul uită că nu importul era cauza prețului ridicat, ci prețul ridicat era cauza importului.

* — Liga pentru abrogarea legilor cerealelor. — *Nota Trad.*

Contrar colaureatului său, el afirmă că orice urcare a prețului cerealelor este în avantajul arendașului și al muncitorului, și nu al proprietarului funciar.

Al treilea laureat, d-l Greg, un mare fabricant, a cărui carte se adresează clasei marilor arendași, nu putea să debiteze asemenea nerozii. Limbajul său e mai științific.

El admite că legile cerealelor contribuie la creșterea rentei numai în măsura în care ele determină urcarea prețului cerealelor, urcare care este provocată numai de faptul că ele silesc capitalul să se îndrepte spre pământuri de calitate inferioară, ceea ce se explică în modul cel mai simplu.

Pe măsură ce crește populația și nu se pot importa cereale din străinătate, trebuie să se recurgă la valorificarea unor terenuri mai puțin fertile, a căror cultivare implică o cheltuială mai mare și ale căror produse sînt, prin urmare, mai scumpe.

Cerealele fiind foarte cerute, firește că prețul se va orienta după acela al produselor pământurilor care cer cele mai mari cheltuieli. Diferența dintre acest preț și cheltuielile de producție ale pământurilor mai bune constituie tocmai renta.

Dacă, prin urmare, prețul cerealelor și, în consecință, renta scad din cauza abrogării legilor cerealelor, aceasta se datorește faptului că pământurile de calitate inferioară nu mai sînt cultivate. Prin urmare, scăderea rentei atrage inevitabil după sine ruinarea unei părți dintre arendași.

Aceste observații erau necesare pentru a înțelege ce spune d-l Greg.

Micii arendași, spune dînsul, care nu vor mai putea să se ocupe cu agricultura, vor găsi un refugiu în industrie. În ceea ce privește pe marii arendași, ei vor fi mai cîștigați. Sau proprietarii funciari vor fi siliți să le vîndă foarte ieftin pământurile lor, sau contractele de arendă pe care le vor încheia cu dînșii vor fi pe termene foarte lungi. Aceasta le va permite să investească în pământ capitaluri mari, să folosească în mai mare măsură mașini, să facă uz într-o măsură mai mică de munca manuală, care de altfel va fi mai ieftină datorită scăderii generale a salariilor, consecință imediată a abrogării legilor cerealelor.

Doctorul Bowring a dat tuturor acestor argumente o consacrare religioasă, exclamînd cu ocazia unei întruniri publice : „Iisus Hristos este liber-schimbismul ; liber-schimbismul este Iisus Hristos !”.

Se înțelege că toată această ipocrizie nu contribuie să facă mai puțin amară pîinea ieftină pentru muncitori.

De altfel, cum ar fi putut muncitorii să aibă încredere în filantropia subită a fabricanților, a acelorași oameni care nu au încetat lupta împotriva legii pentru ziua de muncă de zece ore, lege care prevede reducerea zilei de muncă a muncitorului de fabrică de la douăsprezece ore la zece ore ? ! ²⁴⁵

Ca să vă puteți face o idee despre filantropia fabricanților, vă reamintesc, domnilor, regulamentele introduse în toate fabricile.

Fiecare fabricant are un adevărat cod penal pentru uzul său privat în care sînt fixate amenzi pentru toate infracțiunile comise în mod voluntar sau involuntar ; de pildă, muncitorul va plăti atît și atît dacă are ghinionul să se așeze pe scaun, dacă șoptește, vorbește și rîde, dacă întîrzie cîteva minute sau dacă se strică o piesă de la mașină, dacă produsele pe care le furnizează nu sînt de calitatea stabilită etc. etc. Amenzile sînt întotdeauna mai mari decît paguba reală pricinuită de muncitor. Pentru a-i înlesni cît mai mult muncitorului să se facă pasibil de amenzi, ceasul fabricii este pus să avanseze, se dau materii prime proaste din care el să fabrice produse bune. Maistrul este destituit dacă nu este destul de priceput în a face să sporească cazurile de infracțiuni.

Vedeți, domnilor, că această legislație privată este anume creată ca să genereze infracțiunile, iar infracțiunile servesc pentru a stoarce bani. Astfel fabricantul uzează de toate mijloacele pentru a reduce salariul nominal și pentru a exploata chiar și întîmplările asupra cărora muncitorul nu e stăpîn.

Acești fabricanți nu sînt alții decît filantropii care vor să-i convingă pe muncitori că ar fi în stare să cheltuiască sume enorme numai și numai pentru a îmbunătăți soarta muncitorilor.

Așadar, pe de o parte, cu ajutorul regulamentelor de fabrică, ei ciuntesc salariul muncitorului în modul cel mai meschin, iar pe de altă parte își impun sacrificiile cele mai grele ca să-l facă să se urce cu ajutorul Ligii pentru abrogarea legilor cerealelor.

Ei ridică cu mari cheltuieli palate în care Liga să-și instaleze, ca să zicem așa, sediul ei oficial, trimit o armată de apostoli în toate colțurile Angliei ca să propovăduiască religia liber-schimbismului, tipăresc și distribuie gratuit mii de broșuri ca să lămurească pe muncitori asupra propriilor lor interese, cheltuiesc sume enorme ca să cîștige presa de partea

lor, organizează un vast aparat administrativ care să conducă mișcarea liber-schimbistă și uzează de toată elocința lor la întrunirile publice. La una dintre aceste întruniri, un muncitor a strigat :

„Dacă latifundiarii ar vinde oasele noastre, voi, fabricanții, ați fi cei dintii care le-ați cumpăra, ca să le duceți la moară și să faceți făină din ele”.

Muncitorii englezi au înțeles foarte bine semnificația luptei dintre proprietarii funciari și fabricanți. Ei știu prea bine că se urmărește scăderea prețului pîinii pentru a se reduce salariile și că profitul industriașului va spori în aceeași proporție în care va scădea renta.

În această privință, Ricardo, apostolul liber-schimbistilor englezi, cel mai distins economist al secolului nostru, este întru totul de acord cu muncitorii.

În celebra sa lucrare de economie politică, el spune :

„Dacă, în loc de a produce cereale la noi în țară, am descoperi o piață nouă de pe care să ni le putem procura mai ieftin, salariile ar scădea și profiturile ar crește. Scăderea prețului produselor agricole reduce nu numai salariile muncitorilor agricoli, ci și pe cele ale muncitorilor din industrie sau ale lucrătorilor din comerț”²⁴⁶.

Și să nu credeți, domnilor, că pentru un muncitor este totuna dacă primește numai patru franci ca urmare a ieftenirii cerealelor în loc să primească cinci franci ca mai înainte.

Nu a scăzut oare mereu salariul său în raport cu profitul ? Și nu este oare limpede că situația sa socială s-a înrăutățit în raport cu aceea a capitalistului ? Pe deasupra el pierde în mod efectiv.

Atîta timp cît prețul grînelor era mai mare și salariul de asemenea, era suficient să facă puțină economie la consumul pîinii ca să-și poată satisface și alte nevoi. Însă, de îndată ce prețul pîinii și prin urmare și salariul se reduc considerabil, el nu mai poate economisi nimic la pîine ca să-și cumpere alte lucruri.

Muncitorii englezi au dat a înțelege liber-schimbistilor că nu se lasă înșelați de făgăduielile și de minciunile lor, iar dacă li s-au alăturat totuși în lupta împotriva proprietarilor funciari au făcut-o numai pentru a distruge ultimele rămășițe ale feudalismului și a avea de-a face cu un singur dușman. Muncitorii nu s-au înșelat în socotelile lor ; căci proprietarii funciari, ca să se răzbune împotriva fabricanților, au făcut cauză comună cu muncitorii pentru a impune legea zilei de muncă de zece ore, cerută de aceștia din urmă zadarnic de

treizeci de ani și votată imediat după abrogarea legilor cerealelor.

Dacă, la congresul economiștilor *, doctorul Bowring a scos din buzunar o listă lungă ca să arate câte vite, șunci, păsări, cîtă slănină etc. au fost importate în Anglia pentru a fi consumate, cum pretinde dînsul, de muncitori, el a uitat însă, din păcate, să spună că tot atunci muncitorii din Manchester și din alte orașe industriale au fost aruncați pe drumuri din pricina crizei care începea.

În principiu, în economia politică nu este permis să iei cifrele unui singur an și să deduci din ele legi generale. Trebuie luată întotdeauna media a șase sau șapte ani, perioadă în care industria modernă trece prin diferitele faze de prosperitate, supraproducție, stagnare, criză, încheindu-și ciclul inevitabil.

Fără îndoială că, atunci cînd scade prețul tuturor mărfurilor — ca o consecință necesară a liberului-schimb —, îmi pot procura cu un franc mult mai multe lucruri decît înainte. Iar francul muncitorului valorează tot atît cît al altuia. Prin urmare, liberul-schimb va fi foarte avantajos pentru muncitor. Numai că chestiunea prezintă un mic inconvenient, anume că muncitorul, înainte de a schimba francul său contra mărfuri, a trebuit să schimbe munca sa contra capital. Dacă la acest schimb ar primi întotdeauna pentru aceeași muncă francul menționat, iar prețul celorlalte mărfuri ar scădea, el ar ieși întotdeauna cu cîștig din această tranzacție. Greutatea nu constă în a dovedi că, atunci cînd prețul mărfurilor scade, voi obține cu aceiași bani mai multe mărfuri.

Economiștii se referă întotdeauna la prețul muncii în momentul cînd el este schimbat contra altor mărfuri, dar fac cu totul abstracție de momentul în care munca se schimbă contra capital.

Cînd va fi nevoie de mai puține cheltuieli pentru a pune în mișcare mașina producătoare de mărfuri, atunci lucrurile necesare pentru întreținerea acestei mașini care se numește muncitor vor costa și ele mai puțin. Cînd toate mărfurile se ieftinesc, atunci și munca, care este la rîndul ei o marfă, va avea un preț scăzut, și, precum vom vedea mai departe, această marfă, munca, se ieftinește relativ mult mai mult decît celelalte mărfuri. Dacă muncitorul va continua să se bizuie pe

* Vezi acest congres în volumul de față, pag. 292—296 și 300—309.
— *Nota Red.*

argumentele economiştilor, el va constata că în buzunarul lui francul s-a topit și că nu i-au mai rămas decât cinci bănuți.

La aceasta economiștii vor răspunde : ei da, recunoaștem că concurența dintre muncitori, care sub regimul liber-schimbismului firește că nu va fi mai redusă, nu va întârzia să pună de acord salariile cu nivelul scăzut al prețurilor mărfurilor. Pe de altă parte însă, acest preț redus al mărfurilor va prilejui o creștere a consumului ; consumul sporit va face necesar o producție mai mare, care va atrage după sine o cerere mai mare de mînă de lucru, iar această cerere mai mare de mînă de lucru va fi urmată de o urcare a salariilor.

Toată această argumentare se reduce la următoarele : liber-schimbismul face să crească forțele productive. Cînd industria este în creștere, cînd avuția, forțele productive, într-un cuvînt capitalul productiv, sporește cererea de mînă de lucru, atunci se urcă și prețul muncii și în consecință și salariul. Sporirea capitalului este condiția cea mai favorabilă pentru muncitor. Aceasta nu se poate contesta. Dacă capitalul rămîne staționar, industria nu va rămîne staționară, ci va regresa, și, în cazul acesta, prima victimă va fi muncitorul. El va fi distrus înaintea capitalistului. Iar în cazul cînd capitalul sporește, adică, după cum am spus, în cazul cel mai bun pentru muncitor, care va fi soarta acestuia ? El va fi de asemenea distrus. Sporirea capitalului productiv implică acumularea și concentrarea capitalurilor. Centralizarea capitalurilor are ca urmare o mai mare diviziune a muncii și o folosire mai largă a mașinilor. O mai mare diviziune a muncii distruge specializarea muncitorului și, înlocuind-o printr-o muncă pe care o poate îndeplini oricine, face să crească concurența dintre muncitori.

Concurența aceasta devine cu atît mai mare, cu cît diviziunea muncii îl pune pe muncitor în situația de a îndeplini singur munca a trei oameni. Mașinile duc într-o măsură și mai mare la același rezultat. Sporirea capitalului productiv, silindu-i pe capitaliștii industriali să sporească mereu mijloacele de producție, ruinează pe micii industriași și îi aruncă în rîndurile proletariatului. Apoi, prin faptul că dobînda scade pe măsură ce se acumulează capitalurile, micii rentieri, care nu mai pot trăi din rentă, vor fi siliți să se îndrepte spre industrie și astfel să mărească numărul proletarilor.

În sfîrșit, cu cît capitalul productiv sporește, cu atît mai mult el este silit să producă pentru o piață ale cărei necesități nu le cunoaște, cu atît mai mult producția depășește con-

sumul, cu atît mai mult oferta forțează cererea și, în consecință, crizele sînt mai intense și mai frecvente. Fiecare criză grăbește însă, la rîndul ei, centralizarea capitalurilor și în-groașă rîndurile proletariatului.

Deci, pe măsură ce sporește capitalul productiv, sporește și concurența dintre muncitori, și anume într-o proporție mult mai mare. Retribuția muncii scade pentru toți, iar povara muncii devine mai grea pentru unii.

În 1829, la Manchester, existau 1.088 de filatori, care lucrau în 36 de fabrici. În 1841 rămăseseră numai 448 și aceștia deserveau cu 53.353 mai multe fusuri decît cei 1.088 de muncitori în 1829. Dacă munca manuală ar fi crescut în aceeași măsură ca forța productivă, numărul muncitorilor ar fi trebuit să crească la 1.848 ; prin urmare, perfecționările tehnice au lăsat fără lucru 1.100 de muncitori.

Știm dinainte ce vor răspunde economiștii. Acești oameni rămași fără lucru, vor spune ei, vor găsi altă ocupație. D-l dr. Bowring nu s-a putut abține să repete acest argument la congresul economiștilor. Dar nici nu s-a putut abține să se contrazică el însuși.

În 1835 d-l dr. Bowring a rostit în Camera comunelor un discurs în legătură cu cei 50.000 de țesători din Londra care de o bună bucată de timp erau muritori de foame, fără să poată găsi acea nouă ocupație promisă de adepții liber-schimbismului.

Redăm mai jos pasajele cele mai pregnante ale discursului rostit de d-l dr. Bowring :

„Mizeria în care trăiesc țesătorii manuali — spune dînsul — este soarta inevitabilă a tuturor acelor care se îndeletnicesc cu o muncă care se învață ușor și care poate fi înlocuită în orice moment cu mijloace mai ieftine. Deoarece în asemenea cazuri concurența dintre muncitori e deosebit de mare, o scădere cît de mică a cererii provoacă o criză. Țesătorii manuali se află oarecum la limita existenței omenesti. Încă un pas și existența lor devine imposibilă. Cea mai mică zguduire ajunge să-i ducă la pieire. Progresele tehnicii, care suprimă tot mai mult munca manuală, sînt inevitabil întovărășite în epocile de tranziție de multe suferințe temporare. Bunăstarea națională nu poate fi dobîndită decît cu prețul unor suferințe individuale. În industrie, progresul are loc întotdeauna pe seama celor care rămîn în urmă, iar dintre toate invențiile aceea a războiului mecanic de țesut apasă cel mai greu asupra destinului țesătorilor manuali. Țesătorul manual a și fost eliminat de la fabricarea multor articole care se lucrau cu mîna, dar el va mai fi eliminat și în viitor de la fabricarea multor altor articole care azi se mai lucrează încă cu mîna”.

„Dețin — spune el mai departe — o corespondență dintre guvernatorul general al Indiilor orientale și Compania Indiilor orientale. Această corespondență se referă la țesătorii din districtul Dakka. Guvernatorul spune

În scrisorile sale : acum cîțiva ani, Compania Indiilor orientale cumpăra 6.000.000—8.000.000 de bucăți de stambă fabricate cu războaiele de mînă din țară. Cererea a scăzut treptat, pînă s-a redus cam la 1.000.000 de bucăți.

În momentul de față cererea a încetat aproape cu totul. Mai mult. Prin 1800 America de Nord importa din Indii aproape 800.000 de bucăți de stambă. În 1830 abia dacă a mai importat 4.000 de bucăți. În sfîrșit, în 1800 s-au trimis 1.000.000 de bucăți de stambă în Portugalia. În 1830 Portugalia nu a mai primit decît 20.000 de bucăți.

Rapoartele privind mizeria țesătorilor indieni sînt îngrozitoare ; și care a fost cauza acestei mizerii ?

Existența pe piață a produselor englezești, fabricarea acestui articol cu ajutorul războiului de țesut mecanic. Un foarte mare număr de țesători a pierit de foame. Ceilalți au trecut la alte munci, în special la munci rurale. Cine nu-și schimba ocupația își semna condamnarea la moarte. În momentul de față, districtul Dakka este inundat de fire și țesături englezești. De asemenea muselina de Dakka, renumită în toată lumea pentru frumusețea și rezistența țesăturii ei, a dispărut complet din cauza concurenței mașinilor engleze. Cred că cu greu se vor găsi, în decursul întregii istorii a comerțului, suferințe asemănătoare aceloră pe care au trebuit să le suporte clase sociale întregi din Indiile orientale*.

Discursul d-lui dr. Bowring este cu atît mai remarcabil, cu cît faptele arătate de d-sa sînt adevărate, pe cînd frazele în care se străduiește să le învăluiească se caracterizează prin acea ipocrizie proprie tuturor perorațiilor adepților liber-schimbismului. El prezintă pe muncitorii ca pe niște mijloace de producție care trebuie să fie înlocuite prin alte mijloace de producție, mai ieftine, și se preface că vede în ramura de muncă despre care vorbește o ramură cu totul specială, iar în mașina care i-a înlăturat pe țesători de asemenea o mașină cu totul specială. El uită că nu există muncă manuală care să nu poată avea într-o bună zi aceeași soartă ca țesătoria.

„Scopul permanent și tendința oricărei perfecționări a tehnicii constă în a se dispensa cu totul de munca omului sau în a reduce prețul ei, înlocuind pe muncitorul adult cu femeii și copiii sau punînd un muncitor necalificat în locul unuia calificat. În majoritatea filaturilor mecanice de ață (Wassergarn), în englezește throstle-mills, filatul este efectuat în întregime de către fete de 16 ani și chiar mai mici. Introducerea selfactorului Jeny în locul mule-ei de mînă Jeny a avut drept consecință concedierea majorității filatorilor, în locul lor rămînînd copii și tineri”.

Aceste cuvinte, rostite de d-l dr. Ure³⁴⁷, cel mai înflăcărat liber-schimbist, sînt menite să completeze mărturisirile d-lui dr. Bowring. D-l Bowring vorbește despre unele suferințe individuale, însă spune totodată că aceste suferințe individuale duc la piere clase întregi ; el vorbește despre „suferințele trecătoare” din „epocile de tranziție”, însă în același timp nu ascunde că pentru marea majoritate aceste suferințe trecătoare

au însemnat trecerea de la viață la moarte, iar pentru ceilalți trecerea de la o situație mai bună avută înainte la una mai proastă. Dacă el spune mai departe că suferințele muncitorilor sînt inseparabile de progresul industriei și necesare bunăstării naționale, atunci afirmă pur și simplu că bunăstarea clasei burgheze este în mod necesar condiționată de suferința clasei muncitoare.

Toată consolarea pe care d-l Bowring o oferă cu dărnicie muncitorilor care plătesc acest lucru cu viața, ca și, în genere, întreaga teorie a compensării elaborată de liber-schimbști, se reduce la următoarele :

Voi, miile de muncitori care pieriți, nu fiți desperați. Puteți muri liniștiți. Clasa voastră nu va pieri. Ea va fi întotdeauna destul de numeroasă încît să poată fi decimată de capital fără teama de a o distruge. De altfel, cum și-ar găsi capitalul o întrebuințare utilă dacă nu ar avea grijă să mențină mereu materialul exploatabil — muncitorii — pe care să-i poată exploata mereu ?

Dar de ce se mai pune problema influenței pe care o va avea asupra situației clasei muncitoare realizarea liber-schimbismului ca o problemă încă nerezolvată ? Toate legile formulate de economiști de la Quesnay pînă la Ricardo pornesc de la premisa că barierele care îngădesc încă libertatea comerțului nu mai există. Acțiunea acestor legi se intensifică pe măsură ce liber-schimbismul devine realitate. În conformitate cu prima dintre aceste legi, concurența reduce prețul fiecărei mărfi la minimumul cheltuielilor ei de producție. Prin urmare, salariul minim este prețul natural al muncii. Și care este acest salariu minim ? Tocmai atît cît este necesar pentru a produce obiectele indispensabile întreținerii muncitorului și a-i da puținta cît de cît să se hrănească, ca să-și perpetueze speța în măsura în care acest lucru e necesar.

Nu trebuie însă să credem că muncitorul va avea numai acest salariu minim și nici să credem că muncitorul va avea întotdeauna acest salariu minim.

Nu, în conformitate cu această lege, clasa muncitoare va fi din cînd în cînd mai fericită. Ea va avea uneori mai mult decît minimumul ; dar acest surplus nu va însemna decît o compensație pentru ceea ce în vremuri de stagnare industrială va primi sub minim. Cu alte cuvinte : dacă adunăm ceea ce clasa muncitoare primește atît peste cît și sub minim, într-un anumit interval de timp care revine întotdeauna în mod periodic, adică în circuitul pe care îl parcurge industria trecînd pe rînd

prin faza de prosperitate, de supraproducție, de stagnare și de criză, vom vedea că ea nu primește în total nici mai mult nici mai puțin decît minimumul, adică clasa muncitoare se menține ca clasă numai îndurînd mizerie și nevoi și semănînd cu cadavre cîmpul de luptă industrial. Dar ce are a face? Clasa continuă să existe; ba mai mult chiar, numărul ei crește.

Dar mai este ceva. Progresul industriei pune la îndemîină mijloace de existență mai puțin costisitoare. Astfel rachiul a înlocuit berea, bumbacul — lîna și inul, iar cartofii au înlocuit pîinea.

Deoarece se găsesc mereu mijloace noi de a hrăni pe muncitori cu produse tot mai ieftine și mai mizerabile, salariul minim este în continuă scădere. Dacă la început salariul îl făcea pe om să muncească ca să trăiască, el îl face în cele din urmă să ducă viața unei mașini. Existența lui nu are altă valoare decît aceea a unei simple forțe productive, iar capitalistul îl tratează în consecință.

Această lege a mărfii-muncă, a salariului minim, se va verifica pe măsură ce premisa economiștilor — liber-schimbismul — va fi devenit realitate, fapt. Deci, una din două: sau trebuie să negăm întreaga economie politică, a cărei bază o constituie postulatul liber-schimbismului, sau trebuie să recunoaștem că în condițiile liber-schimbismului muncitorii vor simți toată rigoarea legilor economice.

Pentru a rezuma deci: ce înseamnă liber-schimbismul în condițiile actuale ale societății? Libertatea capitalului. Dobo-rînd cele cîteva bariere naționale care mai stînjenesc încă libera dezvoltare a capitalului, nu ați făcut decît să-i descătușați complet activitatea. Atîta timp cît nu vă atingeți de relațiile dintre munca salariată și capital, chiar dacă schimbul de mărfuri s-ar desfășura în condițiile cele mai favorabile, va exista totdeauna o clasă care exploatează și alta care este exploatată. Este într-adevăr greu să înțelegeți pretenția liber-schimbistilor care își închipuie că o întrebuintare mai avantajoasă a capitalului va face să dispară antagonismul dintre capitaliștii industriali și muncitorii salariați. Dimpotrivă. Singurul rezultat va fi că antagonismul dintre aceste două clase va deveni și mai evident.

Să ne închipuim un moment că nu mai există legile cerealelor, nici taxele vamale, nici accizele, într-un cuvînt că au dispărut complet toate circumstanțele accidentale pe care muncitorul le mai poate privi azi drept cauze ale situației sale

mizare și vom fi sfișiat toate vălurile care ascundeau ochilor săi pe adevăratul dușman.

El va vedea cum capitalul devenit liber nu-l face să fie mai puțin sclav decât capitalul îngrădit de taxele vamale.

Domnilor! Nu vă lăsați impresionați de cuvîntul abstract *libertate*. Libertatea cui? Nu-i vorba de libertatea unui ins față de altul. Este vorba doar de libertatea pe care o are capitalul de a stoarce vloga muncitorului.

La ce bun să mai consfințiți libera concurență prin această idee de libertate, cînd această libertate nu este decât produsul unei stări de lucruri întemeiate pe libera concurență?

Am arătat ce fel de frăție generează liber-schimbismul între diferitele clase ale uneia și aceleiași națiuni. Frăția pe care liber-schimbismul ar crea-o între diferitele națiuni ale lumii nu ar fi cu nimic mai frățească; numai în sinul burgheziei se putea naște ideea de a denumi frăție universală exploatarea în forma ei cosmopolită. Toate fenomenele distructive pe care le provoacă libera concurență înăuntrul unei țări se repetă în proporții uriașe pe piața mondială. Nu e nevoie să ne oprim mai mult asupra sofismelor pe care le debitează referitor la acest subiect adepții liber-schimbismului și care valorează tot atît cît argumentele celor trei laureați ai noștri, d-nii Hope, Morse și Greg.

Ni se spune, bunăoară, că liber-schimbismul ar da naștere unei diviziuni internaționale a muncii, și în felul acesta frecării țării i-ar reveni o producție în concordanță cu avantajele ei naturale.

Dv., domnilor, credeți, poate, că producția de cafea și de zahăr este menirea firească a Indiilor occidentale.

Acum două secole, natura, care se sinchisește prea puțin de negoț, nu sădise acolo nici arbuști de cafea, nici trestie de zahăr.

Și se prea poate ca, după trecere de nici o jumătate de secol, să nu se mai găsească acolo nici cafea, nici zahăr, căci Indiile orientale, producînd mai ieftin, au și pornit cu succes lupta împotriva acestei preținse meniri firești a Indiilor occidentale. Cît privește Indiile occidentale, cu bogățiile lor naturale, ele sînt pentru englezi o sarcină tot atît de grea ca și țesătorii de Dakka, care păreau că au menirea, de cînd e lumea, să țese cu mîna.

Să nu pierdem din vedere încă un fapt, anume că, așa cum totul a devenit monopol, există și în prezent unele ramuri ale industriei care le domină pe toate celelalte, conferind po-

poarelor, care se îndeletnicesc în special cu ele, supremația pe piața mondială. Astfel, în comerțul internațional, bumbacul prezintă, din punct de vedere comercial, mai multă importanță decît toate celelalte materii prime care servesc la confecționarea de îmbrăcăminte luate la un loc. Este într-adevăr ridicol faptul că liber-schimbistii insistă asupra celor cîtorva specialități din fiecare ramură industrială, spre a le pune pe același plan cu producția de produse de primă necesitate, produse care se produc cel mai ieftin în țările cu industria cea mai dezvoltată.

Nu trebuie să ne mire că adepții liber-schimbismului nu pot pricepe cum se poate îmbogăți o țară pe spinarea alteia, avînd în vedere că acești domni nu vor să priceapă nici cum se poate îmbogăți înăuntrul unei țări o clasă pe spinarea altei clase.

Să nu credeți însă, domnilor, că, dacă criticăm libertatea comerțului, avem cumva intenția să luăm apărarea sistemului vamal protecționist.

Poți combate regimul constituțional fără să fii, din această cauză, un simpatizant al vechiului regim.

De altminteri, sistemul vamal protecționist nu este decît un mijloc de a crea marea industrie a unei țări, adică de a o face să depindă de piața mondială; iar din clipa cînd depinzi de piața mondială, depinzi mai mult sau mai puțin de liberul-schimb. În afară de aceasta, sistemul vamal protecționist contribuie la dezvoltarea liberei concurențe înăuntrul unei țări. Tocmai de aceea se observă în țările unde burghezia începe să se impună ca clasă, ca, de pildă, în Germania, că ea se străduiește să obțină taxe vamale protecționiste. Acestea sînt pentru ea arme împotriva feudalismului și a guvernării absolutiste, sînt un mijloc de a-și concentra forțele și de a realiza liberul-schimb chiar în interiorul țării.

În general însă, sistemul taxelor vamale protecționiste este astăzi conservator, pe cînd sistemul liber-schimbist are efecte distructive. El duce la destrămarea vechilor naționalități și împinge la extrem antagonismul dintre burghezie și proletariat. Într-un cuvînt, sistemul liber-schimbismului grăbește revoluția socială. Și numai în acest sens revoluționar, domnilor, votez în favoarea liber-schimbismului.

Tipărit la Bruxelles
sub formă de broșură
la începutul lunii februarie 1848

Semnat: *Karl Marx*

Se tipărește după textul
ediției din 1848
Tradus din limba franceză

KARL MARX
și
FRIEDRICH ENGELS

**Manifestul
Partidului Comunist²⁴⁸**

*Scris de K. Marx și F. Engels
în decembrie 1847—ianuarie 1848*

*Publicat pentru prima oară sub
formă de broșură, la Londra,
în februarie 1848*

*Se tipărește după textul
ediției germane din 1890.
confruntat cu edițiile din
1848, 1872 și 1883*

Tradus din limba germană

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

LONDON.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter“

von J. C. Burghard.

46, LIVERPOOL STREET, BISHOPSGATE.

Coperta interioară a primei ediții a „Manifestului Partidului Comunist“

O stafie umblă prin Europa — stafia comunismului. Toate puterile bătrinei Europe s-au unit într-o sfântă hăituială împotriva acestei stafii: Papa și Țarul, Metternich și Guizot, radicali francezi și polițiști germani.

Există oare vreun partid de opoziție care să nu fi fost defăimat, ca fiind comunist, de către adversarii săi de la putere? Există oare vreun partid de opoziție care să nu fi răspuns la rîndul său atît elementelor mai înaintate ale opoziției, cît și adversarilor săi reacționari zvîrlindu-le în față imputarea stigmatizantă de comunist?

Din acest fapt reies două lucruri.

Toate puterile europene recunosc de pe acum comunismul ca o putere.

A venit timpul ca comuniștii să-și expună deschis, în fața lumii întregi, concepția, scopurile, tendințele și să opună basmului despre stafia comunismului un manifest al partidului însuși.

În acest scop s-au întrunit la Londra comuniști de diferite naționalități și au redactat următorul „Manifest”, care se publică în limbile: engleză, franceză, germană, italiană, flamandă și daneză.

I

BURGHEZI ȘI PROLETARI *

Istoria tuturor societăților de pînă azi ** este istoria luptelor de clasă.

Omul liber și sclavul, patricianul și plebeul, nobilul și iobagul, meșterul *** și calfa, într-un cuvînt asupritorii și asupriții se aflau într-un permanent antagonism, duceau o luptă neîntreruptă, cînd acunsă, cînd fățișă, o luptă care de fiecare dată se sfîrșea printr-o prefacere revoluționară a întregii societăți, sau prin pieirea claselor aflate în luptă.

* Prin burghezie se înțelege clasa capitaliștilor moderni, proprietari ai mijloacelor de producție socială, care exploatează munca salariată. Prin proletariat se înțelege clasa muncitorilor salariați moderni, care, neposedînd mijloace de producție proprii, sînt nevoiți să-și vîndă forța lor de muncă pentru a putea trăi. (*Nota lui Engels la ediția engleză din 1888*).

** Adică, mai exact, istoria transmisă prin scris. În 1847 preistoria societății, organizarea socială premergătoare oricărei istorii scrise, era încă aproape necunoscută. De atunci, Haxthausen a descoperit în Rusia proprietatea comună asupra pămîntului, iar Maurer a dovedit că ea a fost baza socială care a constituit punctul de plecare pentru dezvoltarea istorică a tuturor triburilor germane și cu timpul s-a descoperit că comunitățile sătești, cu posesiune în comun a pămîntului, au fost forma primitivă a societății, din India și pînă în Irlanda. În sfîrșit, organizarea internă a acestei societăți comuniste primitive, în forma ei tipică, a fost scoasă la iveală de descoperirea hotărîtoare făcută de Morgan în legătură cu natura adevărată a *ginjii* și a locului pe care-l ocupă în *trib*. O dată cu descompunerea acestei comunități primitive, începe scindarea societății în clase distincte și, în cele din urmă, în clase antagoniste. Am încercat să descriu acest proces de descompunere în lucrarea: „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, ediția a 2-a, Stuttgart, 1886. (Vezi *K. Marx și F. Engels*, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 180—355. — *Nota Red.*) [*Nota lui Engels la ediția engleză din 1888*]²⁴⁹.

*** Meșterul breslaș este un membru cu drepturi depline al breslei, meșter în cadrul breslei, și nu starostele ei. (*Nota lui Engels la ediția engleză din 1888*).

În epocile mai îndepărtate ale istoriei găsim aproape pretutindeni o împărțire completă a societății în diferite stări, o scară variată de poziții sociale. În Roma antică găsim patricieni, cavaleri, plebei, sclavi ; în evul mediu : feudali, vasali, breslași, calfe, iobagi și, pe lângă aceasta, mai în fiecare din aceste clase găsim trepte distincte.

Societatea burgheză modernă, ridicată pe ruinele societății feudale, nu a desființat antagonismele de clasă. Ea a creat doar clase noi, condiții noi de asigurare, forme noi de luptă, în locul celor vechi.

Epoca noastră, epoca burgheziei, se deosebește însă prin faptul că a simplificat antagonismele de clasă. Societatea întreagă se scindează din ce în ce mai mult în două mari tabere dușmane, în două mari clase direct opuse una alteia : burghezia și proletariatul.

Din iobăgii evului mediu proveniră tirgoveții primelor orașe ; din acești tirgoveți se dezvoltară primele elemente ale burgheziei.

Descoperirea Americii, ocolirea Africii pe mare deschisă burgheziei în ascensiune un nou câmp de acțiune. Piața indiană și chineză, colonizarea Americii, schimbul cu coloniile, înmulțirea mijloacelor de schimb și a mărfurilor în genere dădură negoțului, navigației, industriei un avânt necunoscut pînă atunci, făcînd prin aceasta ca elementul revoluționar din societatea feudală în descompunere să se dezvolte cu rapiditate.

Modul de organizare feudal, sau corporativ, de pînă atunci al industriei nu mai putea satisface cererea de produse, care creștea o dată cu crearea de noi piețe. Manufactura îi luă locul. Meșterii breslași fură înlăturați de către starea de mijloc industrială ; diviziunea muncii între diferitele corporații dispăru, făcînd loc diviziunii muncii înăuntrul fiecărui atelier.

Dar piețele se înmulțeau fără încetare, cererea creștea neconținut. Manufactura deveni și ea neîndestulătoare. Atunci aburul și mașina au revoluționat producția industrială. Industria mare modernă luă locul manufacturii : locul stării de mijloc industriale îl luă industriașii milionari, șefii ai unor întregi armate industriale, burghezii moderni.

Marea industrie a creat piața mondială, pe care a pregătit-o descoperirea Americii. Piața mondială a determinat o dezvoltare imensă a comerțului, navigației și comunicațiilor pe uscat. Această dezvoltare a influențat la rîndul ei asupra extinderii industriei, și, în aceeași măsură în care se extindeau

industria, comerțul, navigația, căile ferate, se dezvoltă și burghezia, mărindu-și capitalurile și împingînd pe planul al doilea toate clasele rămase din evul mediu.

Vedem deci că burghezia modernă este ea însăși produsul unui îndelungat proces de dezvoltare, al unui șir de revoluții în modul de producție și de schimb.

Fiecare din aceste trepte de dezvoltare a burgheziei a fost însoțită de un progres politic corespunzător. Stare asuprită sub domnia feudalilor, asociație înarmată ce se administra singură în comună *, ici republică municipală independentă, dincolo stare a treia, datoare să plătească biruri monarhiei ** ; apoi, pe vremea manufacturii, contrapondere împotriva nobilimii în monarhia bazată pe stări sau absolută, temelie principală a marilor monarhii în genere, burghezia a cucerit, în sfârșit, de la crearea mării industrii și a pieței mondiale, puterea politică exclusivă în statul reprezentativ modern. Puterea de stat modernă nu este decît un comitet care administrează treburile obștești ale întregii clase burgheze.

Burghezia a avut în istorie un rol cît se poate de revoluționar.

Burghezia a desființat, pretutindeni unde a ajuns la putere, toate relațiile feudale, patriarhale, idilice. Ea a rupt fără milă peștrițele legături feudale care-l legau pe om de „superiorul său firesc” și nu a lăsat altă legătură între om și om decît interesul gol, decît neîndurătoarea „plată în bani peșin”. Ea a înecat fiorul sfînt al extazului pios, al entuziasmului cavaleresc, al sentimentalismului micului burghez în apa înghețată a calculului egoist. Ea a făcut din demnitatea personală o valoare de schimb și în locul nenumăratelor libertăți dobîndite și chezășuite de hrisoave ea a pus *unica* libertate, lipsită de scrupule, a comerțului. Într-un cuvînt, ea a pus, în locul ex-

* „Comune” se intitulau orașele din Franța chiar înainte de a fi reușit să smulgă de la stăpînii lor feudali autonomia locală și drepturile politice ca „stare a treia”. În general am citat aci Anglia ca țară tipică pentru dezvoltarea economică a burgheziei, iar pentru dezvoltarea ei politică, Franța. (*Nota lui Engels la ediția engleză din 1888*).

Astfel denuceau țirgovetii din Italia și Franța așezările lor orașenești, după ce răscumpăraseră sau smulseseră cu forța, de la stăpînii lor feudali, primele drepturi de administrație autonomă. (*Nota lui Engels la ediția germană din 1890*).

** În ediția engleză din 1888, redactată de Engels, după cuvintele: „republică municipală independentă” sînt adăugate cuvintele: „(ca în Italia și Germania)”, iar după cuvintele: „stare a treia, datoare să plătească biruri monarhiei” sînt adăugate cuvintele: „(ca în Franța)”. — *Nota Red.*

plătării voalate de iluzii religioase și politice, exploatarea deschisă, nerușinată, directă și brutală.

Burghezia a despuiat de aureola lor toate activitățile pînă atunci venerabile și privite cu smerenie. Ea a transformat pe medic, jurist, preot, poet, om de știință în muncitorii ei salariați.

Burghezia a smuls vâlul duios-sentimental ce acoperea relațiile familiale și le-a redus la o simplă relație bănească.

Burghezia a arătat că manifestarea brutală a forței, pe care reacțiunea o admiră atît de mult la evul mediu, și-a găsit completarea potrivită în cea mai crasă trîndăvie. Abia burghezia a arătat ce este în stare să realizeze activitatea omească. Ea a realizat opere minunate dar de cu totul altă natură decît piramidele egiptene, apeductele romane, catedralele gotice; ea a întreprins cu totul alte expediții decît migrațiunea popoarelor și cruciadele.

Burghezia nu poate să existe fără a revoluționa neîncetat uneltele de producție. deci relațiile de producție și prin urmare toate relațiile sociale. Pentru toate clasele industriale anterioare, dimpotrivă, prima condiție de existență era menținerea neschimbată a vechiului mod de producție. Revoluționarea neîncetată a producției, zdruncinarea neîntreruptă a tuturor relațiilor sociale, veșnica nesiguranță și agitație deosebesc epoca burgheză de toate epocile anterioare. Toate relațiile înțepenite, ruginite, cu cortegiul lor de reprezentări și concepții,enerate din moși-strămoși, se destramă, iar cele nou create se învechesc înainte de a avea timpul să se osifice. Tot ce e feudal și static se risipește ca fumul, tot ce e sfînt este profanat, și oamenii sînt în sfîrșit siliți să privească cu luciditate poziția lor în viață, relațiile lor reciproce.

Nevoia unei desfaceri tot mai largi a produselor ei go-nește burghezia pe tot întinsul globului pămîntesc. Ea trebuie să se cuibărească pretutindeni, să se instaleze pretutindeni, să stabilească legături pretutindeni.

Burghezia a dat, prin exploatarea pieței mondiale, un caracter cosmopolit producției și consumației din toate țările. Spre marea mîhnire a reacționarilor, ea i-a smuls industriei de sub picioare terenul național. Străvechile industrii naționale au fost distruse și continuă să fie distruse pe zi ce trece. Ele sînt înlăturate de industrii noi, a căror introducere devine o chestiune vitală pentru toate națiunile civilizate, de industrii care nu mai prelucrează materii prime indigene, ci materii prime provenind din regiunile cele mai îndepărtate

și ale căror produse nu sînt consumate numai în țara proprie, ci deopotrivă în toate continentele. Locul vechilor necesități, satisfăcute prin produsele țării respective, îl iau necesități noi, pentru satisfacerea cărora e nevoie de produse ale țărilor celor mai îndepărtate și ale climatelor celor mai variate. În locul vechii izolări locale și naționale și al satisfacerii necesităților cu produse proprii, se dezvoltă schimbul universal, interdependența universală a națiunilor. Și acest lucru e valabil atît pentru producția materială, cît și pentru cea spirituală. Produsele spirituale ale diferitelor națiuni devin bunuri comune. Unilateralitatea și mărginirea națională devin din ce în ce mai cu neputință și din numeroasele literaturi naționale și locale ia naștere o literatură universală.

Burghezia, prin rapida perfecționare a tuturor uneltelor de producție, prin comunicațiile infinite înlesnite, antrenează în civilizație toate națiunile, pînă și pe cele mai barbare. Prețurile ieftine ale mărfurilor ei sînt artileria grea cu care doboară toate zidurile chinezești, cu care silește să capituleze chiar cea mai îndrîjită ură a barbarilor față de străini. Ea constrînge toate națiunile să-și însușească modul de producție al burgheziei, dacă nu vor să piară; ea le silește să introducă la ele însele așa-zisa civilizație, adică să devină burgheze. Într-un cuvînt, ea își creează o lume după chipul și asemănarea ei.

Burghezia a supus satul stăpînirii orașului. Ea a creat orașe enorme, a tăcut să crească considerabil populația orășenească față de cea sătească, smulgînd astfel o parte însemnată a populației din idiopia vieții de la țară. Tot așa cum a adus satul într-o stare de dependență față de oraș, ea a făcut dependente țările barbare și semibarbare de cele civilizate, popoarele de țărani de popoarele de burghezi, Orientul de Occident.

Burghezia suprimă din ce în ce mai mult fărîmîțarea mijloacelor de producție, a proprietății și a populației. Ea a aglomerat populația, a centralizat mijloacele de producție și a concentrat proprietatea în mîini puține. Urmarea inevitabilă a acestor schimbări a fost centralizarea politică. Provinciile independente, aproape numai confederate, avînd interese, legi, guverne și vămi diferite, au fost înglobate într-o *singură* națiune, cu *un singur* guvern, *o singură* lege, *un singur* interes național de clasă, *o singură* frontieră vamală.

Burghezia a creat, în cursul dominației ei de clasă, care datează de abia o sută de ani, mult mai multe și mai uriașe forțe de producție decît toate generațiile trecute laolaltă. Sub-

jugarea forțelor naturii, mașinismul, aplicarea chimiei în industrie și agricultură, navigația cu aburi, căile ferate, telegraful electric, desțelenirea unor întregi continente, fluvii făcute navigabile, populații întregi ieșite ca din pământ — care dintre secolele trecute ar fi putut să bănuiască că în timpul muncii sociale dormitau astfel de forțe de producție !

Am văzut deci : mijloacele de producție și de schimb pe baza cărora s-a format burghezia au fost create în societatea feudală. Pe o anumită treaptă de dezvoltare a acestor mijloace de producție și de schimb, relațiile în care societatea feudală producea și făcea schimb, organizarea feudală a agriculturii și manufacturii, într-un cuvânt relațiile feudale de proprietate nu mai corespundeau forțelor de producție care se dezvoltaseră. Ele frînau producția în loc s-o stimuleze. Ele se prefăcuseră în tot atâtea cătușe. Ele trebuiau sfărimate, și au fost sfărimate.

Locul lor l-a luat libera concurență, cu organizarea socială și politică adecuată ei, cu dominația economică și politică a clasei burgheze.

Sub ochii noștri se desfășoară o mișcare asemănătoare. Relațiile burgheze de producție și de schimb, relațiile burgheze de proprietate, societatea burgheză modernă, care a produs, ca prin farmec, mijloace de producție și de schimb atât de uriașe, seamănă cu vrăjitorul care nu mai poate stăpîni puterile întunericului pe care le-a dezlănțuit. De decenii: istoria industriei și comerțului nu este altceva decît istoria răzvrătirii forțelor de producție moderne împotriva relațiilor de producție moderne, împotriva relațiilor de proprietate care sînt condițiile de existență ale burgheziei și ale dominației ei. Este de ajuns să pomenim crizele comerciale, care, prin repetarea lor periodică, pun tot mai amenințător sub semnul întrebării existența întregii societăți burgheze. În timpul crizelor comerciale este distrusă regulat o mare parte nu numai a produselor create, ci și a forțelor de producție existente. În timpul crizelor izbucnește o epidemie socială, care ar fi părut o absurditate în toate epocile anterioare, — epidemia supra-producției. Societatea se vede brusc aruncată înapoi, într-o stare de barbarie momentană, ca și cum o foamete, un război general de nimicire ar fi lipsit-o de toate mijloacele de trai ; industria, comerțul par distruse. Și pentru ce ? Pentru că societatea posedă prea multă civilizație, prea multe mijloace de trai, prea multă industrie, prea mult comerț. Forțele de producție de care dispune nu mai servesc la dezvoltarea civili-

zației burgheze și a relațiilor de proprietate burgheze ; dimpotrivă, ele au devenit prea uriașe pentru aceste relații, care frânează dezvoltarea lor ; și de îndată ce înving această piedică, ele provoacă perturbări în întreaga societate burgheză, primejduiesc existența proprietății burgheze. Relațiile burgheze au devenit prea strimbe pentru a cuprinde averea produsă de ele. Cum învinge burghezia crizele ? Pe de o parte, prin distrugerea forțată a unei mase de forțe de producție, pe de altă parte prin cucerirea de noi piețe și prin exploatarea mai intensă a piețelor vechi. Prin ce, deci ? Prin pregătirea unor crize și mai generale, și mai formidabile și prin reducerea mijloacelor de a le preveni.

Armele cu care burghezia a doborât feudalismul se îndreaptă astăzi împotriva burgheziei însăși.

Dar burghezia nu a făurit numai armele care îi aduc moartea ; ea a creat și oamenii care vor mînuî aceste arme, — muncitorii moderni, *proletarii*.

În aceeași măsură în care se dezvoltă burghezia, cu alte cuvinte capitalul, se dezvoltă și proletariatul, clasa muncitorilor moderni, care nu trăiesc decît atîta vreme cît găsesc de lucru și care găsesc de lucru numai atîta vreme cît munca lor sporește capitalul. Acești muncitori, care sînt siliți să se vîndă cu bucata, sînt o marfă ca oricare alt articol din comerț și prin urmare sînt supuși deopotrivă tuturor vicisitudinilor concurenței, tuturor oscilațiilor pieței.

Munca proletarilor a pierdut, prin extinderea mașinismului și prin diviziunea muncii, orice caracter de sine stătător, și, o dată cu aceasta, orice atracție pentru muncitor. Acesta devine o simplă anexă a mașinii, anexă de la care se pretinde numai operația cea mai simplă, cea mai monotona, cea mai lesne de învățat. De aceea cheltuielile pe care muncitorul le pricepuiește se mărginesc aproape numai la mijloacele de trai necesare pentru întreținerea sa și pentru reproducerea speciei sale. Pretul unei mărfi, deci și al muncii²⁵⁰, este însă egal cu cheltuielile ei de producție. De aceea, în măsura în care munca devine mai nesuferită, scade și salariul. Mai mult încă, în aceeași măsură în care se înmulțesc mașinile și crește diviziunea muncii, crește și cantitatea de muncă, fie prin înmulțirea orelor de muncă, fie prin intensificarea muncii cerute într-un timp anumit, prin accelerarea mersului mașinilor etc.

Industria modernă a transformat micul atelier al meșterului patriarhal în marea fabrică a capitalistului industrial. Mase de muncitori îngrămădite în fabrică sînt organizate militărește.

În calitate de simpli soldați industriali, ei sînt supuși supravegherii unei ierarhii întregi de subofițeri și ofițeri. Ei nu sînt numai robii clasei burgheze, ai statului burghez, ci sînt, zi cu zi și ceas cu ceas, robiți de mașină de supraveghetori și, mai ales, de fiecare burghez fabricant în parte. Și cu cît acest despotism proclamă mai fățiș cîștigul ca scop final, cu atît este mai meschin, mai dușmănos, mai aprig.

Cu cît munca manuală cere mai puțină îndemînare și mai puțină cheltuială de forță, adică cu cît se dezvoltă mai mult industria modernă, cu atît munca bărbaților este înlocuită pe scară mai mare cu aceea a femeilor și a copiilor. Deosebiri de sex și vîrstă își pierd valabilitatea socială cînd e vorba de clasa muncitoare. Nu mai există decît instrumente de muncă, care pricinuiesc cheltuieli diferite, după vîrstă și sex.

Cînd exploatarea muncitorului de către fabricant este în acea măsură împlinită încît muncitorul să-și primească salariul în bani peșin, tabără asupra lui celelalte părți ale burgheziei — proprietarul, băcanul, cămătarul etc.

Păturile inferioare ale stării de mijloc : micii industriași, micii negustori și rentieri, meseriași și țărani, toate aceste clase îngroașă rîndurile proletariatului, parte din cauză că micul lor capital, fiind insuficient pentru mari întreprinderi industriale, este înfrînt de concurența capitaliștilor mai mari, parte din cauză că îndemînarea lor profesională nu mai are aceeași valoare ca urmare a noilor metode de producție. Astfel proletariatul se recrutează din toate clasele populației.

Proletariatul trece prin diferite trepte de dezvoltare. Lupta sa împotriva burgheziei începe o dată cu existența sa.

La început luptă muncitori răzleți, apoi muncitorii unei fabrici, pe urmă muncitorii unei ramuri de muncă dintr-o localitate împotriva burghezului care-i exploatează direct. Ei își îndreaptă atacurile nu numai împotriva relațiilor burgheze de producție, ci împotriva uneltelor de producție înseși ; ei distrug mărfurile străine, care le fac concurență, sfărîmă mașinile, dau foc fabricilor, caută să recucerească poziția pierdută a muncitorului medieval.

Pe treapta aceasta muncitorii formează o masă împrăștiată pe tot întinsul țării și fărîmițată de concurență. Coeziunea maselor de muncitori nu este încă rezultatul propriei lor uniri, ci rezultatul unirii burgheziei, care, pentru a-și atinge scopurile sale politice, trebuie, și mai poate deocamdată, să pună în mișcare întreg proletariatul. Pe această treaptă, așadar, proletarii nu combat încă pe dușmanii lor, ci pe dușmanii dușma-

nilor lor, ei combat rămășițele monarhiei absolute, pe moșieri, burghezia neindustrială, mica burghezie. Toată mișcarea istorică este astfel concentrată în mâinile burgheziei; orice victorie cucerită în acest chip este o victorie a burgheziei.

Dar, o dată cu dezvoltarea industriei, proletariatul crește nu numai ca număr; ei este concentrat în mase tot mai mari, forța lui sporește, și el simte tot mai mult acest lucru. Interesele, condițiile de existență înăuntrul proletariatului se nivelează tot mai mult, căci mașina șterge din ce în ce mai mult deosebiriile dintre diferitele munci și reduce salariul aproape pretutindeni la un nivel deopotrivă de scăzut. Concurența crescândă a burghezilor între ei și crizele comerciale ce izvorăsc de aici fac ca salariul muncitorilor să fie tot mai nestabil; perfecționarea neîncetată și într-un ritm tot mai accelerat a mașinilor face ca condițiile de viață ale proletarilor să devină tot mai nesigure; ciocnirile individuale dintre muncitor și burghez iau tot mai mult caracterul unor ciocniri între două clase. Muncitorii încep prin a forma coaliții * împotriva burghezilor; ei se unesc ca să-și apere salariul. Ei înființează chiar asociații cu caracter permanent pentru a se pregăti în vederea eventualelor răzvrătiri. Pe alocuri lupta izbucnește sub formă de insurecții.

Din timp în timp înving muncitorii, dar numai în mod trecător. Adevăratul rezultat al luptelor lor nu este, succesul imediat, ci unirea mereu crescândă a muncitorilor. Această unire este înlesnită prin mijloacele de comunicație tot mai numeroase, create de marea industrie, care stabilesc legături între muncitorii din diferite localități. Această legătură e suficientă pentru ca numeroasele lupte locale, care au pretutindeni același caracter, să fie centralizate într-o luptă națională, într-o luptă de clasă. Orice luptă de clasă este însă o luptă politică. Iar unirea, pentru înfăptuirea căreia cetățenii din evul mediu, cu drumurile lor vicinale, au avut nevoie de veacuri, este realizată de proletarii moderni, datorită drumului de fier, în câțiva ani.

Această organizare a proletarilor ca clasă și, prin aceasta, ca partid politic, este sfărâmată din nou în fiecare moment de concurența dintre muncitorii înșiși. Ea renaște însă tot mai viguroasă, tot mai încheată, mai puternică. Folosind dezbaterile din sinul burgheziei, ea îi smulge acesteia, sub formă de legi, recunoașterea unora din interesele muncitorești. De

* În ediția engleză din 1888, după cuvîntul: „coaliții” sint adăugate cuvintele: „(sindicat profesional)”. — Nota Red.

exemplu, legea cu privire la ziua de muncă de zece ore în Anglia.

În genere ciocnirile din sînul vechii societăți grăbesc în multe privințe dezvoltarea proletariatului. Burghezia se găsește într-o luptă neîncetată : la început împotriva aristocrației ; mai tîrziu împotriva acelor părți ale burgheziei însăși ale căror interese intră în contradicție cu progresul industriei ; întotdeauna împotriva burgheziei tuturor țărilor străine. În toate aceste lupte ea se vede silită să facă apel la proletariat, să recurgă la ajutorul lui și să-l atragă astfel în mișcarea politică. Ea însăși înarmează, așadar, proletariatul cu propriile ei elemente de cultură *, adică cu arme împotriva ei însăși.

Apoi, după cum am văzut, prin progresul industriei, părți întregi din clasa dominantă sînt aruncate în rîndurile proletariatului sau cel puțin sînt amenințate condițiile lor de existență. Și acestea aduc proletariatului numeroase elemente de cultură.

În sfîrșit, atunci cînd lupta de clasă se apropie de deznoadămint, procesul de descompunere al clasei dominante, aî întregii societăți vechi capătă un caracter atît de acut, atît de ascuțit, încît o mică parte din clasa dominantă se desprinde de ea și se alătură clasei revoluționare, clasei căreia îi aparține viitorul. Tot astfel cum odinioară o parte din nobilime a trecut în lagărul burgheziei, acum o parte din burghezie trece în lagărul proletariatului, și anume o parte din ideologii burghezi care s-au ridicat pînă la înțelegerea teoretică a întregii mișcări istorice.

Dintre toate clasele care se contrapun în zilele noastre burgheziei, singur proletariatul este o clasă cu adevărat revoluționară. Celelalte clase decad și pier o dată cu dezvoltarea mării industrii ; proletariatul, dimpotrivă, este propriul ei produs.

Păturile de mijloc : micul industriaș, micul negustor, meșteșugarul, țăranul, toți luptă împotriva burgheziei pentru a salva de la pieire existența lor ca pături de mijloc. Așadar, ele nu sînt revoluționare, ci conservatoare. Mai mult încă, ele sînt reacționare, deoarece încearcă să întoarcă înapoi roata istoriei. Iar dacă acționează în chip revoluționar, o fac în vederea trecerii lor apropiate în rîndurile proletariatului,

* În ediția engleză din 1888, în loc de : „propriile ei elemente de cultură” — „propriile ei elemente de cultură politică și generală”. — *Nota Red.*

nu-și apăra interesele actuale, ci interesele lor viitoare, și părăsesc propriul lor punct de vedere ca să și-l însușească pe acela al proletariatului.

Lumpenproletariatul, acest putregai pasiv al păturilor celor mai de jos ale vechii societăți, este tirat pe alocuri în vîltoarea mișcării de către o revoluție proletară; din cauza ansamblului condițiilor sale de existență, el va înclina însă mai curînd să se lase cumpărat pentru uneltiri reacționare.

Condițiile de viață ale vechii societăți sînt deja distruse în condițiile de viață ale proletariatului. Proletarul este lipsit de proprietate; relațiile sale cu nevasta și cu copiii nu mai au nimic comun cu relațiile burgheze de familie; munca industrială modernă, subjugarea modernă de către capital, aceeași în Anglia ca în Franța, în America ca în Germania, l-au despuiat de orice caracter național. Legile, morala, religia sînt pentru dînsul tot atîtea prejudecăți burgheze, în spatele cărora se ascund tot atîtea interese burgheze.

Toate clasele din trecut care cucereau puterea căutau să-și asigure poziția dobîndită supunînd întreaga societate condițiilor care stăteau la baza modului lor de însușire. Proletarii nu pot să cucerească forțele de producție sociale decît desființînd propriul lor mod de însușire de pînă acum și, prin aceasta, întregul mod de însușire de pînă acum. Proletarii n-au nimic propriu de ocrotit; ei au de nimicuit tot ce pînă acum ocrotea și asigura proprietatea privată.

Toate mișcările de pînă acum au fost mișcări ale unor minorități sau în interesul unor minorități. Mișcarea proletară este mișcarea independentă a imensei majorități, în interesul imensei majorități. Proletariatul, pătura cea mai de jos a societății actuale, nu se poate ridica și elibera fără să arunce în aer întreaga suprastructură a păturilor care alcătuiesc societatea oficială.

Chiar dacă nu prin conținut, totuși prin formă, lupta proletariatului împotriva burgheziei este mai întii o luptă națională. Proletariatul din fiecare țară trebuie să termine, firește, în primul rînd cu propria sa burghezie.

Descriînd fazele cele mai generale ale dezvoltării proletariatului, am urmărit războiul civil, mai mult sau mai puțin latent, dinăuntru societății actuale, pînă la punctul cînd acesta izbucnește într-o revoluție deschisă și cînd, răsturnînd prin violență burghezia, proletariatul își întemeiază dominația sa.

Toate societățile de pînă acum s-au bazat, după cum am văzut, pe antagonismul dintre clasele asupritoare și clasele asuprite. Dar pentru ca o clasă să poată fi asuprită, trebuie să i se asigure condițiile în care să-și poată țiri cel puțin existența de rob. Iobagul a început să se ridice în perioada iobăgiei la starea de membru al comunei, după cum micul burghez a început să se ridice la starea de burghez sub jugul absolutismului feudal. Muncitorul modern, dimpotrivă, în loc să se ridice o dată cu progresul industriei, decade tot mai adînc sub condițiile proprii sale clase. Muncitorul devine pauper și pauperismul se dezvoltă chiar mai repede decît populația și bogăția. Din aceasta reiese limpede că burghezia nu este în stare să rămînă mai departe clasa dominantă în societate și să impună societății, ca lege regulatoare, condițiile de viață ale propriei ei clase. Ea este incapabilă să domine, fiindcă este incapabilă să asigure sclavului ei existența, chiar în limitele sclaviei lui, fiindcă este silită să-l lase să decadă într-o situație în care ea trebuie să-l hrănească, în loc să fie hrănită de dînsul. Societatea nu mai poate trăi sub dominația burgheziei, adică existența burgheziei nu mai este compatibilă cu societatea.

Condiția esențială pentru existența și dominația clasei burgheze este acumularea bogăției în mîinile unor particulari, formarea și sporirea capitalului; condiția existenței capitalului este munca salariată. Munca salariată se întemeiază exclusiv pe concurența muncitorilor între ei. Progresul industriei, al cărui purtător involuntar și pasiv este burghezia, înlocuiește izolarea muncitorilor, izvorită din concurență, cu unirea lor revoluționară prin asociație. Cu dezvoltarea mării industrii, burgheziei îi fuge, așadar, de sub picioare însăși baza pe care ea produce și-și însușește produsele. Ea produce, înainte de toate, pe propriii ei gropari. Pieirea ei și victoria proletariatului sînt deopotrivă de inevitabile.

II

PROLETARI ȘI COMUNIȘTI

Care este în genere raportul dintre comuniști și proletari?

Comuniștii nu sînt un partid deosebit, opus celorlalte partide muncitorești.

Ei nu au interese deosebite de interesele întregului proletariat.

Ei nu proclamă principii deosebite * după care să vrea să modeleze mișcarea proletară.

Comuniștii se deosebesc de celelalte partide proletare numai prin aceea că, pe de o parte, în lupta proletarilor de diferite națiuni ei scot în evidență și susțin interesele comune, independente de naționalitate, ale întregului proletariat; pe de altă parte, prin aceea că, pe diferitele trepte de dezvoltare ale luptei dintre proletariat și burghezie, ei reprezintă întotdeauna interesele mișcării în totalitatea ei.

Comuniștii sînt, așadar, din punct de vedere practic, partea cea mai hotărîtă a partidelor muncitorești din toate țările, partea care împinge mereu înainte **; din punct de vedere teoretic, față de restul masei proletariatului ei au superioritatea de a înțelege limpede condițiile, mersul și rezultatele generale ale mișcării proletare.

Scopul imediat al comuniștilor este același ca și al tuturor celorlalte partide proletare: constituirea proletariatului ca clasă, răsturnarea dominației burgheziei, cucerirea puterii politice de către proletariat.

* În ediția engleză din 1888, în loc de: „deosebite” — „sectariste”. — *Nota Red.*

** În ediția engleză din 1888, în loc de: „care împinge mereu înainte” — „cea mai înaintată” — *Nota Red.*

Tezele teoretice ale comuniștilor nu se bazează nicidecum pe idei, pe principii inventate sau descoperite de cutare sau cutare reformator al lumii.

Ele nu sînt decît expresia generală a condițiilor efective ale luptei de clasă existente, ale mișcării istorice care se desfășoară sub ochii noștri. Desființarea relațiilor de proprietate existente pînă acum nu este o caracteristică a comunismului.

Toate relațiile de proprietate au fost supuse unei neconținute schimbări istorice, unei permanente transformări istorice.

Revoluția franceză, de pildă, a desființat proprietatea feudală în folosul celei burgheze.

Ceea ce caracterizează comunismul nu este desființarea proprietății în general, ci desființarea proprietății burgheze.

Proprietatea privată burgheză modernă însă este ultima și cea mai desăvîrșită expresie a producției și însușirii produselor, întemeiate pe antagonisme de clasă, pe exploatarea unora de către ceilalți*.

În acest sens comuniștii pot rezuma teoria lor în formula : desființarea proprietății private.

Ni s-a imputat nouă, comuniștilor, că am voi să desființăm proprietatea dobîndită personal, prin muncă proprie, proprietate care ar alcătui temelia oricărei libertăți, activități și independențe personale.

Proprietate dobîndită prin muncă, agonisită, cîștigată personal ! Vorbiți oare de proprietatea micului burghez, a micului producător rural, premergătoare celei burgheze ? Nu e nevoie să o desființăm noi : dezvoltarea industriei a desființat-o și o desființează zilnic.

Sau poate vorbiți de proprietatea privată burgheză modernă ?

Dar munca salariată, munca proletarului, îi creează oare acestuia vreo proprietate ? Nicidecum. Ea creează capitalul, adică proprietatea care exploatează munca salariată, care nu poate spori decît cu condiția de a produce muncă salariată nouă, pentru a o exploata din nou. În forma sa actuală, proprietatea se mișcă în cadrul antagonismului dintre capital și munca salariată. Să privim ambele laturi ale acestui antagonism.

A fi capitalist înseamnă a ocupa în producție nu numai o poziție pur personală, ci și o poziție socială. Capitalul este un produs colectiv și nu poate fi pus în mișcare decît prin

* În ediția engleză din 1888, în loc de : „exploatarea unora de către ceilalți” — „exploatarea majorității de către minoritate”. — *Nota Red.*

activitatea comună a numeroși membri ai societății, ba, în ultimă instanță, numai prin activitatea comună a tuturor membrilor societății.

Capitalul nu este deci o forță personală, ci o forță socială.

Așadar, atunci cînd capitalul este transformat în proprietate colectivă, aparținînd tuturor membrilor societății, aceasta nu înseamnă transformarea unei proprietăți personale în proprietate socială. Ceea ce se transformă este numai caracterul social al proprietății. Ea își pierde caracterul ei de clasă.

Să trecem la munca salariată.

Prețul mijlociu al muncii salariate este minimul de salariu, adică totalul mijloacelor de trai necesare pentru a menține pe muncitor în viață ca muncitor. Deci ceea ce muncitorul salariat își însușește prin activitatea sa îi ajunge numai pentru a-și reproduce viața ca atare. Noi nu vrem nicidecum să desființăm această însușire personală a produselor muncii, menită să reproducă nemijlocit viața, o însușire care nu aduce nici un excedent ce ar putea da putere asupra muncii străine. Noi vrem să desființăm numai caracterul mîrșav al acestei însușiri, în cadrul căreia muncitorul trăiește numai pentru a spori capitalul, trăiește numai în măsura în care o cer interesele clasei dominante.

În societatea burgheză, munca vie nu este decît un mijloc pentru a spori munca acumulată. În societatea comunistă, munca acumulată nu este decît un mijloc pentru a lărgi, a îmbogăți, a înlesni procesul de viață al muncitorilor.

În societatea burgheză, trecutul domină deci prezentul; în societatea comunistă, prezentul domină trecutul. În societatea burgheză, capitalul este independent și personal, pe cînd individul care muncește este dependent și impersonal.

Și desființarea acestor relații este considerată de burghezie o suprimare a individualității și a libertății! Și cu drept cuvînt. Este vorba într-adevăr de suprimarea individualității burgheze, a independenței burgheze și a libertății burgheze.

Prin libertate se înțelege, în cadrul relațiilor de producție burgheze de astăzi, libertatea comerțului, libertatea de cumpărare și de vînzare.

Dacă dispăre însă negoțul, atunci dispăre și negoțul liber. Vorbăria despre negoțul liber, ca și toate celelalte tirade ale burgheziei noastre despre libertate au, în genere, un înțeles numai în opoziție cu negoțul încătușat, cu tîrgovețul oprimat din evul mediu, și nu cînd e vorba de desființarea de către

comunism a negoțului, a relațiilor de producție burgheze și a burgheziei însăși.

Vă îngroziți că vrem să desființăm proprietatea privată. Dar în societatea voastră actuală proprietatea privată este desființată pentru nouă zecimi din membrii societății; ea există tocmai datorită faptului că nu există pentru nouă zecimi. Ne imputați deci că vrem să desființăm o proprietate care presupune ca o condiție necesară ca imensa majoritate a societății să fie lipsită de proprietate.

Cu alte cuvinte, ne imputați că vrem desființarea proprietății voastre. Într-adevăr, vrem acest lucru.

Din momentul în care munca nu mai poate fi transformată în capital, bani, rentă funciară — într-un cuvânt într-o putere socială ce poate fi monopolizată, adică din momentul în care proprietatea personală nu mai poate deveni proprietate burgheză —, din acest moment, declarați voi, personalitatea este suprimată.

Recunoașteți, prin urmare, că, atunci când vorbiți de personalitate, aveți în fața ochilor doar pe burghez, adică pe proprietarul burghez. Această personalitate trebuie, într-adevăr, suprimată.

Comunismul nu ia nimănui puțința de a-și însuși produse sociale, el ia doar puțința ca prin această însușire să fie aservită munca altuia.

S-a obiectat că prin desființarea proprietății private va înceta orice activitate și că o lene generală va cuprinde lumea.

Dacă ar fi așa, societatea burgheză ar fi trebuit demult să piară din cauza trîndăviei, căci în această societate cei care lucrează nu agonisesc, iar cei care agonisesc nu lucrează. Toate aceste temeri se reduc la tautologia că nu va mai exista muncă salariată o dată ce nu va mai exista capital.

Toate obiecțiile îndreptate împotriva modului comunist de însușire și de producție a produselor materiale au fost extinse și asupra însușirii și producției produselor spirituale. După cum pentru burghez desființarea proprietății de clasă înseamnă desființarea producției însăși, tot astfel pentru dînsul dispariția culturii de clasă este identică cu dispariția culturii în general.

Cultura, a cărei pierdere o deplînge burghezul, nu înseamnă pentru imensa majoritate decît transformarea omului într-o anexă a mașinii.

Dar nu polemizați cu noi, apreciind desființarea proprietății burgheze prin prisma concepțiilor voastre burgheze despre libertate, cultură, drept etc. Inseși ideile voastre sînt produse ale relațiilor burgheze de producție și de proprietate, după cum și dreptul vostru nu este decît voința clasei voastre ridicată la rangul de lege, o voință al cărei conținut este determinat de condițiile materiale de viață ale clasei voastre.

Concepția interesată care vă face să transformați relațiile voastre de producție și de proprietate, din relații istorice, trecătoare în cursul procesului de dezvoltare a producției, în legi eterne ale naturii și ale rațiunii e comună tuturor claselor dominante dispărute. Ceea ce pricepeți cînd e vorba de proprietatea antică, ceea ce pricepeți cînd e vorba de proprietatea feudală, nu mai îndrăzniți să pricepeți cînd e vorba de proprietatea burgheză.

Desființarea familiei ! Pînă și cei mai radicali se indignează în fața acestei infame intenții a comuniștilor.

Pe ce se întemeiază familia de astăzi, familia burgheză ? Pe capital, pe cîștigul privat. În forma sa deplin dezvoltată ea există numai pentru burghezie ; ea își găsește însă completarea în lipsa de familie impusă proletarilor și în prostituția publică.

Familia burghezului dispare, firește, o dată cu dispariția acestei completări a ei, iar ambele dispar o dată cu dispariția capitalului.

Ne imputați că vrem să desființăm exploatarea copiilor de către părinții lor ? Recunoaștem această crimă.

Dar, spuneți voi, noi desființăm cele mai gingașe legături, înlocuind educația pe care o dă familia cu cea socială.

Oare educația voastră nu este și ea determinată de societate ? Nu este ea determinată de relațiile sociale în cadrul cărora educați, de amestecul mai mult sau mai puțin direct al societății prin mijlocirea școlii etc. ? Comuniștii n-au inventat influența societății asupra educației ; ei îi schimbă doar caracterul, smulgînd educația de sub influența clasei dominante.

Frazeologia burgheză despre familie și educație, despre legătura intimă dintre părinți și copii devine cu atît mai dezgustătoare cu cît pentru proletari, ca urmare a dezvoltării marii industrii, legăturile de familie se destramă, iar copiii sînt transformați în simple articole de negoț și unelte de muncă.

Dar voi, comuniștii, vreți să introduceți comunizarea femeii — ne strigă în cor întreaga burghezie.

Burghezul vede în soția lui o simplă unealtă de producție. El aude că uneltele de producție urmează să fie exploatare în comun și nu poate, firește, decît să-și inchipuie că soarta comunizării va lovi și pe femeii.

El nici nu bănuiește că este vorba tocmai de a desființa această poziție a femeii de simplă unealtă de producție.

De altfel, nimic nu este mai ridicol decît indignarea ultramorală a burghezilor noștri în fața pretensei comunizării oficiale a femeii de către comuniști. Comuniștii nu au nevoie să introducă comunizarea femeii; ea a existat aproape întotdeauna.

Burghezii noștri, care nu se mulțumesc că au la dispoziție femeile și fiicele proletarilor lor, fără să mai vorbim de prostituția oficială, își fac o plăcere din a-și seduce reciproc soțiile.

În realitate căsătoria burgheză este comunizarea femeii măritate. Comuniștilor li s-ar putea imputa cel mult că, în locul comunizării fățarnice, ascunse, ar voi să introducă comunizarea oficială și pe față a femeii. De altfel se înțelege de la sine să prin desființarea actualelor relații de producție va dispărea și comunizarea femeii, izvorită din ele, adică prostituția oficială și neoficială.

Comuniștilor li s-a mai imputat că ar voi să desființeze patria, naționalitatea.

Muncitorii nu au patrie. Lor nu li se poate lua ceva ce nu au. Dar deoarece proletariatul trebuie să cucerească mai întii puterea politică, să se ridice la rangul de clasă națională *, să se constituie el însuși ca națiune, el însuși mai este încă național, deși nicidecum în înțelesul burghez.

Demarcațiile naționale și antagonismele dintre popoare dispar din ce în ce mai mult o dată cu dezvoltarea burgheziei, o dată cu libertatea comerțului, cu piața mondială, cu uniformitatea producției industriale și cu condițiile de viață ce-i corespund.

Domnia proletariatului le va face să dispară și mai mult încă. Acțiunea unită, cel puțin a țărilor civilizate, este una din primele condiții ale dezrobirii lui.

În măsura în care va fi desființată exploatarea unui individ de către celălalt, va fi desființată și exploatarea unei națiuni de către alta.

* În ediția engleză din 1888, în loc de: „să se ridice la rangul de clasă națională” — „să se ridice la rangul de clasă conducătoare a națiunii”. — *Nota Red.*

O dată cu dispariția antagonismului dintre clase în sînul națiunii, va dispărea și dușmănia dintre națiuni.

Înviniurile aduse comunismului din punct de vedere religios, filozofic și în general din punct de vedere ideologic nu merită o discuție mai amănunțită.

Este oare nevoie de o perspicacitate deosebită pentru a înțelege că, atunci cînd se schimbă condițiile de viață ale oamenilor, relațiile lor sociale, existența lor socială, se schimbă și reprezentările, concepțiile și noțiunile lor, într-un cuvînt și conștiința lor ?

Ce altceva ne arată istoria ideilor decît că producția intelectuală se transformă o dată cu cea materială ? Ideile dominante ale unei epoci au fost întotdeauna numai ideile clasei dominante.

Se vorbește despre idei care revoluționează o întregă societate ; prin aceasta se exprimă numai faptul că în sînul vechii societăți s-au format elementele unei societăți noi, că descompunerea ideilor vechi merge mîna în mîna cu descompunerea vechilor condiții de viață.

În timpul decadenței lumii antice, religiile vechi fură învinse de religia creștină. Cînd în secolul al XVIII-lea ideile iluminismului învinseseră ideile creștine, societatea feudală dădea ultima ei luptă cu burghezia, pe atunci revoluționară. Ideile de libertate a conștiinței și a religiei nu exprimau decît domnia liberei concurențe pe tărîmul conștiinței.

„Dar” — se va spune — „ideile religioase, morale, filozofice, politice, juridice etc. s-au modificat ce-i drept în cursul dezvoltării istorice. Însă religia, morala, filozofia, politica, dreptul s-au menținut întotdeauna în ciuda acestor schimbări.

În afară de aceasta, mai există adevăruri eterne, ca : libertate, dreptate etc., care sînt comune tuturor stărilor sociale. Comunismul desființează însă adevărurile eterne, desființează religia, morala, în loc să le dea o formă nouă, el contrazice așadar toată dezvoltarea istorică de pînă acum”.

La ce se reduce această învinuire ? Istoria tuturor societăților de pînă acum s-a desfășurat în antagonisme de clasă, care, în diferitele epoci, au luat forme diferite.

Dar, indiferent de forma pe care au luat-o aceste antagonisme, exploatarea unei părți a societății de către cealaltă constituie un fapt comun tuturor veacurilor trecute. Nu e deci de mirare că conștiința socială a tuturor veacurilor, oricît de diferită și variată, se mișcă în cadrul anumitor forme comune,

forme de conștiință care vor dispărea cu desăvîrșire numai o dată cu dispariția totală a antagonismului de clasă.

Revoluția comunistă înseamnă ruptura cea mai radicală cu relațiile de proprietate moștenite din trecut ; nu e deci de mirare că în cursul dezvoltării ei se produce ruptura cea mai radicală cu ideile tradiționale.

Dar să lăsăm obiectiile ridicate de burghezie împotriva comunismului.

După cum am văzut mai sus, primul pas în revoluția muncitorească este ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă, este cucerirea democrației.

Proletariatul va folosi dominația lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întreg capitalul, pentru a centraliza toate uneltele de producție în mâinile statului, adică în mâinile proletariatului organizat ca clasă dominantă, și pentru a mări, cît se poate de repede, masa forțelor de producție.

La început acest lucru nu se poate face, firește, decît printr-o încălcare despotică a dreptului de proprietate și a relațiilor de producție burgheze, adică prin măsuri care, din punct de vedere economic, apar neîndestulătoare și șubrede, dar care se depășesc singure* în decursul mișcării și care sînt inevitabile ca mijloc pentru revoluționarea întregului mod de producție.

Aceste măsuri vor fi, se-nțelege, diferite în diferitele țări.

În țările cele mai înaintate va fi totuși posibilă aproape pretutindeni aplicarea următoarelor măsuri :

1. Exproprierea proprietății funciare și întrebuințarea rentei funciare pentru acoperirea cheltuielilor de stat.

2. Impozit cu puternic caracter progresiv.

3. Desființarea dreptului de moștenire.

4. Confiscarea proprietății tuturor emigranților și rebelilor.

5. Centralizarea creditului în mâinile statului cu ajutorul unei bănci naționale cu capital de stat și cu monopol exclusiv.

6. Centralizarea tuturor mijloacelor de transport în mâinile statului.

7. Sporirea numărului fabricilor de stat, a uneltelor de producție, desțelenirea și ameliorarea pămînturilor după un plan general.

* În ediția engleză din 1888, după cuvintele : „se depășesc singure” este adăugată următoarea frază : „fac necesare alte atacuri împotriva vechii orînduirii sociale”. — *Nota Red.*

8. Egală obligativitate a muncii pentru toți, organizarea de armate industriale, îndeosebi pentru agricultură.

9. Îmbinarea muncii agricole cu cea industrială, măsuri avînd ca scop înlăturarea treptată a opoziției * dintre sat și oraș.

10. Învățămînt public gratuit pentru toți copiii. Interzicerea muncii în fabrici a copiilor, sub actuala ei formă. Îmbinarea educației cu producția materială etc. etc.

Cînd, în cursul dezvoltării, vor fi dispărut deosebirile de clasă și întreaga producție va fi fost concentrată în mîinile indivizilor asociați, atunci puterea publică își va pierde caracterul ei politic. În sensul propriu al cuvîntului, puterea politică este puterea organizată a unei clase pentru asuprairea alteia. Dacă proletariatul, în lupta sa împotriva burgheziei, se unește în mod necesar ca clasă, dacă, prin revoluție, devine clasă dominantă și, ca clasă dominantă, desființează vechile relații de producție făcînd uz de forță, atunci el desființează, o dată cu aceste relații de producție, și condițiile de existență ale antagonismului de clasă, ale claselor în genere, și, prin aceasta, propria sa dominație de clasă.

Locul vechii societăți burgheze, cu clasele și antagonismele ei de clasă, îl ia o asociație în cadrul căreia dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturor.

* În ediția din 1848: „opozitia dintre sat și oraș”. În ediția din 1872 și în edițiile germane următoare, în loc de: „opozitie” — „deosebire”. În ediția engleză din 1888, în loc de: „măsuri avînd ca scop înlăturarea treptată a deosebirii dintre sat și oraș” — „înlăturarea treptată a deosebirii dintre sat și oraș prin repartizarea mai uniformă a populației în întreaga țară”. — *Nota Red.*

III

LITERATURA SOCIALISTĂ ȘI COMUNISTĂ

1. Socialismul reacționar

a) Socialismul feudal

Aristocrația franceză și cea engleză erau chemate, prin poziția lor istorică, să scrie pamflete împotriva societății moderne burgheze. În revoluția franceză din iulie 1830 și în mișcarea engleză pentru reformă, ea fusese din nou învinsă de parvenitul detestat. De o luptă politică serioasă nici nu mai putea fi vorba. Aristocrației nu-i rămânea decât lupta literară. Dar chiar și în domeniul literaturii vechea frazeologie de pe timpul restaurației * devenise imposibilă. Pentru a-și câștiga simpatii, aristocrația trebuia să-și dea aerul că face abstracție de interesele ei și că-și formulează actul de acuzare împotriva burgheziei numai în interesul clasei muncitoare exploatare. Ea își procura astfel o satisfacție în a cînta cuplete satirice la adresa noului ei stăpîn și în a-i șopti la ureche prorociri mai mult sau mai puțin sinistre.

În felul acesta a luat naștere socialismul feudal, amestec de tînguială și de batjocură, de ecou al trecutului și de amenințare a viitorului, care nimerea uneori burghezia drept în inimă prin critica sa amară, spirituală și distrugătoare, dar care făcea întotdeauna o impresie comică prin absoluta-i incapacitate de a înțelege mersul istoriei moderne.

Aristocrații fluturau ca drapel traista de cerșetor a proletariatului pentru a strînge în urma lor poporul. Dar de cîte ori poporul îi urma, el zărea pe posteriorul lor vechile blazoane feudale și se împrăștia rîzînd în hohote, fără respect.

O parte din legitimiștii francezi și „Tinăra Anglie”²⁵¹ au oferit acest spectacol.

* Nu este vorba de restaurația engleză din anii 1660—1689, ci de restaurația franceză din anii 1814—1830. (Nota lui Engels la ediția engleză din 1888).

Atunci cînd feudații demonstrează că modul lor de a exploata diferă de exploatarea burgheză, ei uită un singur lucru, și anume că ei exploatau în condiții și împrejurări cu totul diferite și în prezent depășite. Atunci cînd arată că în timpul dominației lor proletariatul modern nu a existat, ei uită că burghezia modernă a fost tocmai vlăstarul inevitabil al orînduirii lor sociale.

De altfel ei ascund atît de puțin caracterul reacționar al criticii lor, încît principala învinuire pe care o aduc burgheziei constă tocmai în aceea că sub dominația ei se dezvoltă o clasă care va face să sară în aer întreaga ordine socială veche.

Ei învinuiesc burghezia nu atît că a creat un proletariat în genere, cît că a creat un proletariat revoluționar.

De aceea, în practica politică, ei participă la toate măsurile violente împotriva clasei muncitoare, iar în viața de toate zilele sînt gata, în ciuda frazeologiei lor umflate, să culeagă meriele de aur * și să renunțe la credință, iubire și onoare în schimbul negoțului cu lînă, sfeclă și rachiu **.

După cum popa mergea totdeauna mină în mină cu feudații, tot astfel și socialismul popesc merge alături de socialismul feudal.

Nimic mai ușor decît a da o spoială socialistă ascetismului creștin. Oare creștinismul n-a tunat și fulgerat și el împotriva proprietății private, a căsătoriei și a statului? Oare nu a propovăduit el în locul acestora caritatea și cerșitoria, celibatul și înăbușirea patimilor trupești, viața de chilie și biserica? Socialismul creștin nu-i decît aghiasma cu care popa sfințește necazul aristocratului.

b) Socialismul mic-burghez

Aristocrația feudală nu este singura clasă care a fost răsturnată de burghezie și ale cărei condiții de viață s-au înrăutățit și au dispărut cu încetul în societatea burgheză

* În ediția engleză din 1888, după cuvintele: „meriele de aur” sînt adăugate cuvintele: „care cad din pomul industriei”. — *Nota Red.*

** Aceasta se referă mai cu seamă la Germania, unde aristocrația funciară și iuncherii exploatează mare parte din domeniile lor pe cont propriu, prin administratori, fiind, pe lîngă aceasta, și mari fabricanți de zahăr și de spirt din cartofi. Aristocrații englezi, mai bogați de altfel, n-au ajuns încă atît de departe; dar și ei știu cum se poate compensa scăderea rentei prin împrumutarea numelui lor unor fondatori de societăți pe acțiuni, mai mult sau mai puțin dubioși. (*Nota lui Engels la ediția engleză din 1888*).

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch,

London.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter“

von J. C. Burghard.

46. LIVERPOOL STREET, BISHOPSGATE.

Coperta ediției din 1848 a
„Manifestului Partidului Comunist“

modernă. Țîrgoveții din evul mediu și mica țărănime au fost prăcurorii burgheziei moderne. În țările mai puțin dezvoltate din punct de vedere industrial și comercial, această clasă continuă să vegezeze alături de burghezia în ascensiune.

În țările în care s-a dezvoltat civilizația modernă s-a format o nouă mică burghezie, care, fluctuînd între proletariat și burghezie ca parte întregitoare a societății burgheze, se formează mereu din nou și ai cărei membri sînt însă mereu azvîrliți de concurență în rîndurile proletariatului; mai mult, pe măsură ce se dezvoltă marea industrie, ei văd apropiindu-se momentul cînd vor dispărea cu desăvîrșire ca parte independentă a societății moderne și vor fi înlocuiți, în comerț, în industrie și în agricultură, cu supraveghetori și servitori.

În țări ca Franța, în care clasa țărănească alcătuiește mai mult de jumătate din populație, era firesc ca critica pe care o făceau regimului burghez scriitorii care luau atitudine pentru proletariat și împotriva burgheziei să fie pe măsura micului burghez și a micului țăran și să apere cauza muncitorilor din punctul de vedere al micii burghezii. În felul acesta a luat naștere socialismul mic-burghez. Sismondi e șeful acestei literaturi nu numai pentru Franța, dar și pentru Anglia.

Acest socialism analiza cu multă perspicacitate contradicțiile din sinul relațiilor de producție moderne. El demasca apologia fățarnică a economiștilor. El demonstra, fără posibilitate de tăgadă, efectele distrugătoare ale mașinismului și ale diviziunii muncii, concentrarea capitalurilor și a proprietății funciare, supraproducția, crizele, pieirea inevitabilă a micilor burghezi și țărani, mizeria proletariatului, anarhia în producție, strigătoarele disproporții în repartiția avuției, războiul industrial nimicitor dintre națiuni, descompunerea vechilor moravuri, a vechilor relații familiale, a vechilor naționalități.

Potrivit conținutului său pozitiv însă, acest socialism vrea sau să restabilească vechile mijloace de producție și de schimb, și, o dată cu ele, vechile relații de proprietate și vechea societate, sau să ferece din nou, cu forța, mijloacele moderne de producție și de schimb în cătușele vechilor relații de proprietate, care au fost sfărîmate și care nu se putea să nu fie sfărîmate de aceste mijloace. În ambele cazuri acest socialism este reacționar și totodată utopic.

Corporațiile în perioada manufacturieră, economia patriarhală la țară — iată ultimul lui cuvînt.

În dezvoltarea sa ulterioară, acest curent s-a împotmolit într-o neputință lașă*.

c) Socialismul german,
sau „adevăratul” socialism

Literatura socialistă și comunistă din Franța, care a luat naștere sub presiunea unei burghezii dominante și care este expresia literară a luptei împotriva acestei dominații, a fost introdusă în Germania pe vremea când burghezia tocmai începuse lupta împotriva absolutismului feudal.

Filozofii, semifilozofii și toți cei cu pretenții literare din Germania se aruncară cu lăcomie asupra acestei literaturi, uitând însă că o dată cu introducerea acestor scrieri din Franța nu fuseseră introduse în Germania și condițiile de viață de acolo. Dată fiind starea de lucruri din Germania, literatura franceză pierdu orice semnificație practică imediată și căpătă un aspect pur literar. Ea trebuia să apară ca o speculație sterilă asupra adevăratei societăți, asupra realizării naturii umane. Astfel, revendicările primei revoluții franceze nu aveau pentru filozofii germani ai secolului al XVIII-lea alt înțeles decât acela de deziderate ale „rațiunii practice” în general, iar manifestările voinței burghezii revoluționare din Franța erau, în ochii lor, niște legi ale voinței pure, ale voinței așa cum ar trebui să fie, ale adevăratei voințe omenești.

Activitatea literaților germani consta exclusiv în a pune de acord noile idei franceze cu vechea lor conștiință filozofică, sau, mai bine zis, în a-și însuși din punctul lor de vedere filozofic ideile franceze.

Ei își însușiră aceste idei în același fel în care se însușește în genere o limbă străină : prin traducere.

Se știe că peste manuscrisele operelor clasice din vremurile antichității păgâne, călugării așterneau povești searbăde despre sfinții catolici. Literații germani procedară invers cu literatura profană franceză. Ei își scriseră absurditățile filozofice pe dosul originalului francez. De pildă, pe dosul criticii franceze a relațiilor bănești ei au scris „înstrăinarea naturii

* În ediția engleză din 1888, în loc de : „În dezvoltarea sa ulterioară, acest curent s-a împotmolit într-o neputință lașă” — „Până la urmă, când fapte istorice de netăgăduit au spulberat orice autoiluzionare, această formă a socialismului s-a împotmolit într-o jalnică neputință”. — *Nota Red.*

umane", pe dosul criticii franceze a statului burghez ei au scris „desființarea stăpînirii universalului abstract" etc.

Această frazeologie filozofică, substituită teoriilor franceze, a fost botezată de ei „filozofia acțiunii", „adevăratul socialism", „știința germană a socialismului", „fundamentarea filozofică a socialismului" etc.

În felul acesta literatura socialist-comunistă franceză a fost de-a dreptul emascuțată. Și deoarece în mina germanului ea înceta să exprime lupta unei clase împotriva alteia, el era convins că biruise „unilateralitatea franceză", că el apăra, în locul unor nevoi adevărate, nevoia de adevăr, iar în locul intereselor proletariatului, interesele ființei umane, ale omului în general, ale omului care nu aparține nici unei clase, care în genere nu aparține realității, ci negurilor fanteziei filozofice.

Acest socialism german, care lua atît de solemn în serios stîngacele sale exerciții școlărești și le trîmbița atît de zgomotos, își pierdu însă puțin cîte puțin pedanta nevinovăție.

Lupta burgheziei germane, mai cu seamă a celei prusace, împotriva feudalilor și a monarhiei absolute, într-un cuvînt mișcarea liberală, deveni mai serioasă.

„Adevăratului" socialism i se ivi, astfel, prilejul dorit de a opune mișcării politice revendicările socialiste, de a profera blestemele tradiționale împotriva liberalismului, împotriva statului reprezentativ, împotriva concurenței burgheze, a libertății burgheze a presei, a dreptului burghez, a libertății și a egalității burgheze și de a propovădui maselor populare că din această mișcare burgheză ele nu aveau nimic de cîștigat, ci, dimpotrivă, totul de pierdut. Socialismul german uită la timp că critica franceză, al cărei ecou stupid era, presupune societatea modernă burgheză cu condițiile materiale de viață corespunzătoare și cu constituția politică adecvată, adică toate acele premise care în Germania trebuiau abia cucerite prin luptă.

Acest socialism servea guvernelor absolutiste germane cu întregul lor cortegiu de popi, dascăli, încheri și burocați drept sperietoare binevenită împotriva burgheziei ce se ridica amenințătoare.

El alcătuia completarea dulceagă la amarnicele lovituri de bici și la ploaia de gloanțe cu care aceleași guverne tratau insurecțiile muncitorilor germani.

Dacă „adevăratul" socialism devenise astfel o armă în mîinile guvernelor împotriva burgheziei germane, el era,

totodată, în mod nemijlocit și expresia intereselor reacționare, a intereselor tirgoveților germani. În Germania, mica burghezie, pe care a lăsat-o moștenire secolul al XVI-lea și care de atunci reapare aici într-una sub diferite forme, alcătuiește de fapt temelia socială a stării de lucruri existente.

Menținerea ei înseamnă menținerea stării de lucruri existente în Germania. Ea se teme de dominația industrială și politică a burgheziei, care va duce în mod inevitabil la pieirea ei, pe de o parte ca urmare a concentrării capitalului, pe de altă parte ca urmare a dezvoltării proletariatului revoluționar. Mica burghezie își închipuia că „adevăratul” socialism va omorî dintr-o lovitură două muște. El se răspîndi ca o epidemie.

Țesut din păienjenis speculativ, brodat cu flori retorice literare și îmbibat cu rouă sentimentală, acest veșmînt pompos în care socialiștii germani își învăluiau cele cîteva „adevăruri eterne” încremenite a făcut ca marfa lor să se desfacă mai lesne în rîndurile acestui public.

La rîndul său, socialismul german s-a pătruns din ce în ce mai mult de misiunea sa de a fi reprezentantul grandilocvent al acestei mici burghezii.

El proclamă națiunea germană ca prototip al națiunii, iar pe filistinul german ca prototip al omului. Fiecărei ticăloșii a acestuia el îi atribuia un sens ascuns, un sens superior, socialist, prefăcînd-o în contrariul ei. Consecvent pînă la capăt, el s-a ridicat fățiș împotriva orientării „brutal distructive” a comunismului, proclamînd imparțialitatea sa măreață mai presus de orice luptă de clasă. Toate pretensele publicații socialiste și comuniste care circulă în Germania aparțin, cu foarte puține excepții, acestei literaturi murdare și paralizante *.

2. Socialismul conservator sau burghez

O parte din burghezie dorește să tîmăduiască ~~relele~~ sociale pentru a asigura existența societății burgheze.

Printre aceștia găsim : economiști, filantropi, umanitariști, oameni care se îndeletnicesc cu îmbunătățirea situației clasei muncitoare, cu organizarea de opere filantropice, membri ai societăților de protecție a animalelor, fondatori de societăți

* Furtuna revoluției din 1848 a măturat întreg acest curent lamentabil și le-a tăiat purtătorilor lui pofta de a mai face socialism. Reprezentantul de căpetenie și tipul clasic al acestui curent este d-l Karl Grün. (Nota lui Engels la ediția germană din 1890).

de temperanță, reformatori; de cafea de cele mai diferite nuanțe. Acest socialism burghez a fost elaborat chiar sub formă de sisteme complete.

Ca pildă cităm „Philosophie de la misère” a lui Proudhon.

Burghezii socialiști vor condițiile de viață ale societății moderne dar fără luptele și primejdiile care decurg cu necesitate din ele. Ei vor societatea actuală fără elementele care o revoluționează și o descompun. Ei vor burghezia fără proletariat. Burghezia consideră, firește, lumea în care domnește drept cea mai bună dintre lumi. Socialismul burghez elaborează această concepție consolatoare într-un sistem mai mult sau mai puțin complet. Atunci când el invită proletariatul să înfăptuiască sistemele sale și să pășească în noul Ierusalim, el nu-i cere de fapt decît să rămînă în cadrul societății actuale, dar să lepede concepțiile sale dușmănoase despre această societate.

O altă formă, mai puțin sistematică, însă mai practică, a acestui socialism caută să facă nesuferită clasei muncitoare orice mișcare revoluționară, demonstrîndu-i că ei nu i-ar putea fi de folos cutare sau cutare schimbare politică, ci numai o schimbare a condițiilor materiale de trai, a condițiilor economice. Prin schimbarea condițiilor materiale de trai, acest socialism nu înțelege însă nicidecum desființarea relațiilor de producție burgheze, care nu poate fi înfăptuită decît pe cale revoluționară, ci îmbunătățiri administrative realizate pe baza acestor relații de producție, adică îmbunătățiri care nu schimbă întru nimic raportul dintre capital și munca salariată, ci care, în cazul cel mai bun, micșorează cheltuielile de dominație ale burgheziei și-i simplifică bugetul.

Socialismul burghez își găsește expresia corespunzătoare abia atunci când devine o simplă figură retorică.

Comerț liber ! în interesul clasei muncitoare ; taxe vamale protecționiste ! în interesul clasei muncitoare ; închisori cu regim celular ! în interesul clasei muncitoare — iată ultimul și singurul cuvînt sincer rostit de socialismul burghez.

Socialismul burgheziei constă tocmai în afirmația că burghezii sînt burghezi — în interesul clasei muncitoare

3. Socialismul și comunismul critico-utopic

Nu vorbim aci de literatura care a exprimat, în toate marile revoluții moderne, revendicările proletariatului (scrierile lui Babeuf etc.).

Primele încercări ale proletariatului de a realiza direct propriul său interes de clasă într-o epocă de fierbere generală, în perioada răsturnării societății feudale, au dat inevitabil greș din cauză că proletariatul era el însuși nedezvoltat și pentru că lipseau condițiile materiale pentru eliberarea sa, căci aceste condiții sînt abia produsul epocii burgheze. Literatura revoluționară care a însoțit aceste prime mișcări ale proletariatului este în mod necesar reacționară prin conținutul ei. Ea propovăduiește un ascetism general și un egalitarism primitiv.

Sistemele socialiste și comuniste propriu-zise, sistemele lui Saint-Simon, Fourier, Owen etc., apar în prima perioadă, încă nedezvoltată a luptei dintre proletariat și burghezie, pe care am descris-o mai sus (vezi „Burghezie și proletariat“).

Inventatorii acestor sisteme văd, ce-i drept, antagonismul dintre clase, precum și acțiunea elementelor dizolvante din însăși societatea dominantă. Dar de partea proletariatului ei nu zăresc nici o activitate istorică proprie, nici o mișcare politică specifică lui.

Deoarece dezvoltarea antagonismului de clasă merge în pas cu dezvoltarea industriei, ei nu găsesc în societate nici condițiile materiale pentru eliberarea proletariatului și caută o știință socială, legi sociale, pentru a crea aceste condiții.

Locul activității sociale trebuie să-l ia activitatea lor inventivă personală; locul condițiilor istorice ale eliberării — condiții fanteziste; locul organizării treptate a proletariatului ca clasă — o organizare anume născocită a societății. Viitoarea istorie a lumii se reduce pentru ei la propagarea și la realizarea practică a planurilor lor sociale.

Ei își dau seama, ce-i drept, că planurile lor reprezintă, înainte de toate, interesele clasei muncitoare, ale celei mai năpăstuite clase. Proletariatul există pentru dinșii numai sub acest aspect, al clasei celei mai năpăstuite.

Forma nedezvoltată a luptei de clasă, ca și propria lor poziție în viață, îi face însă să se creadă mai presus de acest antagonism de clasă. Ei vor să îmbunătățească situația tuturor membrilor societății, chiar și pe a celor foarte bine situați. De aceea ei apelează neconștient la întreaga societate fără deosebire, ba chiar de preferință la clasa dominantă. După părerea lor ajunge să le înțelegi sistemul pentru a recunoaște că e cel mai bun plan cu putință al celei mai bune societăți cu putință.

Ei resping de aceea orice fel de acțiune politică și mai cu

seamă revoluționară ; ei vor să-și atingă țelul pe cale pașnică și încearcă prin mici experiențe, sortite, firește, eșecului, prin puterea exemplului să croiască drum noii evanghelii sociale.

Această descriere fantezistă a societății viitoare, datînd dintr-o epocă în care proletariatul este încă foarte puțin dezvoltat, cînd el însuși concepe încă în chip fantezist propria sa poziție, — este produsul primelor aspirații pline de presimțire ale proletariatului către o prefacere generală a societății.

Scrierile socialiste și comuniste conțin însă și elemente critice. Ele atacă întreaga temelie a societății existente. Ele au oferit deci un material foarte prețios pentru luminarea muncitorilor. Tezele lor pozitive cu privire la societatea viitoare, ca, de pildă, desființarea opoziției dintre oraș și sat *, a familiei, a cîștigului privat, a muncii salariate, proclamarea armoniei sociale, transformarea statului într-o simplă administrare a producției, — toate aceste teze ale lor nu exprimă decît necesitatea dispariției antagonismului de clasă, care începe abia să se dezvolte și pe care ei îl cunosc numai sub prima sa formă, vagă și nedefinită. De aceea înseși aceste teze mai au încă un sens pur utopic.

Insemnătatea socialismului și a comunismului critico-utopic se află în raport invers cu dezvoltarea istorică. În măsura în care lupta de clasă se dezvoltă și capătă forme bine conturate, această tendință fantezistă de a se situa deasupra luptei de clasă, această combatere fantezistă a ei pierde orice valoare practică, orice îndreptățire teoretică. De aceea, dacă în multe privințe fondatorii acestor sisteme au fost revoluționari, apoi discipolii lor alcătuiesc întotdeauna secte reacționare. Ei păstrează neclintite vechile concepții ale dascălilor lor fără a ține seama de dezvoltarea istorică a proletariatului. De aceea ei caută în mod consecvent să slăbească din nou lupta de clasă și să împace antagonismele. Ei tot mai visează realizarea, cu titlu de experiență, a utopiilor lor sociale, întemeierea unor falansterе răzlețe, fondarea de home-colonies, înființarea unei mici Icariei **, ediție în format redus a noului Ierusalim ; iar pentru construirea tuturor acestor castele în Spania ei sînt nevoiți să facă apel la filantropia inimilor și

* În ediția engleză din 1888 acest pasaj este formulat în felul următor : „Măsurile practice preconizate de ei, ca, de pildă, desființarea deosebirii dintre oraș și sat”. — *Nota Red.*

** Falanster era numele coloniilor socialiste imaginate de Charles Fourier ; Icaria este numele dat de Cabot țării sale utopice și mai tirziu co-
32 — Marx-Engels — Opere, vol. 4

pungilor burgheze. Treptat, treptat ei cad în categoria socialiștilor reacționari sau conservatori descriși mai sus, deosebindu-se de aceștia numai printr-o pedanterie mai sistematică, printr-o credință superstițioasă și fanatică în efectul miraculos al științei lor sociale.

De aceea ei se opun cu îndârjire oricărei mișcări politice a muncitorilor, care, după părerea lor, nu poate proveni decât dintr-o totală lipsă de credință în evanghelia cea nouă.

Oweniștii în Anglia, fourieriștii în Franța sînt unii împotriva cartiștilor, alții împotriva reformiștilor ²⁵².

loniei sale comuniste din America. (*Nota lui Engels la ediția engleză din 1888*).

Home-colonies (colonii în interiorul țării) este numele dat de Owen societăților sale comuniste model. Falanster era numele palatelor sociale imaginate de Fourier. Icaria era numele țării fanteziste utopice a cărei organizare comunistă a descris-o Cabet. (*Nota lui Engels la ediția germană din 1890*).

IV

POZIȚIA COMUNIȘTILOR FAȚĂ DE DIFERITELE PARTIDE
OPOZIȚIONISTE

După cele spuse în capitolul II, poziția comuniștilor față de partidele muncitorești deja constituite, adică poziția față de cartiștii din Anglia și față de adepții reformei agrare din America de Nord, se înțelege de la sine.

Comuniștii luptă pentru înlăptuirea scopurilor și intereselor imediate ale clasei muncitoare, dar ei reprezintă totodată viitorul mișcării în mișcarea prezentă. În Franța comuniștii se alătură partidului socialist-democrat* împotriva burgheziei conservatoare și radicale, fără a renunța însă prin aceasta la dreptul de a avea o atitudine critică față de frazele și iluziile care își au obirșia în tradiția revoluționară

În Elveția ei sprijină pe radicali, fără a pierde însă din vedere că acest partid se compune din elemente contradictorii, în parte socialiști democrați, în înțelesul francez, în parte burghezi radicali.

Printre polonezi, comuniștii susțin partidul care consideră revoluția agrară ca o condiție a eliberării naționale, același partid care a fost sufletul insurecției din Cracovia în 1846.

În Germania, atunci când burghezia are o atitudine revoluționară, partidul comunist luptă alături de ea, împotriva monarhiei absolute, a proprietății funciare feudale și a spiritului mic-burghez.

* Acest partid era reprezentat atunci în parlament de Ledru-Rollin, în publicistică de Louis Blanc, iar în presa zilnică de ziarul „La Réforme”. Prin denumirea de social-democrație, inventatorii acestei denumiri desemnau o anumită parte a partidului democrat sau republican, cu o nuanță mai mult sau mai puțin socialistă. (*Nota lui Engels la ediția engleză din 1888*).

Partidul care în Franța își zicea pe atunci socialist-democrat era cel reprezentat politiceste de Ledru-Rollin, iar în publicistică de Louis Blanc; între el și social-democrația germană de azi era deci o deosebire ca de la cer la pământ. (*Nota lui Engels la ediția germană din 1890*).

Nici o clipă însă partidul nu încetează să dezvolte printre muncitori o conștiință cât mai limpede asupra antagonismului dușmănos dintre burghezie și proletariat, pentru ca muncitorii germani să poată preface de îndată condițiile sociale și politice, pe care trebuie să le adăcă cu sine dominația burgheziei, în tot atâtea arme împotriva burgheziei, astfel ca după răsturnarea claselor reacționare în Germania să înceapă imediat lupta împotriva burgheziei însăși.

Asupra Germaniei își îndreaptă comuniștii atenția în primul rînd, pentru că Germania se află în ajunul unei revoluții burgheze și pentru că ea va săvîrși această revoluție în condiții, în genere, mai înaintate ale civilizației europene și cu un proletariat mult mai dezvoltat decît Anglia în secolul al XVII-lea și Franța în secolul al XVIII-lea, și deci revoluția burgheză germană nu poate fi decît prologul direct al unei revoluții proletare.

Într-un cuvînt, comuniștii sprijină pretutindeni orice mișcare revoluționară împotriva orînduirii sociale și politice existente.

În toate aceste mișcări ei pun pe primul plan, ca problemă fundamentală a mișcării, problema proprietății, indiferent de forma mai mult sau mai puțin dezvoltată pe care aceasta ar avea-o.

În sfîrșit, comuniștii militează pretutindeni pentru unire și înțelegere între partidele democratice din toate țările.

Comuniștii dețestă să-și ascundă vederile și intențiile. Ei declară fățiș că țelurile lor pot fi atinse numai prin doborîrea violentă a întregii orînduirii sociale de pînă acum. Să tremure clasele dominante în fața unei Revoluții Comuniste. Proletarii n-au de pierdut în această revoluție decît lanțurile. Ei au o lume de cîștigat.

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ !

Friedrich Engels —

Mișcările din 1847

Desigur că demult n-am avut un an atît de agitat ca anul 1847. În Prusia, o constituție și o dietă reunită, în Italia, deșteptarea neașteptat de rapidă a vieții politice și înarmarea generală împotriva Austriei, în Elveția, un război civil, în Anglia, un nou parlament cu o nuanță radicală accentuată, în Franța, scandaluri și banchete în favoarea reformei, în America, cucerirea Mexicului de către Statele Unite — iată o serie de schimbări și evenimente așa cum nu le-a adus nici unul din ultimii ani.

Anul 1830 a fost ultimul punct crucial în istorie. Revoluția din iulie în Franța, reformbill-ul în Anglia au asigurat victoria definitivă a burgheziei, în Anglia chiar victoria burgheziei industriale, victoria fabricanților asupra burgheziei neindustriale, asupra rentierilor. A urmat Belgia și în parte Elveția ; și aici a învins burghezia ²⁵³. Polonia s-a răsculat, Italia a început să se zbată sub jugul lui Metternich, Germania se afla în plină fierbere. Toate țările se pregăteau pentru o luptă crîncenă.

Dar după 1830 totul a mers în regres. Polonia a căzut, insurgenții romagnoli au fost împrăstiați ²⁵⁴, mișcarea din Germania a fost înăbușită. Burghezia franceză a înfrînt pe republicanii din țara ei și a trădat pe liberalii altor țări, pe care ea însăși îi instigase la revoltă. Guvernul liberal din Anglia nu a putut realiza nimic. În cele din urmă, în 1840 reacțiunea era în plină floare. Polonia, Italia, Germania erau inexistente din punct de vedere politic, în Prusia domnea „Berliner politisches Wochenblatt” ²⁵⁵, în Hanovra preaițeleapta constituție a d-lui Dahlmann ²⁵⁶ a fost dată peste cap, hotărîrile conferinței de la Viena din 1834 ²⁵⁷ erau întru totul în vigoare. În Elveția conservatorii și iezuiții erau în plin progres. În Bel-

gia catolicii erau la cîrmă. În Franța, victoria lui Guizot, în Anglia, ultimele zvîrcoliri ale guvernului whig sub presiunea puterii crescînde a lui Peel ; încercările zadarnice de reorganizare ale cartiștilor după marea lor înfrîngere din 1839. Pretutindenii victoria partidelor reacționare, pretutindenii destrămarea și fărîmițarea totală a tuturor partidelor progresiste. Blocarea mișcării istorice părea să fie rezultatul final al uriașelor lupte din 1830.

Anul 1840 a fost însă punctul culminant al reacțiunii, după cum anul 1830 fusese punctul culminant al mișcării revoluționare a burgheziei. Din 1840 mișcările îndreptate împotriva stării de lucruri existente au început din nou. Învinse adeseori, ele au cîștigat cu timpul tot mai mult teren. Pe cînd în Anglia cartiștii se reorganizau și ajungeau să fie mai puternici ca oricînd, Peel a trebuit să-și trădeze în repetate rînduri partidul, să-i dea lovitura de grație prin desființarea legilor cerealelor și în cele din urmă să demisioneze el însuși. În Elveția radicalii progresau, iar în Germania și mai ales în Prusia revendicările liberalilor au devenit cu fiecare an mai categorice. În Belgia, în alegerile din 1847 au biruit de asemenea liberalii. Numai în Franța miniștrii reacționari au obținut în alegerile din 1846 o majoritate nemaipomenită și numai Italia a continuat să rămînă impasibilă pînă cînd Pius al IX-lea s-a urcat pe tron și a făcut, la sfîrșitul anului 1846, cîteva încercări de reformă foarte îndoielnice.

Astfel a sosit anul 1847, care a adus o serie de victorii pentru partidele progresiste din aproape toate țările. Chiar acolo unde au fost învinse, înfrîngerea lor le-a slujit să ajungă mult mai departe decît i-ar fi dus o victorie imediată.

Anul 1847 n-a fost hotărîtor în nici o privință, dar a pus pretutindenii tranșant și cu toată precizia partidele față în față, el nu a soluționat în mod definitiv nici o problemă, dar a pus în așa fel aceste probleme, încît acum ele trebuie soluționate.

Evenimentele și schimbările cele mai însemnate ale anului 1847 au fost cele din Prusia, Italia și Elveția.

În Prusia Frederic-Wilhelm al IV-lea a fost în cele din urmă silit să acorde o constituție. Sterilul Don Quijote de la Sans-Souci a dat naștere, după îndelungate cazne și suferințe, unei constituții, care, cum credea el, trebuia să asigure pe veci victoria reacțiunii feudal-patriarhal-absolutist-birocrat-popești. El și-a greșit însă socoteala. Burghezia devenise între timp destul de puternică pentru a găsi chiar în această constituție

o armă împotriva lui și împotriva tuturor claselor reacționare ale societății. Ca pretutindeni, ea a început și în Prusia prin a refuza să-i acorde bani. Regele era disperat. Se poate spune că timp de câteva zile după ce i s-au refuzat banii, Prusia nu mai avea de loc rege ; Prusia era în plină revoluție fără să știe acest lucru. Din fericire, au sosit însă cele 15.000.000 rusești ; Frederic-Wilhelm a devenit din nou rege, burghezii din dietă s-au chircit de spaimă, iar norii amenințatori ai revoluției s-au împrăștiat. Pentru moment burghezia prusiană era înfrântă. Dar ea făcuse un pas înainte, își cucerise un for, dăduse regelui o dovadă de puterea ei și crease o stare de agitație în întreaga țară. Problema dacă în Prusia trebuie să domnească nobilimea în alianță cu birocrații și cu popii, în frunte cu regele, sau burghezia se pune acum în așa chip, încît trebuie să fie soluționată într-un fel sau altul. În cadrul dietei reunite mai era încă posibilă o înțelegere între cele două tabere ; dar acum această posibilitate nu mai există. Acum este vorba de o luptă pe viață și pe moarte între ele. La aceasta se mai adaugă faptul că în momentul de față se întrunesc comisiile — această nefericită născocire a fabricanților de la Berlin ²⁵⁸, adepți ai constituției. Ele vor încurca în așa hal problemele juridice, și așa destul de încurcate, încît nici un om nu va mai ști cum să se descurce în ele. Comisiile vor face din aceste probleme un nod gordian care va trebui tăiat cu sabia ; astfel se vor desăvîrși ultimele pregătiri în vederea revoluției *burgheze* în Prusia.

Putem, așadar, să așteptăm cu toată liniștea această revoluție din Prusia. În 1849 va trebui să se convoace din nou dieta reunită, indiferent dacă regele vrea sau nu. Pînă atunci îi mai acordăm maiestății sale un răgaz, dar nu mai mult. Atunci va trebui să-și cedeze sceptrul și faimoasa lui coroană „neștirbită” ²⁵⁹ burghezilor creștini și evrei din imperiul său.

Prin urmare, cu toată înfringerea lor momentană, anul 1847 a fost un an excelent pentru afacerile politice ale burghezilor prusieni. Burghezii și filistinii din celelalte state germane și-au dat și ei seama de acest lucru și le-au arătat cea mai vie simpatie. Ei știu că victoria burghezilor prusieni înseamnă propria lor victorie.

În *Italia* am fost martorii unui ciudat spectacol : omul care ocupă cea mai reacționară poziție din Europa, care reprezintă ideologia anchilozată a evului mediu, papa *, s-a situat în

* — Pius al IX-lea. — *Nota Red.*

fruntea unei mișcări liberale. Mișcarea a devenit peste noapte puternică, ea a atras de partea sa pe arhiducele austriac din Toscana * și pe trădătorul Carol Albert al Sardiniei, ea subminează tronul lui Ferdinand al Neapolului, valurile ei trec peste Lombardia și ajung pînă la Alpii Stiriei și Tirolului.

Actuala mișcare din Italia este identică cu cea care a avut loc în Prusia între 1807 și 1812. Ca și odinioară în Prusia, este vorba de două lucruri: independență pe plan extern și reforme pe plan intern. Pentru a putea ține piept cît mai uniți forței străine superioare, se evită deocamdată toate conflictele serioase cu guvernul și nu se cer pentru moment constituții, ci simple reforme administrative. Dar de ce natură sînt aceste reforme? Cui folosesc ele? Mai înainte de toate burgheziei. Presa este favorizată, birocrația este pusă în slujba intereselor burgheziei (comp. reformele din Sardinia, consulta romană ²⁶⁰ și reorganizarea ministerelor), burghezii obțin o mai mare influență asupra administrației comunale, îngrădirea arbitrariului nobilimii și al birocrației, burghezia este înarmată ca guardia civică. Pînă acum toate reformele au servit și au trebuit să servească exclusiv interesele burgheziei. Comparați-le cu reformele din Prusia în timpul lui Napoleon. Sînt exact aceleași reforme, numai că în unele privințe acelea mergeau mai departe: administrația era subordonată intereselor burgheziei, se punea capăt bunului plac al nobilimii și al birocraților, se introducea autoadministrarea orașelor, se institua Landwehr-ul, se desființau servituțiile feudale. Ca odinioară în Prusia, la fel și acum în Italia, datorită avuției ei crescînde și mai ales datorită însemnătății crescînde a industriei și comerțului pentru existența întregului popor, burghezia a devenit acea clasă de care depinde în primul rînd eliberarea țării de sub dominația străină.

Mișcarea din Italia este, prin urmare, o mișcare net burgheză. Toate clasele dornice de reformă, de la principi și nobili pînă la pifferari și lazzaroni ²⁶¹, se manifestă deocamdată ca burghezi, iar papa este pentru moment primul burghez al Italiei. Toate aceste clase vor fi însă foarte dezamăgite cînd jugul austriac va fi scuturat. De îndată ce se vor fi răfuit cu dușmanul din afară, burghezii vor despărți la ei acasă berbecii de oi; atunci principii și conții vor chema din nou Austria în ajutor, dar va fi prea tîrziu, și atunci muncitorii

* — ducele de Toscana, Leopold al II-lea. — *Nota Red.*

din Milano, Florența și Neapole vor descoperi că munca lor de-abia începe.

În sfârșit, *Elveția*. Pentru prima oară în decursul existenței ei, Elveția a jucat un rol precis în sistemul statelor europene, pentru prima oară a avut curajul unei acțiuni hotărâte, a îndrăznit să nu mai apară ca un conglomerat de 22 de cantoane complet străine unul de altul, ci ca o republică federativă. Înăbușind cu toată energia un război civil, ea a asigurat supremația puterii centrale, cu alte cuvinte s-a centralizat. Ea va legaliza centralizarea existentă în fapt prin reforma iminentă a pactului federal.

Cui îi folosesc, întrebăm noi din nou, rezultatele războiului, reforma federală, reorganizarea cantoanelor din Sonderbund? Taberei învingătoare, taberei care în 1830—1834 învinsese în diferite cantoane: liberalilor și radicalilor, adică burghezilor și țăranilor. Ca urmare a revoluției din iulie, dominația patriciană a fostelor orașe imperiale fusese răsturnată, iar acolo unde ea se reinstaurase în fapt, ca de pildă la Berna și la Geneva, au avut loc în 1846 revoluții. Acolo unde se menținuse neatinsă, ca în orașul Basel, ea a suferit în același an lovituri serioase. Nobilime feudală nu prea exista în Elveția, și acolo unde mai exista puterea ei de căpetenie o constituie alianța cu ciobanii din Alpii superiori. Aceștia erau ultimii și totodată cei mai tenaci și mai înverșunați dușmani ai burghezilor. Ei formau sprijinul elementelor reacționare în cantoanele liberale. Ajutați de iezuiți și pietiști, ei au împinzit întreaga Elveție cu rețeaua unei conspirații reacționare (vezi cantonul Waadt). Ei au zădărnicit toate planurile burgheziei în dieta federală elvețiană. Ei au împiedicat înfrângerea definitivă a patricienilor filistini din orașele imperiale de odinioară.

Acești ultimi adversari ai burghezilor elvețieni au fost complet înfrinți în 1847.

Aproape în toate cantoanele, burghezii elvețieni și-au putut exercita pînă atunci comerțul și industria lor fără a fi prea mult stingheriți. În măsura în care mai existau, breslele nu împiedicau dezvoltarea burgheziei. Vămile interne erau ca și inexistente. Acolo unde burghezia se dezvoltase cît de cît, puterea politică se afla în mîinile ei. Dar, deși în diferite cantoane ea făcea progrese și era sprijinită, îi lipsea tocmai lucrul de căpetenie, centralizarea. Dacă feudalismul, patriarhalismul și țirgovețimea se dezvoltau în provincii separate și în orașe izolate, burghezia, în schimb, necesita pentru dezvoltare

tarea ei un teren pe cît posibil mai mare și în loc de 22 de cantoane mici ea avea nevoie de o Elveție mare. Suveranitatea cantoanelor, cea mai potrivită formă politică pentru vechea Elveție, devenise pentru burghezi o cătușe apăsătoare. Ei aveau nevoie de o putere centrală care să fie destul de puternică ca să îndrumeze legislația cantoanelor separate pe o anumită cale, să niveleze diversitatea constituțiilor și a legilor prin preponderența ei, să înlătore rămășițele legislației feudale, patriarhale și a țirgoțimii și să reprezinte în mod energetic interesele burghezilor elvețieni pe plan extern.

Această putere centrală burghezia și-a cucerit-o.

Dar nu au contribuit oare și țărani la căderea Sonderbundului? — Desigur. În ceea ce-i privește pe țărani, ei vor continua să joace deocamdată același rol față de burghezi pe care l-au jucat atîta timp față de micii burghezi. Ei vor rămîne instrumentul de care se folosește burghezia, ei vor lupta pentru ea, vor țese stămburile și panglicile pentru ea, iar din rîndurile lor se va recruta proletariatul. Ce altceva pot face? Fiind proprietari ca și burghezii, aproape toate interesele lor sînt deocamdată identice cu cele ale burghezilor. Toate măsurile politice, pe care ei sînt destul de puternici ca să le impună, vor folosi burghezilor mai mult încă decît lor înșiși. Dar ei sînt slabi față de burghezi pentru că aceștia sînt mai bogați și au în mîinile lor pîrghia întregii puteri politice din secolul nostru, industria. Alături de burghezi ei pot să obțină multe, împotriva burghezilor, nimic.

Va veni, ce-i drept, o vreme cînd partea sărăcită, ruinată a țaranilor se va alătura proletariatului, care pînă atunci va atinge un nivel mai înalt de dezvoltare, și va declara război burgheziei — dar nu despre aceasta este vorba aici.

Este suficient să constatăm că izgonirea iezuiților și a acoliților lor, acești adversari organizați ai burghezilor, introducerea pe scară generală a învățămîntului *laic* în locul celui religios, trecerea în mîinile statului a majorității bunurilor bisericesti sînt măsuri care slujesc înainte de toate intereselor burghezilor.

Așadar, celor mai importante trei mișcări ale anului 1847 le este comun faptul că toate slujesc în primul rînd și mai ales intereselor burgheziei. Pretutindeni partidul progresist a fost partidul burghezilor.

Într-adevăr, trăsătura caracteristică a acestor mișcări este faptul că tocmai țările codășe în 1830 au fost cele care au făcut în anul ce a trecut primii pași decisivi pentru a se situa

la înălțimea succeselor din 1830, adică pentru a impune victoria burgheziei.

Până acum am văzut deci că anul 1847 a fost un an strălucit pentru burghezie.

Să trecem mai departe.

În *Anglia* avem un parlament nou, care, după cum spune John Bright quakerul, este cel mai desăvârșit parlament burghez care s-a întrunit vreodată. John Bright este cel mai desăvârșit burghez din întreaga Anglie, este cea mai competentă autoritate în materie pe care am putea-o dori. Burghezul John Bright nu este însă burghezul care domină în Franța sau care ține discursuri grandilocvent-patetice împotriva lui Frederic-Wilhelm al IV-lea. Burghezul în gura lui John Bright este fabricantul. În *Anglia* domină anumite fracțiuni ale burgheziei încă din 1688; dar, pentru a-și înlesni cucerirea dominației, ele au lăsat datornicilor lor aristocrației, care depindeau deci de aceste fracțiuni, stăpînirea nominală. Astfel, deși în *Anglia* în realitate se dă o luptă între diferitele fracțiuni ale burgheziei, între rentieri și fabricanți, fabricanții pot să o prezinte drept o luptă între aristocrație și burghezie, ba la nevoie chiar drept o luptă între aristocrație și popor. Fabricanții nu au nici un interes să mențină aparența dominației aristocrației, căci lorzii, baroneții și squire-ii nu le datorează nici un ban. Dimpotrivă, ei au tot interesul ca această aparență să dispară, căci o dată cu dispariția ei rentierii vor pierde ultimul lor punct de sprijin. Actualul parlament al burghezilor sau al fabricanților va face acest lucru. El va transforma vechea Anglie cu aspect feudal într-o țară mai mult sau mai puțin modernă, organizată după principii burgheze. El va imprima Constituției engleze un caracter asemănător celei franceze și belgiene. El va desăvârși victoria burgheziei industriale engleze.

Prin aceasta burghezia va face încă un pas înainte, căci și progresul în cadrul burgheziei constituie o extindere, o întărire a dominației burgheziei.

Numai *Franța* pare să facă excepție. Dominația care redevine în 1830 întregii mari burghezii se reduce din an în an mai mult la dominația părții celei mai avute a acestei mari burghezii, la dominația rentierilor și a speculanților de bursă. Ei au pus majoritatea mării burghezii în slujba intereselor lor. Minoritatea, în fruntea căreia se află o parte dintre fabricanți și armatori, scade tot mai mult. Această minoritate s-a aliat acum cu mica burghezie și cu cea mijlocie lipsite de dreptul

de vot și sărbătorește alianța cu acestea prin banchete în favoarea reformei. Ea se îndoiește că va veni vreodată la putere cu alegătorii de pînă acum. De aceea, după o îndelungă ezitare, ea s-a hotărît să promită o parte din puterea politică burghezilor aflați numai cu o treaptă mai jos decît ea, și anume ideologilor burghezi : avocați, medici etc., aceștia fiind cei mai puțin periculoși dintre toți. Minoritatea este, firește, încă departe de a-și putea ține fîgăduiala.

În felul acesta vedem profilîndu-se și în Franța lupta în cadrul burgheziei, luptă care în Anglia este aproape terminată. Numai că în Franța, ca întotdeauna de altfel, situația are un caracter revoluționar mult mai pregnant. Această separare netă în două lagăre marchează de asemenea un progres al burgheziei.

În *Belgia* burghezia a obținut în alegerile din 1847 o victorie hotărîtoare : guvernul catolic a trebuit să demisioneze și deocamdată domină și aici burghezia liberală.

În *America* am avut bucuria să asistăm la cucerirea Mexicului ²⁶². Faptul că o țară care pînă acum s-a ocupat în mod exclusiv cu sine însăși, care a fost hărțuită de necontenite războaie civile și din acest motiv s-a văzut în imposibilitate de a se dezvolta cît de cît, o țară care avea cel mult perspectiva să ajungă o vasală a Angliei din punct de vedere industrial, faptul că o asemenea țară este antrenată cu forța în mișcarea istorică reprezintă de asemenea un progres. Este în interesul dezvoltării Mexicului ca pe viitor să fie pus sub tutela Statelor Unite. Este în interesul dezvoltării întregii Americi ca, prin stăpînirea Californiei, Statele Unite să aibă dominația asupra Oceanului Pacific. Dar, întrebăm noi iarăși, cui folosește în primul rînd războiul ? Numai burgheziei. America de Nord obține în California și în Noul Mexic terenuri noi pentru a produce noi capitaluri, adică pentru a crea noi burghezi și a-i îmbogăți pe cei existenți, căci tot capitalul care se produce astăzi ajunge în mîinile burgheziei. Iar mult așteptata străpungere a istmului de la Tehuantepec ²⁶³, cui folosește ea oare dacă nu armatorilor americani ? Dar dominația asupra Oceanului Pacific în avantajul cui va fi dacă nu al acelorași armatori ? Și cine va aproviziona cu produse industriale pe noii consumatori care se vor ivi în țările cucerite dacă nu fabricanții americani ?

Prin urmare, și în America burghezia au făcut mari progrese, și dacă reprezentanții lor se opun acum războiului,

acest lucru dovedește numai că ei se tem ca aceste progrese să nu fie într-o anumită privință prea scump plătite.

Chiar și în țări cu totul barbare burghezia face progrese. În Rusia industria se dezvoltă cu pași gigantiți, transformându-i tot mai mult chiar pe boieri în burghezi. În Rusia și în Polonia a intervenit o restrângere a iobăgiei, ceea ce are drept urmare o slăbire a nobilimii, dictată de interesele burghezilor, și apariția unei clase de țărani liberi, de care burghezia are pretutindeni nevoie. Prigoana împotriva evreilor corespunde de asemenea intereselor cetățenilor creștini cu domiciliu stabil, ale căror afaceri sufereau de pe urma negustorilor ambulanti. În Ungaria seniorii feudali se transformă din ce în ce mai mult în comercianți angroșiști de cereale, lână și vite și, în consecință, se manifestă în parlament ca burghezi. Și toate aceste strălucite succese ale „civilizației” în Turcia, în Egipt, în Tunisia, în Persia și în alte țări barbare, ce reprezintă ele dacă nu pregătirea condițiilor pentru înflorirea unei viitoare burghezii? În aceste țări se împlinește astăzi cuvântul profetului: „Pregătiți calea domnului... ridicăți, porților, pragurile voastre cele de sus; înălțați-vă, voi, porți ale veșniciei, ca să între împăratul slavei!”. Cine e acest împărat al slavei? Este burghezul.

Oriunde ne îndreptăm privirile, burghezia face progrese uriașe. Ea își poartă capul sus și își înfruntă dușmanii cu semeție. Ea se așteaptă la victorii decisive, și speranța ei nu va fi înșelată. Ea vrea să organizeze întreaga lume pe măsura ei, și pe o mare parte a globului va reuși să facă acest lucru.

După cum se știe, nu sîntem prieteni ai burgheziei. Dar de data aceasta nu avem nimic împotriva victoriei ei. Putem zîmbi liniștiți în fața privirii arogante pe care o aruncă, mai ales în Germania, asupra grupului în aparență atît de mic al democraților și comuniștilor. Nu avem nimic împotriva ca ea să-și realizeze peste tot intențiile.

Mai mult chiar. Nu ne putem opri să suridem ironic cînd vedem cu ce seriozitate gravă, cu ce entuziasm patetic urmăresc burghezii aproape peste tot realizarea scopurilor lor. Acești domni cred într-adevăr că lucrează pentru ei înșiși. Ei sînt destul de mărginiți ca să creadă că o dată cu victoria lor lumea va căpăta o înfățișare definitivă. Și totuși este absolut clar că peste tot ei croiesc drumul numai pentru *noi*, democrații și comuniștii, că vor avea parte cel mult de cîțiva ani de neliniștite desfătări, după care vor fi, la rîndul lor, repede răsturnați. Pretutindeni, în spatele lor stă proletariatul, care

uneori participă la strădaniile lor și în parte la iluziile lor, ca de pildă în Italia și în Elveția, iar alteori este tăcut și reținut, pregătind însă treptat răsturnarea burgheziei, cum e cazul în Franța și în Germania; în sfârșit, ca în Anglia și în America, unde se răzvrătește fățiș împotriva burgheziei dominante.

Noi putem face chiar mai mult. Noi le putem spune burghezilor toate acestea pe față, putem juca cu cărțile deschise. Chiar dacă vor ști dinainte că lucrează numai în interesul nostru, ei tot nu vor putea să renunțe la lupta lor împotriva monarhiei absolute, a nobilimii și a preoților. Ei trebuie să învingă sau să piară de pe acum.

Ba în foarte scurt timp, în Germania, ei vor trebui să apeleze la ajutorul nostru.

Luptați, așadar, cu curaj mai departe, stimați domni capitaliști! Deocamdată avem nevoie de voi, pe alocuri avem nevoie chiar și de dominația voastră. Trebuie să măturați din calea noastră rămășițele medievale și monarhia absolută, trebuie să distrugeți patriarhalismul, trebuie să înfăptuiți centralizarea, trebuie să transformați clasele mai mult sau mai puțin neavute în adevărați proletari, în recruți pentru noi. Prin fabricile și legăturile voastre comerciale trebuie să creați baza materială necesară proletariatului pentru eliberarea sa. Drept recompensă puteți să dețineți puterea o scurtă perioadă de timp. Puteți dicta legi, puteți să vă delectați cu strălucirea pe care o emană splendorile create de voi, puteți benchetui în săli împărătești și să pețiți pe frumoasa fiică de împărat, dar nu uitați

„Călăul stă la ușă“²⁶⁴.

Scris de F. Engels aproximativ
la 20 ianuarie 1848

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung“
nr. 7 din 23 ianuarie 1848
Semnat: F. E.

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Începutul sfârșitului Austriei

„Atita cît trăim noi, eu și cu Metternich, mai rezistă și ea”, spunea răposatul împărat Franz. Dacă Metternich nu vrea să-și dezmință împăratul, el trebuie să moară cît mai curînd posibil.

Monarhia austriacă, acest complex pestriț rezultat din moșteniri și furțișaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învâlmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întîmplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii, începe în sfârșit să se destrame.

De ani de zile respectabilul bürger german are cea mai mare admirație pentru conducătorul acestei mașini de stat stricate, lașul șarlatan și perfidul criminal Metternich. Talleyrand, Ludovic Filip și Metternich — trei capete extrem de mediocre și de aceea extrem de potrivite pentru epoca noastră mediocră — sînt considerate de bürgerul german drept trei zeități, care în ultimii 30 de ani au dirijat istoria universală așa cum se trag sforile unor marionete. Potrivit propriei lui experiențe cotidiene, bürgerul respectabil consideră istoria drept un complot de cafenea, drept o clevețeală de mai mari proporții între cumetre.

E drept că peste nici o țară furtuna revoluției, tripla invazie napoleoniană, n-a trecut fără a lăsa mai puține urme ca peste Austria. E drept că în nici o țară feudalismul, patriarhalismul și filistinismul smerit nu s-au menținut, la adăpostul nuielii părintești, într-o formă mai pură și mai armonioasă ca în Austria. Dar ce vină are Metternich?

Pe ce se sprijină puterea, trăinicia, stabilitatea casei de Austria?

În ultima jumătate a evului mediu, cînd Italia, Franța, Anglia, Belgia, Germania de nord și de vest s-au scuturat una

după alta de barbaria feudală, cînd a început să se dezvolte industria și să se extindă comerțul, cînd a crescut importanța orașelor și orășenii au început să joace un rol politic, o parte a Germaniei a rămas în urmă față de dezvoltarea Europei de vest. Civilizația burgheză s-a întins de-a lungul țărmurilor mării și a cursurilor marilor fluvii. Ținuturile așezate departe de mare, în special regiunile muntoase nefertile greu accesibile, au rămas lăcașul barbariei și al feudalismului. Această barbarie s-a concentrat mai ales în țările din sudul Germaniei și ale slavilor din sud, țări situate departe de mare. Apărate de Alpi împotriva civilizației italiene, iar de munții Boemiei și Moraviei împotriva celei din Germania de nord, ele au avut și norocul să constituie bazinul singurului fluviu reacționar din Europa. Dunărea, departe de a le deschide calea spre civilizație, le-a pus în contact cu o regiune care era lăcașul unei barbarii și mai accentuate.

Cînd în Europa de vest, ca urmare a civilizației burgheze, s-au format marile monarhii, țările așezate de-a lungul Dunării superioare și care n-aveau ieșire la mare au trebuit să se unească, la rîndul lor, într-o mare monarhie. Acest lucru era necesar chiar și din motive strategice. Aici, în centrul Europei, barbarii de toate limbile și de toate naționalitățile s-au unit sub sceptrul casei de Habsburg, găsind un sprijin în barbaria compactă a Ungariei.

Dunărea, Alpii, meterezele stîncoase ale Boemiei, acestea sînt cauzele existenței barbariei austriece și a monarhiei austriece.

Dacă dinastia Habsburg a sprijinit un timp pe tîrgoveți împotriva nobilimii, orașele împotriva principilor, aceasta se explică prin faptul că o mare monarhie putea în general să existe numai cu această condiție. Dacă mai tîrziu această dinastie a sprijinit din nou pe micii burghezi, ea a făcut acest lucru pentru că în restul Europei înșiși micii burghezi au început să joace un rol reacționar față de burghezie. În ambele cazuri ea a sprijinit pe micii burghezi din motive net reacționare. Numai acum acest mijloc este ineficace.

Astfel casa de Austria a fost de la început reprezentanta barbariei, a stagnării și a reacțiunii în Europa. Puterea ei se sprijinea pe stupiditatea relațiilor patriarhale, care s-au consolidat îndărătul unor munți impracticabili, pe brutalitatea înrădăcinată a barbariei. O duzină de naționalități ale căror obiceiuri, trăsături caracteristice și instituții formau cele mai

izbitoare contraste au rămas laolaltă în virtutea repulsiei lor comune față de civilizație.

De aceea casa de Austria era invincibilă atîta timp cît barbaria supușilor ei rămînea neatinsă. De aceea o amenința un singur pericol : pătrunderea civilizației burgheze.

Dar tocmai *acest* pericol era inevitabil. Civilizația burgheză putea fi stăvilită pentru un timp, ea putea fi adaptată și subordonată barbariei austriece pentru o perioadă de timp. Dar mai curînd sau mai tîrziu ea trebuia să învingă barbaria feudală și implicit să sfărîme singura legătură care ținuse laolaltă cele mai disparate provincii.

Așa se explica politica pasivă, șovăielnică, lașă, murdară și perfidă a Austriei. Austria nu mai poate avea, ca altădată, o atitudine fățiș brutală, categoric barbară, pentru că pe an ce trece ea trebuie să facă concesii civilizației și devine mai puțin sigură de propriii ei supuși. Fiecare pas energic ar atrage după sine o schimbare în țară sau la vecinii de peste hotare ; fiecare schimbare ar însemna o fisură în digurile îndărătul cărora Austria se apără anevoie împotriva valului crescînd al civilizației moderne ; prima victimă a oricărei schimbări ar fi însăși casa de Austria, a cărei existență e strîns legată de barbarie. Și dacă în 1823 și 1831 Austria a mai putut pune pe fugă pe rebelii piemontezi, napolitani și romagnoli ²⁶⁵ cu ajutorul ghiulelelor de tun, în 1846, în Galiția, ea a fost silită să pună în mișcare un element revoluționar încă nedezvoltat — pe țărani ²⁶⁶, în 1847 ea a trebuit să oprească trupele ei în fața Ferrarei, iar la Roma a trebuit să recurgă la o conspirație ²⁶⁷. Faptul că Austria contrarevoluționară face uz de mijloace revoluționare este cel mai sigur indiciu că e pe ducă !

După înăbușirea insurecțiilor italiene din 1831 și a revoluției poloneze din 1830 și după ce burghezii francezi au depus o cauțiune pentru bună purtare, împăratul Franz a putut să moară liniștit ; situația părea destul de deplorabilă pentru a suporta chiar și pe hidrocefalul său descendent *.

Pentru moment imperiul idiotului încoronat nu avea încă a se teme de revoluții. Dar cine-l putea feri de *cauzele* revoluțiilor ?

Atîta vreme cît industria și-a păstrat caracterul de industrie casnică, atîta vreme cît fiecare familie de țaran sau cel puțin fiecare sat a produs pentru sine produsele industriale de

* — Ferdinand I. — *Nota Red.*

care avea nevoie, comercializînd numai o mică parte din ele, industria a fost ea însăși feudală și s-a potrivit de minune cu barbaria austriacă. Atîta vreme cît a rămas ea însăși simplă manufactură, industrie țărănească, ea a furnizat puține articole indigene pentru export, a avut un comerț exterior redus, a existat numai în cîteva districte și s-a adaptat cu ușurință statu-quoului din Austria. Dacă nici măcar în Anglia și în Franța manufactura nu a dat naștere decît unei mari burghezii puțin numeroase, într-o țară atît de slab populată și izolată ca Austria ea putea să dea naștere cel mult unei modeste clase de mijloc, și numai ici colo. Atîta vreme cît munca manuală a continuat să predomine, Austria a fost în siguranță.

Au fost însă inventate mașini, și ele au ruinat munca manuală. Prețurile produselor industriale au scăzut atît de rapid și atît de mult, încît mai întîi manufactura, iar apoi treptat și vechea industrie casnică feudală s-au dus de rîpă.

Austria a încercat să se apere împotriva mașinilor cu ajutorul unui sistem prohibitiv aplicat cu strictețe. Dar zadarnic. Tocmai sistemul prohibitiv a fost cel care a contribuit la introducerea mașinilor în Austria. În Boemia a luat naștere o industrie mecanizată a bumbacului, iar în Lombardia filaturile de mătase au fost înzestrate cu mașini; Viena a început să construiască și mașini.

Urmările nu întîrziară să se arate : muncitorii din manufacturi au rămas fără pîine. Întreaga populație a districtelor manufacturiere a fost smulsă din făgașul ei strămoșesc. Micii tîrgoveți de pînă acum se transformară în mari burghezi care dispuneau de sute de muncitori, întocmai după cum vecinii lor, principii și conții, dispuneau de sute de țărani iobagi. Prin dispariția vechii industrii, țărani iobagi s-au văzut lipsiți de vechile lor îndeletniciri, iar apariția noii industrii le-a creat noi necesități. Industria modernă însă nu era compatibilă cu o agricultură practică ca pe vremea feudalismului. De aceea a devenit necesară desființarea servituților feudale. Relațiile de tip feudal dintre țărani și moșieri nu mai puteau fi menținute. Orașele înflorau. Breslele deveneau stîngenitoare pentru consumatori, inutile pentru breslași, insuportabile pentru industriași. Încetul cu încetul concurența a trebuit să fie acceptată. Poziția claselor sociale s-a schimbat radical. Vechile clase au trecut din ce în ce mai mult pe planul al doilea, făcînd loc celor două clase noi — burgheziei și proletariatu-lui ; agricultura și-a pierdut din însemnătate față de industrie, satul a cedat locul orașelor.

Acestea au fost consecințele introducerii mașinilor în unele regiuni ale Austriei, mai ales în Boemia și în Lombardia. Ele au avut repercusiuni mai mult sau mai puțin importante asupra întregii monarhii, subminând pretutindeni vechea barbarie și o dată cu ea temelia casei de Austria.

În timp ce în 1831, în Romagna, soldații austrieci muștruluiți răspundeau cu mitralii strigătelor „Viva l'Italia”, în Anglia se construiau primele căi ferate. Întocmai ca și mașinile, căile ferate devin de îndată o necesitate pentru toate țările europene. Vrînd nevrînd, Austria a trebuit să le adopte și ea. Pentru a nu întări și mai mult puterea crescîndă a burgheziei în ascensiune, guvernul le-a construit el însuși. Dar a nimerit de la Scila la Caribda. A reușit să evite înființarea de către burhezi a unor puternice societăți pe acțiuni numai împrumutînd banii pentru construcția căilor ferate de la aceiași burhezi și contractînd obligații față de Rotschild, Arnstein și Eskeles, Sina etc.

Casa de Austria a fost și mai puțin scutită de efectele construirii căilor ferate.

Barierile muntoase care despărțiseră monarhia austriacă de lumea exterioară, Boemia de Moravia și Austria, Austria de Stiria, Stiria de Iliria, Iliria de Lombardia, s-au năruit în fața căilor ferate. Zidurile de granit îndărățul cărora fiecare provincie își păstra particularitățile naționale, ducînd o existență locală mărginită, au încetat de a mai constitui o barieră. Produsele marii industrii ale mașinilor, au pătruns rapid și aproape fără cheltuieli de transport în cele mai îndepărtate colțuri ale monarhiei, distrugînd vechea muncă manuală, zdruncinînd din temelii barbaria feudală. Comerțul dintre provincii, comerțul cu străinătatea civilizată au căpătat o importanță nemaipomenită. Dunărea, ale cărei ape curg spre țările retrograde, a încetat de a mai fi artera principală a imperiului, Alpii și pădurea Boemiei parcă nu mai există, noua arteră duce de la Triest la Hamburg, Ostanda și Havre, departe de granițele imperiului, străbătînd munții pînă la țărmurile îndepărtate ale Mării Nordului și ale Oceanului Atlantic. Participarea la interesele generale ale statului, la ceea ce se înțimplă în lumea mare devine o necesitate. Barbaria locală dispăre. Ici interesele se ciocnesc, colo se contopesc. Pe alocuri naționalitățile se separă unele de altele, pe alocuri se unesc, și din conglomeratul haotic al unor provincii străine unele de altele se degajă grupuri mai mari precis delimitate, cu interese și tendințe comune.

„Atîta cît trăim noi, eu și cu Metternich, mai rezistă și ea”. A rezistat revoluției franceze, lui Napoleon, furtunilor din iulie. Dar *aburului* n-o să-i mai reziste. Aburul și-a croit drum prin Alpi și prin pădurea Boemiei, aburul a răpit Dunării rolul pe care-l juca odinioară, aburul a distrus barbaria austriacă și astfel dinastia Habsburg și-a pierdut terenul de sub picioare.

Publicul din Europa și cel din America au acum plăcerea să privească cum Metternich și întreaga dinastie Habsburg sînt zdrobiți de roțile mașinii cu aburi, cum monarhia austriacă este sfîrtecată în bucăți de propriile ei locomotive. Este un spectacol foarte amuzant. În Italia se răzvrătesc vasalii, și Austria nu îndrăznește să crîcnească; ciuma liberalismului cuprinde Lombardia, și Austria ezită, se eschivează, tremură în fața propriilor ei supuși. În Elveția, vechii rebeli împotriva Austriei, elvețienii din vechile cantoane elvețiene, recunosc suveranitatea Austriei, dar, cînd sînt atacați, Austria tremură în fața cuvintelor sfidătoare ale lui Ochsenbein: „Dacă un *singur* soldat austriac pășește pe pămîntul Elveției, trimit douăzeci de mii de oameni în Lombardia și proclam republica italiană”, și se duce să cersească în zadar ajutor la disprețuitele curți de la München, Stuttgart și Karlsruhe! În Boemia stările refuză să plătească 50.000 de guldeni impozit; Austria vrea cu tot dinadinsul să-i încaseze, dar are atîta nevoie de trupele ei la poalele Alpilor, încît, pentru prima oară de cînd există Austria, trebuie să cedeze și să renunțe la cei 50.000 de guldeni! În Ungaria dieta pregătește proiecte de legi revoluționare, fiind sigură că vor fi adoptate cu majoritate de voturi; iar Austria, care are nevoie de husarii unguri la Milano, Modena și Parma, supune ea însăși proiecte de legi revoluționare dietei, deși știe foarte bine că aceste proiecte înseamnă moartea ei! Această Austrie de neclintit, acest bastion etern al barbariei nu mai știe încotro să se îndrepte. Ea are o erupție îngrozitoare, și dacă se scarpină pe față, o mănîncă spatele, iar dacă se scarpină pe spate, o mănîncă fața.

Mîncărîmea aceasta înseamnă agonia casei de Austria*.

Dacă bătrînul Metternich nu-l urmează grabnic pe „prea cinstitul” Franz, va mai apuca să vadă cum monarhia lui imperială, a cărei coeziune a fost menținută cu atîta trudă, se

* În original joc de cuvinte: „Und mit diesem possierlichen Kratzen kratzt das Haus Osterreich ab”. — *Nota Red.*

dezmembrează și ajunge, în cea mai mare parte, în mîinile burghezilor ; ba va apuca să vadă un lucru și mai extraordinar, anume s-ar putea întîmpla ca, mergînd în Prater ²⁰⁸, „croitorii mic-burghezi” și „băcanii mic-burghezi” să nu-și mai scoată pălăria în fața lui și să-l intituleze pur și simplu „d-l Metternich”. Încă cîteva zguduiri de acest fel, încă cîteva pregătiri costisitoare de război, și Charles Rotschild cumpără întreaga monarhie austriacă.

Așteptăm cu o adevărată plăcere victoria burghezilor asupra imperiului austriac. Dorim numai ca burghezii care vor cumpăra acest imperiu venerabil să fie burghezi cît mai ordinari, cît mai meschini, să fie burghezi evrei. Acest guvern dezgustător care conduce cu bîta, acest ticălos guvern „părintesc” merită să fie înfrînt de un adversar cît mai ticălos, cît mai răpciugos, cît mai dezgustător. D-l Metternich poate fi liniștit. Mai tîrziu ne vom răfui cu acest adversar cu aceeași necruțare cu care se va răfui el foarte curînd cu d-l Metternich.

Pentru noi, germanii, prăbușirea Austriei mai are încă o însemnătate. Din cauza Austriei ni s-a dus faima că am fi asupritorii unor națiuni străine, mercenarii reacțiunii în toate țările. Sub steagul austriac germanii subjugă Polonia, Boemia, Italia. Monarhiei austriece trebuie să-i mulțumim dacă de la Siracuză pînă la Trient, de la Genova pînă la Veneția germanii sînt urîți și disprețuiți ca mercenari ai despotismului. Cine a putut constata ce ură de moarte, ce sete de răzbunare cruntă și pe deplin îndreptățită nutresc italienii împotriva tedeschilor *, acela trebuie, chiar și numai pentru acest motiv, să urască cumplit Austria și să se bucure atunci cînd acest bastion al barbariei, care discreditează Germania, se va prăbuși.

Avem toate motivele să fim încredințați că germanii se vor răzbuna pentru infamia cu care Austria a acoperit numele de german. Avem toate motivele să sperăm că germanii vor fi cei care vor provoca prăbușirea Austriei și vor înlătura piedicile din calea libertății slavilor și a italienilor. Totul este pregătit ; victima este doborîită și așteaptă cuțitul care îi va tăia beregata. Fie ca de data aceasta germanii să nu

* — germanilor. — *Nota Trad.*

piardă momentul, fie ca ei să aibă destulă îndrăzneală pentru a rosti cuvintele pe care însuși Napoleon s-a sfiit să le rostească, anume :

„La dynastie de Habsbourg a cessé de régner !” *

Scris de F. Engels aproximativ
la 25 ianuarie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 8 din 27 ianuarie 1848
Semnat : F. E.

* — „Dinastia de Habsburg a încetat să domnească !” — *Nota Trad.*

Karl Marx

„Débat Social“ din 6 februarie
despre „Association démocratique“

„Débat Social“²⁶⁹ din 6 februarie ia apărarea lui „Association démocratique“ din Bruxelles și a filialelor ei. Ne permitem câteva observații cu privire la felul în care îi ia apărarea.

Se prea poate să fie în interesul partidului radical belgian să dovedească catolicilor că, acuzînd partidul radical belgian, ei acționează împotriva propriului lor interes. Se prea poate să fie în interesul partidului radical belgian să facă o distincție între clerul inferior și cel superior și să compenseze adevărurile pe care le spune unei părți a clerului prin complimentele pe care le face clerului în general. Nu ne pricepem la chestiuni de felul acesta. Ne mirăm doar că „Débat“ a putut să treacă cu vederea faptul că atacurile ziarelor catolice din Flandra împotriva lui „Association démocratique“ au fost reproduse de îndată de „Indépendance“²⁷⁰, iar „Indépendance“, după cîte știm noi, nu este un ziar catolic.

„Débat social“ declară că, prin intermediul asociațiilor democratice, belgienii revendică reforme politice.

Admitem că „Débat“ a uitat pentru o clipă caracterul internațional al lui „Association démocratique“. Poate că nici nu l-a uitat măcar, ci și-a amintit numai că o asociație care tinde să contribuie la succesele democrației în toate țările trebuie, în primul rînd, să exercite o influență asupra țării în care își are sediul.

„Débat Social“ nu se mulțumește să spună ce vor să înfăptuiască belgienii prin intermediul asociațiilor democratice; el merge mai departe și spune ceea ce belgienii vor să înfăptuiască fără intermediul acestora, adică ceea ce *nu este permis* să năzuiești cînd faci parte din asociația înființată de

belgieni pentru a revendica reforme politice. Avis aux étrangers ! *

„Reformele politice pe care le revendică belgienii prin asociațiile democrate — spune „Débat” — nu sînt acele utopii spre care năzuiesc anumiți democrați în țările în care instituțiile sociale existente nu lasă să se întrevadă posibilitatea înfăptuirii unor reforme eficace, țări în care a dori o modestă bunăstare a popoarelor care sînt de pe acum libere este tot atît de fără noimă ca și a visa la castele în Spania. Cine nu are nimic poate tot atît de bine să viseze de-a dreptul la cîteva milioane, ca și la o sută de taleri rentă sau profit”.

„Débat” vorbește aici în mod evident despre *comuniști*.

Am dori să-l întrebăm dacă „modesta bunăstare” a „liberei” Anglii se manifestă prin aceea că impozitul pentru asistența săracilor crește mai repede decît populația ?

Am dori să-l întrebăm dacă prin „modesta bunăstare a popoarelor libere” înțelege mizeria din Flandra ?

Am dori să ne divulge și nouă prin ce mijloace vrea să înlocuiască salariul cu 100 de taleri *profit* sau *rentă*. Sau înțelege prin „modesta bunăstare a popoarelor libere” bunăstarea modestă a capitaliștilor și moșierilor liberi !

Am dori, în sfîrșit, să-l întrebăm dacă „Association démocratique” din Bruxelles l-a însărcinat să dezvăluie minciunile utopiștilor care nu cred în „modesta fericire a popoarelor libere” ?

După cît se vede, „Débat Social” nu vorbește însă despre comuniști în general, ci despre *comuniștii germani*, care, prin faptul că dezvoltarea politică a patriei lor nu le permite să înființeze o alianță germană și nici o „Association libérale” ²⁷¹ germană, se aruncă, cu desperare, în brațele comunismului.

Atragem atenția ziarului „Débat” că locul de baștină al comunismului nu este Germania, ci Anglia și Franța.

Ca răspuns la cele susținute de ziarul „Débat Social”, ținem deocamdată să-l asigurăm că comunismul german este cel mai categoric adversar al oricărui utopism și că, departe de a face abstracție de dezvoltarea istorică, se bazează, dimpotrivă, pe aceasta.

Germania a rămas în urmă în ceea ce privește dezvoltarea politică, ea mai trebuie să treacă printr-o lungă dezvoltare politică. Sîntem ultimii care să tăgăduim acest lucru. Dar, pe de altă parte, sîntem de părere că, atunci cînd o țară cu peste 40.000.000 de locuitori se pregătește de revoluție, ea

* — Avis străinilor ! — *Nota Trad.*

nu-și va căuta măsura mișcării sale în radicalismul unor mici țări libere.

Poate că „Débat” înțelege prin comunism sublinierea contradicțiilor de clasă și a luptei de clasă? Atunci nu comunismul este comunist, ci economia politică, societatea burgheză.

Știm că Robert Peel a prezis că contradicțiile de clasă ale societății moderne trebuie să dezlănțuie o criză teribilă. Știm că însuși Guizot, în a sa „Istorie a civilizației”²⁷², socotea că nu prezintă altceva decît anumite forme ale luptei de clasă. Dar Peel și Guizot sînt utopiști, Realități sînt cei care consideră că simpla exprimare a unor realități sociale este un atentat împotriva înțelepciunii tolerante.

„Débat Social” e liber să admire și să idealizeze America de Nord și Elveția.

Îl întrebăm dacă e de părere că structura politică a Americii de Nord ar putea fi introdusă vreodată în Europa fără ca în prealabil să aibă loc mari prefaceri sociale? Noi credem, de pildă — să ne ierte „Débat” această îndrăzneală —, că a fost nevoie de un îndelungat proces de închegare a muncitorilor englezi ca clasă pentru ca un mare partid național, și nu niște visători care se entuziasmează pentru votul universal, să revendice Carta engleză; că prin obținerea acestei Carte se urmărește cu totul altceva, că ea va avea cu totul alte consecințe sociale decît cele pe care le-au urmărit sau le-au avut vreodată Constituția Americii și cea a Elveției. În ochii noștri utopiști sînt cei care separă formele politice de baza lor socială și le prezintă ca dogme generale, abstracte.

Felul în care „Débat Social” înțelege să apere „Association démocratique”, eliminînd totodată „anumiți democrați” care nu se mulțumesc cu „modesta bunăstare a popoarelor libere”, se vedește și atunci cînd el se referă la discuțiile cu privire la libertatea comerțului care au loc în sinul Asociației.

„Șase ședințe — spune „Débat” — au fost dedicate discutării acestei interesante probleme, și mulți muncitori din diferite ateliere din orașul nostru au venit aici cu argumente care ar fi fost foarte indicate la celebrul congres al economiștilor ținut anul trecut în septembrie la Bruxelles”.

„Débat Social” arată în prealabil că Asociația s-a pronunțat aproape în unanimitate pentru o libertate totală a comerțului între toate popoarele, acesta fiind un țel al democrației.

În același număr „Débat” publică apoi o cuvîntare extraordinar de anostă a d-lui Le Hardy de Beaulieu, compilată din

cele mai dezgustătoare resturi ale bucătăriei liber-schimbistilor englezi.

Iar la sfârșit este ridicat în slavă Cobden.

Se va mai îndoi oare cineva, după felul în care „Débat Social” a prezentat lucrurile, că Asociația s-a pronunțat cu o mare majoritate de voturi în favoarea libertății comerțului așa cum o înțelege congresul economiștilor și cum o înțeleg liber-schimbistii burghezi ?

Scris de K. Marx aproximativ
la 10 februarie 1848

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 13 din 13 februarie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Trei noi constituții

Într-adevăr, pronosticurile noastre cu privire la victoriile iminente ale burgheziei * se împlinesc mai repede decît ne-am fi putut aștepta. În mai puțin de 14 zile trei monarhii absolute s-au transformat în state constituționale : Danemarca, Neapole și Sardinia.

Mișcarea din Italia s-a dezvoltat cu o repeziciune uimitoare. Rînd pe rînd au pășit în fruntea ei statul papal, Toscana și Sardinia ; o țară antrena pe alta, o acțiune progresistă determina altă acțiune. Uniunea vamală italiană ²⁷³ a fost primul pas pe calea constituirii burgheziei italiene, care a trecut hotărîtă în fruntea mișcării naționale și pe zi ce trecea a intrat tot mai mult în conflict cu Austria. Burghezia obținuse aproape tot ceea ce putea fi obținut într-o monarhie absolută, un regim reprezentativ devenea pentru ea o necesitate din ce în ce mai imperioasă. Dar tocmai cucerirea instituțiilor constituționale reprezenta o dificultate pentru burghezii italieni, Principii nu doreau aceste instituții ; burghezii nu voiau să-i înfrunte cu prea multă dîrzenie pentru a nu-i arunca din nou în brațele Austriei. Apologeții uniunii vamale italiene ar fi putut să mai aștepte mult și bine, cînd deodată au primit un ajutor de unde nici nu se așteptau : Sicilia se răsculă ; poporul din Palermo alungă cu o nemaipomenită vitejie trupele regale din oraș **. Abruzii, Apulia, Calabria încercară o nouă insurecție, însuși Neapole se pregătea de luptă, așa că sîngerosul Ferdinand, văzîndu-se încolțit din toate părțile, fără a putea conta pe trupele austriece, a fost primul dintre

* Vezi volumul de față, pag. 501—510. — *Nota Red.*

** Palermo cu 200.000 de locuitori a învins 13.000 de soldați ; Parisul cu 1.000.000 de locuitori a învins, în revoluția din iulie, 7.000—8.000 de soldați.

principii italieni care a trebuit să acorde o constituție și libertatea deplină a presei. Vestea ajunse pînă la Genova și Torino ; ambele orașe au cerut ca Sardinia să nu rămînă în urma Neapolului ; Carol Albert, prea angajat în mișcare pentru a mai da înapoi și, în afară de aceasta, avînd nevoie de bani pentru pregătirile de război împotriva Austriei, a trebuit să cedeze în fața insistențelor locuitorilor din Torino și Genova și să încuviințeze și el o constituție. Nu încapă îndoială că acum e rîndul Toscanei și că însuși Pius al IX-lea va trebui să facă concesii.

Burghezia italiană a repurtat o victorie hotărîtoare pe străzile din Palermo. Ea a învins acum ; ceea ce va urma nu poate fi decît folosirea multilaterală a acestei victorii și salvagardarea rezultatelor ei împotriva oricăror tentative ale Austriei.

Această victorie a burgheziei italiene constituie o nouă înfrîngere pentru Austria. Cum trebuie să fi scrișnit din dinți bătrînul Metternich, el, care prevăzuse de mult revoluția din Neapole, care ceruse în repetate rînduri papei și Toscanei să permită trecerea trupelor sale și care a trebuit totuși să-și oprească pandurii și croații la Pad ! Din Neapole sosea curier după curier, Ferdinand, Cocle și Del Carretto cereau ajutor, dar Metternich, care în 1823 și 1831 domnise în Italia ca un stăpîn atotputernic, nu putea face nimic. El a trebuit să privească impasibil cum ultimul și cel mai de nădejde aliat al său este învins și umilit în Italia, cum revoluția a aruncat în balanță întreaga greutate a Neapolului împotriva Austriei. Și o sută cincizeci de mii de soldați de-ai lui așteptau la Pad ! Dar Anglia era la pîndă ; trecerea Padului de către austrieci ar fi fost semnalul pentru ocuparea Veneției și bombardarea Triestului, și de aceea bandele asasine ale lui Metternich au trebuit să stea pe loc liniștite și să privească cu arma în mînă cum le scapă Neapole.

În decursul evenimentelor din Italia, Anglia a fost foarte cumsecade. În timp ce celelalte mari puteri, Franța și Rusia, au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a-l sprijini pe Metternich, Anglia a trecut de partea mișcării italiene. Burghezia engleză are tot interesul să zădărnicească o uniune vamală austro-italiană și, în schimb, să contribuie la crearea în Italia a unei uniuni vamale la baza căreia să stea libertatea comerțului și care să fie îndreptată împotriva Austriei. De aceea sprijină ea burghezia italiană, care însăși pentru dezvoltarea ei mai are deocamdată nevoie de libertatea comerțului și toc-

mai din această cauză este aliata firească a burgheziei engleze.

Între timp Austria se înarmează. Aceste înarmări ruinează cu desăvîrșire finanțele ei. Neavînd bani, Austria s-a adresat lui Rotschild, cerîndu-i un împrumut ; Rotschild însă a declarat că nu vrea război și a refuzat să dea bani pentru a sprijini războiul. Care bancher ar avea curajul să avanseze putreidei monarhiei austriece bani în vederea unui război în care ar putea interveni o țară ca Anglia ? Așadar, pe burghezie Metternich nu mai poate conta. Atunci s-a adresat împăratului Rusiei, care, în ultimii ani, datorită minelor din Ural și Altai și datorită comerțului cu cereale, a devenit și el un mare capitalist, acestui țar alb care l-a ajutat odată și pe Frederic-Wilhelm al IV-lea, acordîndu-i un împrumut de 15.000.000 de ruble de argint, și care, după cît se pare, devine în genere Rotschildul tuturor monarhiilor absolute pe cale de pieire. Se spune că țarul Nikolai ar fi consimțit să acorde 75.000.000 — se înțelege, în schimbul unor procente calculate în bani rusești și în schimbul unor garanții sigure. Cu atît mai bine. Dacă, în afara propriilor lui cheltuieli, țarul va mai trebui să acopere și cheltuielile monarhiei prusace și austriece, dacă banii lui vor fi irosiți pe înarmări infructuoase împotriva Italiei, tezaurul lui va fi curînd epuizat.

Va îndrăzni oare Austria să înceapă un război ? E greu de crezut. Finanțele ei sînt zdruncinate ; Ungaria este în plină fierbere, Boemia nu este sigură ; chiar pe cîmpul de luptă, în Lombardia, războiul de guerilla ar izbucni pretutindeni. Dar mai ales teama de Anglia îl va reține pe Metternich. În acest moment lord Palmerston este cel mai puternic om din Europa ; de poziția lui depinde ce întorsătură vor lua lucrurile, or, de data aceasta, poziția lui a fost destul de limpede exprimată.

La celălalt capăt al Europei, în Danemarca, moare regele *. Fiul lui **, un bețivan bătărănos și jovial, convoacă de îndată o adunare a notabilităților, un comitet format din reprezentanții stărilor sociale, pentru a dezbate problema unei constituții comune pentru ducate *** și pentru Danemarca. Și, pentru ca germanii să nu piardă o nouă ocazie de a se face de rîs, ducatele declară că ele nu vor această constituție pentru că prin aceasta ele ar fi despărțite de restul patriei lor germane ! ²⁷⁴

* — Cristian al VIII-lea. — *Nota Red.*

** — Frederic al VII-lea. — *Nota Red.*

*** — Schleswig și Holstein. — *Nota Red.*

Este într-adevăr ridicol. Ducatele au o populație cu mult mai puțin numeroasă decât Danemarca și totuși numărul reprezentanților lor urmează să fie egal. Limba lor urmează să se bucure de aceleași drepturi în adunare, în protocoale, pretutindeni. Pe scurt, danezii fac germanilor toate concesiile posibile, dar germanii persistă în neroada lor îndărătnicie națională. Germanii nu au dat niciodată dovadă de spirit național atunci când interesele naționale și interesele progresului au coincis ; ei au dat însă dovadă de spirit național ori de câte ori interesele naționale erau în dezacord cu progresul. Atunci când trebuia să dea dovadă de spirit național, ei făceau pe cosmopoliții ; când nu era nevoie în mod nemijlocit de spirit național, ei dădeau dovadă de spirit național pînă la absurditate. În toate ocaziile s-au făcut de rîs.

Una din două : sau locuitorii ducatelor sînt oameni capabili și mai avansați decât danezii, în care caz ei vor avea preponderența în Camera formată din reprezentanții stărilor sociale și nu vor avea de ce să se plîngă. Sau sînt niște papă-lapte germani care au rămas mult în urma danezilor sub raportul dezvoltării industriale și politice, și atunci e timpul ca danezii să-i tragă după ei. Dar este într-adevăr peste măsură de absurd că acești locuitori robuști ai Schleswig-Holsteinului cheamă patruzeci de milioane de germani în ajutor împotriva danezilor și refuză să iasă pe o arenă de luptă, unde s-ar bucura de aceleași drepturi ca și adversarii lor ; este peste măsură de absurd că apelează la poliția Confederației germane împotriva unei constituții.

Pentru Prusia, Constituția daneză este o lovitură asemănătoare cu cea dată de Constituția Neapolului Austriei, deși Constituția daneză nu este în sine decât repercusiunea experienței constituționale ratate pe care Prusia a făcut-o la 3 februarie. Pe lîngă multiplele încurcături cărora trebuie să le facă față guvernul prusac se adaugă acum vecinătatea unui nou stat constituțional ; în același timp el pierde un protejat și aliat fidel.

În timp ce Italia și Danemarca au intrat astfel în rîndul statelor constituționale, Germania rămîne în urmă. Toate popoarele pășesc înainte, cele mai mici și cele mai slabe națiuni găsesc întotdeauna, în toiul complicațiilor europene, un moment prielnic pentru a introduce la ei, în ciuda puternicilor lor vecini reacționari, o instituție modernă după alta. Numai cei 40.000.000 de germani nu se clintesc. E drept, nu mai dor-

mitează, dar se mulțumesc să pălăvrăgească, să facă politică de cafenea, și nu acționează.

Totuși guvernele germane se înșală amarnic dacă contează pe această teamă a burgheziei de a acționa. Germanii vor fi ultimii, pentru că revoluția lor va arăta cu totul altfel decât revoluția siciliană. Burghezii și mic-burghezii germani știu foarte bine că în spatele lor se află un proletariat în plină dezvoltare, care în prima zi după revoluție va formula cu totul alte revendicări decât le-ar place lor. De aceea burghezii și mic-burghezii germani se comportă într-un mod laș, nehotărît, șovăielnic, ei se tem de o ciocnire în aceeași măsură în care se tem de guvern.

O revoluție germană este o chestiune mult mai serioasă decât o revoluție napolitană. La Neapole stau față în față numai Austria și Anglia ; într-o revoluție germană vor sta față în față tot Răsăritul și tot Apusul. O revoluție napolitană își atinge țelul de la sine de îndată ce cucerește instituții burgheze radicale ; o revoluție germană abia începe atunci când ajunge la acest punct.

De aceea germanii trebuie mai întâi să se compromită de-a binelea în fața celorlalte națiuni, ei trebuie într-o măsură mai mare decât acum să se facă de rîs în fața întregii Europe, ei trebuie să *fie siliți* să facă revoluția. Atunci ei se vor răscula într-adevăr ; cei care se vor răscula nu vor fi însă lașii filistini germani, ci muncitorii germani ; ei se vor răscula pentru a dărîma întreaga șandramă oficială germană veroasă și haotică și pentru a reabilita printr-o revoluție radicală onoarea germană.

Scris de F. Engels
la mijlocul lunii februarie 1848

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 15 din 20 februarie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Karl Marx și Friedrich Engels

Cu privire la problema poloneză ²⁷⁵

*Cuvîntări rostite la adunarea solemnă din Bruxelles consacrată celei de-a doua aniversări a insurecției care a avut loc la Cracovia în 1846
22 februarie 1848*

Discursul lui Marx

Domnilor,

În istorie există analogii izbitoare. Iacobinul de la 1793 a devenit comunistul din zilele noastre. În 1793, atunci cînd Rusia, Austria și Prusia au împărțit între ele Polonia, cele trei puteri au invocat constituția din 1791, pe care o condamna-seră de comun acord din cauza pretinselor ei principii iacobine.

Și ce proclamase această constituție poloneză din 1791 ! Nimic altceva decît monarhia constituțională : trecerea funcțiilor legislative în mîinile reprezentanților poporului, libertatea presei, libertatea conștiinței, judecarea proceselor în ședințe publice, abolirea iobăgiei etc. Toate acestea se numeau pe atunci iacobinism pur ! După cum vedeți, domnilor, istoria a mers înainte. Iacobinismul de atunci a devenit astăzi tot ceea ce poate fi mai moderat în materie de liberalism.

Cele trei puteri au mers și ele înainte o dată cu istoria. În 1846, atunci cînd au încorporat Cracovia Austriei, răpindu-i Poloniei ultimele rămășițe ale independenței ei naționale, ele au botezat comunism tot ceea ce odinioară numiseră iacobinism.

Or, în ce constă comunismul revoluției cracoviene ? Era ea comunistă pentru că a vrut să refacă naționalitatea poloneză ? Tot așa s-ar putea spune că războiul pe care Europa coalizată l-a dus împotriva lui Napoleon pentru a salva naționalitățile a fost un război comunist și că Congresul de la Viena l-au ținut niște comuniști încoronați. Sau a fost poate revoluția cracoviană comunistă pentru că a vrut să instituie un guvern democratic ? Nimeni nu va atribui însă cetățenilor milionari din Berna și New York veleități comuniste.

Comunismul neagă necesitatea existenței claselor ; el vrea să desființeze orice clasă, orice deosebire de clasă. Revoluționarii de la Cracovia au vrut să desființeze numai deosebirile politice dintre clase ; au vrut să acorde drepturi egale diferitelor clase.

În sfârșit, prin ce a fost revoluția cracoviană comunistă ?

Nu cumva a fost ea comunistă pentru că a încercat să sfărâme lanțurile feudalismului, să elibereze proprietatea tributară și să o transforme în proprietate liberă, în proprietate modernă ?

Dacă le-am spune proprietarilor francezi : „Știți voi ce vor democrații polonezi ? Democrații polonezi vor să introducă la ei forma de proprietate care există la voi“. Atunci proprietarii francezi ar răspunde : „Bine fac“. Dacă ați încerca însă să spuneți împreună cu d-l Guizot proprietarilor francezi : „Polonezii vor să desființeze proprietatea pe care ați instituit-o prin revoluția din 1789, proprietate care mai există și astăzi la voi“, ei ar exclama : „cum, dar în cazul acesta ei sînt revoluționari, comuniști ! Trebuie să-i zdrobim pe acești ticăloși !“. Desființarea corporațiilor, a breslelor, introducerea liberei concurențe se numește acum în Suedia *comunism*. „Journal des Débats“ merge și mai departe : desființarea rentei, care constituie un mijloc de corupție pentru 200.000 de alegători, înseamnă a desființa o sursă de venituri, înseamnă a distruge proprietatea dobîndită, înseamnă a fi comunist. Fără îndoială că și revoluția cracoviană voia să desființeze o proprietate. Dar care anume ? Aceea care nu ar putea fi distrusă în restul Europei, după cum nu ar putea fi distrus nici Sonderbundul în Elveția, deoarece ambele au încetat să mai existe.

Nimeni nu va nega că în Polonia problema politică este legată de problema socială. Niciodată una nu a putut fi separată de cealaltă.

De altfel întrebați-i mai degrabă pe reacționari ! Oare în timpul restaurației ei combăteau numai liberalismul politic și bagajul lui obligator de voltairianism ?

Un scriitor reacționar celebru a mărturisit deschis că cea mai înaltă metafizică a unui De Maistre sau a unui de Bonald se reduce, în ultimă instanță, la o chestiune de bani, iar orice chestiune de bani nu este ea oare în mod nemijlocit o chestiune socială ? Oamenii restaurației nu ascundeau faptul că pentru a reinstaura politica cea bună trebuie reinstaurată proprietatea cea bună, proprietatea feudală, proprietatea morală.

Toată lumea știe că devotamentul față de monarhie nu se poate lipsi de dijmă și de clacă.

Să ne întoarcem și mai mult înapoi. În 1789 chestiunea politică a drepturilor omului cuprindea și chestiunea socială a liberei concurențe.

Și ce se petrece în Anglia? În toate chestiunile, de la Reform-bill pînă la abolirea legilor cerealelor, au luptat oare partidele politice pentru altceva decît pentru schimbări în relațiile de proprietate, pentru chestiuni de proprietate, pentru chestiuni sociale?

Chiar aici, în Belgia, lupta dintre liberalism și catolicism nu este oare lupta dintre capitalul industrial și marea proprietate funciară?

Iar chestiunile politice care se dezbat de 17 ani încoace nu sînt ele în fond chestiuni sociale?

Așadar, oricare ar fi punctul de vedere pe care vă plasați, fie el punctul de vedere liberal, radical, ba chiar cel aristocratic, nu puteți reproșa revoluției de la Cracovia faptul de a fi legat o chestiune socială de una politică.

Cei care se aflau în fruntea mișcării revoluționare din Cracovia erau ferm convinși că numai o Polonie democratică ar putea fi independentă și că o democrație poloneză nu era posibilă fără desființarea drepturilor feudale, fără mișcarea agrară care să transforme pe țăranii iobagi în proprietari liberi, în proprietari moderni. Puneți în locul autocratului rus pe aristocrații polonezi și nu veți face altceva decît să naturalizați despotismul. În felul acesta germanii, războindu-se cu cotropitorul, au schimbat un Napoleon pe 36 de Metternich.

Chiar dacă moșierul polonez nu ar mai simți apăsarea moșierului rus, țăranul polonez ar continua să simtă apăsarea moșierului, ce e drept a unui moșier liber, și nu a unui moșier înrobit. Această schimbare politică nu ar schimba cu nimic situația socială a țăranului polonez.

Identificînd cauza națională cu cauza democrației și a eliberării clasei oprimată, revoluția de la Cracovia a dat un exemplu glorios întregii Europe.

Și deși această revoluție a fost pentru un timp înăbușită de mîinile pătate de sînge ale unor asasini plătiți, ea renaște acum glorioasă și triumfătoare în Elveția și Italia. Principiile ei sînt confirmate în Irlanda, țară în care partidul strîmt național a fost înmormîntat o dată cu O'Connell și în care noul partid național este înainte de toate un partid reformator și democratic ²⁷⁶.

Din nou Polonia a dat dovadă de inițiativă, de data aceasta nu Polonia feudală, ci Polonia democratică, și din acest moment eliberarea ei a devenit o chestiune de onoare pentru toți democrații din Europa.

Discursul lui Engels

Domnilor,

Insurecția a cărei aniversare o sărbătorim astăzi a eșuat. După câteva zile de rezistență eroică, Cracovia a fost luată și spectrul însingerat al Poloniei, care apăruse pentru o clipă în fața ochilor asasinilor ei, a coborât din nou în mormânt.

Revoluția de la Cracovia a fost o înfrângere, o înfrângere tragică. Să dăm ultimele onoruri eroilor căzuți, să plîngem eșecul lor, să ne îndreptăm simpatia către cele 20.000.000 de polonezi pentru care acest eșec înseamnă o robie și mai grea.

Dar, domnilor, oare aceasta este tot ce avem de făcut? Este oare suficient să vărsăm o lacrimă pe mormîntul unei țări nefericite și să jurăm că vom nutri pentru opresorii ei o ură implacabilă, dar pînă în prezent nu prea eficace?

Nu, domnilor! Aniversarea de la Cracovia nu este numai o zi de doliu; pentru noi, democrații, ea este o zi de bucurie, căci însăși înfrîngerea cuprinde în ea o victorie, victorie ale cărei roade ne rămîn, în timp ce rezultatele înfrîngerii sînt trecătoare.

Această victorie este victoria tinerei Polonii democratice asupra bătrînei Polonii aristocratice.

Da, ultima luptă a Poloniei împotriva opresorilor ei străini a fost precedată de o luptă ascunsă, ocultă, dar decisivă, o luptă dusă în însuși sînul Poloniei, o luptă a polonezilor asupriți împotriva polonezilor asupritori, o luptă a democrației poloneze împotriva aristocrației poloneze.

Comparați anul 1830 cu anul 1846, comparați Varșovia cu Cracovia. În 1830 clasa dominantă din Polonia era toată atît de egoistă, de mărginită și de lașă în adunarea legislativă, pe cît era de entuziastă, de vitează și plină de abnegație pe cîmpul de luptă.

Ce voia aristocrația poloneză în 1830? Să apere împotriva atacurilor împăratului drepturile dobîndite. Ea a limitat insurecția la acel mic ținut pe care Congresul de la Viena a binevoit să-l numească regatul Poloniei; a temperat elanul celorlalte provincii poloneze; a lăsat intactă iobăgia abrutizantă a țărănilor și a menținut situația înjositoare în care se aflau

evreii. Dacă în cursul insurecției aristocrația a trebuit să facă unele concesii poporului, ea nu le-a făcut decît atunci cînd a fost prea tîrziu, cînd insurecția a eșuat.

Să o spunem deschis : insurecția din 1830 n-a fost nici o revoluție națională (ea n-a cuprins decît un sfert din Polonia), nici o revoluție socială sau politică ; ea n-a schimbat cu nimic situația internă a poporului ; ea a fost o revoluție conservatoare.

Totuși a existat în sînul acestei revoluții conservatoare, ba chiar în sînul guvernului național, un om care a atacat cu vehemență vederile strîmte ale clasei dominante. El a propus măsuri cu adevărat revoluționare și atît de îndrăznețe, încît aristocrații din dietă au bătut în retragere. Chemînd la arme toată vechea Polonia și transformînd în felul acesta războiul pentru independența Poloniei într-un război european, emancipînd pe evrei și pe țărani și împrumutîndu-i pe aceștia din urmă, reconstruind Polonia pe baza democrației și a egalității, el voia să transforme lupta națională într-o luptă pentru libertate, să identifice interesele tuturor popoarelor cu cele ale poporului polonez. Mai este oare nevoie să numesc pe omul al cărui geniu a conceput acest plan atît de grandios și totuși atît de simplu ? Acest om a fost Lelewel.

În 1830 aceste propuneri au fost mereu respinse de orbirea interesată a majorității aristocrației. Dar aceste idei maturizate și dezvoltate de experiența a 15 ani de servitute, aceste idei le-am văzut înscrise pe stindardul insurecției de la Cracovia. La Cracovia, evident, nu mai existau oameni care să aibă multe de pierdut, nu mai existau aristocrați ; orice inițiativă purta amprenta acelei temerități democratice, mai c-aș spune proletare, care nu are de pierdut decît mizeria sa și are de cîștigat o patrie, o lume întregă. Aici nu a existat nici o ezitare, nici o îndoială ; cele trei puteri au fost atacate toate deodată, a fost proclamată libertatea țăranilor, reforma agrară, emanciparea evreilor, fără ca cineva să se fi sinchisit cîtuși de puțin că prin aceasta erau lezate interesele aristocrației.

Revoluția de la Cracovia n-a căutat nici să restabilească vechea Polonie, nici să păstreze vechile instituții poloneze lăsate intacte de guvernele străine ; ea nu era nici reacționară, nici conservatoare.

Nu, ea era mult mai ostilă Poloniei însăși decît opresorilor străini, ostilă vechii Polonii barbare, feudale, aristocratice, bazate pe înrobirea majorității poporului. Departea de a avea intenția să restabilească această Polonie veche, ea voia s-o

răstoarne din temelii și, cu ajutorul unei clase cu totul noi, cu ajutorul majorității poporului, să întemeieze pe ruinele ei o nouă Polonie modernă, civilizată, democratică, demnă de secolul al XIX-lea și care într-adevăr să reprezinte un post avansat al civilizației.

Deosebirea dintre 1830 și 1846, progresul imens realizat chiar în sinul nefericitei, înșinguratei, sfîșiatei Polonii ; delimitarea completă de poporul polonez a aristocrației poloneze care s-a aruncat în brațele opresorilor patriei ei ; trecerea irevocabilă a poporului polonez de partea democrației ; în sfîrșit, lupta dintre clase, această forță motrice a oricărui progres social, care a început în Polonia ca și aici, iată în ce constă victoria democrației dovedită de revoluția de la Cracovia, iată rezultatul care va mai da roade atunci cînd înfrîngerea insurgenților va fi fost răzbutată.

Da, domnilor, prin insurecția de la Cracovia, cauza Poloniei, care înainte era o cauză națională, a devenit cauza tuturor popoarelor ; dintr-un obiect al simpatiei, cum era înainte, ea a devenit o problemă care interesează pe toți democrații. Pînă în 1846 noi aveam o crimă de răzbutat, de acum încolo noi avem de susținut niște aliați, și o vom face.

În primul rînd Germania noastră este aceea care trebuie să se bucure de această explozie de entuziasm democratic în Polonia. Noi înșine sîntem pe punctul de a înfăptui o revoluție democratică ; noi vom avea de luptat împotriva hoardelor barbare ale Austriei și ale Rusiei. Înainte de 1846 puteam să ne îndoim de atitudinea pe care ar lua-o Polonia în cazul unei revoluții democratice în Germania. Revoluția de la Cracovia a spulberat orice îndoială. De acum înainte poporul german și poporul polonez sînt aliați inseparabili. Avem aceiași dușmani, aceiași opresori, căci simțim la fel ca și polonezii apăsarea guvernului rus. Prima condiție a eliberării atît a Germaniei cît și a Poloniei este schimbarea radicală a actualei situații politice a Germaniei, înfrîngerea Prusiei și a Austriei și împingerea Rusiei dincolo de Nistru și Dvina.

Așadar, alianța dintre cele două națiuni nu este nicidecum un vis frumos, o iluzie încîntătoare ; nu, domnilor, ea este o necesitate inevitabilă care rezultă din interesele comune ale celor două națiuni și ea a devenit o necesitate în urma revoluției de la Cracovia. Poporul german, care pentru propria lui cauză nu a avut pînă acum decît vorbe, va trebui să treacă la

acțiune în interesul fraților săi din Polonia ; și așa cum noi, democrații germani aici de față, întindem mâna democraților polonezi, tot astfel întregul popor german va sărbători alianța sa cu poporul polonez chiar pe câmpul primei bătălii câștigate în comun asupra opresorilor noștri comuni.

Publicat în martie 1848
în culegerea „Célébration,
à Bruxelles, du deuxième
anniversaire de la Révolution
Polonaise du 22 Février 1846”,
Bruxelles, 1848

Se tipărește după textul culegerii
Tradus din limba franceză

Friedrich Engels

Un cuvînt către ziarul „Riforma” ²⁷⁷

Ziarul „Riforma” din Lucca răspunde la unul din acele bine cunoscute articole infame pe care „Augsburger Allgemeine Zeitung” obișnuiește să le publice din însărcinarea cancelariei curții de la Viena.

Fițuica murdară de pe Lech ²⁷⁸ nu s-a mărginit să ridice în slavă fidelitatea celor 518.000 de soldați austrieci față de neghiobul lor Ferdinand, ci a afirmat că toți acești soldați, boemi, polonezi, slovaci, croați, haiduci *, valahi, unguri, italieni etc. se entuziasmează pentru unitatea Germaniei și și-ar da bucuri viața pentru ea *dacă aceasta va fi voia împăratului!*

Ca și cum nenorocirea nu ar consta tocmai în faptul că, atîta timp cît există Austria, Germania este expusă să-și vadă apărută unitatea de către haiduci, croați și valahi, ca și cum atîta timp cît există Austria unitatea Germaniei ar însemna altceva decît unitatea Germaniei cu croați, valahi, maghiari și italieni!

„Riforma” răspunde foarte bine ziarului „All-Gemeine” ** la afirmația lui mincinoasă că în Lombardia Austria apără interesele națiunii germane și încheie cu un apel către germani în care face o paralelă între mișcarea italiană din 1848 și războaiele germane de eliberare din 1813 și 1815.

„Riforma” a crezut, fără îndoială, că prin aceasta face un compliment germanilor, altfel, desigur, că nu ar fi comparat — deși e ferm convinsă că lucrurile stau invers — mișcarea progresistă italiană de astăzi cu războaiele reacționare care au dus tocmai la subjugarea Italiei de către Austria, în Ger-

* Soldați mercenari în armata maghiară în secolul al XVII-lea; au fost colonizați la nord de Debrețin. — *Nota Trad.*

** Joc de cuvinte: Allgemeine — generală, All-Gemeine — ordinară din toate punctele de vedere. — *Nota Red.*

mania la restaurarea, în limita posibilului, a stării haotice, a fărâmițării și tiraniei din trecut, și în întreaga Europă la tratatele rușinoase din 1815.

„Riforma” poate să ne creadă: Germania este pe deplin lămurită în ceea ce privește caracterul războaielor de eliberare, atît datorită consecințelor pe care le-au avut aceste războaie cît și datorită sfîrșitului rușinos al eroilor acelei epoci „glorioase”. Numai ziarele plătite de guvern mai trîmbează și astăzi măreția acelei epoci de beatitudine prostească; publicul însă se amuză și chiar crucea de fier se face roșie de rușine.

Tocmai aceste ziare, tocmai cei care în 1813 au fost dușmanii înverșunați ai francezilor clamează astăzi cu vehemență împotriva italienilor ca pe vremuri împotriva francezilor, cîntă ‘îmnuri de slavă Austriei, Austriei creștino-germane, și predică cruciada împotriva perfidiei latine și a frivolității latine — căci italienii sînt latini ca și francezii!

Dacă italienii doresc să aibă un exemplu care să ilustreze simpatia la care se pot aștepta din partea fanfaronilor grosolani ai epocii eliberării, care să redea imaginea pe care și-o fac acești exaltați roșcovani despre națiunea italiană, n-avem decît să cităm cunoscutul cîntec al lui A.A.L. Follen ²⁷⁹ :

Slăvească cine vrea frumoasa țară
Unde răsună mandolina și chitara,
Unde-n frunziș se-ascunde portocala aurie.
Eu cînt germana prună purpurie
Și mărul de Bortstorf ce-atîrnă greu din pom

și alte divagații poetice ale unui poet care rămîne în veci prozaic. Urmează apoi o serie de imagini dintre cele mai hazlii despre bandiți, pumnale, vulcani ce scuipe foc, perfidie latină, infidelitatea italiencelor, ploșnițe, scorpioni, otravă, vipere, ucigași etc., care i se năzăresc virtuosului amator de prune pe toate drumurile Italiei, iar în cele din urmă filistinul visător îi mulțumește lui Dumnezeu că l-a lăsat să trăiască în țara dragostei și a prieteniei, a încăierărilor în care se face uz de scaune, a fiicelor de preot fidele și cu ochii albaștri, în țara cumsecădeniei și a vieții tihnite, într-un cuvînt în țara fidelității germane. Astfel de imagini fantastice și absurde își făuresc eroii anului 1813 despre Italia, pe care, firește, nu au văzut-o niciodată.

„Riforma” și în genere participanții la mișcarea italiană pot fi siguri că opinia publică din Germania se află hotărît de

partea italienilor. Poporul german, la fel ca cel italian, are tot interesul ca Austria să fie înfrântă. El salută cu bucurie fiecare succes al italienilor și, la momentul oportun, sperăm că nu va lipsi de pe câmpul de luptă pentru a pune capăt o dată pentru totdeauna dominației austriece.

Scris de F. Engels aproximativ
la 22 februarie 1848

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba germană

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 16 din 24 februarie 1848
Semnat : *F. Engels*

Friedrich Engels

Revoluția de la Paris

În 1848 lucrurile au început să meargă strună. Imediat după ce revoluția cu avalanșa ei de constituții a străbătut ca un fulger Sicilia, a avut loc și la Paris o insurecție victorioasă.

Deputații din opoziție se angajaseră în mod public să apere, printr-o manifestație îndrăzneată, dreptul de întrunire împotriva măsurilor arbitrare ale lui Guizot, Duchâtel și Hébert.

Se făcuseră toate pregătirile necesare. Sala era gata și aștepta oaspeții care urmau să ia parte la banchet. Și deodată, când a sosit momentul de a intra în acțiune, lașii din cadrul stîngii, în frunte cu Odilon Barrot, au bătut ca întotdeauna în retragere.

Banchetul a fost revocat. Dar poporul de la Paris, agitat din cauza palavragiilor din Cameră, indignat de lașitatea acestor filistini și, în plus, nemulțumit de șomajul general care nu mai lua sfîrșit, poporul de la Paris n-a vrut să cedeze.

Marti * pe la amiază tot Parisul s-a aflat în stradă. Din rîndurile maselor au răsunit strigătele : „Jos Guizot, trăiască reforma !”. Poporul s-a îndreptat spre casa lui Guizot, pe care trupele au reușit cu mare greutate s-o apere ; totuși au fost sparte cîteva geamuri.

Masele s-au îndreptat de asemenea spre locuința lui Odilon Barrot, strigînd „Jos Barrot !” ; și la el au fost sparte cîteva geamuri. D-l Barrot, acest mișel instigator la rebeliune, s-a adresat guvernului... cerîndu-i să trimită garda !

Trupele se aflau în apropiere și asistau în liniște la cele ce se petreceau. Numai garda municipală a făcut uz de arme, procedînd cu cea mai mare cruzime. Garda municipală se

* — 22 februarie 1848. — *Nota Red.*

recrutează în special din alsacieni și loreni, care sînt pe jumătate germani, și sînt plătiți cu 3,50 fr. pe zi ; ei sînt foarte trupeși și arată a fi bine hrăniți. Garda municipală este mai odioasă decît toate celelalte trupe existente ; ea este mai rea decît jandarmeria, mai rea decît vechea gardă elvețiană ; cînd poporul va învinge, va fi vai de ea.

Spre seară poporul a început să opună rezistență. Au fost ridicate baricade, posturi de gardă au fost luate cu asalt și incendiate. În piața Bastiliei un spion polițienesc a fost înjunghiat. S-au devastat prăvăliile armurierilor.

La orele cinci goarna a sunat adunarea întregii gărzi naționale. Nu s-au prezentat însă decît cîțiva oameni, iar aceștia strigau : „Jos Guizot !”.

Noaptea a domnit din nou liniște. Ultimele baricade au fost cucerite și se părea că răscoala a luat sfîrșit.

Cu toate acestea, miercuri dimineața insurecția a izbucnit cu o forță nouă. Centrul Parisului, la răsărit de strada Montmartre, era în mare parte blocat de numeroase baricade ; începînd de la orele 11, trupele n-au mai îndrăznit să se apropie. Gărzile naționale s-au adunat în număr mare, dar numai pentru a-i sili pe soldați să se abțină de la orice atac împotriva poporului și pentru a striga : „Jos Guizot ! Trăiască reforma !”.

În conformitate cu planul de apărare elaborat de mareșalul Gérard²⁸⁰, toți cei 50.000 de soldați din garnizoana Parisului au fost scoși în stradă, unde au ocupat toate punctele strategice. Întrucît există însă foarte multe puncte strategice, trupele erau ocupate numai cu apărarea lor și deci în imposibilitate de a acționa. În afară de garda municipală, aproape că nu au existat soldați pentru operațiile ofensive. Planul măreț al lui Gérard s-a dovedit extrem de util pentru insurecție ; el a paralizat trupele și le-a favorizat pasivitatea, spre care înclinau oricum. La rîndul lor, forturile izolate au creat numai neajunsuri guvernului. Guvernul a trebuit să țină acolo garnizoane, și acest lucru a îndepărtat și el o bună parte din trupe de locurile unde se dădeau lupte. La bombardament nu s-a gîndit nimeni. De altfel, în general, nimeni nu și-a amintit de existența acestor bastilii. Încă o dovadă a ineficienței oricăror planuri de apărare atunci cînd e vorba de o insurecție în masă într-un mare oraș !

Spre prînz protestele împotriva guvernului luaseră o asemenea amploare în rîndurile gărzii naționale, încît mai mulți comandanți au comunicat la Tuilerii că nu mai răspund de

trupele de sub comanda lor în cazul când guvernul rămîne la putere.

La orele două bătrînul Ludovic-Filip a fost nevoit să-l deimită pe Guizot și să formeze un nou guvern. De îndată ce s-a anunțat acest lucru, gărzile naționale s-au întors jubilînd pe la casele lor și au început să le ilumineze.

Poporul însă, muncitorii, singurii care au ridicat baricade și care au luptat împotriva gărzii municipale, expunîndu-și piepturile lor gloanțelor, baionetelor și copitelor cailor, muncitorii voiau să se bată, dar nu pentru d-l Molé și d-l Billault²⁸¹. Ei au continuat lupta. În timp ce pe Boulevard des Italiens veselia era în toi, în strada Sainte Avoye și strada Rambuteau gloanțele șuierau fără încetare. Lupta a durat pînă tîrziu după miezul nopții și a continuat joi dimineața. Șinele smulse de la toate căile ferate din jurul Parisului erau dovada participării generale a muncitorilor la această luptă.

Burghezia a făcut revoluția ei ; ea l-a răsturnat pe Guizot și o dată cu el a pus capăt dominației absolute a marilor magnați ai bursei. Dar acum, în acest al doilea act al luptei, nu mai este vorba de o parte a burgheziei care o înfruntă pe cealaltă ; acum proletariatul înfruntă burghezia.

Tocmai am primit știrea că poporul a învins și a proclamat republica. Trebuie să mărturisim că nu am sperat ca proletariatul parizian să obțină un succes atît de răsunător.

Trei membri ai guvernului provizoriu fac parte din partidul democrat radical, al cărui organ este „La Réforme”. Al patrulea este un *muncitor**, ceva nemaiîntîlnit pînă acum în nici o țară din lume. Ceilalți sînt Lamartine, Dupont de l'Eure și doi oameni de la „National”²⁸².

Datorită acestei revoluții victorioase, proletariatul francez se află din nou în fruntea mișcării europene. Cinste și slavă muncitorilor parizieni ! Ei au dat lumii întregi un impuls care va fi resimțit de o țară după alta, căci victoria republicii în Franța înseamnă victoria democrației în toată Europa.

Era noastră, era democrației, se apropie. Flacăra care strălucește la Tuileries și la Palais-Royal este aurora proletariatului. Acum dominația burgheziei se va năruși peste tot sau va fi răsturnată.

* — Albert. — *Nota Red.*

Să sperăm că Germania va urma exemplul Franței. Acum sau niciodată ea poate ieși din situația ei umilitoare ! Dacă germanii mai au încă energie, mândrie și curaj, nu vor trece nici patru săptămîni și vom putea striga și noi :

„Trăiască Republica Germană !”.

Scris de F. Engels
la 25—26 februarie 1848
Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 17 din 27 februarie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

Friedrich Engels

Scrisoare către redactorul ziarului „Northern Star“

Stimate domn !

După importantele evenimente care au avut loc în Franța, poziția adoptată de poporul belgian și de guvernul său prezintă un interes mai mare decât în timpuri obișnuite. De aceea mă grăbesc să aduc la cunoștința cititorilor dv. cele întâmplate de vineri 25 februarie și pînă azi.

În seara acestei zile, în oraș domnea o agitație și o neliniște generală. Circulau tot felul de zvonuri, dar nici unul nu părea plauzibil. Gara era înșesată de oameni de toate categoriile sociale, care așteptau cu înfrigurare ultimele știri. Însuși ambasadorul Franței, ex-marchizul de Rumigny, era de față. Noaptea, la ora douăsprezece și jumătate, a sosit trenul cu glorioasa veste despre revoluția care a avut loc joi, și atunci întreaga masă de oameni a exclamat în culmea entuziasmului: „*Vive la République !*“. Vestea s-a răspîndit repede în tot orașul. Sîmbătă, pretutindeni, a domnit liniște. Duminică însă străzile erau pline de lume și toți erau curioși să vadă ce vor face cele două asociații — „*Association démocratique*“ și „*Alliance*“. Seara ambele organizații s-au întrunit. „*L'Alliance*“, o adunare de radicali burghezi, a hotărît să aștepte și să nu participe la mișcare. „*Association démocratique*“, dimpotrivă, a adoptat o serie de hotărîri importante datorită cărora această organizație s-a situat în fruntea mișcării. Ea a hotărît să se întrunească zilnic, și nu săptămînal; să trimită o petiție consiliului municipal prin care să ceară înarmarea nu numai a gărzii civile, formată din burghezi, ci a tuturor cetățenilor din circumscripții. Seara au avut loc incidente pe străzi. Poporul a strigat: „*Vive la République !*“ și s-a adunat în jurul primăriei; s-au făcut cîteva arestări, dar nu s-a întâmplat nimic grav.

Printre persoanele arestate erau și doi germani : un refugiat politic, d-l Wolff, și un muncitor. Trebuie să știți că aici, la Bruxelles, a existat o asociație a muncitorilor germani în care se discutau probleme politice și sociale, precum și un ziar democrat german *. Germanii stabiliți la Bruxelles aveau reputația de a fi în general democrați foarte activi și care nu admit compromisuri. Ei erau aproape toți membri ai Asociației democratice, iar vicepreședintele Asociației germane, dr. Marx, era și vicepreședintele Asociației democratice.

Guvernul, care știa foarte bine că în sînul unei anumite clase a populației dintr-o țară atît de mică ca Belgia sentimentul unui naționalism obtuz este atotputernic, a folosit imediat această împrejurare pentru a răspîndi zvonul că toată agitația pentru republică a fost pusă la cale de germani — oameni care nu au nimic de pierdut, care au fost expulzați din trei-patru țări pentru mîrșăviile săvîrșite și care aveau intenția să se așeze în fruntea viitoarei republici belgiene. Luni, această știre senzațională a făcut înconjurul orașului și, în mai puțin de o zi, toată negustorie, din rîndurile căreia se recrutează garda civilă, a protestat într-un singur glas împotriva rebelilor germani care voiau să revoluționeze Belgia, patria lor fericită.

Germanii își stabiliseră ca loc de întîlnire o cafenea, unde fiecare trebuia să aducă ultimele știri sosite de la Paris. Dar zarva iscată de negustorie era atît de mare și circulau atîtea zvonuri despre măsurile luate de guvern împotriva germanilor, încît germanii au fost obligați să renunțe chiar și la acest inofensiv mijloc de a comunica unul cu altul.

Duminică seara, poliția a pus în vedere patronului cafenelei, căruia îi aparținea și încăperea închiriată de Asociația germanilor, ca pe viitor să nu le-o mai pună la dispoziție pentru întruniri.

În tot acest răstimp germanii s-au purtat admirabil. Expuși la cele mai josnice persecuții din partea poliției, ei au rămas totuși la posturile lor. Ei au luat parte în fiecare seară la întrunirea Asociației democratice și, cu toate că evitau să se adune în grupuri zgomotoase pe străzi, dădeau asigurări că cu prețul propriei lor securități nu-i vor părăsi pe frații lor belgieni în momentele de primejdie.

Cînd, după cîteva zile, extraordinara agitație care a domnit duminică și luni a încetat, cînd oamenii și-au reluat lucrul și guvernul și-a revenit din prima lui spaimă, atunci au început alte persecuții împotriva germanilor. Guvernul a

* — „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“. — *Nota Red.*

emis o serie de decrete conform cărora toți muncitorii străini urmau să fie expulzați din țară de îndată ce nu mai aveau de lucru ; același tratament urma să se aplice tuturor străinilor, fără excepție, ale căror pașapoarte nu erau în regulă. În timp ce lua aceste măsuri, guvernul instiga pe patroni, prin zvonurile pe care le răspîndea, împotriva tuturor muncitorilor străini, astfel încît nici un german nu mai putea găsi de lucru. Chiar cei care aveau de lucru și-au pierdut slujba, fiind expuși din acel moment să fie expulzați conform decretului.

Persecuțiile nu s-au îndreptat însă numai împotriva muncitorilor care au rămas fără lucru, ci și împotriva femeilor. Un tînăr democrat german, care trăia în concubinaj cu o franțuzoaică, după obiceiul belgian și francez, și a cărui prezență la Bruxelles se pare că ar fi inoportunat poliția, a fost pe neașteptate ținta unor șicane care de fapt nu-l vizau pe el, ci pe concubina lui. Neavînd pașaport — cine s-a gîndit vreodată în Belgia, înainte de aceste evenimente, să ceară unei femei pașaportul — ea a fost amenințată că va fi imediat expulzată ! Poliția a declarat de altfel că această măsură a fost luată nu pentru că ea s-ar fi făcut vinovată de ceva, ci din cauza concubinului ei. Comisarul de poliție a vizitat-o de șapte ori în decurs de trei zile ; în cele din urmă, după ce a trebuit să se prezinte de mai multe ori la comisariat, a fost trimisă la sediul central al poliției, escortată fiind de un agent de poliție ; și dacă un democrat belgian influent nu ar fi intervenit, ea ar fi fost cu siguranță silită să părăsească țara.

Dar toate acestea sînt fleacuri. Persecuțiile îndreptate împotriva muncitorilor, răspîndirea de zvonuri în legătură cu diferite persoane care urmează să fie arestate sau despre o razie generală care urmează a fi făcută marți seara în toate localurile publice din oraș pentru a-i ridica pe germani, toate acestea sînt fleacuri în comparație cu cele ce vă voi relata mai jos.

Vineri * seara, dr. Marx, printre alții, a primit un ordin regal prin care era somat să părăsească țara în termen de 24 de ore. Pe cînd își făcea bagajele în vederea plecării, la ora unu noaptea, în ciuda legii care interzice violarea domiciliului unui cetățean între apusul și răsăritul soarelui, un comisar de poliție însoțit de zece agenți de poliție înarmați au năvălit în casa lui, au pus mîna pe el și l-au dus la închisoarea primăriei. Drept motiv al arestării nu i s-a putut indica decît faptul că pașaportul său nu ar fi în regulă, cu toate că el a

* În original este scris greșit : „sîmbătă”. — *Nota Red.*

prezentat cel puțin trei pașapoarte și cu toate că locuia la Bruxelles de trei ani ! Prin urmare a fost arestat. Însăpăimîntată, soția sa a alergat în grabă să consulte un avocat belgian, d-l Jottrand, președintele Asociației democratice, care și-a pus întotdeauna serviciile la dispoziția străinilor persecutați și a cărui intervenție prietenească a fost menționată mai sus. La întoarcere ea s-a întîlnit cu un prieten belgian, d-l Gigot, care a însoțit-o pînă acasă. La ușa locuinței d-rului Marx, ei au găsit pe doi dintre polițiștii care îl arestaseră pe soțul ei. „Unde l-ați dus pe soțul meu ?” — a întrebat ea. — „Dacă ne urmați, vă vom arăta unde se află”. Și au condus-o împreună cu d-l Gigot la primărie, dar, în loc să-și țină promisiunea, i-au predat pe amîndoi poliției, care *i-a arestat pe loc*. D-na Marx, care își lăsase cei trei copii mici acasă numai cu o femeie de serviciu, a fost dusă într-o cameră, unde a trebuit să petreacă noaptea împreună cu un grup de prostituate de cea mai joasă speță. A doua zi dimineața a fost dusă într-o cameră neîncălzită, unde a trebuit să stea trei ore tremurînd de frig. D-l Gigot a fost de asemenea reținut. D-l Marx a fost închis în aceeași cameră cu *un nebun furios* și a trebuit să se lupte tot timpul cu el. Pe lîngă aceste mîrșăvii a avut de suportat și molestările temnicerilor.

În cele din urmă, la ora trei după-amiază, d-na Marx și d-l Gigot au fost aduși în fața judecătorului de instrucție care a dispus după puțin timp punerea lor în libertate. Și de ce au fost acuzați ? De *vagabondaj*, pentru că nici unul nici altul nu aveau pașaportul asupra lor !

D-l Marx a fost de asemenea pus în libertate și i s-a pus în vedere să părăsească țara în aceeași seară. Astfel, după ce a fost ținut arestat în mod ilegal 18 ore din cele 24 pe care le avea la dispoziție pentru a-și aranja treburile ; după ce nu numai el, dar și soția lui au fost despărțiți tot acest timp de cei trei copii ai lor, dintre care cel mai mare nu împlinise nici 4 ani, el a fost expulzat fără a i se lăsa o clipă de răgaz ca să-și pună la punct treburile.

Cînd l-au arestat pe d-l Gigot, acesta fusese eliberat din închisoare abia cu o zi înainte. Luni, la ora șase dimineața, el fusese ridicat împreună cu trei democrați din Liège, dintr-un hotel, după care au fost toți patru arestați, acuzați fiind de vagabondaj pentru că nu aveau pașapoarte. Deși se dispusese să fie eliberați marți, ei au fost reținuți pînă joi, împotriva tuturor prevederilor legale. Unul dintre ei, d-l Tedesco, se mai află și acum la închisoare fără ca cineva să știe ce învinuire

i se aduce. Atît el cît și d-l Wolff urmează să fie eliberați sau aduși în fața tribunalului în cursul acestei săptămîni.

Trebuie totuși să spun că muncitorii belgieni și o serie de democrați din această țară, în special d-l Jottrand, s-au purtat deosebit de frumos cu germanii persecutați. Ei s-au dovedit a fi deasupra tuturor sentimentelor naționaliste meschine și nu au văzut în noi străini, ci democrați.

Am auzit că a fost emis un ordin de arestare împotriva d-lui de Guasco, muncitor belgian și democrat curajos. Un alt democrat, d-l Dassy, arestat sîmbăta trecută sub învinuirea de rebeliune, a compărut ieri în fața tribunalului; sentința în procesul lui încă nu a fost pronunțată.

În fiecare zi și în fiecare ceas aștept să primesc ordinul de expulzare, dacă nu chiar ceva mai rău, pentru că nimeni nu poate să prevadă ce va mai cuteza să facă acest guvern ruso-belgian. Sînt gata de plecare, căci în orice moment pot primi ordinul. Aceasta este situația unui democrat german în această țară „*liberă*”, care, după cum spun ziarele, nu-i cu nimic mai prejos decît republica franceză.

Salutări frățești.

Vechiul dv. prieten

Bruxelles, 5 martie

Scris de F. Engels

Se tipărește după textul ziarului

Publicat în
ziarul „The Northern Star”
nr. 544 din 25 martie 1848

Tradus din limba engleză

Karl Marx

Scrisoare către redactorul ziarului „Réforme”

Domnule redactor,

În momentul de față, guvernul Belgiei a adoptat fățiș politica Sfintei alianțe. Furia lui reacționară se revarsă asupra democrațiilor germani cu o brutalitate nemaipomenită. Dacă n-am fi atât de indignați de persecuțiile cărora am fost expuși în primul rînd noi, democrații germani, am fi tentați să rîdem de situația ridicolă în care s-a pus ministrul Rogier acuzînd o mină de germani că vor să impună belgienilor republica în pofida voinței lor; dar, în cazul special la care ne referim, latura odioasă primează asupra celei ridicole.

Mai întii, d-le redactor, este bine să știți că aproape toate ziarele din Bruxelles sînt scrise de francezi, în cea mai mare parte fugiți din Franța pentru a scăpa de pedepsele infamante care îi amenințau în patria lor. În momentul de față acești francezi au cel mai mare interes să lupte pentru independența Belgiei, pe care o trădaseră cu toții în 1833²⁸³. Regele, guvernul și acoliții lor s-au servit de aceste ziare pentru a acredita ideea că o revoluție belgiană care ar voi să instaureze republica nu ar fi decît un fel de *francequillonnerie** și că toată agitația democrată care se face acum simțită în Belgia a fost provocată de niște germani exaltați.

Germanii nici nu neagă că s-au alăturat cu toată sinceritatea și fără nici un fel de exaltare democrațiilor belgieni. În ochii procurorului regal aceasta înseamnă că îi instigă pe muncitorii împotriva burghezilor, înseamnă că discreditează în ochii belgienilor pe un rege *german* atât de iubit, înseamnă că deschid porțile Belgiei unei invazii franceze.

* — expresie disprețuitoare în limba flamandă care înseamnă: „imitație stupidă a tot ce este francez”. — *Nota Red.*

După ce, la 3 martie, orele 5 după-amiază, am primit ordin să părăsesc *regatul* Belgiei în termen de 24 de ore, în aceeași noapte, pe cînd eram încă ocupat cu pregătirile de plecare, un comisar de poliție, însoțit de 10 polițiști au pătruns în locuința mea, mi-au cotrobăit toată casa și au sfîrșit prin a mă aresta sub pretext că nu aveam acte. Fără a mai vorbi de actele în cea mai perfectă ordine, pe care d-l Duchâtel mi le înmînase cu ocazia expulzării mele din Franța, aveam asupra mea pașaportul de expulzare din Belgia, primit cu cîteva ore înainte.

Nu v-aș fi vorbit, d-le redactor, de arestarea mea și de modul brutal în care am fost tratat dacă în legătură cu aceasta nu s-ar fi produs un incident greu de imaginat chiar și în Austria.

Imediat după ce am fost arestat, soția mea s-a dus la d-l Jottrand, președintele Asociației democrate din Belgia, pentru a-l ruga să facă demersurile necesare. Reîntorcîndu-se acasă, a găsit în fața ușii un polițist care, adresîndu-i-se cu o deosebită politețe, i-a spus că, dacă vrea să-i vorbească d-lui Marx, să meargă cu dînsul. Soția mea a acceptat bucuroasă invitația. Polițistul a condus-o la comisarariat, unde comisarul i-a declarat mai întîi că d-l Marx nu se află acolo, apoi a întrebat-o răstit cine este și în ce scop s-a dus la d-l Jottrand, iar apoi dacă are acte la ea. Un democrat belgian, d-l Gigot, care, împreună cu polițistul, o însoțise pe soția mea la comisarariat protestînd împotriva întrebărilor absurde și totodată insolente, ale comisarului, a fost redus la tăcere de polițiști, care au pus mîna pe el și l-au dus la închisoare. Sub pretextul vagabondajului, soția mea a fost dusă la închisoarea municipală și închisă într-o încăpere prost luminată împreună cu niște prostituate. La orele 11, înainte de amiază, a fost condusă în plină zi, sub escortă, la cabinetul judecătorului de instrucție. Timp de două ore a fost ținută la carceră, în ciuda protestelor energice care soseau din toate părțile; cît a stat acolo a avut de suferit din cauza frigului și a necuviințelor jandarmilor.

Cînd în cele din urmă a compărut în fața judecătorului de instrucție, acesta s-a arătat mirat că poliția, în solitudinea ei, nu i-a arestat și pe copilași. Interogatoriul nu putea fi decît formal, toată crima soției mele constînd în faptul că, deși face parte din aristocrația prusiană, ea împărtășește totuși convinșerile democratice ale soțului ei.

Nu voi stăruî asupra tuturor amănuntelor acestei întâmplări revoltătoare. Menționez numai că, atunci cînd am fost eliberați, cele 24 de ore tocmai expiraseră și a trebuit să plecăm fără să putem lua cu noi nici lucrurile de strictă necesitate.

Karl Marx,
vicepreședinte al Asociației
democrate din Bruxelles

Scris aproximativ la 6 martie 1848

Publicat în ziarul „La Réforme”
din 8 martie 1848

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba franceză

Karl Marx

Persecutarea străinilor din Bruxelles²⁸⁴

Duminică 27 februarie, Asociația democrată din Bruxelles a ținut prima sa ședință publică de la proclamarea Republicii franceze. Se știa dinainte că o mulțime imensă de muncitori vor veni să asiste la ședință, hotărâți să-și dea concursul activ la toate măsurile pe care asociația va crede de cuviință să le ia.

Guvernul, la rîndul său, răspîndise zvonul că regele Leopold este gata să abdice dacă poporul o va dori. Era o cursă întinsă democraților belgieni pentru a-i face să nu întreprindă nimic decisiv împotriva unui rege atît de bun care abia aștepta să se descotorosească de povara regalității cu condiția ca să i se acorde, cu toate onorurile, o pensie respectabilă.

În același timp guvernul regal avea gata pregătită o listă de persoane pe care avea de gînd să le aresteze chiar în seara aceea pentru tulburarea ordinii publice. Se convenise cu d-l Hody, șeful siguranței, ca pe această listă străinii să figureze ca instigatori principali ai unei răscoale fictive, atît pentru a abate atenția de la arestarea unor belgieni cunoscuți ca republicani hotărâți cît și pentru a zgîndări susceptibilitățile naționale. Așa se explică de ce, mai tîrziu, excelența sa d-l Rogier, care este tot atît de puțin belgian pe cît de puțin francez este maiestatea sa regele Leopold, a dat o ordonanță prin care cerea tuturor autorităților să-i supravegheze în mod riguros pe francezi, compatrioții lui Rogier, și pe germani, compatrioții lui Leopold. Prin forma în care este redactată, această ordonanță reamintește legile privitoare la persoanele suspecte.

Acest plan atît de bine ticluit a fost executat într-un mod cu atît mai perfid și mai brutal, cu cît persoanele arestate în seara zilei de 27 februarie se abținuseră de la orice provocare.

S-ar spune că aceste persoane au fost arestate din plăcerea de a le maltrata și insulta după plac.

O dată arestați s-a tăbărit asupra lor cu pumnii, au fost loviți cu picioarele, cu săbiile. Acești *republicani* au fost scuipați în obraz și maltratați în prezența filantropului Hody, care era încântat să poată da unor străini o probă a atotputerniciei lui.

Cum nu li se putea imputa nimic, ar fi trebuit să fie puși în libertate. Nici gînd! Ei au fost ținuți la închisoare timp de șase zile! Apoi prizonierii străini au fost urcați în dube și conduși direct la gară. Și acolo au fost instalați în vagoane-dubă, fiecare într-o celulă separată, și expediați în felul acesta la Quiévrain, unde jandarmii belgieni i-au luat în primire pentru ca să-i ducă la frontiera franceză.

Cînd, în cele din urmă, au putut să-și vină puțin în fire pe pămîntul libertății, ei s-au văzut în situația de a nu avea în buzunar decît niște ordine de expulzare, date din ajunul arestării. Unul dintre expulzați, d-l Allard, este francez.

Concomitent, în camera reprezentanților, guvernul acestui rege mititel proclama că *regatul* Belgiei, inclusiv cele două Flandre, este cea mai desăvîrșită dintre toate *republicile* posibile și că posedă o poliție model, condusă de un om ca d-l Hody, care este în același timp vechi republican, fourierist și proaspăt partizan al lui Leopold. Camera plîngea de bucurie, iar ziarurile catolice și liberale se extaziau în fața virtuților domestice ale regelui Leopold și a virtuților publice ale domestice *-ului său Rogier.

Poporul belgian este republican. Leopoldiști nu sînt decît marea burghezie, aristocrația funciară, iezuiții, funcționarii și foștii francezi care, izgoniți din Franța, se află acum în fruntea administrației și a presei belgiene.

Metternich este încântat să găsească chiar la granița Franței un Coburg, vrăjmaș înăscut al revoluției franceze. El uită numai că de Coburgii din ziua de azi nu se mai ține seama decît în chestiunile matrimoniale.

Scris de K. Marx aproximativ
la 10 martie 1848

Publicat în ziarul „La Réforme”
din 12 martie 1848

Se tipărește după textul ziarului

Tradus din limba franceză

* — slujitor. — *Nota Trad.*

Friedrich Engels

Situația din Belgia ²⁸⁵

Bruxelles, 18 martie

Acum 15 zile burghezia din Belgia a refuzat poporului instaurarea republicii : acum ea este aceea care se pregătește să ia inițiativa mișcării republicane. Nimeni nu îndrăznește încă să proclame aceasta cu voce tare, dar peste tot la Bruxelles se șoptește la ureche : „Este neîndoios că Leopold trebuie să plece ; că numai republica ne poate salva, dar nouă ne trebuie o republică bună și solidă, fără organizarea muncii, fără vot universal, fără amestecul muncitorilor !”.

Desigur, aceasta înseamnă un progres. Respectabilii burghezi din Bruxelles, care pînă acum cîteva zile s-au împotrivit cu înverșunare oricărei intenții de a imita republica franceză, au simțit consecințele crizei financiare de la Paris. Au defăimat imitația politică, dar au trebuit să se supună imitației financiare. Au cîntat osanale independenței și neutralității Belgiei, dar au descoperit că bursa din Bruxelles se află într-o totală și umilitoare dependență față de bursa de la Paris. Cordonul de trupe înșirat de-a lungul graniței de sud nu a putut împiedica pătrunderea cu surle și trîmbițe a scăderii hîrtilor de valoare pe teritoriul Belgiei a cărei neutralitate este garantată.

Intr-adevăr, consternarea care domnește pe piața din Bruxelles este cum nu se poate mai generală. Falimentele se țin lanț printre comercianții mijlocii și mici, hîrtille de valoare nu mai găsesc cumpărători, cursurile la bursă nu se mai urcă peste valoarea nominală, banii dispar chiar mai repede decît la Paris, comerțul este paralizat cu totul și majoritatea industriașilor și-au concediat muncitorii. Iată cîteva exemple ale devalorizării generale : acum cîteva zile un comerciant oferea spre vînzare 150 de acțiuni ale căii ferate Dendre a cîte 100 de franci bucata, efecte care înainte de revoluția din februarie erau cotate la bursa din Londra peste valoarea lor nominală.

În prima zi a refuzat să le vîndă la 45 fr., a doua zi la 35 fr., iar în ziua a treia le-a vîndut cu 10 fr. bucata ! Terenuri cumpărate acum doi ani cu 6.000 fr. nu mai găsesc cumpărători nici pentru o treime din această sumă.

Și, tocmai într-un asemenea moment de panică generală, guvernul cere mai întii plata anticipată a două treimi din contribuțiile directe, apoi un împrumut forțat de 50.000.000—60.000.000, măsuri care înspăimîntă pe contribuabili, și așa nemulțumiți de un buget mereu crescînd !

Iată o stare de lucruri care a avut dărul să-i convingă pe respectabilii noștri burghezi că, entuziasmîndu-se pentru monarhie, ei nu s-au ales decît cu dreptul de a participa din plin la toate neplăcerile pe care le aduce cu sine situația din Franța, fără a se bucura însă de nici unul dintre avantajele dobîndite acolo. Iată cauza reală a republicanismului lor pe cale de a se naște.

Între timp muncitorii se agită. Gand a trăit cîteva zile de frămîntări ; la Bruxelles au avut loc alaltăieri numeroase întruniri ale muncitorilor în cadrul cărora s-a adresat o petiție regelui, pe care Leopold în persoană a coborît s-o ia din mîinile bătătorite ale celor care i-o prezentau. Nu vor întîrzia să urmeze demonstrații mai serioase. În fiecare zi numărul muncitorilor rămași fără lucru este mai mare. Dacă criza industrială mai durează cîtva timp, dacă în sînul clasei muncitoare spiritele se mai înfierbîntă puțin, burghezia Belgiei va contracta, la fel ca cea din Paris, o „căsătorie de conveniență” cu republica.

Scris de F. Engels la 18 martie 1848

Se tipărește după manuscris

Publicat în
„Telegraph für Deutschland”
nr. 193 și 194 din decembrie 1845

Tradus din limba franceză

Numele autorului este menționat
în nota dată de redacția revistei

Anexe

A. Anexă la
Karl Marx,
„Mizeria filozofiei“

Karl Marx către P. V. Annenkov

Bruxelles, 28 decembrie [1846], Rue d'Orléans 42, Faubourg Namur

Stimate d-le Annenkov,

Ați fi primit de mult răspunsul meu la scrisoarea dv. din 1 noiembrie, dacă librarul meu nu mi-ar fi trimis abia săptămîna trecută cartea d-lui Proudhon „Philosophie de la misère”. Am parcurs-o în două zile, ca să vă pot comunica imediat părerea mea. Deoarece am citit-o foarte repede, nu pot intra în amănunte, ci vă pot împărtăși numai impresia generală pe care a produs-o asupra mea. Dacă doriți, aș putea intra în amănunte într-o altă scrisoare.

Vă mărturisesc sincer că lucrarea mi se pare în general proastă, chiar foarte proastă. Și dv. zeflemisiți în scrisoarea dv. acel „dram de filozofie germană” cu care d-l Proudhon face paradă în această lucrare informă și pretențioasă, dar considerați că expunerea economică n-a fost contaminată de otrava filozofiei. De altfel nici eu nu mă gîndesc să pun greșelile din expunerea economică pe seama filozofiei d-lui Proudhon. D-l Proudhon face o critică greșită a economiei politice nu pentru că profesează o filozofie ridicolă, ci ne servește o filozofie ridicolă fiindcă n-a înțeles rînduielele sociale actuale în înlănțuirea [engrènement] lor — ca să mă servesc de un termen pe care d-l Proudhon îl împrumută, ca și mulți alți termeni, de la Fourier.

De ce vorbește d-l Proudhon despre dumnezeu, despre rațiunea universală, despre rațiunea impersonală a omenirii, rațiune care nu greșește niciodată, care a fost dintotdeauna egală cu ea însăși, despre care ajunge să-ți faci o reprezentare justă pentru a stăpîni adevărul? De ce recurge la un hegelianism diluat dîndu-și aere de gînditor profund?

El însuși ne dă cheia pentru dezlegarea enigmei. D-l Proudhon vede în istorie o anumită serie de dezvoltări sociale; el găsește în istorie realizarea progresului; în sfîrșit, el crede

că oamenii, luați ca indivizi, nu știau ce fac, că se înșelau asupra propriei lor mișcări, cu alte cuvinte că dezvoltarea lor socială apare, la prima vedere, ca ceva distinct, separat, independent de dezvoltarea lor individuală. El nu poate explica aceste fapte, și atunci ipoteza manifestării rațiunii universale îi este binevenită. În lipsa unei judecăți sănătoase, nimic nu e mai ușor decât să inventezi cauze mistice, adică să îndruși fraze absurde.

Dar, recunoscînd că nu pricepe nimic din dezvoltarea istorică a omenirii — și d-l Proudhon recunoaște acest lucru atunci cînd recurge la cuvinte răsunătoare ca: rațiune universală, dumnezeu etc. —, nu recunoaște el oare implicit și în mod inevitabil că e incapabil să priceapă *dezvoltarea economică*?

Ce este societatea, oricare ar fi forma ei? Ea este produsul acțiunii reciproce a oamenilor. Sînt oare oamenii liberi să aleagă o formă socială sau alta? Cîtuși de puțin. Luați un anumit stadiu de dezvoltare a forțelor de producție ale oamenilor, și veți avea o formă corespunzătoare de schimb [commerce] și de consum. Luați anumite trepte de dezvoltare a producției, a schimbului, a consumului, și veți avea o formă corespunzătoare de orînduire socială, de organizare a familiei, a stărilor sau claselor, într-un cuvînt o societate civilă corespunzătoare. Luați o anumită societate civilă, și veți avea un regim politic corespunzător, care nu este altceva decât expresia oficială a acestei societăți. Iată ce nu va pricepe d-l Proudhon niciodată, căci el își închipuie că face mare lucru cînd apelează, împotriva statului, la societatea civilă, adică cînd apelează la societatea oficială împotriva sintezei oficiale a societății.

Este de prisos să adaug că oamenii nu-și aleg în mod liber *forțele lor de producție* — care constituie baza întregii lor istorii —, căci orice forță de producție este o forță dobîndită, produsul unei activități anterioare. Forțele de producție sînt, așadar, rezultatul energiei aplicate a oamenilor, dar însăși această energie este limitată de condițiile în care se află oamenii, de forțele de producție deja dobîndite, de forma socială existentă înaintea lor, pe care nu ei o creează, care este produsul generației anterioare. Prin simplul fapt că fiecare generație nouă găsește forțele de producție dobîndite de generația anterioară, care-i servesc drept materie primă pentru o producție nouă, se creează în istoria oamenilor o înlănțuire, se formează istoria omenirii, care este cu atît mai mult istoria omenirii, cu cît se dezvoltă mai mult forțele de producție ale

oamenilor și, prin urmare, relațiile lor sociale. Concluzia care se impune este următoarea: istoria socială a oamenilor nu este altceva decît istoria dezvoltării lor individuale, fie că ei sînt sau nu conștienți de acest lucru. Relațiile lor materiale formează baza tuturor relațiilor lor. Aceste relații materiale nu sînt altceva decît formele necesare în care se realizează activitatea lor materială și individuală.

D-l Proudhon confundă ideile cu lucrurile. Oamenii nu renunță niciodată la ceea ce au dobîndit, dar aceasta nu înseamnă că ei nu renunță niciodată la forma socială în cadrul căreia au dobîndit anumite forțe de producție. Dimpotrivă, din momentul în care felul relațiilor [commerce] lor nu mai corespunde forțelor de producție dobîndite, pentru a nu fi lipsiți de rezultatul obținut, pentru a nu pierde roadele civilizației, oamenii sînt siliți să-și modifice toate formele sociale moștenite. Întrebuițez aici cuvîntul „commerce” în sensul său cel mai larg, așa cum spunem în limba germană „Verkehr” *. De pildă, privilegiile, instituția jurandei și a corporațiilor, sistemul de reglementare din evul mediu, erau singurele relații sociale care corespundeau forțelor de producție dobîndite și stărilor sociale preexistente, din care izvorîseră aceste instituții. La adăpostul sistemului corporatist și al reglementării lui au fost acumulate capitaluri, s-a dezvoltat comerțul maritim, au fost întemeiate colonii, și oamenii ar fi pierdut toate aceste roade dacă ar fi vrut să păstreze formele la adăpostul cărora ele s-au copt. De aceea s-au produs două lovituri de trăznet: revoluția din 1640 și cea din 1688. Toate formele economice vechi, relațiile sociale corespunzătoare lor, regimul politic care era expresia oficială a vechii societăți civile, — toate acestea au fost sfărîmate în Anglia. Prin urmare formele economice în cadrul cărora oamenii produc, consumă, fac schimb sînt forme *trecătoare și istorice*. O dată cu dobîndirea unor noi forțe de producție, oamenii își schimbă modul lor de producție, iar o dată cu modul de producție ei schimbă toate relațiile economice, care nu erau decît relațiile necesare ale acestui mod de producție determinat.

Tocmai acest lucru nu l-a înțeles d-l Proudhon și cu atît mai puțin l-a demonstrat el. Incapabil să urmărească mersul real al istoriei, d-l Proudhon ne servește în loc de aceasta o fantasmagorie care are pretenția de a fi dialectică. El nu simte nevoia să ne vorbească despre secolele al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea, căci la el istoria se desfășoară în do-

* — „relații”. — *Nota Trad.*

meniul nebulos al imaginației, situându-se deasupra timpului și spațiului. Într-un cuvânt, aceasta nu este istorie, ci vechea poveste hegeliană; nu este o istorie profană — istoria oamenilor —, ci o istorie sacră — istoria ideilor. Potrivit concepției sale, omul nu este decât unealta de care se servește ideea sau rațiunea eternă pentru a se dezvolta. *Dezvoltarea* despre care vorbește d-l Proudhon este dezvoltarea așa cum are loc în sînul mistic al ideii absolute. Dacă smulgeți vălul acestui limbaj mistic, veți constata că d-l Proudhon nu face decât să ne înfățișeze ordinea în care categoriile economice se înșiră în capul său. Nu e greu de dovedit că această ordine este ordinea dintr-un cap foarte confuz.

D-l Proudhon își începe cartea cu o disertație despre *valoarea*, tema sa favorită. De astă dată nu voi intra în amănunte asupra acestei părți a lucrării.

Seria dezvoltărilor economice ale rațiunii eterne începe cu *diviziunea muncii*. Pentru d-l Proudhon diviziunea muncii este ceva foarte simplu. Oare regimul castelor n-a fost o anumită diviziune a muncii? Dar regimul corporațiilor n-a fost și el o altă formă de diviziune a muncii? Iar diviziunea muncii din perioada manufacturieră, care în Anglia începe pe la mijlocul secolului al XVII-lea și se termină către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, nu se deosebește oare fundamental de diviziunea muncii din cadrul mării industrii moderne?

D-l Proudhon pătrunde atît de puțin în esența lucrurilor, încît pierde din vedere pînă și chestiunile pe care nu le uită nici economiștii profani. Cînd vorbește despre diviziunea muncii, el nu simte nevoia să vorbească despre *piața mondială*. Ei bine, nu trebuie oare diviziunea muncii din secolul al XIV-lea și al XV-lea, cînd încă nu existau colonii, cînd America nu exista încă pentru Europa, cînd Asia orientală exista numai prin mijlocirea Constantinopolului, să se deosebească în mod fundamental de diviziunea muncii din secolul al XVII-lea, cînd existau deja colonii dezvoltate?

Dar asta nu-i totul. Întreaga organizare internă a popoarelor, toate relațiile lor internaționale sînt ele oare altceva decît expresia unei anumite diviziuni a muncii? Și nu trebuie oare să se schimbe toate acestea de îndată ce intervine o schimbare în diviziunea muncii?

D-l Proudhon a priceput atît de puțin problema diviziunii muncii, încît nu pomeneste nici măcar de separarea orașului de sat, care în Germania, bunăoară, s-a produs începînd din secolul al IX-lea pînă în secolul al XII-lea. Această separare trebuie să fie, așadar, pentru d-l Proudhon o lege eternă,

imuabilă, de vreme ce el nu cunoaște nici originea, nici dezvoltarea ei. În toată cartea sa ne vorbește ca și cum acest produs al unui anumit mod de producție ar dura cît lumea. Tot ce ne spune d-l Proudhon despre diviziunea muncii nu e decît un rezumat, și încă unul foarte superficial, foarte incomplet al celor spuse înaintea lui de Adam Smith și de mulți alții.

A doua dezvoltare [a rațiunii eterne] sînt *mașinile*. Legătura dintre diviziunea muncii și mașini este cu totul mistică la d-l Proudhon. Fiecare fel de diviziune a muncii își are uneltele de producție specifice. Începînd de la mijlocul secolului al XVII-lea și pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, de pildă, oamenii nu făceau totul cu mîna. Ei posedau unelte, și chiar unelte foarte complicate, ca : bancuri de lucru, corăbii, pîrghii etc. etc.

De aceea nimic nu-i mai ridicol decît să prezinți apariția mașinilor ca o urmare a diviziunii muncii în general.

Adaug, în treacăt, că de vreme ce d-l Proudhon n-a priceput originea istorică a mașinilor, el n-a priceput nici dezvoltarea lor. Putem spune că pînă în 1825 — epoca primei crize generale — nevoile consumului creșteau în genere mai repede decît producția și că dezvoltarea mașinilor a fost urmarea necesară a nevoilor pieței. Începînd din 1825, inventarea și folosirea mașinilor nu este decît rezultatul războiului dintre patroni și muncitori. Dar și acest lucru este valabil numai pentru Anglia. Cît privește națiunile europene, ele au fost silit să folosească mașinile din cauza concurenței pe care le-o făceau englezii atît pe propria lor piață cît și pe piața mondială. În sfîrșit, în ceea ce privește America de Nord, introducerea mașinilor a fost determinată atît de concurența celorlalte popoare cît și de lipsa mîinii de lucru, cu alte cuvinte de disproporția dintre nevoile industriale ale Americii de Nord și populația ei. Din aceste fapte puteți conchide de cîtă perspicacitate dă dovadă d-l Proudhon evocînd fantoma concurenței ca pe o a treia dezvoltare, ca pe o antiteză a mașinilor !

În sfîrșit, este în genere o pură absurditate să faci din *mașini* o categorie economică alături de diviziunea muncii, de concurență, de credit etc.

Mașina este tot atît de puțin o categorie economică ca și boul care trage plugul. Actuala *folosire* a mașinilor este una din relațiile actualului nostru sistem economic, însă modul de folosire a mașinilor nu trebuie confundat cu mașinile înseși.

Praful de pușcă rămîne praf de pușcă, indiferent dacă ne servim de el pentru a răni un om, sau pentru a-i vindeca rănilile.

D-l Proudhon se întrece însă pe sine însuși cînd creează în capul său concurența, monopolul, impozitul sau poliția, balanța comercială, creditul și proprietatea în ordinea în care le citez aici. În Anglia aproape toate instituțiile de credit au existat la începutul secolului al XVIII-lea, încă înainte de inventarea mașinilor. Creditul public a constituit doar un nou mijloc de a majora impozitele și de a satisface noile nevoi create prin venirea la putere a burgheziei. În sfîrșit, *proprietatea* este ultima categorie în sistemul d-lui Proudhon. În lumea reală, dimpotrivă, diviziunea muncii și toate celelalte categorii ale d-lui Proudhon sînt relații sociale care în totalitatea lor formează ceea ce se numește astăzi *proprietate*; considerată în afara acestor relații, proprietatea burgheză nu e decît o iluzie metafizică și juridică. Proprietatea unei alte epoci, proprietatea feudală, se dezvoltă în cadrul unor relații sociale complet diferite. Prezentînd proprietatea ca pe o relație de sine stătătoare, d-l Proudhon comite mai mult decît o simplă greșeală metodologică: prin aceasta el dovedește în mod limpede că nu a sesizat legătura care unește toate formele producției *burgheze*, că nu a înțeles caracterul *istoric și trecător* al formelor de producție dintr-o epocă determinată. D-l Proudhon, care nu vede în instituțiile noastre sociale niște produse ale dezvoltării istorice, care nu înțelege nici originea, nici dezvoltarea lor, nu le poate critica decît în mod dogmatic.

De aceea, pentru a explica dezvoltarea, d-l Proudhon este nevoit să recurgă la o *ficțiune*. El își închipuie că diviziunea muncii, creditul, mașinile etc., toate au fost inventate pentru a servi ideea lui fixă, ideea de egalitate. Explicația lui e de o naivitate delicioasă. Toate aceste lucruri au fost inventate special în vederea egalității, dar, din nefericire, ele s-au întors împotriva ei. La aceasta se reduce întregul său raționament. Cu alte cuvinte, el pornește de la o ipoteză arbitrară, și, întrucît dezvoltarea reală și ficțiunea sa se contrazic la tot pasul, trage concluzia că aici există o contradicție. El ascunde însă faptul că contradicția există numai între ideile sale fixe și mișcarea reală.

Astfel d-l Proudhon, datorită mai ales faptului că nu are destule cunoștințe în domeniul istoriei, n-a înțeles că oamenii, dezvoltînd forțele lor de producție, adică trăind, dezvoltă între ei anumite relații și că caracterul acestor relații se schimbă în mod inevitabil o dată cu transformarea și creșterea acestor

forțe de producție. El n-a înțeles că *categoriile economice* sînt numai niște *abstracții* ale acestor relații reale, că ele sînt adevăruri numai atîta timp cît există aceste relații. Astfel d-l Proudhon repetă greșeala economiștilor burghezi, care văd în aceste categorii economice legi eterne, și nu legi istorice, care sînt valabile numai pentru o anumită treaptă de dezvoltare istorică, pentru o anumită dezvoltare a forțelor de producție. De aceea, în loc să considere categoriile politice-economice drept abstracții ale relațiilor sociale reale, trecătoare, istorice, d-l Proudhon, datorită unei intervertiri mistice, nu vede în relațiile reale decît întruchipări ale acestor abstracții. Iar abstracțiile înseși sînt formule care existau de la începutul începuturilor, în stare latentă, în sînul lui Dumnezeu-tatăl.

Aici bunul nostru domn Proudhon este cuprins de puternice convulsii intelectuale. Dacă toate aceste categorii sînt emanații ale inimii lui Dumnezeu, dacă ele sînt viața ascunsă și eternă a oamenilor, cum de e posibilă, în primul rînd, o dezvoltare și, în al doilea rînd, cum se face că d-l Proudhon nu este conservator? Aceste contradicții evidente el le explică printr-un întreg sistem de antagonisme.

Pentru ilustrarea acestui sistem de antagonisme să luăm un exemplu.

Monopolul este bun, pentru că este o categorie economică, deci o emanație a lui Dumnezeu. Concurența este bună, căci și ea este o categorie economică. Dar ceea ce nu este bun este realitatea monopolului și realitatea concurenței. Și mai rău este faptul că monopolul și concurența se devorează reciproc. Ce-i de făcut? Dat fiind că aceste două idei eterne ale lui Dumnezeu se contrazic, d-lui Proudhon i se pare evident că în sînul lui Dumnezeu există și o sinteză a acestor două idei, în care relele monopolului sînt echilibrate de concurență, și viceversa. Din lupta dintre aceste două idei va rezulta pînă la urmă numai latura lor bună. Trebuie numai să-i smulgem lui Dumnezeu această idee secretă și apoi s-o aplicăm, și totul va fi în perfectă ordine; trebuie numai să dezvoltăm formula sintetică ascunsă în negura rațiunii impersonale a omenirii. D-l Proudhon nu pregetă nici o clipă să-și asume rolul de revelator.

Dar îndreptați-vă o clipă privirea asupra vieții reale. În viața economică actuală veți găsi nu numai concurența și monopolul, dar și sinteza lor, care nu este o *formulă*, ci o *mișcare*. Monopolul produce concurența, concurența produce monopolul. Totuși această ecuație, departe de a înlătura difi-

cultățile situației actuale, cum își închipuie economiștii burgezi, are drept rezultat o situație și mai grea, și mai încurcată. Prin urmare, dacă transformi baza pe care se întemeiază relațiile economice actuale, dacă distrugi *modul* de producție actual, distrugi nu numai concurența, monopolul și antagonismul dintre ele, dar și unitatea lor, sinteza lor, mișcarea în care concurența și monopolul se echilibrează realmente.

Acum vă voi da un exemplu de dialectică așa cum o înțelege d-l Proudhon.

Libertatea și sclavajul formează un antagonism. Nu e nevoie să vorbesc nici de laturile bune și nici de cele rele ale libertății. Cît privește sclavajul, nu e nevoie să vorbesc despre laturile lui rele. Singurul lucru care trebuie explicat este latura bună a sclavajului. Nu e vorba de sclavajul indirect, de sclavajul proletariatului; e vorba de sclavajul direct, de sclavajul negrilor din Surinam, din Brazilia, din statele sudice ale Americii de Nord.

Sclavajul direct este pivotul industriei noastre de azi, ca și mașinile, creditul etc. Fără sclavaj nu ar exista bumbac; fără bumbac nu ar exista industria modernă. Sclavajul este acela care a dat valoare coloniilor, care au creat comerțul mondial, iar comerțul mondial este condiția necesară pentru existența mării industrii mecanizate. De aceea, înaintea negoțului cu negri, coloniile n-au dat lumii vechi decît foarte puține produse și n-au schimbat decît prea puțin fața lumii. Sclavajul este deci o categorie economică de cea mai mare importanță. Fără sclavaj, America de Nord, țara cea mai avansată, s-ar fi transformat într-o țară patriarhală. Ștergeți America de Nord de pe harta lumii și veți ajunge la anarhie, la decadența completă a comerțului și a civilizației moderne. Or, a face să dispară sclavajul ar însemna ca America să fie ștearsă de pe harta lumii *. Așadar sclavajul, fiind o categorie economică, a existat de la începutul lumii la toate popoarele. Popoarele moderne l-au mascat numai în propria lor țară, dar l-au introdus fără mască în lumea nouă. Ce atitudine să adopte bunul domn Proudhon după aceste reflexii asupra sclavajului? El caută sinteza libertății și a sclavajului, adevărata cale de mijloc, cu alte cuvinte echilibrul dintre sclavaj și libertate.

D-l Proudhon a priceput foarte bine că oamenii fabrică postavul, pînza, mătasurile — într-adevăr, o mare ispravă să

* Vezi în volumul de față, pag. 131, nota de la subsol.

pricepi atîta lucru! Ceea ce n-a priceput însă d-l Proudhon este faptul că oamenii produc — corespunzător forțelor lor de producție — și *relațiile sociale* în cadrul cărora produc postavul și pînza. Și mai puțin a priceput d-l Proudhon faptul că oamenii, care produc relațiile sociale corespunzătoare producției lor materiale, creează totodată și *ideile, categoriile*, adică expresia abstractă, ideală, a acestor relații sociale. Prin urmare, categoriile sînt tot atît de puțin eterne ca și relațiile a căror expresie sînt. Ele sînt produse istorice și trecătoare. Pentru d-l Proudhon, dimpotrivă, abstracțiile, categoriile sînt cauza primară. După părerea lui, ele, și nu oamenii, făuresc istoria. *Abstracția, categoria ca atare*, adică ruptă de oameni și de activitatea lor materială, este, firește, nemuritoare, invariabilă, impasibilă; ea nu este decît o creație a rațiunii pure, ceea ce nu înseamnă altceva decît că abstracția ca atare este abstractă. Minunată *tautologie!*

Astfel relațiile economice, considerate drept categorii, sînt pentru d-l Proudhon niște formule eterne, care nu au un început și nici nu cunosc vreo dezvoltare.

Cu alte cuvinte, d-l Proudhon nu afirmă de-a dreptul că *viața burgheză* este pentru el un *adevăr etern*. El o spune pe ocolite, zeificînd categoriile care exprimă sub formă de idei relațiile burgheze. Prin faptul că produsele societății burgheze i se înfățișează sub formă de categorii, de idei, el le consideră drept niște creații eterne, ivite spontan, înzestrate cu o viață proprie. În felul acesta el nu depășește orizontul burghez. Ope-rînd cu ideile burgheze și pornind de la premisa că ele sînt adevăruri eterne, el caută sinteza acestor idei, echilibrul lor, și nu vede că modul lor actual de a se echilibra este singurul posibil.

În fond d-l Proudhon nu face decît ceea ce face orice bun burghez. Oricare din ei îți va spune că concurența, monopolul etc. în principiu, adică considerate ca noțiuni abstracte, sînt singurele temelii ale vieții, dar că în practică ele lasă mult de dorit. Ei vor cu toții concurența, dar fără consecințele nefaste ale concurenței. Ei vor cu toții imposibilul, adică condițiile de viață burgheze, dar fără consecințele care decurg inevitabil din aceste condiții. Nici unul din ei nu pricepe că modul de producție burghez este o formă istorică și trecătoare la fel ca și modul de producție feudal. Această eroare provine din faptul că pentru ei omul-burghez este singura bază posibilă a oricărei societăți, că ei nu-și pot închipui o orînduire socială în care omul să fi încetat de a fi burghez.

D-l Proudhon este, deci, în mod inevitabil *doctinar*. Mișcarea istorică care revoluționează lumea actuală se reduce pentru el la problema de a descoperi echilibrul just, sinteza a două idei burgheze. Om abil, el descoperă cu multă ingeniozitate gîndul ascuns al lui Dumnezeu, unitatea celor două idei izolate, care sînt izolate numai pentru că d-l Proudhon le-a izolat de viața practică, de producția actuală, care este imbinarea realităților exprimate de aceste idei. În locul marii mișcări istorice care ia naștere din conflictul dintre forțele de producție deja dobîndite ale oamenilor și relațiile lor sociale, care nu mai corespund acestor forțe de producție; în locul războaielor cumplite care se pun la cale între diferitele clase ale unei națiuni și între diferitele națiuni; în locul acțiunii practice și revoluționare a maselor, singura care poate rezolva aceste conflicte; în locul acestei mișcări largi, continue și complicate, d-l Proudhon pune mișcarea de evacuare din capul său. Așadar istoria o făuresc savanții, oamenii capabili să-i subtilizeze lui Dumnezeu gîndul său ascuns. Oamenilor simpli nu le rămîne decît să aplice revelațiile acestora. Înțelegeți acum de ce d-l Proudhon este un dușman declarat al oricărei mișcări politice. Pentru el rezolvarea problemelor actuale nu constă în acțiunea publică, ci în rotațiile dialectice din capul său. Deoarece pentru el categoriile sînt forțele motrice, pentru a schimba categoriile nu e nevoie să schimbi viața practică, ci invers. Trebuie schimbate categoriile, ceea ce va avea drept consecință schimbarea societății existente.

În dorința sa de a împăca contradicțiile, d-l Proudhon nici nu-și pune măcar întrebarea dacă n-ar trebui cumva răsturnată însăși baza acestor contradicții. El se aseamănă întru totul doctinarului politic care vrea să păstreze și regele, și Camera deputaților, și Camera pairilor ca părți integrante ale vieții sociale, ca niște categorii eterne, cu singura deosebire că d-l Proudhon este în căutarea unei formule noi pentru echilibrarea acestor forțe, al căror echilibru constă tocmai în mișcarea actuală, în care una din aceste forțe este cînd învingătoare, cînd sclava celeilalte. Astfel, în secolul al XVIII-lea o mulțime de capete mediocre s-au străduit să găsească formula justă care să ducă la un echilibru între stările sociale, nobile, rege, parlamente etc., și peste noapte n-a mai existat nici rege, nici parlament, nici nobile. Echilibrul just în acest antagonism a fost răsturnarea tuturor relațiilor sociale care stăteau la baza acestor întocmiri feudale, ca și la baza antagonismului dintre aceste întocmiri feudale.

Deoarece d-l Proudhon așază de o parte ideile eterne, categoriile rațiunii pure, iar de cealaltă parte oamenii și viața lor practică, care, după părerea lui, reprezintă aplicarea acestor categorii, veți găsi la el, din capul locului, un *dualism* între viață și idei, între suflet și trup, dualism care se repetă sub multe forme. Vedeți deci că acest antagonism nu este altceva decât incapacitatea d-lui Proudhon de a pricepe originea și istoria profană a categoriilor pe care le zeifică.

Scrisoarea mea este și așa prea lungă ca să mă mai pot opri asupra acuzațiilor ridicole pe care le aduce d-l Proudhon comunismului. Pentru moment, veți admite că un om care n-a înțeles rînduieșile actuale ale societății poate cu atît mai puțin să înțeleagă mișcarea care tinde să le răstoarne și manifestările literare ale acestei mișcări revoluționare.

Singurul punct asupra căruia sînt absolut de acord cu d-l Proudhon este aversiunea lui față de sentimentalismul socialist. Încă înaintea lui mi-am atras multe dușmăanii persiflînd socialismul gregar, sentimental, utopic. Dar nu-și face oare d-l Proudhon iluzii ciudate cînd opune sentimentalismul său de mic-burghez — mă refer la perorațiile sale despre căsnicie, dragostea conjugală și alte banalități asemănătoare — sentimentalismului socialist, care la Fourier, de pildă, este mult mai profund decît platitudinile pretențioase ale bunului nostru Proudhon? El însuși își dă atît de bine seama de totala netemeinicie a argumentelor sale, de completa sa incapacitate de a vorbi despre asemenea lucruri, încît își iese din fire, vociferează, e cuprîns de irae hominis probi*, spumegă, injură, denunță, acuză de infamie, blestemă, se bate cu pumnii în piept și se laudă în fața lui Dumnezeu și a oamenilor că nu are nimic comun cu infamiile socialiste! El nu supune unei critici sentimentalismul socialist sau ceea ce consideră el ca atare. Ca un adevărat sfînt, ca un papă, el aruncă anatema asupra sârmanilor păcătoși și proslăvește mica burghezie și mizerabilele iluzii idilice, patriarhale ale căminului familial. Și aceasta nu e cîtuși de puțin întîmplător. D-l Proudhon este din creștet pînă-n tălpi filozoful, economistul micii burghezii. Într-o societate înaintată, *mic-burghezul* devine cu necesitate, prin însăși situația sa, pe de o parte socialist, iar pe de altă parte economist; cu alte cuvinte, el este orbit de grandoearea marii burghezii și simpatizează cu suferințele poporului. El este în același timp burghezul și poporul. În forul său interior el se mîndrește că e imparțial, că a găsit echilibrul just, care

* — mînia omului cinstit. — *Nota Trad.*

are pretenția că se deosebește de calea de mijloc. Un astfel de mic-burghez zeifică *contradicția*, căci contradicția este esența ființei sale. El însuși nu e altceva decât întruchiparea contradicției sociale. El trebuie să justifice în teorie ceea ce este în practică, și d-l Proudhon are meritul de a fi interpretul științific al micii burghezii franceze, ceea ce constituie un merit real, căci mica burghezie va fi o parte integrantă a tuturor revoluțiilor sociale din viitor.

Mi-ar fi părut bine să vă pot trimite împreună cu această scrisoare și cartea mea despre economia politică, dar pînă-n prezent mi-a fost imposibil să tipăresc atît această lucrare cît și critica făcută filozofilor și socialiștilor germani despre care v-am vorbit la Bruxelles *. Nici nu vă puteți închipui ce greutatea întîmpină în Germania publicarea unei asemenea lucrări atît din partea poliției cît și din partea editorilor, care sînt ei înșiși reprezentanți interesați ai tuturor curentelor pe care eu le atac. Cît privește propriul nostru partid, nu numai că este slab, dar o bună parte din partidul comunist german e pornită împotriva mea fiindcă mă opun utopiilor și perorațiilor ei.

Tradus din limba franceză

* Marx se referă la „Kritik der Politik und Nationalökonomie” („Critica politicii și a economiei politice”) și la „Die deutsche Ideologie” („Ideologia germană”). — *Nota Red.*

B. Însemnări și documente
(August 1847—martie 1848)

Notele lui Marx cu privire la crearea la 5 august 1847
a comunității de la Bruxelles a Ligii comuniștilor

5 august. Constituirea noii comunități

Au fost aleși : Președinte — Marx

Secretar și casier : Gigot

Organul de conducere al circumscripției : Gigot, Junge, Marx, Wolff

Se tipărește după fotocopia originalului

★

Asociația democrată pentru unirea și înfrățirea
tuturor popoarelor, cu sediul la Bruxelles (Belgia),
către poporul elvețian

Frați elvețieni,

Un război dureros s-a terminat acum la voi. Cu îngrijorarea și tristețea pe care un război civil le trezește întotdeauna într-un suflet ales, toate popoarele au fost martore ale acestuia.

Nu e momentul să ne ocupăm acum mai îndeaproape de cauzele acestui război. Cele două tabere au vrut să-l ducă singure pînă la capăt fără a recurge la intervenția cuiva.

Și nu putem decît să-i învinuim de o condamnabilă lipsă de prevedere pe cei care din proprie inițiativă s-au erijat în arbitri aferați ai diferendelor voastre interne.

Există însă primejdia ca această lipsă de prevedere să capete un alt caracter.

În legătură cu aceasta, cei cărora le e scumpă libertatea sînt, pe bună dreptate, revoltați, ba chiar alarmați.

Urări mai mult sau mai puțin calde, mai mult sau mai puțin sincere și chiar oferte de sprijin într-o împrejurare sau alta

erau explicabile fără ca ele să fi fost atribuite pentru moment altor mobiluri decît deosebirilor de opinii dintre oameni în chestiuni politice sau religioase.

Astăzi însă este vorba de altceva.

Imixtiunea unui Congres al regilor în treburile voastre nu poate fi altfel interpretată decît ca un atac fățiș sau camuflat împotriva instituțiilor voastre, în special împotriva dezvoltării pe care în mod legitim le-ați dat-o în timpul ultimilor cincisprezece ani.

Voi, frații noștri elvețieni, care de aproape șase secole stați de strajă acelei comori de libertate pe care feudalismul prădalnic l-a alungat încetul cu încetul aproape din toate celelalte țări din Europa — în acest ceas hotărîtor, cînd toate popoarele se pregătesc să vă ceară și ele partea lor din această libertate, aveți obligația, atît față de noi cît și față de voi, să apărați pentru ultima oară această comoară de preț.

Dacă ați lăsa să vi se răpească această comoară, cele șase secole de strajă tenace, pentru care va trebui în curînd să vă aducem prinosul recunoștinței noastre, vor fi pierdute pentru voi și pentru restul Europei.

Instituțiile democratice ar trebui să se refugieze peste ocean, pe pămîntul unei lumi noi, încetînd pentru multă vreme să mai fie pentru noi un exemplu, pe care l-am avea în fața ochilor noștri și pe care l-am putea urma și noi fără efort.

Cîrmuirea statului de către conducători aleși de noi toți ; administrarea statului fără finanțe zdruncinate, fără ruînarea celor productivi în folosul unei cliici de amployați inutili ; securitatea statului fără armată regulată ; prosperitatea comercială și industrială fără bariere vamale care să împiedice înflorirea statului ; libertatea de conștiință fără dominația bisericii ; unde am găsi exemplul acelei orînduirii spre care tînde astăzi întreaga Europă, dacă Elveția ar îngădui ca o bandă de regi, bancheri, miniștri, mercenari, monopolisți și sectanți să se amestece în treburile ei ?

Scopul imixtiunii lor nu poate fi decît acela de a extirpa în fine din centrul Europei exemplul atît de funest pentru ei dat de poporul elvețian, care se guvernează dispensîndu-se de ei.

Noi, cei izgoniți aici din toate colțurile Europei de vicisitudinile politice din ultimul timp ; noi, cei care trăim în mijlocul unui popor mic aproape tot atît de liber ca și voi ; noi, frați elvețieni, considerăm, întrucît am înțeles-o prea bine pe propria noastră piele, că este absolut necesar să vă adresăm

într-un singur glas urarea : nu vă lăsați biruiți de intrigile diplomatice urzite împotriva voastră.

Vă conjurăm deci să nu vă plecați urechea la perfidele oferte de mediere care v-au parvenit din partea a cinci curți regale (nu spunem cinci popoare) care, în cărdășie, vor să vă atragă într-o cursă mortală.

Nu vă sinchisiți, chiar dacă vă amenință. Singurul lucru de care trebuie să vă temeți e perfidia lor.

Și dacă vor trece de la amenințare la fapte, cu chibzuială o să vă puteți măsura forțele voastre cu cele de care dispun realmente curțile regale, avînd în vedere greutatea lor interne, zi de zi mai mari.

În cazul că intenționează să recurgă la violență, nu veți rămîne fără ajutor. Încredințăm încă o dată, frați elvețieni, oblăduirii voastre sfînta comoară a libertăților democratice ale Europei pe care v-ați priceput atît de bine pînă acum să o păziți și pe care ați știut de curînd să o folosiți în interesul drepturilor celor mulți.

Primiți anticipat expresia recunoștinței noastre pentru statornicia pe care o veți dovedi în fața lumii întregi, precum și a simpatiei noastre celei mai vii.

În numele Asociației democratice și în baza hotărîrii luate la 29 noiembrie 1847 de adunarea generală după ședința festivă închinată Poloniei, care s-a ținut în accea zi la primăria orașului Bruxelles,

Comitetul asociației :

General Mellinet, șeful legiunilor civile de la 1830, președinte de onoare

L. Jottrand, avocat, fost membru al Congresului național belgian din 1830, președinte

Maynz, avocat la Curtea de apel din Bruxelles
Imbert, vicepreședinte, fost redactor al ziarului „Le Peuple Souverain” din Marsilia

Karl Marx, fost redactor al „Gazetei renane”, vicepreședinte

Lelewel Joachim, membru al guvernului național
Georg Weerth, secretarul asociației

A. Picard, avocat la Curtea de apel din Bruxelles
Spilthoorn, avocat la Tribunalul din Gand. Șeful guvernului provizoriu al Flandrei în 1830

Pellerin, cizmar

A. von Bornstedt, redactor la gazeta germană din Bruxelles.

Muncitorii germani din Bruxelles uniți într-o asociație au aderat la prezenta adresă. Aderarea lor este confirmată de următorii membri ai Comitetului asociației :

Președinte — *Wallau*
 Vicepreședinte — *Hess*
 Secretar — *Wolff*
 Casier — *Riedel*

Se tipărește după :
 Karl Marx-Friedrich Engels
 Historisch-kritische Gesamtausgabe,
 partea întâi, vol. 6,
 Berlin 1932, pag. 632—634
 Originalul a fost scris
 în limba franceză.

Tradus din limba germană

Statutele Ligii comuniștilor ²⁸⁶

Proletari din toate țările, uniți-vă !

CAPITOLUL I

Liga

Art. 1. Scopul Ligii este răsturnarea burgheziei, dominația proletariatului, lichidarea vechii societăți burgheze, bazată pe antagonisme de clasă, și întemeierea unei societăți noi, fără clase și fără proprietate privată.

Art. 2. Condițiile pentru a fi membru sînt :

- a) un fel de viață și activitate corespunzătoare acestui țel ;
- b) energie revoluționară și zel în propagandă ;
- c) aderarea la comunism ;
- d) abținerea de la participarea la orice asociație anticomunistă politică sau națională și anunțarea organului superior în caz de participare la orice fel de asociație ;
- e) supunere față de hotărârile Ligii ;

f) păstrarea secretului în legătură cu toate chestiunile Ligii ;

g) admiterea unanimă într-o comunitate.

Cel care nu mai corespunde acestor condiții va fi exclus (vezi *capitolul VIII*).

Art. 3. Toți membrii Ligii sînt egali și frați și ca atare își datorează unul altuia ajutor în orice împrejurare.

Art. 4. Membrii Ligii poartă nume conspirative.

Art. 5. Liga este organizată pe comunități, circumscripții, circumscripții conducătoare, organ central și congrese.

CAPITOLUL II

Comunitatea

Art. 6. Comunitatea este alcătuită din cel puțin trei și cel mult douăzeci de membri.

Art. 7. Fiecare comunitate își alege un președinte și un adjunct. Președintele conduce ședința, adjunctul ține casa și înlocuiește pe președinte în caz că acesta lipsește.

Art. 8. Primirea de noi membri se face de către președintele comunității și membrul care l-a propus, cu asentimentul prealabil al comunității.

Art. 9. Diferitele comunități nu se cunosc între ele și nu sînt în corespondență unele cu altele.

Art. 10. Comunitățile poartă denumiri distinctive.

Art. 11. Orice membru care își schimbă domiciliul e dator să-și anunțe în prealabil președintele.

CAPITOLUL III

Circumscripția

Art. 12. Circumscripția cuprinde cel puțin două și cel mult zece comunități.

Art. 13. Președinții și adjuncții comunităților alcătuiesc organul de conducere al circumscripției. Acesta își alege un președinte din sinul său. Circumscripția e în corespondență cu comunitățile ei și cu circumscripția conducătoare.

Art. 14. Organul de conducere al circumscripției este puterea executivă pentru toate comunitățile circumscripției.

Art. 15. Comunitățile izolate urmează să fie incluse într-o circumscripție existentă, sau să formeze, împreună cu alte comunități izolate, o nouă circumscripție.

CAPITOLUL IV

Circumscripția conducătoare

Art. 16. Diferitele circumscripții ale unei țări sau ale unei provincii sînt subordonate unei circumscripții conducătoare.

Art. 17. Împărțirea circumscripțiilor Ligii pe provincii și instituirea de circumscripții conducătoare se face de către congres, pe baza propunerilor organului central.

Art. 18. Circumscripția conducătoare este puterea executivă pentru toate circumscripțiile din raza ei. Ea este în corespondență cu aceste circumscripții și cu organul central.

Art. 19. Circumscripțiile nou formate sînt incluse în circumscripția conducătoare cea mai apropiată.

Art. 20. Circumscripțiile conducătoare sînt răspunzătoare în mod provizoriu față de organul central și în ultimă instanță față de congres

CAPITOLUL V

Organul central

Art. 21. Organul central este puterea executivă a întregii Ligi și ca atare răspunzător față de congres.

Art. 22. El se compune din cel puțin cinci membri și se alege de către organul de conducere al circumscripției din localitatea în care congresul și-a stabilit sediul.

Art. 23. Organul central este în corespondență cu circumscripțiile conducătoare. El face trimestrial o dare de seamă asupra situației întregii Ligi.

CAPITOLUL VI

Dispoziții comune

Art. 24. Comunitățile și organele de conducere ale circumscripțiilor, cît și organul central se întrunesc cel puțin o dată la două săptămîni.

Art. 25. Membrii organelor de conducere ale circumscripțiilor și ai organului central se aleg pe termen de un an, sînt reeligibili și pot fi oricînd revocați de alegătorii lor.

Art. 26. Alegerile au loc în luna septembrie.

Art. 27. Organele de conducere ale circumscripției vor conduce dezbaterile comunităților în conformitate cu țelurile Ligii.

Dacă organul central consideră că dezbaterile anumitor chestiuni este de interes general și direct, va invita întreaga Ligă să le dezbată.

Art. 28. Membrii Ligii vor lua contact cel puțin o dată la trei luni, iar comunitățile cel puțin o dată pe lună cu organul de conducere al circumscripției lor.

Fiecare circumscripție trebuie să facă o dare de seamă circumscripției conducătoare cel puțin o dată la două luni, iar fiecare circumscripție conducătoare trebuie să facă o dare de seamă organului central cel puțin o dată la trei luni despre districtul său.

Art. 29. Fiecare organ de conducere al Ligii are obligația să ia măsurile necesare pentru siguranța și activitatea susținută a Ligii, în cadrul statutelor și pe răspundere proprie, anunțînd imediat organul superior.

CAPITOLUL VII

Congresul

Art. 30. Congresul este puterea legislativă a întregii Ligi. Toate propunerile de modificare a statutelor se înaintează de către circumscripțiile conducătoare organului central, care le supune congresului.

Art. 31. Fiecare circumscripție trimite un delegat.

Art. 32. Circumscripțiile cu mai puțin de 30 de membri trimit un delegat, cele cu mai puțin de 60 de membri trimit doi delegați, cele cu mai puțin de 90 de membri trimit trei delegați etc. Circumscripțiile pot fi reprezentate de membri ai Ligii care nu sînt din localitatea respectivă.

În cazul acesta vor trimite însă delegatului lor un mandat amănunțit.

Art. 33. Congresul se întrunește în luna august a fiecărui an. În cazuri urgente, organul central convoacă un congres extraordinar.

Art. 34. Congresul stabilește de fiecare dată localitatea în care organul central își va avea sediul în anul următor, precum și localitatea unde se va întruni următorul congres.

Art. 35. Organul central participă la congres, dar nu are vot deliberativ.

Art. 36. După fiecare sesiune, congresul lansează, pe lângă circulara sa, și un manifest în numele partidului.

CAPITOLUL VIII

Infrațiuni împotriva Ligii

Art. 37. Cel ce calcă condițiile cerute membrilor (art. 2) va fi, după împrejurări, suspendat din Ligă sau exclus.

Excluderea face cu neputință reprimirea.

Art. 38. Numai congresul hotărăște asupra excluderii.

Art. 39. Membrii pot fi suspendați de către circumscripții sau de către comunități avizînd imediat organul superior. Și în această privință decide în ultimă instanță congresul.

Art. 40. Reprimirea membrilor suspendați se face de către organul central, în urma propunerii circumscripției.

Art. 41. Infrațiunile împotriva Ligii sînt judecate de către organul de conducere al circumscripției, care se îngrijește și de executarea hotărîrii.

Art. 42. Indivizii suspendați și cei excluși, ca și în genere persoanele suspecte, vor fi puși sub supraveghere și împiedicați de la acțiuni dăunătoare Ligii. Uneltirile unor asemenea indivizi trebuie aduse de îndată la cunoștința comunității respective.

CAPITOLUL IX

Fondurile Ligii

Art. 43. Congresul stabilește pentru fiecare țară un minim de cotizație pe care trebuie s-o plătească fiecare membru.

Art. 44. Din această cotizație, jumătate se atribuie organului central și jumătate rămîne în casa circumscripției sau a comunității.

Art. 45. Fondurile organului central se întrebuițează :

- 1) Pentru acoperirea cheltuielilor de corespondență și de administrație.
- 2) Pentru tipărirea și difuzarea manifestelor propagandistice.
- 3) Pentru trimiterea de emisari ai organului central cu anumite sarcini.

Art. 46. Fondurile organelor de conducere locale se întrebuițează :

- 1) Pentru acoperirea cheltuielilor de corespondență.
- 2) Pentru tipărirea și difuzarea manifestelor propagandistice.
- 3) Pentru trimiterea de emisari în anumite ocazii.

Art. 47. Comunităților și circumscripțiilor care timp de șase luni nu au trimis organului central cotizațiile li se va anunța de către acesta suspendarea din Ligă.

Art. 48. Organele de conducere ale circumscripțiilor vor da socoteală comunităților lor, la intervale de cel mult trei luni, de cheltuieli și încasări. Organul central dă socoteală congresului de administrarea fondurilor Ligii și de situația casei Ligii. Orice delapidare a fondurilor Ligii se sancționează cu pedeapsa cea mai aspră.

Art. 49. Cheltuielile extraordinare și cheltuielile pentru convocarea congresului se acoperă prin contribuții extraordinare.

CAPITOLUL X

Primirea

Art. 50. Președintele comunității citește celui ce urmează a fi primit statutele de la art. 1 pînă la art. 49, le explică, și într-o scurtă alocuțiune stăruie în mod deosebit asupra obligațiilor pe care și le ia acesta, punîndu-i apoi întrebarea : „Vrei deci să intri în această Ligă?”. Dacă răspunde „Da !”,

președintele îi cere cuvîntul de onoare că-și va îndeplini obligațiile de membru al Ligii, îl declară membru al Ligii și la ședința următoare îl introduce în comunitate.

Londra, 8 decembrie 1847.

În numele celui de-al doilea congres din toamna anului 1847.

Secretar :

(ss) *Engels*

Președinte :

(ss) *Karl Schapper*

Publicat ca supliment la cartea :

Wermuth und Stieber.
„Die Communisten-Verschwörungen
des neunzehnten Jahrhunderts“.
Erster Theil, Berlin, 1853

Se tipărește după textul
suplimentului

Tradus din limba germană

Asociația democrată din Bruxelles către asociația „Frăția democrată” din Londra

Am primit scrisoarea dv. din decembrie anul trecut și am luat imediat în discuție propunerile dv. cu privire la convocarea unui congres democrat internațional și stabilirea unei corespondențe lunare între dv. și asociația noastră²⁸⁷.

Propunerile de a ține primul congres democrat aici, la Bruxelles, și de a convoca pe cel de-al doilea la Londra ; sugestia ca primul congres să fie convocat de asociația noastră la o dată care să coincidă cu cea a aniversării revoluției belgiene, în septembrie anul acesta, iar programul de lucru să fie pregătit de comitetul acestei asociații, — toate aceste propuneri au fost acceptate în unanimitate și cu entuziasm.

Oferta de a iniția o corespondență lunară regulată cu asociația noastră a fost de asemenea primită cu cel mai mare entuziasm.

Vă vom arăta acum pe scurt cum se prezintă situația noastră în general și succesele pe care le-am obținut.

Situația asociației noastre este cum nu se poate mai bună. Numărul membrilor noștri crește în fiecare săptămînă, și în aceeași măsură crește și interesul cu care publicul în general, și clasa muncitoare în special, urmărește activitatea noastră.

Cea mai bună dovadă a succeselor noastre o constituie însă interesul trezit în toată Belgia de mișcarea noastră. Am primit cereri din orașele mai însemnate ale țării ca să trimitem delegați pentru a înființa acolo asociații democratice ca ale noastre, care să țină o legătură permanentă cu asociația din capitală.

Am acordat imediat cea mai mare atenție acestor cereri. Am trimis la Gand o delegație pentru a ține un miting public în vederea înființării unei filiale a asociației. La miting a participat un public extrem de numeros, care a primit delegația noastră, formată din reprezentanți ai mai multor națiuni, cu un entuziasm de nedescris. S-a hotărât imediat înființarea unei asociații democratice, iar numele celor care doresc să devină membri au fost înscrise pe o listă. Între timp am primit din Gand știrea că asociația a fost definitiv constituită și că a avut loc un al doilea miting, care l-a întrecut pe primul atît în ceea ce privește numărul participanților cît și entuziasmul stîrnit. Au fost de față peste 3.000 de cetățeni și, sîntem bucu-roși s-o spunem, majoritatea erau muncitori.

Considerăm terenul cîștigat la Gand drept unul dintre cele mai importante succese raportate de cauza noastră în Belgia. Gand este cel mai mare oraș industrial al Belgiei, cu peste 100.000 de locuitori, fiind în mare măsură centrul de atracție al întregii populații muncitoare din Flandra. Poziția adoptată de Gand este hotărîtoare pentru întreaga mișcare muncitorească din țară. De aceea putem considera că aderarea muncitorilor industriali din acest Manchester al Belgiei la renașterea unei mișcări pur democratice implică și prevestește aderarea mării mase a proletarilor din Belgia.

Sperăm ca în viitoarea noastră scrisoare să vă putem comunica succesele raportate de cauza noastră și în alte orașe ale țării, ceea ce va duce treptat la organizarea în Belgia a unui partid democrat puternic, unit și organizat.

Împărtășim întru totul părerile dv. în chestiunea „apărării naționale”, exprimate în recenta dv. adresă către muncitorii din Marea Britanie și Irlanda ²⁸⁸. Sperăm că această adresă va avea în mare măsură darul să lămurească poporul englez asupra adevăraților lui dușmani.

Am văzut de asemenea cu mare bucurie acțiunea întreprinsă de marea masă a cartiștilor englezi pentru a stabili, în sfîrșit, o legătură strînsă între poporul irlandez și cel al Marii Britanii. Credem că în momentul de față poate fi mai lesne ca oricînd spulberată prejudecata în virtutea căreia po-

porul irlandez nu face o deosebire între clasele asuprite din Anglia și asupritorii ambelor țări și-i urăște și pe unii și pe alții deopotrivă. Sperăm ca în foarte scurt timp să vedem unite laolaltă sub conducerea lui Feargus O'Connor mișcarea populară din Anglia și cea din Irlanda, și considerăm apropiata alianță a claselor asuprite din cele două țări sub stindardul democrației drept unul din cele mai însemnate succese repurtate de cauza noastră în general.

Incheiem trimițându-vă salutul nostru frățesc,

Comitetul Asociației democratice :

L. Jottrand, președinte

K. Marx, vicepreședinte

A. Picard, avocat, secretar

Bruxelles, 13 februarie 1848

Publicat în
ziarul „The Northern Star”
nr. 541 din 4 martie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba engleză

Din darea de seamă asupra adunării Asociației
democratice din 20 februarie 1848 apărută în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”

Bruxelles. Adunarea Asociației democratice din 20 februarie. Președinte : d-l Marx. — Primul a luat cuvântul Friedrich Engels, pentru a răspunde la articolul cu privire la expulzarea lui din Franța, publicat de guvernul francez în „Moniteur Parisien”. Engels a expus pe scurt împrejurările în care a avut loc expulzarea lui ²⁸⁹.

Asociația s-a declarat pe deplin satisfăcută de lămuririle date de Friedrich Engels. Acest lucru a fost exprimat și de o serie de vorbitori care, în completare, au arătat felul în care s-a comportat guvernul francez cu ocazia expulzării și a altor străini.

Aceste cuvântări au fost incluse în darea de seamă oficială a Asociației democratice.

Publicat în
„Deutsche-Brüsseler-Zeitung”
nr. 16 din 24 februarie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba germană

D-lui Julien Harney, redactorul ziarului
„Northern Star”, secretarul asociației
„Frăția democrată” din Londra

Bruxelles, 28 februarie 1848

Cunoașteți, desigur, glorioasa revoluție care a avut loc de curînd la Paris.

În urma acestui eveniment important vă facem cunoscut că „Asociația democrată” a luat aici inițiativa unei acțiuni pașnice, dar energice, pentru a obține, prin metodele îngăduite de instituțiile politice din Belgia, avantajele cucerite de poporul francez.

Următoarele rezoluții au fost adoptate în aclamații dintre cele mai entuziaste :

1. Asociația democrată va organiza în fiecare seară întruniri la care publicul va avea acces ;

2. În numele asociației se va expedia guvernului provizoriu al Franței o adresă prin care i se va exprima simpatia noastră pentru revoluția din 24 februarie ;

3. Se va înainta o adresă consiliului comunal din Bruxelles prin care acesta va fi invitat să mențină ordinea publică și să evite orice vărsare de sînge, în care scop să organizeze forțele municipale formate în general din garda civilă, adică din burghezi care sînt înarmați în împrejurări obișnuite, și din meseriași care, în conformitate cu legile țării, pot fi înarmați în situații excepționale. În felul acesta armele vor fi încredințate deopotrivă burgheziei și clasei muncitoare.

Vă vom aduce la cunoștință cît se poate de des viitoarele noastre demersuri și succese.

Sperăm că, în ceea ce vă privește, veți reuși în curînd să înscrieți Carta poporului printre legile țării dv. și că o veți folosi apoi pentru a obține noi succese.

În încheiere, vă invităm ca în timpul acestei crize de cea mai mare însemnătate să întrețineți legături regulate cu noi și să ne transmiteți toate știrile privitoare la țara dv. care ar putea avea o influență favorabilă asupra poporului belgian.

Urmează semnăturile membrilor Comitetului

Publicat în
ziarul „Le Débat Social”
din 1 martie 1848

Se tipărește după textul ziarului
Tradus din limba franceză

Către cetățenii, membri ai guvernului provizoriu al Republicii Franceze

Bruxelles, 28 februarie 1848

Cetățeni !

Asociația democrată pentru unirea și înfrățirea tuturor popoarelor, înființată acum câteva luni la Bruxelles și compusă din reprezentanți ai mai multor națiuni europene, care beneficiază alături de belgieni și pe pământul acestora de instituții care permit de mai multă vreme exprimarea în mod liber și public a tuturor părerilor politice și religioase, vă felicită călduros pentru marea operă înfăptuită de națiunea franceză și vă exprimă recunoștința sa pentru imensul serviciu pe care această națiune l-a adus omenirii.

Noi am mai avut ocazia să-i felicităm pe elvețieni pentru faptul de a fi inițiat opera de emancipare a popoarelor, operă pe care ați fost chemați s-o duceți mai departe cu acea vigoare de care eroica populație a Parisului dă dovadă ori de câte ori îi vine rîndul să acționeze. Eram convinși că nu va trebui să așteptăm prea mult timp prilejul de a le adresa francezilor aceeași felicitare ca și elvețienilor. Dar Franța a scurtat considerabil timpul cînd credeam că va trebui să i le prezentăm. De altfel, aceasta nu constituie decît un motiv ca de acum încolo toate națiunile să grăbească pasul pentru a merge pe urmele voastre.

Credem că putem afirma cu certitudine că națiunile care sînt cele mai apropiate de Franța vor fi primele care o vor urma pe calea pe care ea a pășit.

Această supoziție este cu atît mai întemeiată, cu cît revoluția înfăptuită de Franța e menită mai de grabă să strîngă legăturile ei cu celelalte națiuni decît să amenințe independența vreuneia din ele. În Franța lui februarie 1848 noi salutăm o pildă pentru popoare, și nu pe stăpîna lor. De acum încolo Franța nu va mai aspira la alt omagiu.

Noi o și vedem pe marea națiune, ale cărei destine le conduceți astăzi, bazîndu-și autoritatea exclusiv pe încrederea tuturor, reînnoind, chiar și cu popoarele pe care le-a considerat mult timp ca rivale care-i dispută puterea, o alianță zdruncinată doar de politica odioasă dusă de cîțiva indivizi. Anglia și Germania întind din nou mîna marii dv. țări. Spania, Italia, Elveția și Belgia vor începe o acțiune sau se vor bucura

de liniște și libertate sub tripla dv. egidă. Întocmai ca Lazăr, Polonia va învia la chemarea pe care i-o veți adresa în trei limbi.

Este imposibil ca Rusia însăși să nu vină în cele din urmă să-și alăture glasul, pe care popoarele occidentale și meridionale nu-l cunosc decît prea puțin. Vouă, francezi, vă revine onoarea, vouă vă revine gloria de a fi pus temelgia acestei alianțe a popoarelor, cîntată în mod profetic de nemuritorul dv. Béranger.

Primiți, cetățeni, o dată cu toată efuziunea sentimentelor noastre de frățietate imuabilă, tributul recunoștinței noastre celei mai profunde.

Comitetul Asociației democrate din Bruxelles pentru unirea și înfrățirea tuturor popoarelor.

L. Jottrand, avocat, președinte ;
K. Marx, vicepreședinte ;
 General *Mellinet*, președinte de onoare ;
Lelewel ;
Spilthoorn ;
Maynz ;
F. Ballin, casier ;
A. Bataille, vicesecretar ;
J. Pellerin, muncitor ;
Labiaux.

Publicat în ziarul „La Réforme”
 din 4 martie 1848

Se tipărește după textul ziarului
 Tradus din limba franceză

Hotărîrea Organului central al Ligii comuniștilor din 3 martie 1848

Proletari din toate țările, uniți-vă !

Organul central al Ligii comuniștilor cu sediul la Bruxelles, luînd act de hotărîrea precedentului Organ central de la Londra, care și-a depus mandatul și a mutat sediul Organului central la Bruxelles, adică hotărîrea în virtutea căreia organul de conducere al circumscripției Bruxelles se constituie în Organ central,
 avînd în vedere

că în condițiile actuale orice întrunire a membrilor Ligii, îndeosebi a celor germani, a devenit imposibilă la Bruxelles ;

că unii membri din conducerea Ligii aflați la Bruxelles au și fost arestați sau expulzați, iar ceilalți așteaptă din clipă în clipă să fie expulzați din Belgia ;

că Parisul este în momentul de față centrul întregii mișcări revoluționare ;

că în actualele condiții, cînd Liga are nevoie de o conducere care să acționeze cu toată energia, este absolut necesar să se dea conducătorilor mîna liberă ;

hotărăște :

1. Organul central își mută sediul la Paris.

2. Organul central de la Bruxelles investeste pe Karl Marx, membru al Ligii, cu depline puteri, încredințindu-i conducerea centrală a tuturor treburilor Ligii, fiind răspunzător pentru aceasta în fața noului Organ central, care urmează să se constituie, și în fața viitorului congres.

3. Organul central de la Bruxelles însărcinează pe Marx ca, de îndată ce împrejurările vor permite, să formeze la Paris, după propria sa alegere, un nou Organ central, format din cei mai indicați membri ai Ligii, recrutînd la nevoie și membri care nu locuiesc la Paris.

4. Organul central de la Bruxelles se dizolvă.

Prezenta hotărîre a fost adoptată la Bruxelles la 3 martie 1848.

Organul Central

Semnat : *Engels, F. Fischer, Gigot,
H. Steingens, K. Marx*

Se tipărește după cartea :
Wermuth und Stieber.
„Die Communisten-Verschwörungen
des neunzehnten Jahrhunderts“.
Erster Theil, Berlin, 1853

Tradus din limba germană

Procesul-verbal al ședinței Comunității din Paris a Ligii comuniștilor din 8 martie 1848

Procesul-verbal al ședinței comunității din 8 martie 1848

Au fost aleși : { *președinte* : K. Schapper
secretar : K. Marx

Schapper propune să ne constituim într-o circumscripție a Parisului, și nu într-o simplă comunitate separată.

Propunerea este susținută de Marx și de alții. Se adoptă. Este primit *Hermann*.

Se discută problema reprimirii membrilor suspendați din comunitate.

Born relatează despre întrunirea de la cafeneaua „Europa” ; *Sterbitzki* vorbește despre același lucru. Se hotărăște cu mare majoritate de voturi să nu se frecventeze acest local, unde *Decker* și *Venedey* organizează o întrunire.

Engler, *Buchfink* și *Vogler* (*weitlingieni*) sînt primiți cu unanimitate de voturi.

Se hotărăște cu unanimitate de voturi ca cei trei membri ai Ligii amînțiți mai sus să fie însărcinați să primească pe membrii comunității *weitlingiene* pe care ei îi socotesc demni.

Schilling este primit cu unanimitate de voturi.

În conducerea asociației muncitorești libere sînt confirmați următorii :

Președinte : *H. Bauer*

Vicepreședinte : *Hermann*

Doi secretari : *Born* și *Vogel*

Casier : *Moll*

Trei organizatori : *Buchfink*, *Schapper*, *Horne*.

Se hotărăște ca președintele să folosească atunci cînd se adresează celorlalți formula „prieteni”, iar ceilalți — după cum vor crede de cuviință.

Marx este însărcinat să prezinte un proiect de statut al asociației muncitorești.

Asociația liberă se va numi *Clubul muncitorilor germani*²⁹⁰.

Wilhelm Höger este primit ca membru al Ligii (la propunerea lui *Schapper*, susținută de *H. Bauer*).

Sediul asociației libere trebuie să fie în centrul orașului. Se dă cîtorva membri însărcinarea să caute o clădire corespunzătoare.

Sediul Ligii se fixează în strada *Saint-Louis Saint-Honoré* nr. 6.

Sterbitzki propune candidatura lui *Hermann*, care este acceptată.

K. Marx
Secretar

K. Schapper
Președinte

Scris de *K. Marx*
la 8 martie 1848

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

Procesul-verbal al ședinței Circumscripției din Paris a Ligii comuniștilor din 9 martie 1848

Ședința din 9 martie, ora 9 seara

Marx prezintă proiectul de statut ²⁹¹ întocmit de el, care este supus discuției.

Articolul 1 este adoptat cu 2 voturi contra. Articolul 2 este adoptat cu unanimitate de voturi; la fel articolele 3, 4, 5 și 6.

Așadar, proiectul de statut este adoptat fără nici un fel de modificări. Secretarul dă apoi citire statutelor Ligii comuniștilor. Persoanele care au cerut să fie primite ca membri, după ce au ascultat statutele, declară că intră în Liga comuniștilor.

Marx propune ca toți membrii Ligii să-și comunice numele și adresa. Problema este supusă discuției și, în cele din urmă, se adoptă hotărârea ca fiecare membru al Ligii să comunice numele sub care este cunoscut în Ligă și adresa sa.

Schapper propune ca, pe lângă președinte și secretar, să mai fie desemnate încă cinci persoane, care să constituie organul de conducere al circumscripției din Paris.

Cele patru comunități trebuie să aleagă fiecare câte un membru. Alegerile se amână pentru ședința viitoare.

Schapper prezintă raportul cu privire la Organul central. La propunerea lui se hotărăște ca fiecare membru care ia cuvântul să se scoale în picioare și să-și scoată pălăria.

La propunerea lui Marx, Organul central va prezenta la ședința imediat următoare un raport asupra situației generale a Ligii.

Born, care a fost trimis la întrunirea de la maneaj, pentru a raporta asupra ei, se întoarce peste trei sferturi de oră și descrie situația lamentabilă a acestei comunități ²⁹².

Ședința următoare va avea loc sîmbăta viitoare la orele 8 la cafeneaua „Belgia” din strada Grenelle Saint-Honoré.

Înainte de a ridica ședința, membrii Ligii comunică secretarului numele și adresele lor. Marx propune ca toți membrii Ligii să poarte o panglicuță roșie. Propunerea este primită în unanimitate.

Se acceptă propunerea lui Schapper ca cineva să cumpere panglici roșii pentru toată lumea. I se dă lui Sax această sarcină.

Scris de K. Marx
la 9 martie 1848

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

Însemnările lui Marx cu privire la arestarea, maltratarea și expulzarea lui Wilhelm Wolff de către poliția din Bruxelles (27 februarie—1 martie 1848)

Petits Carmes*. 5 étrangers 34 Belges**

Ochiul drept tumefiat al lui Wolff își va recăpăta cu greu vederea.

Duminică 27 februarie, seara între 10 și 11.

Maltratare la Hôtel de Ville***, ghionți din toate părțile. Maltratarea propriu-zisă are loc abia la prefectura de poliție, unde se afla o grămadă de gardes civiques**** beți. Un polițist a tăbărit asupra lui Wolff, lovindu-i ochiul drept, astfel că vederea...

I s-au smuls ochelarii, a fost scuipat în obraz, lovit cu picioarele, cu pumnii și insultat. Unul dintre gardiști și-a dovedit bravura participând la aceste ieșiri huliganice. A fost chinuit.

Între timp a sosit Hody, șeful siguranței publice, un filantrop infam, un mișel ipocrit.

Convorbire cu Wolff de 1½ oră în prezența mișelului care l-a arestat, maltratându-l în mod oribil.

Furia lui Hody din cauza prezenței lui Wolff acolo. S-a exprimat în termeni vehemenți despre Asociația muncitorilor germani. „Am fost convins — a spus el între altele — că între cei care vor fi arestați astă-seară $\frac{2}{3}$ vor fi germani”. Wolff a răspuns: „Oui, întrucât erau dinainte desemnați a fi arestați”...

Transportat de la Permanence***** la Amigo*****. Wolff [...?...] seara [...?...]

Toată povestea din acea seară a fost o provocare înscenată de poliție. Guvernul avea neapărat nevoie de arestați, și mai ales de arestați germani.

La Amigo au sosit curînd și alți arestați, care au luat loc alături de Wolff: belgieni. Wolff a fost într-atîta maltratată și rănit, încît a pierdut aproape un quart***** de sînge...

Luni ș.a.m.d. transportat la petits Carmes.

* — închisoare din Bruxelles. — *Nota Trad.*

** 5 străini, 34 belgieni. — *Nota Trad.*

*** — primărie. — *Nota Trad.*

**** — gardiști din garda civilă. — *Nota Trad.*

***** — serviciu polițienesc care funcționează și noaptea. — *Nota Trad.*

***** — denumire populară pentru închisoare în Belgia și în Franța de nord. — *Nota Trad.*

***** — măsură de 93 de centilitri. — *Nota Trad.*

Miercuri cei șase străini arestați au primit ordinul de expulzare. Ordinul de expulzare al lui Wolff purta însă data de duminică 27 februarie, deci *dinaintea* arestării sale. La închisoare a fost mizerabil tratat.

Se tipărește după :
Karl Marx-Friedrich Engels
Historisch-Kritische Gesamtausgabe,
partea întâi, vol. 6,
Berlin 1932, pag. 656—657

Tradus din limba **germană**

Adnotări și indici

Adnotări

1 Lucrarea de față reprezintă una din circularele pe care Comitetul comunist de corespondență din Bruxelles, întemeiat de Marx și Engels, le trimitea, așa cum arată Engels în articolul „Contribuții la istoria Ligii comuniștilor” (1885), „la ocazii deosebite, când era vorba de chestiuni interne ale partidului comunist în curs de formare”.

La crearea Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles, Kriege, ale cărui concepții și activitate erau aspru criticate în circulară, a fost nevoit să publice acest document în ziarul „Der Volks-Tribun” nr. 23 și 24 din 6 și 13 iunie 1846, al cărui redactor era. Circulara a mai fost publicată și în numărul din iulie al revistei „Das Westphälische Dampfboot” pe 1846. Redactorul-șef al acestei publicații, Otto Lüning, unul dintre reprezentanții „adevăratului socialism” din Germania, a prelucrat însă în mod tendențios circulara, introducând în text adaosuri de la el, și într-o serie de cazuri schimbând în mod arbitrar textul.

Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 1.

2 „Der Volks-Tribun” — ziar săptăminal, fondat de „adevărații socialiști” germani la New York. A apărut de la 5 ianuarie pînă la 31 decembrie 1846. — 1.

3 „Tinăra Americă” — organizație a meșteșugarilor și muncitorilor din America; a constituit nucleul Asociației naționale pentru reformă, care își proclamase ca țel să împartă fiecărui om al muncii cîte un lot de pămînt fără plată. În a doua jumătate a deceniului al 5-lea al secolului al XIX-lea, asociația a desfășurat o agitație pentru reforma agrară, militînd împotriva plantatorilor-proprietari de sclavi și a speculanților de terenuri, și a formulat o serie de revendicări democratice (introducerea zilei de muncă de 10 ore, abolirea sclavajului, desființarea armatei permanente etc.). Din mișcarea pentru reforma agrară au făcut parte și mulți meșteșugari emigranți din Germania. Kriege și grupul său, care au aderat cîtăva vreme la Asociația națională pentru reformă, îi abăteau însă pe emigranții germani de la lupta pentru țeluri democratice, deoarece propagau ideile reacționare utopiste ale „adevăratului socialism”. — 7.

- 4 Este vorba de următorul pasaj din broșura lui E. J. Sieyès „Ce este starea a treia ?” („Qu'est-ce que le tiers-état ?”), care a apărut în 1789 în ajunul revoluției burgheze din Franța : „Ce este starea a treia ? — Tot. — Ce a fost ea pînă acum din punct de vedere politic ? — Nimic. — Pentru ce luptă ? — Să fie ceva”. — 14.
- 5 *Esseii* — sectă religioasă din vechea Iudee (secolul al II-lea î.e.n. — secolul al III-lea e.n.). — 15.
- 6 Este vorba de *Seehandlung* (Comerțul maritim) — societate comercială de credit, fondată în 1772 în Prusia ; această societate, care se bucura de o serie de importante privilegii de stat, acorda mari împrumuturi guvernului, îndeplinind de fapt rolul de bancher și de curtier în domeniul financiar. În 1904 a fost transformată oficial în banca de stat a Prusiei. — 17.
- 7 O scrisoare a *Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles către G. A. Kottgen* — unul dintre documentele care reflectă străduința lui Marx și Engels de a stabili legătura cu participanții la mișcarea socialistă din diferite țări în vederea pregătirii terenului pentru crearea unui partid proletar internațional. Scrisoarea a fost scrisă ca răspuns la adresa (din 10 iunie 1846) a socialistului G. A. Kottgen din Elberfeld, care a încercat să-i unească pe adepții concepțiilor socialiste și comuniste la Wuppertal (denumirea comună a două orașe din Prusia renană, Barmen și Elberfeld). Date fiind însă disensiunile ideologice care domneau în acest grup, ideea creării *Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles*, exprimată de Marx și Engels în scrisoarea lor, n-a fost înlăptuită. — 19.
- 8 Este vorba de victoria liderului cartiștilor O'Connor asupra candidatului burghez în parlament Hobhouse la adunarea electorală din iulie 1846, în timpul votării prin ridicare de mâini. Pînă în 1872, în Anglia, în ziua propunerii candidaților votarea se făcea prin ridicare de mâini cu participarea și a acelor care nu aveau drept de vot. La alegerile propriu-zise însă, cînd își putea pune candidatura și cel care fusese respins cu prilejul votării prin ridicare de mâini, la vot participa numai un cerc îngust de alegători „legitimi”, limitat prin existența unui cens de avere, de domiciliu etc.
- În pofida acestui sistem antidemocratic, O'Connor a reușit și în timpul scrutinului din august 1847 să obțină majoritatea voturilor și să intre în parlament. — 23.
- 9 Este vorba de adoptarea billului din iunie 1846 cu privire la abrogarea legilor cerealelor. Așa-numitele legi ale cerealelor, prin care se urmărea limitarea sau interzicerea importului de cereale din străinătate, au fost introduse în Anglia în interesul marilor proprietari funciari — landlorzii. Adoptarea billului din 1846 a însemnat victoria burgheziei industriale, care lupta împotriva legilor cerealelor sub lozincă libertății comerțului. — 23.

- 10 *Carta poporului*, care cuprindea revendicările cartiștilor, a fost publicată la 8 mai 1838 sub formă de proiect de lege, care urma să fie depus în parlament; ea cuprindea 6 puncte: drept de vot universal (pentru bărbații care au împlinit 21 de ani), alegeri parlamentare anuale, vot secret, nivelarea districtelor electorale, desființarea censului de avere pentru candidații în parlament, remunerarea deputaților. În 1839 și în 1842 petițiile cartiștilor, prin care se cerea adoptarea Cartei poporului, au fost respinse de parlament. În 1847—1848 cartiștii au desfășurat din nou o campanie de masă pentru adoptarea Cartei. — 23.
- 11 *„The Northern Star”* — ziar săptăminal englez, organul central al cartiștilor; fondat în 1837; a apărut pînă în 1852, la început la Leeds, iar din noiembrie 1844 la Londra. Fondatorul și redactorul ziarului a fost F. O'Connor; în deceniul al 5-lea la redactarea ziarului a participat și J. Harney. Din septembrie 1845 pînă în martie 1848 a colaborat și F. Engels la acest ziar. — 24.
- 12 Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 26.
- 13 *„Le National”* — cotidian francez, a apărut la Paris din 1830 pînă în 1851; în deceniul al 5-lea a fost organul republicanilor burghezi moderați.
„La Réforme” — cotidian francez, organ al republicanilor democrați mic-burghezi; a apărut la Paris din 1843 pînă în 1850. Din octombrie 1847 pînă în ianuarie 1848 Engels a publicat în acest ziar o serie de articole. — 27.
- 14 Este vorba de pamfletul *„Histoire édifiante et curieuse de Rotschild I-er, roi des juifs”* („Povestea edificatoare și ciudată a lui Rotschild I, rege al evreilor”). Paris, 1846. Autorul pamfletului este J. M. Dervel. — 28.
- 15 Este vorba de decretul regal din 3 februarie 1847 cu privire la convocarea așa-numitei Diete reunite a Prusiei. Conform decretelor, Dieta reunită trebuia să fie adunarea comună a dietelor provinciale instituite în 1823, formate din reprezentanții stărilor sociale. Împuternicirile Dietei reunite se limitau la: sancționarea noilor impozite și împrumuturi, vot consultativ în cadrul discutării proiectelor de lege și dreptul de a prezenta petiții regelui. Fixarea sesiunilor Dietei era lăsată la latitudinea regelui.
Dieta reunită s-a deschis la 11 aprilie 1847, dar în iunie ea a fost dizolvată, deoarece majoritatea ei a refuzat să voteze un nou împrumut. — 29.
- 16 *„The Times”* — cel mai mare cotidian englez de orientare conservatoare; a fost fondat la Londra în 1785.
„The Globe” — denumirea prescurtată a cotidianului englez *„The Globe and Traveller”*, care a apărut la Londra începînd din 1803; în timpul guvernului whigilor, al căror organ era, a fost ziar guvernamental; din 1866 el este organul conservatorilor. — 29.

- 17 „*Journal des Débats*” — titlul prescurtat al cotidianului francez burghez „*Journal des Débats politiques et littéraires*”, fondat la Paris în 1789. În timpul monarhiei din iulie — ziar guvernamental, organ al burgheziei orleaniste. — 29.
- 18 *Uniunea vamală* a statelor germane, care stabilea o graniță vamală comună, a luat ființă în 1834. Cu timpul ea a cuprins toate statele Germaniei, cu excepția Austriei și a citorva state mici. Supremația în cadrul uniunii a avut-o Prusia, Chemată la viață de necesitatea creării unei piețe germane comune, *Uniunea vamală* a contribuit ulterior și la unificarea politică a Germaniei. — 30.
- 19 În februarie 1846 a pornit în ținuturile poloneze o insurecție care a avut drept scop eliberarea națională a Poloniei. Principalii inițiatori ai insurecției au fost democrații-revoluționari polonezi. În urma trădării însă din partea elementelor șleahviste și arestării conducătorilor insurecției de către poliția prusiană, insurecția generală a fost zădărnicită; au avut loc numai izbucniri revoluționare izolate. Numai în Republica Cracovia, care din 1815 era supusă controlului comun al Austriei, Rusiei și Prusiei, insurgenții au reușit la 22 februarie să repurteze victoria și să formeze un guvern național, care a lansat un manifest cu privire la desființarea servituților feudale. În același timp a avut loc o răscoală a țăranilor ucraineni din Galiția. Folosind contradicțiile naționale și de clasă dintre șleahță și țărani, autoritățile austriece au știut, într-o serie de cazuri, să provoace ciocniri între țăranii răsculați și detașamentele de insurgenți ale șleahțicilor. La Cracovia insurecția a fost înăbușită la începutul lunii martie 1846, după care guvernul austriac a înăbușit mișcarea țăranilor galițieni. În noiembrie 1846 Austria, Prusia și Rusia au semnat un tratat prin care Cracovia a fost anexată imperiului austriac. — 37.
- 20 Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 38.
- 21 „*Trier'sche Zeitung*” — ziar fondat la Trier în 1757 sub denumirea menționată a apărut din 1815; la începutul deceniului al 5-lea al secolului al XIX-lea a fost organ burghez radical; la mijlocul deceniului al 5-lea, fiind sub influența „adevăraților socialiști” (unul dintre colaboratorii permanenți a fost K. Grün), a fost criticat de K. Marx și F. Engels. — 38.
- 22 Este vorba de cartea: P.-J. Proudhon. „*Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère*” („Sistemul contradicțiilor economice, sau filozofia mizeriei”), vol. I-II, Paris, 1846. — 38.
- 23 „*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*” — cotidian care a apărut la Colonia în perioada 1 ianuarie 1842 — 31 martie 1843. Ziarul a fost fondat de reprezentanți ai burgheziei renane care aveau o atitudine opoziționistă față de absolutismul prusac. Ziarul și-a asigurat colaborarea citorva tineri hegelieni. În aprilie 1842 Karl Marx a devenit colaborator al lui „*Rheinische Zeitung*”, iar în octombrie a aceluiași an — unul dintre redactorii lui. În „*Rheinische Zeitung*” au fost publicate și unele articole scrise de F. Engels. În timpul cit Karl Marx a fost redactor al ziarului, acesta a căpătat un caracter

democrat-revoluționar din ce în ce mai pronunțat. Guvernul a instituit o cenzură deosebit de severă pentru „Rheinische Zeitung”, iar ulterior l-a interzis. — 38.

- 24 Este vorba de lucrarea lui K. Marx și F. Engels „Sfinta familie, sau Critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co.” (vezi ediția de față, vol. 2, pag. 3—238). — 38.
- 25 „*Das Westphälische Dampfboot*” — revistă lunară a „adevăraților socialiști”; a apărut sub redacția lui O. Lüning la Bielefeld din ianuarie 1845 pînă în decembrie 1846 și la Paderborn din ianuarie 1847 pînă în martie 1848. — 39.
- 26 Studiul critic al lui Marx asupra cărții: K. Grün, „Die soziale Bewegung in Frankreich und Belgien” („Mișcarea socială din Franța și din Belgia”), Darmstadt, 1845 — capitol din „Ideologia germană”, lucrare publicată în timpul vieții lui Marx și Engels (vezi K. Marx și F. Engels: „Ideologia germană”, vol. II, cap. IV; ediția de față, vol. 3, pag. 511—561). Acest studiu a fost publicat în numerele din august și septembrie ale revistei „Das Westphälische Dampfboot” din 1847. — 39.
- 27 K. Grün, „Bausteine” („Pietrele de construcție”). Darmstadt, 1844. — 40.
- 28 „*Deutsch-Französische Jahrbücher*” — au apărut la Paris, în limba germană, sub redacția lui Karl Marx și Arnold Ruge. A apărut numai primul număr (dublul), în februarie 1844, în care s-au publicat scrierile lui Karl Marx: „Contribuții la problema evreiască” și „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere”, apoi lucrările lui F. Engels: „Schiță a unei critici a economiei politice” și „Situția Angliei. «Past and Present» by Thomas Carlyle” (vezi vol. 1 al ediției de față, pag. 382—412, 413—427, 544—571, 572—598). Aceste lucrări marchează trecerea definitivă a lui Marx și Engels pe pozițiile materialismului și ale comunismului. Încetarea apariției acestei reviste se datorește în special divergențelor principale dintre Marx și burghezul radical Ruge. — 40.
- 29 „*Neue Anekdoten*” („Noi scrieri inedite”) — culegere de articole ale lui M. Hess, K. Grün, O. Lüning și alții, scoasă la Darmstadt în 1845 de către „adevărații socialiști”. — 40.
- 30 În 1847 F. Engels a avut intenția să publice această lucrare în broșură separată în Germania. Broșura n-a fost însă tipărită din cauză că editorul a fost arestat. Manuscrisul, care s-a păstrat numai în parte, a fost publicat pentru prima oară în U.R.S.S. în 1929.
Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 41.
- 31 Este vorba de adepții ziarului „La Réforme”, care luptau pentru instaurarea republicii și pentru înfăptuirea unor reforme democratice și sociale. — 43.
- 32 *Legitimistii francezi* — partizanii dinastiei Bourbonilor, înlăturată în 1830, care reprezenta interesele marii proprietăți funciare ereditare. În lupta împotriva dinastiei de Orléans, care se sprijinea pe aristo-

cracia financiară și pe marea burghezie, o parte a legitimiștilor recurgea adesea la demagogie socială, erijându-se în apărători ai oamenilor muncii împotriva exploataților burghezi.

„*Tinăra Anglie*” — grupare de oameni politici și de publiciști englezi care făceau parte din partidul tory; această grupare s-a încheiat la începutul deceniului 1840—1850. Reprezentantii acestei grupări exprimau nemulțumirea aristocrației funciare față de creșterea puterii economice și politice a burgheziei și recurgeau la metode demagogice pentru a subordona influenței lor clasa muncitoare și a o folosi în lupta lor împotriva burgheziei.

În „*Manifestul Partidului Comunist*”, Marx și Engels caracterizează concepțiile lor drept socialism feudal. — 44.

33 *Sistemul continental* sau blocada continentală, declarată de Napoleon în 1806, interzicea țărilor din Europa continentală, inclusiv Prusiei, să facă comerț cu Anglia. — 47.

34 *Decretele din 3 februarie* — vezi adnotarea 15. — 60.

35 Engels folosește aici numele fortăreței Spandau, situată la vest de Berlin, unul din centrele muștrei de cazarmă și închisoare pentru „criminalii de stat” din Prusia, ca simbol al orinduirii reacționare de stat prusace. — 60.

36 Este vorba de consimțământul guvernului prusian pentru anexarea Cracoviei la imperiul austriac după reprimarea insurecției din 1846 de la Cracovia (vezi adnotarea 19). Unul din rezultatele acestui act a fost includerea Cracoviei în granița vamală austriacă și fixarea unor tarife vamale ridicate la mărfurile prusiene. — 61.

37 „*Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon*” — una dintre cele mai importante opere teoretice ale marxismului, principala lucrare a lui K. Marx îndreptată împotriva lui P. J. Proudhon, ideolog al micii burghezii. Hotărîrea de a supune unei analize critice concepțiile lui Proudhon, care constituiau o piedică serioasă în calea răspîndirii ideilor comunismului științific în rîndurile muncitorilor, și de a elucida totodată de pe pozițiile materialismului științific o serie de probleme teoretice și tactice ale mișcării revoluționare proletare a fost luată de către Marx la sfîrșitul lunii decembrie 1846, după ce a citit cartea lui Proudhon „*Sistemul contradicțiilor economice, sau Filozofia mizeriei*”, de curînd apărută. În scrisoarea adresată la 28 decembrie 1847 lui P. B. Annenkov, literat rus, Marx a formulat o serie de idei dintre cele mai importante, pe care le-a folosit mai tîrziu ca bază pentru cartea sa împotriva lui Proudhon. În ianuarie 1847, așa cum reiese din scrisoarea lui Engels către Marx din 15 ianuarie 1847, Marx lucra deja la răspunsul său la lucrarea lui Proudhon. La începutul lunii aprilie 1847 lucrarea lui Marx era în linii generale terminată și se afla sub tipar (vezi volumul de față, pag. 38). La 15 iunie 1847 Marx a scris o scurtă prefață la această lucrare.

Cartea lui Marx a apărut la Bruxelles și Paris la începutul lunii iulie 1847. În timpul vieții lui Marx lucrarea n-a fost reeditată. Prima ediție germană a acestei opere a apărut în 1885. Traducerea a fost redactată de Engels, care a scris o prefață specială și o serie de adnotări la ediția germană. La redactarea traducerii germane, Engels a folosit corectările făcute de Marx în exemplarul ediției franceze din 1847, pe care i l-a dăruit la 1 ianuarie 1876 Nataliei Utina, soția lui

- N. I. Utin, membru al secției ruse a Internaționalei I. În 1886, grupul marxist rus „Eliberarea muncii” a publicat prima ediție rusă a „Mizeriei filozofiei” în traducerea Verei Zasulici. A doua ediție germană a acestei lucrări a apărut în 1892. Engels a scris o scurtă prefață la ea referitoare la unele imprecizuni din text (vezi adnotarea 48). În 1896, după moartea lui Engels, a apărut a doua ediție franceză, pregătită de fiica lui Marx Laura Lafargue, în care au fost de asemenea introduse îndreptările făcute de Marx în exemplarul dăruit Nataliei Utina. — 65.
- 38 Marx citează cartea : Simonde de Sismondi. „Études sur l'économie politique” („Studii de economie politică”), vol. I-II, Bruxelles, 1837—1838. — 74.
- 39 Lauderdale. „Recherches sur la nature et l'origine de la richesse publique”. Traduit de l'anglais, par E. Lagentie de Lavaisse („Studiu asupra naturii și originii averii publice”), Paris, 1808, pag. 33. — 74.
- 40 D. Ricardo. „Des principes de l'économie politique et de l'impôt”. Traduit de l'anglais par F.-S. Constancio, avec des notes explicatives et critiques par J.-B. Say („Despre principiile economiei politice și ale impunerii fiscale”. Traducere din engleză de F.-S. Constancio, cu explicații și note critice de J.-B. Say), vol. II, Paris, 1835, pag. 65. — 75.
- 41 Este vorba de cartea : A. Anderson. „An Historical and Chronological Deduction of the Origin of Commerce from the Earliest Accounts to the Present Time” („Studiu istoric și cronologic asupra originii comerțului de la primele informații asupra lui și până în zilele noastre”). Prima ediție a apărut la Londra în 1764. — 77.
- 42 H. Storch. „Cours d'économie politique, ou Exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations” („Curs de economie politică, sau Expunerea principiilor care determină prosperitatea națiunilor”), vol. I-IV, Paris, 1823. Marx se referă la volumul I. — 78.
- 43 Este vorba de perioada de după terminarea războaielor napoleoniene în 1815 și a restaurării Bourbonilor în Franța. — 81.
- 44 A. Smith. „An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations” („Studiu asupra naturii și cauzelor averii națiunilor”). Prima ediție a apărut la Londra în 1776. — 82.
- 45 Vezi ediția de față, vol. 1, pag. 544—571, și vol. 2, pag. 243—532. — 86.
- 46 Lucrarea lui Boisguillebert este citată după culegerea : „Économistes-financiers du XVIII-ème siècle”. Précédés de notices historiques sur chaque auteur, et accompagnés de commentaires et de notes explicatives, par Eugène Daire („Economistii-financieri din secolul al XVIII-lea”. Cuprinzând schițe istorice asupra fiecărui autor, comentarii și note explicative de Eugène Daire), Paris, 1843. — 99.
- 47 W. Atkinson. „Principles of Political Economy” („Principii de economie politică”), Londra, 1840. — 99.
- 48 Th. Hodgskin. „Popular Political Economy” („Economie politică populară”), Londra, 1827.

În original în acest pasaj figurează numele de Hopkins, ceea ce este greșit. În 1892, în ediția a doua germană a „Mizeriei filozofiei”, Engels a îndreptat această inexactitate, pe care a folosit-o juristul burghez austriac Menger, pentru a face presupuneri nefondate cu privire la această referire a lui Marx. În prefața la ediția din 1892, Engels scrie :

„În ceea ce privește ediția a doua, trebuie numai să spun că numele Hopkins, greșit redat în textul francez, a fost înlocuit cu numele corect Hodgskin și că totodată s-a rectificat și anul editării cărții lui William Thompson, anume 1824. Nădăjduiesc că acum conștiința bibliografică a d-lui profesor Anton Menger va fi liniștită.

Londra, 29 martie 1892. Friedrich Engels. — 100.

49 W. Thompson. „An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth Most Conducive to Human Happiness” („Studiul principiilor repartizării avuției, care contribuie cel mai mult la fericirea omenescă”), Londra, 1824.

T. R. Edmonds. „Practical, Moral and Political Economy” („Economie politică practică și morală”), Londra, 1828. — 100.

50 J. F. Bray. „Labour’s wrongs and Labour’s remedy” („Inconveniențele muncii și remediile muncii”), Leeds, 1839. — 100.

51 Legea pentru ziua de muncă de zece ore, care se aplica numai pentru copii și femei, a fost adoptată de parlamentul englez la 8 iunie 1847. În practică însă mulți fabricanți nu țineau seama de această lege. — 105.

52 Marx citează un capitol din lucrarea lui Voltaire „Histoire du parlement” („Istoria parlamentului”); capitolul poartă denumirea: „Finanțele în perioada regenței și sistemul lui Law”. — 110.

53 Este vorba de nota lui Say la ediția franceză a cărții lui Ricardo (vezi adnotarea 40), vol. II, pag. 206—207. — 114.

54 N. W. Senior. „Political Economy”. În: „Encyclopedia Metropolitana, or Universal Dictionary of Knowledge”. Vol. VI, Londra, 1836. — 115.

55 J. St. Mill. „Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy” („Eseu asupra citorva probleme nelămurite ale economiei politice”), Londra, 1844.

Th. Tooke. „A. History of Prices, and of the State of the Circulation, from 1793 to 1837” („Istoria prețurilor și situația circulației din 1793 pînă în 1837”), vol. I-II, Londra, 1838. — 115.

56 Th. Cooper. „Lectures on the Elements of Political Economy” („Prelegeri asupra elementelor economiei politice”). Prima ediție a cărții a apărut în Columbia în 1826; a doua ediție, completată, a apărut la Londra în 1831. — 116.

57 M. Th. Sadler. „The Law of Population” („Legea populației”). Vol. I, Londra, 1830, pag. 83, 84. — 116.

58 Este vorba de cele două lucrări economice de bază ale lui Quesnay: „Tableau économique” (1758) și „Analyse du Tableau économique” (1766). — 125.

- 59 Marx face aluzie la lucrarea contemporanului lui Quesnay N. Baudeau „Explication du Tableau économique” („Explicarea Tabloului economic”), publicată în 1770. — 126.
- 60 G. W. F. Hegel. „Wissenschaft der Logik” („Știința logicii”), vol. III ; Opere, ed. a 2-a, vol. V, Berlin, 1841, pag. 320. — 128.
- 61 Marx citează cuvintele din următorul pasaj al poemului lui Lucrețiu „Despre natura lucrurilor” (cartea a III-a, versul 869): „mortalem vitam mors immortalis ademit” („viața muritoare a fost luată de moartea nemuritoare”). — 130.
- 62 A. de Villeneuve-Bargemont. „Histoire de l'économie politique” („Istoria economiei politice”). Prima ediție a apărut la Bruxelles în 1839. — 138.
- 63 Marx citează cartea lui A. Smith după ediția franceză : „Recherches sur la nature et les causes de la richesse des nations” („Studiu asupra naturii și cauzelor avuției națiunilor”), vol. I, Paris, 1802, pag. 33—34. — 144.
- 64 Lemontey se referă la cartea sa „Raison, folie, chacun son mot ; petit cours de morale mis à la portée des vieux enfants” („Rațiune, nebunie — fiecărui cuvîntul său ; scurt curs de morală accesibil înțelegerii copiilor bătrîni”), Paris 1801.
Marx citează lucrarea lui Lemontey „Influence morale de la division du travail” („Influența morală a diviziunii muncii”), în care Lemontey se referă la cartea sus-menționată. — 144.
- 65 A. Ferguson. „Essai sur l'histoire de la société civile” („Eseu asupra istoriei societății civile”), vol. II, Paris, 1783, pag. 108—110. — 145.
- 66 Ch. Babbage. „Traité sur l'économie des machines et des manufactures” („Tratat despre economia mașinilor și a manufacturilor”), Paris, 1833, pag. 230. — 151.
- 67 A. Ure. „Philosophie des manufactures, ou Économie industrielle” („Filozofia manufacturii sau economia industrială”), Bruxelles, 1836, vol. 1, prima parte, capitolul I. — 154.
- 68 P. Rossi. „Cours d'économie politique” („Curs de economie politică”), vol. I-II, Paris, 1840—1841. — 161.
- 69 J. Steuart. „Recherche des principes de l'économie politique” („Studiu asupra principiilor de economie politică”), vol. II, Paris, 1789, pag. 190—191. Prima ediție engleză a cărții a apărut în 1767 la Londra. — 162.
- 70 Voltaire. („L'homme aux quarantes ecus” („Omul cu patruzeci de scuzi”). — 163.
- 71 W. Petty. „Political arithmetick” („Aritmetica politică”). În cartea : W. Petty. „Several essays in political arithmetick” („Studii din domeniul aritmeticii politice”), Londra, 1699. — 172.
- 72 Legile în vigoare în acea vreme în Franța — așa-numita lege Le Chapelier, adoptată în 1791 în timpul revoluției burghize de către

Adunarea constituantă, și codul penal din timpul imperiului lui Napoleon — interziceau muncitorilor, sub amenințarea unor pedepse aspre, crearea de asociații muncitorești și organizarea de greve. Interzicerea sindicatelor în Franța a fost anulată de-abia în 1884. — 176.

- 73 „Asociația națională a sindicatelor” („National Association of United Trades”) — organizație trade-unionistă înființată în Anglia în 1845. Activitatea asociației nu depășea cadrul luptei economice pentru condiții mai bune de vânzare a forței de muncă, pentru îmbunătățirea legilor industriale. Asociația a ființat pînă la începutul deceniului al 7-lea, dar după 1851 a încetat să mai joace un rol important în viața sindicală. — 177.
- 74 George Sand. „Jan Zizka”, roman istoric. Introducere. — 179.
- 75 R. Sheridan. „The School for Scandal” („Școala calomniei”), comedie în 5 acte. — 180.
- 76 *Cutia Pandorei* — o cutie în care erau strinse toate relele și nenorocirile; imagine literară, avînd la bază vechiul mit grecesc despre Pandora, care a deschis din curiozitate o cutie în care fuseseră închise toate nenorocirile, dîndu-le drumul afară. — 182.
- 77 Este vorba de majoritatea reacționară a Camerei deputaților din Franța care sprijinise guvernul. — 182.
- 78 Articolul lui K. Marx „Comunismul ziarului «*Rheinischer Beobachter*»” a fost scris ca răspuns la încercarea cercurilor guvernante reacționare din Prusia de a distrage, prin propaganda socialismului feudal și creștin, masele populare de la mișcarea revoluționară împotriva regimului absolutist și de a le folosi în lupta împotriva opoziției burgheze. Cu o asemenea propagandă s-a ocupat în mod special G. Wagener, pe atunci funcționar al Consistoriului din Magdeburg, ulterior unul dintre liderii conservatorilor (se prea poate ca chiar el să fi fost acela care a scris articolul pe care îl critică Marx) și care se bucura de protecția lui Eichhorn, ministrul pentru problemele cultelor, învățămîntului și medicinii.
- Ulterior, demascînd pe lassalleieni, care cochetau cu guvernul Bismarck și cu incherimea, Marx și Engels s-au referit la acest articol ca la un document în care a fost fundamentată poziția intransigentă a partidului muncitorilor față de „socialismul regalo-prusac al guvernului” (vezi declarația făcută de Marx și Engels redacției ziarului „Social-Demokrat” din 23 februarie 1865).
- „*Rheinischer Beobachter*” — cotidian conservator; a apărut la Colonia începînd din 1844; apariția ziarului a încetat după revoluția din martie 1848 din Germania. — 188.
- 79 „*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*” a fost fondat de emigranții politici germani la Bruxelles, a apărut din ianuarie 1847 pînă în februarie 1848. La început orientarea ziarului a fost determinată de tendința redactorului, democratul mic-burghez Bornstedt, de a concilia diferitele curente din tabăra radicalilor și tabăra democraților. Cu toate acestea, încă din vara anului 1847, datorită faptului că Marx și Engels și tovarășii lor de idei au început să publice în coloanele lui, ziarul a devenit purtătorul ideilor democrat-revoluționare și comuniste. Începînd din septembrie 1847, Marx și Engels au devenit colaboratori

- permanenți ai ziarului și au început să exercite o influență permanentă asupra orientării lui, concentrînd de fapt, în ultimele luni ale anului 1847, în mîinile lor treburile redacționale ale ziarului. Sub conducerea lui Marx și Engels ziarul a devenit organul Ligii comunistilor, partidul revoluționar al proletariatului, partid în curs de formare. — 188.
- 80 Este vorba de mesajul tronului adresat de Frederic Wilhelm al IV-lea cu prilejul deschiderii Dietei reunite a Prusiei la 11 aprilie 1847. În acest mesaj regele declara că el nu va admite ca „legăturile firești dintre monarh și popor” să devină „condiționale, constituționale” și ca „o foaie de hîrtie” să înlocuiască „sfînta și străvechea fidelitate”. — 200.
- 81 Engels a început să lucreze la studiile critice „*Socialismul german în versuri și proză*” la sfîrșitul anului 1846. La începutul anului 1847 Engels terminase articolul despre cartea lui Grün „Despre Goethe din punct de vedere omnesc”, care a constituit baza celui de-al doilea studiu. Engels intenționa să prelucreze acest articol pentru volumul al II-lea al lucrării scrise împreună cu Marx, „Ideologia germană”, ca o completare la capitolele consacrate criticii „adevărâtului socialism” (vezi scrisoarea adresată de Engels lui Marx la 15 ianuarie 1847). Studiile au fost însă publicate numai ca lucrare separată, care a apărut într-o serie de numere ale lui „*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*” în septembrie-decembrie 1847. — 205.
- 82 *Enceladus* — în mitologia greacă unul dintre titanii care au luptat împotriva zeilor din Olimp. — 206.
- 83 Citat parafrazat din „Distihurile” lui Ludovic al Bavariei.
Poeziile regelui Bavariei, Ludovic I, ulterior date complet uitării, sînt un model de poezie pretențioasă și lipsită de conținut. — 206.
- 84 „*Leipziger Allgemeine Zeitung*” — cotidian german care a început să apară în 1837. La începutul deceniului al 5-lea al secolului al XIX-lea a fost un ziar burghez progresist. A fost interzis pe teritoriul Prusiei prin decretul guvernului din 28 decembrie 1842; în Saxonia a apărut pînă la 1 aprilie 1843. Gazeta și-a ales drept moto cuvintele: „Adevăr și dreptate, libertate și lege”. — 206.
- 85 Societatea conspirativă a carbonarilor din Franța a fost înființată la sfîrșitul anului 1820 — începutul anului 1821 după modelul societății cu același nume din Italia. Celulele acestei societăți se numeau „vente”. Carbonarii din Franța, care reuneau în rîndurile lor reprezentanți ai diferitelor curente politice, își propuneau să răstoarne monarhia Bourbonilor. În 1822 a fost organizată o conspirație care urmărea să înfăptuiască o rebeliune simultană în garnizoanele dintr-o serie de orașe (Belfort, La Rochelle și altele). După eșuarea conspirației și după executarea unora dintre conducătorii societății, carbonarii francezi și-au încetat de fapt activitatea. — 207.
- 86 *Mucius Scaevola* — erou legendar din Roma antică; se spune că el și-a ars mîna dreaptă în fața regelui etrusc, care asediașe Roma în 507 î.e.n. pentru a dovedi bărbăția și patriotismul romanilor. — 208.

- 87 „*Le Siècle*” — cotidian care a apărut la Paris din 1836 pînă în 1939. Între 1840 și 1850 reflecta concepțiile acelei părți a micii burghezii care se mulțumea cu revendicarea unor reforme constituționale moderate. — 208.
- 88 *Tinerii germani* — reprezentanții grupului literar „Tinăra Germanie”, care s-a format între 1830 și 1840 în Germania și care era sub influența lui Heine și a lui Börne. Reflectînd în lucrările lor de beletristică și publicistică starea de spirit opoziționistă a micii burghezii, scriitorii grupului „Tinăra Germanie” (Gutzkow, Winbarg, Mundt și alții) s-au ridicat întru apărarea libertății presei și a conștiinței. Unii reprezentanți ai „Tinerei Germanii” propagau ideea emancipării evreilor. Concepțiile tinerilor germani se caracterizau prin lipsă de maturitate ideologică și lipsă de stabilitate politică; curînd cei mai mulți dintre ei au devenit niște liberali burghezi obișnuți. — 213.
- 89 Este vorba de răscoala spontană a textiliștilor de la Praga din a doua jumătate a lunii iunie 1844. Evenimentele de la Praga au determinat tulburări muncitorești în multe alte centre industriale din Cehia (Liberec, Ceska-Lipa și altele). Mișcarea muncitorilor, care a fost însoțită de distrugerea fabricilor și a mașinilor, a fost reprimată cu cruzime de trupele guvernamentale. — 215.
- 90 „*Prietenii luminii*” — curent religios, îndreptat împotriva pietismului, care era dominant în biserica protestantă oficială și se caracteriza printr-un misticism și bigotism extrem. Această opoziție religioasă a fost una din formele prin care burghezia și-a exprimat nemulțumirea față de rînduielele reacționare din Germania în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea. — 218.
- 91 Goethe. „*Faust*”, partea I, scena întii („*Noapte*”). — 221.
- 92 Engels se referă la cartea: „*Système de la Nature ou Des Lois du Monde Physique et du Monde Moral*”. Par M. Mirabaud, Secrétaire Perpétuel et l'un des Quarante de l'Académie Française („Sistemul naturii, sau Despre legile lumii fizice și ale lumii morale” de M. Mirabaud, secretar permanent și unul dintre cei patruzeci de membri ai Academiei Franceze), Londra, 1770. Adevăratul autor al cărții a fost materialistul francez P. A. d'Holbach, care, în scopuri conspirative, a folosit pentru cartea sa numele lui J. B. Mirabaud, secretar al Academiei Franceze, mort în 1760. — 222.
- 93 Din poezia lui Goethe „*Ultimatum*” (ciclul „*Dumnezeu și lumea*”). — 223.
- 94 Tragedia scriitorului englez Addison „*Caton*” a fost scrisă în 1713; romanul lui Goethe „*Suferințele tinărului Werther*” a fost scris în 1774. — 224.
- 95 *Hotărîrile din 1819* — o serie de hotărîri reacționare elaborate în august 1819 la Karlsbad (Karlovy Vary) la conferința reprezentanților Confederației germane. Aceste hotărîri prevedeau introducerea în toate statele germane a cenzurii, introducerea unei supravegheri severe a universităților, interzicerea asociațiilor studențești, instituirea

- unei comisii centrale de anchetă pentru urmărirea persoanelor bănuite de opoziționism (a așa-numiților „demagogi”). Inspiratorul acestor măsuri polițienești a fost cancelarul austriac Metternich. — 224.
- 96 Este vorba de „Histoire parlementaire de la révolution française, ou Journal des assemblées nationales, depuis 1789 jusqu'en 1815” („Istoria parlamentară a revoluției franceze, sau Jurnalul adunărilor naționale din 1789 pînă în 1815”), vol. I-XL, Paris, 1834—1838, editată de Buchez și Roux-Lavergne. — 224.
- 97 9 *Termidor* — lovitura de stat contrarevoluționară din Franța de la 27 iulie 1794, care a dus la căderea guvernului iacobinilor și la instaurarea dominației marii burghezii contrarevoluționare.
- 18 *Brumar* — lovitura de stat din 9 noiembrie 1799, care a încheiat procesul contrarevoluției burgeze în Franța; în urma acestei lovituri de stat a fost instaurată dictatura lui Napoleon Bonaparte. — 225.
- 98 G. W. F. Hegel. „Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie” („Prelegeri despre istoria filozofiei”), partea a III-a, ed. a 2-a, vol. XV, Berlin, 1844. — 225.
- 99 Este vorba de articolul lui Grün „Politica și socialismul”.
„*Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform*” — revistă editată de publicistul radical G. Püttman; au apărut numai două numere, primul la Darmstadt în august 1845, al doilea în mica localitate Belle-Vue, la granița germano-elvețiană, la sfîrșitul anului 1846. În străduința lor de a cîștiga puncte de sprijin pentru răspîndirea ideilor lor comuniste în Germania, Marx și Engels au considerat necesar să folosească revista în aceste scopuri. În primul număr au fost publicate „Două cuvîntări rostite la Elberfeld” ale lui F. Engels, iar în al doilea număr, articolul său „Sărbătoarea națiunilor la Londra” (vezi ediția de față, vol. 2, pag. 563—585 și 640—652). Cu toate acestea, orientarea generală a acestei publicații a fost determinată de participarea reprezentanților „adevăratului socialism”, din care cauză Marx și Engels au criticat-o cu asprime în lucrarea lor comună „Ideologia germană” (vezi ediția de față, vol. 3, pag. 9—561). — 226.
- 100 Vezi lucrarea lui K. Marx „Contribuții la problema evreiască” (ediția de față, vol. 1, pag. 382—412). — 226.
- 101 Goethe. „Faust”, partea I, scena a patra („Odaia de studiu a lui Faust”). — 226.
- 102 Vezi lucrarea lui K. Marx „Contribuții la problema evreiască” (ediția de față, vol. 1, pag. 402—403). — 226.
- 103 Vezi lucrarea lui K. Marx și F. Engels „Sfînta familie, sau Critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co.” (ediția de față, vol. 2, pag. 139—150). — 227.
- 104 Ch. Fourier. „Traité de l'association domestique-agricole”, vol. I-II, Paris-Londra, 1822. — 227.
- 105 Goethe. „Scrisori din Elveția”, secțiunea întîi. Goethe a scris această operă după apariția romanului „Suferințele tinărului Werther”, sub

- formă de fragmente de scrisori găsite, chipurile, în hîrtille eroului acestui roman. — 233.
- 106 „*Frankfurter Gelehrte Anzeigen*” — revistă germană care a apărut din 1772 pînă în 1790 la Frankfurt; în 1772, în componența redacției au intrat Goethe, Herder și alți scriitori și oameni de știință progresiști. — 234.
- 107 Din ciclul de poezii ale lui Goethe intitulat „Epigrame venețiene”. — 235.
- 108 Goethe. „Herman și Doroteea”, cîntul IX. — 236.
- 109 G. W. F. Hegel. „Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte”. Einleitung („Prelegeri despre istoria filozofiei”. Introducere). — 237.
- 110 Goethe. „Despre științele naturii. Unele cugetări și aforisme” (din ciclul „Maxime în proză”). — 237.
- 111 „*Pîntecele*” camerei franceze — vezi adnotarea 77. — 238.
- 112 Goethe. „*Zahme Xenien*” („Xeniile blinde”), cap. IV. — 240.
- 113 *Ghibelinii* — partid politic; s-a format în Italia în secolul al XII-lea, în perioada luptei dintre papii de la Roma și împărații germani. Era format mai ales din nobilimea feudală, care sprijinea pe împărați și ducea o luptă înverșunată împotriva partidului papal al ghelfilor, care reprezenta virfurile păturilor comerciale și meșteșugărești din orașele italiene. Partidul ghibelinilor și cel al ghelfilor au existat pînă în secolul al XV-lea. Dante, care privea puterea imperială ca un mijloc de lichidare a fărîmițării feudale a Italiei, a aderat în 1302 la partidul ghibelinilor. — 243.
- 114 Versuri parafrazate din poezia lui Goethe „*Vanitas! vanitatum vanitas!*”. — 243.
- 115 Din catrenul lui Goethe „*Avertisment*” (ciclul „În spiritul epigrame-
lor”). — 245.
- 116 Lucrarea lui F. Engels „*Adevărații socialiști*” este continuarea directă a volumului al II-lea al „*Ideologiei germane*”.
- La începutul anului 1847 dezvoltarea „adevăratului socialism” a dus la formarea în cadrul curentului general a diverse grupuri (westfalic, saxon, berlinez etc.). În legătură cu aceasta Engels și-a propus să prelucreze din nou și să completeze capitolul despre „adevăratul socialism” din „*Ideologia germană*” (vol. II), să critice diversele grupuri ale „adevăraților socialiști”. Această idee a fost expusă în scrisoarea lui Engels către Marx din 15 ianuarie 1847. Munca a durat cel mult pînă în aprilie (în text se amintește de numărul din 10 aprilie 1847 al ziarului „*Grenzbote*”) și ne-a parvenit sub forma manuscrisului „*Adevărații socialiști*”. Judecînd după sfîrșitul acestui manuscris, este de presupus că lucrarea a rămas neterminată. Lucrarea „*Adevărații socialiști*” a fost publicată pentru prima oară de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. în ediția în limba germană a Operelor lui Marx și Engels din 1932 (vezi Marx-Engels Gesamtausgabe, Abt. I, Bd. 6, S. 73—116). — 247.

- 117 Aluzie la faptul că G. Kriege a fost redactor al ziarului „Der Volks-Tribun”.
„Der Volks-Tribun” — vezi adnotarea 2. — 248.
- 118 Este vorba de articolul lui I. Mayer „Învățătura despre economia națională în forma ei prezentă și viitoare”, care a fost publicat în culegerea „Dies Buch gehört dem Volke”, anul II (Bielefeld, 1845).
„Dies Buch gehört dem Volke” — anuar editat de O. Lünig la Bielefeld în 1845 și la Paderborne în 1847; au apărut în total trei volume. — 248.
- 119 Nume de constelații date în mod ironic reprezentanților „socialismului științific”: „Leul” — Herman Kriege; „Racul” — Julius Helmich; „Gemenii”: unul, probabil, e Rudolf Rempell, iar celălalt — Julius Meyer; „Berbecul” — Joseph Weydemeyer; „Taurul” — Otto Lünig — 248.
- 120 „Gesellschaftsspiegel” — revistă lunară a „adevăraților socialiști”, a apărut sub redacția lui M. Hess la Elberfeld între 1845 și 1846; au apărut în total 12 numere. — 249.
- 121 Engels se referă la interzicerea revistei „Weser-Dampfboot”.
„Weser-Dampfboot” — revistă mic-burgeză, care s-a transformat treptat în publicație a „adevăraților socialiști”; a apărut la Minden în 1844: din ianuarie pînă în octombrie — de două ori pe săptămînă, iar în noiembrie-decembrie — o dată pe lună. Începînd din noiembrie, O. Lünig a devenit redactorul ei. La sfîrșitul anului 1844 revista a fost interzisă, iar la începutul anului 1845 a început să apară sub numele „Das Westphälische Dampfboot”.
Eridan — constelație în emisfera australă, care este dispusă în formă de rîu. — 249.
- 122 Este vorba de „Circulara împotriva lui Kriege”, scrisă de Marx și Engels (vezi volumul de față, pag. 1—16). — 250.
- 123 „Werkstatt” — revista „adevăraților socialiști”; a apărut sub redacția lui G. Schirges la Hamburg între 1845 și 1847. — 251.
- 124 *Beatus ille qui procul negotiis* (fericit este numai cel ce nu cunoaște zbuciumul vieții; aici: fericit este cel ce nu-și bate capul cu comerțul). — Horațiu. Epoda a 2-a. Versul 1. — 251.
- 125 *Semnul înmulțirii* (x) — astfel își semna corespondențele unul dintre colaboratorii ziarului „Das Westphälische Dampfboot”. — 256.
- 126 Pe coperta revistei „Gesellschaftsspiegel” era zugrăvită *Nemesis*, zeița răzbunării. — 257.
- 127 În continuare Engels citează articolele lui F. Schnake din revista „Gesellschaftsspiegel”, îndreptate împotriva lui Gutzkow, Steinmann și Opitz. — 258.
- 128 Din epigrama lui Goethe „Integritate”. — 258.

- 129 Este vorba de un pasaj din lucrarea lui Engels „Socialismul german în versuri și proză” (vezi volumul de față, pag. 220—246), care este strîns legat de volumul al II-lea al „Ideologiei germane” (comp. scrisoarea lui Engels către Marx din 15 ianuarie 1847). — 259.
- 130 Schiller. „Scufundătorul” (în germană „Der Taucher”). Citatul este schimbat: în original nu e vorba de „cadavre” (Leichen), ci de „monștri” (Larven). — 261.
- 131 Potrivit legii cu privire la presă, care era în vigoare într-o serie de state germane, cenzura permitea să se publice numai cărți care depășeau 20 de coli de tipar. — 261.
- 132 În continuare Engels aduce trei citate din poezia lui Goethe „Lilis Park”. — 263.
- 133 *Rautenkrone* — cel mai înalt ordin în Saxonia. — 265.
- 134 *Così fan tutti* (așa fac toți) — expresie de efect provenită de la denumirea operei comice a lui Mozart „Cosi fan tutte”. — 268.
- 135 „*Veilchen*. Harmlose Blätter für die moderne Kritik” — săptămînal al „adevărăților socialiști”; a apărut sub redacția lui Schlüssell la Bautzen (Saxonia) între 1846 și 1847. — 268.
- 136 „*Trier'sche Zeitung*” — vezi adnotarea 21. — 268.
- 137 Din balada lui Goethe „Violeta”. — 269.
- 138 Goethe. „Faust”, partea I, scena a șaisprezecea („Grădina Martei”). — 270.
- 139 *Karl Moor*, *Schweizer*, *Spiegelberg* — personaje din drama „Hoții” de Schiller. — 272.
- 140 F. E. Rochow. „Der Kinderfreund. Ein Lesebuch zum Gebrauch in Landschulen” („Prietenul copiilor. Carte de citire pentru școlile sătești”), Brandenburg și Leipzig, 1776. Vezi caracterizarea acestei cărți în opera lui F. Engels „Anti-Dühring”, secțiunea a II-a, capitolul al V-lea. — 278.
- 141 *Cirque olympique* (Cercul olimpic) — teatru din Paris. — 279.
- 142 *In partibus infidelium* — în afara realității adevărate (literalmente: „în țara necredincioșilor” — adaos la titlul episcopilor catolici numiți în funcții pur nominale de episcopi ai țărilor necreștine).
În text se face aluzie la poeziile patriotice ale lui Herwegh („Flota germană” — 1841) și ale lui Freiligrath („Gînduri despre flotă” — 1843, „Două steaguri” — 1844), în care se cîntă viitorul flotei germane, care pe atunci încă nu exista. — 279.
- 143 „*Menschenhass und Reue*” („Mizantropie și căință”) — denumirea dramei lui A. Kotzebue. — 282.
- 144 Începutul baladei „Lenora” de G. A. Bürger. — 283.
- 145 Este vorba de poezia lui Schiller „Pruncuciderea”. — 285.

- 146 Este vorba de reprimarea de către trupele saxone a demonstrației populare din 12 august 1845. Demonstrația era îndreptată împotriva persecutării mișcării burgheze a „catolicilor germani” de către guvernul saxon. — 287.
- 147 F. Bastiat. „Sophismes économiques” („Sofisme economice”). Prima ediție a apărut la Paris în 1846. — 294.
- 148 A. Blanqui. „Histoire de l'économie politique en Europe depuis les anciens jusqu'à nos jours” („Istoria economiei politice în Europa din antichitate până în zilele noastre”). Prima ediție a apărut la Londra în 1837. — 294.
- 149 Aluzie la obligațiile ce-i reveneau lui Bowring în calitatea sa de executor testamentar al lui Bentham, care și-a testat scheletul pentru a fi folosit în scopuri științifice. — 295.
- 150 *Liga împotriva legilor cerealelor* a fost înființată în 1838 de Cobden și Bright, fabricanți din Manchester. Cerînd libertatea deplină a comerțului, Liga lupta pentru abrogarea legilor cerealelor (vezi adnotarea 9), urmărind reducerea salariilor muncitorilor și slăbirea pozițiilor politice și economice ale aristocrației funciare. În lupta ei împotriva proprietarilor funciari, Liga a încercat să folosească masele muncitoare. Dar tocmai în această perioadă muncitorii înaintați din Anglia au pășit pe calea unei mișcări muncitorești independente, bine conturată din punct de vedere politic (cartismul). — 295.
- 151 Ch. Dunoyer. „De la liberté du travail, ou Simple exposé des conditions dans lesquelles les forces humaines s'exercent avec le plus de puissance” („Despre libertatea muncii, sau o simplă prezentare a condițiilor în care forțele umane se manifestă cu maximum de eficacitate”), vol. I—III, Paris, 1845. — 296.
- 152 Darea de seamă cu privire la ședințele ulterioare ale congresului n-a fost publicată în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”. În legătură cu aceste ședințe vezi articolul lui Engels „Congresul de la Bruxelles în legătură cu problema libertății comerțului”, publicat în ziarul „The Northern Star” (volumul de față, pag. 300—309). — 296.
- 153 Lucrarea „*Protecționistii, liber-schimbistii și clasa muncitoare*” este o parte din cuvîntarea pregătită de Marx pentru Congresul economiștilor de la Bruxelles. Lui Marx nu i s-a dat cuvîntul la congres și, după încheiere, el a prelucrat cuvîntarea pentru presă și a publicat-o în ziarul belgian „Atelier Démocratique” din 29 septembrie 1847. Pînă la noi a ajuns numai traducerea germană a primei părți, publicată în 1848 de Weydemeyer, prietenul lui Marx și Engels, la Hamm împreună cu traducerea unei alte cuvîntări a lui Marx cu privire la libertatea comerțului din ianuarie 1848 (vezi volumul de față, pag. 447—460). Weydemeyer a omis sfîrșitul cuvîntării pe motiv că conținutul ei se repetă în cuvîntarea din 9 ianuarie. Cuvîntarea lui Marx a fost dată și în articolul lui Engels „Congresul de la Bruxelles în legătură cu problema libertății comerțului” (vezi volumul de față, pag. 306—309). — 297.
- 154 Este vorba de cartea: G. Gülich. „Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaus der bedeutendsten handel-

- treibenden Staaten unsrer Zeit" („Expunere istorică a comerțului, industriei și agriculturii principalelor state comerciale din vremea noastră”), vol. I—V, Iena, 1830—1845. — 297.
- 155 „*The Economist*” — revistă săptăminală engleză pentru probleme politice și economice; apare la Londra din 1843; organ al marii burghezii industriale. — 300.
- 156 „*The League*” — revistă burgheză engleză, organul Ligii împotriva legilor cerealelor; a apărut la Londra între 1843 și 1846.
„*The Manchester Guardian*” — ziar burghez englez, organul adepților libertății comerțului, mai târziu organ al partidului liberal; apare la Manchester din 1821. — 301.
- 157 În august 1842 Liga împotriva legilor cerealelor, vrînd să se folosească de mișcarea cartistă în lupta ei împotriva guvernului și a proprietarilor funciari, instigă în mod intenționat pe muncitorii la diferite acțiuni. Cu toate acestea, marea amploare a grevelor și tulburărilor a înspăimîntat burghezia liberală și atunci ea a sprijinit represiviunile împotriva muncitorilor. Comportarea provocatoare a radicalilor și liberalilor burghezi a grăbit îndepărtarea cartiștilor de ei. — 303.
- 158 Este vorba de singeroasa reprimare a muncitorilor răsculați de la Lyon în 1831 și 1834, precum și de reprimarea de către trupele guvernamentale a muncitorilor infometați care au atacat la începutul anului 1847, la Buzançais (departamentul Indre), transporturile și hambarele de cereale ale speculanților. — 304.
- 159 Este vorba de cartea: K. Heinzen. „Die Preussische Bürokratie” („Birocrația prusiană”), Darmstadt, 1845, și J. Venedey. „Preussen und Preussenthum” („Prusia și prusacismul”), Mannheim, 1839. — 311.
- 160 Heinzen își imagina viitoarea Germanie ca o federație republicană a unei teritorii autonome asemănătoare Federației elvețiene. Tocmai un asemenea conținut dădeau în acea vreme mulți democrați mic-burghezi lozincii unității Germaniei, al cărei simbol era steagul negru-roșu-auriu. Marx și Engels au văzut în această tălmăcire a lozincii unității Germaniei o manifestare a mărginirii mic-burgheze și a incapacității de a lupta consecvent împotriva separatismului și a fărîmăturii. În opoziție cu aceasta ei au formulat revendicarea unei republici unite, centralizate, democratice în Germania. — 312.
- 161 Engels enumeră o serie de mari răscoale țărănești din evul mediu: răscoala lui Wat Tyler (1381) și Jack Cade (1450) în Anglia, răscoala țăranilor din 1358 din Franța (Jacqueria) și războiul țărănesc german (1524—1525). Ulterior, pe baza studierii istoriei luptelor țărănești împotriva feudalismului și a experienței acțiunilor revoluționare ale țărănimii din timpul revoluției din 1848—1849, Engels a revenit asupra aprecierilor sale cu privire la caracterul mișcărilor țărănești. În lucrarea „Războiul țărănesc german” (1850) și în alte opere el a arătat caracterul revoluționar de eliberare al răscoalelor țărănești și rolul lor în zdruncinarea temeliiilor orînduirii feudale. — 314.
- 162 *Stentor* — personaj din „Iliada” lui Homer; războinic înzestrat cu o voce deosebit de puternică. — 316.

- 163 Este vorba de cartea : J. Fröbel. „System der sozialen Politik“. Zweite Auflage der „Neuen Politik“ („Sistemul politicii sociale“, ediția a doua a „Noii politici“), partea I și a II-a, Mannheim, 1847. Prima ediție, purtând titlul de „Noua politică“, a apărut în 1846 sub pseudonimul Junius. — 317.
- 164 *Iluminații* — membrii unei societăți secrete înființate în 1776 în Bavaria, asemănătoare organizațiilor francmasonice. Societatea era formată din elemente opoziționiste din rindurile burghezilor și ale nobililor nemulțumiți de despotismul principilor. Totodată trăsătura caracteristică a iluminaților era teama de orice mișcare democratică, ceea ce și-a găsit expresia în statutul lor, care transforma pe membrii de rind ai societății în unelte oarbe ale conducătorilor. În 1784 societatea a fost desființată de către autoritățile bavareze. — 322.
- 165 Heine. „Atta Troll“, cap. 24. — 325.
- 166 „Der Heinzen'sche Staat. Eine Kritik von Stephan“. Bern, 1847. Gedruckt bei E. Rätzer („Statul lui Heinzen. Note critice de Stephan“. Berna, 1847, tipărit la E. Rätzer). — 326.
- 167 Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 327.
- 168 J. Noakes. „The Right of the Aristocracy of the Soil“ („Dreptul aristocrației asupra pământului“), Londra, 1847. — 327.
- 169 Proiectatul cotidian cartist „Democrat“ nu a apărut. — 328.
- 170 La alegeri putea participa numai un cerc îngust de persoane care se bucurau de dreptul de vot (vezi adnotarea 8). — 328.
- 171 „L'Atelier“ — revistă lunară franceză, organul meșteșugarilor și al muncitorilor aflați sub influența ideilor socialismului creștin ; a apărut la Paris din 1840 pînă în 1850 ; în componența redacției intrau reprezentanți ai muncitorilor care erau aleși din trei în trei luni. — 330.
- 172 Este vorba de articolul lui Heinzen „Ein «Repräsentant» der Kommunisten“ („Un «reprezentant» al comuniștilor“), publicat în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“ nr. 84 din 21 octombrie 1847. — 333.
- 173 *Trason* — personaj din comedia „Eunucul“ a dramaturgului roman Terentius ; soldat fanfaron și prost. — 333.
- 174 *Solomon* și *Marcoli* (sau *Morolf*) — personaje din farsele germane din secolele al XIV-lea și al XV-lea ; Solomon simbolizează pe stăpînul înțelept, dar lipsit de simț practic, iar Marcoli — pe țăranul sîret. — 334.
- 175 *Quintus Fixlein* — eroul principal al romanului lui Jean Paul (pseudonimul lui I. P. F. Richter) „Viața lui Quintus Fixlein“ ; dascăl. — 336.
- 176 Este vorba de polemica lui K. Heinzen din coloanele ziarului „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“ (nr. 77 din 26 septembrie 1847) împotriva reprezentanților comunismului științific, polemică care a determinat pe Engels să publice ca răspuns articolul său „Comuniștii și Karl Heinzen“. — 337.

- 177 Cu privire la comunele din evul mediu vezi „Manifestul Partidului Comunist”, notele lui Engels la ediția engleză din 1888 și la ediția germană din 1890 (volumul de față, pag. 468). — 342.
- 178 Marx se referă la „adevărații levelleri” („adevărații nivelleri”) sau „diggeri” („săpători”) — reprezentanții curentului de extremă stângă în perioada revoluției burgheze din secolul al XVII-lea din Anglia. „Diggerii”, care exprimau interesele celor mai sărace pături de la orașe și sate, cereau lichidarea proprietății private asupra pământului, propagau ideile comunismului primitiv, egalitarist și încercau să le înfăptuiască în practică lucrând în comun pământurile obștei. — 343.
- 179 Ph. Buonarroti. „Conspiration pour l'égalité dite de Babeuf” („Conspirația pentru egalitate numită conspirația lui Babeuf”), vol. I—II, Bruxelles, 1828. Cartea lui Buonarroti a contribuit la renașterea tradițiilor babuviste în mișcarea muncitorească revoluționară. — 343.
- 180 Marx citează raportul comisiei pentru cercetarea efectelor legii pentru asistența săracilor, prezidată de Meredith, prezentat la 29 ianuarie 1825 în fața Congresului din Pennsylvania. Raportul a fost publicat în „Register of Pennsylvania” din august 1828. — 345.
- 181 „Niles'Weekly Register” — revistă săptăminală burgheză americană pentru probleme de politică, economie, istorie și geografie; a apărut la Baltimore între 1811 și 1849. — 345.
- 182 Este vorba de cartea: F. List, „Das nationale System der politischen Oekonomie” („Sistemul național al economiei politice”), Stuttgart și Tübingen, 1841. — 345.
- 183 Shakespeare. „Henric al IV-lea”, partea întâi, actul II, scena a patra. — 346.
- 184 Este vorba de legile reacționare publicate de guvernul francez în septembrie 1835. Aceste legi limitau atribuțiile curților cu juri și introduceau măsuri aspre împotriva presei. În ceea ce privește presa se prevedea mărirea cauțiunilor în bani pentru publicațiile periodice și se introduceau detențiunea și amenzi mari în bani pentru cei care scriau împotriva proprietății și orînduirii de stat existente. — 353.
- 185 *Fontanelă* — în limba germană, pe lângă accepția obișnuită, are și accepția de plagă provocată artificial pe suprafața pielii; în medicina evului mediu era considerată ca mijloc de fixare a „substanțelor dăunătoare”. — 353.
- 186 Vezi K. Marx. „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere” (ediția de față, vol. 1, pag. 413—427). — 354.
- 187 Este vorba de răscoala țesătorilor din Silezia din 4—6 iunie 1844 — prima mare ciocnire de clasă dintre proletariat și burghezie în Germania, precum și de răscoala muncitorilor cehi din a doua jumătate a lunii iunie 1844 (vezi adnotarea 89). — 354.

- 188 Este vorba de cîntecele care s-au cîntat în timpul sărbătorii de la Hambach — manifestație politică care a avut loc la 27 mai 1832 lângă castelul Hambach din Palatinatul Bavariei și care a fost organizată de reprezentanții burgheziei liberale și radicale. Participanții la sărbătorire chemau pe toți germanii la unitate în lupta împotriva principilor germani, pentru libertăți burgheze și reforme constituționale. — 354.
- 189 Este vorba de girondini — partidul mării burghezii —, care, sub steagul apărării drepturilor departamentelor la autonomie și federație, au dezlănțuit în 1793 o rebeliune contrarevoluționară împotriva guvernului iacobin. După reprimarea rebeliunii, mulți dintre conducătorii girondinilor (printre care și Barbaroux) au fost judecați de tribunalul revoluționar și executați. — 357.
- 190 *Comité du salut public* (Comitetul salvării publice) — organul central al guvernului revoluționar din Franța în perioada dictaturii iacobine (2 iunie 1793 — 27 iulie 1794). — 357.
- 191 Este vorba de lucrările pentru copii ale lui I. G. Campe, pedagog burghez german, și în special de cartea sa „Descoperirea Americii”; în unul dintre capitolele acestei cărți este vorba despre incașii din Peru și despre cucerirea acestei țări de către spanioli. — 358.
- 192 „*Allgemeine Zeitung*” — cotidian german reacționar, înființat în 1798; din 1810 pînă în 1882 a apărut la Augsburg. În 1842 s-a ocupat de falsificarea ideilor socialismului și comunismului utopic, fapt pe care Marx l-a demască în articolul său „Comunismul și «Allgemeine Zeitung» din Augsburg”, publicat în „*Rheinische Zeitung*” din octombrie 1842 (vezi ediția de față, vol. 1, pag. 116—120). — 359.
- 193 Lucrearea lui F. Engels „*Principiile comunismului*” reprezintă proiectul de program al Ligii comunistilor. Problema întocmirii programului sub formă de catehism (sub formă de întrebări și răspunsuri) s-a discutat încă înainte de primul congres, la care Liga celor drepti a fost reorganizată, luînd denumirea de Liga comunistilor (iunie 1847). În septembrie 1847 Organul Central de la Londra al Ligii comunistilor (Schapper, Bauer, Moll) a trimis proiectul „Catehismului comunismului” circumscripțiilor și comunităților Ligii. Acest document, care purta urmele influenței socialismului utopic, nu a satisfăcut pe Marx și Engels, așa cum nu i-a satisfăcut nici proiectul „corectat”, întocmit la Paris de „adevăratul socialist” M. Hess. La 22 octombrie, la ședința organului de conducere al circumscripției din Paris al Ligii comunistilor, Engels a criticat cu asprime proiectul lui Hess și a obținut respingerea lui. Engels a fost însărcinat să întocmească un nou proiect. Acest proiect el l-a întocmit sub forma „Principiilor comunismului”, pe care le-a scris curînd după aceasta.
- Considerînd „Principiile comunismului” numai ca o schiță preliminară a programului, Engels a exprimat în scrisoarea din 23—24 noiembrie 1847 adresată lui Marx ideea că ar fi bine ca programul să fie scris sub formă de „Manifest comunist”, renunțîndu-se la forma învechită de catehism. Congresul al II-lea al Ligii comunistilor (29 noiembrie—8 decembrie 1847), la care Marx și Engels au apărut bazele științifice ale programului partidului proletar, i-a însărcinat să

elaboreze un program sub formă de manifest. Scriind „Manifestul Partidului Comunist”, întemeietorii marxismului au folosit o serie de teze formulate în „Principiile comunismului”. — 363.

- 194 În manuscris, în locul răspunsului la întrebarea a 22-a, precum și la întrebarea următoare, a 23-a, stă cuvântul „rămîne”. Aceasta însemna, probabil, că răspunsul trebuia să rămînă așa cum fusese formulat într-unul dintre proiectele anterioare ale Ligii comuniștilor, care nu ne-au parvenit. — 380.
- 195 Acest articol, scris de Engels pentru ziarul „La Réforme”, a fost publicat și în organul cartist „The Northern Star” nr. 524 din 6 noiembrie 1847.
Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 383.
- 196 Banchetul, care a avut loc la Londra la 25 octombrie 1847, a fost consacrat alegerii în parlament a liderului cartiștilor Feargus O'Connor și a altor militanți radicali.
Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 386.
- 197 Revendicarea introducerii așa-numitului *drept de vot deplin*, atît de vag și de susceptibil de interpretări, a fost formulat la începutul deceniului al 5-lea de către reprezentanții burgheziei engleze radicale. Formulînd această revendicare, radicalii burghezi urmăreau să abată pe muncitori de la lupta pentru înfăptuirea programului social și politic al cartiștilor și să supună mișcarea muncitorească influenței lor. — 386.
- 198 *Asociația cartistă națională*, întemeiată în iulie 1840, a fost primul partid de masă al muncitorilor în istoria mișcării muncitorești, care în anii de apogeu al cartismului a numărat aproximativ 40.000 de membri. În activitatea asociației s-a simțit lipsa unității ideologice și tactice în rindurile membrilor ei și ideologia mic-burgheză a majorității liderilor cartiști. După înfrîngerea cartismului în 1848, asociația a intrat în declin, iar în deceniul al 6-lea ea și-a încetat activitatea. — 387.
- 199 Este vorba de reforma electorală adoptată în 1831 de Camera comunelor din Anglia și aprobată definitiv de Camera lorzilor în 1832. Reforma a fost îndreptată împotriva monopolului politic al aristocrației funciare și financiare și a permis pătrunderea în parlament a reprezentanților burgheziei industriale. Proletariatul și mica burghezie, care constituiau principala forță în lupta pentru reformă, au fost înșelați de burghezia liberală și nu au căpătat drept de vot. — 388.
- 200 Extrasul din manifestul lui Lamartine a fost publicat în ziarul „The Northern Star” nr. 523 din 30 octombrie 1847. — 389.
- 201 „*Le Bien Public*” — ziar francez, organul republicanilor burghezi moderați; a apărut din august 1843 pînă în decembrie 1848 (la început la Mâcon, iar din mai 1848 la Paris). La fondarea și publicarea ziarului a luat parte și Lamartine. — 391.

- 202 Articolul de față a fost scris în legătură cu începerea războiului civil în Elveția, război dezlănțuit de cele șapte cantoane catolice. Aceste cantoane, înapoiate din punct de vedere economic, au încheiat încă în 1843 o alianță separată — Sonderbund — cu scopul de a se împotrivi transformărilor burgheze progresiste în Elveția și de a apăra privilegiile bisericii și ale iezuiților. În fruntea Sonderbundului se aflau cercurile catolice și virfurile patriciene ale orașelor. Tentativele de reacționare ale Sonderbundului au întâmpinat împotrivirea radicalilor și liberalilor burghezi, care între 1840 și 1850 căpătaseră preponderență în majoritatea cantoanelor și în dieta federală. În iulie 1847 dieta a adoptat o hotărâre cu privire la dizolvarea Sonderbundului, fapt care a fost folosit de aceasta ca pretext pentru începerea acțiunilor militare împotriva celorlalte cantoane la începutul lunii noiembrie. La 23 noiembrie armata Sonderbundului a fost zdrobită de trupele guvernului federal. În urma acestei victorii și a adoptării unei noi constituții în 1848, Elveția a fost transformată dintr-o federație de state într-un stat federal. — 392.
- 203 *Wilhelm Tell* — erou al povestirilor populare despre războiul de eliberare dus de elvețieni împotriva habsburgilor la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea; legendele îl zugrăvesc ca pe un arcaș neîntrecut care a ucis pe guvernatorul austriac.
Winkelried — războinic elvețian semilegendar; legenda spune că, în timpul luptei care a avut loc la 9 iunie 1386 la *Sempach* (cantonul Lucerna) între elvețieni și armatele lui Leopold al III-lea, ducele Austriei, el a hotărât soarta bătăliei în favoarea elvețienilor jertfindu-se pe sine.
Murten — oraș în cantonul Freiburg din Elveția; locul unde s-a dat la 22 iunie 1476 bătălia dintre elvețieni și armatele lui Carol Temerarul, duce de Burgundia; bătălia s-a terminat cu victoria elvețienilor. — 392.
- 204 Prin „vechea Elveție” Engels subînțelege cantoanele de munte din Elveția, care în secolul al XIII-lea și al XIV-lea au format nucleul Confederației helveticе. — 392.
- 205 Este vorba de bătălia din pădurea teutoburgică (anul 9 e.n.) dintre triburile germanice răsculate și cuceritorii lor romani. Această bătălie s-a terminat cu înfringerea legiunilor romane. — 392.
- 206 La *Morgarten* a avut loc, la 15 noiembrie 1315, bătălia dintre miliția elvețiană și armata lui Leopold de Habsburg, care s-a terminat cu victoria elvețienilor. — 393.
- 207 *Maraton*, *Platea* și *Salamina* — locuri unde s-au dat bătălii mari în timpul războaielor dintre greci și perși (500—449 î.e.n.), care s-au terminat cu victoria perșilor. — 393.
- 208 *Jurământul de pe Rütli* — una dintre legendele născute în jurul formării Confederației helveticе, ale cărei baze s-au pus printr-un tratat încheiat în 1291 între trei cantoane de munte: Schwyz, Uri și Unterwald. Potrivit legendei, reprezentanții celor trei cantoane s-au întâlnit în 1307 în lunca riului Rütli și au jurat să fie credincioși confederației în lupta comună împotriva stăpînirii austriece. — 394.

- 209 *Granson* — oraș în cantonul Waadt, în apropierea căruia pedestrirea elvețiană a înfrînt la 2 martie 1476 pe ducele Carol Temerarul.
Nancy — oraș în partea de nord-est a Franței, sub zidurile căruia armata lui Carol Temerarul a fost înfrîntă la 5 ianuarie 1477 de către armatele elvețienilor, lotaringilor, alsacienilor și germanilor. — 394.
- 210 *Antonius* — intim al împăratului Adrian (secolul al II-lea e.n.), era deosebit de frumos. — 396.
- 211 *Stauffacher* — erou semilegendar al războiului de eliberare dus de elvețieni la sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea împotriva habsburgilor; legenda îl consacră drept unul dintre întemeietorii Confederației helveticе. — 396.
- 212 Raportul cu privire la banchetul de la Chateau Rouge a fost publicat în ziarul „The Northern Star” nr. 508 din 17 iulie 1847. — 401.
- 213 „*Le Constitutionnel*” — cotidian burghez francez; a apărut la Paris din 1815 pînă în 1870; în perioada 1840—1850 a fost organul aripii moderate a orleaniștilor; în perioada revoluției din 1848—1849 a exprimat ideile burgeziei contrarevoluționare grupate în jurul lui Thiers; după lovitura de stat din decembrie 1851 a devenit ziar bonapartist. — 403.
- 214 Evenimentele de la Paris, pe care le descrie Engels, au fost prilejuite de o ciocnire între muncitorii și patronul unui atelier de încălțăminte de pe strada Saint-Honoré, care încercase să înșele la socoteală pe un muncitor; aceasta s-a întîmplat la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1847. — 406.
- 215 L. Blanc, „*Organisation du travail*” („Organizarea muncii”). Prima ediție a cărții a apărut la Paris în 1840. — 407.
- 216 Titlul este dat de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. — 408.
- 217 „*Frăția democrată*” — asociație democrată internațională, întemeiată la Londra în 1845 de către reprezentanții aripii de stînga a cartismului și de emigranți revoluționari (membri ai Ligii celor drepi etc.) cu scopul de a se stabili legături strînse cu mișcarea democrată din diferite țări. Marx și Engels au luat parte la pregătirea adunării democraților aparținînd diferitelor națiuni, care a avut loc la 22 septembrie 1845 și în cadrul căreia a fost de fapt întemeiată această asociație. La adunarea propriu-zisă, Marx și Engels n-au participat din cauză că erau plecați din Londra. Ei au întreținut legături permanente cu asociația „Frăția democrată”, străduindu-se să educe pe membrii ei — mai ales nucleul proletar al asociației, care în 1847 a intrat în Liga comuniștilor — în spiritul internaționalismului proletar și al comunismului științific și să influențeze cartismul din punct de vedere ideologic prin intermediul acestei asociații. Concepțiile lipsite de maturitate teoretică ale membrilor asociației au fost criticate de Marx și Engels.
După înfrîngerea cartiștilor în 1848, activitatea asociației a slăbit considerabil, iar în 1853 ea s-a dizolvat definitiv. — 409.

- 218 *Liga internațională*, sau *Liga populară internațională*, — asociație întemeiată la Londra în 1847 de radicalii burghezi și de liber-schimbistii liberali englezi. La întemeierea și activitatea Ligii au luat parte T. Cooper, W. Fox, J. Bowring, precum și publicistul, poetul și artistul democrat W. Linton. La această asociație au aderat și cîțiva democrați burghezi din rîndurile emigranților italieni, maghiari, polonezi, printre care și G. Mazzini, unul dintre inițiatorii creării Ligii. În 1848 activitatea Ligii, care se reducea la organizarea de mitinguri și conferințe cu privire la problemele internaționale, la răspîndirea de pamflete, a încetat. — 409.
- 219 În 1840, sub pretextul apărării capitalei împotriva unui eventual atac din afară, guvernul francez a început să construiască în jurul Parisului o serie de forturi. Clica guvernantă a monarhiei din iulie voia să se pună în siguranță cu ajutorul acestor citadele în cazul unor eventuale răscoale populare. Cercurile democratice au protestat vehement împotriva înzestrării Parisului cu noi „bastilii”. Cu toate acestea, cea mai mare parte a reprezentanților opoziției burgheze, inclusiv adepții ziarului „Le National”, a sprijinit ideea construirii de forturi, invocînd drept justificare interesele apărării naționale. — 413.
- 220 Articolul lui Engels consacrat mișcării pentru reformă în Franța a fost publicat în „The Northern Star” din 18 decembrie 1847. În ediția de față se publică o variantă a acestui articol apărut în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” (vezi volumul de față, pag. 427—430). — 413.
- 221 Titlul este dat de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. — 414.
- 222 Articolul lui Engels a fost conceput sub forma unei scrisori adresate redactorului ziarului „La Réforme”.
Titlul este dat de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. — 417.
- 223 *Asociația democrată*, întemeiată la Bruxelles în 1847, reunea în rîndurile ei pe revoluționarii proletari, mai ales emigranți revoluționari germani și elementele înaintate ale democrației burgheze și mic-burgheze. Marx și Engels au avut un rol activ în crearea asociației. La 15 noiembrie 1847 Marx a fost ales vicepreședinte, iar președinte a fost ales democratul belgian L. Jottrand. Datorită influenței exercitate de Marx, Asociația democrată de la Bruxelles a devenit unul dintre cele mai importante centre ale mișcării democratice internaționale. În zilele revoluției burgheze franceze din februarie, aripa proletară a Asociației democratice a preconizat înarmarea muncitorilor belgieni și desfășurarea luptei pentru o republică democrată. Cu toate acestea, după exilarea lui Marx din Belgia la începutul lunii martie 1848 și după reprimarea de către autoritățile belgiene a elementelor revoluționare ale asociației, democrații burghezi din Belgia nu au reușit să se situeze în fruntea mișcării antimonarhice a maselor de oameni ai muncii. Activitatea Asociației democratice a luat un caracter îngust, pur local și în 1849 a încetat de fapt. — 417.
- 224 Observațiile au fost scrise de K. Marx ca răspuns la campania de calomnie începută de publicistul belgian mic-burghez A. Bartels im-

potriva emigranților revoluționari care trăiau în Belgia, campanie folosită de cercurile reacționare clericale.

Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 420.

- 225 *Asociația muncitorilor germani* a fost întemeiată de Marx și Engels la Bruxelles, la sfârșitul lunii august 1847, în scopul educării politice a muncitorilor germani care locuiau în Belgia și al propagării ideilor comunismului științific în rândurile acestora. Sub conducerea lui Marx și Engels și a tovarășilor lor de idei, Asociația a devenit centrul legal de unire a tuturor forțelor proletare din Belgia. Cele mai bune elemente ale Asociației au intrat în comunitatea din Bruxelles a Ligii comuniștilor. Asociația a jucat un rol important în întemeierea Asociației democratice de la Bruxelles. Asociația muncitorilor germani și-a încetat activitatea curînd după revoluția burgheză din februarie 1848 din Franța în legătură cu arestarea și expulzarea membrilor ei de către poliția belgiană. — 420.
- 226 „*Journal de Bruxelles*” — ziar belgian conservator-clerical, organ al cercurilor catolice ; a apărut începînd din 1820. — 421.
- 227 *Congregatio de propaganda fide* — organizație catolică, întemeiată de papă în secolul al XVII-lea în scopul răspîndirii catolicismului în toate țările și al luptei împotriva erezilor. Congregația a fost unul dintre instrumentele politicii reacționare pe care o ducea papalitatea și cercurile catolice. — 421.
- 228 Marx se referă la darea de seamă asupra adunării care s-a ținut la Londra la 29 noiembrie 1847, consacrată aniversării revoluției poloneze din 1830, dare de seamă publicată în ziarul „*The Northern Star*” din 4 decembrie 1847. În această dare de seamă s-a dat un text prescurtat și inexact al cuvîntării rostite de Marx la această adunare. Un text mai complet și mai fidel al cuvîntării a fost publicat în „*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*” din 9 decembrie 1847 (vezi volumul de față, pag. 414—415). — 421.
- 229 *Opoziția dinastică* — grup opoziționist în Camera deputaților din Franța în perioada monarhiei din iulie. Reprezentanții acestui grup, care exprima starea de spirit a cercurilor liberale ale burgheziei industriale și financiare, se pronunțau pentru o reformă electorală moderată, reformă pe care o considerau un mijloc de preîntîmpinare a revoluției și de menținere a dinastiei Orléans. Liderul opoziției dinastice a fost Odilon Barrot. — 424.
- 230 *Accize* — taxe comunale pentru obiectele de larg consum aduse în oraș. — 425
- 231 *Comuniștii-materialiști* — membrii Asociației complotiste secrete a comuniștilor-materialiști, întemeiată în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea de către muncitorii francezi. Ei se aflau sub influența lui Théodore Dézamy, reprezentant al orientării revoluționare și materialiste în comunismul utopic francez. Procesul membrilor Asociației comuniștilor-materialiști a avut loc în iulie 1847 și s-a încheiat cu condamnarea lor la închisoare pe termen lung. — 425.

- 232 Articolul „Cuvîntarea rostită de Louis Blanc la banchetul de la Dijon” este o variantă a articolului lui Engels „Mișcarea pentru reformă în Franța. — Banchetul de la Dijon”, publicat în „The Northern Star” din 18 decembrie 1847. „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” a publicat o variantă proprie sub formă de extrase din articolele date de „The Northern Star”. — 427.
- 233 Concentrîndu-și în acest articol principală atenție asupra demascării tezei naționaliste a lui Louis Blanc cu privire la rolul, chipurile, deosebit de civilizator al Franței, Engels nu și-a propus în polemica împotriva lui Blanc să dezvăluie adevăratul caracter al „civilizației” burgheze, pe care statele capitaliste o răspîndeau în țările înapoiate din punct de vedere economic. În articolele și scrisorile consacrate Indiei, Irlandei, Chinei, Iranului etc., Marx și Engels au arătat că atragerea acestor țări în orbita relațiilor capitaliste s-a făcut prin înrobirea colonială a lor de către Anglia și de către alte state capitaliste, prin transformarea lor într-o anexă agricolă — sursă de materii prime — a metropolei, prin jefuirea nerușinată a bogățiilor naturale și prin exploatarea sălbatică a maselor populare din aceste țări de către colonizatori. „Profunda ipocrizie a civilizației burgheze și barbaria proprie acesteia — scria K. Marx în 1853 în articolul „Rezultatele viitoare ale stăpînirii britanice în India” — se dezvăluie înaintea ochilor noștri de îndată ce privim această civilizație nu acasă la ea, unde îmbracă forme respectabile, ci în colonii, unde apare în toată goliciunea ei” (K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 364). — 428.
- 234 În 1846, guvernul Guizot a reușit să pună la cale căsătoria dintre moștenitoarea tronului Spaniei și fiul cel mic al lui Ludovic-Filip și să zădărnicească căsătoria proiectată de Anglia a prințului Leopold de Coburg cu Izabella a II-a, regina Spaniei. În timpul războiului civil din Elveția din 1847, ministrul englez al afacerilor externe, Palmerston, a știut să-și ia revanșa pentru această înfrîngere suferită de diplomația engleză. Indemnîndu-l pe Guizot să întocmească planul intervenției celor cinci puteri în favoarea Sonderbundului, el a contribuit pe ascuns la înfrîngerea acestuia. Manevrele diplomatice ale lui Guizot au suferit un eșec total. — 434.
- 235 Represaliile împotriva muncitorilor din Lyon au avut loc în timpul răscoalei țesătorilor lionezi din 1831 și 1834.
La Preston a avut loc în august 1842 o ciocnire singeroasă între muncitori englezi și armată — unul dintre episoadele agitațiilor carctice spontane care au izbucnit în acea vreme în multe centre industriale din Anglia.
Langenbielau — localitate în Silezia; unul dintre centrele răscoalei țesătorilor silezieni din iunie 1844 și unde au fost reprimăți de către trupele guvernamentale.
La Praga în vara anului 1844 trupele guvernamentale au reprimat pe muncitorii răsculați. — 436.
- 236 Este vorba de Declarația drepturilor omului și cetățeanului care a precedat constituția republicană din 1793. Constituția a fost elaborată de Convenția națională, convocată în Franța în urma răsturnării monarhiei la 10 august 1792. — 438.

- 237 „*Chant du départ*” — cîntec revoluționar din perioada revoluției burgheze din Franța de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea ; și ulterior s-a bucurat de o largă popularitate în rîndurile maselor populare din Franța. — 439.
- 238 Este vorba de Carta constituțională, adoptată în Franța după revoluția burgheză din 1830 și care a fost legea de bază a monarhiei din iulie. — 439.
- 239 Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. — 441.
- 240 *Comitatul regelui* — denumirea engleză a comitatului Offaly (Irlanda centrală), introdusă de cotropitorii englezi la mijlocul secolului al XVI-lea în cîntea regelui Filip al II-lea al Spaniei, soțul reginei Maria Tudor. — 441.
- 241 *Uniunea anglo-irlandeză* a fost impusă Irlandei de către guvernul englez după reprimarea răscoalei irlandeze din 1798. Uniunea, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1801, suprima ultimele urme ale autonomiei Irlandei și desființa parlamentul irlandez. Începînd cu deceniul al 3-lea al secolului al XIX-lea, revendicarea abrogării uniunii (Repeal of Union) a devenit lozinca cea mai populară în Irlanda. Liberalii burghezi (O'Connel și alții) aflați în fruntea mișcării naționale vedeau însă agitația în favoarea abrogării uniunii numai ca un mijloc de a obține mici concesiuni din partea guvernului englez pentru burghezia irlandeză. În 1835, încheind o tranzație cu whighii din Anglia, O'Connel a curmat în general această agitație. Dar, sub presiunea mișcării maselor, liberalii irlandezi au fost nevoiți să întemeieze în 1840 Asociația repealerilor (partizanii abrogării uniunii), pe care s-au străduit s-o orienteze pe calea compromisurilor cu clasele guvernante din Anglia. — 442.
- 242 „*Sala Harmony*” sau Conciliation-hall — local de întruniri publice la Dublin. — 445.
- 243 Este vorba de petiția națională prezentată de cartiști în parlament în mai 1842 ; pe lîngă revendicarea de a se adopta Carta poporului, petiția cuprindea o serie de alte revendicări, inclusiv revendicarea de a se abroga uniunea anglo-irlandeză din 1801. Petiția a fost respinsă de parlament. — 445.
- 244 Lucrarea lui K. Marx „*Discurs asupra liber-schimbismului*”, publicată la începutul lunii februarie 1848 la Bruxelles în limba franceză, a fost tradusă în același an în limba germană și editată în Germania de către Weydemeyer, prietenul și discipolul lui Marx și Engels. În 1885 această lucrare a fost tipărită, după dorința lui Engels, ca anexă la prima ediție germană a lucrării „*Mizeria filozofiei*” și de atunci ea a fost în repetate rînduri reeditată în cadrul acestei ediții. În limba rusă „*Discurs asupra liber-schimbismului*” a fost publicat pentru prima oară în 1885, în traducerea lui Plehanov, sub formă de broșură separată, scoasă de grupul „*Eliberarea muncii*” la Geneva. În 1889 a apărut la Boston o ediție americană separată cu o prefață a lui Engels, pu-

blicată mai întâi (în iulie 1888) în limba germană în revista „Die Neue Zeit” ca articol separat, intitulat „Protecționism și liber-schimbism”. — 447.

245 *Legea pentru ziua de muncă de zece ore* — vezi adnotarea 51. — 451.

246 Marx citează lucrarea lui Ricardo după ediția franceză: „Des principes de l'économie politique et de l'impôt”. Traduis de l'anglais par F.-S. Constancio, avec des notes explicatives et critiques par J.-B. Say („Despre principiile economiei politice și despre impozite”. Tradus din limba engleză de F.-S. Constancio; prevăzut cu note explicative și critice de J.-B. Say), vol. 1, Paris, 1835, pag. 178—179. — 452.

247 A. Ure. „Philosophie des manufactures, ou Économie industrielle” (Filozofia manufacturii sau economia industrială), vol. I, Bruxelles, 1836, pag. 34. — 456.

248 „Manifestul Partidului Comunist” — cel mai mareț document-program al comunismului științific. „Această mică cărticică valorează cât volume întregi: în spiritul ei trăiește și se mișcă pînă în ziua de azi întregul proletariat organizat și luptător al lumii civilizate” (*Lenin*). Scris de K. Marx și F. Engels ca program al Ligii comunistilor, „Manifestul Partidului Comunist” a fost publicat pentru prima oară la Londra, în februarie 1848, în ediție separată de 23 de pagini. În martie-iulie 1848 „Manifestul Partidului Comunist” a fost publicat în organul democrat al emigranților germani „Deutsche Londoner Zeitung”. Textul german a fost tipărit tot în 1848, la Londra, sub formă de broșură separată de 30 de pagini, în care au fost corectate unele greșeli de tipar din prima ediție și îmbunătățită punctuația. Acest text a fost folosit ulterior de către Marx și Engels ca bază pentru ediții autorizate ulterioare. În 1848 s-au făcut de asemenea traduceri ale „Manifestului” într-o serie de limbi europene (franceză, poloneză, italiană, daneză, flamandă și suedeză). În edițiile din 1848 nu au fost menționate numele autorilor; numele lor au fost indicate pentru prima oară în lucrări tipărite în 1850, cu prilejul publicării primei traduceri engleze în organul cartist „Red Republican”, prefața fiind scrisă de J. Harney.

În 1872 a apărut o nouă ediție germană a „Manifestului” cu mici îndreptări ale autorilor și cu o prefață a lui Marx și Engels. Această ediție, ca și edițiile germane ulterioare, din 1883 și 1890, au apărut sub titlul „Manifestul Comunist”.

Prima ediție rusă a „Manifestului Partidului Comunist” a apărut în 1869 la Geneva, în traducerea lui Bakunin, care într-o serie de locuri a denaturat conținutul „Manifestului”. Lipsurile primei ediții au fost înlăturate în ediția apărută la Geneva în 1882, în traducerea lui Plehanov. Traducerea lui Plehanov a pus bazele răspîndirii largi a ideilor „Manifestului” în Rusia. Acordînd o mare importanță propagării marxismului în Rusia, Marx și Engels au scris o prefață specială pentru această ediție.

După moartea lui Marx au apărut o serie de ediții ale „Manifestului” revăzute de Engels: în 1883 — o ediție germană cu o prefață a lui Engels; în 1888 — o ediție engleză în traducerea lui S. Moore, fiind redactată de Engels și însoțită de prefața și notele făcute de

- el; în 1890 — o ediție germană cu o nouă prefață a lui Engels; la aceasta din urmă Engels a scris de asemenea câteva note. În 1885 s-a publicat în ziarul „Socialiste” traducerea franceză a „Manifestului” făcută de fiica lui Marx Laura Lafargue și revăzută de Engels. Engels a scris prefața la ediția poloneză din 1892 a „Manifestului” și la cea italiană din 1893. — 461.
- 249 Engels a inclus și această notă în ediția germană a „Manifestului Partidului Comunist” din 1890, scoțind numai ultima frază. — 466.
- 250 În lucrările de mai târziu Marx și Engels au folosit în locul noțiunilor „valoarea muncii” și „prețul muncii” noțiuni mai precise, introduse de Marx, și anume: „valoarea forței de muncă” și „prețul forței de muncă” (vezi prefața la volumul de față, pag. IX). — 472.
- 251 *Legitimistii francezi și „Tinăra Anglie”* — vezi adnotarea 32. — 489.
- 252 *Reformiștii* — vezi adnotarea 31. — 498.
- 253 Este vorba de revoluția burgheză din Belgia (toamna anului 1830), care a avut ca rezultat separarea Belgiei de regatul Țărilor de Jos și instaurarea în Belgia a unei monarhii constituționale burgheze, în frunte cu dinastia de Coburg.
După revoluția burgheză din iulie din Franța, s-a intensificat și în Elveția mișcarea pentru reforme liberale. Într-o serie de cantoane liberalii și radicalii au obținut revizuirea în spirit liberal a constituțiilor locale. — 501.
- 254 În februarie 1831 la Modena, Romagna — partea de nord-est a Statului papal — și la Parma a avut loc o răscoală a elementelor revoluționare ale burgheziei italiene sub lozinca unificării Italiei și izgonirii străinilor. Răscoala a fost înăbușită de către trupele austriece și de forțele guvernelor italiene contrarevoluționare. — 501.
- 255 Aluzie la regele Frederic Wilhelm al IV-lea.
„*Berliner politisches Wochenblatt*” — organ ultrareacționar, care a apărut din 1831 pînă în 1841; s-a bucurat de sprijinul și protecția prințului moștenitor Frederic Wilhelm (din 1840 regele Frederic Wilhelm al IV-lea). — 501.
- 256 Începînd din 1833, la Hanovra a intrat în vigoare constituția introdusă sub influența mișcării burghezo-liberale. La întocmirea constituției a participat activ istoricul burghez Dalmann. În 1837 regele Hanovrei, sprijinindu-se pe cercurile reacționare moșierești, a abrogat constituția și în 1840 a făcut să fie votată o nouă lege, care reducea la minimum drepturile instituțiilor reprezentative. — 501.
- 257 *Conferința de la Viena* a miniștrilor dintr-o serie de state germane a fost convocată în 1834, din inițiativa cancelarului austriac Metternich și a cercurilor guvernante din Prusia, cu scopul de a se lua măsuri împotriva opoziției liberale și a mișcării democratice. Hotărârile conferinței prevedeau limitarea drepturilor instituțiilor reprezentative în statele germane în care ele existau, intensificarea cenzurii, instituirea

- unei supravegheri mai severe a universităților și folosirea represaliilor împotriva celor care făceau parte din organizațiile studențești opoziționiste. — 501.
- 258 Este vorba de așa-zisele Comisii unite, formate din reprezentanții dietelor provinciale, care s-au întrunit în ianuarie 1848 pentru a discuta proiectul noii legislații penale. Convocînd aceste comisii, guvernul prusian sconta ca prin aparența pregătirii unor reforme să liniștească agitația crescîndă de care era cuprinsă opinia publică. Activitatea comisiilor a fost întreruptă de acțiunile revoluționare care s-au desfășurat în Germania la începutul lunii martie. — 503.
- 259 Aluzie la declarația făcută de Frederic Wilhelm al IV-lea în discursul rostit la 11 aprilie 1847 cu prilejul deschiderii Dietei reunite, în care a spus că el este „moștenitorul unei coroane neștirbite, pe care trebuie să o lase neștirbită urmașilor”. — 503.
- 260 *Consulta romană*, sau consiliul roman de stat — organ consultativ, instituit la sfîrșitul anului 1847 de către papa Pius al IX-lea. Din consultă făceau parte reprezentanții moșierimii liberale și ai burgheziei comerciale-industriale. — 504.
- 261 *Pifferari* (de la „piffero” — instrument de suflat în Italia) — păstoria de pe versanții Apeninilor din Italia centrală.
Lazzaroni — poreclă ironică dată elementelor declasate ale populației din regatul Neapolului, care făceau parte din lumpenproletariat; lazzaronii au fost folosiți în repetate rînduri de către cercurile reacționare monarhiste în lupta împotriva mișcării liberale și democratice. — 504.
- 262 Este vorba de războiul dintre S.U.A. și Mexic din 1846—1848, provocat de plantatorii proprietari de sclavi și de marea burghezie americană care voiau să acapareze pămînturile mexicane. În urma acestui război, S.U.A. au cîștigat aproape jumătate din teritoriul mexican, printre care întregul Texas, California de nord, Noul Mexic și alte regiuni.
În anii care au urmat Marx și Engels au studiat temeinic istoria agresiunii S.U.A. împotriva Mexicului și altor țări ale continentului american. În 1861, în articolul „Războiul civil din America de Nord”, Marx a caracterizat politica claselor dominante din S.U.A. față de țările Americii latine drept o politică de cîștig, al cărei scop fătîș era cucerirea de noi regiuni pentru răspîndirea sclaviei și a dominației proprietarilor de sclavi. — 508.
- 263 Proiectul de unire a Oceanului Pacific cu golful Mexic prin deschiderea unui canal prin istmul Tehuantepec a fost în repetate rînduri lansat în Statele Unite ale Americii, care tindeau să-și subordoneze căile comerciale și piețele Americii centrale. În deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea, însă, capitaliștii americani, preferînd să-și investească capitalurile în construirea unei căi ferate în Mexic, care era mult mai puțin costisitoare, au renunțat la acest proiect. — 508.
- 264 Din poezia lui Heine „Cavalerul Olaf”. — 510.
- 265 Este vorba de evenimentele revoluționare de la începutul deceniului al 3-lea al secolului al XIX-lea din regatul Neapolului și cel al Sardi-

- niei și de răscoala din Romagna din februarie 1831 (vezi adnotarea 254). La Neapole carbonarii-revoluționari burghezi au dezlănțuit în iulie 1820 o răscoală împotriva regimului absolutist și au obținut introducerea unei constituții liberale moderate. În martie 1821 a avut loc o răscoală în regatul Sardiniei (Piemont). Liberalii, care au condus această răscoală, au proclamat constituția și au încercat să folosească mișcarea împotriva dominației austriece din nordul Italiei în vederea unificării țării sub stăpînirea dinastiei de Savoia, care domnea în Piemont. În urma intervenției puterilor Sfintei Alianțe și a ocupării Neapolului și Piemontului de către armatele austriece, în ambele state a fost restaurat regimul absolutist. — 513.
- 266 Este vorba de ciocnirile provocate în Galiția de către autoritățile austriece între țărani și detașamentele de insurgenți ale șleahțicilor în timpul insurecției de la Cracovia din 1846 (vezi adnotarea 19) — 513.
- 267 În iulie 1847 autoritățile austriece din Italia, alarmate de intensificarea mișcării populare din statul roman (statul papal), au adus trupe în orașul Ferrara, situat în zona de frontieră a statului papal. Austrieccii au sprijinit chiar cercurile reacționare din Roma, care urmăreau să abroge reformele liberale ale lui Pius al IX-lea. Ocuparea Ferrarei a stîrnit un val de indignare în întreaga Italie, care a determinat guvernul austriac să-și recheme în grabă trupele. — 513.
- 268 *Prater* — parc în Viena. — 517.
- 269 „*Le Débat Social*” — săptămînal belgian, organ al radicalilor și democraților burghezi ; a apărut la Bruxelles din 1844 pînă în 1849. — 519.
- 270 „*L'Indépendance*” — denumirea prescurtată a cotidianului belgian burghez „*L'Indépendance belge*”, fondat la Bruxelles în 1831 ; în deceniul 1850—1860 — organ al liberalilor. — 519.
- 271 *Aliance* (întemeiată în 1841) și *Association libérale* (întemeiată în 1847) — organizații politice ale burghezii belgiene de orientare liberală. — 520.
- 272 F. Guizot. „*Histoire générale de la civilisation en Europe, depuis la chute de l'empire romain jusqu'à la révolution française*” („Istoria generală a civilizației în Europa de la căderea imperiului roman pînă la revoluția franceză”). A fost tipărită pentru prima oară în cartea : F. Guizot. „*Cours d'histoire moderne*” („Curs de istorie modernă”), Paris, 1828. — 521.
- 273 Este vorba de acordul încheiat în noiembrie 1847 între regele Sardiniei, papă și ducele Toscanei cu privire la convocarea unei conferințe a statelor din Italia în vederea constituirii unei uniuni vamale. Proiectul de formare a unei uniuni vamale în Italia corespundea aspirațiilor marii burghezii de unificare a Italiei „de sus”, sub formă de federație a suveranilor, sub supremația papei sau a dinastiei de Savoia. Dar desfășurarea evenimentelor revoluției burgheze din 1848—1849 din Italia și victoria contrarevoluției din 1849 au dus la zădărnicierea acestor planuri. — 523.

- 274 Mișcarea din rîndurile populației din ducatele Schleswig și Holstein împotriva unei constituții unice pentru Danemarca și ducate (proiectul constituției a fost promulgat la 28 ianuarie 1848) înainte de revoluția din 1848 a fost, prin scopurile ei, separatistă și nu depășea cadrul unei opoziții liberale moderate. Ea urmărea crearea în nordul Germaniei a încă unui mic stat german, satelit al Prusiei reacționare. În timpul revoluției din 1848—1849, situația s-a schimbat. Sub influența evenimentelor revoluționare din Germania, mișcarea revoluționară din Schleswig și Holstein a căpătat un caracter revoluționar, de eliberare. Lupta pentru despărțirea Schleswigului și a Holsteinului de Danemarca a devenit o parte componentă a luptei tuturor forțelor progresiste din Germania pentru unificarea națională a țării și a fost sprijinită în mod ferm de către Marx și Engels. — 525.
- 275 Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — 528.
- 276 Este vorba de Confederația irlandeză, întemeiată în ianuarie 1847 de către elementele radicale și democratice ale mișcării naționale irlandeze care au rupt-o cu asociația repealerilor, fiind nemulțumiți de politica conciliatoare a lui O'Connel. Ei aparțineau în cea mai mare parte grupului „Tinăra Irlandă”, format în 1842 din reprezentanții intelectualității burgheze și mic-burgheze din Irlanda. Aripa de stînga, revoluționară, a Confederației irlandeze era pentru răscoala populară, împotriva dominației engleze și se străduia să îmbine lupta pentru independența Irlandei cu lupta pentru reforma democratică. Activitatea Confederației irlandeze a încetat în vara anului 1848, după reprimarea de către autoritățile engleze a răscoalei care izbucnise în Irlanda. — 530.
- 277 „La Riforma” — ziar italian de orientare burghezo-democrată; a apărut în orașul Lucca din noiembrie 1847 pînă la începutul anului 1850. — 535.
- 278 Aluzie la „Allgemeine Zeitung”, care a apărut în orașul Augsburg, situat pe riul Lech. — 535.
- 279 A. Follen — autorul muzicii; textul cîntecului aparține poetului Friedrichsen. — 536.
- 280 Este vorba de planul de dispunere și de acțiune a trupelor guvernamentale în cazul unei răscoale în Paris, elaborat de mareșalul Gerard și adoptat în 1840. — 539.
- 281 După căderea guvernului Guizot la 23 februarie 1848, partizanii dinastiei de Orléans au încercat să formeze un guvern din monarhiști-orleaniști moderați (Thiers, Billault și alții), în frunte cu contele Molé. Datorită însă succeselor insurecției populare în Paris, această încercare de a menține dinastia de Orléans a eșuat. — 540.
- 282 În timpul guvernului provizoriu al Republicii Franceze format la 24 februarie 1848, majoritatea posturilor aparțineau republicanilor burghezi (Lamartine, Dupont de l'Eure, Cremieux, Arago, Marie și doi oameni de la „National” amintiți de Engels — Marrast și Garnier-Pagès). În afară de aceștia, au intrat în guvern și 3 reprezentanți ai

- partidului „Réforme” — democrației mic-burghezi Ledru-Rollin și Flocon și socialistul mic-burghez Louis Blanc —, precum și mecanicul Albert (numele adevărat Martin). „Miniștrii socialiști” Louis Blanc și Albert au jucat, așa cum s-a constatat curînd, rolul de jalnică anexă în guvernul burghez. — 540.
- 283 Este vorba de poziția de duplicitate adoptată de cercurile orleaniste din Franța față de problema belgiană la începutul deceniului al 4-lea al secolului al XIX-lea. Nutrînd în secret planuri de anexare a Belgiei, aceste cercuri îndemnau pe belgieni să lupte pentru despărțirea de Olanda. În același timp, la Conferința de la Londra a celor cinci puteri (Anglia, Franța, Rusia, Austria și Prusia), ei au căzut de acord — pe seama intereselor belgiene — cu puterile care sprijineau Olanda. Ca urmare, belgienii s-au văzut siliți să accepte condițiile dezavantajoase ale tratatului cu regele Olandei (semnat definitiv în martie 1833) și să-i cedeze o parte din teritoriu. — 547.
- 284 Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lingă C.C. al P.C.U.S. — 550.
- 285 Titlul a fost dat de Institutul de marxism-leninism de pe lingă C.C. al P.C.U.S. — 552.
- 286 Statutele Ligii comuniștilor, la întocmirea cărora au luat parte activă Marx și Engels, au fost elaborate în iunie 1847, la primul Congres al Ligii. După ce au fost discutate în comunitățile Ligii, ele au fost analizate din nou de Congresul al II-lea și confirmate definitiv la 8 decembrie 1847. — 576.
- 287 Este vorba de scrisoarea adresată de asociația „Frăția democrată” Asociației democratice din Bruxelles, publicată în „The Northern Star” la 11 decembrie 1847 și în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” la 26 decembrie 1847. Propunerile cu privire la stabilirea de legături mai regulate între democrații din diferite țări și cu privire la pregătirile în vederea convocării unui congres democrat internațional au fost discutate de către reprezentanții asociației „Frăția democrată” cu Marx, care acționa, în numele comitetului Asociației democratice, în timpul șederii lui Marx și Engels la Londra — la sfîrșitul lunii noiembrie-decembrie 1847. — 582.
- 288 Adresa asociației „Frăția democrată” din 3 ianuarie 1848 către muncitorii din Marea Britanie și Irlanda a fost publicată în „The Northern Star” din 8 ianuarie 1848. Referindu-se la apărarea națională a Angliei, autorii acestui document au demascat încercările cercurilor burgheze din Anglia, care, printr-o propagandă șovină și prin răspîndirea de zvonuri despre o apropiată invazie pregătită, chipurile, de Franța împotriva insulelor britanice, voiau să distragă clasa muncitoare de la lupta pentru transformări democratice. Adresa chema pe muncitori să dea o ripostă hotărîtă „complotiștilor, care urmăreau să așîțe popoarele unele împotriva altora cu ajutorul minciunii infame că oamenii din diferite țări sînt «dușmani înnăscuți»”. Capacitatea de apărare a Angliei s-ar întări cu adevărat — se arăta în adresă — dacă s-ar acorda drepturi și libertăți democratice poporului englez. — 583.

- 289 Motivul pentru expulzarea lui Engels a fost discursul rostit de acesta la banchetul organizat cu prilejul Anului nou de către emigranții revoluționari germani la 31 decembrie 1847 la Paris. La acest banchet au participat mulți muncitori și meseriași în rîndurile cărora Engels desfășura o propagandă revoluționară, fapt care a alarmat autoritățile franceze. La sfîrșitul lunii ianuarie 1848 poliția din Paris a recurs la măsuri represive împotriva lui Engels sub pretextul că în discursul său el ar fi făcut aluzii politice cu caracter antigubernamental. La 29 ianuarie 1848 Engels a primit ordinul de a părăsi Franța în 24 de ore sub amenințarea că, în caz de nesupunere, va fi extrădat poliției prusiene. Concomitent cu expulzarea lui Engels, însoțită de pătrunderea organelor polițienești în locuința sa în toila nopții, au fost operate arestări în rîndurile muncitorilor emigranți germani suspecți de a fi comuniști. În pofida versiunilor calomniatoare răspîndite de presa guvernamentală, în coloanele ziarelor de opoziție au apărut informații cu privire la adevăratele cauze ale expulzării lui Engels.
- „*Le Moniteur Parisien*” — în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea cotidian de seară, organ semioficial. — 584.
- 290 *Clubul muncitorilor germani* a fost întemeiat la Paris, la 8—9 martie 1848, din inițiativa conducătorilor Ligii comunistilor. Rolul conducător în această asociație a fost deținut de Marx. Clubul a fost creat în scopul unirii muncitorilor emigranți germani aflați la Paris. Aci urma să li se lămurească tactica proletariatului în revoluția burghezo-democratică, și să fie contracarate încercările democraților burghezi și mic-burghezi de a-i atrage pe muncitori printr-o propagandă naționalistă și de a-i antrena în aventura fantezistă a invadării în Germania cu legiunile de voluntari. Clubul a desfășurat o importantă muncă de organizare a repatrierii individuale a muncitorilor germani în vederea participării lor la lupta revoluționară. — 589.
- 291 Este vorba de proiectul de statut al Clubului muncitorilor germani. — 590.
- 292 La manej au avut loc adunări ale Asociației democratice germane, întemeiată la Paris după revoluția din februarie 1848. Democrații mic-burghezi Herwegh, Bornstedt, Decker și alții, care conduceau această asociație, au propovăduit formarea unei legiuni de voluntari din emigranți germani care să invadeze în Germania. Ei considerau că vor realiza astfel o revoluție în Germania și vor instaura un regim republican. Marx și Engels au condamnat cu hotărîre acest plan aventurist. — 590.

Karl Marx și Friedrich Engels
Date din viața și activitatea lor
(Mai 1846 — martie 1848)

1846

- Primăvara* Aflându-se în fruntea Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles, Marx și Engels desfășoară lupta pentru unirea ideologică și organizatorică a reprezentanților înaintați ai mișcării muncitorești și socialiste din diferite țări, în scopul pregătirii terenului pentru crearea unui partid proletar.
- 5 mai* Marx scrie o scrisoare lui Proudhon, propunându-i să devină corespondentul francez al Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles și să participe la discutarea problemelor de teorie și de tactică ale mișcării muncitorești. Din scrisoarea de răspuns a lui Proudhon, purtând data de 17 mai, Marx se convinge de existența unor divergențe adânci între el și Proudhon și renunță la intenția de a stabili prin intermediul lui Proudhon legătura cu mișcarea muncitorească din Franța.
- 11 mai* La ședința Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles se adoptă circulara scrisă de Marx și Engels împotriva „adevăratului socialist” H. Kriege. Circulara este trimisă tuturor comitetelor de corespondență.
- Vara* Marx și Engels termină principalele capitole din lucrarea „Ideologia germană”. Lucrarea n-a putut fi tipărită în Germania din cauza cenzurii, precum și din cauza rezistenței pe care o opuneau reprezentanții „adevăratului socialism” german.
- 15 iunie* Marx și Engels scriu o scrisoare lui G. A. Kottgen cu scopul de a stabili o corespondență regulată între Comitetul comunist de corespondență din Bruxelles și adepții ideilor socialiste și comuniste din Wuppertal.
- 17 iulie* Marx și Engels scriu „Adresa democraților comuniști germani din Bruxelles către d-l Feargus O'Connor”. Adresa apare în ziarul cartist „The Northern Star” din 25 iulie.

- 1 august* În scrisoarea către editorul K. W. Leske, Marx îi comunică planurile sale de a termina lucrarea „Critica politicii și a economiei politice”. Lucrarea a rămas neterminată.
- 15 august* Din însărcinarea Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles, Engels pleacă la Paris pentru a propaga comunismul în rândurile muncitorilor membri ai comunităților din Paris ale Ligii celor dreți, a organiza un comitet de corespondență și a lupta împotriva weitinismului, proudhonismului, „adevăratului socialism”.
- Între 15 și 19 august* Engels face cunoștință cu comunistul utopist francez E. Cabet.
- 19 august* Engels trimite Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles o scrisoare în care vorbește despre situația mișcării muncitorești germane din Paris și a presei socialiste franceze. Engels informează în mod regulat Comitetul asupra dezvoltării mișcării muncitorești și socialiste din Franța, precum și asupra stării de lucruri din cercurile muncitorilor germani.
- În jurul lui 1 septembrie* Engels scrie un articol despre situația din Franța. Articolul este publicat în ziarul „The Northern Star” din 5 septembrie.
- Septembrie* În scrisorile adresate lui Marx, Engels critică concepțiile mic-burgheze ale lui Proudhon.
- Octombrie* La trei adunări ale muncitorilor germani din Paris, Engels critică utopiile mic-burgheze ale lui Proudhon și ideile filistine ale „adevăratului socialist” Karl Grün. În urma activității depuse de Engels, majoritatea membrilor secțiunilor din Paris ale Ligii celor dreți se îndepărtează de „adevăratul socialism” și de proudhonism.
- Către mijlocul lunii octombrie* Engels studiază lucrarea lui L. Feuerbach „Esența religiei” și face scurte observații critice asupra filozofiei lui Feuerbach.
- În jurul lui 20 octombrie* Comuniștii din Bruxelles scriu o a doua circulară împotriva lui Kriege, pe care o semnează Marx. Textul circularii nu s-a păstrat.
- Decembrie* Autoritățile din Paris îl pun pe Engels sub supravegherea poliției.
- 28 decembrie* În scrisoarea adresată publicistului rus P. V. Annenkov, Marx critică cartea lui Proudhon „Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère”, pe care o citise recent, și în legătură cu aceasta expune principalele teze ale materialismului istoric.

1847

- Ianuarie-15 iunie* Marx lucrează la cartea „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon”.
- Ianuarie-aprilie* Engels scrie lucrarea „Adevărații socialiști” — completare la volumul al doilea al „Ideologiei germane”.
- 20 ianuarie* Comitetul din Londra al Ligii celor drepti trimite pe reprezentantul său, J. Moll, la Bruxelles, la Marx, și la Paris, la Engels, cu propunerea de a adera la Ligă. Marx și Engels consimt să intre în Ligă după ce s-au convins că conducătorii comitetului sînt gata să înfăptuiască reorganizarea Ligii și să adopte, ca bază a programului Ligii, principiile comunismului științific.
- Sfîrșitul lunii februarie* Engels scrie articolul „Constituția Prusiei”. Articolul apare în ziarul „The Northern Star” din 6 martie.
- Martie-aprilie* Engels scrie articolul „Problema constituției Germaniei”.
- 3 aprilie* Marx scrie o declarație în care respinge atacurile calomnioase ale ziarului „Trier'sche Zeitung” la adresa lui, atacuri ce fuseseră inspirate de K. Grün. Declarația apare la 8 aprilie în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” și la 9 aprilie în „Trier'sche Zeitung”.
- Începutul lunii iunie* Engels ia parte activă la lucrările primului Congres al Ligii comuniștilor, care s-a ținut la Londra. Congresul discută noul statut. Liga celor drepti se transformă în Liga comuniștilor, iar deviza Ligii: „Toți oamenii sînt frați” este înlocuită cu deviza: „Proletari din toate țările, uniți-vă!”.
- După congres Engels se întoarce la Paris.
- 26 iunie* Engels scrie articolul „Declinul și apropiata cădere a lui Guizot. Poziția burgheziei franceze”. Articolul apare în ziarul „The Northern Star” din 3 iulie.
- Începutul lunii iulie* Apare cartea lui Marx „Mizeria filozofiei. Răspuns la «Filozofia mizeriei» a d-lui Proudhon”.
- În jurul lui 27 iulie* Engels sosește de la Paris la Bruxelles, la Marx, pentru a discuta chestiuni cu privire la Liga comuniștilor.
- 5 august* Sub conducerea lui Marx se întemeiază la Bruxelles comunitatea și circumscripția Ligii comuniștilor. Marx este ales președinte al comunității și membru în conducerea circumscripției.
- Sfîrșitul lunii august* Marx și Engels organizează la Bruxelles Asociația muncitorilor germani, în cadrul căreia desfășoară propaganda ideilor comunismului științific.

- August-septembrie* În revista „Das Westphälische Dampfboot” se tipărește sub formă de articol un capitol scris de Marx din „Ideologia germană” cuprinzând critica cărții lui Grün „Mișcarea socială în Franța și în Belgia”.
- 12 septembrie* În „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” apare articolul lui Marx „Comunismul ziarului «Rheinischer Beobachter»” și începutul studiilor critice ale lui Engels „Socialismul german în versuri și proză”. De la această dată începe colaborarea permanentă a lui Marx și Engels la „Deutsche-Brüsseler-Zeitung”. Sub influența lui Marx și Engels, ziarul devine un organ al propagandei democratice și comuniste.
- 16—18 septembrie* Marx și Engels participă la Congresul internațional al economiștilor de la Bruxelles. Marx se pregătește să facă o expunere, dar nu i se dă cuvântul, de teamă ca această expunere să nu aibă un conținut revoluționar. Cuvântarea pe care Marx a avut intenția s-o rostească apare la 29 septembrie în ziarul „Atelier Démocratique” din Bruxelles, precum și în articolul lui Engels „Congresul de la Bruxelles în legătură cu problema libertății comerțului”, apărut în ziarul „The Northern Star” la 9 octombrie.
- 27 septembrie* Engels participă la banchetul internațional al democraților de la Bruxelles. La banchet se adoptă hotărîrea cu privire la întemeierea Asociației democratice.
- 3 și 7 octombrie* În „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” apar două articole polemice ale lui Engels sub titlul comun „Comuniștii și Karl Heinzen”.
- Mijlocul lunii octombrie* Engels se întoarce de la Bruxelles la Paris și se ocupă de crearea și întărirea organizațiilor locale ale Ligii comuniștilor. El este însărcinat cu corespondența organului de conducere al circumscripției.
- A doua jumătate a lunii octombrie* Engels stabilește legătura cu democrații francezi grupați în jurul ziarului „La Réforme”. El se înțelege cu redacția să scrie pentru ziar articole despre situația din Anglia și Germania și despre dezvoltarea mișcării carliste. Cu publicarea, la 26 octombrie, a articolului despre criza comercială din Anglia începe colaborarea lui Engels la ziarul „La Réforme”, care a durat pînă în ianuarie 1848.
- 18 octombrie* Organul Central al Ligii comuniștilor, care-și avea sediul la Londra, propune circumscripției din Bruxelles să trimită un delegat la Congresul al II-lea al Ligii și își exprimă dorința ca Marx să participe la congres.
- 22 octombrie* La ședința organului de conducere al circumscripției din Paris a Ligii comuniștilor, Engels critică cu asprime

- proiectul de program al Ligii comuniștilor întocmit de „adevăratul socialist” M. Hess. Comitetul însărcinează pe Engels cu întocmirea unui nou proiect de program.
- Sfârșitul lunii octombrie* Marx scrie articolul „Critica moralizatoare și morala critică. Contribuție la istoria culturii germane. Împotriva lui Karl Heinzen”. Articolul apare într-o serie de numere ale ziarului „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” între 28 octombrie și 25 noiembrie.
- Sfârșitul lunii octombrie-noiembrie* Din însărcinarea organului de conducere al circumscripției din Paris a Ligii comuniștilor, Engels întocmește proiectul de program al Ligii, pe care-l intitulează „Principiile comunismului”.
- Începutul lunii noiembrie* Engels scrie articolul „Mișcarea pentru reformă în Franța”. Articolul apare în ziarul „The Northern Star” la 20 noiembrie.
- 14 noiembrie* Engels este ales delegat la cel de-al doilea Congres al Ligii comuniștilor din partea circumscripției din Paris a Ligii.
- 15 noiembrie* La adunarea Asociației democratice de la Bruxelles Marx este ales vicepreședinte al asociației.
- 23—24 noiembrie* Engels scrie lui Marx o scrisoare în care propune ca programul Ligii comuniștilor să fie întocmit sub formă de manifest, purtând titlul de „Manifestul Comunist”.
- 27 noiembrie* Marx pleacă din Bruxelles, iar Engels de la Paris, îndreptându-se spre Londra, pentru a participa la Congresul al II-lea al Ligii comuniștilor. Ei se întâlnesc la Ostenda, unde discută problema programului Ligii.
- 29 noiembrie* Marx și Engels participă la mitingul internațional de la Londra organizat de asociația „Frăția democrată” („Fraternal Democrats”) în cinstea aniversării revoluției poloneze din 1830. Marx transmite adresa Asociației democratice din Bruxelles către asociația „Frăția democrată” cu privire la stabilirea unor legături mai strânse între aceste două organizații. La miting Marx și Engels rostesc cuvântări în legătură cu Polonia. Dățile de seamă cu privire la miting, cuprinzând și textul cuvântărilor rostite de Marx și Engels, apar în ziarele „The Northern Star” din 4 decembrie, „La Réforme” din 5 decembrie și „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” din 9 decembrie.
- 29 noiembrie-8 decembrie* Marx și Engels participă activ la lucrările celui de-al doilea Congres al Ligii comuniștilor. După dezbateri îndelungi și aprinse ideile lui Marx și Engels sînt unanim aprobate. Congresul însărcinează pe Marx și Engels să elaboreze programul Ligii comuniștilor sub formă de manifest și aprobă Statutul Ligii comuniștilor.

- 30 noiembrie Marx și Engels iau cuvîntul la adunarea Asociației culturale a muncitorilor germani. În cuvîntarea sa, Marx vorbește despre activitatea Asociației muncitorilor germani de la Bruxelles.
- 7 decembrie Engels prezintă la adunarea de la Londra a Asociației culturale a muncitorilor germani un referat cu privire la unele probleme economice.
- Între 9 decembrie și sfîrșitul lunii decembrie După terminarea celui de-al doilea Congres al Ligii comuniștilor, Marx și Engels lucrează la „Manifestul Partidului Comunist”.
- În jurul lui 13 decembrie Marx se întoarce de la Londra la Bruxelles.
- În jurul lui 15 decembrie Engels scrie un articol în care critică cuvîntarea rostită de Louis Blanc la banchetul de la Dijon. Articolul apare în ziarul „The Northern Star” din 18 decembrie și în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” din 30 decembrie într-o formă întrucîtva schimbată.
- 17 decembrie Engels sosește la Bruxelles, venind de la Londra.
- A doua jumătate a lunii decembrie Marx ține prelegeri despre munca salariată și capital în cadrul Asociației culturale a muncitorilor germani de la Bruxelles. Paralel cu celelalte materiale pe care le pregătește pentru prelegeri, Marx scrie conceptul „Salariul”.
- În jurul lui 20 decembrie Asociația „Frăția democrată” din Londra însărcinează pe Engels să o reprezinte la Paris.
- 20 decembrie La adunarea de la Bruxelles a Asociației democratice, Marx vorbește despre mitingul de la Londra organizat în cinstea aniversării revoluției poloneze din 1830 și dă citire salutului asociației „Frăția democrată”. La această adunare Engels este ales președinte al Asociației democratice din Paris.
- Sfîrșitul lunii decembrie Engels pleacă de la Bruxelles la Paris.
- 31 decembrie Marx participă la banchetul organizat cu ocazia revelionului de Asociația muncitorilor germani de la Bruxelles.
- Engels ia cuvîntul la banchetul de la Paris organizat cu ocazia revelionului de emigranții revoluționari germani.

1848

- 9 ianuarie Marx rostește un discurs asupra liber-schimbismului la ședința publică a Asociației democratice din Bruxelles. La aceasta s-a hotărît ca discursul lui Marx să fie tipărit

- în broșură separată. Broșura apare în primele zile ale lunii februarie 1848.
- A doua jumătate a lunii ianuarie* Marx termină „Manifestul Partidului Comunist”. La sfârșitul lunii ianuarie manuscrisul este trimis spre tipărire la Londra.
- 23 ianuarie* În „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” apare articolul lui Engels „Mișcările din 1847”.
- 27 ianuarie* În „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” apare articolul lui Engels „Începutul sfârșitului Austriei”.
- 29 ianuarie* Guvernul francez expulzează pe Engels din Franța pentru activitatea revoluționară desfășurată în rîndurile muncitorilor din Paris.
- 31 ianuarie* Engels sosește la Bruxelles.
- Februarie* Marx pregătește pentru tipar prelegerile sale despre munca salariată și capital, pe care le ținuse în cadrul Asociației muncitorilor germani de la Bruxelles. O parte din aceste prelegeri apar în „Neue Rheinische Zeitung” în aprilie 1849 sub titlul „Muncă salariată și capital”.
- 13 februarie* Marx participă la adunarea Asociației democratice din Bruxelles. La adunare se discută problema convocării unui congres democrat internațional și se aprobă scrisoarea de răspuns către asociația „Frăția democratică” din Londra, semnată de Marx și de ceilalți membri ai comitetului asociației.
- 20 februarie* La adunarea Asociației democratice din Bruxelles Engels vorbește despre persecutarea democraților de către guvernul francez și dă amănunte asupra expulzării sale din Paris.
- 22 februarie* Marx și Engels rostesc cuvîntări la adunarea solemnă din Bruxelles consacrată celei de-a doua aniversări a insurecției de la Cracovia. Cuvîntările lui Marx și Engels sînt publicate în martie 1848 în culegerea consacrată aniversării insurecției de la Cracovia.
- În jurul lui 24 februarie* Apare la Londra „Manifestul Partidului Comunist”.
- 25 februarie-începutul lunii martie* Marx și Engels iau parte activă la mișcarea republicană din Belgia, care a început sub influența revoluției din februarie din Franța. Marx contribuie cu banii lui personali la înarmarea muncitorilor din Bruxelles.
- 25—26 februarie* Engels scrie articolul „Revoluția de la Paris”. Articolul apare în „Deutsche-Brüsseler-Zeitung” din 27 februarie.

- În jurul lui*
27 februarie În legătură cu revoluția din Franța, Organul Central de la Londra al Ligii comuniștilor transmite împuternicirile sale organului de conducere al circumscripției din Bruxelles, condus de Marx.
- 27 februarie* Marx și Engels participă la adunarea Asociației democratice din Bruxelles, la care se adoptă hotărârea de a se cere autorităților orașenești să înarmeze pe muncitorii din Bruxelles. Se adoptă, de asemenea, hotărârea să se țină zilnic adunări ale asociației și să se organizeze o legătură periodică cu democrații din celelalte țări.
- 28 februarie* Marx împreună cu ceilalți membri ai Comitetului Asociației democratice din Bruxelles semnează adresa către redactorul ziarului „The Northern Star” și către secretarul asociației „Frăția democratică” G. Harney, precum și adresa de salut către guvernul provizoriu al Republicii franceze.
- În jurul lui*
1 martie F. Flocon, membru în guvernul provizoriu al Republicii franceze, îl informează în scris pe Marx că decizia guvernului Guizot de expulzare a lui Marx este anulată și îl invită pe acesta să se reîntoarcă în Franța.
- 3 martie* Marx primește un ordin regal în care i se cere să părăsească Belgia în 24 de ore.
Organul Central al Ligii comuniștilor, care își avea sediul la Bruxelles, hotărăște să mute centrul activității Ligii la Paris. Marx primește sarcina să formeze la Paris un nou Comitet Central.
- În noaptea*
spre 4 martie În timp ce Marx se pregătea de plecare, poliția năvălește în locuința lui și-l arestează. La 4 martie a fost arestată și soția lui Marx. După 18 ore de detențiune Marx și familia lui sînt siliți să părăsească imediat Belgia.
- 5 martie* Marx sosește la Paris.
Luînd parte activă la campania de protest împotriva persecutării lui Marx și a celorlalți emigranți politici din Belgia, Engels adresează redacției ziarului „The Northern Star” o scrisoare în care demască acțiunile guvernului belgian. Scrisoarea lui Engels apare la 25 martie.
- 6 martie* Marx ia parte la adunarea muncitorilor germani din Paris convocată în legătură cu evenimentele revoluționare din Franța.
- 6 martie-*
mijlocul lunii
martie Marx duce lupta împotriva planului aventurist prezentat de democrații mic-burghezi (Hervegh, Bornstedt și alții) de a se crea la Paris o legiune armată din emigranți germani care să invadeze în Germania și să

săvârșească revoluția. În opoziție cu aceștia, Marx susține că muncitorii germani trebuie să se întoarcă în țară unul câte unul și să participe la mișcarea revoluționară locală.

- 8 martie** În ziarul „La Réforme” apare scrisoarea lui Marx în legătură cu expulzarea sa din Belgia.
Marx participă la ședința comunității din Paris a Ligii comuniștilor la care se adoptă hotărîrea de a se constitui circumscripția din Paris a Ligii și de a se crea o asociație deschisă a muncitorilor germani denumită Clubul muncitorilor germani. Marx este însărcinat cu elaborarea proiectului de statut al clubului.
- 9 martie** La ședința comunităților din Paris ale Ligii comuniștilor se adoptă proiectul de statut al Clubului muncitorilor germani, elaborat de Marx.
- 11 martie** Se constituie la Paris Organul Central al Ligii comuniștilor. Engels, care se află la Bruxelles, este ales în lipsă membru în Comitetul Central.
- 19 martie** Organul de conducere al circumscripției din Londra al Ligii comuniștilor trimite la Paris pe adresa Comitetului Central al Ligii 1.000 de exemplare din „Manifestul Partidului Comunist”.

Indice de publicații periodice

- „Allgemeine Zeitung“ (Augsburg). — 359, 419, 535.
 „L'Atelier, organe spécial de la classe laborieuse, rédigé par des ouvriers exclusivement“ (Paris). — 330, 331.
 „Berliner politisches Wochenblatt“. — 501.
 „Le Bien Public“ (Mâcon). — 391, 423.
 „Le Constitutionnel“ (Paris). — 403, 411, 434.
 „Débats“ — vezi „Journal des Débats politiques et littéraires“.
 „Le Débat Social, organe de la démocratie“ (Bruxelles). — 519—522, 585.
 „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“. — 33, 40, 63, 188, 201, 246, 296, 310, 317, 326, 334, 337, 339, 343, 346, 356, 362, 399, 416, 419, 421, 423, 426, 430, 446, 510, 518, 522, 527, 537, 541, 543, 584.
 „Deutsch-Französische-Jahrbücher“ (Paris). — 40, 86, 226, 534.
 „The Economist“ (Londra). — 300.
 „L'Époque“ (Paris). — 183.
 „Frankfurter Gelehrte Anzeigen“. — 234.
 „The Globe and Traveller“ (Londra). — 29, 331, 384.
 „L'Indépendance belge“ (Bruxelles). — 519.
 „Journal de Bruxelles“. — 421.
 „Journal des Débats politiques et littéraires“ (Paris). — 29, 401, 434, 435, 529.
 „The League, The Exponent of the Principles of Free Trade, and the Organ of the National Anti Corn-Law League“ (Londra). — 301.
 „Leipziger Allgemeine Zeitung“. — 208.
 „Lloyd's Weekly London Newspaper“. — 384.
 „Manchester Examiner“. — 384.
 „The Manchester Guardian“. — 301, 331—332.
 „Le Moniteur Parisien“. — 584.
 „Le National“ (Paris). — 27, 29, 181, 401, 402, 405, 410—413, 424—426, 434—440, 540.
 „Niles Weekly Register“ (Baltimore). — 345.
 „Nonconformist“ (Londra). — 384.
 „The Northern Star“ (Londra). — 18, 22, 24, 25, 28, 29, 35, 37, 187, 309, 327, 328, 332, 383—385, 388, 389, 391, 401, 407, 413, 417—419, 421, 427, 428, 431, 432, 440, 444, 542, 546, 584, 585.
 „Nottingham Mercury“. — 384.
 „The People's Journal“ (Londra). — 24.
 „La Presse“ (Paris). — 181—183, 330, 331, 434.

- „*La Réforme*” (Paris). — 27, 29, 42, 329, 385, 388, 390, 391, 402, 405, 409, 410—413, 418, 424—426, 433—440, 443, 497, 540, 547, 549, 551, 587.
„*Register*” — vezi „*Niles' Weekly Register*”.
„*Rhein-und Mosel-Zeitung*” (Coblenz). — 38.
„*Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform*” (Darmstadt). — 226.
„*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*” (Colonia). — 38.
„*La Riforma*” (Lucca). — 535—537.
„*Le Siècle*” (Paris). — 208, 403, 411, 412, 434.
„*Star*” — vezi „*The Northern Star*”.
„*The Times*” (Londra). — 29, 303, 419.
„*Trier'sche Zeitung*” — 38, 40, 193, 319.
„*L'Union monarchique*” (Paris). — 423.
„*Der Volks-Tribun*” (New York). — 1—3, 5—10, 12, 13, 15, 16.
„*The Weekly Dispatch*” (Londra). — 384
„*Das Westphälische Dampfboot*” (Paderborn). — 39.

Indice de nume

A

- Abyberg, Johann Theodor* (1795—1869) — om politic elvețian, conducătorul partidului conservator din cantonul Schwyz. — 393.
- Ackersdijk* — economist burghez olandez. — 305.
- Addison, Joseph* (1672—1719) — scriitor și om politic englez, unul dintre premergătorii iluminiștilor burghezi din Anglia. — 226.
- Albert* (numele adevărat Alexandre Martin) (1815—1895) — muncitor francez, a făcut parte din asociațiile revoluționare secrete în perioada monarhiei din iulie, în 1848 membru al guvernului provizoriu. — 540.
- Allard* — democrat francez. — 551.
- Anderson, Adam* (aprox. 1692—1765) — economist burghez scoțian, autorul unei lucrări de istorie a comerțului. — 77.
- Anneke, Friedrich* (1818—1872) — ofițer de artilerie prusian, scos din armată în 1846; membru al comunității de la Colonia a Ligii comuniștilor; a participat la revoluția din 1848—1849 și la războiul civil din S.U.A. — 256, 284.
- Arago, Étienne* (1803—1892) — om politic și scriitor francez, democrat; în 1848 membru al guvernului provizoriu, în cadrul căruia a aderat la republicanii burghezi. — 413.
- Ariosto, Ludovico* (1474—1533) — cel mai de seamă poet italian din epoca Renașterii. — 346.
- Arnott, John* — militant al mișcării cartiste. — 417.
- Asher, Karl Wilhelm* (1798—1864) — jurist și economist burghez german. — 305.
- Aston, Louise* (1814—1871) — scriitoare germană de orientare mic-burgheză. — 284.
- Atkinson, William* — economist englez din perioada 1830—1860; adversar al școlii clasice în economia politică burgheză, protecționist. — 99.

B

Babbage, Charles (1792—1871) — matematician și economist burghez englez. — 151.

Babeuf, Gracchus (adevăratul nume François Noël) (1760—1797) — revoluționar francez, reprezen-

- tant eminent al comunismului egalitar utopic; organizatorul conspirației „celor egali”. — 262, 343, 495.
- Ballin, Felix* (n. aprox. 1802) — militant al mișcării democratice belgiene, membru al Asociației democratice de la Bruxelles. — 587.
- Barbaroux, Charles-Jean* (1767—1794) — militant al revoluției burgheze din Franța de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, girondin. — 357.
- Baring, Alexander* (1774—1848) — șeful unei case de bancă de la Londra. — 252.
- Barrot, Odilon* (1791—1873) — om politic burghez francez; pină în februarie 1848 conducătorul opoziției dinastice liberale, în perioada decembrie 1848 — octombrie 1849 prim-ministru în guvernul sprijinit de blocul contrarevoluționar al fracțiunilor monarhiste. — 27, 184, 403, 407, 410—412, 424, 435, 439, 538.
- Bartels, Adolphe* — publicist mic-burghez belgian, din 1844 pină în 1846 redactor al ziarului „Débat Social”. — 420, 421.
- Bartels, Jules* — avocat belgian. — 292.
- Bastiat, Frédéric* (1801—1850) — economist vulgar francez, apologet înfocat al capitalismului. — 294, 301.
- Bataille* — muncitor belgian, a participat la mișcarea muncitorească și democrată din Belgia, membru al Asociației democratice din Bruxelles. — 587.
- Baudeau, Nicolas* (1730—1792) — abate francez, economist, adept al fiziocraților. — 126.
- Bauer, Bruno* (1809—1882) — filozof idealist german, unul dintre cei mai de seamă tineri hegelieni, radical burghez; după 1866 național-liberal. — 39, 283.
- Bauer, Heinrich* — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, unul dintre conducătorii Ligii celor drepti, membru în Comitetul Central al Ligii comunistilor; de profesiune cizmar; în 1851 a emigrat în Australia. — 589.
- Beaumont de la Bonnière, Gustave* (1802—1866) — publicist burghez și om politic francez, liberal moderat; între 1848 și 1851 republican burghez. — 403, 407.
- Beck, Karl* (1817—1879) — poet mic-burghez german, la jumătatea deceniului al 5-lea reprezentant al „adevărataului socialism”. — 205—219, 272.
- Bentham, Jeremy* (1748—1832) — sociolog burghez englez, teoretician al utilitarismului. — 295.
- Béranger, Pierre-Jean* (1780—1857) — unul dintre cei mai de seamă poeți democrați francezi, autorul unor satire politice. — 587.
- Billault, Auguste-Adolphe-Marie* (1805—1863) — om politic francez, monarhist-orleanist moderat; după 1851 — bonapartist. — 540.
- Blanc, Louis* (1811—1882) — socialist și istoric mic-burghez francez, fruntaș al revoluției din 1848—1849, a dus o politică de conciliere cu burghezia. — 407, 413, 427—430, 497, 540.
- Blanqui, Adolphe* (1798—1854) — economist burghez și istoric al doctrinelor economice franceze, reprezentant al economiei politice vulgare. — 86, 223, 294, 296, 300.
- Blessington, Marguerite, contesă* - (1789—1849) — scriitoare engleză cu orientare liberală. — 24.

- Boisguillebert, Pierre* (1646—1714) — economist francez, predecesorul fiziocraților, întemeietorul economiei politice clasice burgheze în Franța. — 98, 115.
- Bolingbroke, Henry* (1678—1751) — filozof deist și om politic englez, unul dintre lider. partidului tory. — 429.
- Bonald, Louis-Gabriel-Ambroise*, viconte de (1754—1840) — om politic și publicist francez, monarhist, unul dintre ideologii reacțiunii aristocrate și clericale din perioada Restaurației. — 529.
- Born, Stephan* (adevăratul nume Simon Buttermilch) (1824—1898) — muncitor zețar german, membru al Ligii comuniștilor, în timpul revoluției din 1848—1849 din Germania s-a afirmat ca unul dintre primii reprezentanți ai reformismului în mișcarea muncitorească din Germania; după revoluție s-a îndepărtat de mișcarea muncitorească. — 326, 362, 589, 590.
- Börne, Ludwig* (1786—1837) — publicist și critic german, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai opoziției mic-burgheze radicale; spre sfârșitul vieții adept al socialismului creștin. — 6, 231, 245.
- Bourbonii* — dinastie regală în Franța (1589—1792, 1814—1815 și 1815—1830). — 397.
- Bowring, John* (1792—1872) — om politic, lingvist și publicist englez, adept al lui Bentham, liber-schimbist: în deceniul al 6-lea funcționar superior care a desfășurat politica colonialistă a Angliei în Orientul îndepărtat. — 295, 300, 301, 303—305, 409, 447, 450, 453, 455—456.
- Bray, John Francis* (1809—1895) — economist englez, socialist-utopist, adept al lui Owen; de profesiune muncitor tipograf. — 100—104, 106.
- Bright, John* (1811—1889) — fabricant englez, om politic burghez, liber-schimbist, unul dintre fondatorii Ligii împotriva legii cerealelor; de la sfârșitul deceniului al 7-lea unul dintre liderii partidului liberal; a fost de mai multe ori ministru în cabinetele liberale. — 447, 507.
- Brown, William* (1784—1864) — comerciant și bancher englez, liber-schimbist. — 300—301.
- Buchez, Philippe* (1796—1865) — om politic și istoric francez, republican burghez, unul dintre ideologii socialismului creștin. — 224 235.
- Buchink* — membru al Ligii comuniștilor. — 589.
- Bulwer-Lytton, Edward* (1803—1873) — scriitor burghez englez și om politic. — 281.
- Buonarroti, Filippo Michele* (1761—1837) — revoluționar italian, militant de seamă al mișcării revoluționare din Franța de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea; comunist utopist, tovarăș de luptă al lui Babeuf. — 343.

C

Cabet, Étienne (1788—1865) — publicist francez, reprezentant de seamă al comunismului utopic pașnic, autorul cărții „Călătorie în Icaria”. — 6, 42, 422, 426, 498.

Cade, Jack (m. 1450) — conducător al răscoalei antif feudale a țăranilor englezi și a meșteșugarilor din sudul Angliei din 1450. — 314.

Campan — membru al Camerei de comerț din Bordeaux, partizan al comerțului liber. — 295.

- Campe, Joachim Heinrich* (1746—1818) — scriitor burghez german, pedagog și lingvist, autor de cărți pentru copii și tineret. — 358, 359.
- Camphausen, Ludolf* (1803—1890) — bancher german, unul dintre liderii burgheziei liberale renane; în martie—iunie 1848 președinte al Consiliului de Miniștri al Prusiei, a dus o politică de înțelegere cu reacțiunea. — 355.
- Carnot, Lazare-Hippolyte* (1801—1888) — publicist și om politic francez, republican burghez moderat. — 424, 439.
- Carnot, Lazare-Nicolas* (1753—1823) — matematician francez, om politic și specialist în probleme militare, republican burghez; în perioada revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a aderat la iacobini, în 1794 a participat la lovitura de stat contrarevoluționară de la 9 Termidor. — 439.
- Carol I* (1600—1649) — rege al Marii Britanii și Irlandei (1625—1649), a fost executat în timpul revoluției burgheze engleze din secolul al XVII-lea. — 201.
- Carol al II-lea* (1630—1685) — rege al Marii Britanii și Irlandei (1660—1685). — 172.
- Carol al X-lea* (1757—1836) — rege al Franței (1824—1830). — 397.
- Carol Albert* (1798—1849) — rege al Sardiniei (1831—1849). — 504, 524.
- Carrel, Armand* (1800—1836) — publicist burghez francez, liberal; redactorul și unul dintre fondatorii ziarului „National”. — 181.
- Cervantes de Saavedra, Miguele* (1547—1616) — mare scriitor realist spaniol. — 334.
- Cherbuliez, Antoine Elisé* (1797—1869) — economist elvețian, adept al lui Sismondi; a îmbinat teoria lui Sismondi cu elemente din teoria lui Ricardo. — 169.
- Cristian al VIII-lea* (1786—1848) — rege al Danemarcei (1839—1848). — 525.
- Cloots, Anacharsis* (1755—1794) — militant al revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a fost apropiat de iacobinii de stînga; înainte de revoluție, baron prusian. — 421.
- Cobbett, William* (1762—1835) — om politic și publicist englez, reprezentant de seamă al radicalismului mic-burghez, a luptat pentru democratizarea regimului politic din Anglia. — 384.
- Cobden, Richard* (1804—1865) — fabricant englez, om politic burghez, liber-schimbist, unul dintre fondatorii Ligii împotriva legii cerealelor. — 522.
- Coburg* — vezi *Leopold I*.
- Cocle, Celestino Maria* (1783—1857) — teolog și om de stat reacționar italian, duhovnicul lui Ferdinand al II-lea, regele Neapolului. — 524.
- Colbert, Jean-Baptiste* (1619—1683) — om de stat francez, controlor general (1665—1683), a condus de fapt politica internă și externă a Franței; a dus o politică mercantilistă, în interesul întăririi monarhiei absolute. — 158.
- Constancio, Francisco Solano* (1772—1846) — medic portughez, diplomat și scriitor; a tradus în limba franceză lucrările economiștilor englezi. — 75, 82.
- Cooper, Thomas* (1759—1840) — savant și om politic american; iluminist burghez; reprezentant de seamă al economiei politice burgheze din S.U.A. — 116, 345.

- Cooper, Thomas* (1805—1892) — poet și ziarist englez, radical mic-burghez, a participat la mișcarea caritistă la începutul deceniului al 5-lea; ulterior predicator al creștinismului. — 24.
- Cubières, Amédé-Louis* (1786—1853) — general și om de stat francez, orleanist; în 1839 și 1840 ministru de război, în 1847 a fost degradat pentru luare de mită și participare la afaceri veroase. — 180, 181.
- D
- Dahlmann, Friedrich Cristoph* (1785—1860) — istoric și om politic burghez german, liberal. — 190, 501.
- Daire, Eugène* (1798—1847) — economist francez, editor de opere de economie politică. — 29, 115.
- D'Alembert, Jean* (1717—1783) — filozof și matematician francez, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai iluminismului burghez din secolul al XVIII-lea. — 429.
- Dante Alighieri* (1265—1321) — celebru poet italian. — 243.
- Dassy* — democrat belgian, membru al Asociației democratice din Bruxelles. — 546.
- David, Christian Georg Nathan* (1793—1874) — economist și om politic burghez danez, liberal. — 293.
- Decazes, Elie, duce* (1780—1860) — mare afacerist francez; om de stat în perioada Restaurației; monarhist, adept al înțelegerii dintre moșieri și marea burghezie. — 252.
- Decker* — democrat mic-burghez german. — 589.
- Degeorges, Frédéric* (1797—1854) — publicist burghez francez, republican moderat. — 424.
- Delangle, Claude-Alphonse* (1797—1869) — jurist și om politic reacționar francez; din 1847 până la revoluția din februarie 1848 procuror general. — 425.
- Del Carretto, Francesco Saverio* (aprox. 1777—1861) — om politic reacționar italian, ministru al poliției în regatul Neapolului (1831 — ianuarie 1848). — 524.
- De Maistre, Joseph* (1753—1821) — scriitor francez, monarhist, unul dintre ideologii reacțiunii aristocrate și clericale, dușman de moarte al revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. — 529.
- Dézamy, Théodore* (1803—1850) — publicist francez, reprezentant de seamă al curentului revoluționar al comunismului utopic. — 6.
- Dickens, Charles* (1812—1870) — eminent scriitor realist englez. — 24.
- Diderot, Denis* (1713—1784) — eminent filozof francez, reprezentant al materialismului mecanicist, ateu; unul dintre ideologii burgheziei franceze revoluționare, iluminist, conducătorul enciclopediștilor. — 429.
- Dronke, Ernst* (1822—1891) — publicist german, inițial „adevărat socialist”, mai târziu membru al Ligii comunistilor și unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”; după revoluție a emigrat în Anglia și a renunțat la activitatea politică. — 280—282.
- Drouyn de Lhuys, Edouard* (1805—1881) — om politic francez, în deceniul al 5-lea monarhist orleanist moderat; după 1851 bonapartist; ministru de externe (1848—1849, 1851, 1852—1855, 1862—1866). — 403.

- Droz, François-Xavier-Joseph* (1773—1851) — istoric, filozof și economist burghez francez. — 86.
- Duchateau* — fabricant francez, partizan al protecționismului. — 295, 301.
- Duchâtel, Charles* (1803—1867) — om de stat reacționar francez, ministru de interne (1839—1840, 1840—februarie 1848). — 26, 181—184, 186, 187, 208, 538, 548.
- Duesberg, Franz* (1793—1872) — om de stat reacționar prusian, din 1846 până la revoluția din martie 1848 ministru de finanțe. — 196.
- Dumas, Jean-Baptiste* (1800—1884) — chimist francez. — 222.
- Dumas-tatăl, Alexandre* (1803—1870) — cunoscut scriitor francez. — 281.
- Duncombe, Thomas Slingsby* (1796—1861) — om politic englez, radical burghez, în deceniul al 5-lea a luat parte la mișcarea cartistă. — 180, 433.
- Dunoyer, Charles* (1786—1862) — economist vulgar burghez și om politic francez. — 94, 296, 300.
- Dupont de l'Eure, Jacques-Charles* (1767—1855) — om politic francez, liberal, participant la revoluția burgheză franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la revoluția din 1830; în deceniul al 5-lea a fost apropiat de republicanii burghezi moderați; în 1848 președinte al guvernului provizoriu. — 540.
- Duvergier de Hauranne, Prosper* (1798—1881) — om politic liberal și publicist francez. — 435.
- E**
- Eck, Karl Gottlieb* (n. 1823) — meșter-șerier german, poet, „adevărat socialist”. — 285.
- Edmonds, Thomas Rowe* (1803—1889) — economist englez, socialist-utopist, a tras concluzii socialiste din teoria lui Ricardo. — 100.
- Eichhorn, Johann Albrecht Friedrich* (1779—1856) — om de stat prusian, ministru al cultelor, culturii și medicinei în Prusia (1840—1848). — 190, 200.
- Engels, Friedrich* (1820—1895) (vezi date biografice). — 1, 2, 20, 21, 26, 35, 39, 87, 247, 292, 296, 301, 330, 333, 340, 352, 357, 358, 360, 361, 383, 386, 410, 413, 416, 417, 418, 433, 466, 546, 582, 584, 588.
- Engler* — membru al Ligii comuniștilor. — 589.
- Epps, John* (1805—1869) — medic englez și militant pe tărîm social, radical burghez. — 386—388.
- Ewart, William* (1798—1869) — om politic liberal burghez, liber-schimbist. — 295, 300, 301.
- Ewerbeck, August Herman* (1816—1860) — medic și literat german, conducător al comunităților de la Paris ale Ligii celor drepti, mai târziu membru al Ligii comuniștilor; a ieșit din Ligă în 1850. — 287.
- F**
- Faider, Victor* — avocat și om politic belgian, democrat burghez. — 292—293.
- Faraday, Michael* (1791—1867) — cunoscut savant englez, fizician și chimist. — 222.
- Ferdinand I* (1793—1875) — împărat al Austriei (1835—1848). — 513, 535.
- Ferdinand al II-lea* (1810—1859) — rege al Neapolului (1830—1859). — 397, 504, 524.

- Ferguson, Adam* (1723—1816) — istoric burghez scoțian, filozof și sociolog. — 145.
- Feuerbach, Ludwig* (1804—1872) — cel mai mare filozof materialist german din perioada premarxistă. — 39, 220, 228, 230, 311, 312.
- Filip I* (aprox. 1052—1108) — rege al Franței (1060—1108). — 111, 112.
- Fischer, F.* — membru al Ligii comuniștilor. — 588.
- Flocon, Ferdinand* (1800—1866) — om politic și publicist francez, democrat mic-burghez, unul dintre redactorii ziarului „La Réforme”; în 1848 membru al guvernului provizoriu. — 410, 412, 413, 434, 438, 540.
- Florian, Jean-Pierre* (1755—1794) — scriitor și poet francez, unul dintre reprezentanții poeziei decadente a nobilimii, autorul unui poem despre Wilhelm Tell. — 394.
- Follen, August Adolf Ludwig* (1794—1855) — publicist și poet german, a participat la războiul împotriva Franței napoleoniene; după 1815 a aderat la mișcarea studentească de opoziție. — 536.
- Fould, Achille* (1800—1867) — bancher și om politic francez, orleanist, ulterior bonapartist, în anii 1849—1867 a ocupat în repetate rânduri postul de ministru de finanțe. — 26, 400.
- Fourier, Charles* (1772—1837) — mare socialist utopist francez. — 227, 251, 259, 496, 497.
- Franz I* (1768—1835) — împărat al Austriei (1792—1835), pînă în 1806 a purtat titlul de împărat al Sfîntului imperiu roman. — 511, 513, 516.
- Frederic al VII-lea* (1808—1863) — rege al Danemarcei (1848—1863). — 525.
- Frederic-Wilhelm al II-lea* (1744—1797) — rege al Prusiei (1786—1797). — 236.
- Frederic-Wilhelm al III-lea* (1770—1840) — rege al Prusiei (1797—1840). — 29.
- Frederic-Wilhelm al IV-lea* (1795—1861) — rege al Prusiei (1840—1861). — 17, 20, 22, 29, 33, 34, 35, 37, 60, 61, 200, 201, 356, 502—503, 507, 525.
- Freiligrath, Ferdinand* (1810—1876) — poet german, la începutul activității sale romantic, iar apoi poet revoluționar, în 1848—1849 unul dintre redactorii „Noii gazete renane”, membru al Ligii comuniștilor; în deceniul al 6-lea s-a îndepărtat de lupta revoluționară. — 279, 280, 282, 311.
- Fröbel, Julius* (1805—1893) — publicist german; editor de literatură progresistă; radical mic-burghez; participant la revoluția din 1848—1849 din Germania, deputat în Adunarea națională de la Frankfurt, a făcut parte din aripa stîngă; ulterior liberal. — 317.
- Fulchiron, Jean-Claude* (1774—1859) — mare capitalist și om politic conservator francez, apărător fervent al intereselor aristocrației financiare. — 252, 400.

G

- Garnier-Pagès, Étienne-Joseph-Louis* (1801—1841) — om politic francez, democrat burghez, a fost în fruntea opoziției burgheze după revoluția din 1830. — 436.
- Garnier-Pagès, Louis-Antoine* (1803—1878) — om politic francez, republican burghez moderat, în 1848

- membru al guvernului provizoriu. — 424, 434, 436, 437, 439.
- George Sand* (1804—1876) — cunoscută scriitoare franceză, autoare a unei serii de romane cu teme sociale, reprezentantă a curentului democrat în romantism. — 179.
- Gérard, Étienne Maurice* (1773—1852) — mareșal și om de stat francez, orleanist. — 539.
- Gervinus, Georg Gottfried* (1805—1871) — istoric burghez german, liberal. — 190.
- Gessner, Salomon* (1730—1788) — poet și pictor elvețian, reprezentant al poeziei idealiste, ruptă de viață. — 278, 339.
- Gigot, Philippe* (1820—1860) — participant la mișcarea muncitorească și democrată din Belgia, membru al Ligii comunistilor, în deceniul al 5-lea a avut legături strânse cu Marx și Engels. — 1, 2, 20, 21, 25, 545, 548, 573, 588.
- Girardin, Alexandre de* (1776—1855) — general francez, tatăl lui Girardin Emile. — 183.
- Girardin, Emile de* (1806—1881) — publicist și om politic burghez francez; în politică s-a caracterizat printr-o totală lipsă de principii; înaintea revoluției din 1848—1849 a făcut parte din opoziția față de guvernul Guizot. — 180—184, 400, 435.
- Goethe, Johann Wolfgang* (1749—1832) — mare scriitor și gânditor german. — 220—224, 226—246, 258, 337.
- Graham, James Robert George* (1792—1861) — om de stat englez; partizan al lui Peel (reprezentant moderat al partidului tory), în 1841—1846 ministru de interne în cabinetul Peel. — 180, 184.
- Greg, William Rathbone* — fabricant și publicist englez, liber-schimbist. — 449—451, 459.
- Grosvenor Richard*, marchiz de Westminster (1795—1869) — mare latifundiar englez, cunoscut prin bogăția sa. — 252.
- Grün, Karl* (1817—1887) — publicist mic-burghez german; la mijlocul deceniului al 5-lea unul dintre principalii reprezentanți ai „adevărătului socialism”. — 38, 40, 220—230, 232—246, 247, 259, 319, 320, 361, 494.
- Guasco de* — participant la mișcarea democrată și muncitorească din Belgia; de profesiune tâmplar. — 546.
- Guizot, François-Pierre-Guillaume* (1787—1874) — istoric și om de stat burghez francez; din 1840 până în 1848 a condus de fapt politica internă și externă; a exprimat interesele marii burghezii financiare. — 26, 180—182, 184, 186, 187, 253, 254, 434—436, 465, 502, 521, 529, 538—540.
- Gulich, Gustav* (1791—1847) — economist și istoric burghez german, partizan al taxelor protecționiste. — 297, 298.
- Gutzkow, Karl* (1811—1878) — scriitor german, unul dintre reprezentanții grupului de literați „Tinăra Germanie”; în 1838—1842 redactor al revistei „Telegraph für Deutschland”. — 258.

H

- Hansemann, David* (1790—1864) — mare capitalist, unul dintre liderii burgheziei liberale renane; în martie-septembrie 1848 ministru al finanțelor în Prusia; a dus o politică trădătoare de conciliere cu reacțiunea. — 355.

- Harcourt, François-Eugène-Gabriel*, duce de (1786—1865) — om politic și diplomat francez, liberal, partizan al comerțului liber. — 305.
- Harney, George Julian* (1817—1897) — militant de vază al mișcării muncitorești engleze, unul dintre conducătorii aripii stîngi a carțiștilor; redactor al ziarului „The Northern Star”; prieten al lui Marx și Engels. — 328, 388, 418, 432, 585.
- Harring, Harro* (1798—1870) — scriitor german, radical mic-burghez. — 11, 13, 16.
- Hartmann, Moritz* (1821—1872) — scriitor austriac; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 271.
- Harvey, William* (1578—1657) — eminent medic englez, unul dintre întemeietorii fiziologiei științifice, a descoperit sistemul circulator. — 160.
- Hatzfeldt Sophie*, contesă (1805—1881) — prietenă și adeptă a lui Lassalle. — 284.
- Haxthausen, August* (1792—1866) — funcționar și scriitor prusian, autorul unei lucrări consacrate descrierii rămășițelor orînduirii comunei primitive în relațiile agricole din Rusia; prin concepțiile sale politice — reacționar-feudal. — 466.
- Hébert, Michel-Pierre-Alexis* (1799—1887) — jurist și om politic conservator francez, orleanist, ministru de justiție (1847—februarie 1848). — 184, 538.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (1770—1831) — cel mai de seamă filozof german — idealist obiectiv, a elaborat multilateral dialectica idealistă. — 125, 126, 128—132, 133, 225, 227, 229, 237, 242, 311, 338.
- Heilberg, Louis* (n. 1818) — ziarist german, emigrant politic la Bruxelles; din 1846 membru al Comitetului comunist de corespondență de la Bruxelles. — 1, 2.
- Heine Heinrich* (1797—1856) — mare poet revoluționar german. — 214, 284, 325, 510.
- Heinrich al LXXII-lea, Reuss-Lobenstein-Ebersdorf* (1797—1853) — principe domnitor al statului pitic german Reuss, pe linie colaterală (1822—1848). — 362.
- Heinzen, Karl* (1809—1880) — publicist german de orientare radicală, republican mic-burghez. — 310, 326, 333—343, 346—350, 351—362.
- Helmich, Julius* — editor și librar din Westfalia, „adevărat socialist”. — 248.
- Henry, Joseph* (născut în jurul anului 1795) — patron francez; în iulie 1846 a comis atentatul asupra lui Louis-Philippe; a fost condamnat la muncă silnică pe viață. — 26.
- Hermann* — membru al Ligii comunistilor. — 589.
- Hess, Moses* (1812—1875) — publicist mic-burghez german; pe la mijlocul deceniului al 4-lea — unul dintre principalii reprezentanți ai „adevăratului socialism”. — 228.
- Hilditch, Richard* — economist burghez englez de la mijlocul secolului al XIX-lea. — 169.
- Hobbes, Thomas* (1588—1679) — eminent filozof englez, reprezentant al materialismului mecanicist; concepțiile sociologice ale lui Hobbes se deosebeau prin tendințele lor net antidemocratice. — 200.
- Hobhouse, John Cam* (1786—1869) — om politic englez, liberal. — 23.

Hodgskin, Thomas (1787—1869) — economist și publicist englez; a apărat interesele proletariatului și a criticat capitalismul de pe pozițiile socialismului utopic, folosind teoria lui Ricardo pentru a trage concluzii socialiste. — 100.

Hody — șeful siguranței statului din Bruxelles. — 550, 551.

Höger, Wilhelm — membru al Ligii comuniștilor. — 589.

Holbach, Paul-Henri (1723—1789) — eminent filozof francez, reprezentant al materialismului mecanicist, ateu, unul dintre ideologii burgheziei revoluționare franceze. — 222, 225, 227.

Homer — poet epic legendar din antichitatea greacă căruia îi sînt atribuite epopeele „Iliada” și „Odiseea”. — 336.

Hope, George (1811—1876) — fermier englez, a militat pentru apărarea libertății comerțului. — 449, 459.

Horne — membru al Ligii comuniștilor. — 589.

Huskisson, William (1770—1830) — om de stat englez, tory, ca ministru al comerțului (1823—1827) preconiza concesii economice în favoarea burgheziei industriale. — 175.

I

Iffland, August Wilhelm (1759—1814) — actor și om de teatru german, autor al unor piese care idealizează regimul reacționar din Germania și care sînt pătrunse de morala mic-burgheză. — 218.

Iosif al II-lea (1741—1790) — împărat al Austriei (1765—1790). — 271.

Itzstein, Johann Adam (1775—1855) — om politic german, unul dintre conducătorii opoziției liberale în Dieta de la Baden. — 237.

J

Jackson, Charles Thomas (1805—1880) — medic și chimist american; a introdus folosirea eterului ca anesteziec. — 232.

Jacoby, Johann (1805—1877) — publicist și om politic german, democrat burghez; în 1848 unul dintre liderii aripii stîngi în Adunarea națională prusiană; în deceniul al 8-lea a aderat la social-democrați. — 316.

Jean Paul (pseudonimul literar al lui Johann Paul Friedrich Richter) (1763—1825) — scriitor satiric mic-burghez german. — 336.

Jefferson, Thomas (1743—1826) — om politic și scriitor american, reprezentant de seamă al iluminismului burghez, ideolog al cercurilor democratice ale burgheziei americane în războiul pentru independență al coloniilor din America de Nord; președinte al S.U.A. (1801—1809). — 346.

Jerrold, Douglas William (1803—1857) — scriitor umorist și dramaturg burghez englez. — 24.

Jones, Ernest Charles (1819—1869) — cunoscut fruntaș al mișcării muncitorești engleze, poet și publicist proletar, unul dintre conducătorii aripii stîngi a cartiștilor, prieten al lui Marx și Engels. — 387, 417, 432.

Jottrand, Lucien-Léopold (1804—1877) — jurist și publicist belgian, în deceniul al 5-lea democrat mic-burghez, președinte al Asociației democratice de la Bruxelles. — 545—546, 548, 584, 587.

K

Kant, Immanuel (1724—1804) — eminent filozof german, părintele idealismului german de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. — 146, 230.

Karl August (1757—1828) — mare duce de Saxa-Weimar. — 242.

Keen, Charles — participant la mișcarea cartistă, unul dintre conducătorii asociației „Fraternal Democrats”. — 418, 432.

Kleist, Heinrich (1777—1811) — poet și dramaturg german, reprezentant al romantismului reacționar. — 213.

Klopstock, Friedrich Gottlieb (1724—1803) — poet german, unul dintre primii reprezentanți ai iluminismului burghez în Germania. — 228.

Köhler, Ludwig (1819—1862) — scriitor german, la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 285.

Köttgen, Gustav Adolf (1805—1882) — pictor și poet german, în deceniul al 5-lea a participat la mișcarea muncitorească; prin concepțiile sale a fost apropiat de „adevăratul socialism”. — 19, 20.

Kotzebue August (1761—1819) — scriitor și publicist german reacționar. — 218.

Kriege, Hermann (1820—1850) — ziarist german, reprezentant al „adevăratului socialism”, în a doua jumătate a deceniului al 5-lea a condus grupul „adevăraților socialiști” germani din New York. — 1, 4—16, 248, 250.

L

Labiaux — democrat belgian, membru al Asociației democratice din Bruxelles. — 587.

Laffitte, Jacques (1767—1844) — mare bancher și om politic francez, orleanist, reprezentant al burgheziei financiare. — 26, 208.

Lafontaine, August (1758—1831) — romancier mic-burghez german, reprezentant al sentimentalismului. — 278.

Lally-Tollendal, Trofim-Gérard (1751—1830) — om politic francez; în perioada revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a făcut parte din grupul regaliștilor moderați, reprezentanți ai marii burghezii și ai nobilimii imburghezite. — 355.

Lamartine, Alphonse (1790—1869) — poet, istoric și om de stat francez; în deceniul al 5-lea liberal, unul dintre liderii republicanilor burghezi moderați; în 1848 ministru de externe și șeful de fapt al guvernului provizoriu. — 389—391, 422, 423, 540.

Lamennais, Felicité (1782—1854) — abate francez, publicist, unul dintre ideologii socialismului creștin. — 6, 15.

La Sagra, Ramon de (1798—1871) — economist burghez spaniol, istoric și naturalist, liberal. — 300.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — publicist și avocat mic-burghez german care a aderat la mișcarea muncitorească; unul dintre întemeietorii Asociației generale a muncitorilor germani (1863); a sprijinit politica de unificare „de sus” a Germaniei sub hegemonia Prusiei contrarevoluționare; a pus bazele curentului oportunist în social-democrația germană. — 86.

Lauderdale, James, conte (1759—1839) — om politic și economist englez; a criticat teoria lui A. Smith de pe pozițiile economiei politice vulgare. — 74, 75, 84, 119, 120.

- Ledru-Rollin, Alexandre-Auguste* (1807—1874) — publicist și om politic francez, unul dintre conducătorii democrațiilor mic-burghezi, redactor al ziarului „La Réforme”, în 1848 membru al guvernului provizoriu. — 410, 412, 413, 434, 437—440, 497, 540.
- Le Hardy de Beaulieu, Jean-Charles-Marie-Joseph* (1816—1871) — economist burghez belgian, partizan al liber-schimbismului. — 292, 521.
- Lelewel, Ioachim* (1786—1861) — cunoscut istoric și militant revoluționar polonez, participant la răscoala din Polonia din 1830—1831; unul dintre conducătorii aripii democratice a emigranților polonezi. — 532, 587.
- Lemontey, Pierre-Edouard* (1762—1826) — istoric, economist și om politic francez, în perioada revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a aderat la aripa de dreapta, contra-revoluționară, a Adunării legislative (1791—1792). — 144, 154.
- Leopold I* (1790—1865) — rege al Belgiei (1831—1865). — 548, 550—553.
- Leopold al II-lea* (1797—1870) — mare duce de Toscana (1824—1859). — 504.
- Lessing, Gotthold Ephraim* (1729—1781) — celebru scriitor, critic și filozof german, unul dintre cei mai de seamă iluminiști ai secolului al XVIII-lea. — 228.
- Leverrier, Urbain-Jean-Joseph* (1811—1877) — eminent astronom francez. — 232.
- Liebig, Justus* (1803—1873) — eminent savant german, unul dintre întemeietorii agrochimiei. — 222.
- List, Friedrich* (1789—1846) — economist vulgar burghez german, propagator al protecționismului extrem. — 297, 298, 306, 345.
- Lloyd Samuel John* (1796—1883) — bancher englez, economist ricardian. — 252.
- Lucrețiu (Titus Lucretius Carus)* (aprox. 99—aprox. 55 î.e.n.) — filozof și poet de seamă roman, materialist, ateu. — 130.
- Ludovic al XI-lea* (1423—1483) — rege al Franței (1461—1483). — 428, 430.
- Ludovic al XIV-lea* (1638—1715) — rege al Franței (1643—1715). — 114, 242—243.
- Ludovic al XV-lea* (1710—1774) — rege al Franței (1715—1774). — 125, 186.
- Ludovic al XVI-lea* (1754—1793) — rege al Franței (1774—1792), executat în timpul revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. — 199—201, 355, 397.
- Ludovic-Filip* (1773—1850) — duce de Orléans, rege al Franței (1830—1848). — 27, 28, 187, 209, 401, 403, 430, 434, 511, 540.
- Ludwig I* (1786—1868) — rege al Bavariei (1825—1848). — 206, 213, 228, 287.
- Lüning, Otto* (1818—1868) — medic și publicist german; la mijlocul deceniului al 5-lea reprezentant al „adevărataului socialism”; după 1866 național-liberal. — 247—250, 252—257, 265.

M

- Mably, Gabriel* (1709—1785) — sociolog francez de seamă, reprezentant al comunismului utopic egalitar. — 356.
- Mac Adam* — membru al Asociației pentru îmbunătățirea culturilor de

- in din Irlanda, liber-schimbist. — 304.
- MacCulloch, John Ramsay** (1789—1864) — economist burghez englez, reprezentant al economiei politice vlgare. — 223.
- Mac Grath, Philippe** — militant in mișcarea cartistă, în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea membru al Comitetului executiv al Asociației naționale cartiste. — 387.
- Malouet, Pierre-Victor** (1740—1814) — om politic francez ; în perioada revoluției burgheze franceze de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea a făcut parte din grupul regalistilor moderați, reprezentanți ai marii burghezii și ai nobilimii îmburghezite. — 355.
- Malthus, Thomas Robert** (1766—1834) — preot englez, economist reacționar, ideolog al aristocrației funciare îmburghezite, apologet al capitalismului, propovăduitor al teoriei mizantropice a populației. — 309.
- Marie, Alexandre** (1795—1870) — avocat și om politic francez ; liberal, republican burghez moderat ; în 1848 membru al guvernului provizoriu. — 403, 412.
- Marrast, Armand** (1801—1852) — publicist și om politic francez ; unul dintre liderii republicanilor burghezi moderați ; redactor al ziarului „National” ; în 1848 membru al guvernului provizoriu și primar al Parisului. — 540.
- Maurer, Georg Ludwig** (1790—1872) — istoric burghez german, cercetător al orînduirii sociale în Germania veche și medievală. — 466.
- Marx, Jenny**, născută *von Westphalen* (1814—1881) — soția lui Karl Marx, prietena și colaboratoarea sa credincioasă. — 545, 548.
- Marx, Karl** (1818—1883) (vezi date biografice). — 1, 2, 20, 21, 25, 38—40, 65, 84, 226, 305, 306, 317, 319, 354, 417, 421, 543—545, 547—549, 573, 584, 587—590.
- Maynz, Karl Gustav** (1812—1882) — jurist german, profesor la Universitatea din Bruxelles, membru al Asociației democratice din Bruxelles. — 587.
- Meissner, Alfred** (1822—1885) — scriitor german de orientare democratică ; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 271—280.
- Mellinet, François** (1768—1852) — general belgian, de origine francez ; participant activ la revoluția burgheză belgiană din 1830 și la mișcarea democrată din Belgia ; reprezentant de onoare al Asociației democratice din Bruxelles. — 587.
- Menzel, Wolfgang** (1798—1873) — scriitor și critic literar reacționar german, naționalist. — 231, 245.
- Meredith, William Maurice** (1799—1873) — jurist și om de stat american burghez. — 345.
- Metternich, Clemens, principe** (1773—1859) — om de stat și diplomat austriac, ministru de externe (1809—1821) și cancelar (1821—1848) ; reacționar înveterat, unul dintre organizatorii Sfintei Alianțe. — 465, 501, 511, 516, 517, 524, 525, 530, 551.
- Meyer, Julius** (m. 1867) — întreprinzător și publicist din Westfalia ; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 248.
- Michelot** — democrat francez, membru al asociației „Frăția Democrată”. — 417.
- Mill, James** (1773—1836) — economist și filozof burghez englez,

- vulgarizator al teoriei lui Ricardo ; în filozofie adeptul lui Bentham. — 169.
- Mill, John Stewart* (1806—1873) — economist și filozof-pozitivist burghez englez, epigon al școlii clasice a economiei politice. — 115.
- Milton, John* (1608—1674) — remarcabil poet și publicist englez, militant de vază al revoluției burgheze engleze din secolul al XVII-lea, unul dintre ideologii burgheziei republicane. — 429.
- Mirabeau, Honoré-Gabriel* (1749—1791) — militant de seamă al revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, exponent al intereselor marii burghezii și ale nobilimii îmburghezite. — 355.
- Molé, Louis-Mathieu, conte de* (1761—1855) — om de stat francez ; Orleanist, prim-ministru (1836—1837, 1837—1839), în 1848—1851 unul dintre liderii „partidului ordinii”, partid conservator monarhist. — 186, 540.
- Moll, Joseph* (1812—1849) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale ; de profesie ceasornicar ; unul dintre conducătorii Ligii celor drepti ; membru al Organului Central al Ligii comunistilor ; participant la revoluția din 1848—1849, a fost ucis în timpul răscoalei din Baden și Palatinat. — 589.
- Montcil, Arnaut Acxis* (1769—1850) — istoric burghez francez. — 256.
- Morgan, Lewis Henry* (1818—1881) — eminent savant american, etnograf, arheolog și istoric al comunei primitive ; materialist spontan. — 466.
- Morse, Arthur* — liber-schimbist englez. — 449, 459.
- Morus, Thomas* (1478—1535) — om politic englez, lord-cancelar, scriitor umanist, unul dintre primii reprezentanți ai comunismului utopic ; autorul lucrării „Utopia”. — 225.
- Mounier, Jean-Joseph* (1758—1806) — om politic francez ; în perioada revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a aparținut grupului regalistilor moderați, reprezentanți ai marii burghezii și ai nobilimii îmburghezite. — 355.
- Müller, Johann* (1752—1809) — istoric german, autorul unor lucrări de istorie universală și de istorie a Elveției, exponent al concepțiilor cercurilor conservatoare ale bürgerilor. — 393.
- Murner, Tomas* (1475—1537) — scriitor satiric și teolog german, s-a ridicat împotriva Reformei ; adepții luteranismului l-au poreclit „Gansprediger”. — 334.

N

- Napoleon I Bonaparte* (1769—1821) — împărat al francezilor (1804—1814 și 1815). — 47, 131, 225, 504, 516, 518, 528, 530.
- Nelson, Horatio* (1758—1805) — amiral englez, unul dintre cei mai mari comandanți de flotă. — 397.
- Neuhaus, Gustav Reinhard* (1823—1892) — poet german ; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 286.
- Nikolai I* (1796—1855) — împărat al Rusiei (1825—1855). — 525.

- Niles, Hezekiah* (1777—1839) — ziarist american burghez, editor al revistei „Niles' Weekly Register”. — 345.

- Noakes, John* — publicist radical englez. — 327.

O

Oborski, Ludwig (1787—1873) — emigrant politic polonez la Londra; membru al asociației „Fraternal Democrats”. — 418.

Ochsenbein, Johann Ulrich (1811—1890) — om de stat burghez elvețian; unul dintre conducătorii radicalilor și liberalilor elvețieni în perioada războiului civil din 1847; șeful guvernului federal (1847—1848) — 516.

O'Connell, Daniel (1775—1847) — avocat și om politic burghez irlandez, conducătorul aripii de dreapta liberale a mișcării de eliberare națională. — 441—443, 445, 530.

O'Connell, John (1810—1858) — om politic irlandez, liberal, fiul lui Daniel O'Connell. — 441, 442, 445.

O'Connell, Maurice (m. 1853) — om politic irlandez, liberal, fiul lui Daniel O'Connell. — 441.

O'Connell, Morgan (1804—1885) — om politic irlandez, adversar al luptei pentru abrogarea Uniunii anglo-irlandeze din 1801, fiul lui Daniel O'Connell. — 441.

O'Connor, Feargus (1794—1855) — unul dintre conducătorii aripii stîngi a mișcării cartiste; fondator și redactor al ziarului „The Northern Star”; după 1848 reformist. — 23—25, 327, 383—388, 431, 432, 442, 446, 584.

Opitz, Theodor — publicist german, tînăr hegelian. — 258, 285.

Orléans, duce de — vezi *Ludovic Filip*.

Otto, Louise (1819—1895) — scriitoare germană; la mijlocul deceniului al 5-lea adeptă a „adevărului socialism”, mai tirziu militantă a mișcării feministe burgheze. — 270, 271, 286.

Owen, Robert (1771—1858) — mare socialist utopist englez. — 496, 498.

P

Palmerston, Henry John (1784—1865) — om de stat englez; la începutul activității sale tory; din 1830 unul dintre liderii whigilor, sprijinit pe elementele cele mai reacționare ale acestui partid; ministru de externe (1830—1834, 1835—1841 și 1846—1851), ministru de interne (1852—1855) și prim-ministru (1855—1858 și 1859—1865). — 328, 525.

Parny, Evariste-Désiré, viconte de (1753—1814) — poet francez. — 245.

Peel, Sir Robert (1788—1850) — om de stat burghez englez, tory moderat, prim-ministru (1841—1846); cu sprijinul liberalilor a realizat abrogarea legii cerealelor (1846). — 502, 521.

Pellering, Jean (1817—1877) — unul dintre participanții activi la mișcarea muncitorească din Belgia; membru al Asociației democratice din Bruxelles; de profesiune cizmar. — 587.

Petty, William (1623—1687) — economist și statistician englez de seamă; întemeietorul economiei politice clasice burgheze în Anglia. — 172.

Picard, Albert — avocat și om politic belgian; membru al Asociației democratice din Bruxelles. — 584.

Pius al IX-lea (1792—1878) — papă la Roma (1846—1878). — 502, 503, 505, 524.

Playfair (1818—1898) — chimist englez. — 222.

Proudhon, Pierre-Joseph (1809—1865) — publicist francez, economist și sociolog vulgar, ideolog

al miciei burgheziei; unul dintre întemeietorii anarhismului. — 6, 38—40, 65, 69—82, 84—98, 100, 104, 107—138, 142—148, 150—153, 155—165, 167—175, 231, 240, 324, 495.

Püttmann, Hermann (1811—1894) — poet și ziarist german, radical; la mijlocul deceniului al 5-lea a fost unul dintre reprezentanții „adevăraturii socialism”. — 261—265, 267—268, 283—285, 288—291.

Q

Quesnay, François (1694—1774) — economist francez de seamă, întemeietorul școlii fiziocraților; de profesiune medic. — 125, 126, 457.

R

Reinhardt, Karl (1829—1898) — poet german, a emigrat la Paris; a fost secretarul lui Heine. — 288.

Rempel, Rudolph (1815—1868) — om de afaceri; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 248.

Ricardo, David (1772—1823) — economist englez, unul dintre cei mai mari reprezentanți ai economiei politice clasice burgheze. — 73, 75, 81—86, 89, 97, 100, 113—115, 119, 125, 140, 164—168, 308, 309, 350, 359, 452, 457.

Richelieu, Armand Jean (1585—1642) — mare om de stat francez din perioada absolutismului; cardinal. — 428.

Rittinghausen, Moritz (1814—1890) — publicist german, democrat mic-burghez; în 1848—1849 a colaborat la „Noua gazetă renană”; membru al Internaționalei I; ulterior (până în 1884) a făcut parte din Partidul social-democrat german. — 294, 301, 306.

Rochow, Friedrich Eberhardt (1734—1805) — pedagog german, autor al unor cărți vulgare moral-educative pentru tineret. — 278.

Roebuck, John Arthur (1801—1879) — om politic și publicist englez, radical burghez. — 180.

Rogier, Charles-Latour (1800—1885) — om de stat burghez belgian, liberal moderat; în 1847—1852 ministru de interne. — 347, 550, 551.

Ronge, Johannes (1813—1887) — preot german, unul dintre inițiatorii mișcării „catholicilor germani”, care voia să adapteze catholicismul cerințelor burgheziei germane. — 218.

Rossi, Pellegrino (1787—1848) — economist, jurist și om politic burghez italian, reprezentant al economiei politice vulgare; a trăit timp îndelungat în Franța. — 86, 160.

Rotschild, Charles (1788—1855) — unul dintre reprezentanții Băncii Rotschild. — 517.

Rotschild, James (1792—1868) — conducătorul Băncii Rotschild din Paris. — 26, 27—28, 187, 252, 400.

Rotschild, Solomon (1774—1855) — conducătorul Băncii Rotschild din Viena. — 515, 525.

Rotschilzi — familie de bancheri care avea bănci în multe țări din Europa. — 205—212.

Rousseau, Jean-Jacques (1712—1778) — celebru iluminist francez, democrat, ideolog al miciei-burgheziei. — 356, 429.

Rowcliffe, William — radical englez; în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea a aderat la carțiști. — 328.

- Ruge, Arnold* (1802—1880) — publicist german, tânăr hegelian; radical burghez; în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt; a făcut parte din aripa stângă; după 1866 național-liberal. — 190, 311, 312, 321, 358, 360.
- Rumigny, Marie-Hippolyte, marchiz de* (1784—1871) — diplomat francez. — 542.
- S
- Sadler, Michael Thomas* (1780—1835) — economist și om politic englez, filantrop burghez, a aderat la partidul tory. — 116.
- Saint-Simon, Henri* (1760—1825) — mare socialist utopist francez. — 496.
- Sass, Friedrich* (1819—1851) — publicist german, „adevărat socialist”. — 283.
- Sauzet, Jean-Pierre* (1800—1876) — avocat și om politic conservator francez, orleanist, președintele Camerei deputaților (1839 — februarie 1848). — 208.
- Sax* — membru al Ligii comunistilor. — 590.
- Say, Jean-Baptiste* (1767—1832) — economist burghez francez, reprezentant al economiei politice vulgare. — 75, 81, 90—91, 114, 144, 300, 308.
- Say, Horace* (1794—1860) — economist vulgar francez. — 300.
- Schapper, Karl* (aprox. 1812—1870) — militant de vază al mișcării muncitorești germane și internaționale; unul dintre conducătorii Ligii celor drepte; membru al Organului Central al Ligii comunistilor; participant la revoluția din 1848—1849; în 1850 unul dintre conducătorii grupului sectarist al celor „de stînga” în timpul sci-
- ziunii Ligii comunistilor; în 1856 s-a apropiat din nou de Marx; membru al Consiliului general al Internaționalei I. — 417, 418, 432, 582, 588—590.
- Scherr, Johannes* (1817—1886) — istoric și scriitor liberal german. — 285.
- Schiller, Friedrich* (1759—1805) — mare scriitor german. — 214, 228, 230, 393, 396.
- Schilling* — membru al Ligii comunistilor. — 589.
- Schirges, Georg* (1811—1879) — scriitor și publicist german; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 250, 251.
- Schlegel, August Wilhelm* (1767—1845) — poet german, traducător, istoric literar, unul dintre reprezentanții romantismului reacționar. — 335.
- Schlüssel, G.* — redactor-editor al revistei „Veilchen”. — 268.
- Schnake, Friedrich* — publicist german; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 249, 257—261, 265, 268.
- Schweitzer Joseph* — poet german, „adevărat socialist”. — 286.
- Schwerdtlein, Rudolf* — poet german, „adevărat socialist”. — 288.
- Seiler, Sebastian* — publicist german, în 1846 membru al Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles; membru al Ligii comunistilor, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania. — 1, 2.
- Semmig, Friedrich Hermann* (1820—1897) — scriitor german, la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 264—271, 285.
- Senior, Nassau William* (1790—1864) — economist vulgar englez, dușman inveterat al mișcării muncitorești. — 115, 350.

- Shaftesbury, Anthony*, conte (1671—1713) — filozof-moralist englez; reprezentant de seamă al deismului; om politic whig. — 429.
- Shakespeare, William* (1564—1616) — mare scriitor englez. — 221, 334, 335, 347.
- Sheridan, Richard Brinsley* (1751—1816) — dramaturg și om politic englez; reprezentant al aripii de stînga a partidului whigilor. — 180.
- Sieyès, Emmanuel-Joseph* (1748—1836) — abate francez, participant la revoluția burgheză franceză de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea; reprezentant al marii burghezii. — 14.
- Sismondi, Jean-Charles-Léonard Simonde de* (1773—1842) — economist elvețian, critic mic-burghez al capitalismului. — 74, 97, 99, 145, 491.
- Smith, Adam* (1723—1790) — economist englez, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai economiei politice clasice burgheze. — 73, 80—83, 90, 109, 140, 144—145, 151, 153, 162, 308, 351, 359.
- Spilthoorn, Charles-Louis* (1804—1872) — avocat belgian, militant de seamă al mișcării democratice, participant la revoluția burgheză belgiană din 1830; membru al Asociației democratice din Bruxelles; președintele Asociației democratice din Gand. — 587.
- Steffens, Heinrich* (1773—1845) — naturalist german, filozof, adept al lui Schelling, scriitor, de origine norvegian, autorul unor romane despre viața din Norvegia. — 396.
- Steingens, Suitbert Heinrich Hermann* (n. aprox. 1817) — participant la mișcarea muncitorilor germani din Bruxelles; membru al Ligii comunistilor; de profesiune zugrav. — 588.
- Steinmann, Friedrich Arnold* (1801—1875) — publicist și literat german. — 258.
- Sterbitzki* — membru al Ligii comunistilor. — 589.
- Steuart, James* (1712—1780) — economist burghez englez, unul dintre ultimii reprezentanți ai mercantilismului. — 162.
- Stirner, Max* (pseudonimul literar al lui *Caspar Smidt*) — (1806—1856) — filozof german, tînăr hegelian, unul dintre ideologii individualismului burghez și ai anarhismului. — 39, 275, 283, 311, 324.
- Storch, Andrei Karlovici (Heinrich)* (1766—1835) — economist burghez rus, statistician și istoric; membru al Academiei de Științe din Petersburg; epigon al școlii clasice a economiei politice. — 78.
- Sue, Eugène* (1804—1857) — scriitor francez, autor al unor romane mic-burgheze sentimentale pe teme sociale. — 281.
- Sydney, Algernon* (1622—1683) — om politic și scriitor englez, participant la revoluția burgheză din Anglia; în perioada Restaurației unul dintre conducătorii opoziției whigilor; partizan al monarhiei constituționale. — 429.

T

- Talleyrand-Périgord, Charles-Maurice, prinț* (1754—1838) — cunoscut diplomat francez, ministru de externe (1797—1799, 1799—1807, 1814—1815); reprezentantul Franței la Congresul de la Viena (1814—1815); s-a deosebit printr-o politică complet lipsită de principii și prin cupiditate. — 511.

Tedesco, Victor (1821—1897) — avocat belgian, democrat revoluționar și socialist, participând la mișcarea muncitorească; în 1847—1848 a fost apropiat de Marx și Engels. — 418, 545.

Terentius (Publius Terentius Afer) (aprox. 185—159 î.e.n.) — ilustru dramaturg roman. — 333.

Tex, Cornelis Anne, den (1795—1854) — jurist burghez olandez; s-a ocupat și cu probleme de economie politică. — 305.

Thiers, Adolph (1797—1877) — istoric și om de stat burghez francez; prim-ministru (1836—1840), președinte al republicii (1871—1873); călăul Comunei din Paris. — 27, 186, 254, 411, 412, 435, 436, 439.

Thompson, Thomas Perronet (1783—1869) — om politic burghez englez, economist vulgar, liber-schimbist. — 296, 300, 301, 409.

Thompson, William (aprox. 1785—1833) — economist irlandez, a tras concluzii socialiste din teoria lui Ricardo; adept al lui Owen. — 100.

Thorwaldsen, Bertel (1768—1844) — celebru sculptor danez. — 397.

Tooke, Thomas (1774—1858) — economist burghez englez, alăturat școlii clasice; critic al teoriei banilor a lui Ricardo. — 115.

Tschudi, Egidius (1505—1572) — cronicar și om politic reacționar elvețian; adversar al Reformei; exponent al intereselor cercurilor patriarhale patriciene din cantonele vechii Elveții. — 115.

Tyler, Wat (mort în 1381) — conducător al mării răscoale țărănești din Anglia din 1381. — 314.

U

Ure, Andrew (1778—1857) — chimist englez, economist vulgar, liber-schimbist. — 153, 154, 456.

V

Van de Castele — fabricant din Lille, adept al comerțului liber. — 305.

Venedey, Jacob (1805—1871) — publicist radical și om politic german; în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt; a făcut parte din aripa stângă; după revoluția din 1848—1849 liberal. — 311.

Victoria (1819—1901) — regina Angliei (1837—1901). — 249.

Villeneuve-Bargemont, Jean-Paul-Alban, viconte de (1784—1850) — om politic și economist reacționar francez, unul dintre ideologii socialismului feudal. — 138.

Vogel — membru al Ligii comunistilor. — 589.

Vogler — membru al Ligii comunistilor. — 589.

Voltaire, François-Marie (1694—1778) — filozof deist francez, scriitor satiric, istoric, reprezentant de seamă al iluminismului burghez din secolul al XVIII-lea; a luptat împotriva absolutismului și a catolicismului. — 110, 163, 429.

W

Walpole, Robert (1676—1745) — om de stat englez; lider al whigilor; prim-ministru (1721—1742); a pus bazele sistemului guvernelor independente de rege, care se sprijineau pe majoritatea parlamentară; folosea pe scară largă corupția. — 305.

- Wakley, Thomas* (1795—1862) — medic și om politic englez, radical burghez. — 441.
- Weerth, Georg* (1822—1856) — poet și publicist german proletar, membru al Ligii comuniștilor, în 1848—1849 unul dintre redactorii „Noii gazete renane”; prieten al lui Marx și Engels. — 284.
- Weitting, Wilhelm* (1808—1871) — eminent militant al mișcării muncitorești din Germania în perioada apariției acesteia; unul dintre teoreticienii comunismului utopic egalitar; de profesiune croitor. — 1.
- Welcker, Karl Theodor* (1790—1869) — jurist, publicist liberal german; în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt; a făcut parte din centrul dreapta. — 237.
- Westphalen, Edgar von* (n. 1819) — fratele lui Jenny Marx; în 1846 a făcut parte din Comitetul comunist de corespondență din Bruxelles. — 1, 2.
- Weydemeyer Joseph* (1818—1866) — militant de frunte al mișcării muncitorești germane și americane în 1846—1847, „adevărat socialist”; sub influența lui Marx și Engels a trecut pe pozițiile comunismului științific, membru al Ligii comuniștilor; participant la revoluția din 1848—1849 din Germania și la războiul civil din America; a pus bazele propagandei marxismului în S.U.A. — 248—254, 257, 265.
- Wieland, Cristoph Martin* (1733—1813) — scriitor german din perioada iluminismului burghez. — 228.
- Wilhelm al III-lea de Orania* (1650—1702) — guvernator al Țărilor de Jos (1672—1702), rege al Angliei (1689—1702). — 162.
- Wilson* — participant la mișcarea cartistă din Anglia. — 418.
- Wilson, James* (1805—1860) — economist și om politic burghez englez, liber-schimbist; fondator și redactor al revistei „Economist”. — 300—301, 305.
- Witt, Jan de* (1625—1672) — om de stat din Țările de Jos, conducătorul de fapt al Olandei (1653—1672); reprezentant al marii burghezii comerciale. — 305.
- Woll, Ferdinand* — publicist german; în 1846 membru al Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles; membru al Ligii comuniștilor; în 1848—1849 unul dintre redactorii „Noii gazete renane”; după revoluția din 1848—1849 a emigrat din Germania, mai târziu a abandonat activitatea politică. — 1, 2, 20, 21.
- Wolff, Wilhelm* (1809—1864) — revoluționar proletar german; militant de seamă al Ligii comuniștilor; în 1848—1849 unul dintre redactorii „Noii gazete renane”; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 543, 546, 573.
- Wolowski, Louis (Ludwig)* (1810—1876) — economist vulgar francez și om politic burghez; de origine polonez. — 293, 295, 300, 301, 305.

Cuprins

	Pag.
Prefață	V
KARL MARX și FRIEDRICH ENGELS. <i>Circulară împotriva lui Kriege</i>	1—16
<i>Secțiunea I.</i> Transformarea comunismului în divagații despre iubire	3—6
<i>Secțiunea a II-a.</i> Economia ziarului „Volks-Tribun” și atitudinea lui față de „Tinăra Americă”	7—9
<i>Secțiunea a III-a.</i> Fanfaronade metafizice. „Volks-Tribun” nr. 13 — „Răspuns lui Sollta”	10—11
<i>Secțiunea a IV-a.</i> Cochetăria cu religia	11—15
<i>Secțiunea a V-a.</i> Felul în care se manifestă Kriege personal	15—16
FRIEDRICH ENGELS. Violarea Constituției prusiene	17—18
KARL MARX și FRIEDRICH ENGELS. O scrisoare a Comitetului comunist de corespondență din Bruxelles către G. A. Köttgen	19—21
FRIEDRICH ENGELS. Problema băncii prusiene	22
KARL MARX și FRIEDRICH ENGELS. Adresa democraților comuniști germani din Bruxelles către d-l Feargus O'Connor	23—25
FRIEDRICH ENGELS. Guvernul și opoziția din Franța	26—28
FRIEDRICH ENGELS. Constituția Prusiei	29—37

KARL MARX. Declarație împotriva lui Karl Grün	38—40
FRIEDRICH ENGELS. Problema constituției Germaniei	41—59
I.	41—44
II. Statu-quoul și burghezia	44—59
FRIEDRICH ENGELS. Protecționism sau sistemul liber-schimbismului	60—63
KARL MARX. Mizeria filozofiei. Răspuns la „Filozofia mizeriei” a d-lui Proudhon	65—179
Cuvînt înainte	69
<i>Capitolul I. O descoperire științifică</i>	<i>71—124</i>
§ I. Opoziția dintre valoarea de întrebuintare și valoarea de schimb	71
§ II. Valoarea constituită, sau valoarea sintetică	80
§ III. Aplicarea legii proporționalității valorii	107
A. Banii	107
B. Excedentul de muncă	115
<i>Capitolul al II-lea. Metafizica economiei politice</i>	<i>125—179</i>
§ I. Metoda	125
Prima observație	126
A doua observație	129
A treia observație	130
A patra observație	131
A cincea observație	132
A șasea observație	134
A șaptea observație și ultima observație	138
§ II. Diviziunea muncii și mașinile	143
§ III. Concurența și monopolul	155
§ IV. Proprietatea funciară sau renta funciară	162
§ V. Grevele și coalițiile muncitorilor	172
FRIEDRICH ENGELS. Declinul și apropiata cădere a lui Guizot. — Poziția burgheziei franceze	180—187
KARL MARX. Comunismul ziarului „Rheinischer Beobachter”	188—201

FRIEDRICH ENGELS. Socialismul german în versuri și proză	205—246
1. Karl Beck. „Cinstece despre omul sărac“, sau poezia „adevăratului socialism“	205—219
2. Karl Grün. „Despre Goethe din punct de vedere omenesc“. Darmstadt, 1846	220—246
FRIEDRICH ENGELS. Adevărații socialiști	247—291
FRIEDRICH ENGELS. Congresul economiștilor	292—296
KARL MARX. Protecționistii, liber-schimbistii și clasa muncitoare	297—299
FRIEDRICH ENGELS. Congresul de la Bruxelles în legătură cu problema libertății comerțului	300—309
FRIEDRICH ENGELS. Comuniștii și Karl Heinzen	310—326
Primul articol	310—317
Al doilea articol	317—326
FRIEDRICH ENGELS. Criza comercială în Anglia. Mișcarea cartistă. — Irlanda	327—329
FRIEDRICH ENGELS. Patronii și muncitorii din Anglia. Muncitorilor-redactori ai ziarului „L'Atelier“	330—332
KARL MARX. Critica moralizatoare și morala critică. Contribuție la istoria culturii germane. Împotriva lui Karl Heinzen	333—362
FRIEDRICH ENGELS. Principiile comunismului	363—382
FRIEDRICH ENGELS. Programul agrar al cartiștilor	383—385
FRIEDRICH ENGELS. Banchetul dat de cartiști cu ocazia alegerilor din 1847	386—388
FRIEDRICH ENGELS. Manifestul d-lui de Lamartine	389—391
FRIEDRICH ENGELS. Războiul civil din Elveția	392—399
FRIEDRICH ENGELS. Mișcarea pentru reformă în Franța	400—407
FRIEDRICH ENGELS. Mișcarea cartistă	408—409

FRIEDRICH ENGELS. Sciziunea din lagărul adeptilor reformei. „La Réforme” și „Le National”. Succesele democrației	410—413
KARL MARX și FRIEDRICH ENGELS. Despre Polonia. Discurs rostit la mitingul internațional de la Londra consacrat celei de-a 17-a aniversări a insurjecției poloneze din 1830. 29 noiembrie 1847 . . .	414—416
Discursul lui Marx	414
Discursul lui Engels	415
FRIEDRICH ENGELS. Aniversarea revoluției poloneze din 1830	417—419
KARL MARX. Observații pe marginea articolului d-lui Adolphe Bartels	420—421
KARL MARX. Lamartine și comunismul	422—423
FRIEDRICH ENGELS. Ziarele „La Réforme” și „Le National”	424—426
FRIEDRICH ENGELS. Cuvântare rostită de Louis Blanc la banchetul de la Dijon	427—430
FRIEDRICH ENGELS. Agitația cartistă	431—433
FRIEDRICH ENGELS. Majoritatea „mulțumită”. Proiectul de „reformă” al lui Guizot. Straniile vederi ale d-lui Garnier-Pagès. Cuvântarea d-lui Ledru-Rollin la banchetul democrat de la Chalon. Un congres democrat. Cuvântarea d-lui Flocon. Ziarele „Réforme” și „National”	434—440
FRIEDRICH ENGELS. Legea excepțională cu privire la Irlanda și cartiștii	441—443
FRIEDRICH ENGELS. Feargus O'Connor și poporul irlandez	444—446
KARL MARX. Discurs asupra liber-schimbismului, rostit la ședința publică de la 9 ianuarie 1848 a Asociației democratice din Bruxelles	447—460
○ KARL MARX și FRIEDRICH ENGELS. Manifestul Partidului Comunist	461—500
I. Burghezi și proletari	466—477
II. Proletari și comuniști	478—488
III. Literatura socialistă și comunistă	489—498

1. <i>Socialismul reacționar</i>	489
a) <i>Socialismul feudal</i>	489
b) <i>Socialismul mic-burghez</i>	490
c) <i>Socialismul german, sau „adevăratul” socialism</i>	492
2. <i>Socialismul conservator sau burghez</i>	494
3. <i>Socialismul și comunismul critico-utopic</i>	495

IV. Poziția comuniștilor față de diferitele partide opoziționiste 499—500

FRIEDRICH ENGELS. Mișcările din 1847 501—510

FRIEDRICH ENGELS. Începutul sfârșitului Austriei . 511—518

KARL MARX. „Débat Social” din 6 februarie despre „Association démocratique” 519—522

FRIEDRICH ENGELS. Trei noi constituții 523—527

KARL MARX și FRIEDRICH ENGELS. Cu privire la problema poloneză. Cuvântări rostite la adunarea solemnă din Bruxelles consacrată celei de-a doua aniversări a insurecției care a avut loc la Cracovia în 1846, 22 februarie 1848 528—534

 Discursul lui Marx 528

 Discursul lui Engels 531

FRIEDRICH ENGELS. Un cuvânt către ziarul „Riforma” 535—537

FRIEDRICH ENGELS. Revoluția de la Paris 538—541

FRIEDRICH ENGELS. Scrisoare către redactorul ziarului „Northern Star” 542—546

KARL MARX. Scrisoare către redactorul ziarului „Riforma” 547—549

KARL MARX. Persecutarea străinilor din Bruxelles 550—551

FRIEDRICH ENGELS. Situația din Belgia 552—553

Anexe

Karl Marx către P. V. Annenkov 559

Notele lui Marx cu privire la crearea la 5 august 1847 a comunității de la Bruxelles a Ligii comuniștilor 573

*Dat la cules 8.10.58. Baza de tipar 10.12.58. Tiraaj
12.250. Hirtie velina mată de 65 gr. m². 690×920 16.
Coli editoriale 43,40. Coli tipar 42,75. A. 01498 5°.
Indice de clasificare pentru biblioteci 3C1 R*

Tiparul executat sub comanda nr. 3.452 81.460 de
Combinatul Poligrafic Casa Științei „I. V. STALIN”,
Piața Științei nr. 1, București — R.P.R.

